36
17 D
15

36. 17. D. 15.

Inveniõe nam et vitē Dicunt.

non poss. in qs. edizione

36-17-D-15

EVSEBII CAESARIENSIS
DE EVANGELICA PRAEparatione, Libri XIIII.

Diligentius ac emendatius nunc, quam antehac uſquam typis excuſi.

Georgius Trapezuntius uertit.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Acceſſit nunc recens & accurate collectus, Index rerum atque ſententiarum locupletiſſimus.

Coloniæ, excudebat HERO ALOPECIVS, Anno à CHRISTO nato M. D. XXXIX.

DE EVSEBII VITA
EX ANTIQVIS SCRIPTORIBVS.

EVſebius uir ſuit non modo eatum rerum, quæ in diuinis literis continẽtur, ſed etiam quæ apud Græcos in omni genere doctrinæ feruntur, ſtudioſiſſimꝰ. Eaq́; oia ita pcepta, meditataq́; habuit, ut neminẽ illi in ſuo gñre poſſis iure anteponere. Vita aũt & moribus ita ꝓbatus, ut ab imperatore Cõſtantino literas aliquando acceperit, quæ nihil aliud prorſus q̃ ſuas ipſius laudes continerent: nam quum Euſtathius Antiochenſis Epiſcopus adulterij ob inuidiam inſimulatus, neſarieque condemnatus, uacantem locum reliquiſſet, & ciuitas in nouo epiſcopo creando in partes diuiſa eſſet, & periculum eſſet ne undiq; ad arma concurretur, alijs Euſtathium reuocare ſtudentibus, alijs Euſebium in locum illius accire, ac ſufficere cupiẽtibus, ipſe Euſebius pertinaciſſime ac potius cõſtantiſſime munus recuſauit. Et Imperator quum tumultum ciuitatis per literas cohibuiſſet, tum ad ipſum quoq; Euſebium ſcripſit, ita illius & propoſitum, & conſtantiam commendans, ut & beatum uocaret, & dignũ q non unius ciuitatis, ſed totius orbis epiſcopus crearetur. Moritur uero Euſebius iam ætate prouectus in urbe Paleſtinæ, quæ Cæſarea dicitur, cuius etiam loci epiſcopus fuerat. Cui ſucceſſit Agapius ipſius diſcipulus, qui præceptorem imitatus, quum alia multa lectu digna conſcripſit, tum etiam de uita præceptoris ſui libellum, qui, (quod ego quidem ſciam,) ad ætatem noſtrã incolumis non peruenit. Quod ſi quis etiam illud quærat, qui annus ab ortu Chriſti ageretur quum Euſebius uita deceſſit, is ſciat (quantum ego quidem ex ratione deſcriptioneq; temporum colligere potui) annum V. & L. ſupra CCC. fuiſſe, Conſtantino imperatore iam mortuo.

INDEX RERVM ATQVE SENTENTIARVM ALIQVOT CELEBRIORVM, QVAS

nos quidem tumultuaria tantum lectione obſeruauimus: ſtudioſi autem lectoris erit, hoc genus multo pluribus notandis, colligendisq́; iuſtam operam præbere.

A

ABel quid Fol. 71 e
Abraham quid 71 e
Abrahã quo tẽpore floruerit 67 b
Abrahami etiam gentium hiſtoriç fecere mentionem 60 b
Adã qd apud Hebræos ſignificet 71 c
Adulteras qua ſeueritate Arabes puniant. 39 e
Aera olm rerum principiũ opinatur anaximenes 4. c & 97 a
Agrũ alienũ qui arauerit qua pœna plectendũ Plato putauerit 85 e
Algarixa quid 60 c
amicitia int deũ et hões melius nobis atq; beatiꝰ excogitari nil põt 1 b
Amiſos quid 10 e
Amazones uiros nõ habẽt, ſed ſpe ueris egrediẽtes cũ uicinis cõue. 39 e
Anaxagoras philoſophandi amore agros incultos deſeruit 97 b
Anaxagoras cur eo dementiæ perductꝰ ſit, ut ſolẽ ignẽ ẽ putauerit 96 d
Angelum cuiq; ad cuſtodiam diuinitus datũ Plato quoq; aſſeruit 90 b
Angelos bonos eſſe & malos ex Platonis ſententia probatur 78 a b
Anima eo prudentior ac melior eſt, quo ſicciore degit ſub aere 57 f
Aia tã uirtutũ q̃ uitiorũ cauſa ẽ. 84 c
Animæ rationalis qualem Plato putauerit eſſe naturam 92 a
Animã rationalẽ ex paſſibili & impaſſibili ſubſtantia diuiniſus conſtitutam non eſſe probatur 92 e
Animæ uitijs ſubiectę & quæcunq; appetitu feruntur iræ concupiſcentiæq; ſeruiẽtes I naturã dæmonũ cõuertunt, ac pnicioſę ſicut illi fiũt 26 e
Animæ immortalitatẽ ab Hebræis Platonem didiciſſe probatur 78 c
Animaru rationalium trãſmigrationẽ in alia corpora Plato aſſeruit 92 a
Animarum in cætera animalium corpora migrationem Pithagoras ab Aegyptijs didiciſſe putatur 66 c
Animas defunctorum uirtutem quãdam habere, qua uel poſt mortẽ rebus humanis auxilient, pbat 81 a
Animas magnas propitias eſſe dum uiuunt, dum uero extinguũtur aut corrumpuntur aut nimbis & grandine aut modo peſtifero cuncta replere ueneno, ſuperſtitioſa eſt quarundam gentium opinio ſumpta ſimilitudine a lucerna, quæ dũ ardet nemini noceat, extincta uero multis 31 e
Animal brutum ſi hominẽ interficerit q̃ debeat æq; ac uindicari 85 e f
Animalia pura ab impuris cur lex diuina ſeparauerit 53 e
Animalia dijs immolari non debere cur Porphirius cenſuerit 23 c
Animalia uſus utilitatisq; cauſa olim Aegyptij coluiſſe putantur 8 d
Animi immortalitatem qua conſecutiõe ethnicos quoq; aſtruxiſſe probari poſſit 90 a
Anubis quid 8 d
Antropos cur græcis hominem ſignificet 71 d
Apin quanta ſuperſtitiõe uiuum Aegyptij colant, quantoq; luctu plangant defunctum 8 f
Apollo nonnunquam mentiri ſe fatebatur 34 e
Appollo ſigna quoq; & lapides adorandos conſulebat 33 d
Appollo unde ſit dictus 13 b
Appollo etiã tyrannis adulabaẽ 33 d

Aquam cur om̃ium rerũ principium Thales poſuerit 4 b & 96 f
Ariſtotelis de Iudęis teſtimoniũ 58 b
Artes omnes maleficæ à dæmonibus inuentę ſunt 26 e & 30 c
Artes omnes uerbum diuinum hominibus ſuggeſſit 91 a
Artium mechanicarum qui fuerint primi inuentores 65 e
Aſtronomiam quamobrem Socrates diſcẽdam putauerit 96 c
Atlãtou qualis fuerit theologia 9 d
Athletę cur Appollinis autoritate diuinis honoribus afficiebãtur 33 b
Athomos rerum omnium principiũ eſſe Democriti eſt ſententia 97 a
Augurij inſaniam qua prudentia Iudæus quidam eluſit 58 a

B

BAau quid 6 c
Bactrorum mulieres quo luxu atq; licentia degant 39 d
Bacchum qua figura ac ſpecie & qua de cauſa depinxerint 9 c
Bellum ſpirituale unde oriatur homini ex Platonis ſententia 78 a b
Bellorum fremitus quibus potiſſimũ cauſis contingant 2 d
Beelſames quid 6 c
Bonum quid ſit ſecundum Platonicos 75 f
Bonum uniuerſi principalius eſt quã bonum partis 70 e
Bona ac mala ut iuſtis ac ſanctis optima, ita iniuſtis ac impijs peſſima ſunt 83 e
Bonorum expectatione non tantum gaudere ſolent homines, quantum timore malorum exagitari 21 d
Boues cur olĩ Aegyptij coluerint 8 c
Brachmanes quibus legibus ac moribus uiuãt 39 c

C

CAiu quid 71 e
Canis in quacunq; domo mortuus fuerit apud Aegyptios, omnes qui eandem domum inhabitant uniuerſo corpore raſo, magno luctu afficiuntur, nec uino aut tritico, cæteriſq; ad uictum neceſſarijs, quæ in ea domo recondita fuerunt uti amplius licet 8 f
Canes Medi nõ parua cura alunt, quibus morientes homines adhuc ſpirantes proijciunt 39 f
Cantari in eccleſia nõ debet, quod nõ ſit prius à probis ac pijs uiris diligenter examinatũ 83 f
Cantibus ad uirtutem præparandi ſunt adoleſcentes 83 d
Cantuum diuinorum iudicium non multitudini tradendum eſt, ſed paucisſimis, qui diuina præditi ſint uirtute 83 f
Caput cur intellectiuæ animæ ſedem philoſophi ſint arbitrati 90 c
Carminibus ac rythmis eas leges Plato ponendas cenſuit quibus ad uirtutem uniuerſa muſica reſpicere cogatur 83 f
Caſpij ſeniores ſuos canibus proijcere quondam ſolebant 2 f
Cedem hominis qua ſeueritate Plato putauerit puniendam 93 b
Cælites dij unde ſint dicti 10 a
Ceruſiæ confectionem cui autori olim græci tribuerint 9 b
Cœlum cur à Moyſe firmamentum dicatur 71 d
Charitatem atq; cognitionem ſui deus omnibus hominibus per Chriſtum annunciat 1 c
Cyro regi multarum gentium regna diuinitus ſunt conceſſa propter beneficia, quæ contulit populo Iudaico 41 b
Ciuitatem in duodecim tribus Plato diuiſit Iudæorum more 86 c
Ciuitatem unam qua ratiõe Plato dixerit ex auro, argento, ferro, & ære deo fingente eſſe permixtam 85 f
Cophi quid 65 d
Cognoſci ab homine nihil poſſe aut comprehendi, quorundam philoſophorũ ſententia fuit 95 a b
Colpia quid 6 c
Conuerſatio atque conſuetudo quantam uim habeat 53 c
Corporis & animæ facta diſſolutione, retinet utrunq; habitum ſuum, quem homine uiuo habuerat 81 c
Corruptioni obnoxia eſt omnis natura quæ ſine contrario non eſt 92 c
Creatorem uniuerſi inueniri difficile eſt, & cum inueneris in uulgꝰ efferre impoſſibile ex Platõis ſentẽtia 79 a

D

DEfunctorum animæ quãta ſeueritate atq; iuſtitia ſint iudicandæ ex Platonis ſententia 81 c
Dei nomine quid apud omnes homines naturæ ipſius inſtinctu ſignificetur 11 e
Democritus octoginta annos logè à patria diſciplinarum amore abfuit 65 b
Dęmones ad om̃ia flagitia & facinora homines impellere, oſtendit 25 b
Dæmones cuius naturæ atque originis Plato poſuerit 91 f
Dæmones deorũ aſſumpta perſona, temeritate noſtra fruũtur ex ſententia Porphirij 26 f
Dæmones gentilium mortales ſunt authore Plutarcho 31 a
Dæmones non alio quam ſaluatoris tẽpore fuiſſe extinctos, etiam à ſummis apudꝰ gẽtiles uiris, pbat̃ 31 a b c d
Dæmones omnes malos eſſe conuincitur 23 e
Dæmones quibus ratiõibus olim homines decipiebant 28 a
Dæmones, quos inter hominum deorumq; naturã quidam gentium philoſophi collocabãt, qualiter reſpõſa dare credebantur 28 c
Dæmones tam boni q̃ mali ab hominibus coguntur, ex ſententia Porphirij 29 d
Dæmones uitijs dediti, quicquid mali excogitare poſſunt, libẽter aggrediuntur 29 b
Dæmonis potentiam aduentu ſaluatoris abiectam eſſe oſtenditur 27 d
Dæmonum bonorum qualis ſit operatio ſecũdum Porphirium 29 b
Dæmonum qualis ſit natura ex ſentẽntia Porphirij 26 e
Dæmonum qui ſint principes ſecundum Porphirium 27 a
Deo aut diuinis uirtutibus terrenum nihil eſſe offerendum aut incendendum, quibus rationibus Porphirius oſtendat 23 a
Deo qua ratione ſcriptura diuina humani corporis membra tribuat 54 a
Deorum falſorum cultum uenerationem q; improborum ac ſceleſtorum hominum fabulæ atq; artificia excogitarunt 5 e
Deorum falſorũ plurimi ſepulchra pro templis habuere 11 d
Deorum loco Phœnices atque Aegyptij coluerunt, quotquot uitam aliqua re inuenta excoluerunt 6 a
Deorum multitudo quomodo ab hominibus ſit credita 28 b
Deos gentilium Plato contempſiſſe probatur 86 f
Deo ſoli inhærendum eſt ſpretis omnibus dijs gentium 26 c
Derbices propinquos atq; affines ſuos ubi conſenuiſſent miſerrimos exiſtimantes, ijs immolatis, carnes eorum olim epulabantur 2 f
Deus atq; homines non ſimiliter iudicant 56 e
Deus bonorum tantum cauſa eſt ex Platonis ſententia 87 c
Deus omnium rerum præſcientiam habet 40 f
Deus quis ſit ac qualis ex ethnici hominis confeſſione 90 f
Deꝰ qualiter abſq; ſui mutatiõe ſit incarnatus 88 a b

Deus ſimplex eſt ac nullius mutationis capax ex Platonis ſententia 87 d
Deus unde ſit appellatus 5 d
Deum abſq; ſubiecta materia nihil facere poſſe aſſerentium opinio refellitur 47 f
Deum corporea ſimilitudine nulla exprimi poſſe, ethnicorum quoq; authoritate probatur 90 f
Deum omnia ſcire multorum philoſophorum authoritate probatur. 90 d
Deum unum eſſe non tantum Moſi, uerũetiam Platonis teſtimonio probatur 73 f
Die ſeptima cur quieuiſſe deus dicatur 89 e
Diabolum malignam animam Plato appellat 90 b
Diem ſeptimam philoſophi quoq; ſacratiorem eſſe cenſuerunt 90 f
Dij gentium quæcunq; præuidebant cœleſtium motu præuidebant 33 f
Diluuium à quo Noe cum familia ſua tantum liberatus eſt etiã ethnici hiſtorijs ſuis prodiderũt 58 e
Diodori Siculi de origine mundi opinio 3 e f
Diſciplina quid 83 b
Diſciplinarum amore quas peregrinationes ueteres illi philoſophi ſuſcepiſſe ferantur 64 f. & ſequen.
Diſciplinæ ciuilis quæ fuerit olim apud Iudæos ratio 51 c
Diuina uirtus una duntaxat colenda eſt non multæ 18 f
Diuina uirtute omnia gubernari, cunctaque à deo eſſe producta Orphei authoritate ꝓbatur 89 c
Diuinationem inutilem eſſe probatur 21 c
Diuinas res curioſius inueſtigare cur Xenophon nephas iudicauerit 96 d
Draconum naturam cur Phœnices atque Aegyptij diuinam putauerint 7 c

E

Ecleſiam catholicã tam firmis radicibus Chriſtus fundauit, ut nullis unquam cuiuslibet creaturæ impugnationibus ſit ceſſura 2 b
Aegyptij fruges terræ quaſi deos olim adorabant 5 b
Aegyptij lunam & ſolem deos eſſe olim exiſtimabant Ibidem.
Agyptiorum qualis fuerit myſtica & naturalis theologia 23 e
Eloquentiæ oſtentationem ueritatis amori præponentes, crebro ſcripta ſua mendacijs maculaſſe probatur. 66 c
Enarchia morte ad uitam reducis & Nicandæ coriarij hiſtoria 79 f
Enoch quid 44 a
Enos quid apud Hebræos ac latinos ſignificet 43 f & 71 d
Ens ex nõ ente fieri poſſe negat Epicurus 4 d
Entium quoddã eſt mortale & quoddam immortale 72 e
Epicurus cur uacuum poſuerit 90 a
Eſſe ſolummodo æternæ ſubſtantiæ, id eſt, deo ꝓprie accommodatur ex Platonis ſantentia 72 e
Eſſæi cur in ciuitatibus habitare noluerint 54 f
Eſſęorum apud Iudæos ſumma & honeſtiſſima ſecta, cuiuſmodi uitæ rationem tenuerit 54 d
Eſſæorum uita teſtimonio Porphirij commendatur 58 b
Aeternitas qd ex Numenij Platonici ſentẽtia 72 f
Euan quid 10 c
Euangelij quæ ſit definitio & intentio 1 a b
Euangelica uirtute undiq; truculentiſſimæ falſæ religionis peſtes ſunt exploſę a f
Euripidis de origine mundi ſententia 3 f

F

Fabulas poetarũ quomodo quidam myſtice interpretent 63 a
Fabulis prius q̃ gymnaſijs pueros exercendos Plato cenſuit 81 b
Fatum non eſſe ipſorum quoq; gentilium philoſophorum authoritate conuincitur 36 c & 37 b
Fato uoluntatem hominis ſubijcientium quam ſit falſa opinio oſtenditur 34 e
Fatis hominum uoluntates agi olim gentes arbitrabantur deorum cõſilijs perſuaſæ 33 f
Falſo nonnunquam legiſlatori utendum eſt ad utilitatem iuuenũ 85 b
Felẽ ſiquis apud Aegyptios ſiue ſponte ſiue inuitus necauerit, morte punitur 8 e
Fœminæ multæ unum maritum habent apud Parthos 39 e
Fides non irrationalis ſed quæ uirtuti cõiuncta eſt q̃ ſit laudabilis 8 c a
Fides quatenus perfecta iuſtitia nominetur Ibidẽ
Fide & ſpe uniuerſa hominũ uita gubernatur 3 c
Fidem catholicam improbantium argumenta ponuntur 1 d
Fidei remedium cur ad religionem Chriſtianã confugientibus ſit neceſſario adhibendum 3 c
Fidelis uir omni argẽto ac auro in ſeditione eſt melior 80 f
Filij dei perſonam Moſaicę ſcripturę teſtimonio deſignari probatur 74 b
Frugum bonitas lõgo interuallo auri argentiq; naturam ſuperãt 55 f
Furium quomodo puniendum ſit ſecundum leges Platonicas 93 c
Furtum quã diuerſimode in diuerſis regionibus puniatur 39 e
Furium qua talione diluendum Moſes ac Plato cẽſuerint 85 e
Futurorum, quæ in poteſtate diuina ſunt, cognitionem per cœleſtia corpora perquirere Socrates iudicabat inutile 96 d

G

Generationem ac corruptiõem ullam eſſe rerum Xenophanes Colophonius negat, eſſe nanq; ſimile quicquid eſt 4 c
Generationem eorum eſſe quæ falſa ęſtimatione uidentur eſſe cum non ſint opinatur Parmenides Eleates 4 c
Gentilium aduerſus catholicam fidẽ argumenta ponuntur 1 d
Germinibus terræ defloreſcentibus Aegyptij miſerationem, lachrimas ac fletum offerebãt 5 c
Gratiam & cœleſtia beneficia per Ieſum Chriſtũ nobis eſſe collata pluribus ac perſpicuis argumentis probatur 2 a
Græcia cur ſola homines generet uere cœleſtes atque diuinos natura ad omnem ſcientiam natos 57 e
Græci diſciplinas oẽs & artes à Barbaris acceperunt 64 d
Græci non ſolum à Barbaris artes, ſed alter alterius inuenta dictaque furẽtes ſuo nomine attribuerũt 63 e
Græcorum qualis olim fuerit theologia 9 b
Gręcorum ſcriptores cur pleriq; non iniuria mendacij arguantur 66 b
Græcorum ſapientes Iudaicam fuiſſe imitatos doctrinã probat 70 a b c
Græcorum quæ narrantur mirabilia omnia poſt Moſen ac terrigenã Cecropẽ fuiſſe oſtẽditur 67 a
Getulorum quæ ſint leges 29 d

H

Heber quid 72 a
Hebræi unde ſint dicti 44 b
Hebræi quanta induſtria ſuos pueros mox ab ineunte ætate inſtituant 71 a
Hebræorum ſolum genus ueram pietatem ſequutum fuiſſe oſtenditur. 43 c
Hebraicæ gentis quanta ſit uetuſtas plurium teſtimonijs probatur 67 e

Hebraicam litera-

Hebraicarum literarum elementa q̃ ſimul omnia ſententiam latine redدant 65 d
Hebraicæ ſcripturæ teſtimonia ad catholicam ueritatem comprobandā non ſunt contemnenda 2 c
Hebraicam ſcripturam cur merito Chriſtiani amplectantur 66 f
Heoli quid 71 e
Herculi quid ueteres Græci olim tribuerint 9 e
Hes quid 71 d
Heis quid Ibidem
Heſſa quid 71 d
Hircani, ſeniores ſuos rapaci auium generi olim proijcere conſueuerunt 2 f
Homo perfectus in deo eſt, qui periculoſa multorum colloquia fugit. 44 a
Homo quilibet cum unus ſit, duos tamen ſecum contrarios ac amentes habet conſiliarios, uoluptatem atq; dolorem 84 b
Homo uerus cenſeri indignus eſt, qui deum uerum nec cognoſcit, nec pie colet 43 f
Homo poſſeſſio eſt deorum ac dæmonum ex Platonis ſententia 78 a b
Homo duplici natura conſtans à deo eſt creatus 47 b
Homines primæ ætatis cur tanto tēpore uixiſſe omnino credendum ſit 58 f
Homines ſacrificiari dæmonibus uſq; ad tempora ſaluatoris oſtenditur. 23 f
Homines omnes ſibiipſis pugnant, & nemo eſt, qui ſibiipſi hoſtis non ſit. 84 b
Hominum genus rationis nō expers nullam rem aggreditur, niſi ſuaſione inductum credat ſibi profuturam 3 c
Hominis unius una tantum eſt anima 18 f
Homines non natura, ut bruta, ſed mente & ratione feruntur 39 a
Homerus quas deorum pugnas conſcripſit, Plato cenſuit nequaquam audiendas 12 c
Homerum in Aegypto fuiſſe, quibus argumentis quidam oſtendant 66 e
Homerum Plato tanquam inutilem à ſua ciuitate repulit 32 f
Hoſiotetæ quid 54 d
Humanas res perſpicere nemo poteſt qui non prius diuinas intellexerit. 70 d

I

Iacob quid 44 e
Ibidē ſiqs apd' Aegyptios ſiue ſpōte ſiue inuitus necauerit morte punitur 8 e
Ichneumona cur colatur ab Aegyptijs 8 d
Idea boni quid ſit ſecundum Platonem 75 f
Idea quid 76 c
Idolorum cultum qua ſeueritate quidam ethnicorum ſcriptis ſuis damnauerit 90 f
Incarnationis domini noſtri ſaluatoris tempore principatuū multitudo ceſſauit ab Auguſto Romanorū Imperio in monarchiam redacto 2 d
Inferni ignem quo nomine philoſophi ac poetæ appellarint 40 b
Iniuriādum nulli eſſe ex Platonis ſententia 85 f
Infinitum, rerum omnium generationis atq; corruptiōis, cauſam Anaximāder poſuit 4 b & 96 f
Intelligentiæ deo non ſunt conſubſtantiales ex Platonis ueriſſima ſententia 76 a
Intellectum rerum omnium principium Anaxagoras opinabatur 97 b
Iniuria aliorum deus non placat 23 c
Iris qualiter à decimo mortis ſuę die in uitam ſit reſtitutus authore Platone 79 f
Iſaat quid 71 f
Iſaac uni uxori cōiunctus, cum geminos genuiſſet caſtitatis amore ab uxore poſtea dicitur abſtinuiſſe 44 c
Iſrahel quid Ibidem
Iſis quid græcis ſignificet 5 b
Iudæorum inſtituta Appollinis commēdantur oraculo 58 d
Iudas licet, pditor futurus à deo preſciebatur, non tamen neceſſe fuit eū prodere 44 c
Iudaici libri quomodo & quanta diligentia in linguam Græcam traducti ſint 49 f
Iudæorum, fidem catholicam impugnantium, argumenta ponuntur. 1 d
Iudæorum gentem ab exterioribus quoq; id eſt, ethnicis admiratam fuiſſe probatur 58 b
Iudæorum qualis fuerit theologia. 44 f
Iudæorū gēs in duas maxīe partes fuit diuiſa 54 c
Iudicium animarum poſtq̃ hinc abierimus futurum, multaſque prorſus manſiōes, & diuerſa impiorum ſupplicia, non aliter fere quam hebręorum ſcriptura Plato teſtatur 80 c
Iurandum eſſe per diem Platonis authoritate docetur 90 e
Iuſtitia ſola deo ſimiles facit 84 f
Iuueni perſuadendum non eſt, parentes puniri oportere etiam ſi mala inferant 12 b
Iunoni qui ſacrificant cur bilem in ſacris non adhibeant, ſed iuxta aram infodiunt 13 a

L

Labyrinthi uolutiones unde ſit Dędalus imitatus 66 d
Laborem eundem ſemper ferre & ualetudini obeſt, & robur animi ac corporis deijcit 51 e
Lacydes œconomicus quanta induſtria rem familiarem ac penu cuſtodiens ſeruorum tamen ingenium artemq; fallere non potuerit 95 d
Lacydes aliter inquit domi uiuimus, aliter in ſcholis diſputamus 95 e
Latona quid 13 b
Laudibus poſt mortem efferendos eē eos ciues, qui laborioſe uirtuoſeq; uixiſſent Salomonis atque Platonis authoritate probatur 85 c
Legiſlator quem ordinem ac modum ferendis legibus debeat obſeruare. 83 a
Lex Serarum quæ ſit 39 b
Leges omnes ac diſciplinæ uiuendi à pietate in deum pendent, quemadmodū & res oēs humanę 82 f
Legibus conſeruandis quos cuſtodes præficere debeat legiſlator 83 a
Leneum cur græci Bacchium uocauerint 9 c
Leud quid 7 e
Libertas arbitrij humani authoritate Origenis defenditur 40 d
Libero arbitrio præditum eſſe hominem probatur 34 d. & 36 c
Libri iudaici quomodo & quanta diligentia in linguam Græcam traducti ſint 49 f
Lingua una eademq; cur omnes homines uti non poſſint 4 a
Literæ omnes apud Hebræos uiginti duæ ſunt 65 c
Literarum elemēta Græcis primus Cadmus tradidit 65 c
Literarum elementa ſingula apud Hebręos appellatione ſignificatiua uocantur 65 c
Literas non ab alijs quam ab Hebræis eſſe inuentas uerīſimile eſt 65 e
Logica quatenus diſcenda ſit authore Socrate 96 d
Lucifer quoniam ceruices extulit propter arrogantiam è cælo decidit. 46 f
Lunam cur Iſim Aegyptij uocauerint 5 b
Luparia regio unde ſit dicta 8 e

M

MAgica facta ui ſolui poſſe Apollo reſpondit 34 b
Maguſſei qui ſint appellati. 39 c
Mala omnino ab hominibus auferri impoſſibile eſt, dum hic uiuitur. 84 c
Malorum pœnalium qua ratione deus autor exiſtat 88 a
Malorum hominum neminem licet felicem arbitrari 55 c
Maſculi pudorem qui eripuerit quiſ ta ignominia à quibuſdam populis afficiatur 39 f
Maſſagetæ propinquos ſuos atque affines ſenectute cōfectos miſerrimos arbitrati, immolatis ijs, carnes eorum olim epulabantur 2 f
Materiam non eſſe malorum cauſam probatur 48 f
Materia prima genita non eſt, ſed à deo creata 47 d
Mathematicas diſciplinas nihil conferre ad pietatem probatur 96 c
Medico à quibus cauendum & quibus utendum conſulendum niſi quis credat parum ſibi peritia ipſius cōferre poterit 3 c
Menole quid 10 c
Mētiri deum impoſſibile eſt Platone autore 87 e f
Minerua cur Tritona ſit dicta 13 f
Myn quid 9 c
Myſteria arcana erroris gentilium prodantur 10 c
Mytharia quid 10 c
Mors quid 81 c
Mortis meditatio philoſophia eſt. 78 d
Mortem qui timent homines ridiculos eſſe Platonici opinantur. 73 c
Mortem deſpiciendam eſſe pro ueritate Platonis autoritate probatur. 88 d
Moſes & prophetæ quibus temporibus floruerint 66 f
Moſes Græcorum dijs maior natu fuit 92 a
Moſi uetuſtas teſtimonio Porphyrij oſtenditur 67 b
Moſaica lege profundam quandam rationem ac allegoricam contineri ipſius ſummi ſacerdotis Iudæorum Eleazari teſtimonio probatur 53 b
Moſaicæ diſciplinæ & uitę quanta fuerit excellentia 50 f
Mortuis duo propoſita ſunt itinera, alterum iuſtorum, alterum impiorum 91 b
Mortuos reuicturos ex Platonis ſententia probatur 79 c
Mortuos Indi cremant, quibus cū ſpōte uxores cremantur 39 f
Moth quid 6 b
Motus circularis minimam habet ſui mutationem 79 c
Motum eſſe ab æterno dicit Anaximenes 4 c
Mulier quibus rebus cum uiro conueniat ac contra 85 b
Mulieris & uiri eandem eē naturam oſtenditur 85 b
Mulieres Plato uiris communes eſſe noluit 92 f
Mulieribus qualia exercitia Plato in ſuis de Repub. legibus præſcribebat 92 f
Mundus à deo creatus eſt ex ſententia Platonis 79 a
Mundus unus duntaxat eſt in uniuerſo ex una materia, pluribus licet partibus cōſtans 18 f
Mundi factorem, deum, ipſe quoque Plato appellat 90 b
Mundi machina non ulla re materiali conſeruatur, ſed uerbo æterni dei ſempiterno 46 c
Mundi mutationem ac conſummationem futuram ex Platonis comprobatur ſententia 79 c
Mundi originem unde deducat Phœnicum theologia 6 b
Mundum à deo creatum eſſe probabatur 55 c
Mundum diuina prouidentia gubernari probatur 55 d
Mundum unum ſempiternum atque incorruptibilem ſemper fuiſſe, futurumq́, alterum corruptibilem & factum diuinitus, Heraclitus aſſerebat 90 c
Mundū uniuerſum depingentes Aegyptij inter circulum aereum igneumq́ in ſuperficie circunfuſum ſerpentis accipitri formis figuram extendunt 7 d
Muſicam qualium hominum uoluptas dijudicare debeat 83 f

N

NAturæ cōuenienter uiuere, cur philoſophi (quos ſtoicos uocant) philoſophandi finē dixerint 90 c
Niniue ciuitas à quō rege ortum ſortita ſit & nomen 67 b
Nominum impoſitiōis legiſlatorem rationalis partis, ſcientiam habere oportet ex Platonis ſententia 71 b
Nominum quā fuerit apud Hebræos commodiſſima impoſitio 71 c
Nomina rerum ſimilitudine ſunt imponenda 73 a
Nomina rebus nō quiuis recte poteſt imponere, ſed ille duntaxat, qui ad naturam rei reſpiciēs poteſt ad eam nomen accommodare 71 c
Numa Romanorum rex Moſaica nixus doctrina legem tulit Romanis, ut nullam imaginem deo attribuerent 58 b
Nox quid 23 b

O

OLimpiadi quadriennium attribuitur 67 a
Oracula deorum quo tempore deficere cœperint 30 f
Oraculorum uetuſtorum quanta fuerit fallacitas 31 d
Oraculis deorum nihil diuinum affuiſſe oſtenditur 34 c
Orgia unde deductū ſit & quid ſignificet 10 c
Origenes uehemēter ab Euſebio laudatur 40 d
Oſiris quid Græcis ſignificet 5 b

P

PArentes à filijs puniri oportere, etiam ſi mala inferant, iuueni non eſt perſuadendum 12 b
Parricidia apud Partho quidem inulta ſunt, ſed non apud Græcos atque Romanos 39 e
Paſſiōes ceu nerui ac funes, huc illucque ad cōtrarias operationes attrahunt hominem 84 c
Paſſionibus ſuis quāta ſedulitate moderari debeat homo ac dominari, aptiſſima ſimilitudine docetur 86 b
Paſtoris quod ſit officium ex Platonis ſententia 86 a
Patris ac filij in diuinis manifeſtā mētionem feciſſe Moſes probatur 46 b
Pecuniæ cupiditas multos ſuperatos ad manifeſta ſupplicia, pertruſit 56 c
Perſæ olim matres ſuas nephādis nuptijs cognoſcebant 2 e
Perſarum quæ ſint leges 39 c
Perſonam alterā à prima perſona in diuinis genitam, Hebræorum ſcriptura probatur 45 f
Pietatis ueræ fundamenta ab Hebręis primum iacta fuiſſe probatur 43 a
Philoſophus fieri qua ratiōe qs poſſit ex Socratis ſententia 70 e
Philoſophus uerus quam uiuendi rationem tenere debeat 84 d
Philoſophorum gētiliū repugnantię quā uarię fuerint in dogmatib⁹ 93 e
Philoſophorū quę fuerint de dijs opiniones 97 e
Philoſophia Pythagorę cur Italica ſit dicta 64 e
Philoſophiæ pars rationalis quō ab Hebręis ſit adinuenta 7 a

Philoſophię pars

Philoſophiæ pars rationalis quomodo ab Hebræis ſit adinuenta 71 a
Philoſophiæ pars phiſica quomodo tractata ſit à Iudæis 72 b
Philoſophiæ nomen primus omniũ Pythagoras inuenit 64 f
Philoſophiæ partem moralem ſummo ſtudio, req́ magis quam uerbis Iudæos amplexos fuiſſe probaẽ 70 e
Philoſophiam omnem in tres partes Plato diuiſit 70 b
Phiſiologiam intellectualẽ quomodo tradant Iudæi 72 d
Phrygum qualis fuerit olim theologia 9 e
Plato quos ſucceſſores habuerit 94 d
Plato quo tempore floruerit 69 f
Plato priſcorum fabulas & interpretationes fabularum contempſit 11 f
Plato ſingula Moſaica uolumina diligenter examinaſſe perhibetur 58 c
Platonem nihil aliud eſſe quam Moſen attica lingua loquentem Numenius Pitagoricus author eſt 58 c
Poetæ deorum reſponſis quaſi diuini cur laudabantur 32 f
Poetas Plato etiam cogendos cenſuit ut cõducibilia tantum ac honeſta carminibus ſuis canerent 12 c. & 83 e
Poetas Plato deorum nepotes cur appellare ſit ſolitus 86 f
Porphirius Hebræorum ac Chriſtianorum inimiciſſimus fuit 67 b
Porphirij de deorum reſponſis atque oraculis figmenta reprobantur 22 f
Præſcientia dei non omnium rerum cauſa exiſtit 40 f
Præſcientia dei nullam rebus neceſſitatẽ imponit 41 f
Principatuum multitudo incarnationis domini noſtri ſaluatoris tempore ceſſauit, Romanorum imperio ab Auguſto in monarchiam redacto ad
Principibus priuatos eſſe feliciores Platoni placuit 81 d
Principia rerum Democrit⁹ inane ac plenum eſſe dicebat 94 a
Principia rerum Heraclitus ignẽ putauit 94 a
Protagoras nullum deum eſſe opinabatur 93 f
Prometheus, q à poetis homines finxiſſe atq; formaſſe perhibetur, quo tempore claruerit 65 b
Prouidentia diuina cuncta agi gubernariq; Platonis ſententia comprobatur 86 d
Prouidentiam diuinam cur ad lunarem pilam tantum Ariſtoteles deduxerit 90 a
Pſalmorum Daniticorum quam ſit artificioſiſſima compoſitio 71 b
Pueri apud Gallos olim publice ſolẽt nubere, nullo dedecore propter legem notati 39 e
Pueri ut una cum lege gaudeãt ac doleant eas odas perdiſcere debent, ac crebro cantare quibus laudes ac uituperationes earũ rerum continentur, quas lex laudat atque uituperat 83 d
Pueri ab ineunte pueritia ludendo atque ſtudendo rebus tamen ſemper congruenter, ad uirtutem atque ſcientiam ſunt exercitandi 83 b
Pueri per quas fabulas ſint ad maiora capienda, præparandi 81 b

Q

Quieti motum contrarium ab æterno fuiſſe opinatus ẽ Anaximenes 4 c
Quieuiſſe deus cur dicatur die ſeptima 89 e

R

Rationalis naturæ q̃tuor genera primus Heſiod⁹ ordine poſuit 25 d
Rationem una cũ ſenſibus Xenophanes Colophonius abijcit 4 c
Reges propter peccandi licentiam omnes pene ſceleſtiſſimi ſunt 81 d
Regionibus agrorum fœcũditate excellentibus raro magno ingenio p̃diti homines naſcuntur 57 e
Religionem Chriſtianam impugnãtium argumenta ponuntur 1 d
Religionis ueræ quæ ſit definitio 1 b
Rempublicam conſeruare uolentes, inteſtina bella, odia & ſimulationes turpiſſimas uitare debent 12 c
Rerum omnium principium tenebroſum ac ſpiritalem aerem phœnicum theologia eſſe affirmat 6 b
Romatũ fabularũ figmẽta olim ſpreuerunt 22 c
Reſponſis atq; oraculis deorum quæ uirtutes præſint 22 b
Reſponſa quæ gentilium ſimulachra reddebãt, ſeductorum atque improborum hominum ad turpeſq; quæſtus excogitationem fuiſſe conuincitur. 20 c.d.e
Reſurrectio mortuorum ex Platonis ſententia oſtenditur 79 e

S

Sabbatum quid 89 e
Sacrificio quali ſit deo litandum ex ſententia Menandri Comi 91 b
Salomon ſummus phiſiologus fuiſſe à ſcriptura perhibetur 72 b
Sampſonem corporis robore inuictũ fuiſſe ut Herculem, Græcorum quoque hiſtorijs comprobatur 67 a
Sanctorum qui ab hac uita migrarũt, orationibus uiuos iuuari, p̃baẽ 89 a
Sapientia uera abſque dei cognitione nulla eſt ex Platonis decreto 84 f
Sapiẽtia cur à Peripateticis lux ſit appellata 89 e
Sceptici Philoſophi unde ſint dicti. 95 c
Scythæ quondam humanis carnibus ueſcentens, chariſſimos liberos ſuos iugulabant 2 f
Scotinus quid 69 f
Scripturam diuinam orationis lenocinio deus non uult exornari 50 f
Semiramis Nini uxor uiro in regno ſucceſſit 67 b
Senſus omnes falſos eẽ Xenophanes Colophonius opinatur 4 c
Senſum ac phantaſiam penitus abijci non debere probatur 98 a
Senſibilium rerum quanta ſit inconſtantia atque mutatio 73 bc
Serarum lex eſt, non occidere, non fornicari, nec adorare ſimulachra &c. 39 b
Serpentis fraude primum hominem eẽ deceptum: Plato quoque in ſympoſio commutatis uerbis teſtaẽ 82 b
Serpẽtibus cur Aegyptij olim immolauerint 7 d
Sexas quid 78 a
Syringa quid 9 e
Socrates oppido commendatur 4 f
Socrates occiſus eſt eo quod Gentilium deos aſpernaretur 88 c
Socrates amẽtium eẽ cenſuit omnem de natura rerum diſputantium doctrinam 4 f
Socrates ignem igni addebat Platonis prouerbio 70 d
Sol & ſtellæ quomõ ſint conſtituta ex Anaximandri ſententia 4 b
Soli & lunæ Aegyptij non ſanguinem aut ſudorem offerebant, ſed fruges terræ 5 b
Solem eẽ quid ſimplex & intrepidũ, atque ingenitum opinatur Parmenides Eleata 4 c
Solem cur Oſirim Aegyptij nuncupauerint 5 b
Solem terram eẽ & motus uelocitate caliditatem aſſecutum Anaximenes opinatur 4 c

T

Taautus primus literas adinuenit apud Aegyptios atq; Phœnices 5 f
Tempus quid 76 e
Tempus mundi creationem non præceſſit 76 e
Tempore infinito cuncta ſimpliciter q̃ ſunt, quæ fuerunt, quæque futura ſunt,

ſunt, neceſſitate prædeſtinata fuiſſe & quæ nunc gignuntur nullum habere principium, error eſt Democriti Abderitæ 4 d
Terram continue aquis delatam, paulatim in maria longo tempore abituram cenſet Xenophanes Colophonius 4 c
Terram dēſioris aeris defluxu factam arbitratur Parmenides Eleata 4 c
Terram tantæ profunditatis aſſerit Anaximāder, ut ad latitudinem tertia pars inueniatur 4 b
Terram pṅır repromiſſam quam conſentanea ſcripturæ ſacrę teſtimonijs alluſione Plato deſcripſerit 80 a
Terrenorum fuga & tranſitus, imitatio eſt dei quantum poſſibile eſt homini 84 f
Thalem Treſſa quædā petulanti ſcōmate reprehendit, quod cogitatione occupatus, in puteū incidiſſet 84 d
Thein quid græcis ſignificet 5 d
Theodotus tragœdiarum poeta cum nonnulla è Iudaica ſcriptura ad fabulam quandam transferre uellet, luminibus captus eſt 50 f
Theologia gentium myſtica refutatur 18 f
Theophaſunin quid 6 b
Theos quid 71 e
Thymiaſis quid gręcis ſignificet 5 c
Thyſia quid græcis ſignificet 5 c
Tibareni ſeniores ſuos quondam pręcipitare ſolebant 2 f
Tyberi⁹ Cęſar quot annos fuerit Darium Perſarum regē ſecutus 86 f
Tyranni id ſunt ad populum, quod in lege ſupplicia 56 e
Tyrannorum quam miſera ſit uita exemplo Dionyſij Siculi tyranni oſtenditur 56 c
Tyrannis cur deus quandoq; non iniuria potentiam præbeat 56 e
Trinitatem perſonarum diuinarum Plato quoq; aſſeruit 90 e
Troianæ urbis deſtructio, ſeptem annis antequam Sampſon Hebræos iudicaſſet, fuiſſe oſtenditur 67 a

V

VEnenoſa animalia cur à deo creentur 57 d
Verbum diuinum om̄es artes hominibus ſuggerit, docetq; facere quod conducit ex Epicarmi Comici ſententia. 91 a
Verbum dei mundū ordinauit ex Platonis ſententia 74 d
Veritatis dogmata non ſunt temere in omnes offerenda 81 f
Victoria optima ē ſeipſm uincere 84 b
Vini uſū atq; plātationē uitis in quē authorem ueteres Græcorū philoſophi retulerint 9 b
Vini uſum Carthaginenſium leges in caſtris nō permittunt, ſed toto militiæ tēpore, aquæ potu ſtatuunt utēdum 84 a
Vino quibus abſtinendum ſit uel utēdum iuxta ſeueriſſimas Carthaginēſium leges 84 a
Virtutis ac ueritatis gratia contumeliæ omnes atq; pericula ſunt ſubeunda 82 a
Vitiorum cumulus ſine crudelitate mundari nō poteſt 56 f
Vniuerſum infinitum eſſe ac immutabile quoniam à nullo creatum eſt, aſſerit Democritus ac Abderita 4 d
Vniuerſum ſic ſe ſemper habuiſſe, neque aliquid noui fieri pręter id quod tempore infinito iam factū eſt, ſententia eſt Epicuri Ibidem
Voluntates hominum fatis agi olim gentes arbitrabantur, deorum conſilijs perſuaſæ 33 f
Voluptatē bonorum, dolorem uero malorū finem Ariſtippus poſuit 4 d
Voluptatem bonorum finem ſtatuit Epicurus 4 d
Vrbem metropolim quo loco condiendam eſſe Plato cenſuerit 86 c
Vxorem ducere cur Eſſæi recuſarint 54 e

X

XEnophon diuinas res curioſius inueſtigare cur nephas iudicauerit 96 d
Xenophanes Colophonius negat ullam eſſe rerum generationem ac corruptionem, eſſe nanq; ſimile quicquid eſt 4 c
Xenophanes colophonius rationem una cum ſenſu abijcit Ibidem
Xenophanis Colophonij ſentētia eſt ſolem atq; alias ſtellas à nubibus gigni 4 c.
Xenophanis Colophonij opinio eſt terram continue aquis delatam, paulatim in maria longo tēpore abituram Ibidē.

Z

ZEon Eleata, quum tyrannidem deponere cogeretur linguam, dum à tyranno ut conſcios diceret, torqueretur, dentibus abciſſam in faciem eius fertur expuiſſe 69 f
Zoroaſtes magus quo tempore apud Bactrios regnauerit 68 b

ERRATA.

Da gentibus ad nos. fol. 2. E. gentem ullam. 5. A. mihi ipſi ineptior uiſus ſum E. omnia inquam. 8. f. quouſque ſimilē. 9. A. qui uniuerſi. E. Sed cū luna. 10. B. quę Clemēs ille 11. A. Quur merito. E. dei nomine. 13 f. latinam linguam interpretatione aera. 14. B. Iuno nomina. 27. f. uigere ſigna. 33. C. etiā tyrannis. D. etiā tyrānis. 47. E. cū nō genitum 50. A. propius adue. 51 C. uinctum premes. 53. E. quæcūq; ungu. Ibidē Ingētia eñ. f. hac re. 54. B. dei iure. 55. B. ueſtis cōmuniter. 56. C. ut tintinnabulis cubiculū cinxerit. Ibidem ſimiles animalibus. E. mare ſubmergi. f. nō iniuria potentiam ꝓbet. 57. A. ab omnibus abſti. 58 C. Diuitias oēs. f. cui porte. 58. A. de ſagitta preui. C. Numenius aūt Pytha. E. ad expiationes. 63. C. iſta Babilon. E. non aliunde. f. rogaturus in montem. 65. C. deorū ueritati permiſ. 67. B improbis petere. 70. B. ſumam ex eo. E. ſic ſiquis. 71. A. cantuum adorationumq; exercitio C ad eam nomen accō. D. obliuiſcens Enos. b. in intellectualium, inq; corpo. C. ut ſciam diſpo. 72. C. quo laborat. Ibidem animātiū natura. D. omnino auferendā. 73. b. ſalutanti ei. 75. A. tota currit &. 76 b. imitator eius. f animæ lux. 78. C. primus immortalē eē. 79. C. abſq; mutatiōe. Ibidē. habet mutationē. 80. A tn̄ ꝓhibet. b. Nos aūt. Ibidē. qd'ibi. C fluuij noīe utētē. f. ac imꝑfectioribus. 81. b. quęcūq; fabulę, ſed ꝓbate. Ibidē. quaſq; tā adul. f ijs eñ. f. recu. ꝓfectionē. Ibidē. ſupplico domi. 82. a. Sed fingamus. 84. c. ſi uni parti opor. 88. c. pacto iniuriandū ſit. d. imminerēt pericula 89. b 90. e. patrē eū. Ibidē. mō diē. 92. c. & extrema à ſe peni. Ibidē. b. uitā exierint. d. ex duobus. e. & uota ipſi. f. nudæ mulieres. 95. a. tanquā nihil ſciens. f. rerū cōuicta. 96. d. cognitionē ꝓquirat. e. occultius impugnabat. 97. c. quin Athenię. d. qua de cauſa. Ibidē crimine cōdēnarūt. Ibidē huiuſmodi efficere. 98. a. diuinos honores. b. aliudq; quod facit. Ibidē quin nollet. Ibidē uocantur externa. E. mortaliū lumē. Ibidē. noſtræ traductione. f. Græciæ cōtenti.

A
DE EVANGELII DIFFINITIONE ET INTENtione ſua. Caput I.

CVM Quid ſit Chriſtianiſmus neſcientibus aperire ſtatue-
rim, hunc librum quo Euangelicæ doctrinæ ueritatem appro
bamus,ut orationibus tuis adiutus,ad optatum finem perue-
niam,tuo nomini Epiſcoporum ornamentum Theodore de-
dicaui.Ac in primis quid nobis hoc Euangelij nomine ſignifi
cetur,& quænam huius uerbi poteſtas ſit,declarandum eſſe ar
bitror.Euangelium igitur dicimus quod æternorum atq; in-
corruptibilium bonorum,quę certe ſuprema & maxima ſunt
& ex antiquiſſimis prædicta temporibus,nuper uero ſplendo-
re ſui orbem illuſtrantia,cunctis hominibus annunciat,quod non cęcas caducasq; hu
ius ſeculi diuitias,nec breuem hanc calamitoſamq; uitam,nec inſtabilia corporis cō-
B moda, ſed animarum quæ intellectualis ſubſtantiæ ſunt, à quibus etiam corporum
bona,quaſi umbra conſequentia dependet,ſummā propriāq; nobis affert felicitatem
cuius quaſi caput religio eſt,non illa gentilisq; falſa & ficta erroriſq; plena nomen e-
mentita eſt,ſed hæc noſtra,quæ ipſarum rerum ueritate appellationem adinuenit, q̃
animi ad unum ſolum & uerum deum firmam ſtabilemq; conuerſionē,& uitam quæ
mandatis eius peragatur eſſe aſſerimus.Qua quidem ex uita amicitia etiam inter de-
um & homines conſtituitur, amicitiam uero beatitudo illa ultima & feliciſſimus fi-
nis conſequitur,qui à ſuperioribus dependet,inde gubernatur,ac rurſus eo peruentu-
rus eſt.Quid igitur hac inter deum & homines amicitia melius nobis,atq; beatius ex-
cogitari poteſt? Nonne uitæ,lucis,ueritatis,bonorumq; omnium ipſe fons atq; largi-
tor eſt? An non ipſe ut cuncta & ſint & iuuant,cauſam in ſeipſo complectitur? Qua er
go re indigebit,qui eius amicitiam adeptus eſt? qui rerum omnium creatorem chari-
tate ſibi coniunxit? qui patrem atq; tutorem illum ſibi aſcripſit? Non poſſumus profe
cto dicere,quin omnia quæ ad animam,quæq; ad corpus,quæq; ad externa pertineāt
optime beatiſſimeq; is poſſideat,qui charitate proximus deo factus,beatiſſimam eius
amicitiam exacta exquiſitaq; religione conſecutus eſt.Hanc ergo ſalutarē hominum
ad deum conuerſionem atq; amicitiam ab omnipotenti deo miſſus deus uerbum qua-
C ſi lucis infinitæ ſplendor cunctis annunciant.Non hinc aut aliunde, ſed undiq; cūctis
ex gentibus ad deum uerum,græcos ſimul & barbaros,omnem ſexum, omnem ætas-
tem,diuites & pauperes,ſapientes,& contra,liberos ac ſeruos, magna uoce conuocat,
hortaturq; omni ſtudio ac cura hoc donum ſuſcipiamus.Nam ſicuti eiuſdem naturæ
atq; ſubſtantiæ nos omnes creauit. Sic rurſum cognitionem & charitatem ſuam æ-
qualiter omnibus propoſuit,qui gratiā eius ex toto animo cōplectuntur,& colūt.Hāc
dei erga nos charitatē qui Chriſtus ipſius dei patris uerbum eſt, ipſe quoq; Deus non
reſpiciens ad peccata hominū, ſed ad ſeipſum eis recōcilians uniuerſo, ſicut diuina ex-
clamat ſcriptura orbi annunciat. Venit namq; ait,& annunciauit pacem illis qui lon-
ge ſunt,& pacem illis qui prope ſunt, quæ olim Hebræi diuinitus docti prædicabant.
Quidam enim eorum clamant. Recordabuntur & reuertentur ad dominum omnes
fines terræ,& adorabunt coram eo omnes patriæ gentium, quia domini eſt regnum
terræ & ipſe dominabitur gentium.Et rurſus? Dicite in gentibus, quia dominus re-
gnauit,etenim firmauit orbem terræ,qui non commouebitur. Alius conſpicuus erit
dominus in ipſis,& conteret penitus deos omnes gentium terræ, adorabuntq; ipſum
ſinguli,ex loco ſuo.Hæc ex priſcis temporibus dicta diuinis oraculis,nunc ad nos Sal-
uatoris noſtri Ieſu Chriſti prædicatione peruenerunt,ſic prædictam olim & expecta-

tam à ſanctis uiris omnium gentium uocationem, ueritatiſq; cognitionem uerbum D
dei, quod nuper de cœlo deſcẽdit, operaq; fecit multo ante prædicta nobis annunciat.

De his quæ ſolent obijci Gentibus, & Iudæis. Cap. II.

SED ſentio me impetu quodã animi, & deſiderio nimium prouectum. Ante enim q̃ noſtra confirmemus, quæ ſolent obijci refutanda eſſe uidentur. Nam cum multi non ratione Chriſtianam religionem, ſed inconſiderata fide, unde fideles appellantur, ſuſcæptam eſſe putent, iure nos, qui ueritatem euangelicam, argumẽtis, ſignis, atq; ueſtigijs approbare his libris aggreſſi ſumus, ad præparationem ſuſcepti negocij reſpondendum ad illa prius eſſe putamus, quæ uel à Græcis, uel à Iudæis, ac maxime à curioſis nobis ſolent opponi. Non enim aliter arbitror ordine certo, ac ſerie orationem noſtram progredi poſſe. quam ſi ptius, ea quę ad euangelicã ueritatẽ iter præparare, & his qui à generibus ad nos conuertuntur, aptiora eſſe uideantur, exponamus, deinde præparatis iam & perfectionibus idonea, quę ad ueram Saluatoris ac domini Ieſu Chriſti cognitionem adducunt, diligentius explanemus. Huius ergo negocij ab illis initium ſit, quæ tam à gentibus, quam à circumciſis, qui exquiſitius rem noſtram quærerent, dici poſſent. Quęreret enim quiſpiam profecto, quod nam genus hominum ſimus, qui hęc ſcribere aggrediamur, utrum Gręci an E
Barbari, uel ſi quid inter hæc inuenitur, neutri, & quos ipſos nos eſſe profitemur, non dico nomine, nam id quidem una uoce clarum fieri poteſt, ſed uiuendi modo ac ſecta. Nec enim inquient, gentilium comprobatis religionem, nec Iudæorum uos moribus uiuere uidemus, quid igitur hoc monſtri eſt? Aut quænam hæc eſt noua uiuẽdi ratio? Præterea, quomodo impij non erunt ac deorum omnium inimici, qui patrios mores, patria iura, patrias cærimonias, quibus gentes omnes ac ciuitates continentur, contẽpſerunt, atq; adiecerunt? qui ſaluatores ac benefactores deos ſpreuerunt? Et quos deos? eos uidelicet, qui ab initio ſeculorum apud uniuerſos homines, tam Gręcos quam Barbaros, per regiones, ciuitates, agros, hoſtijs diebus feſtis, ludis, ac cærimonijs, ab omnibus regibus, tyrannis, populis, philoſophis, legumlatoribus, honorantur atq; coluntur, ac eorum loco impia quædam ac ſcelerata admirantut & colunt. Qua igitur uenia digni, aut potius quem cruciatum quodq; ſupplicium non merentur, qui patriam neglexerunt? & aliena figmenta ſpurcis fœdiſq; Iudæorum fabulis nixa elegerũt, aut quomodo non extrema prauitate ſunt, qui tam facile propria reliquerunt? ac futuam & omnis rationis inopem fidem, uniuerſis gentibus inimicam, ac impiam elegerunt? Nec ipſum Iudæorum deum ſecundum eorum cęremonias, nec gentium religio F
nem colentes, inauditum ac inuium iter ſibijpſis turpiter cõfecerunt? Sed hæc quidem ex gentibus aliquis, nec ſua, nec noſtra recte intelligẽs, de nobis dicere poterit. Hebræi uero ipſi quoq; de nobis forſan conquerentur, quoniam cum alienigenę ſimus, ſic ſcriptura ſua nihil ad nos pertinente, impudenter abutimur, ut nos in ſuam nobilitatem intrudere, ac ipſos à patrijs ac proprijs ritibus extrudere conemur. Nam ſi Chriſtum diuinis oraculis uenturum ante multa ſecula ſcriptum eſt, ſi Iudæorum prophetæ aduentum ipſius prædixerunt, qui & ſaluatorem & regem Iudæorum non gentium ipſum futurum prædicarunt, ſi tandem aliqua quædam meliora diuinioraq; ſcriptura prænunciat, ea quoq; Iudæis non gentibus ſcripta fuiſſe. Itaq; nõ recte nos facere qui hæc obaudiamus, & quid turpius eſt, quæ Iudæis propter errores ſuos incommoda uentura ſcribũtur, ea iam ipſis accidiſſe aſſeramus. Repromiſſiones autem bonorum in nos ipſos transferamus, quodq; mente capti hominis eſt prædictam felicitatẽ cõſeruãtibus legẽ nobis ipſis attribuimus, & datas ab ipſa lege cærimonias improbamus.

Refutatio eorum quæ obijciebantur. Cap. III.

HIS cæteriſq; huiuſmodi cum aduerſus nos utantur, age iam deum omnium per ſaluatorem noſtrum uerbum ipſius quaſi per pontificem inuocãtes, primum in nos argumentum ſuum refutando, calumniatores ipſos eſſe oſtendamus

A damus,qui nihil nos comprobare poſſe,ſed expertes rationis fide perſuaſos aſſerunt,
idq́; tam ex his probationibus,quibus utimur, cum ad religionem noſtram gentiles
concurrunt,redarguemus,quam ex his,quas uel ſcribendo,uel uiua uoce proferendo
& aut priuatim aut publice diſputando aduerſarijs opponimus, ac multo magis per
hos quoq; libros,qui hoc totum euangelicæ ueritatis negocium continent, gratiam
enim dei ac cœleſtia beneficia per dominum noſtrum Ieſum Chriſtum filium dei Sal
uatorem noſtrum nobis eſſe collata pluribus ac perſpicuis argumentis hic tractatus
probaturum ſe pollicetur.Nam cum patrum noſtrorum memoria nõnulli aduerſus
gentiles opponentes ac eis reſpondentes,alij diuinas ſcripturas exponentes,alij uerita
tis dogmata ſubtilius comprobantes,multa reliquerunt,iure nobis hic modus, cui li-
benter inſudamus adinuẽtus eſt,quamuis primus omnium ſacer ille Apoſtolus Pau-
lus probabilitatem omnem cauillatoriam longe abijciens:ac certas afferens proba-
tiones,ait. Sermo ac prædicatio noſtra,non eſt in perſuaſibilibus humanæ ſapientiæ
uerbis,ſed in oſtenſione ſpiritus & uirtutis. Et rurſum. Sapientiam loquimur inter
perfectos,ſapientiam autem non huius ſeculi neq; principum,qui deſtruuntur,ſed lo-
quimur ſapientiam in myſterio abſconditam.Præterea ſufficientia noſtra (inquit) ex
B deo, qui nos & idoneos fecit miniſtros noui teſtamenti. Non iniuria ergo omnibus
nobis pręceptum eſt,promptos eſſe ad reſpondendũ cuiq; rationem a nobis de ſpe no
ſtra quærenti.Certum eſt igitur,Saluatorem noſtrum prædixiſſe doctrinam ſuam,in
teſtimonium omnium gentium,per uniuerſum terrarum orbem prædicatum iri,& ec
cleſiam quæ poſtea uirtute ſua conſtituta eſt,inuictam atq; inexpugnabilem fore,nec
unquam futurum,ut à morte ſuperaretur,ſed firmam fore ſemper atq; immobilem
tanquam in lapide ſtabilitam atq; fundatam,cuius diuinationis effectus omnem im-
pudentiſſimam linguã uana contradicentẽ profecto arcere poteſt.Quis enim non fa
tebitur cum ſic aperte rerum euentus diuinationi congruat, dei uirtutem non natu-
ram humanam illam fuiſſe,quæ & futura hæc pręuiderat.& re ipſa perfecit, quæ uer
bis prædixerat? Iam enim ſui euangelij fama totum ab ortu ad occaſum orbem im-
pleuit,omnesq́; gentes adijt,creſcitq́; indies prædicatio ſua.Eccleſia etiam hoc nomi-
ne ab ipſo donata,radices egit. ac uſq; ad aſtra ſanctorum uirorum orationibus glo
rificata,luce ac fulgore orthodoxæ fidei ſplendet,neq; hoſtibus terga dat,neque ipſis
ianuis mortis cedit,propter pauca uerba quę ille protulit.Super lapidẽ ędificabo eccle
ſiam meam,& portæ inferi non præualebunt aduerſus ipſam. Sunt autẽ alia quoque
multa à Saluatore noſtro prædicta, quæ in ſuo à nobis collecta loco,& rerum euen-
C tibus accommodata,ueram de ipſo noſtram oſtendunt opinionem ac fidem. Sed ad
hæc omnia non ſunt contemnenda ad catholicam ueritatem comprobãdam,Hebrai-
cæ ſcripturæ teſtimonia,quibus ante mille annos Iudæorum prophetæ, indoctorum
hominum piſcationẽ uniuerſæ uitæ hominum affuturã prædicantes, appellationem
Chriſti nomine ipſo expreſſerunt,& aduentum eius in carne, modum etiam ipſum,
quo doctrina eius ad omnes gentes perueniret prædixerunt, nec tacuerunt futuram
Iudæorum infidelitatem, & quicquid aduerſus ipſum facturi, & quas pœnas paulo
poſt eſſent daturi,quod urbs eorum extrema obſidione caderet,regnumq́; ſuum om-
nino ceſſaret,ac ipſi ad omnes gentes diſperſi ſuis inimicis ac hoſtibus perpetuo ſerui-
rent.Quæ omnia ſicuti ſcripta ſunt poſt aduentum Saluatoris noſtri eueniſſe conſpi-
cimus.Præterea quis prophetas audiens,poſt Chriſti aduentum Iudæorum abiectio-
nem,gentium uocationem,aperte dicentes futuram non admirabitur,cum uideat res
ipſas per doctrinam Saluatoris noſtri oraculis ipſorum ad unguem quadrare? Per
Saluatorem enim noſtrum factum eſt,ut ex omni genere hominum pene innumera-
biles ſpretis idolis,unius ac ueri dei cognitionem religionemq́; ſuſceperint, quod ita
futurum dei oracula & per alios prophetas cecinerunt,& per Hieremiam maxime u-
bi dicitur.Domine deus meus,ad te gentes uenient ab extremis terræ,ac dicent, quam

falſa noſtri patres idola poſſederunt,& non erat in ipſis utilitas. Si faciet homo, ſi ipſi D
deos,nec erunt iſti dei. Hæc igitur uniuerſa fidei noſtræ ueritatem aſtruunt, nec huma-
na uirtute,ſed à deo prædicta,& prophetarum oraculis ſcripta oſtendunt, & ad hæc à
multis uarijsq; gentium principatibus liberos quandoq; futuros homines uaticinan-
tur. Itaq; cum omnes gèntes antiquitus multi reges ac tyranni urbes ſere ſingulas te-
nerent,ac alij populis,alij paucis regerentur,qua ex re bella ubiq; fremebant,captiui-
tates,depopulationesq; urbium ac gentium indies fiebant,plenaq; omnia erant ſerui-
tute,unde cogebantur urbani ſimul & agreſtes,ab ineunte ſtatim ætate rei militari o-
peram dare,ac ſemper & ubiq; per urbem atq; agros armati prodire, continuo Chri-
ſti præſentia de quo ſcriptum eſt in dininis oraculis. Orietur in diebus eius iuſtitia &
multitudo pacis,& conflabunt gladios ſuos in uomeres,& lanceas ſuas in falces, nec
eleuabit gens in gentem gladium,nec exercebuntur ultra in prælium. Rerum euentus
uerba prophetarum ſecutus eſt. Ac omnis principatuum multitudo ceſſauit, ab Au-
guſto in ipſo tempore incarnationis domini noſtri Romanorum imperio in monar-
chiam redacto. Ex illo autem tempore uſq; ad memoriam noſtram,non inuenies ita
populos populis oppoſitos fuiſſe,nec gentem illam ita in aliam inſurrexiſſe, nec hu-
manam uitam omnium confuſione uexatam, ut paſſim prius fieri ſolebat. Atqui E
quum magna non eſt dignum admiratione ſiquis ita ſecum attente cogitet, cur nam
priſcis temporibus quando dæmones omnium gentium dominabãtur,ac ſummope-
re ab omnibus colebantur, tanto alteri ad alteros furore ab ipſis dijs ſuis concitati ſe
rebantur,ut nunc Græcos,nunc Aegyptios,nunc Syrios,nunc Romanos inter ſe bel-
lare ac ſeipſos deſtruere,regiones ſuas incurſibus,ciuitates obſidionibus deſolare ui-
deres,ſicut hiſtorijs ſuis perſpicitur. Simul uero atq; pijſſima & pacificentiſſima Sal-
uatoris noſtri doctrina apparuit,multorum cultus deorum habebatur,bella ceſſabãt
uniuerſum hominum genus à magnis malis atque periculis requieſcebat. Quod ma-
ximum ego diuinæ ac ineffabilis ſuæ uirtutis ſignum dicere non dubitauerim. At ue-
ro ex ſua prædicatione quantum homines profecerint,quantamq; utilitatẽ etiam hu
ius uitæ conſecuti,ipſis oculis cernes ſi attenderis, nunquam alias in memoria homi-
num ab aliquo Illuſtri uiro aut populo factum,niſi nunc ſuis duntaxat uerbis, atque
doctrina per uniuerſum orbem diffuſa,ut omnium iura gentium recte,atq; humani-
tus ſe habeant,illa ipſa inquam iura,quæ ante aduentum ſuum tetra,fœda,immani a
erant. Non enim iam Perſæ qui eum ſecuti ſunt,matres ſuas nephãdis nuptijs cogno-
ſcunt,non humanis ueſcũtur carnibus. Scythæ quoniam ad eos uſq; prædicatio Chri F
ſti peruenit,nec chariſſimos falſa religione impulſi liberos iugulant. Hæc certe ác ta-
lia pene infinita hominum quondam uitam uexabant. Maſſagetæ ac Derbices pro-
pinquos atq; affines ſuos,qui ſenectute conficiebantur miſerrimos putaſſe traduntur.
ac ideo immolatis carnes eorum,quos plurimi fecerant, epulabantur. Tibareni ui-
ros ſeniores ſuos præcipitare. Hyrcani rapaci generi auium. Caſpij canibus proijcere
ſoliti,quæ quidem cuncta religioſiſſime prius faciebant, nnnc uero ſola Euangelica
uirtute undique truculentiſſima hæc peſtis exploſa eſt. Quod uero minime dij putan
tur aut inania & ſurda ſimulachra malefici dæmones in ipſis habitantes, aut partes
mundi, quæ conſpiciuntur, aut mortuorum hominum umbræ, aut quæcunque a-
nimalium nocentiſſima,ſed pro his omnibus una Saluatoris ſola doctrina cuncti ſi-
mul Græci ac Barbari,qui non ficto animo uerbum Chriſti audiuerunt ad tãtum phi
loſophiæ perueniſſe, ut ſolum uerum deum, regem ac dominum cœli,& terrę, ſolis,
ſtellarum, totiusq; mundi creatorem colant atque ſequantur, quotq; cunctis uiribus
conantur ſic uiuere,ut uel oculos coerceant,ne quid cupiditate tracti turpiter uideant
ſed ab ipſa mente omnem animi morbum depellant. Hæc omnia quonam modo au-
debit negare quiſpiam non eſſe felicis uitę. Aut uero quod nõ recte parere omnino lau
dant,tantum à periurio abſunt,quoniam ab ipſo non eſſe iurandum audierunt, ſed
omni

A omni iureiurando abiecto ſufficere hominibus. Ita & non quodq; nec in quotidiano
ſermone inania uelis proferre, ſed ita diligenter in omnibus teipſum cuſtodire, ut nec
falſum nec iniurioſum, nec turpe in labijs uerbũ habeas. quoniã ille dixit, De om̃i oci-
oſo uerbo rationẽ dabitis in die iudicij, q̃ philoſophorum uitam non excedit? Ad hæc
etiã quot ſimul cuncti & innumerabiles uiri & mulieres, ſeniores ac pueri, ſerui & libe
ri, nobiles atq; ignobiles, docti ſimul atq; indocti, in omni ab ortu ſolis ad occaſum lo
co ubi homines habitant, quotidie ferme ad percipiendam diſciplinam Chriſti, qua
non ſolum à turpi facinore, uerumetiam à cogitationibus inhoneſtis abſtinere, quaq;
uentrem, ac ea quæ ſub uentre ſunt domare docentur, confluant, quod uniuerſi in diui
na piaq; diſciplina exercentur excelſo animo contumelias ferre, nullam ui uindictam
appetere. iram & appetitum omnem temerarium ſuperare ac uincere, indigentibus de
re ſua offerre, omnem hominem iure naturæ fratris ac proximi loco diligere. Hæc o-
mnia ſiquis ſimul collecta conſideret, nonne fatebitur maxima, & ſola uere bona cun-
ctis eſſe hominibus prædicatione Chriſti oblata, nec ab alio quã ab ipſo potuiſſe un-
quam homines huius uitæ felicitatem recipere? Illud uero quale tibi uidetur, quod
uniuerſum genus hominum non eorum ſolum, qui aliqua humanitate præditi ſunt,
B uerum etiam crudeliſſimorum & in extremis oris terræ habitantium ab immanitate
receſſit, ac ad opiniones ueræ philoſophię inductum eſt? Quis enim iam immortalem
eſſe animam non credit? Quis non ſperet eſſe apud deum, cum naturæ conceſſerimus
uirtuti depoſita præmia? quibus inducti noſtri hanc uitam omnino ita contempſerũt
ut priſcos & illuſtres philoſophos mulierculas putes, ſi ad hos conſeras, ludumque
puerorum non iniuria exiſtimes omnia, quæ de contemnenda morte, aut uerbis, aut
exemplo priſci philoſophi docuerunt, fœminæ apud nos atque infantes, uiriq; Barba
ri & indocti, philoſophi dicerẽtur, Saluatoris noſtri uirtute adiuuante immortalita-
tis noſtræ opinionem re longe magis quam uerbis uerum eſſe comprobarunt, quàm
magnum etiam illud quo omnes gentes non aliunde, quàm à doctrina noſtri ſalua-
toris prouidentiã dei eſſe, quæ cuncta perſpiciat atq; gubernet didicerunt. Nec eſt iam
aliquis qui non acceperit ſic doctrinam de iuſtitia & iudicio dei, ut non fateatur caute
idcirco uiuendum, ac longe à uitijs eſſe fugiendum. Sed caput beneficiorũ omnium,
quæ à Saluatoris prædicatione Chriſti adepti ſumus, facile cognoſces, ſi calamito-
ſam priſcæ idololatriæ fraudem, qua omnes quondam homines dæmonum artibus
præmebantur, diligenter animo uolueris. Verum quoniam ita natura fieri cõpertum
C eſt, ut hominum genus rationis non expers, nullã unquam rem aggrediatur, niſi ſua-
ſione inductum credat ſibi profuturam, non temere ad noſtra confugientes, ac maxi-
me rudiores, quãdo ad ueram religionem introducimus, fidei remedium adhibemus,
hortantes ſuadenteſq;, ut de prouidentia dei, de immortalitate animi, de bona uiuen-
di norma, quæ à ſpe atq; fide ſolum dependet, recte ſentiant. Nam & medico à quibus
cauendum, & quibus utendum conſulenti niſi quis credat, parum ſibi peritia ipſius
conferre poterit: nec plus doctor diſcipulis, qui non credunt utilitatem quandam à
doctrina ſe conſecuturos, nec philoſophiæ ſectam ullam quiſpiam unquam ſuſcipiet,
niſi antea crediderit commodo ſibi futuram, ita diuerſa ſuaſione ac fide ducti, alius
Epicureorum attrahitur uoluptate, alius Cynicæ uitæ duriciem admiratur, alius Pla
tonem pręponit, nonnulli Ariſtotelem, nonnulli Stoicos diligenter ſequuntur. Sic ar-
tes quoq;, alij alias quãuis omnes mediæ ſint, meliores honeſtioreſq; ſibi utilitate per-
ſuaſi crediderũt. Itaq; uidebitis rei militaris ab alijs, ab alijs mercaturę, aut ædificãdi
ſtudiũ eſſe propoſitum. Agriculturam alius exercet, ac ſemen ſulcis agrorum com-
miſſum & mortuum reuiuiſcere poſſe non deſperat. Cur igitur admirantur, cum ſic
uniuerſa uita hominum duobus his, fide & ſpe gubernetur, ſi noſtra etiam quæ ſola
animis conducunt multis, fide tantummodo traduntur, qui ratione altiora conſe-
qui non poſſunt? Nonnullis ad fidem ratio quoque ac doctrina ſubtilior commun-

 tet. Nunc

Nunc quoniam breuiter hæc quaſi fundamenta iacta ſunt,ad primam accuſationem D
reſpondendum,& qui fuimus quiq; ſumus dicendum.Nunquam igitur negaturos ſci
ant qui hæc requirant,Græcos nos eſſe patrios,primoq; Græciæ dæmonum cultus te
nuiſſe,quos nũc reſpuimus atque abominamur,Iudaicis attendentes ſcripturis, à qui-
bus quamuis plurima noſtræ religioni conſentanea colligamus.fatemur tamẽ cære-
monias Iudæorum uiuendique morem non imitari. Sed non uidebuntur hæc aliter
nobis recte confecta,quaſi tam ipſa quæ à maioribus noſtris accepimus,quam Iudæ-
orum priſcas uirtutes in medium ut omnibus pateant,protrahamus.ſic enim ſimul &
euangelicæ doctrinæ uirtus extabit,ſi ante oculos omnium ponemus,à quibus per i-
pſam erroribus ſumus liberati,& ad hæc qua ratione Iudæorum ſcripturas admiran-
tes,præſentem eorum uitam recuſamus.Poſtremo quæ ratio euangelij ſit, quis pro-
prie atque ſincere Chriſtianiſmus dicatur,quod nec Gentilium nec Iudæorum,ſed no
ua quædam ac uera religio ab ipſo Saluatoris nomine appellata. Age iam primum
omnium priſcas ac primas ipſorum Theologias per ſingulas uſque impræſentiarũ
uerbis diuulgatas,ac probas ſapientum philoſophorum de dijs,de conſtitutione mũ
di opiniones perſpiciamus.Hinc enim cognoſcemus recte ne ipſa ſpreuimus an non.
Scribam autem non mea,ſed eorum ipſorum,qui apud eos ſtudioſiſſimi rerum hu- E
manarum diuinarumque fuerunt uerba,ac nemo à nobis commentam fictamq; nar-
rari fabulam ſuſpicari poſſit.

De origine mundi ſecundum Gentiles. Caput IIII.

DIodorus igitur Siculus uir apud Græcos clariſſimus,quippe qui uniuer-
ſam hiſtoriam ad unum commodiſſime corpus collegit,ſtatim incipiẽs.
hæc de origine hominum conſcripſit.De prima uero hominum origine
ut à naturalibus & hiſtoricis colligitur, binæ fuerunt opiniones. Nam
alij cum mundum ingenerabilem atque incorruptibilem putauiſſent,
genus quoque hominum ſempiternum eſſe aſſeruerunt,ita nunquam initium ipſorũ
fuiſſe arbitrati ſunt.Alij congenerabilem atque corruptibilẽ putarint,homines quo-
que appoſite certis temporibus incepiſſe affirmarunt.Vnam enim ante initium omni
um cœli & terræ cunctis ſimul confuſis formam fuiſſe, poſtea diſſeparatis diuiſisque
molibus uniuerſi ordinem mundi conſpectum,aeraq; motum habuiſſe continuũ, cu-
ius partem quidem igneam ad ſuperiores aſcendiſſe partes,ſurſum ſua propter leuita
tem natura ſemper tendente,qua ex cauſa Solem ac ſtellarum multitudinem uolutio
ne totius circumferri.Partem autem turbidam atq; terreſtrem una cum humidis ad F
infima propter grauitatem loca deſcendiſſe,quam partem continue longo tempore
in ſeipſa conuolutã maria ex humiditate,ex durioribus terram lutoſam ac teneram
concreaſſe,quam primum poſteaquam ſolaris calor exæſtuauit conſtipatam fuiſſe,
deinde ſuperficie calefacta,pluribus in locis corruptionem humidi eſſe conſecutã ex
qua (ut etiam nunc in pluribus fieri ſolet)cum ſubito ad tranſactum frigus calor ex-
arſit,animalia concreta fuiſſe,quæ noctu à circumfuſa caligine alebantur,& in die à
colore ſolidiora reddebantur,ac poſtremo ſufficiens iam crementum conſecuta eru-
piſſe ab illa colluuie uarias has animalium formas. Quorum calidiora leuioraque
ad altiora loca exiliiſſe uolucrum appellatione nuncupata,ſicciora uero ac grauiora
ſerpentibus ac terrenis connumerata,eodem quoque modo humidiora in conſenta-
neum ſibiipſis locum confluxiſſe aquatica nuncupata,& ſic animalium diuerſa gene-
ra producta fuiſſe.Terram uero poſtquam magis Sole ac uentis induruit,nihil ex per
fectioribus producere poſſe,ac ideo ex mutua ſexuum coniunctione perfectiora ge-
nerantur.Hanc rem ita ſe habuiſſe tragicus etiam Euripides Anaxagoræ phyſici au-
ditor in fabula,quam Menalipem nominat,his uerbis teſtatur. Vna cœlorum olim
ac terræ forma,ſed ſeparatio cuncta in lucem tulit,uolucres ac feras ſimul, arbores
generaq; natantiũ mortaliumq; genus.Hęc de rerũ origine prima à priſcis accepimus
Cum

A Cum igitur diuerſis uarijſque in partibus orbis terrarum ita producti ſint homines, non iniuria una eandemque uti lingua nequiuerunt, cum aliter alibi uocabula rebus impoſita ſint, & primos quidem homines nulla re utili aut arte adhuc ad uiuendum inuenta fertur laborioſe uitam egiſſe nudos abſque tegmine atque tecto, qua de re multos frigore atque æſtu, nonnulli etiam inedia periere paſſim. Sed paulatim experientia rerum docente, ad ſpelça hyeme reſugere, fruges deponere didicerunt, igne deinde adinuento, artes quoque ad uiuendum neceſſariæ, indigentia & uſu hominibus duce ac principe ſunt excogitata. Hæc nobis ille ſcriptor Diodorus de origine mundi & prima hominum uita breuiter retulit. In quibus nulla dei mentio ſacta caſualis quædam uniuerſi productio enarratur, quibus congrua omnes ſerme Gentilium philoſophi conſcripſerunt. Quorum opiniones ſi diligenter inſpexeris, à uanis quibuſdam fatuisque coniecturis profectas inuenies. Quod ut facilius facere poſſis, à Plutarcho tractas, tibi ante oculos ponam. Tu autem attente diuerſitatem eorum tecum conſidera.

Diuerſæ de ſubſtantia mundi philoſophorum opiniones.

CAPVT V.

B THALETA ferunt primum omnium principium rerum aquam poſuiſſe, ex ipſa cuncta eſſe, ac in ipſam demum deuenire arbitratur. Poſt eum Anaximandrum Thaletis ſodalem ipſum infinitum rerum omnium generationis atque corruptionis cauſam dixiſſe. Nam ex ipſo ait cœlos ſegregatos cæteroſque mundos numero infinitos, corruptionem uero & generationem multo prius ex infinitis arbitratur ſeculis in ſe ipſis reuolutis. Hic cylindri formæ eſſe terram aſſerit, tantæque profunditatis, ut ad latitudinem profunditas tertia pars inueniatur. Ait præterea ſpermaticas uires ex ſempiterno calido ac frigido in origine huius mundi denſas fuiſſe, ac aliqua ex flammea pila aere hoc circumuoluta, ut teſta nucleus diruta, & in quoſdam circulos explicata, Solem ac Stellas conſtituiſſe. Ad hæc hominem primo ab alijs animalibus natum. nam alia inquit uidemus cito poſteaquam nata ſunt ad propria pabula per ſe uenire, hominem uero diuturna egere lactatione. Quare niſi in primis initijs ab alijs natus, aliorum nomine ſecutus ſuiſſet, nunquam educari potuiſſet. Hæc Anaximander. Anaximenes autem principium rerum aera opinatur, quem genere infinitum, qualitatibus finitum ait, cuius condenſatione ac rarefactione cuncta gigni C arbitratur. Motum uero ab æterno eſſe dicit, terram ex aere conſtipato, primum omnium factam latam magis, idcirco non abſque ratione ſuper aerem contineri. Solem uero ac Lunam cæterasque Stellas à terra ortum habere. Itaque Solem terram eſſe ait uelocitate motus caliditatem aſſecutum. Xenophanes Colophonius nouum quoddam iter, præter prædictos ſibi fabricatus, nec generationem rerum, nec corruptionem ullam eſſe contendit, eſſe nanque ſimile quicquid eſt. Nam ſi aliquid inquit gigneretur, id non fuiſſe ante a neceſſe eſt, quod autem nõ eſt, id gigni non poſſe. Nam neq; non ens ſacere aliquid, neq; à nõ ente fieri quicquã poſſe. Aſſerit autem ſenſus omnes falſos eſſe, rationem quoque una cum ſenſibus uidetur abijcere, terram uero continue aquis delatam, paulatim in maria longo tempore abituram cenſet, Solem atq; alias ſtellas à nubibus gigni. Parmenides Eleata Xenophanis auditor atq; amicus, primum Xenophanem, deinde oppoſitam quandam uiam ſecutus eſt, ſempiternum enim atq; immobile cenſet eſſe uniuerſum, quod eſt Ens ſecundum ueritatem rerum. Solem enim eſſe ſimplex & intrepidum atq; ingenitum. Generationem uero eorum eſſe quæ falſa æſtimatione uidentur eſſe, cum non ſint. Nam ſenſus ſe mouendos à ueritate putat, affirmat enim ſiquid eſt præter ens id eſſe non ens. Non ens autem non eſſe in rebus, & ſic ens ingenitum ſibi relinquitur, terram uero denſioris aeris defluxu factam arbitratur. Democritus Abderita infinitum dixit eſſe

uniuerſum, quoniam à nullo creatum, immutabile etiam eſſe. Eorum uero quæ nunc gignuntur nullum habere principium, ſed ex infinito tempore cuncta ſimpliciter quæ ſunt, quæ fuerunt, quæq; futura ſunt, neceſſitate prædeſtinata fuiſſe. Solis ac Lunæ generationẽ propriam, ſeparatamq; ab alijs eſſe dicit, naturamq; ipſorum, nec calidam nec ſplendidam fuiſſe, ſed contra generationis ſuæ naturæ ſimilem. Sed poſtea cum maior orbis ſolaris factus eſſet, ignem in ipſo fuiſſe intruſum. Epicurus Neoclis Athenienſis filius, maieſtati deorum detrahere conatur, nec aliquid ex non ente fieri aſſerit, ac ſemper uniuerſum ſic ſe habuiſſe, neque aliquid noui fieri, præter id, quod tempore infinito iam factum eſt, corpusq; eſſe uniuerſum non ſolum immutabile, uerum etiam infinitum, finem bonorum uoluptatem ſtatuit. Ariſtippus Cyrenaicus, uoluptatem bonorum, dolorem malorum finem conſtituit. Cæteras ſcientias excludit, illud ſolum eſſe utile putans, ut quæras, ſiquid domi mali, aut boni tibi contingit. Empedocles Agrigentinus, elementa quatuor ponit, ignem, aquam, aera, terram. quorum cauſam amicitiam & litem, ac à prima elementorum complexione ſegregatum, aera circumfuſum fuiſſe contendit. poſt quem ignem erupiſſe, cumq; alium locum non reperiret, ſurſum à frigore aeris repulſum. Circa terram autem duos circũferri dimidiatos orbes, alterum ex igne totum, alterum ex aere maxime, ac ex igne admodum exiguo, & illum diem, hunc noctem eſſe putat, initium uero noctis, à die propter impetum ignis, ſolem natura non eſſe ignem, ſed ignis repercuſſionem ei ſimilem, quam ab aquis fieri cernimus, Lunam ex relicto ab igne aere congelato. ſicut grando congelatur per ſe factam lucem à ſole recipere, mentem non in capite nec in pectore, ſed in ſanguine diſſeminatam eſſe, ac illis partibus homines magis ſentire, quibus plus mentis ineſt. Metrodorus Chius, ſempiternum eſſe uniuerſum ait, nam ſi factum eſſet à non ente. Infinitum etiam, quoniam ſempiternum, cum non habeat principium unde incipiat, nec exitum quo terminetur. Immobile quoq; aſſerit, quoniam moueri non poſſit quod non tranſeat, tranſire autem neceſſe eſt, aut in plenum, aut in uacuum, quorum alterum non eſt, in alterum tranſitus fieri nõ poteſt. Ex æthere autem fieri nubes denſatione, inde aquam quæ ad Solem decurrẽs extinguit ipſum, qui rarefactus rurſum accenditur, Solem ſiccitate conſtipatum, ex aqua ſplendida ſtellas efficere, diem etiam ac noctem inde fieri, quod Sol extinguatur, atque incendatur, Eclypſim quoque extinctione fieri. Diogenes Appolloniata, elementum aera ponit, omnia moueri dicit, mundos infinitos aſſerit, quot factos eſſe arbitratur uniuerſi motu, quod huc atque illuc latum, ac alibi rarefactum, alibi conſtipatum, ubi forte conſtipatum fuit, ibi globum factum & mundum, in quo quæ leuiora ſunt, ſuperiora petierunt. Hæc Plutarchus, quæ omnia Socrates quoque uir ille illuſtris furoris, atq; inſaniæ plena putat, ſiquidem fide dignus Xenophon teſtis eſt, qui ſic de ipſo in libro de Socratis memorabilibus dictis ſcripſit. Nemo autem unquam Socratem impium quiddam & irreligioſum, aut facere uidit, aut dicere audiuit. Non enim de natura rerum, neq; de altioribus ſublimioribusq; rebus, ut plurimi faciunt, diſputabat, nec conſiderare unquam uoluit, quonam modo quaq; neceſſitatis ſerie, hæc moles quam mundum Sophiſtæ appellant, aut ſingula cœleſtium corpora facta ſunt, ſed eos qui aſſidua cura atq; ſtudio hæc tractant, ſtolidos uanosq; homines eſſe oſtendebat. Et paulum poſt hæc. Valde autem mirabatur, quod non potuerunt intelligere non poſſe homines hæc adinuenire, cuius non paruum ſignum eſt, quod qui maxime harum rerum ſcientiã profitentur, quiq; cæteris ſapientiores uidentur non eadẽ ſed pugnantia dicunt adinuicẽ. Sed hęc quidẽ Socrates (ut Xenophon teſtatur) quibus conſona in libro de anima, ipſi Socrati orationem attribuens, Plato conſcripſit. Nam ego (inquit) o Cebes, cum iunior eſſem, quam mirabili exarſi cupiditate eius ſapientiæ, quam naturalẽ ſapientiã appellant. Præclarũ enim mihi uidebatur cauſas rerũ ſcire, cur ſingula quoq; modo gignãtur atq; corrũpantur, & cur ſint atq; permaneãt, ac ſępenumero

me ipſum

A me ipſum huc & illuc uerſabam, talia diligenter conſiderans. Num poſtea quam frigidum & calidum ad putredinem quandam (ut quidam aiunt) peruenerint, tunc animalia concreantur? Et utrum ſanguis eſt, quo audiendi, uidendi, olfaciendiq́ ſenſus, nobis præſtantur, quibus quidem ſenſibus memoria conflatur atque opinio. Ex memoria porro atque opinione, cum tranquillitatem in his accæperint, originem ſcientiæ proſilire, rurſusq́ horum ipſorum corruptiones excogitando, ſic ad hanc cõſiderationem nihil ipſi ineptior iuſſus ſum, ut nihil ſupra, cuius rei ſignum tibi ſufficiens afferam. nam ex hac conſideratione, uel ipſa quæ prius plane ſciebam, ut tam mihi, quam cæteris uidebar dedidici, ſic tardior uel cæcus omnino factus ſum. Hæc Socrates, dicit apud omnes Græcos clariſſimus. Quare ſi huic tanto, tamq́ præſtantiſſimo philoſopho, amentia uiſa eſt dictorum de natura uirorum doctrina, iure nos quoque impietatem illorum omnium recuſamus, præſertim cum errores de multitudine deorum ſui, ab his quæ de natura dixerit non ſint alieni, quod loco ſuo oſtendemus, ubi docebimus, Anaxagoram primum Græcorum intellectum rebus inſtituiſſe. Nũc uero ad Diodorum transſeamus, ac ipſum de prima hominum Theologia ſcribentem audiamus.

B Diodori uerba, qui priſci homines Solem & Lunam colebant, & quod nec idola, nec dæmones nouerant. Cap. VI.

AEgyptios ferunt primos omnium oculos, cum in cœlum ſuſtuliſſent motum, ordinem, & quãtitates cœleſtium corporum admiratos, Solem & Lunam deos putaſſe, ac Solem quidem Oſirim, Lunã Iſim nuncupaſſe, à proprietate quadam inditis ſibi nominibus. Nam ſi quis ad latinam linguam uerba transferat, multioculus Oſiris dici poteſt, neq; id ab re, radios enim ſuos, quaſi multos rebus immittit oculos, quibus om̃ia perſpici, ut etiam Poeta dicit. Sol qui terrarum flammis opera omnia luſtras, quamuis nonnulli Græcorum poetæ Dionyſium eſſem Oſirim confingant, Syrium quoq; ipſum tanquam nomen de nomine ductum ſit, appellatũ exiſtimant. Hinc Eumolpus in Bacchicis carminibus, ignioculum radijs Dionyſium nuncupat, & Orpheus ſplendoris auctorem Dionyſiũ. Iſim uero latine, Priſcã dicere poſſumus, Lunæ hoc nomine indito. quoniã ſempiterna priſcaq́ ſit, cui cornua depingũt, uel quia cũ Alinoides ſit, cornuta uideatur, uel quod bos ei apud Aegyptios ſit dedicata, quibus, ut Porphyrius aſſerit in libro quẽ aduerſus edẽtes carnes conſcripſit, non ſanguinẽ aut nidorem offerebant, ſed fruges terræ, quas etiã ipſas

C quaſi deos adorabant. Miſerationẽ uero, lachrymas atq; fletum germinibus terræ de floreſcentibus offerebant. Similiter primitiæ animaliũ, ex terra generationi ei, etiam quæ ex conuentu ſexuũ eſt, morti quoq; animalium eodem modo, quod adorationis genus ex animi profectũ ignauia infirmitati eorũ erat, accõmodatur. Sacra igitur regione Aſſulo habitata, ibi primũ ab hominibus ſacra cœleſtibus oblata ſunt, nõ myrrhæ, non caſiæ, aut croci primitiæ, nã hæc longe poſtea fuerunt inuenta, ſed hęrbã uiridem quaſi productiuarum terræ uirium primitias, manibus offerentes dijs offerebant arbores enim antea q̃ animalia terra produxit, hęrbas autem multo priuſquam arbores. Ex hęrbis ergo integras quaſdã ſumentes cum folijs, radicibus, ac fructu partes ſimul cõcremabant, & hac exhalatione, ac fumo cœleſtibus litabãt, ignẽ quoq; inextinctũ in tẽplis ſeruabant, tanq̃ cœleſtibus ſimillimum. Ab hac autẽ exhalatione, q̃ græci thymiaſin dicunt, thyſia quoq; quã ſacrificiũ latine appellamus, apud græcos antiquitus dicta eſt. Nunc uero non recte capimus thyſiam illam cultum appellantes, qui ſanguine celebratur, & poſt pauca. Multo autem poſtea iniquitate hominũ fœdiſſimus ſanguis, atq; hoſtiarum mos introductus eſt, crudelitatis plenus occiſis animalibus, & eorum ſanguine aris deorum imbutis. Hæc Porphyrius. Plato autem in Cratillo ſic ſcribit ad uerbum. Videntur mihi primi græcorum eos ſolummodo deos putaſſe, quos etiam nunc multi ex Barbaris colunt, Solem uidelicet atq; Lunam, Tellurem,

Stellas,ac cœlum. Nam cum ipſa cernerent thein ſemper,hoc eſt,currere atq; reuolui, D
ab hac ipſius thein natura,id eſt,deos appellarunt. Hæc Plato. Verum quod primi at
que antiquiſſimi hominum,nec templorum molibus,nec ſimulachorum dedicationi
bus operam dabant,quippe qui neq; fingere,aut cælare,ſed nec ædificare,adhuc ſcie-
bant,unuſquiſq; facile cogitatione per ſeipſum aſſequi poteſt. Quod etiam nulla deo
rum atq; heroum Iouis,Saturni,Neptuni,Apollonis,Mineruę,Iunonis,Dionyſij,Her
culis mentio apud illos erat. ſed nec aliorum quorum nomina modo Græcorum ac
Barbarorum aures multitudine obtundunt. Præterea quod nec dæmon quiſpiam,
probus aut improbus admiratione habebatur,ſed ſola cœleſtia, ut dij non uictima-
rum cædibus,ſed hęrbarum fumis colebantur. non argumentis noſtris,ſed ſuis teſti-
bus partim ex iam dictis,partim ex his quæ dicentur:facile comprobatur, quod & ſa
cræ ſcripturæ inuiolabili patet authoritate,quæ à cæteris hominibus cœleſtia corpo
ra dicit deorum nomine adorata fuiſſe. Solis uero Hebræis unius ac ueri dei & crea-
toris omnium fidem,cultum,& pietatem attribuit,quibus om̃ibus apertiſſime liquet
non fuiſſe apud priſcos uel Græcos uel Barbaros, ſimulachrorum dedicationes, aut
deorum dearumue Genealogiam,aut dæmonum,ac ſpirituum inuocationes,aut tur
pem heroum theologiam. ſed ad hæc omnia quoq; ipſa deorum, tam mariũ quam E
fœminarum poſtea inuenta,hæc omnia nihil iſtius nugatoriæ,ſuperſtitioniſq; gẽtes
omnes occupauit,antiquiſſimis temporibus fuiſſe oſtendunt. Quare nemo dubitare
poteſt hominum eſſe hos deos,excogitationes & confictas mortalium fabulas. im-
mo uero improborum ac ſceleſtorũ artificia,quibus cupiditates ſuas aſſequi poſſent,
ut ſacratiſſimus etiam ſermo apud nos dicit,Initium fornicationis idolorum inuen-
tio. gentilium igitur omnium error,quo deorum multitudinem eſſe falſo crediderũt
à Phœnicibus atq; Aegyptijs incipiens,& ab his cæteros homines, ac ipſos quoque
Græcos aggreſſus,multis ſeculis poſtea orbem inuadit,ut ipſorum Phœnicum teſta-
tur hiſtoria,quam Sachoniatho uir priſcus,quem uel ante Troiana tempora floruiſ
ſe dicunt,Phœnicum lingua exquiſitiſſime conſcripſit,traduxit autem in gręcum Phi
lo non Hebræus,ſed Biblius,quos magnis laudibus Porphyrius in quarto eorũ,quos
aduerſus nos libros euomit,his uerbis decorauit. Narrat autem Iudæorũ hiſtoriam
ueriſſime,quoniam & locorum, & uirorum nomina ita ponit, ut ipſi Sachoniatho
Berurius,qui earum rerum omnium monumenta, ab Hieromobalio dei Ieui aſſerit
habuiſſe,quam quidem hiſtoriam Belbalo Berutiorum inſcripſit regi,cui propter ue-
ritatem hiſtoriæ,quam gratiſſimus fertur fuiſſe. Is Sachoniatho,Phœnicum etiam hi F
ſtoriam,partim à ſingularium urbium annalibus, partim à libris ſacris qui dedicari
ſolebant,ſolerti collegit ingenio,quem non multo poſt Moſem,Semiramidos fuiſſe
temporibus,ſcriptum eſt. Hunc uirum Philo Biblius in græcam linguam exactiſſima
cura traduxit. His uerbis Porphyrius ueritatem ac antiquitatem Sachoniathonis hi-
ſtoriæ teſtatur,in qua non creator omnium,nec cœleſtia corpora, ſed mortales uiri,
nec probi,quos ſaltem propter uirtutem admirentur,ſed cœleſti nefandorumq; mo-
rum Phœnicum Aegyptiorum dij fuiſſe narrantur. Iſti uidelicet ipſi, qui etiam nunc
apud omnes gentes, quaſi dij immortales honoribus coluntur diuinis. Sed tempus
eſt iam illos ipſos audire Philo Biblius in exordio ſtatim totius negocij Sachoniatho
nis quod in nouem libros partitus eſt. Hęc de autore ſuo ad uerbum dicit. Sachonia-
to uir peritiſſimus atque curioſiſſimus fuit. Is cum nihil omnium quæ ab initio facta
ſunt memoratu digna, ignoraſſe uideatur, diligentius tamen quam cætera ea quæ
ſciuit,quæ Taautus excogitauit,non enim latebat ipſum,quod primus omnium mor
talium Taautus literas adinuenit,& res memorabiles auſus eſt æternitati commenda
re,quem Aegyptij Thoyth,Alexandrenſes Thot,Græci Mercurium appellarũt. Pau-
lo deinde poſt hæc accuſauit iuniores,quod ea quę de dijs fabuloſe dici uideantur, uel
allegorice ad naturam,uel tropologice ad mores ſtudẽt reducere non reducenda, his
uerbis

A uerbis.Iuniores ſacrarum rerum interpretes, res geſtas repellentes fabulas, fabularumq; allegorias excogitarunt, quas rebus naturalibus imponentes myſteria cum tanta obſcuritate induxerunt,ut nemo facile ueritatem rerum poſſit perſpicere. Verũ priſci,ac præcipue Phœnices atq; Aegyptij,quos cæteri ſunt imitati, ſi qui uitam aliqua re inuenta,excoluerunt eos benefactores, communesq; patronos putantes,quaſi deos adorabant,quibus ſtatuas ac ſimulachra,templa quoq; ſtatuentes naturalium etiam deorum nomina imponebant.Naturales autem deos,Solem ac Lunam, cæteras tam erraticas,quam non erraticas ſtellas & elementa,una cum iſtis putabant.Ita deos,alios mortales,alios immortales dicebãt.His ſic expoſitis, Phœnicum deinceps theologiam ſecundum Sachoniatonem,Biblius Philo ſic exponit.

De Phœnicum theologia. Cap. VII.

PHœnicum theologia principium rerum omnium tenebroſum,ac ſpiritalem aerem eſſe affirmat,aut aeris tenebroſi ſpiritũ,& præterea chaos turbidum omni luce priuatum,hæc infinita eſſe,atq; interminata. Verum quando ſpiritus ſua principia concupiuit,facta eſt complexio atq; connexus, qui Cupido appellatur. quiq; creationis rerum omnium principium eſt. ſpiritus autem ſuum B non nouit creationem,ſed ex eius connexu factum eſt moth,quod limum dicere latine poſſumus,alij aquoſæ mixturæ putredinem,ex qua ſemina creaturarum omnium & generatio prodit,ac in primis animalia ſenſu carentia,ex quibus facta ſunt animalia intellectualia,quę nuncupantur theophaſunin,id eſt,cœli cõſpectores,in figuram oui confirmata. Moth autem effulſit Sol,& Luna,ſtellæ,ac aſtra magna. Huius mundi origo apud eos creditur,qua deorum aperte religio cõtemnitur,ſed uideamus quo modo cætera mirabilis illa theologia conſtituit. Aere igitur inquit & mari, igneum uenti emittentes ſplendorem,ſimul cum terra,ac nubes facti,& maxime de cœlo effuſiones. Segregatis itaq; cunctis,atq; à ſuo loco Solis calore depulſis,rurſus in aere corruentia,ſuo conflictu tonitrua,& fulgura effecerunt, quo ſonitu animalia ex limo, quaſi ex ſomno proſiluerunt,eruperuntq; tam ex terra,quam ex mari,mas & fœmina his addit. Hæc in libris Taauti,de origine mundi conſcripta reperimus,quæ ille ingenio ac cura inuenit, nosque illuminauit. deinde uentorum nominibus, ordineque ante oculos poſito, poſt pauca infert. Hi primum terræ fœtus, quibus & ipſi, & qui ante ipſos fuerunt, & poſt eos uitam trahebant, deos putantes adorabant, & infuſiones ac fumigationes eis faciebant. qui adorationis modus,ſuæ infirmitati ac igna C uiæ animi congruebat. Poſt hæc ait ex uẽto Colpia nũcupato,& muliere Baau, quod noctem ſignificare interpretatus,natos fuiſſe ſeculum ac primogenitum uiros mortales. ita nominatus,& à ſeculo primum ex arboribus alimenta hominibus eſſe reperta ex his uero natos genus ac generationem dictos,Phœnicum habitaſſe. æſtu autem facto,palmas ad ſolem ſuſtuliſſe. quem deum put abant:Beelſamen uocante,id eſt, cœli dominum,quem græci Iouem uocãt. Incuſat deinde græcos.quaſi erroribus ductos his uerbis. Non enim temere,multis hæc nominibus diſtincta ſunt, ſed ſecundum ſuſceptas res,nomina indita fuerunt,quæ genus græcorum ignorans,longe aliter intellexit,ambiguitate interpretationis confuſum. Addit deinde à genere ſeculi, & Protogoni mortales filios procreatos,quorũ nomina lux.flãma ignis,ex cõſtrictione lignorũ ignẽ reperiſſe,ac uſum eius docuiſſe,à qbus uaſto corpore natos filios aſſerit,quorum nomina montibus ubi habitarũt impoſita,Caſſio ſcilicet Libano atq; Impudico hi quibuſcunq; obuiã fierẽt,cõmiſcebantur. Tabernacula excogitata refert ab iſtis ex cannis,folijs,atq; papyro,factioſe quoq; aduerſus fratrẽ Vſonem eos uixiſſe,q corporibus tegmina primus ex pellibus ferinis cõfecit,magna uero imbriũ præcipitata flantibus uentis,atq; coruſcantibus undiq; fulguribus,ſyluas apud Tyrum concrematas. Hunc Vſonem arboribus amputatis, amputatisq; primum cum his mare ingredi auſum fuiſſe,ſimulachraq; duo igni ac uẽto erexiſſe,quæ adorabat ſanguine ferarũ perfundens

fundens,his omnibus cum naturæ conceſſiſſent, uirgas ac ſtatuas à poſteris cõſecra- D
tas,annuaſq; celebritates ſtatutas.Lõge autẽ poſt,genus alti cœlorũ uenerato rem &
piſcatorẽ natos.piſcationẽ & uenationẽ inueniſſe,ex his natos duos alios,qui ferrum
ferriq; uſum inuenerũt,quorũ alterum Chuſora uocatum cantibus magicis & huiuſ-
modi uerbis plurimum ualuiſſe.Hi domibus porticus addiderunt, & circuitus & ca-
meras,ex his,piſcatores & uenatores,& qui Titanes appellantur fuiſſe. Ex his etiam
Amynum atq; Magum, qui greges fecerunt,& magalia conſtruxerũt.Ex his etiam
Miſora & Selech,id eſt,uita,tenuem atque iuſtum,iſti ſalem uſumq; eius inuenerũt,à
Miſore Taautum fuiſſe natum,qui primus elementa literarũ conſcripſit,quem Aegy
ptij Thoor,Alexandrenſes Thooth,Græci Mercurium uocãt.Aſedech Dioſcuros na
tos,aut Gabiros,aut Cirbantes,aut Samotrachas,qui primi naues conſtruxerũt,quo-
rum nati herbarum uires & cantus ad medicinam inuenerunt. Ea tempeſtate natum
Elium, qui altiſſimus fuit cognominatus,& mulierem Beruth uocitatã, hos in Biblo
habitaſſe,hi genuerunt Terrenum,aut Indigenam,cui Cælus poſtea cognomen fuit,à
cuius nomine,mira uarietate formoſiſſimi ſupræmum corpus cœlum fuiſſe appella-
tum,huic ab eiſdem tẽporibus,nata ſoror, Terra appellata,cui etiã propter formam
terra cognominis facta.hi patri altiſſimo, à beſtijs dilaniato ſacra & cæremonias,ut E
deo inſtituerunt.Ita patris regnum Cælus poſſidens terram,ſororẽ in matrimonium
duxit,quæ ſibi quatuor filios peperit.Illum,quem & Saturnum dicunt,Bætilum,Do-
gana,qui & Frumẽtarius appellatur,ac poſtremo Athlanta.Habuit etiam alios libe-
ros Cælus, ex multis ſibi uxoribus natos,quam rem adeo ægre tulit, ut Cœli diuor-
tio uti uoluerit.Cælus tamen ab ea abſtinens,quodcunq; uolebat, ui ei appropinqua
bat,& indignatione incenſus,filios ab ea ſibi procreatos,neci tradere conabatur, qua
ex re coacta Terra,ſocios ſibi ac adiutores,ad defendẽdos natos conciuit. Interea Sa
turnus,cum in uirum euaſiſſet Mercurij ter maximi, qui eius ſcriba fuit auxilio uſus,
ad defenſionem matris,patrem ulciſcitur.Saturni deinde,liberi fuerunt Proſerpina et
Minerua,quorum prima uirgo obijt. Mineruæ autem atq; Mercurij, nouis artibus
haſtam & ſalcem ferreas Saturnus fabricatus eſt.Demum Mercurius, artibus magi-
cis Saturnios milites inſtruxit,cõmiſſum aduerſus Cœlum, pro Terra prælium,ſuſis
fugatiſq; copijs,regnum ſuſcepit. Ea in pugna, inter alios quædam Cœli coniunx ei
admodum dilecta,capta fuiſſe fertur,quam Euagoni Saturnus in matrimonium de-
dit,apud quem partu leuauit uentrem,& uocauit, quod peperit Demaroum. His ita
geſtis,ædes ſuas mœnibus Saturnus cinxit,urbemq; cõdidit primam Biblum, à Phœ- F
nicibus nominatam.Atlanti uero fratri ſuſpecto. Mercurij conſilio in profundo de-
pulſo,foueam aggeris ſuperiniecit.His corporibus,Dioſcurorum poſteri nauigia fa-
bricati nauigabant,tempeſtatibuſq; ad Caſſium montem eiecti, templum ibi condi-
derunt.Deinde non longo tranſacto tempore,Cælus exulans, filiam ſuam Aſcarten
forma & uirginitate florentem,cum duabus ſororibus Rhæa & Dione, quaſi ſuſpe-
ctas,ad interficiendum dolo Saturnum emiſit,ſed uarijs modis allectas.Saturnus ma
trimonio ſibi ſorores coniunxit.Ea re cognita, Cælus Fato Pulchritudine alijſq; ſo-
cijs auctus,in Saturnũ inſurgit, quas uidelicet Fatum & Pulchritudinem ſimiliter al-
lectas,ad ſe Saturnus attraxit.Recepit autem ab Aſcarte Saturnus non paucos filios,
quorum iunior continuo ſimulatq; in lucem editus fuit, in deos abijt. Clari uero ſue
runt Amor atq; Cupido.Dago autem frumenta inuenit atq; aratrum, ac ideo Iuppi-
ter aratrius nuncupatus eſt.Selech autem,id eſt iuſto,una Titanidum nupta,Aeſcula
pium enixa eſt. Præterea Saturno interea tres filij nati. Saturnus patri cognominis,
Iuppiter,Belus,& Apollo,tunc etiam nati ſunt Pontus,Typho,Nereus.Ponti pater à
ponto,Neptunus procreatus & Sido, cuius ab ore ſonora ſuauiſſimaq; uox proflue-
bat.Hæc prima hymnos carminibus compoſuit. A Demaroonte Melchratus, qui &
Hercules uocatur,natus.Tunc Cælus Demaroonte ſibi ſocio atq; amico Ponto, bel-
lum in-

A lum infert,ſed uictus à Ponto Demaroon,uouit pro fuga,uotumq́; perſoluit.Poſt tri-
gintaduos autem annos regni ſui,Saturnus inſidijs Cœlum patrem prope fontes flu-
entaq́; in ualle quadam inſidijs locatis,cœpit,&uirilia membra abraſit,unde ſacer ſan
guis in fontes fluentaq́; ſtillauit,qui locus ad hæc uſq; tempora monſtratur.Hęc ſunt
Saturni geſta,hæc à gentibus prædicata tempora,hæc aurea illa Saturnia regna, hæc
beatificata illa priſcorum felicitas.Sed redeamus ad nobilem iſtum Theologum, ui-
deamus quid poſtea factum dicit. Aſcarte autem inquit maxima,ſummaq́;,ac Iuppi-
ter & Demaroon,& Adolus deorum princeps,Saturni iuſſu regnū gubernabant. Im-
poſuit autem Aſcarte capiti ſuo regali inſigne tauri caput.cumq́; orbem terrarum cir
cumiret,repperit forte Aeropetem,quem in Tyriam ſacratā inſulam adductum con-
ſecrauit,Saturno autem quatuor oculos inſigne regale cōpoſuit,quorū duos in ante-
rioribus,duos in poſterioribus partibus corporis collocauit, qui uiciſſim contracti
quieſcebant.Alas quoq; in humeris quatuor fixis,duas pertenſas,quaſi uolaret,duas
remiſſas,quaſi ſtaret,ſignificabatur autem ipſum dormientem uidere, & uigilantem
dormire.Similiter quoq; Pallas quieſcentem uolare,& uolantem quieſcere. Cæteris
etiam deis duas fecit alas in humeris, quaſi Saturno conuolarent. Ipſi præterea Satur
B no,duas in capite alas locauit,unam propter principatum mētis,alteram propter ſen-
ſum.Cum uero Saturnus auſtri regiones petijſſet,uniuerſam Aegyptum deo Taauto
largitur,ipſum ibi regem conſtituit.Hæc omnia à ſeptem dicit Sedech filijs Cabrijs ap-
pellatis,& ab Octauo ipſorū fratre Aeſculapio,uti eis Taautus deus pręcepit conſcri-
pta fuiſſe,quæ Thaionis filius omnium primus,apud Phœnices deorum interpres al-
legorice ad naturam accomodauit,tradiditq́; poſteris,quaſi orgia quædam atq; my-
ſteria.Taautus autem,quem ægyptij Thoth appellant,ſapientia Phœnicum præſtās,
primus religionem deorum ab ignorantia uulgari in dignitatem doctrinæ reduxit,
quē poſt multa tēpora deus Surmobolus ac Thurro,quæ dicta eſt Chyſartis ſecuti,
abditam Taauti Theologiam & allegorijs obtruſam,in lucem protraxerunt,& poſt
aliqua dicit morem priſcis,in magnis calamitatibus atq; periculis fuiſſe, ut ciuitatis
aut gentis princeps dilectiſſimum ex filijs ulciſcenti dæmoni,quaſi redemptionis præ-
mium traderet. & ſic traditum myſtice iugularet. Cum itaque Saturnus rex regio-
nis, quàm phœnices Iſraelem uocant, qui poſteaquam hominem exiuit, ad Saturni
ſtellam adductus eſt, ab Anobreth nympha unicum haberet atque chariſſimum fi-
lium Leud à re ipſa dictum, ſic enim etiam nunc Phœnices unicum filium appel-
C lant, quia maximo atque periculoſiſſimo bello ciuitas premebatur, regio indutum
ornatu,ſuper conſtructam ad hæc præparatamq́; aram immolauit.Hic iſte Philo Bi-
blius,uide quę à Sachoniathonis traducta elementis,de ſerpentibus ac feris ueneno ſis
dicit,quæ uſum ad uitam nullum,peſtem uero & interitum ueneno ſo morſu homini-
bus inferunt.Scribit igitur ad uerbum ſic.Draconum naturam atq; ſerpentē, ipſe Ta-
autus diuinam putauit,& poſt ipſum etiam Phœnices atq; Aegyptij, ſpiritaliſſimum
enim animal omnium eſt & igneum.Nam ſpiritu abſque manuum aut pedum,& o-
mnino alicuius organi exterioris argumento,ut cætera uidemus animalia ferri, exi-
miam celeritatē aſſequitur,uariasq́; figuras & formas gradiens,inuoluto reuolutoq́;,
ad quam uult celeritatem,greſſu facillime præſtat.Longęuum etiam eſt,nec ſolum ſe
nectam cum pelle deponens,re iuueneſcit,ſed creſcit,etiam in adoleſcentia reductum.
cumq́; determinatos adimpleuerit terminos,in ſe ipſum reuolutum rurſum reuireſcit
quāuis ſemper minus,ita niſi percuſſum intereat,uix naturali nece cōficitur, ſed Phœ-
nices dæmonem felicem, Aegyptij uero eneth appellarunt,cui accipitris caput appo-
nunt propter actiuitatem accipitris ſingularem.idcirco Epies, quem ſummū deorum
interpretem Aegyptij putarunt,ſacrarum literarum ſcriba,cuius libros Arius in græ-
cam linguam traduxit,allegorice hoc tradens ad uerbum, ait, Diuiniſſimum animal
ſerpens,& accipitris habens caput,ualde iocundum eſt, id ſi palpebras erigebat, luce

primogenitam omnem ſuam regionem replebat.cum uero clauſos retinebat oculos, D
tenebræ ſundebantur.Hinc ſignificare uoluit Epies,igneam eſſe naturam eius à Phœ
nicibus.Pherecides quoq; principia perdoctus,diuinitus de deo quem Ophonea græ
ce uocauit,latine ſerpentem dicere poſſumus,& de Offionidibus mirum in modũ diſ-
ſeruit.de quibus alio loco dicemus. Verum Aegyptij uniuerſum depingentes mun-
dum,hac ipſa inducti ſententia,inter circulum aereum igneumque in ſuperficie circũ-
fuſum,ſerpentis accipitri formis figuram extendunt,ut ſit Theta græcæ literæ figura
conſimilis,magnitudinem mundi,ac formam per circulum ſignificantes,per ſerpen-
tem uero,qui in circuli medio poſitus eſt,bonũ dęmona conſeruatorem omnium, cu-
ius uirtute mundus contineatur,oſtendentes.Sed Zoroaſtres quoq; magus in libro
ſacro,in quo res Perſicas collegit,hęc ad uerbum ſcribit.Deus caput accipitris habet,
is incorruptibilium primus eſt ſempiternus,ingenitus,expers partium,ſibi ipſi ſimilli
mus,bonorum omnium auriga,munera non expectans,optimus,prudentiſſimus, pa
ter iuris,ſine doctrina iuſtitiam perdoctus,natura perfectus,ſapiens,ſacræ naturæ u-
nicus inuentor.Ideo ſimiliter ſerpentibus,ut cæteris dijs immolabant deos maximos,
ac principes totius arbitrantes.

EVSEBII PAMPHILI LIBER SECVNDVS E

SEd Phœnicum theologiam iam per autores ſuos expoſuimus,
quam omnino ut peſtiferam fugiendam,& ſanitatem tantæ inſa
niæ quærendam ſalutare prædicat euangelium,quod autem nõ
ſabulæ dictæ ſunt,aut poetarum figmenta,altius quiddam quaſi
nucleum contigentia,ſed ſapientum priſcorum & theologorum,
ut gentes dicerent uera certaq; teſtimonia,cunctis antiquiora po-
etis.inde patet,quod uſq; ad noſtram memoriam in Phœnicia i-
ſti ipſi dij ſic appellati,ſic nati,ſic educati,ut dicti theologi tradiderunt dicuntur.Qua
re nihil agunt cum ad naturalia quædam turpitudinem occultantes refugiunt, cum
res ſe ipſæ cæremôniæq; deorum una claraq; uoce Phœnicum omnium ipſos redar-
guunt,Sed de Phœnicum theologia ſatis.Nunc ad Aegyptiam tranſeamus, ut etiam
hinc uideamus recte ne,an contra,gentilium nugas contempſimus,& ſalutarem euã-
gelij doctrinam ſecuti ſumus,quam maxime nunc neglectis ſuis ſanctiſſime colit Ae F
gyptijs.Vuiuerſam autem Aegyptiorum hiſtoriam & theologiam ipſorũ, ſeorſum
in libro quem ſacrum inſcripſit Manetus quidam Aegyptius, græca lingua exquiſi-
tiſſime in medium edidit,ſed Diodorus etiam Siculus,uir clarus,omnem,ut diximus,
hiſtoriam gentium diligenter,breuiter ac ordinate congregatã conſcribens, ab Ae-
gyptiorum theologia,totius negotij fecit initiũ,à quo potius, quaſi ab illuſtriore no-
tioreq; græcis quam ab Aegyptio Maneto.Hæc ad uerbum ſcribenda duximus.

De Aegyptiorum Theologia. Caput I.

ASſerunt igitur Aegyptij,in rerum omnium originem homines primum in
Aegypto,primum homines productos partim propter cœli temperantiam,
partim etiam propter Nilum & naſci,& educari potuiſſe.Nam nec hibernis
frigoribus,nec æſtiui ſolis ardoribus,regionem premi, & ſolum irrigatio-
ne Nili ſic eſſe fœcundum,ut alimentorum in uſu hominum nulla terra feratior ſit.
Deos uero mortales homines fuiſſe,ſed uirtute ac beneficijs uitam communem exco-
luerunt,immortalitatẽ conſecutos,quorum nõnulli reges fuere, nominaq; habuere,
alij noua quædam,alij à cœleſtibus tranſlata eſſe, quæ maximos deos, Solem, Sa-
turnum, Cybelem, Iouem, quem hominem nonnulli nuncuparunt, Iunonem.
Vulcanum,Veſtam,ac poſtremo Mercurium.Solem aiunt, primum omnium apud

A Aegyptum regnaſſe. Soli cœleſti cognominem,quamuis nonnulli ſacerdotum Vul-
canum contendant,primum igne inuento,regnum obtinuiſſe. deinde Saturnum qui
ſorore Cybele in uxorem ducta,Oſirim & Iſim genuit. aut ut plurimi dicunt,Iouem&
Iunonem. Hos uniuerſum orbem imperio ſubiugaſſe,ac quinq; deos procreaſſe aiunt
Oſirim,Iſim,Typhona, Apollinem ac Venerem. Oſirim Dionyſium,Iſim Cererem eſ-
ſe autumant.quos matrimonio coniunctos,quum regno ſucceſſiſſent,plurimum ge-
neri hominum contuliſſe.Ita tractu Thebaico centum portarum urbem condidiſſe,
quam alij Iouis urbem,alij Thebas appellant.Erexiſſe autem Oſirim Ioui, ac Cere-
ris patentibus, cæteriſq; dijs aurea templa,quorum ſingulis certas cæremonias ſtatu
it.& ſacerdotes qui earum curam haberent conſecrauit.Ab hoc uitem inuentam &
diuerſis honoribus homines diſtinctos,ut alij colerent alij colerentur.Muſicam adeo
dilectam ut ſecum ſemper non paruum muſicorum duceret,quibus nouem uirgines
quarum Appollo dux erat,& alijs doctrinis & canendi arte non mediocriter excellu-
iſſe.Quumque omnes gẽtes propter eius merita,quaſi deũ ſuſciperent,ubique monu-
menta reliquiſſe.In India multas urbes conſtruxiſſe.Phrygiam domuiſſe,ac per Hel-
leſponti anguſtias in Europam traiectum.Macedona filium Macedoniæ regem con
B ſtituiſſe.ab hoc Apyn & Mneuim cõſecratos,& apud Aegyptios loco deorum publi-
ce cultos.quoniam frumentorum inuentoribus ad committenda territorijs ſemina
profuiſſent.Iſim iureiurando nullius ſe præter Oſiridis complexum petituram decre-
uiſſe,quam etiam poſtquam hominem exuit,immortales honores conſecutam uide-
mus.Oſiride uero inſidijs laniato,alia quidem membra non mediocri labore ab Iſide
inuenta.diuinis honoribus ſepulta,pennis uero in flumen Nilum à Typhone proie-
ctus,conſtituto dolo ſacra ac cærimonias maioris aliquanto cultus ſtatutas fuiſſe,
hinc Græcos accepiſſe & Dionyſij orgia,& dies feſti cum honore huius membri fie-
rent,cuius ſimulachrum in myſterijs ferentes,Phallum appellant. Fingere autem a-
iunt ac commentiri omnes,qui apud Thebas Boetias,ex Semele ac Ioue hunc demũ
natum exiſtimant.quod Orphea primum auſum fuiſſe illum Aegyptum petijſſe ac
inde myſteria Oſiridis doctum in Græciam retuliſſe.Et quoniam Cadmeis amicus eſ
ſet,genus dei magnis affectus honoribus ad ipſos non inuitus tranſpoſuiſſe,multitu-
dinemq; alios ignorantia,nonnullos quia talem deum Græcum potius quam Aegy-
ptium dici uellent,cultum & myſteria eius libenter ſuſcepiſſe.At uero poetam Orphe
um facile totam rem ea de cauſa,ueriſimiliterq; finxiſſe,quoniam Cadmus ex Thebis
C Aegyptijs in Boetiam profectus,Semelem, aliosq; liberos genuiſſet,quam ab ignoto
præſſam ſeptimo menſe,ſicut etiam de Oſiride perhibent Aegyptij puerum peperiſſe.
Hunc mortuum à Cadmo deauratum,& quaſi deum ingenti cultu & ſacrificijs deco-
ratum fuiſſe,parentem quoque eius Iouem prædicaſſe,ut Semeles ſtuprum leniretur.
Hinc apud Græcos celebratam fabulam,quod Semele Cadmi.Oſirim ex Ioue conce-
piſſet,in lucemq; edidiſſet. Quam poetæ adeo amplificarunt atque auxerunt, ut iam
reſonantibus Theatris nemo Græcorum ſit,qui hanc rem aliter geſtam credat. Nec
in hoc ſolum,ſed in alijs quoq; multis illuſtribus apud Aegyptios, uiris heroibus quoq;
ac deis id eſſe à Græcis factitatum. Herculem enim Aegyptium fuiſſe, cuius uirtute
multas magnasq; orbis terrarum partes perdomitas, hunc Græcos ut ſuum diuinis
honoribus colere, qui ſuus non ſit ſed magnis temporibus poſtea adnatum ex Alcu-
mena Herculem,iniuria res geſtas Aegyptij Herculis traductas.Perſea quoq; in Ae-
gypto natum,ui ipſius Iſidis genus ab Aegypto ad Argiuos tranſlatum, fictis deinde
fabulis,Io ipſam eſſe,quæ in bouis fuit formam mutata,cuius honore factum,ut Ae-
gyptij bouem adorent,quamuis alij antiquiſſimis temporibus animaliũ effigies ab
Aegyptijs,ducibus atque imperatoribus,galeis inſculptas ferri ſolitas, ut prælio di-
cant,eamque rem imperij ſignum ipſis fuiſſe.Parta deinde uictoria,ea animalia quo-
rum imaginem uictorioſi duces geſtarunt, quaſi offenſionem belli ad hoſtes ipſi repu

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITT. EMANUELE

liſſent in deos relata fuiſſe. Nonnulli uſus, utilitatiſq; cauſa multa ex animalibus in
deorum numero apud Aegyptios ſuſcepta contendunt. Bouem enim ipſam tam par
tu ſuo, quàm arandi opera conducere. Oues autem & parere, & tegmentorum mate-
riam præbere, & lacte ac caſeo alere. Canem uero una cum hominibus uenari, & ad
cuſtodiendos homines natum eſſe. Quapropter deum qui apud eos Anubis appella-
tur, caninum habere caput. Ea enim re oſtenditur, cuſtodem ipſum Oſiridos fuiſſe tã
beluas, qui importune obuiam factos coercentem. Felem uero quoniam ad ſ. uta fa-
cienda conducat. Ichneumona quoniam oua Crocodillorum conterat, & luto conuo
lutus cum os aperiant, ita in uentres eorum inſilire ſoleat. ut exeſis inteſtinis, eos in-
terimat. Ex auibus Ibidem quidem utilem dicunt, ad ſerpentum, locuſtarum, erucarũ
interitum. Accipitrem uero ad Scorpiones atq; Ceraſtas necandos. Et alia huiuſmo-
di uenenoſa animalia, eum etiam nonnihil conferre arbitrantur. Aquilam uero qa D
regia ſic colunt. Hircum in diuinis eã ratione dicunt ſuſceptum, qua priapũ apud Græ
cos propter genitalia membra, cum illud animal ad coniunctionem ſexuum maxi-
me omnium deferatur. Membra uero genitalia apud eos honorari, quoniam per ea
inſtrumenta ſpecies animalium conſeruantur, quæ tamen non apud Aegyptios ſolũ,
uerum etiam apud pleraſque alias gentes, quoniam quæ ad generationem animaliũ
neceſſaria ſunt, apprime colũtur. Quapropter etiã antiſtites, qa partibus ſec ũdum Ae
gyptios ſucceſſione ſacerdotium acceperunt, huius dei myſterijs nunciantur. Ad hæc
Pæanas etiam atque Satyros aiunt, huius rei cauſa, cũctis hominibus eſſe uenerabiles
Cuius ſignum eſt, quia ſimulachra eorum in templis, membris in morem hircorum.
quod animal traditur promptum ſemper eſſe ad coniunctionem tentigine affectis ſta
tuuntur. Soceros autem tauros Apin ſcilicet atque Mneuin diuinis coli honoribus.
tum propter agriculturam, tum quia frugum inuentio ad deos refertur. Lupos quo-
niam canibus ſimillimi ſunt, & quoniam Iſide una cum Oro filio, certamen aduerſus
Typhonem ſuſceptura. Oſirim afferunt ab inferis filio & matri auxilium ferentẽ ad-
ueniſſe, eiſq; in ſpecie lupi apparuiſſe. Nonnulli autem dicunt lupos aduerſum Aegy-
ptum irruentes Aethiopes diſtractos fuiſſe, unde regionem Lupariam appellatam.
Crocodillum illis honori eſſe aiunt, quoniam eius terrore ab Arabia atq; Libya la- E
trones in Aegyptum nare nequeant. Præterea quendam de priſcis regibus, ſuorum ra
biem canum fugientem ad paludem confugiſſe, qui præter opinionem hominũ à Cro
codillo ſuſceptus, in alteram ripam traiectus fuerit. Sed culturæ animalium alias alij
cauſas afferunt. Multitudine enim aiunt crebro in reges magno inſurgente conſenſu,
diuerſorum animalium cultum, diuerſis ciuitatibus à quodam rege ſtatutum fuiſſe,
ut dum ſinguli religionem reuerentur ſuam, & cæterorum contemnant, non poſſent
uniuerſi in unum Aegyptij conſpirare. Hæc animalia linteamina poſt mortem plan-
gentes, & pectora cum gemitu cædentes. in ſacris ſepeliunt loculis, quorũ ſi quod ſpõ-
te aliquis interfecerit, mortis mulctatur ſupplicio. Felem autem aut Ibidem, ſiue ſpon
te ſiue inuitus quiſquam necauerit, morte punitur. Præterea in quacunq; domo canis
mortuus fuerit, omnes qui eam habitant, uniuerſo corpore raſo, magno luctu affici-
untur, nec uino aut tritico cæteriſq; ad uictũ neceſſarijs, q̃ in ea domo recõdita fuerũt
uti amplius licet. Alunt autem Apin quidem Memphidę, Mneuin in Eliupoli, Hircũ
in Medente, Crocodillum in palude, Miridos reliquaſq; feras in locis atris, ſimilã aut
pultem lacte coctam afferentes bellaria & melle commixta, & anſerinas carnes tam e-
lixas, quàm toſtas. Cum maſculis autẽ animalibus fœminei quoq; ſexus ſumma ſpe-
cie ſimul nutriũt, quæ pellices appellant. Cũ uero Apis mortuus fuerit. magnificeq; ſe
pultus quoſque ſimilẽ inueniant, in perpetuo luctu ſunt, quẽ ſimul ac inuenerũt, ad ur
bem Nili ſtatim adducunt, quando ſolum mulieribus uidere ipſum licet. obuiam nan
que factæ ſublatis ueſtibus genitales partes ei oſtendunt, nec unquam poſtea hunc de F
um mulieribus aſpicere licet, in quem aſſerunt animam Oſiridos poſt mortem tradu

ctam

A ctam fuiſſe.Hæc illa eſt Aegyptiorum turpis impietas potius quam theologia, ad-
uerſus quam aliquid dicere cum per ſe iaceat,turpe duco,quam merito cõtempſimus,
atque deſpuimus,à tantis malis non niſi à ſalutari & euangelica doctrina,quæ obcæ
catos mentis oculos,per fidem illuminauit,liberati uerum honeſtiores harum nuga-
rum,& quaſi naturales rationes paulopoſt ſimul cum Græcarum fabularum interpre
tatione facilius enodabimus. Hoc igitur modo, antiquiſſimæ temerariæq; Phœni-
cum & Aegyptiorum ſuperſtitionis,omnium gentium turpis theologia plena eſt. Ve
rum de Græcorum quoque theologia,qui ſimulachris & myſterijs ſimili quodam ut
Aegyptij pacto utuntur,modo dicamus,quam qui uniuerſam collegit hiſtoriam, in
tertio & quarto uolumine diligentiſſime conſcripſit,facto à Cadmi ætate initio. Cad
mum autem poſt Moſem fuiſſe ab exquiſitiſſimis gentium annalibus,loco ſuo demõ
ſtrabimus,ut aperte pateat Moſem maiorem natu,quam Græcorum deos fuiſſe. Si-
quidem poſt Cadmum dij emerſerunt,quem non paucis annis Moſes ſuperauit. Sed
iam Diodori uoces audias.

De Græcorum theologia. Cap. II.

B CADMVM Agenoris filium ex Phœnicia dicunt,ad quærendam Euro-
pam quæ fuit à Ioue rapta.à rege miſſum fuiſſe,nec inuenientem in Boe-
tiam tandem deueniſſe,ac Thebas ipſi ædificaſſe. Cumque Armoniam Ve
neris filiam in uxorem duxiſſet,Semelem & ſorores eius ex ea genuiſſe. A-
moribus autem Semeles Ioue capto ac exorato,tanquam ad Iunonem diuino ad eam
modo accedere,non tuliſſe fulgura atq; tonitrua mulierem,ſed ab ortu edito puero,
igne ipſam flagraſſe,à Ioue autem Mercurium accepiſſe puerum,eumq; ad ſpeluncas
Niſes,quæ inter Phœniciam & Nilum ſita eſt tranſmiſiſſe. Hoc pacto à Nymphis edu
catum,Dionyſium uini & uitis uſum atq; plantationem homines docuiſſe. inueniſſe
quoq; coctionem ex ordeo confectam,quam cereuiſiam appellant,hunc cum exerci-
tu non uirorum ſolum,ſed etiam mulierum orbem luſtraſſe,iniuſtis atq; impijs ho-
minibus atrociter punitis. Fuiſſe tamen haſtis Thyrſo ornatis armatas mulieres,mu-
ſas etiam omnes ſecutas fuiſſe uirginitate,omniq; doctrinæ genere florentes,quæ tri-
pudijs & cantu Deum permulcebantur. Pedagogum ei Silenum fuiſſe,cuius conſilijs
uirtutem fuit complexus. Mitra uero caput ei ligari propter dolores,qui fumante ui
no,caput aggrediuntur. Bimatrem autem appellatum,quoniam ex uno patre & à du
C abus matribus procreatus fuiſſe uidetur. Ferulam ei in manu tradunt,quia cum non
permixtum aqua uinum homines biberunt,ac in furorem uerſi,alter alterum baculis
cæderẽt,unde nonnulli moriebantur,pro lignis ferula uti perſuaſit. Bacchum à bac-
chis uocatum fuiſſe. Leneum,quoniam leneus græce,torcular latine apppellatur.
Bromium à bromo,id eſt ignis ſonitu,qui cum ab ortu ederetur,inſonuit. Satyri quo
que eum dicuntur ſecuti fuiſſe,qui ſaltando & tragice canendo,uoluptatem ei affere-
bant. Ab hoc primo Theatrum & muſicam fuiſſe harmoniam inuentam. Hæc de
Dionyſio traduntur. Muſas uero Iouis,Cœli,& Terræ filias opinantur,quas pluri
mi uirgines fuiſſe confingunt,& ſic appellatas, quoniam Myn græce, honeſta bona-
que doctrina inſtituere ſignificat. De Hercule autem hæc Græci aſſerunt. Acriſij filia
Danæ,Ioui Perſea genuit. Perſea Androne Alectriona peperit,ex quo Alcumena eſt
procreata,cui ſe Iuppiter triplicata nocte commiſcuit,non cupiditate,ut pleriſque ali-
is mulieribus,ſed liberorum procreandorum gratia. Quamobrem cum Iuno Zeloty
pia exarſiſſet,Alcumenæ quidem partum retardauit. Euriſtea uero uel ante tempus
in lucem edidit,quod fecit,quia prædixiſſe Iouem audiuerat illo die,ex Perſidarum ge
nere regem naſciturum. Herculem uero Alcumene Iunonem formidans expoſuit,
cui Iuno Minerua ſuadente,mamillam præbuit,& à puero uehementius quàm ætas
patiebatur attracta mamilla,Iuno cõmota,duos ad necem pueri miſit dracones, ille

autem nullo modo territus, alterũ altera manu dracones ex collo apprehenſos inter- D
fecit. Aeſculapium Apollinis atq; Phoronidos filium fuiſſe aiunt, adeoque medicinæ
artibus excelluiſſe, ut ab incurabili morbo multos liberaret. Ea re Iouem commotũ,
fulmine ipſum, interemiſſe, cuius morte irritatum Apollinem, Cyclopas à quibus ful
men illud Ioui conſtructum fuerat, interfeciſſe. Vnde iratus Iuppiter, ad ſeruitium A-
doneti Apollinem impulit, & hoc modo delicti pœnas Apollinem perſoluiſſe. Hoc
in quarto Bibliothecæ Diodorus poſuit, qui reliquam theologiam ab alĳs gentibus,
Græcos accepiſſe his uerbis in tertio ſcribit.

De Atlantorum Theologia Caput III.

PRIMVM inquit apud eos Cœlum regnaſſe Atlanti aſſerunt. is qua-
draginta, ut dicunt, & quinq; filios habuit, quorum duos de uiginti Ops
caſtiſſima quædam mulier ſibi enixa eſt, quam propter uirtutem, in de-
os tranſlatam Terram nominari, filias quoq; Cœlum habuiſſe, Baſiliam
& Cybelem, quam etiam Pandoram uocant. Baſiliam quoniam quaſi
mater fratres enutriſſet, matrem appellatam fuiſſe, & poſt Cœli mortem Hyperioni
fratri nuptam binos liberos, Solē atq; Lunā peperiſſe. Cybeles autē fratres futura for
midantes, Hyperionà interemiſſe, Solem ac fluuium Eridanum præcipitaſſe. Hęc cum E
Luna ſic facta percepiſſet ab alto ſeipſam loco deieciſſe, matrem autem furore conci-
tam, crinibus ſolutis, tympanis & cymbalis bacchantem primo circumuagari, deinde
poſtquam inueniri nullibi poterat, in deos fuiſſe tranſlatam creditum, & aras ei ac tē-
pla fuiſſe conſtructa, cuius ſacra cum tympanis ac cymbalis fiunt, Solem uero atque
Lunam, ad luminaria tranſlatos fuiſſe.

De Phrygum Theologia Cap. IIII.

PHRYGES uero Meona Phrygiæ, antiquiſſimum fuiſſe regem con-
tēdunt, à quo natamCybelem, fiſtulam quam Syringa græci uocant in
ueniſſe, & Montanam matrem appellatam, cui magno & caſto amore
Phrygius dicitur Marſias coniunctus, à quo Venerem cognitam fuiſſe
negant, & tibiam aiunt inuentam. Cybelem autem Attidi conuenientem, cum uentre
cognita res eſſet, interfecto Attide ac ſocĳs eius, à patre commotam furore, per uniuer
ſam magnis ululatibus regionem uagatam fuiſſe, tympanis dolorem ſuum con-
ſolantem. Marſiæ uero primum cum ea erranti, deinde in muſica contentione ab A-
polline ſuparata pellem uiuo fuiſſe detractam. Ab Apolline deinde adamatam fuiſſe
Cybelem, & cum eo ad Hyperboreos uſq; erraſſe, cuius iuſſu & Attidos corpus ſepul- F
tum, & Cybelem diuinos honores conſecutam, unde ad hunc uſque diem adoleſcen-
tis mortem Phryges plangere, ariſq; inſtructis, Attida Cybelemq; templo in Piſcino
ſibi Phrygiæ oppido magnifice conſtituto, ut deos colere. Poſt mortem autem Hype-
rionis, Cœli filios regnũ inter ſe partitos fuiſſe. quorum clariſſimi Atlas & Saturnus
fuerunt, Atlanti uicinas Oceano partes contigiſſe, & multam Aſtrologiæ operam da
tam, ſeptemq; filias natas, quæ Atlantides appellantur, à quibus quàmplures dĳ & he
roes nati, & ſeniore ipſarum Maia Ioui coniuncta, Mercurium procreatum. Saturnũ
quoq; Atlantis filium, auaritia & impietate præditum, ſororem Cybelem duxiſſe, à
qua Iouem ſuſcepit, quamuis & alium Iouem Cœli fratrem, & Cretæ regem conten-
dunt fuiſſe, qui multo inferior poſteriore Ioue fuit. qui totius orbis imperium primus
ac fere ſolus obtinuit, Cretæ autem regem decem filios genuiſſe, quos Curetas appel-
lant. eius ſepulchrum uſq; ad hanc diem oſtenditur. Saturnum uero in Lybiæ, Sicilia,
Italiaq; regnaſſe, à quo natus Iuppiter, oppoſitam patri uitam dicitur elegiſſe, regnum
que ſuſcepiſſe. Alĳ patre concedente tradiderunt, alĳ odio patris à populis electum, at
que ideo Saturnum cum Titanibus bellum ei indixiſſe, quo uicto, uniuerſum ſibi or-
bem ſubiugaſſe. Plurimum autem & corporis robore, & animi uirtutibus ualuiſſe tra
dunt, ac ſummopere ſtuduiſſe, ut & impĳ punirētur, & ꝓbi ſummis afficerētur bñficĳs

A Vnde poſteaquam hominem exuit, quoniam humanum ui ueret uitam, Iouem appel
latam. De terreſtribus autem dijs, cum multa uariaq́; tàm hiſtoricis quàm poetis ſcri
bantur, & inter hiſtoricos Euemerus, qui hiſtoriam. Homerus, Heſiodus, Orpheusq́;,
monſtruoſa quædam finxerint, breuiter quæ uterque conſcripſerunt. explicare cona
bor. Deos igitur honorabant Euemerus ait, magnificentiſſimis ſacrificijs, & muneri-
bus argenteis atque aureis mirabili arte confectis, de quibus latius in ſuperioribus cō
ſcriptum eſt. Eſt autem in ea Inſula, quæ deo conſecrata eſt, in quodam altiſſimo tem
plo Iouis Triphilei templum. ab eo ipſo quando totius orbis repugnabat conſtructū
ſtatua etiam in eo monte aurea eſt, in qua paucis literis Cœli, Saturni & Iouis, res ge-
ſtæ ſummatim conſcriptæ ſunt. & paulo poſt Cœlum ait iuſtum & benignum uirum
& Aſtrologiæ non imperitum primum regem fuiſſe, à quo Cœlites deos ſacrificijs
primo cultos, unde Cœli cognomen habuiſſe, duosq́; filios Pana & Saturnum, & fili-
as ſimiliter Rhæam & Cererem ab uxore Veſta ſuſcepiſſe, Saturnum deinde regnaſ-
ſe, & à Rhæa quam in uxorem duxerat Iouem, Iunonem, & Neptunum ſuſcepiſſe. Io-
uem autem qui Saturno in regnum ſucceſſit Iunonem, Cererem & Themim in uxo-
res duxiſſe. & filios à prima quidem Curetas habuiſſe, ab altera Perſephonem, à ter-
B tia Mineruam, His dictis, Græcorum fabulas ſecundum Heſiodum, Homerumque
ſubijcit.

De arcanis myſterijs erroris Gentilium Cap. V.

SED de Græcorum, Atlantiorum, Phrygumq́; theologia hactenus, qui-
bus non abſurdum eſt ſecreta myſteria, & cælatos addere cultus, ut facile
unuſquiſque uidere poſſit, utrum ſit aliquid in eis ueræ religionis ſignum,
an à dæmoniaca ſuperſtitione, ac errore perfluxerūt, omni turpitudine atq́;
dedecore plena, & lachrymis potius quam riſu digniſſima, quæ demens ille in libro,
quo gentiles ad fidem adhortatur, apertiſſime reuelauit. Vir magnarum rerum ſcien
tia præditus, & uſu plurimorum negotiorum prudentiſſimus, qui patrias nugas ſalu-
tari, & euangelica doctrina monitus, cito contempſit. Pauca igitur ab eo ſumpta, dili-
genter audias. Abdita inquit & inuiſibilia ſunt, ac ideo diligenti cura, non inquirenda
Barathri ora monſtrorum pleniſſima, Lebes, Theſprotius, Tripes, Cireus, Aena, Do-
donça, Cælo, in deſerto atq́; harenis honoratus, & quod ibi oraculum eſt. Hæc oñia
ſeneſcentibus iam fabulis, deiecta penitus relinquantur. Vltimo enim ſilentio Caſta-
lius & Colophonius, fontes, cæteràque fluenta, quæ diuinandi uim habere uideban-
C tur, tradita extinctaq́; cum ſuis fabulis defluxerunt, totiusq́; uinationis potius quàm
diuinationis nephanda myſteria ceciderunt. Silet Darius, Phytius, Didimeus, Amphi
areus, Apollo, Amphilochus. Tacēt Auruſpices, Augures, ſomniorum interpretes, &
qui farina aut hordeo uaticinabantur, qui quod uſq́; ad hodiernum diem, quaſi ab in
feris mortuos reduxerint, cum dæmonibus collocantut. Perierunt Aegyptiorum pe-
netralia, tenebris tradita ſunt Necromantia Tyrrhenorum, capræ ſimul cum iſtis ad
diuinationem præparatæ, & corui hominibus oracula reddentes deuolarunt. Quid
dicam de Dionyſio, quem Menolem græce, id eſt, latine totum furentem appellant,
cui Bacchæ orgia cœlebrant, & crudas carnes comedentes, ſacro furore initiantur. E-
uan, euan, conclamantes, quæ uox aſpirata ſecundum acquiſitam Hebręorum linguā
fæminei ſexus ſerpentem ſignificat. Ceres autem & bona dea myſterium fuerunt, quæ
rum mœrores, rapinam & luctum Eleucis docet. Quare mihi uidetur, ſi quis deriuati
oni uerborum attendere uelit, ab orge id eſt, latine ira, quam aduerſus Iouem Ceres
ſuſcepit orgia, myſteria uero Amyſos, quod latine ſcelus eſt. quod Dionyſio accidit,
appellata fuiſſe. Quod ſi etiam ab Attico illo Myente, qui uenando perijt, ut Appol-
lodorus ſcripſit, myſteria uocantur, non erunt certe glorioſa quædam hæc myſteria,
funebri quodam honore tradita. Forte autem myſteria, id eſt, mytharia, quaſi fabulę
quædā latinę appellata ſunt. Perdatue igitur, qui hæc primus hōibus tradidit, ſiue

Dardanus,qui deorum fabulas in myſteria deduxit,ſiue Aetio,qui orgia &cæremoni D
as Thracibus adinuenit,ſiue Phrygius ille Myda, q̃ ab Odryſo illo didicit,& ſubditis
deinde artificioſum mœrorem tradidit,ſiue Cynira Cyprius,qui mulierem quandam
capere ſtudens,turpiſſima Veneris orgia ex nocte in diem transferre auſus fuit. Qui-
dam autem aiunt,Melampodem Amythaonis filium ab Aegypto in Græciam luctũ
Cereris ſolenniter cœlebratum reportaſſe,quos omnes ego impiarum aſſero fabula-
rum autores,& pernicioſæ ſuperſtitionis inuentores extitiſſe. Quid enim aliud quam
dedecus & aptiſſima turpitudo ſacra hæc ſunt? Sed multo turpiora uidebũtur,ſi quis
quæ ſequuntur addiderit. Ceres peperit,educatur puella,Pherephattem nonnulli ap-
pellant,cui Iuppiter qui genuit,draco factus coniungitur,unde in Sauaſiorum myſte-
rijs,draco in ſpiram inuolutus in ſacrificijs ad factorum memoriam,immo uero in te
ſtimonium tantæ turpitudinis,ut ego dixerim,adhibetur. Peperit & Pherephatte,tau
riformem filium,unde Poetæ quoque nonnulli taurum laudant,draconis patrem,&
draconem rurſus tauri patrem,& in montem arcana hæc facta ducentes, paſtoralem
ſtimulum cœlebrant. Paſtoralem ut puto ſtimulum ferulam,quod genus ligni bac-
chantes ferunt,appellantes. Nequeo latius huius Pherephattæ ſacra enarrare, quaſſi
lum,rapinam,Idoneræ,terræ hiatum,ſues,eubolei,quos eodem hiatu ſimul & duas E
deas abſorptas aiunt fuiſſe. Vnde Megarenſes in Theſmophorijs ſuis immittunt,quę
ſacra uarijs modis mulieres,quoniam hæc fabula uarie narratur, per ciuitates Græ-
ciæ cœlebrant Theſmophoria,Scirophoria,Ineffabiliphoria uocantes,& multis mo-
dis Pherephattę rapinam complorantes. Dioniſi uero myſteria penitus inhumana.
quemadmodum puerum cum Curetibus ſalientem,dolo puerilibus donis Titanes de
cepti,ut & raptum dilaniauerint,ut Orpheus poeta cecinit. Munera uero quibus cap-
tus dicitur pinea & aurea poma heſperidum fuerunt,quorum ſacrorum ſymbola nõ
eſt utile audire pila,pinea,ſpeculum.poma,uellus. Miueruam uero Dionyſi iã diſcer-
pti corripuiſſe. Pallaſque à motu cordis uocari dicitur. Titanes autem Dionyſi mem-
bra in Lebete prius elixabant. Deinde uerubus fixa,Vulcano torrebant. Sed Iuppiter
Titanes quidem fulmine mulctauit. Dioniſi uero membra Appollini ſepelienda tra-
didit,qui in Parnaſo ipſa depoſuit. Vis & Coribantium audire orgia? Tertium ab his
fratrem interemptum fuiſſe aſſerunt,cuius caput purpura tectum,& æreo ſcuto coro-
natum,ad radices Olimpij montis portarunt,ac ſepelierunt. quibus nomina Baubo-
ni,Dyſaul,Triptolemo,Eumolpo,&Euboleo fuerũt. Triptolemus bubulcus,Eumol
pus ouium paſtor,ſuum uero Euboleus,à quibus Eumolpides & præconum ſacrum F
genus deſcendit. Cererem uero à Baubone Coribantium nobili muliere hoſpitio ſu-
ſceptam tradunt. potionemq́; multis confectam,quam Cycrona uocant, Cereri alla-
tam fuiſſe. Cumq́; Ceres luctu oppreſſa,potum recuſaret,quaſi deſpecta Baubo dolu-
it. itaq; ſublata ueſte,genitalia membra deæ oſtendit, quæ hoc ſpectaculo delectata
Cycrona,ſuſcepit ac bibit. Hæc Athenienſium myſteria ſunt,hæc ſummus theologo-
rum Orpheus,ut ipſi dicunt,carmine cecinit,à quo non eſt ab re carmina quædam te-
ſtimonij loco apponere. Dixit & obſcenas cunctas in corpore partes Attollens ueſtem
patefecit tum dea ridẽs. Suſcepit paruum qui forte aſtabat Iacchum. Ingeſſitq́; ſinu ue
tulæ Baubonis,& inde. Pocula ſuſcipiens,tandem Cycrona perhauſit. Nocte certe ac
tenebris iſta myſteria digna ſunt,& magnanimo illo, immo uero leuiſſimo Crichti-
darum populo,alijsq́; græcis,quos mortuos,hæc expectant. Qua enim ſpe temerarij
homines nutriuntur,quibus oracula Epheſinus Eraclitus canit. Noctiuagis malefic-
is Bacchis inijciatis,ſimulatque inijciantibus,quibus ignis futura prædicit,quiq́; apud
cæteros myſteria putantur,ſine antiſtite peragunt,ex quibus omnibus ficta,& inania
& deceptionis plena cuncta probãtur,quorum ſymbola,denudanda enim ſacra ipſo-
rum ſunt,exta fumantia,polenta,ſal,draco,mala punica,trementia animalium corda,
ferula,hederæ,pultes, papauera. Hæc ipſorum ſacra ſunt. Themidos autem hæc
ſunt ſa-

A ſunt ſacratiſſima ſymbola, origanum, lucerna, gladius, pecten, mulieres. Sic enim myſtice, membra genitalia appellantur. O manifeſtam impudentiam. Nam cum priſcorum hominum petulantiam nox cogeret, ſacra modo nox iniiciatus prædicatur, & facibus tenebræ uitæ petulcos ſacrorum mores oſtendunt. Extingue pontifex ignem, urere faces, qui eas portas, hac luce turpitudo Iacchi manifeſtatur, patere ut nocte myſteria colantur, uenuſtiora uidentur in tenebris, hæc orgia neſcit ignis ſimulare, aperiendo redarguendoq; omnia punit. Quis non merito impios huiuſmodi appellarit, qui deum uerum ignorantes puerum à Titanibus laceratum & lugentem mulierẽ, & membra turpitudinis turpiſſime colunt, duplici quadam impietate detenti. nam & deum uerum ignorant, & errore decepti, mortales atq; turpiſſimos homines deos exiſtimant. Hæc quidem Clemens.

Qui merito ſuperſtitionem gentium contemnimus.

CAPVT VI.

QVARE non iniuria nos magna uoce iſta omnia contempſiſſe fatemur à longiſſimo, ac priſco errore, gratia & miſericordia dei omnipotentis, & ineffabili uirtute Saluatoris noſtri, quaſi ab incurabili morbo liberati. rationem enim ſecuti, nephandum atq; impium duximus, ſanctiſſima dei appellatione, mortales & turpes uiros honorare, qui extremæ petulantiæ crudelitatis atq; furoris exempla poſterioribus tradiderunt. Quam enim inſaniam non ſuperaremus, ſi mœchiam, prudentiam, iuſtitiamq; laudantes, petulcis ac incontinentibus omni furore plenis, crudelibus quoq; ac inhumanis homicidio, ſimul ac parricidio maculatis, diuinos honores redderemus? Quis enim maior cumulus impietati addi poterit, quàm ſi uirorum, mulierumq; membra & inexpertem terrarum rationis naturam, ſanctiſſimam dei appellationem quis intrudat, eaq; turpia deo attribuat, quæ ſi de hominũ aliquo dicantur legibus & conſuetudine ciuitatum, grauiſſimo ſupplicio punientur. Cur lõgior ſum omnibus Græcis ſimul ac Barbaris, lucem effulſiſſe prædicamus, quæ à falſa & impia religione, ad ueram ac piam reducit. Multi enim iam, quaſi à ſopore & profundo ſomno expergefacti, oculis animi aliquantulum apertis, fabulas poetarũ, religionem priſcorum eſſe cognouerunt, in quam naturę quædam ſecreta occultari, multi credentes decipiuntur. Quæ quamuis nihil ueritatis habeant, tamen exponenda nobis uidentur. ut etiam eis quæ honeſta ipſi putarunt, non iniuria ſpretis, euangelicam Saluatoris prædicationem prætuliſſe merito approbemur.

B

C Breuis ſupradictorum repetitio. Cap. VII.

QVOD faciemus ſi altius hæc primum repetierimus. Græcorum igitur popularis, ut ita dicam, & fabuloſior theologia, & Phœnicum ac Aegyptiorũ huiuſmodi eſſe oſtenditur, ut autoribus iam ſuis comprobatum eſt, quam non iniuria in principio præparationis euangelicæ collocamus, ut & nos in memoriam redigamus, & qui neſciunt, diſcere poſſint, qualis maiorum noſtrorum erat religio, & quanta nos ipſi ueritatis ignoratione, quaſi uiolentia obruti emerſimus per euangelicam prædicationem & apparentiam Saluatoris ueri dei Ieſu Chriſti qui non in parte una orbis terrarum, nec apud gentem unam, ſed ubique quaſi animarum Sol proprios lucis radios immittens, à caligine & tenebris errorum, ad fulgẽtiſſimam ueritatis lucem omnes homines conuocauit. Apertiſſime nanque prænominati eorum autores, mortuorũ ſimulachra, & turpiſſimorum hominum imagines cultas, nullamque mentionem dei ueri factam illis fuiſſe, diuinam iuſtitiam contemnentibus, & in omnia ſcelera ſponte irruentibus oſtenderunt. Nam cum nondum uita hominum legibus & moribus inſtituta eſſet, pecudum more ad nihil aliud multi, quam ad implendum uentrẽ, mentẽ eleuabãt, quos primũ impietatis gradũ tenuiſſe cõtenderim. Nõnulli naturali quãdã inſtinctu paulíſper cõmoti, deũ deiq; uirtutẽ ſalutarẽ eſſe mũdo putarũt, ac eũ quærẽtes ad cœlũ aios erexerũt & cęleſtiũ pulchritudinẽ corpo=

admi=

admirati, deos ipſa arbitrati ſunt. Alij depreſſi omnino in terris præſtantiores, aut D
corporis robore, aut prudentia, aut facultatibus gigantes quoſdam, uel tyrannos, uel
magos ac maleficos uiros, qui auxilio alicuius eorum, quos à diuiniore ſtatu decidiſ-
ſe credimus, miranda quædã facere uidebantur, uel eos qui humanæ uitę aliquo mo
do proferunt, cum uiuos tum maxime poſt mortem deorum honoribus coluerunt.
Quare deorum etiam templa, ſepulchra eorum fuiſſe multi teſtantur, ut Clæmens
in exhortatione nonnullos Græcorum autores ſcripſiſſe commemorat. Quod ſi pla
cet, rurſus audiamus.

Quod templa deorum ſepulchra hominum fuerunt. Cap. VIII.

CVM enim inquit inanis ſuperſtitio initium cœperit, quaſi malorum om-
nium fons multitudinem deorum conſtituit, quibus hoſtias immolare,
ſolennia facere, ſimulachra ſtatuere. & templa condere perſuaſit, quæ
tamen deorum ſepulchra prius fuerunt, & magnificentius condita templo
rum appellatione uocati ſunt. Nam apud Lariſæam ciuitatem Acriſij ſepulchrum
eſt, quod modo ſacrarij loco uenerantur, & in arce Athenienſi, ut Antiochus in nouo
hiſtoriarum conſcripſit. Cecropos ſepulchrum fuit. In templo uero Palladis, quàm
ciuilem appellant, Erichthonius iacet. Iſmarus autem Eumolphi atque Diaræ filius E
in Eleuſine, una cum Celei filiabus ſepultus eſt. Quid multa? non enim latet à genti-
libus ſepulchra hominum adorari. Hæc quidem Clęmens.

Qualis de dijs priſcorum fuerit opinio. Cap. IX.

NOS autem rurſus altius hæc repetentes, dicere non dubitamus natura,
immo uero diuinitus omnibus eſſe hominibus inſitum, non ſolum utiq;
quid atq; conducibile de nomine ſignificari, uerũ etiam omnium rerum
creatorem ſic appellari, & uerbo quidem ita omnes natura duce conue-
niunt. re autem creaturas pro creatore coluerũt, præter unum aut admo
dum paucos, ut ueriſſimis Hebræorum libris oſtenditur, qui rebus inuiſibilibus ad in-
telligibilia mentis oculos ſancte reducentes, non creaturæ alicui, ſed ipſi rerum omni-
um creatori, cunctorumq; largitori bonorum dei appellationem attribuerunt. Cæte-
ri autem omnes tenebris animi inuoluti, ad tantam impietatem deducti ſunt, ut pecu-
dum more honeſtum ac conducibile bonorumq; omnium extremum uoluptate cor-
poris terminarent. Et hac ratione eos qui uoluptatum adinuenerũt genera, uel auxe-
runt atq; amplificarũt maleficos & mortales uiros, ut dictum eſt, quaſi bonorum lar
gitores, Saluatores, & deos appellarunt, piam huius nominis notionem natura eis in-
ſitam ad eos transferentes, quos bonorum inuentores putabant, tantumq; mentis in- F
ſania ualuit, ut nec peccare ſe arbitrarentur, nec erubeſcerent diuinis honoribus male-
ficos atq; potentes homines, propter regna tunc primum conſtituta, colere atq; admi-
rari. Cumq;, ut iam diximus, mores hominum legibus ſtabiliti non eſſent, nec ſuppli-
cia peccatoribus imminerent, adulteria, nephanda matrimonia, maribus ereptam pu-
dicitiã, homicidia, parricidia, confecta ſcelere bella, quaſi res pulcherrime geſtas, dijs
ſuis attribuebãt, & carũ rerũ memoriã, poſterioribus quaſi perutilẽ relinq̃re ſtudebãt.

Quod Plato priſcorũ fabulas & interpretationes fabularũ contẽpſit. Cap. X.

HAEC theologia priſcorum fuit, quàm iuniores naturalium rerum ſciẽtia
non parum iactantes, ad honeſtiora naturæ ſecreta interprætantur, ita nec
omnino impietatem maiorum effugerunt, nec tantam rerum turpitudi-
nem ferre potuerunt, ſed priſcorum peccata corrigere uolentes, uirtuteſq;
corporeas, quibus generantur, aluntur, & creſcunt, corpora per fabulas ſignificari
uolentes, & hinc ordine progreſſi, non ſolum principia & rerum elementa, ut Solem
Lunam, Stellas, Præterea terram, aquam, ignem, uerum etiam compoſita & affe-
ctus eorum & fructus terræ, quos Cererem bonam deam, & Bacchum nominant
per fabulas, uiolenta quadam interpretatione ſignificari uoluerunt. Ita iuniores qui-
dem

A dam maiorum theologiam erubeſcentes, ac parui antiquitatem atq; conſuetudinem
facientes,quaſi remedia turpitudinis deorum excogitarunt. Vetuſtiſſimi autem,etiam
animalia bruta quæcunq; ad uitam conducere uideantur,in deorum numero colloca
re auſi ſunt, & inmanibus beluis cærimonias ſtatuere non erubuerũt. Ipſos igitur au
dias Græcos per unum,qui præſtantiſſimus omnium fuerat, fabulas, nonnunquam
ſuſcipiendas,nonnũquam repellendas aſſerere. Mirabilis enim apud eos Plato,modo
ſententiam ſuam apertius explicando negat ea dicenda dĳs eſſe,quæ ab antiquiſſimis
dicta ſunt,modo de legibus ſcribẽs oportere affirmat fabulis,quæ de dĳs traditę ſunt
quoniam nihil falſi in eis contineatur,fidem adhibere. Poſtremo à priſcorum theolo-
gia ſuam deſperans,cum de Cœlo,Sole,Luna,Stellis,& de uniuerſo mũdo partibusq́;
ſuis phyſice more ſuo locutus ſit. Demum de priſcorum genealogia deorum, quaſi
particulariter ſic in Thimæo diſſerit. Sed de aliorum dæmonum atq; deorum genera
tiõe diſſerere maius eſt opus q̃ humeris noſtris ferre poſſumus. Quare his qui hęc tra
diderunt, credere debemus,qui cum à dĳs orti ſunt,& parentes ſuos qui ſint oportu-
ne teneant, nullo modo falluntur. Nam q̃uis neq; neceſſario, neque probabiliter di
cant,tamen quia rem ſuam enarrant, æquum eſt, ut eis fidem adhibeamus. Quare
B ſecundum priſcorum inſtituta, genealogia deorum terminetur, credanturq́; Cœli
ac Terræ filĳ, Oceanus & Thetis fuiſſe, ex Phorcis, Saturnus, Ops, & alĳ cõplures
nati ſunt. A Saturno autem & Ope,Iuppiter & Iuno. Hæc igitur Plato ſecundum
ius & fas, quamuis nullo modo probari poſſint, credenda eſſe in Thimæo cenſuit.
Attendere autem diligenter oportet, quia nihil altius in hac fabuloſa genealogia
contineri oſtendit. Alio autem in loco hic ipſe ſententiam ſuam apertius explicans
his uerbis utitur. Primũ igitur ego dixi, maximũ de maximis rebus mẽdaciũ efferre
auſus ẽ,qui quæ Cœlius feciſſe ab Heſiodo dicitur, ꝙq́; à Saturno mulctatus ſit,& Sa
turnus rurſus à filio,improbe finxit. Nam etiam ſi uera eſſent, tacenda omnino puta-
rem,nec ita facile ad omnes efferenda,ſed maxime quidem celanda,quod ſi neceſſita-
tis quædam dicere cogeret,pauciſſimis tradenda fuiſſe,ardua enim ſunt,nec prædican
da o Adimante in ciuitate noſtra, nec enim iuueni perſuadendum eſt,puniri parentes
oportere,etiam ſi iniuriam inferant. Nec autem omnino credendum eſt,deos inter ſe
ita diſſidere,ut alius alĳ bella & pugnam ciat,nec enim uera hæc ſunt,nec nobis con-
ducibilia, qui ſi rempublicam conſeruare uolumus,inteſtina bella,odia,& ſimulatio-
nes turpiſſimas abĳcere debemus,nec gigantum aduerſus deos pugnas,& heroum in
C cognatos adoleſcentibus explicandas iudico. ſed ſi aliquo modo poſſumus, nũquam
ciuem ciui fuiſſe inimicum perſuaderemus. Hæc enim maxime adoleſcentibus, hæc
uiris ſenioribus prædicanda, quare poetæ cogendi etiam ſunt hæc carminibus ſuis e-
dere. Saturni autem uincula, & Vulcani à patre proiectio,cum auxilium pulſatæ ma
tri afferet, deorumq́; pugnæ, quas Homerus conſcripſit, nullo modo audiendæ. A-
pertiſſime igitur Plato priſcorum fabulas, & fabularum interpretationes contem-
pſit. quod Romani intelligentes, fabularum figmenta ſpreuerunt. Quod ab Halicar
naſſeo Dionyſio cognoſcere poteris,qui in ſecundo uetuſtæ Romanorum hiſtoriæ,
res geſtas Romuli enarrans, ſententiam quoque illius uiri de dĳs his uerbis oſten-
dit. Non ignorauit, quia diligenter conditæ leges & de bonis rebus contentio,& mi-
litaris exercitatio optimam ciuitatem conſtituunt, quarum rerum magnam curam
adhibuit,à cultu deorum incipiens. Templa igitur,lucos,aras,ſimulachra, formas &
ſymbola,uirtutes, beneficia, quæ à dĳs hoĩbus collata ſunt, cærimonias ac ſaluber-
rimas ſolennitates, quibus dĳ culti gaudent, iuſticium, & dies feſtos cæteraq́; con-
ſtituit,ut optime græcorum reipublicæ res Romana conferri poſſit. Fabulas autem
quæ de dĳs traduntur,turpes atq́; inutiles exiſtimant,nec ſolum dĳs,ſed neque probis
hominibus,dignas cunctas eiecit ac perſuaſit,ut optime de dĳs Romani & exiſtiment,
& loquantur,nullum enim opus immortali naturę indignũ illis attribuit. Ita nec Cæ-

lus à ſuis

lus à ſuis filijs uirilia amputatur,nec à Saturno liberi ſui interficiũtur,nec Iuppiter in D
tartarum patrem conijcere,nec bella,nec uulnera,nec uincula,nec ſeruitus deorum a-
pud eos ulla dicitur,ſed nec ſolemnis unquam dies lugubri habitu agitur, quemad-
modũ dum apud Græcos fletu & planctu Proſerpinæ ac Dionyſij paſſiones celebran
tur,nec inſpicere apud eos aliquis poterit,quamuis inopes iam omnino corrupti ſunt,
furentes & bacchantes uiros ſimul,atq; fœminas in templis deorum pernoctare. Nec
aliud quicquam monſtrum nephandum,ſed religioſe omnia, quæ ad deos pertinent
& dicuntur & aguntur,adeo ut neq; apud Græcos,neq; apud Barbaros uſquam hone
ſtius iſta conſtituta ſint,& quod ego maxime mirari ſoleo,quamuis ex uniuerſo terra
rum orbe,in urbem multi confluant,qui res ſacras patrijs peragunt moribus,nihil ta-
men alienũ publice ciuitas imitata inuenitur,quod multis alijs accidiſſe manifeſtum
eſt. Verum etiam ſi deorum reſponſis,alienigena quædam ſacra ſuſcepta ſunt, omni
eiecta fabularum garrulitate,Romanis moribus peragantur. Sicut matri deorum ſa-
cra quotãnis certaminibus, ex conſuetudine Romanorũ fuit,ſacerdos autẽ utriuſque
ſexus,uir & fœmina ex Phrygia cõſecratur,& urbem,ut ſolent,tibiarum & tympano-
rum ſonitu perluſtrant. Sic pie ac religioſe Romana ciuitas, turpitudine fabularum
omnino ſpreta,deorum cærimonias peragit. Non autem ignoro eſſe nonnullas fabu- E
las apud græcos hominibus utiles,quarum aliæ naturæ opus per mœrorem oſtendũt
aliæ conſolandi gratia fictæ,plenæ utilitatis ſunt,quæ quamuis optimæ ſcientiæ, ta-
men Romanorum Theologiam multo pręſtantiorem duco,parua enim eſt illa fabu
larum utilitas,nec multis prodeſſe poteſt,ſed illis duntaxat,qui cauſas rerum curioſi-
us inueſtigarunt,qui certe pauciſſimi ſunt. Multitudo autem indoctior,ad peius ſolet
huiuſmodi orationem interpretari,& in horum alterum ſermper incurrit. Nam aut
duplicabiles deos ducit,ſiquidem eorum multa in magnis miſerijs oppræſſi fuerunt,
aut nihil turpe,aut iniquum deorum exemplis admonita putat. Quare illis ſolummo
do relinquenda iſta ſunt,qui philoſophiæ ſpeculationibus inſudarunt.

EVSEBII PAMPHI-LI LIBER TERTIVS.

De honeſtiore & naturali Theologia Græcorum. Caput I.

SANE quidem philoſophorum primi & uetuſtiſſimi Roma- F
norum,de Græcorum theologią iudicarunt. qui phyſiologiã
fabularum apertiſſime reppulerunt. Nos autem quoniã ad re-
dargutionem illorum producti ſumus,age iam interprætatio-
nes ac allegorias ſuas,quàm friuolæ atq; indignæ ſint inſpicia-
amus, nihil noſtri afferentes,ſed illorum ipſorum productis au
toribus,ab ipſis ſublimem hanc theologiam perdiſcamus. Ve-
rum cum aliter alij dixerunt,& unuſquiſq; inuenta ſua uera eſ-
ſe contendat,ſatis erit,ſi quæ clarioribus gręcorum philoſophis
uiſa ſunt,propoſuerimus. Primus igitur Cheronenſis adducatur Plutarchus, qui fa-
bulas peruertens,myſticam in eis theologiam latere cõtendit,quam ueluti à deorum
inducens penetralibus,non mortalium aliquem, ut fabulæ uolunt, ſed temulentiam
per Dionyſium ſignificare oſtendere conatur, Iunonem uero nuptialem uiri ac fœmi
næ coniunctionem. deinde quaſi oblitus paulopoſt,terram per Iunonem oſtendi uo-
luit,Latonam uero obliuionem ac noctem eſſe,& rurſus Latonam ac Iunonem ean-
dem eſſe putat,Iuppiter autem per æthera ſibi uirtute accipitur. Quid hæc mihi per-
ſtringuntur,cum liceat ipſum audire,ſicut ait in libro quem de Platrenſi Dædalo in-
ſcripſit,arcana pandentem Theologiæ ſacraria his uerbis. Priſca quidem tam apud
græcos

A Græcos,quàm apud barbaros theologia naturalis erat,ratio fabulis inuoluta, occulte ac myſtice ueritatem doctis ſubaperiens,quod carminibus Orphei & Aegyptiorũ ſacris,& Phrygia doctrina cõprobatur,maxime autem orgia & immolationes,& quę ſymbolice in ſacris geruntur,fabularum ſenſum aperiunt. Nam qui Iunoni ſacrificãt bilem in ſacris non adhibent,ſed iuxta aram infodiunt. Nam quoniam uiri ac mulieres coniunctam ſignificant uitam,ea re oſtenditur abſque ira & odio,& amaritudine, matrimonium eſſe oportere. quod ſignificatiuum docendi genus in omnibus fabulis eſt. Ita cum Iunonem adhuc uirginem ab Euboa inſula,ubi educata fuit, furtim à Ioue ablatam ferunt,& huc deportatam opacum eis thalamum à Cithærone factum fuiſſe,ac Macridem Iunonis nutricem ab eo ſcrutari perhibitam, Quia Iuppiter in illis locis cum Latona quieſceret, unde poſtea grato animo Iuno eaſdem aras atq; templa cum Latona uoluit habere. Itaq; ut etiam Latona nocturna appelletur,aperte tã rebus quàm Latonæ nocturnæq; nominibus occultum, latens & tenebroſum diuinarum rerum ſignificatur. Alij autem quia ibi latuit Iuno,nocturnam dicunt appellatã primum fuiſſe,deinde re iam aperta,nuptialem. Qui autem naturæ ſecreta ſubtilius per fabulas inueſtigant,hoc pacto Iunonis atq; Latonę poteſtatem coniungunt. Iuno

B enim terra eſt,Latona uero nox. Obliuio enim, quam uerbum hoc gręce ſignificat,in nocte fit,propter ſomnum. Nox porro nihil aliud eſt, quàm terræ totius umbra, quæ radios ſolares eripiens,atrum atq; obſcurum aera reddit. Quod autem nõ alia eſt Iuno quam Latona,inde profecto patet,quia Dianam Latonæ filiam omnes aſſerunt. quam & Lucinam appellant. Nomina igitur hæc duo ſunt uni deæ impoſita. Præterea Appollinẽ, Latona, Martem Iuno peperit. Appollinis autem atq; Martis, eandẽ eſſe uirtutem apertiſſimum eſt. Mars enim Ares græce appellatur,quod à regni auxilium pugna oppreſſis,afferre ſignificat. Apollo uero uocatur, quod à pallati,id eſt, ab ægrotationibus homines ſoluat atque liberet,quamobrem ardentiſſimas etiam ſtellas,Solem Appollini & nomine Martis appellatam,Marti accommodãt. nec abſque cauſa eandem deam nuptialem,& Lucinæ atq; Solis matrem putarunt,matrimonij nanq; finis, procreatio eſt,qui nihil aliud eſt,quàm à tenebris ad Solis lumina progreſſio. Vnde poeta. Cum Lucina inquit,illum in lumen adduxit, tum Solis cernere quiuit fulgorem. Primum enim à dolore partus liberari per Lucinam, deinde ſolarẽ aſpici Solẽ,qui generationis finis eſt,oſtendere uoluit. Sed nõ eſt ab re, peruulgatiſſimam quoque fabulam enarrare. Dicitur enim Iunone irata,diffidenteq; ab eo, mœ-

C ſtus ea de cauſa nimium fuiſſe,quem Alalcomenes indigena docuit,ut alteram ducere ſimularet,ita conſilio eius ex quercu,ſimulachro mulieris cõfecto, quod Dadalam appellarunt,nuptias pręparare fingebant. Nymphæ igitur Tritonides,& uniuerſa Boetia cõfluebat,quibus rebus Iunonẽ commotã,à Cithęrone deſcendiſſe,& Platenſium multitudine mulierum ſequente,ad Iouem perueniſſe,ſimulationeq; patefacta, ſumma cum lætitia reconciliatam fuiſſe,honorem autem ſimulachro tantum feciſſe. ut Dedala nomine ipſius diem feſtum inſtituerit,quod tamen ex zelotypia,quamuis omni anima expers eſſet,cremauit. Huius fabulæ talis ratio eſt. Iunonis ac Iouis bella & diſſidia nihil aliud,quàm elementorum intemperiem ſignificant, quæ niſi certis proportionibus contemperentur natura rerum ſoluta, magnam perniciem afferunt. Si ergo Iuppiter,id eſt,calida uirtus ac ignea nimium exceſſerit ſiccitate, omnia pereunt. Sin uero Iuno humida,ſcilicet & uentoſa natura, Iouem aſpernata ſuperauerit, magna uis pluuiæ delata,diluuio cuncta uaſtauit. quod illis temporibus factum, Boetiam maxime regionem proluit, quæ multitudine aquarum tectam fuiſſe dicitur. Quare quamprimum tempeſtate tranſacta. terræ apparuerunt, deorum recõciliatio facta fingitur. Prima uero arborum omnium quercus effloruit,quæ non modo pijs hominibus,ut Heſiodus ait,uerum etiam diluuij reliquijs opitulata eſt, cum glandes ramalia ferant,& apes cum tegat truncus. His Plutarchus apertiſſime nos docuit mi-

rabilem etiam illam & myſticam Græcę theologiæ rationem, nihil magni nec dignū philoſophia continere. Audiſti quippe per Iunonem modo matrimonium,modo terram,modo humidam ſignificare ſubſtantiam. Didiciſti Dionyſium,nihil aliud quàm temulentiam eſſe,Latonam noctem,Apollinem Solem,ipſum deniq; Iouem calidam uirtutem atq; igneam. Turpitudini ergo fabularum acceſſit,ut ſecretior hæc & myſtica theologia,non ad diuinas quaſdam & cœleſtes uirtutes,nec ad rationales & incorporales ſubſtantias conducat,ſed rurſus in temulentiam & nuptiarum opera,& ægritudines hominum deducat,& quod honeſtiſſimum in ea eſt,ad terram,ignem,ſolem, reliquaſq; huiuſmodi partes orbis terminetur,nec ultra hæc quicquàm afferat, quod etiam Plato non ignorauit,qui in eo libro quem Cratillum inſcripſit,nihil ultra uiſibiles mundi partes priſcos Græcorum cognouiſſe,& ſtellas dictos putaſſe aſſerit. Verba eius hæc ſunt. Vetuſtiſſimos Græcorum,Cœlum,Stellas,Solem,& Lunam, quæ nunc etiam multi barbarorum colunt,deos putaſſe,manifeſtum eſt, huiuſmodi quidem Græca ſunt. D

De myſtica & naturali Theologia Aegyptiorum Cap. II.

NVNC Aegyptiorum myſticam theologiam,quæ multo uetuſtior fuit uideamus. Oſirim & Iſim,& Solem,& Lunam,eſſe aiūt,Iouem ſpiritum, qui per omnia tranſeat. Vulcanum ignem. Terram Cererem, Oceanum humiditatem. ac Nilum fluuium aſſerunt,cui deorum generationem attribuunt. Aerem Mineruam appellarunt,quos quandoq; deos aera dico aquam,ignem,terram & ſpiritum per uniuerſum orbem tranſire contendunt,& in unas formas hominū atq; animalium cōmutari,quorū cognomines apud ſe hoīes floruiſſe,Solem,Saturnum,Opim. Preterea Iouem,Iunonem,Vulcanum & Veſtam,quæ omnia Manethus latius ſcripſit. Compendioſius autem Diodorus his uerbis. Oſiris & Iſis,Sol & Luna,ſecundum Aegyptios ſunt,à quibus trinis temporibus,uere, æſtate,ac hyeme,inuiſibili modo circumductis,mundus gubernatur & omnia naſcuntur, aluntur,& augentur. Tempora quamuis inter ſe aduerſentur,mirabili tamen concordia annum conficere. Horum autem deorum,alter ignis & ſpiritus,alter humidi & ſicci,uterq; uero aeris naturam producere dicitur,quibus omnia & oriuntur & conſeruantur. ita totum quidem corpus naturæ omnium ex Sole ac Luna originem trahere. Partes autem uniuerſi,quinq; illas eſſe,ſpiritum uidelicet,ignem,ſiccum, humidū, Aegyptiorum lingua poſuerunt,& ſpiritum quidem diligenti ad latinam aera,quorū ſingula deos putarunt,& nomina uetuſtiſſima,ac prima Aegyptiorum lingua poſuerunt, & ſpiritum quidem diligenti ad latinam linguam interpretatione Iouem appellare poſſumus,qui cum in animalibus ipſius,ut ita dicam,animalitatis cauſa ſit,quaſi parentem aliquam rerum animā omnium eſſe putarūt, quibus maximus poeta quoq; omnium atteſtatur de Ioue,dicens. Pater hominumq; deorumq;. Ignem uero Vulcanum appellarunt. magnum deum eſſe putantes,permultumq; ad generationem atq; crementum cōferre. Terram porro quaſi uas aliquod atq; receptaculum eorum, quæ oriuntur exiſtimantes,matrem nominauerunt. cui rei Orpheus conſentit dicens. Terra mater cunctis diueſq; Ceres,Humidum autem Oceanum dixiſſe dicūtur, quamuis uerbum expreſſum latine delitiarum,matrem ſignificat. Oceanū autem nonnulli Græcorum deſignare putarunt. Vnde poeta quoq; cecinit. Oceanus generatio diuum. Aegyptij autem Nilum fluuium eſſe contendunt,cui & deorū generationē attribuūt. Plures eñ urbes in ſolo Aegypto,quam in reliquo terrarum orbe fuiſſe aiūt à priſcis dīs Ioue uidelicet. Sole,Mercurio,Apolline,Pane,Lucina, alijſq; quampluribus conditas. Aera Mineruam appellarunt,& filiam Iouis ac uirginem putarunt,nam & incorruptibilem aiunt eſſe natura,& extremū uniuerſi locū obtinere cōtendūt. Quapropter à uertice Iouis fabuloſe nata fuiſſe Minerua traditur. Tritonā uero appellatā.qm̄ ter, in annuo ſpacio,uere,æſtate,hyeme cōmutatur,Glaucopin,id eſt,glauculā uocari cō- E F

tendunt.

A tendunt,non quia,ut nonnulli græci putarunt,Glaucos habeat oculos, quod nomen
ipſum denotare uidetur,inſaniunt enim qui ſic putant,ſed quoniam aer uiſum anima
libus præbeat.Aſſerunt autem hos quandoq; deos totum orbem peragrare,& homi-
nibus in ſacratorum animaliū formis apparere,quod & poeta ab Aegyptiorū ſacer-
dotibus acceptū uerum eſſe his uerbis atteſtatur.Peregrini inqt dij ſimiles uirorū ur-
bes ingrediuntur,æquitatē ferentes.Equidem à cœleſtibus dijs, quorū æterna genera
tio eſt,Aegyptū aſſerūt,alios deinde ab hominibus propter beneficia, quæ cōmuniter
omnibus cōtulerunt,ad immortalitatem tranſlatos, quorū aliqui cœleſtibus dijs co-
gnomines fuerūt,Sol ſcilicet,Saturnus,Iuppiter, quē nonnulli Hammonē appellant,
ad hæc Iunonē,Vulcanū,Veſtā,& extremū Mercuriū,primumq; omniū Solem in Ae-
gypto regnaſſe.Hęc Diodorus.Plutarchus autē in libro,quē de Iſide inſcripſit,his uer
bis útitur.Sed quaſi ab alio initio plurimorū atq; rudium ſententiā conſideremus,qui
dicunt ſic,Aegyptiòs Oſirim Nilū fluuiū eſſe putare,Iſidi terræ matrimonio cōiunctū,
Typhona uero mari,in quod incidens Nilus,ſubmergitur,quēadmodū Græci Satur-
nū tēpus,Iunonē aera, Vulcani uero generationē aeris mutationem in ignem eſſe ar-
bitrantur.His dictis,rurſus fabulas ad dæmones refert,& aliter atq; aliter interpreta-
B tur.Operæprecium autē eſt,ab his ſciſcitari,utrū ſimulachra hæc & ſimulachrorū fi-
guræ dæmonum,an ignis,aeris,terræ,aquæ , aut uirorum & mulierum , brutorumq;
animalium formas oſtendant.Nam quoniam cœleſtium cognomines mortales exti
terunt,ut ipſi aiunt,quos in numerum deorum tranſlatos exiſtimāt,cœleſtium ne for
mas in ſimulachris imprimunt , an quod ipſe uiſus oſtendit mortalium hominum?
Quod ſi ipſi reſpondere recuſent,res tamen per ſe magna uoce clamāt,mortales fuiſ-
ſe omnes,quorū ſimulachra conſtituuntur.Plutarchus enim in libro de Iſide,uel qua
litatem corporum deſcribit ſic dicens,Aegyptiorum hiſtoria,flaui corporis fuiſſe Ty-
phona tradidit.Matrem alibi,ſubnigri Oſirim.Hęc Plutarchus.Mortales ergo dij ſui
fuerunt & interpretatio fabularum perijt uniuerſa.Quid enim neceſſe fuit hominum
formas elementis accommodare,cum etiam abſq; his colere ea potuerint? utris autē
eæ appellationes inditæ primum fuerunt,Vtrum Vulcanus,Minerua,Iuppiter,Neptu
nus,uno nomina de elementis primo,deinde de hominibus ęquiuoce,an econtra, ho-
minibus primum impoſita ad elementa nominarunt.Præterea hymni,cantus, & arca
na deorum myſteria,utrum elementorum aut mortalium hominum ſymbolis pera-
guntur? errores autem,temulentiam,amores,mulieres raptas,& uiros inſidijs conuo-
C lutos,milleq; huiuſmodi dedecora , quomodo elementis accommodati potuerunt?
Aperte igitur ex his omnibus mirabilis & generoſa Phyſiologia,nihil ueritatis habe-
re oſtenditur.Sed audi quæſo,quæ Porphyrius etiam in epiſtola ad Anebum quendā
Aegyptium,de iſtis ſcripſit.Cheremo enim inquit & alij omnes,nihil aliud pręter uiſi-
bilia putant,Aegyptiorum rationem ad unguem ſecuti,qui nullos alios deos præter
erraticas ſtellas & ſigna,quæ orbem replent obliquum,fixaſq; ſtellas,quę oriri atque
occidere cum his dicuntur,deos exiſtimarunt,quarum partes aliæ,alijs erraticis attri-
butæ ſunt,aſcendentem quoq; particulam ac dominos eius,quos uallidôs appellant,
quorum nomina & poteſtates,in libris almenichiacis ſcripta ſunt,ubi ortus etiā & oc-
caſus , & futurorum diuinatio continetur . Vidit enim Cheremo Solem ab Ae-
gyptijs,ut creatorem cultum,nec ignorauit omnia quæ de Oſiride & Iſide dicuntur,o-
mneſq; fabulas ſacras,aut ad Stellas,& ortus,& occaſus earum.Præterea progreſſus
atque regreſſus aut decrementa crementaq; Lunæ , aut ad ſolarem curſum , aut ad
nocturnū hemiſphęrium,aut ad diurnū,aut ad fluuium Nilum,& omnino ad res cau-
ſaſq; naturales referri,nec ullam de incorporeis eos uiuiſq; ſubſtantijs facere menſio-
nem.Vnde noſtra quoq; omnia,neſcio quo inſolubili uinculo,à motu ſtellarum ne-
ceſſario dependere arbitrantur,quàm neceſſitatem Fatum appellāt. Sic omnia ſtellis
attribuunt,quos ſolos deos & fatorum dominos exiſtimantes,ſacris & ſimulachris,re

liquoq; deorum cultu, propitios ſibi redere conantur. Sic præter illa quæ in cœlo ui- D
dentur, alios deos Porphyrio etiam teſte, theologia Aegyptiorũ nõ nouit, creatorem
uero rerũ omniũ non intellectũ, non incorporeã quandam ſubſtantiam, non uirtutẽ
quandã intellectiuam, ſed uiſibilem hunc Solẽ arbitratur. Ad ſtellas igitur omnia re-
fert, & cũcta fatis. i. ſtellarũ motui, & aſpectibus attribuit, quæ opinio uſq; ad hæc tẽ-
pora ab Aegytijs tanq̃ uera defenditur. Quod ſi hæc uiſibilia elementa myſtica Aegy
ptiorum Theologia deos putat, hæc autem omnia animæ atq; rationis expertia ſunt
nec à corruptione omnino aliena. Attẽde diligenter ad quantã turpitudinẽ, ſublimis
eorum Theologia decidit, quæ ultra hæc nullum intellectũ, nullam ſeparatam ſub-
ſtantiã pro cauſa rerum cognouit. Verum, quoniam ipſi quoq; concedunt, ab Aegy-
ptijs in Græcos Theologiam affluxiſſe, una cum Aegyptijs Græci etiam redarguun-
tur. Sed de his rebus idem Porphyrius huiuſmodi uerba eo ſcripſit in libro, quem de
abſtinendo à carnibus animalium edidit. Ab hac peritia inquit, Aegyptij ad cognitio
nem dei profecti cognouerunt non ad hominem ſolummodo deum perueniſſe, nec in
hominibus animam ſolummodo habitaſſe, ſed eandem animalia omnia continere.
Qua de re, tam homines q̃ bæluas, ſerpentina ſimul atq; uolantia quædam in deos ſu
ſceperunt, & alius apud eos deus, hominis collum, ſaciem alius, aliudq; membrũ aliuſ- E
modi gerit. & rurſus, aliud caput hominis, collum auis, cœteraq; membra diuerſorũ
animalium conformia poſſidet, quibus ſignificant deorum ſententia, animalia cõplu
ra, cum inter ſe, tum maxime nobiſcum amice uiuere. Vnde leoni particula quædam
Aegyptij dedicata leonina, alia uero quædam bouina, alia canina nominatur. Virtu-
tem enim, quæ in omnibus eſt, his animalibus, quę à ſingulis deorum inuenta ſunt, co
lere ſtatuerunt. Aquam uero atq; ignem apprime uenerãtur, & in omnibus ſacris ad-
hibent. quia maxima ſalutis humanæ cauſa hæc elementa ſunt. Quare ad hunc uſq;
diem quum ſanctiſſimum Serapidis templum aperitur uniuerſus cultus, igne atq; a-
qua peragitur, nam qui dicat hymnos, aquam libat, & ignem tunc oſtendit, quando in
ueſtibulo fixus, Aegyptiorum lingua deum exuſcitat. Ea uero animalia magis colũt
quæ rebus ſacris magis conueniunt. Nam & hominem apud Anabim oppidum ado-
rant. Quare quemadmodum ab humanis carnibus abſtinendum eſt, ſic ab aliorum
etiam animalium. Hac illi cumulata ſapientia & diuinarum rerum conſuetudine, quę
dam animalium magis q̃ homines à dijs intellexerunt amari, quæ Soli maxime conſe
crata putant, quia natura eorum ſanguine & ſpiritu copioſiſſimo conſtet. & poſt pau-
ca. Scarabeum uero animal ait, rerum diuinarum indocti abominabantur, quod Ae- F
gyptij ſummopere uenerantur, animatam ſolis effigiem eſſe putãtes. Scarabeus autẽ
omnis, uirilem ſexum habet, & ſpermate in ſtercus inſuſo, pila deinde cõſecta pedibus
inuoluitur, ueluti Sol cœlum & menſem lunarem expectat. Sic de ariete, de crocodil-
lo, de uulture, cæteriſq; animalibus philoſophãtur. Ita ex ſapiẽtia & religione ad cul-
tum animalium peruenerunt. Hæc de generoſa Aegyptiorum Theologia, locupletiſ-
ſimus teſtis Porphyrius ſcripſit, quos aquam & ignem adorantes, & unam rationaliũ
atq; irrationabilium ſubſtantiam animæ dicẽtes, non iniuria in deorum numerũ bru
ta Aegyptios accepiſſe affirmant. Quomodo autẽ ſtultiſſimum non eſt, immanes bę
uas ideo ut deos uenerari, quia ſimilem hominibus animam habeãt? Nam ſi homines
putant, humanos honores eis conſerant, nunc autem ſeris, quas natura rationis exper
tes fingit, quaſq; homines appellare non dignamur, non hominum honores, ſed pri-
mæ cauſæ & appellationem, & gloriam attribuũt. Ad hæc quare mirabilis Aegyptio
rum ſapientia lupos, canes, leones uenerantur, didicimus, nec Scarabæi miracula igno
ramus. Non deridebimus ergo amplius hos deos, miſerebimur autem humanum ge-
nus, gratiaſq; largitori bonorum Chriſto reddemus, qui nos à uetuſtiſſima iſta cæci-
tate, per euãgelicam doctrinam ſuam liberauit. Iam enim ipſi etiã fere omẽs Aegyptij
ab hoc morbo liberati, uero militant deo. Habes iã abſolutã Aegyptiorũ, Græcorũq;
Theologiam

A Theologiam, à quibus didiciſti, nihil incorruptũ coluiſſe. Cõcedatur autem eis, uerã fabularũ eſſe Phyſiologiam, ſitq; Sol, modo Apollo, modo Oſiris, & Luna, nunc Iſis, nunc Diana, & quæcunq; alia dicere uelint. Solem ergo ac Lunã. Stellas quoq; & reliquas mundi partes, quaſi deos adorare debemus. Ita generoſa Græcorũ ac Aegyptiorum Theologia, ad ſublimiora nos perducere fabularũ allegorijs pollicita, ad corpora rurſus deduxit, nec aliud q̃ ignem & aquam, & partes mundi colere adhortata eſt. Quomodo igitur Saluatoris noſtri euangeliũ mirabile non eſt, quo Solis & Lunæ totiusq; mundi creatorẽ dicenti fide colere, nec elementa corporum, nec uiſibilia quædã, ſed eum, qui per hæc inuiſibiliter cognoſcitur, creantem intellectũ ſolum admirari, ſolumq; adorare didicimus, qui per omnia penetrans cum ſit incorporalis, ſolo intellectu percipitur, immo uero ineffabilis & incomprehenſibilis eſt. Panditur autem atq; perſpicitur per ea, quæ facit, quæ producit, gubernat, conſeruat omnibus inuiſibiliter aſſiſtens, non cœleſtibus ſolum, uerum etiam terreſtribus magnificẽtiam operum ſuorum per hæc oſtendens, quæ illi deos putarunt.

Qui iuniores noua quædam per fabulas excogitarunt. Caput III.

VErum & fabuloſa & myſtica illorum Theologia rebus ipſis refutata, tẽ-
B pus iam eſt horum etiã iuniorũ cogitationes inſpicere. Iſti enim qui modo philoſophantur, quæ magno tẽpore poſt Platonem de intelligentijs & rerũ creatore recte inuenta ſunt, Theologiæ priſcorum attribuere conati, maxima arrogantia fabulas laudãt, quorũ Phyſiologiã his uerbis Porphyrius edidit. Explanabo quibus fas eſt, procul hinc abeſtote ſceleſti, quos etiã uetuſti cælare uolentes, deũ & dei uirtutes præſenſibiles ſignificarunt imagines, & ea quæ uiſibilia ſunt, inuiſibilibus ſignificantes, figuris ex ſimulachris, quaſi ſacris literis magna myſteria tradiderunt. Nõ eſt autem mirandũ, ſi ligna & lapides à fatuis ſimulacra putãtur. Similiter enim etiã, qui literas neſciunt librorũ uolumina, non aliud q̃ prętextũ putant papyrũ. Hoc exordio auditores præparauit. audias igitur quę progrediens ſcribit. Cũ igitur deus lux ſit, & ignem æthereũ habitet, nulloq; ſenſu capi poſſit lucida quidem materia, ut cryſtallo, parioue lapide, ad comprehendendũ lumen ipſius exhortantur, auro autem ignis ille immaculataque natura intelligitur. Multi uero nigris lapidibus, inuiſibile illius ſubſtantiæ ſignificarunt, hominis autem formam dijs attribuerunt, quoniam deus ratio eſt, pulchros fingunt, propter immarceſſibilem illam pulchritudinem, diuerſis præterea figuris & ætatibus, & alios ſeden-
C tes, alios ſtantes, mares alios, alias fœminas, & aut uirgines, aut matrimonio coniunctos, diuerſo quoq; amictu ſimulachra conſtituunt, ut diuerſitas deorum non lateat. Vnde factum eſt, ut om̃ia candida cœleſtibus dijs attribuantur, pila & rotunda om̃ia mundo præcipue Soli & Lunæ, q̃uis nonnunq̃ ſpei atq; etiã fortunæ. Circulus autem & quæ circularia ſunt ſeculi motui cœleſti, & circulis quæ in Cœlo eſſe intelliguntur. Circuli autem partes diuiſis Lunæ figuris, pyramides uero & obeliſcos ignis ſubſtantiæ & dijs olympijs hac ipſa de cauſa, ita communi quoq; Soli, terrę, cylindrum, ſationi & generationi penem, & propter muliebrem ſexum, figuram triangularem. Hæc magnus ille philoſophus. Quod autem turpius quam obſcænitatem idolorum excuſare? quid amentius quam auro & lapide, huiuſmodiq; materia, diuinum lumẽ & cœleſtem naturam ſignificari putare? Quod autem à iunioribus eæ cauillationes excogitatę ſunt, quas priſci, ne ſomnijs quidem uiderunt, quibus ex auro & p̃cioſa materia, imagines deorũ fingere turpe uidebatur, uerba Plutarchi audias ſimulachrorũ autẽ fictio, uetuſtiſſima q̃dem res eſt, quæ priſci ex ligno fingebant. Siquidem lignum erat, quod in Delo primũ ab Eriſichthone Apollini fuit cõſecratũ. Ligneũ etiã Palladi ab indigenis conſtitutum, quod etã nunc apud Athenienſes inuenitur. Iunonis etiã ſimulachrum, ex ligno apud Samios erat, ut Callimachus aſſerit. Sic enim inquit, deos uetuſti fingebant. Peras etiam ille, qui primus Argolicæ templũ condidit, & Callithiam

filiam ſuam antiſtitem conſecrauit,ex piri trunco ſimulachrum Iunonis dicitur confi- D
maſſe. Lapidem enim rem duram & inanem,in deorum effigiem cælare nolebant.Aurum uero atq; argentũ,in fœcundæ terræ atq; infelicis,morbos colores eſſe putabãt. Eboro uero propter uaritatẽ abuſi ſunt.Hæc Plutarchus.Plato uero magnis ante eũ temporibus non decere ex auro & lapidibus, & ebore,aliaq; materia, inanimæ deorũ effigies fingere putans,ſic in legibus præcepit. Terra inquit & Veſta,ſacra deorum eſt habitatio,ne igitur ex his,cæteris dñs ſimulachra conſtituat,aurum autem atque argentum inuidioſa poſſeſſio eſt,ebur animam depoſuit,ac ideo ad ſimulachra deorum ineptum eſt,æs & ferrum belli ſunt inſtrumenta.His aperte refutatum eſſe Porphyrium puto,ſed tamen reliqua etiam inſpiciamus. Admiranda inquit eſt Græcorum ſapientia,qui Iouem mundi mentem arbitrantes,quæ in ſe ipſa mundum continens produxit.Sic à Theologia Orphei profecti de eo tradiderunt.

Iuppiter altitonans,ante omnia ſecula primus.
Iuppiter extremus,longa eſt poſt ſecula mundi.
Iuppiter eſt ſummus uertex atq; infima planta.
Ipſe æternum ſemper ſimul eſt,ac totus ubiq;.
Terra fundus. E
Sydereæq; domus rex eſt,& Iuppiter ipſe
Principium atq; ortus rerum,uis una,deuſq;
Vnus & omnipotens,regali in corpore cuius
Singula ponuntur,tellus,unda,ignis,& aer.
Nox ſimul atq; dies,ſapientia primaq; origo.
Ac iocundus amor,magno hæc in corpore regis
Sunt Iouis excelſi,ceruicem namq; uidebis.
Cœli ſuſpiciens renitentia magnaq; tecta.
Hoc caput auricomum flaui de uertice crinis
Stellarum erutilant radñ,dehinc aurea pandit
Cornua bina caput,capitiſq; ſimillima tauri.
Vnum eſt ortus,occaſus aliud.
Aſt oculi fulgens,ingenti lumine Phœbus.
Lunaq; purpureo Phœbi redimita colore
Præſcia uenturi mens conſtat regius æther.
Quam ſtrepitus nullus,nec uis,nec fama,latere F
Arcanumue poteſt,penetratq; per omnia uictrix.
Præterea inuictum corpus ſine fine modoq;
Panditur, aſt humeri magni ſunt pectora lata.
Eſt aer,alas quoq; uenti poſſidet ille.
His ad cuncta uolans Euro eſt uelocior ipſo.
Tum ſacer antiqua matre ex tellure tumeſcit.
Venter,& ex altis conſurgit montibus ingens.
Quem medio pontus ſuccingit rite ſonorus.
Vltima præterea terrarum lumina & ampli,
Fundamenta globi,furibundaq; tartara plantas
Eſſe pedum magni conſtat rectoris olympi.
Hic dum ſub terris cælaſſet cuncta deinde
Eximñs repetens in lucem protulit almam.

Vniuerſus igitur mundus Iupiter eſt, animal ex animalibus, deus ex dñs conſtitutus. Iuppiter autẽ eſt,inquantum intellectus eſt,à quo uniuerſa producũtur, & qui cuncta creat intelligendo.Hoc igitur modo, Theologis de Ioue ſentientibus impoſſibile eſt, talẽ eius imaginẽ fingere,qualem carmina deſcripſerunt. Iouem igitur eſſe credẽdum

eſt uirtutem

A eſt uirtutem prouidentem atq; uiuificam, q̃ pila & rotundis figuris ſignificabãtur, no-
minis uero ſimulachrũ ei conſtituunt, qm̃ mens eſt, qua cuncta ſeminali ratione pro-
ducit. Sedere autẽ fingitur, ut ſtabulis uirtus, atq; incõmutabilis exprimatur. Nuda a-
pertaq; habet ſuperiora, qm̃ conſpicuus intelligentĳs & ſuperioribus eſt. Inferiora ue
ro teguntur, qa occultatur inferioribus creaturis. Sceptrũ leua tenet, qa in his corpo-
ris partibus, eorũ ſpiritaliſſimum uitæ domiciliũ inuenitur. Creatiuus em̃ intellectus,
rex ſpiritusq; uiuificans mũdi eſt. Dextero uero aut aquilã protendit, aut uictoriam, al
terum quia cæterorum deorum dñs, quemadmodũ aliarũ auium aquila eſt, alterum,
quia omnia ſibi ſubiecta ſunt. Hæc Porphyrius. Non eſt autẽ ab re diligenter conſide-
rare, quiſnã Iuppiter eſſe his carminibus affirmatur. Mihi enim nõ alius uidetur q̃ hic
uiſibilis mundus, qui cœlo, æthere, aqua, terra, cęteriſq; partibus cõſtat. Aperte namq;
in ipſis dicitur. Regali in corpore, cuius ſingula ponũtur, & quæ ſint iſta, declarat. Tel-
lus, unda, ignis, & aer. Nox ſimul atq; dies, ſapientia primaq; origo. Ac iocũdus amor.
Ad hæc adĳcit mentẽ atq; intellectũ Iouis æthera eſſe. quod Stoici poſtea ſecuti, ſub-
ſtantiã igneam mentẽ eſſe mundi, & deũ eſſe corpus, nec creatorẽ aliud eſſe, q̃ uirtutẽ
igneam aſſeruerunt. Hæc em̃ à carminibus iſtis eos accepiſſe arbitror. Præſcia uẽturi
B mens cõſtat regius æther. His uerbis manifeſte magnũ quoddã mundus eſſe animal
declaratur. Quod cũ Iouem appellauerit,ætherẽ quidem mentẽ ipſius, corpus uero re
liquas partes mundi putauit. Sed huiuſmodi quidẽ carminum Iuppiter interpres autẽ
Iſte carminũ uniuerſus mundus inqt. Iuppiter eſt animal ex animalibus, deus ex dĳs
cõſtitutus. Ita nullũ alium q̃ hunc uiſibilẽ mundũ ſignificari uoluit. Sic & Aegyptio-
rũ ratio, à qbus Orpheus iſta recepit, mundũ & partes eius deus aſtruebat, alia deinde
ſententia à ſe adiecit, creatorem omniũ deũ, prouidentẽ quemdã intellectum eſſe affir
mans, quomodo em̃ ſeparatũ intellectũ in carminibus intelligi dicemus, quẽ poeta il-
le ſiue Orpheus ſiue alius, nunq̃ intellexit. Siue enim à priſcis Gręcis, ſiue ab Aegyptĳs
didicerat Theologiã, nihil intelligibile atq; incorporeũ tradi ab eis poterat. Siquidẽ
locupletiſſimus Plato teſtis eſt, q in Cratillo clamat, ut diximus, priſcos Græcos eos
duntaxat deos putaſſe, quos modo Barbari Solẽ, Lunã, Stellas, & cœlũ. Sed Cheremo
quoq; paulo ante à Porphyrio citatus, teſtimoniũ perhibeat, non aliud q̃ mundum &
partes mundi deos ab Aegyptĳs cultos, nec quicquã ipſos de intelligibilibus & uiuis
ſubſtantĳs intellexiſſe. unde igitur poeta ille deum, q ſuper omnia eſt uniuerſi creato-
rem, p ipſum uniuerſum, & partes eius mentẽ ſolũmodo cognoſcibilẽ, cognoſcere po-
C tuit? Rei uero incorporeæ cognitionẽ unde habuit? nec certe quicq̃ incorporeũ ab eo
præceptũ carminibus oſtenditur. Creatiua enim mens, nec à pluribus eſt cõſtituta par
tibus, nec cœlũ ſibi caput dici poteſt, nec ignis, aqua, & terra, corpus ei conficiũt, nec o-
culi eius Sol atq; luna poſſunt affirmari. Quomodo autẽ humores, pectora, terga &
mentẽ creatrix mens omniũ habebit? aut quomodo æther, mens creatoris dici aut fin-
gi poteſt? Quod igit hęc cauillat, carminis huius interpres neminẽ fugere poteſt? Ego
uero in profundũ impietatis incidiſſe arbitror eũ, q partes mũdi, partes dei putauit, &
auſus eſt mundũ & deũ eũdẽ affirmare, & ad hæc quaſi aĩam mũdi eſſe intellectũ, q
omnia creauit. Nõ enim piũ eſt, coniunctũ mundo creatorẽ, & animã corpori putare.
Adeſſe autẽ ipſum, uniuerſo mũdo prouidere ac gubernare ſcriptura diuina docet. An
nõ impleo inqt dñs ego cœlũ & terrã? Rurſus. Deus ſupra & in cœlo, & idẽ in terra eſt
Et alibi. In ipſo uiuimus, & mouemur, & ſumus, non tamẽ ut partes, nec ſicut in mente
animaq; noſtra, ſed ſi oportet ſimilitudinẽ uti, ſacras literas audiamus. Cœlũ mihi ſe-
des, terra uero ſcabellũ pedũ meorũ clamãtes. Cõſidera igitur quãto melius & expreſ-
ſius hæc dicta ſunt. Nam q cœlũ ſedẽ appellat, terraq; ſcabellũ, & uniuerſum mundum
prouidentiæ dei ſubiecit, & ſup om̃ia deũ eſſe ſignificauit, quippe cũ neq; ſcabellũ, ne-
que ſedes corpus ſedẽtis appellari poſſint, ſed nec partes eius. Qui uero cœlum caput
dei, & mentem eius æthera, & partes mundi partes dei aſſerunt, nec creatorem, nec

deum cognouiſſe redarguuntur. Non enim ipſe ſeipſum creabit, nec mens ipſe poterit D
dici, cuius mens æther eſt. Quomodo enim deus erit, cuius terra & cætera corpora
partes ſunt res corruptibiles & abiectæ. Si uero mēs Iouis nihil aliud quàm æther eſt,
& ſi aer ſubtiliſſimus atque igneus appellatur æther (id enim uocabulum idemq́; ipſi
ſignificare arbitrantur) ſuntq́; ambo hęc corpora, aer dico & æther, animaduerte quo
mens Iouis iam cecidit, & cogita quis non mente captus deum appellabit eum, cui mēs
corpus quoddam inſenſatum eſt atque inanime. Quare merito Theologia noſtra ne-
gatiue omnia hæc appellat, quod ſcilicet neque cœlum, neque æther, neq; Sol & Lu-
na, nec ſtellarum fulgor, nec uniuerſus ipſe mundus deus ſit, ſed opera manuum eius.
Quæ omnia parua quædam & utilia reperiuntur, non dico creatori, ſed intelligibili-
bus creaturis comparata, quas immortales, & longe corporibus præſtantiores, bea-
te apud deum uiuere arbitrantur. Probe igitur de mundi partibus hoc modo à ſcri-
ptura docentur. Videbo cœlos opera digitorum tuorum, lunam & ſtellas, quas tu fun
daſti, & opera manuum tuarum ſunt cœli. Et rurſus. Reſpicite in altitudinem oculis
ueſtris, & conſiderate quis omnia iſta monſtrauit. Sed age iam reliqua perſpiciamus.
Impoſſibile eſt inquit, talem eius imaginem fingere, qualem carmina deſcripſerunt,
& ideo ei ſimulachrum hominis conſtituerunt, quoniam mens eſt, qua cuncta ſemi- E
nali ratione producit, quomodo igitur ſi mundi, & ſpacium eius cœli, aeris, terræ, cæ-
terarumq́; huiuſmodi imaginem, quam carmina deſcripſerunt fingere impoſſibile
eſt, diuinæ mentis effigiem fabricati ſunt? Quod enim corpus intellectui diuino ſimi-
litudinem habebit, cum nec mentis humanæ imaginem habere poſſe cognoſcatur?
humana enim mens incorporea eſt atq; ſimplex, corpus autem omne corruptibile at
que compoſitum. Quare iure, rationalis atque immortalis anima & intellectus e-
ius, imaginem & ſimilitudinem dei habere dicitur. Immaterialis enim & incorporea,
intellectualis rationaliſq́;, per eſſentiam eſt uirtutis & ſapientiæ capax. Qui ſi huma-
næ animæ atque mentis formam & effigiem fingere impoſſibile eſt, quoniam nec ſen
ſu percipitur, quis adeo ſtultus erit, ut ligneum ſimulachrum ac effigiem dei creatoris
omnium ſimilitudinem habere arbitraretur? Natura enim diuina, omnem materiam
& omnia quæ percipimus excedit, mente ſolummodo ac ſanctis animis intellecta, fi-
gura uero Iouis, quæ in ſimulachro conſpicitur, mortalis uiri effigies eſt, quæ non to-
tum hominem, ſed peiorem eius partem imitata, expreſſit, nullum enim uitæ atque a-
nimæ ueſtigium oſtendit. Quomodo igitur uniuerſi deus, mensq́; omnium creatura
ipſe Iuppiter erit, qui aut in ęre, aut in ebore cernitur? aut quomodo pater Herculis eſt F
qui ab Alcumena natus eſſe dicitur, reliquorumq́; heroum, qui cum homines fuerint
mortales, ſuæ mortalitatis argumenta poſterioribus non pauca reliquerunt? ut enim
in primo probauimus uetuſtiſſimi Phœnicum Theologi Saturni filium, mortalem
ex mortali, & ex Phœnicia originem traxiſſe affirmabant. Hæc eadem Aegyptij nun-
quam negarunt, præterquam quod ab Aegypto fuiſſe oriundum contendunt. Crēten
ſes quoque ſuum fuiſſe Iouem aſſerentes, ſepulchrum eius magnifice conſtructum, a-
pud ſe oſtendunt. Atlantij enim & cæteri omnes qui apud ſe Iouem natum fuiſſe aſſe-
runt, mortalem nunquam negarunt, resq́; ipſius geſtas, mortales enarrāt, factaq́; mul
ta turpia, omnis petulantiæ plena conſcribunt. Fabularū uero priſcis quidem illis ex-
poſitoribus, modo calida quædam & ignea uirtus, modo ſpiritus quidam Iuppiter ui
debatur. Nunc autem neſcio, quo modo his iunioribus, creatiua mens rerum Iuppiter
appellatur. Interrogandi ergo ſunt, quem dicunt patrem, auum, atq; proauum iſtius
mentis eſſe, ut enim Theologia eorum prædicat, Saturni filius Iuppiter fuit. & Orphe-
us in prædictis carminibus, id ipſum confirmabat. Saturnum autem Cœli filium fuiſ
ſe non negant. Si igitur deus omnium & intellectus, qui cuncta creauit Iuppiter eſt,
quemnam dicent eſſe Saturnum patrem Iouis? & Cœlum rurſus Saturni patrē. Quod
ſi primus Iuppiter omnium eſt, quaſi creator, neceſſe eſt, ſecundos, & poſt eum cæteros
eſſe, qui

A eſſe,qui ab eo creati ſunt.Saturnus enim,quem tempora eſſe uolunt,quoniam tempo
ra motu Cœli conficiuntur,à Cœlo genitus dicitur. Cœli autem & temporis ipſius
cauſa,eſt profecto mens illa creatrix,quam Iouem appellant.Quare non erit à Cœlo
tertius Iuppiter.Quomodo igitur tam Aegyptijs & Phœnicibus, q̃ Græcis & primis
omnibus philoſophis,tertius à Cœlo,creatiuus iſte intellectus in Theologica genea-
logia narratur?Patefacta eſt igitur huius philoſophi aſtuta fictio. Patefiet autem ex
his magis,quæ ſubijcit dicens.Coniugem Ioui Iunonem recte putarunt,æthercam e-
nim atq; aereã uirtutem,Iunonem appellarunt.Nam æther eſt aer ſubtiliſſimus,Iouis
certe mentem æthera eſſe carmina ſignificarunt.Modo autem iſte interpres diffinien-
do aera,ipſum dicit eſſe ſubtiliſſimum,corpus autem aer,corpus igitur æther. Quare
mens quoq; Iouis erit corpus omnium ſubtiliſſimum.Et quomodo corpus atq; mẽs
natura diuerſiſſima.idem eſſe intelligentur.Deinde,neſcio quo pacto ſui & carminũ
oblitus,quibus aperte dicitur,mentem Iouis æthera eſſe, præſcia inquit uenturi mens
conſtat regi,& æther Iunonem æthercam,& aeream uirtutem eſſe ait.Diuiſione dein-
de utitur,dicens uniuerſi aeris uirtutem Iunonem,inferioris autem, qui lunari luce il-
luſtratur,Latonam nominari.Latonam enim à latendo dici,&obliuionem ſignifica-
B re.quia cum animæ lunarem orbem deſcendendo tranſierint,diuinarum rerum obli-
uiſcuntur,propterea etiam Apollinis & Dianæ dicitur mater,quibus noctis pelluntur
tenebrę.Aer etiã hic inferior cum Lunæ,Soliſq; mater fit,non iniuria per Latonã deſi
gnatur.Ego uero non uideo,quomodo aer Solis & Lunæ mater appellari poſſit, cũ
ipſe magis à luminaribus fiat & tranſmutetur, q̃ ab ipſo luminaria. Paululum uero
progreſſus,telluris uirtutẽ ueſtam appellat,cuius uirginale ſimulachrũ, in foco ignis
ſtatuitur,quæ uirtus quoniam ferax eſt,mulieris eam ſpecie denotarunt. Rhea uero,
quam Opem latine appellamus,lapidoſæ atq; montanæ terræ uirtutem deſignat. Ce
res feracis & planæ,differt enim à Rhæa,quoniam bonam Ioui peperit deam, ac ideo
imago eius ſpicis coronatur,& papauera quæ fertilitatis ſymbolum ſunt,circa imagi
nem ponuntur.Hic diligenter animauerte,quomodo deorum ipſiuſq; Iouis matrem,
quæ Rhæa dicitur,ad terram & lapides detraxit,& eandem eſſe Cereri ait, quibus ad-
iecit.Quoniam autem quędam uirtus etiam proiecti ſeminis in terram eſt,quam Sol
in hyemali ſolſtitio fouet,Bona quidem dea quam & Perſephonem uocant, uirtus ſe
minum eſt.Pluto uero Sol,qui tempore hyemis remoti,omnem mundi partem perlu
ſtrat.idcirco raptam ab eo Proſerpinam dicunt,quam Ceres ſub terra latentem quæ
C ritat.Plantarum autem omnium uirtus Dionyſus nuncupatur, & bonæ quidem deæ
imago germina quædam quaſi ſui ſymbola protendit.Dionyſus uero cornua habet,
& muliebri formis eſt, promiſcuam uirtutem generationis plantarum ſignificans.
Plutonis autem raptoris galea caput tegitur,quod occulti uerticis ſymbolum eſt.Sce
ptrum uero breue, quod tenet,inferioris regni ſymbolum eſt. Canis autem eius fru-
gum à terra partium tripartito,in proiectionem,orationem,germinationẽ diuidi no-
tat.Atys porro atq; Adonis,ad fruges ac fructus pertinere uidentur. Sed Atys flores
maxime deſignat,qui antequam ad fructum ueniant,defluunt.Quapropter pudenda
ei fuiſſe inciſa dicuntur,quoniam flores defluxi,ſemina non produxerunt.Adonis per
fectos fructus ſignificat.Silenus uero ſpiritalis motus ſymbolum eſt,qui non parum
uniuerſo conducit,cuius caput candore fulgens,cœleſtis motus.Ceſaries uero,quæ in
ferioribus imaginis partibus apponitur,craſſitudinem terreſtris aeris ſignificat. Ve-
rum,quoniam uaticinandi etiam quædam uirtus eſt themis,id eſt,latine carmenta uo
citata eſt,eo quod ſtatuta unicuiq; præcinat,quibus omnibus uirtus hæc inferior coli
tur,ut Veſta & uirgo ſponte ſua naſcentium arborum ferax,ut parturiens nutrix, ut
Rhæa lapidoſa & montana,ut Ceres herboſa,uaticinatrix,ut themis.Vis autem ſemi
nalis,quæ in terram deſcendit, quaſi priapus honoratur, cuius quod ad ficcos perti-
net fructus. Bona dea, quod ad plantaria Dionyſus nuncupatur,ita bona dea à Plu-
tone

rone,id eſt,à remotiore ac ſub terra immorante Sole,ſementis tempore rapitur. Dio- D
nyſus uero exacta hyeme,quaſi renouatis temporibus germinat,florendi uirtus Aty-
da,ut diximus,perficiendi.Adonim ſpiritalis Silenum præſidem poſſidet, motio autẽ
eorum, & quaſi quædam extenſio per Bacchum denotatur.Satyri uenercam omnẽ uir
tutem oſtendunt,quibus om̃ibus,uniuerſa terreſtris uirtus pficitur.Hæc neceſſario ti-
bi expoſuit.ne pulchram horum philoſophorũ Theologiam ignorares. Cur autem
hæc quaſi dij honoranda ſunt,quę ad alimẽta animaliũ deus produxit? aut cur nobis
terreſtris uirtus colenda eſt,quibus cœleſtis & immortalis anima ineſt perſpicax, ſi à
ſordibus libera eſt,dei rerum omnium creatoris.Cur etiam ſi motus ſpiritalis Silenus
eſt,& motiuam uirtutẽ ſignificat,tum cœleſtem candore capitis,tum aeream & craſſi-
orem prolixitate ac denſitate barbæ,non magno enim honorari cultu uidemus,q o-
mnibus erat præponendus,cum Adonim atq; Dionyſum,fruges uidelicet atq; plãtas
diligentiſſime honorari uideamus.Quis autem nõ mirabitur niſi inſanus ſit,cum tur
piſſimi hominum morbi quaſi Satyri & Bacchus colantur.Sed non eſt opus pluribus
ea confutare,quæ ſponte ſua iacent exponenda potius cætera ſunt, ne quid arcanum
& ſublime nos lateat.Aquarũ inquit & effectiuam uirtutem oceanum,ſymbolum au
tem eius Thetym appellarunt,eius uero aquę quam bibere poſſumus,uirtus Achelo- E
us dicitur,marinæ Neptunus,quam inquantũ generare poteſt,Amphitritem uocant,
& aquarũ quidem dulcium,particulares uirtutes nymphæ,maris Nereides nuncupan
tur.Ignis uirtutem Vulcanum dicunt,& in forma hominis ei ſimulachrum conſtituũt
in cuius capite pileus eſt cæruleus,cœleſtis ſymbolũ uolutionis,ubi integer ſincerusq;
ignis inuenitur,nam qui à cœlo terram delapſus eſt, cum imbecilior ſit, materiaq; in
digeat,claudicans fingitur,quam uirtutem in Sole Apollinem uocarunt, à radiorum
uidelicet motu,quoniam pallyn græce mouere eſt,Nouem autem Apollinẽ circa mu-
ſæ concinunt,ſeptem uidelicet planetarum orbes, octaua ſphera, & hæc ultima, quæ
Luna eſt.Laurum ei dedicarunt,quoniam hæc arbos ignea eſt,unde odio à dæmoni-
bus maxime habetur,& quoniam ſi uritur,plurimum ſonat, quod prædicendi uirtu-
tem deſignat, hunc ipſum,quia ægrotationibus medeatur,& morbos pellat, Hercu-
lem uocant,&.xij.ei attribuunt certamina,quoniam per duodena ſigna pertranſeat.
Clauem & leonis pellem accomodant,alteram,ut inæquabilitatem motus ſignificẽt,
alterum,quoniam in leone maxime uires ſuas oſtentat. Huius ſalutarem uirtutẽ Ae-
ſculapius deſignat,cui Bacillum traditur ægrotantium ſuſtentaculum.Serpẽs inuolui
tur animæ, atque corporis ſignum ſalutare.Naturales enim omnes cæteraq; quidem F
reptili a craſſioris dicunt,& terreſtrioris eſſe ſubſtantiæ. Serpentem uero eſſe ſpirita-
liſſimum animal aiunt,quod & imbecillitatem corporis exuat, & ad medicinam per-
ſpicaciſſimum eſſe uideatur.nam & ad acuendũ uiſum herbã inueniſſe,& reuiuiſcen-
di quandam herbam cognoſcere traditur. Ignea Solis uirtus, quæ fructus maturat,
Dionyſus nuncupatur.Qua uero ratione anni tempore circumuolutus conficit, ho-
rus dicitur. Virtus autem eius,qua ex agricultura fructum percipimus, quia diuitia-
rum largitrix eſt, Pluto eſſe aſſeritur,quæ cum uirtutem etiam corruptiuam contine-
at,una cum Serapide dicitur habitare. Cerberum tricipitem dicunt, quia ſuperioris
Solis regiones tres ſunt,ortus,occaſus,meridies.Lunam etiam Dianam nuncuparunt,
quæ quamuis uirgo ſit,Lucina tamen eſt,quoniam nouilunij uirtus ad pariendũ non
parum conferat.Quod autem Apollo in Sole eſt,id in Luna Minerua,qua prudentia
deſignatur.Rurſus Luna Hecate dicitur, propter uarias eius corporis figuras, quas à
diſtantia Solis ſumere uidetur. Triformis enim uirtus eius eſt,nam nouilunij uirtutẽ,
candidis & aureis ueſtibus,& ardente face ſignificant. Ciſta uero cũ iam media ſit de-
ſignatus.quoniam creſcente lumine,fruges maturat. Plenilunij autem uirtutem, fer-
rugineo colore denotarũt,ramus ei laureus attribuitur.qm̃ à Sole ignea ſit, papauer
propter fertilitatem & multitudinem animarũ,quæ in ea tanq̃ in ciuitate inhabitãt,ci
uitatis

A uitatis enim ſymbolum papauer eſt. Arcũ habet ut Diana,quoniam partus dolores
acuti ſunt.Parcæ quoq; ad uirtutes Lunæ referuntur,Cloto ad generandum,Laches-
ſis ad nutriendum,Atropos quoniam inconuertibilis dea eſt, Trepin enim uertere
græce ſignificat,fructuum etiam generatiuam uirtutem, quam Cererem appellant,
Lunæ cohabitare dicunt,ad exaugendam uirtutem eius.Continetur enim bona dea
lunari poteſtate,Dionyſum quoq; ſibi accomodant,partim propter cornuum produ-
ctionem,partim propter nubium locum,qui Lunæ ſubiacet.Saturni autem uirtutem
quoniam tarda & frigida eſt,tempori attribuerunt,quem ſeniorem depingunt, quia
tempore uniuerſa ſeneſcunt,occaſiones autem Curetes ſignificãt,& Saturni cuſtodes
ſunt. Temporis enim obſeruatio quædam occaſio eſt.Quatuor uero anni tempora,
alia Soli,quæ aeris ianuas aperire dicuntur,alia Cereri attribuimus,Ciſtas quæ ferũt
duas,alteram florum,qua uer,alteram ſpicis,qua æſtas ſignificatur. Virtutem uero
Martis,quoniam ignea eſt,atq; ſanguinea, bellis præfecerunt,plurimumq; obeſſe at-
que prodeſſe putarunt.Venerem generandi uirtutem poſſidere dicunt, ſpermatis &
cupiditatis cauſam ei mulieriſq; formam accomodant,propter generationem, pul-
chram fingunt,quia ueſper eſt,quæ pulcherrima in cœlo ſtella eſſe uidetur,cui Cupi-
B do aſſiſtit propter cupiditatem.Vbera & partes genitales teguntur,quia ſpermatis &
nutritionis hæc membra cauſa ſunt,& ex mari eſſe perhibetur.quod elementum hu-
midum calidumq; eſt,& motu crebro ſpumas eijcit,quæ res ſpermatis ſymbolum eſt.
Orationis autem & interprætandi uirtutem Mercurium appellarunt, qui protenſus
atq; rectus fingitur,propter orationis uigorem,quamuis & Dionyſi ſpermaticas ui-
res quæ per omnia tendunt,ſignificare confirmatur.Sed cum oratio compoſita ſit, a-
liam in Solem ponunt,& Mercurium appellant,aliam in Lunam, quam nuncupant
Hecatem,aliam in uniuerſo,& appellant Hermopin,in omnibus enĩ ſeminalis uis eſt.
Mercurij autem filium Cupidinem dicunt,quoniam amãdi uirtus orationi quoq; at
tribuitur,Vniuerſi ſymbolum Pana eſſe affirmant,cui cornua dederunt propter Solẽ
& Lunam,uariam Pantheræ pellem propter uarietatem cœleſtium, ſed hęc Græco-
rum ſunt. Aegyptiorum autem ait deorum ſymbola talia ſunt. Creatorem inquit
Eneph Aegyptij appellant,cuius imaginem in forma hominis faciunt colore cæru-
leo,zonam tenentem,& ſceptrum,cuius in capite pennam ponunt, ſignificantes diffi-
cilem inuentu eſſe creatorem,& nemini conſpicuum,uiuificum etiam & regem,& in-
telligibili motu circulatum.Hic deus inquit,ab ore ouum producit, à quo naſcitur
C deus,quem Aegyptij (Phtha,Græci Vulcanum uocant. Significatur autem huiuſ-
modi ouo mundus.Huic idcirco ouis dedicata eſt, quoniam priſci lactis potu dege-
bant,uerum mundi quoq; ipſius ſimulachrum tale finxerunt,cõplicatos habet pedes,
ueſtem uariũ uſq; ad talos indutum,auream pilã capite ſuſtinet, partim qa locũ non
mutat partim propter uariã ſtellarum naturã,partim quia mũdus ipſe rotundus eſt.
Solis imaginẽ in naui collocãt,quæ Crocodillo fertur,ut per nauigium motus in hu-
mido,per Crocodillum autem potabilis aqua ſignificetur,in qua Solem ferri conten-
dunt.Cœleſtis aũt atq; terreſtris, telluris uirtutem Iſin appellarunt.Iſon enim Græce
æquale eſt,unde iuſtitia oritur,cœleſtem tellurem Lunam eſſe aſſerunt,terreſtrem ue
ro hanc frugum procreatricem,quam habitamus.Quod ergo Ceres apud Græcos
eſt,id eſt Iſis apud Aegyptios,Et rurſus bona dea,& Dionyſius apud Græcos Iſis,& O-
ſiris apud Aegyptios.Fructuum enim procreatricẽ uirtutem Oſirim putant quam fle-
tibus placant,quoniam occaſionis tempore in terris occultetur. Deſignat autem eti-
am pluuialẽ Nili uirtutem,uerũ quandoquidẽ tellurẽ terreſtrẽ per Oſirim denotãt fœ
cũdã terrã intelligũt,qñ uero cœleſtẽ Nilũ eſſe aiũt.Hũc em̃ Oſirim.i.Nilũ,à cœlo de-
fluere arbitrãtur,quẽ etiã deflere ſolẽt,lachrymis reuocari ꝟtutẽ eius putãtes,quę cęte
ris temporibus deſinere uidetur.Iſis autem quæ ſecundum fabulas Oſiridi coniungi-
tur,terra Aegyptia eſt.Iſidos em̃ maritus Oſiris eſt,qui & frater & filius eius traditur.

In Ele-

In Elephantinopoli autem Aegyptia urbe ſimulachrũ colitur cærulei coloris uiri cor D
pus. caput arietis habens, arietis igitur caput & facies & caprina cornua, quæ habet.
coniunctionem Solis & Lunæ in ariete ſignificant. Cæruleus color ei attribuitur, qa
lunaris coniunctio humidior eſt. Secũda uero Lunæ lux in Apollinopoli urbe conſe-
crata eſt, cuius ſymbolũ homo accipitris habẽs faciẽ, lancea Typhona interficiẽs, hoc
ſimulachrum candidi coloris eſt, qui color ab alio Lunam accipere lumen ſignificat.
Accipitris uero facies à Sole id fieri denotat, unde & ſpm̃ attrahit. Soli enim accipiter
dedicatur, qui lucis & ſpiritus ſymbolũ apud eos eſt, alterũ propter motus uelocita-
tem, alterum, quia in altiora uolat, quæ lucidiora inferioribus ſint. In myſterijs autẽ,
apud Eleuſina antiſtes, qui rerum ſacrarum expoſitor eſt. imaginem fert creatoris. il-
le qui faces tenet Solis, qui ſtat in ara Lunæ, ſacrorum preco Mercurij, Caſtellum au
tem quoddam eſt Aegypti, quod Anamis appellatur, ubi homo colitur, qui quæ ſi-
bi ad ſacrificium præparantur, comedit. Quod autem animalia deos non arbitran-
tur, ſed imagines & ſymbola deorum putant, inde patet, quia Soli & Lunæ boues ſa-
crificant, & in Heliopoli maximus bos & nigerrimus, quem Niueuin appellant, ad i-
maginem Solis colitur, nam & Solis ardor, nigriora humana corpora reddit. Habet
autem caudam ille bos, & totum corpus pilis ad contrariam partem, quam in alijs E
bobus inclinatis denſiſſimam, quoniam & Sol contra totius motum mouetur, teſti-
culos maximos habet, quoniam uenerea cupiditas caliditate uiget. Et Sol fęminariũ
naturæ appellatur. Lunæ taurum dedicarunt, quem Apin nuncupant, nigrum prę cæ
teris, & ſigna Solis atq; Lunæ habentem. Habet enim ex Sole & Luna lumen. Solis
ſymbolum eſt coloris nigredo, & qui ſub lingua eſt ſcarabeus. Lunæ uero coloris di-
uiſio. Hæc breuiter à Porphyrij libro, ne quid myſtice Græcorum ac Aegyptiorum
Theologia nos fugeret, conſcribere placuit, quos errores nos fugimus, & transfu-
gas nos prædicare non pudet, non enim terrebit me arrogans illa oratio. Explicabo
quibus fas eſt, procul hinc abeſtote ſcęleſti. Non enim nos ſcęleſti ſumus, qui hos erro
res fugimus, ſed qui turpes atque obſcœnas has fabulas, & ſcarabeũ ac cæteras fabu-
las, ad ſummam Theologiæ ſapientiam accipiunt, qui iuxta uocem apoſtolicam, cũ
ſapientes ſe dicant, fatui ſunt inuenti, quoniam incorruptibilis dei gloriam in ſimilitu
dinem imaginis corruptibilis hominis, nec hominis ſolum, uerum etiam uolatilium,
quadrupedum, & ſerpentum commutarunt.

Refutatio myſticæ Theologiæ. Caput IIII.

VERVM quoniam myſticam & arcanam Theologiam, ad incorpore- F
as reducit uirtutes, ne uideatur ad has uiſibiles mundi partes diuinũ cul-
tum referre. Conſideremus ne omnia ſibi rurſus labantur, cum una diui
na uirtus, non multæ colendæ ſint, nam quemadmodum quamuis mul-
tæ partes & membra unius corporis ſint, non tamen tot animæ, ſed una
in homine uno anima eſt, ſic & in uniuerſo putandum unum quidem ex una mate-
ria eſſe mundum, plurimis partibus conſtantem, cuius non multæ ſed una eſt creati-
ua uirtus ueri dei uirtus & ſapientia. Illud autem ridiculum eſt, quod etiam Aegyptio
rum nugas, ad incorporeas tranſtulit uirtutes, oblitus Chæremona illum ab eo pro-
ductum, qui præter hęc uiſibilia nullum alium ab Aegyptijs cultum fuiſſe deum te-
ſtabatur. & omnia in res naturales, nihil in rem corpoream illos traduxiſſe. Cur igi-
tur cum ipſi Aegyptij incorporeas & uiuas ſubſtantias, nullo ſe modo colere clament
friuolas has inuentiones excogitaſtis, & uniuerſaliter quidem omnia ſic refutantur.
Particularum autem non difficilis redargutio eſt. Nam ut Aegyptiacas nugas præte-
ream, quis mentis compos non deridebit has Græcorum phyſiologias. Si enim Iuppi
ter ſecundum eos, non ignea illa uirtus atq; ætherea, ut teſte Plutarcho, priſci puta-
bãt. ſed ſupremus ipſe intellectus rerum omnium creator & uita eſt, quomodo Satur
nus pater eius erit, per quem tempus ſignificari uoluit. Ops autem quo pacto mater,
quam

A quam interpres iſte lapidoſam & montanam uirtutem eſſe aſſeruit? Iunonem uero ae
ra eſſe dicens, neſcio quomodo, & ſororem & uxorem creatoris intellectusq; uiuifici
eſſe affirmat. Latona rurſus ſi quaſi quædam obliuio ſit, quæ animas ad inferiora hęc
lapſas conſequatur, quomodo hæc obliuio Solis & Lunæ mater erit? Apollinem qp-
pe atq; Dianam Latonæ liberos ad Solem & Lunam traduxit, cur autem Opem &
Cererem, id eſt, ſecundum ipſum lapidoſæ atq; montanæ telluris, & planæ ac æqualis
ſymbola colendas eſſe putat? Cur Dionyſium præterea & Atym & Adonim generati
uam ſcilicet plantarum uirtutem, aut immaturæ defluentium florum, aut perfecti fru
ctus ſymbola, tanquam dij colendi ſunt, cum humanum genus ad uſum, cuius omnia
hæc à creatore producuntur, multo atq; multo illis honorabilius ſit? Hoc modo &
reliqua facile redargues, & ſi diligentius conſiderabis, mirandam impudentiam eorũ
duces, qui Solem modo Apollinem, modo Herculem, deinde Dionyſiũ ac Aeſculapi-
um dicere non uerentur. Quomodo enim idem pater & filius ſimul, id eſt Aeſculapius
erit atq; Apollo? Quomodo autem Sol Hercules eſt, cum Alcumenæ mortalis fœmi
næ filius Hercules perhibeatur? Aut quomodo furore Sol exagitabatur, & liberos in-
citatus interimet ſuos. quod Herculem feciſſe omnes fatentur? Sed. xij. inquit certami
B na. xij. cœleſtia ſigna ſunt. Quis igitur Euriſtheus excogitabitur, qui Soli hunc certan
di laborem inuito imponat? Quomodo autem ad Solem quinquaginta feſtiades, &
captiuarum reliqua multitudo, quibus omnibus Herculem conueniſſe fabulantur? re
duci poterunt, præſertim cum mortales liberos, ab illis Herculem ſuſcepiſſe cõfirment
à quibus Herculeum genus tractum per lõga tempora ſucceſſione durauit, quem por-
ro eſſe centaurum dicent, cuius ſanguine cruentatam ueſtem Soli Deianira obtulit, un
de ſuccenſus furore dicitur fuiſſe. Verum non Herculem, ſed Dionyſium eſſe Solem po
namus? Quæ igitur eum genuit, ſiue Semele quædam, ſiue Perſephone? quomodo au
tem Dionyſius iſte & Sol ſimul erit & germinandi miranda uirtus? quam autem dice-
mus multitudinem mulierum fuiſſe, quæ cum Dionyſio militauit? quæ uero Solis e-
rit. Ariadne? Quare autem non omnium quæ à terra naſcuntur, ſed uini ſolummodo
largitor Dionyſius? q ſi Aeſculapius & Sol eſt, quomodo à Ioue turpiſſimi cauſa quæ-
ſtus fulmine percutitur, iuxta Pindarum ſic de ipſo dicentem.

Aurum illi nimium præcioſaq; munera curæ.
Horrendum inde pater diuorum concitus ira
Contorſit fulmen, animamq; e corpore uulſit.

C Aſclepiadum uero genus, quod multis ſeculis in Græcia floruit, unde nam ortum eſt
e terris. Sit ſane uerisq; ac certis rationibus in Solem & Lunam, & reliquas partes mũ
di fabulæ transferantur, ergo rurſus creatore relicto, falſo creaturas coluerũt. Quod
ſi non partes mundi, ſed inuiſibiles creatoris uirtutes, quibus omnia replet, omnibus
adeſt, omnia gubernat & continet, colere ſe dicẽt, quare non proiectis fabulis, ſicut im-
pijs atq; turpiſſimis ad ipſum uerũ & unum deũ conuertuntur? Hoc em̃ facere debent,
non autem quaſi mente capti uenerabilem dei appellationem creaturis aſcribere, nec
inprofundis ita ſe ipſos tenebris claudere, ut intus ſe deum inuenturos cõfidere uide-
antur, nec in ſimulachris & inani materia diuinas honorari uirtutes putare, nec ſangui
ne ac nidore quaſi res gratas creatori offerre, à quibus omnibus liberatos oporteret,
tanquam ueros philoſophos magna uoce prædicare, non hæc ſe uiſibilia, ſed inuiſibi-
lem ſolummodo creatorem admirari, & inuiſibiles atq; incorporeas eius uirtutes in-
uiſibiliter colere, non incendendo ignem neq; arietem aut taurum ſacrificando, nõ fer-
tis & ſimulachris, ſed pio animo & recta de deo ſententia & uirtute, quæ ut poſſibile
homini eſt, ad dei nos adducit ſimilitudinẽ. Sed nullus unquam Barbarus, nullus Græ
cus ante doctrinam Saluatoris noſtri hanc ueritatem cognouit. Saluator autem no-
ſter ſolus omnes undiq; gentes Euangelica prædicatione, ad ueram religionem con-
uocauit. Sapientes autem huius ſeculi, omnia ſe ſcire iactantes, cum deum cognouiſ-
D ſent,

ſent,non ut deum glorificarunt,aut gratias egerunt, ſicut Apoſtolus ait. ſed obtene- bratum eſt imprudens eorum cor,& dicentes ſe ſapientes,ſtulti inuenti,creaturas non creatorem colentes,qui eſt benedictus in ſecula. Poſt enim longam philoſophiam & myſticam,immo uero impiam theologiam à phyſiologia ſua deiecti,multitudini con feruntur,& multorum errores ſimul achris ſacrificando adaugent. Quare patet pudo re uictos,turpitudinem Theologiæ ſuæ phyſiologia cælare uoluiſſe,cum opere fabu- las comprobent. Quod mihi mirum nequaquam eſſe uidetur,cum &ipſos deos uideo fabulas contemnere non poſſe. Quippe operæprecium eſt, Apollinem ipſum & Ae- ſculapium audire, quid de ſeipſis dicant. Sic ergo Apollo, teſte Porphyrio in libro quem de reſponſis ſcripſit, de ſe ipſo edidit. D

Cum Latona graui partus,oppreſſa dolore
Commotiq; eſſent gemini intra uiſcera diui
Stabat terra,aer ſtabat,fixa inſula,robur
Accepit,fluctus etiam miteſcere ponti
Cœpere,arcitenens uatesq; exiuit Apollo.

Aeſculapius quoq; de ſe ipſo ſic edidit,

Natus ego ex ſacra trica æui tota medendi E
Ars,cui ſeſe omnis pariter ſapientia debet.
Quem mater peperit compreſſa ab Apolline magnum
Illum Aeſculapium diuum numeroq; receptum.

Mercurius autem ſic de ſe ipſo clamat.

Sum Ioue Mercurius,Maiaq; Atlantide natus.

Formas etiam ſuas ipſi deſcribunt,ut ex hoc Panos oraculo aperte monſtratur.

Exoluo Pani mortalis uota bicorni.
Delitiasq; deo pariter bipedi capricruro.

Non ergo uniuerſum ipſum Pan eſt,ſed dæmon quiſpiam talis uidelicet, qualem ſei- pſum hoc oraculo deſcripſit,non eñ uniuerſus mūdus hęc carmina edidit. Mercurius etiam quomodo interpretatiua oratio dici poteſt, cum Maiæ Atlantidos filium ſe fuiſſe fateatur, & Aeſculapius quomodo Sol erit, qui ſe Tricenſem fuiſſe affirmat,& à mortali ſe muliere natum non inficiatur? Quomodo autem cum ſit Solis filius, Sol ipſe erit? Solis autem & mortalis cuiuſdam mulieris filium ſe appellans, quomodo non erit ridiculus? Apollo etiam ſi Sol eſt,quo pacto in Delo inſula genitum,ſe à La tona prædicat? Hæc obijcienda eis tunc maxime cenſeo, quando imprudenter Sal- uatoris noſtri uirgineum partum deridere audent, præſertim cum non à poetis iſta, ſed ab ipſis dijs dicta ſint. Cum igitur & poetæ fabuloſe Theologiam tradiderint, philoſophi Phiſyologice fabulas intelligant, dij uero ipſi aperte, qui & unde fuerint, oraculis ſuis declararint, manifeſtum ſcilicet eſt, quia dijs credendum eſt, uel quia dij ſint, uel quia unuſquiſque melius quam cæteri ſua cognorit. Quod ſi ita eſt philo- ſophorū phyſiologię falſæ omnino inueniuntur. Sin uero Philoſophi ueritatem aſſe- quuntur ipſorum deorum,de ſeipſis teſtimonia falſa relinquentur. Sed illud forſan quiſpiam obijciet, quia reſponſum Apollinis philoſophorum ſententiæ conueniens hoc modo inuenitur. F

Sol & Oſiris item Dionyſius Horus Apollo.
Rex & item tetinet lucis,qui & noctis habenas.
Qui uentos,qui dat imbres,qui tempora mutat.
Stellarum ſummus rex immortalis & ignis.

Idem ergo dij,& poetarum fabulas,& philoſophorum ſententias,comprobantes, pu- gnantia de ſe ipſis confirmant. Nam ſi mortalem ſibi matrem aſcribit Apollo, & pa- triā unde oriūdus fuit ſponte fatetur,quomō ſol erit? quod ſi ſol eſt, quomodo Delos inſula,patria,& mater Latona? hæc enim uera eſſe ipſe Apollo reſpondit. Præterea ſi

A Apollo Sol eſt,quomodo hæc de ſeipſo cecinit? Vtrum Sol de cœlo in aliquem hominem deſcendit,& hæc de ſe cecinit? Sed non eſt poſſibile talem tantamq; ſubſtantiã homini ſe ſubijcere. An intelligentia & uirtus illa,quæ in ipſo eſt? Sed nec illã anima hominis unquam ſuſcipere potuit. Eadem utemur ratione de Luna, quamuis poteſtatẽ, quæ in Luna eſt,Hecatem appellantes,& malignorum ſpirituum originem putantes, cum ad amorum obſcœna inuocent miniſteria, concedendum eis fortaſſe uideatur. Quomodo autem & Pluto & Serapis in Solem referuntur,cum malignorum ſpirituum princeps eſſe Serapis prædicetur? ex quibus om̃ibus myſtica philoſophorũ Theologia,falſa & cauillatoria uniuerſa uidetur. Oculorũ autem omnium authores dęmones eſſe malignos,qui nonnunquam fabulas, nõnunq̃ philoſophorum ſententiam ratam faciunt, ut & illos derideant,& hos maiore arrogantia perdant quis non uiderit.

EVSEBII PAMPHILI DE PRAEPARATIONE EVANGElica. Liber quartus.

B HIS itaq; dictis,iam tempus eſt in hoc uolumine tertiam partem gentilium theologiæ percurrere,quam ciuilem appellant. Nam quoniam in tria genera theologiam partiuntur, in fabuloſum, quod etiam hiſtoricum appellant,poetis maxime attributum, in naturale atq; myſticum,quod philoſophi approbarunt, & in ciuile,quod in ſingulis ciuitatibus conſuetudine ac legibus defendatur,eſtq; de duobus primis partibus in ſuperioribus libris expoſitum. Tempus iam eſt tertiam quoq; portionem quam ciuilem appellant, teſtimonio ſemper ipſorũ utentes redarguere. Cõtinentur igitur in hoc tertio genere oracula, reſpõſa,curę morborũ in hominibus pijs,& ecõtra,eiecti uel aucti morbi in impijs,quarum omnium rerũ periculũ feciſſe,dicẽtes pie ſe deos colere,nos uero impie facere affirmant,qui tam manifeſtas uirtutes contẽnamus,leges patrias tranſgredientes,quas oportet unumquẽq; ſeruare,ut nemo debeat res nouas temeraria cura ſcrutari, præſertim cum à legibus capitalis pœna aduerſus eos decernatur, qui ſecundum leges & conſuetudines patriæ deos non uenerantur,ſed primum quidem & fabuloſum Theo
C logiæ genus,& ſecundum naturale ſcilicet ac allegoricum,unuſquiſq; ſicuti placet inquiunt interpretetur ac reprobet. Tertiũ autem quod ſingularium legibus ciuitatum comprobatur,nec poeta quiſquam,nec philoſophus moueat, niſi uelit tanquam impius iure patrio puniri. Ad hæc igitur nobis dicendum,ratioq; reddenda,quare Saluatoris noſtri Euangelica prędicatio omnium gentium huiuſmodi legibus contemptis, ad uerum ſui cultum non reuocat.

Quod hominum artificio reſponſa reddi quiſpiã non temere diceret. Cap. I.

QVales igitur eas uirtutes,quæ in ſimulachris habitant dicere oportet? Vtrũ bonas & uere diuinas, an econtra? Hoc enim modo mihi nunc placet eos interrogare, nam alius fortaſſe non ita faceret, ſed nullam omnino uirtutem in ſimulachris eſſe contenderet, & hominum malitia arteq; maleficã omnia fieri probaret. Reſponſa enim ipſa ad decipiendos auditores ab aſtutis & cautis hominibus ambigue ad utrumlibet euentum eſſe acute compoſita. Miracula uero,quæ in ſimulachris attribuunt,natura rerum fieri,multa enim genera eſſe herbarum,multa lapidum,ſecreta quadam & multis ignota natura inſita morbos quoſdã pellentia,quoſdam inducentia,alia enim contrahere atq; denſare,alia diſtrahere & rarificare tendere,aut omnino mutare & ſaluare,nata eſſe. Quod alia breui tempore, alia longo efficiunt,& alia in longum durant,alia cito diſſoluuntur. ita nonnulla con

ſeruantia ſanitatis inueniuntur,nonnulla econtra morbos inducunt. Multa etiam lu D
cem Lunæ ita ſequſitur,ut ſimul cum ea creſcāt atq; decreſcant. Animalia igitur non-
nulla, plantæ,lapides,aromata, magnas uirtutes inſita ſibi natura poſſident, ad quæ
omnia poſitio quoq; locorum multum conducit. Inſtrumenta etiam ipſis ad huiuſce-
modi artem multo ante præparata, & miniſtros eis eſſe multos diceret,qui per ciuita-
tem uagantur inueſtigantes, cuius rei quilibet egeat, ut intelligant quid petiturus à
deo uenerit,propterea ex adytis & penetralibus & profundiſſimis plerumq; ſpeluncis
reſponſa ferri,ut & tenebræ ipſæ non nihil conferant,& nonnulli lateant in cauerna-
rum receſſibus nuncij atq; miniſtri,ad quę omnia uidelicet nō parum ſuperſtitio & o-
pinio faciat hominum.Præterea multitudinis inſcitiam & eorum aſtutiā,qui hæc per-
agunt non parum poſſe,qui uel uoluptate capiant interrogantes bona ſpe ſibi propo-
ſita,uel ſi nonnulla coniectura quid euenturum ſit conſequi potuerunt aperte, ut in cæ
teris credantur,mala prænuncient. Sin uero nihil coniecturis inuenitur ambiguitate,
ita falluntur,ut redargutionem effugere uideantur. Multa uero etiam contingere a-
lijs quibuſdam cauillationibus adhibitis,nam &cantando nonnunquā peragere quę-
dam uidentur, & inaudita quædam nomina inuocant, ut diuini uideantur. Maxime
autem multos decipi,cum aliqualiter docti ſint,quos ipſa reſponſorum mirabilis com E
poſitio, & uerborum elegantia,& orationis grauitas ſimul & ambiguitas adeo trahit
ut diuini eſſe facile credant.Ex illis autem reſponſis,quę ambitione dicta non ſunt,ſed
quadam futurorum coniectura clarius prolata multa, immo uero pene omnia falſa
inuenta ſunt,unde ſi quod etiam euētu rerum comprobatum fuerit,caſu potius quam
ratione id accidiſſe credendum.Quæ quamuis pauciſſima ſint,feruntur tamen in pri-
mis,& lapidibus inſculpta permanent.Quæ autem falſa fuerunt,pene innumerabilia
eorum nullus meminit,neq; nihil animo uoluit bellorum & ſeditionum.Hæc reſpon-
ſa deorum cauſa fuiſſe plerumq;.nec etiam eo tempore, quando Græcia florebat, &
dæmonum ſuperſtitio in ea uigebat, clarum quid & utile facinus prædictione deorū
factum unquam fuiſſe.In calamitatibus enim bellorum nihil prouidentes derelinque
runt eos, quos in ſumma bellorum pericula reſponſis impulerunt. quod loco ſuo pla
nius facienius, probabimusq; multos ab illis in bella iniectos, nec utiliter unquam
reſponſum, ſed ambiguitate, qua ignorantiam ſuam tegebant, deluſos deceptosq;
fuiſſe quærētes. Multa enim etiam tu ipſe ab hiſtorijs colligere potes,quibus ſæpenu-
mero ſalutem & uitam ægrotantibus promittentes,& quaſi dij crediti, ac diuinæ præ F
dictionis magna exacta mercedē, euentu ac morte languentium pateſacti ſunt, ma-
lefici quidam uiri non dij fuiſſe.Quid autem oportet dicere,quod ciuibus ſuis iſti fati
dici nunquam profuerunt, & eis,qui de longe ueniunt, ignotiq; ſunt, mirabilia pro-
mittunt? cum certe oporteret ciuibus magis ſuis quam alienis deos propitios facere.
Sed quia peregrinos ignorantes malitiam ſuam, facile decipiunt, ciues autem ſuos
longi temporis periculo doctos decipere non poſſunt. Hoc ita fit, ſic uniuerſam rem
iſtam humanæ inuentionis opus fuiſſe quiſpiam aſſereret. Vnde ab omnipotenti
iam deo cum templis & ſimulachris deiecta, omnino putreſcit. Vbi enim eſt oracu-
lum Delphicum, quod magna religione ab hominibus colebatur? Vbi Apollo Py-
thius aut Clarius? ubi Dodonæus Iuppiter? Delphicum quidem oraculum,ter à Thra
cibus concrematum fuiſſe traditur, nec unquam ab Apolline calamitas ille prædi-
cta. Idem de Capitolino Ioue Ptolemæorum temporibus fuiſſe audiuimus, quando
Veſtæ quoq; templum exuſtum fuit.Magna uero illa effigies Iouis,quam decus quaſi
uniuerſæ Græciæ dicunt fuiſſe temporibus Iulij Cæſaris, in olympicis certaminibus
fulmine diuinitus icta flagrauit.Antiquioribus etiam tēporibus, Capitolinum arſiſſe
templum fertur, & Pantheum fulmine diſiectum atque dirutum narratur. Serapis
quoq; ſacrarium in Alexandria ſimiliter arſiſſe non ignoramus. Quæ omnia ab ipſis
gentilibus conſcripta tenemus.Quid igitur mirum eſt,ſi alijs pdeſſe nō potuerunt qui
ab extre-

A ab extremis ſcipſos periculis non defenſarunt? Illud autem quod maximo argumen-
to eſt ab hominibus hæc,non ab alia uirtute fieri non prætermittam. Nam multi ua-
tum atque aruſpicum non ſolum priſcis,ſed etiam noſtris temporibus tormentis in iu
dicio coacti,uniuerſam rem ſuis inuentionibus fieri ediderunt, à quibus modos quo-
que artificiȷ exquiſitius pateſactos non ignoramus,qui tanquam ſeductores & male-
fici uiri, ultimo ſupplicio ſecundum leges affecti ſunt,quæ res adeo claræ ſunt, ut ne-
minem lateant. Non enim deiecti quidam & ignobiles,ſed aliȷ generoſam iſtam phi-
loſophiam pallium induti,& ſupercilium eleuantes profitebantur. Aliȷ primates An-
tiochenæ ciuitatis fuerunt, & illi maxime qui aduerſus ueram Chriſti religionem
multa conati ſunt, Nec ſumus neſciȷ philoſophum quoque illum & uatem ſimilia in
Mileto paſſum interȷſſe. Quibus omnibus in unum collectis,non dubitabit forſan a-
liquis dicere,nec deos nec dæmones hæc oracula conſtituiſſe, ſed ſeductorum atque
improborum hominum ad turpes quæſtus excogitationem fuiſſe. Quam opinio-
nem multis etiam Græcis, & illis maxime,qui nominatiſſimi Philoſophi fuerunt,pla
cuiſſe non ignoramus. Nam peripatetici hoíes,Cynici,atq; Epicurei ſic ſentiunt, quos
ego idcirco ſummopere admiror,quia nati & educati moribus corruptiſſimis,& à pa-
B rentibus tam deos q̃ oracula reuereri docti, ſua ſpõte potuerũt ab erroribus illis emer
gere,adeo ut ſcribere quoq; auſi ſint,non modo falſa,uerum etiam inutilia, & multo-
rum detrimentorum cauſam oracula eſſe. Quorũ ſcripta cum pene infinita ſint,unius
teſtimonium mihi nũc ſufficit,qui cũ Chryſippus à prædicatione deorũ fatalem uim
confirmare uellet,ſic aduerſus eum conſcribit redarguens,quia male reſponſis deorũ,
quæ ut plurimum falſa ſunt,fatum eſſe oſtendat. Audias igitur quid ipſe ad uerbum
ſcribit,ad hæc alia quoq; ratione in his quæ de fato conſcripſit Chryſippus utitur. Nõ
enim poſſent,inquit,prædicationes uatum ueræ eſſe ac certæ,niſi fato fierent uniuerſa
quæ ratio multo uanior eſt q̃ cæteræ. Quaſi enim uerum atq; conceſſum eſſet,uerita-
tem in reſponſis deorum contineri, quaſiq; id manifeſtum ſit, omnia fatis fieri. Ex
hoc intulit. Videmus autem omnino contrarium aperte. namq; patet plurima ex ora-
culis mendacio ac fraude compoſita,uerũ Chryſippus ex alterutris hęc comprobauit.
Omnia enim fatis fieri inde oſtendit,quia uaticinatio ſit. Vaticinationem uero eſſe in-
de probat,quia omnia fatis fiunt,quo probationis modo nihil uanius excogitari po-
teſt. Quod ſi nonnulla reſponſa euentu rerum uera fuiſſe contendat,quia perpauciſſi-
ma illa ſunt,patet non uaticiniȷ certitudine,ſed caſu ſic accidiſſe,quod nullam eſſe uati
C ciniȷ artem oſtendit. Nec enim arcu aut funda artificioſe uti eum dicemus,qui cum ſæ
pius atq; ſæpius telum proiecerit,ſemel aut ad ſummum bis uel ter ad ſignum perue-
nerit,cum pene infinities longiſſime à ſigno abfuerit,nec ille certe medicinam tenet,q
cum multos interemerit,uix tandem unum à morbo liberauit. Nulla enim ſciẽtia uel
ars dicitur,quæ omnia uel ſaltem plurima ad debitum finem nõ deducat. Quod autẽ
omnia fere falſo uates iſti prædicant,uniuerſa uita hominum teſtis eſt,& iſti ipſi ma-
xime,qui uaticinandi artem profitentur,quos manifeſte uidemus,cum ſibi aliquid a-
gendum utile imminet,ſententia & conſilio eorum uti diligenter,qui rerum peritiam
habere putantur. Verum,quod uaticinatio nulla ſit,in aliȷs plenius approbabimus,ea
etiam efferentes,quæ hac de re Epicurus conſcripſit. Nunc autem illud, quod diximus
confirmandũ nõ eſſe,ſcilicet artis,ſed caſus ueritatẽ oraculorũ. Cum enim nõ ſemper
neq; plerunq;,ſed rariſſime aliquid aſſequimur,nec ſcientia,nec arte,ſed caſu & fortu-
na id factum dicimus,ſi uocabulorum poteſtates recte rebus accommodamus.

Inutilem eſſe diuinationem. Caput II.

AD hęc etiam ſi concederetur uera eſſe reſponſa,uaticinandiq; artem non fi-
ctam,fatata quidem eſſe omnia probe ſequeretur,utilem uero eſſe diuina-
tionem hominibus nullo modo hinc demonſtraretur. Summopere nanq;
uaticinationes Chryſippus laudat, tanquam humanæ uitæ perutiles. Sed

quænam utilitas ſequeretur, ſi futura omnino mala prædiſcas, cum nullo modo caue- D
re poſſis? Nam quæ fatata ſunt, nemo euitare poteſt, nulla igitur utilitas, immo uero
& dolor inde ſequitur. Mœror enim propter futura mala hominum, animos pertur-
bat. Nec uero ecõtra, tanta ex prædictione bonorum lęticia homines afficiuntur. Nõ
enim tantum ſolent homines expectatione bonorum gaudere, quantum timore ma-
lorum exagitari. Præterea mala nobis imminere, niſi audiamus, nullo modo cogita-
mus, bona uero humanum genus expectare ſolet, propter naturę mirabilem ad ea in-
clinationem. Ita fit, ut bonorum nunciatione, non magnopere augeatur lętitia, immo
autem nonnunquam etiam minuatur, ſi maiora ſponte ſperauimus, q̃ uaticinio præ-
dicuntur. Malorum autem prædictione, quoniam præter ſpem ſæpenumero annun-
ciantur, uehementer turbemur. Verum etiam, ſi hæc ita non ſe haberent, neminem ta-
men lateret, nullam eſſe in diuinatione utilitatẽ. Quod ſi quis dicat ideo ipſam confer
re hominibus, qa futura mala prædicit, niſi caueamus, is ſatorum uim abſtulit, ſiquidẽ
noſtrarũ uirium eſt cauere, & non cauere. Quod ſi neceſſario id quod fieri quiſpiã con
tendat, ut fati neceſſitas uniuerſa complectetur, ſic diuinationis cõmoditas nulla erit.
Fiet enim omnino quod fatatum eſt, etiam ſi omnibus oraculis prædiceretur. Oedipo
da quidem & Alexandrum Priami filium, ipſe quoq; Chryſippus aſſerit, non potuiſſe E
à parentibus interimi, quamuis ſummopere id facere ſtuduiſſent, ut malum quod ab
illis ſibi futurum erat, effugerent ſic nec diuinatio nec ſtudium eis ſuum profuit, pro-
pter ſatorum neceſſitatem. Hæc ille. Tu autem illud ſemper probe teneas, Peripateti
cos, ut diximus, Cynicos atque etiam Epicureos, gręcos homines atq; philoſophos, &
Græciæ moribus à pueritia educatos, & inquiſitioni ueritatis maxime deditos, oracu-
lorum reſponſa omnia tanquam inania cõtempſiſſe. quod certe nequaq̃ illi fecįſſent,
niſi apertiſſime rem falſam omnino uiderent. Plurima huiuſcemodi colligere in ani-
mo non eſt. Nam quamuis magna iſtorum copia ſit, non tamen hoc pacto, quia ſcili-
cet hominum inuentione, ac acuta excogitatione oracula penitus cõſtent. Sed ſicut in-
cœpi, aliqua uirtute fieri hæc non inficians, reſpondere conſtitui. Non enim parum hu
ius loci refutatio euangelio cõducit. Nam ſi omnes ſimul Græci atq; Barbari ante ad-
uentum Saluatoris noſtri deum uerum ignoraſſe, & à malignis dęmonibus in morem
cæcorum fuiſſe ducti oſtendentur, quomodo non magis euangelicæ diſpẽſationis my
ſterium admirabimur, quo undiq; à ſeditione & oppræſſione dæmonum liberati ſu-
mus? ex illo enim tempore ad hunc uſque diem cum ipſis ſimulachris atque templis
cuncta ubiq; oracula iacent, ac pro eis orandi & hymnis offerendi uerum deum & Sal F
uatorem noſtrum eccleſiæ in mediis urbibus euangelicæ doctrinæ uirtute in toto or-
be conditæ ſunt, ubi animis piis & cultu uirtutis fulgentibus ſecundum ſalutaria & di
uina præcepta quotidie ab omnibus gentibus, hoſtiæ quæ ſolæ deo placent, deo ſalua
tori noſtro offeruntur. Quibus cum ſimul etiam illud oſtenditur, non temere nos uti
multi putant ſuperſtitionem à parentibus traditam contempſiſſe, ſed uero certoq; iu-
dicio ueritatẽ euangelicam amplecti. Sed de his hactenus. Tempus eñ eſt iam, ut pro
poſitum negocium capiamus.

Diuerſæ gentium Theologiæ. Caput III.

IN quatuor igitur genera exquiſitiſſimi facultatis Theologi, nõ Theolo
giæ modum quendam, ut in ſuperioribus, ſed quaſi ſubiectum ipſis par-
tiuntur. In primis enim deum patrem oĩm atq; regẽ locandũ putant, de-
inde aliorũ deorũ multitudinẽ ſequi contendunt, tertio loco dæmones,
quarto heroas ponunt, quos om̃es lucem eſſe & appellari autumant, prę
ter malignos dæmones, qui tenebræ appellantur. Dęmones eñ alios bonos, alios pra
uos arbitrantur, & hos ita primum locũ in malis obtinere, quẽadmodum deus in bo-
nis, ita rebus diuiſis de diis quidem cœleſtia, & uſq; ad Lunam habitacula tribuerunt.
Dæmonibus præcipiunt cœleſtes, quos & æthereos deos appellant, ſumma eſſe reli-
gione

A gione colendos,poſt eos bonos dæmones,tertio heroum animas,extremo prauos dę
mones placandos aiunt. Hæc uerbis partientes,opere malignas dęmonum uirtutes ſo
lummodo colere inueniuntur. Conſideret eñ unuſquiſq;,quales iam putari oporteat
eas uirtutes,quæ idolis coluntur,deos ne,an dæmones,& utrum bonos dæmones an
proteruos? Quod facile facere poterit,ſi diligenter his libris attendet. Ignorare autem
non oportet,nullũ dæmonẽ à diuina ſcriptura bonum appellari,neq; deum alium eſſe
uere atq; proprie,præter unũ,qui omnia creauit. Virtutes autẽ bonas,quę creaturis cõ
numerantur,nec deos nec dæmones,ſed dei angelos & ſpiritales miniſtros,poteſtates
diuinas,archangelos,alijſq; nominibus pulchre accommodatis nuncupat. Dæmones
autem ſi nominis poteſtatẽ dicere licet,non quia dæmones ſint,quod latine ſcientes di
cere poſſumus,ſed quia dimęnin ſoleant,pulcherrime appellauit. Id autem latine tum
timere,tum terrere ſignificat. Abſurdũ certe omnino eſt bonas & malas uirtutes, quæ
nullam operationis ſimilitudinem habeant,eadem appellatione confundere.

Porphyrius de Philoſophia reſponſorum. Caput IIII.

Videamus igitur,quænam uirtutes oraculis & reſpõſis præſunt, ut impie-
tas gẽtilitatis om̃ibus pateat,nec à me ipſo quicq̃ afferre in animo eſt, ne
B criminandi anſas præbeã inimicis,ſed teſtimonijs,quod adhuc feci eorũ
ipſorum in medium productis,totam rem peragam. Cum autẽ innume
rabiles ſint,& philoſophi,& hiſtorici,illum idoneũ magis ꝓpoſito meo
iudico,qui & dæmonibus maxime amicus fuit,& multa noſtris temporibus aduerſus
nos mendoſiſſime conſcripſit. Hic enim gentillum pene omnium deorum ac dæmo-
num naturam maxime inueſtigaſſe,& ſummopere falſitatem defendiſſe uidetur. Hic
igitur in libris,quos de reſponſorum Philoſophia conſcripſit. Apollinis ac reliquo-
rum deorum & bonorum dæmonum illa reſponſa collegit,quibus putauit, & uirtu-
tem ſuorum dæmonum oſtendere,& cæteros homines ad uerum,ut ipſe dicit, dæmo-
num cultum impellere poſſe. Ex iſtis igitur reſponſis, quæ ab ipſis electa ſunt, quæq;
quaſi ueriora memoriæ tradita,operepræcium eſt totam hanc rem conſiderare atque
cognoſcere,quales nam ſint eorum aụtores. Sed primum illud uideamus, quomodo
in exordio librorum iureiurando affirmat,nihil ſe falſi allaturum,conſtantibus,inq̃t,
atq; firmis hominibus,quia bonitate deorum atq; dæmonum,ſpem ſalutis hauriunt,
nihil addens,nihil auferens hæc tradere oportet. Nam & ego deos ipſos teſtor, nihil
ad reſponſorum ſenſum aut addidiſſe aut detraxiſſe,niſi forſan uerbum aliquod cor-
C rexerim,magiſq; impietatem timui,quàm futuram ſacrilegij pœnam. Collegemus
autem in his libris multa,quæ ad ueritatem dogmatum pertinent,& diuinationis ne-
gocium non omnino contemnemus. Nam & ad ſpeculationem harum rerum condu
cit,& ad bene uiuendum hortatur. Quam autem utilitatem hic labor afferet noſter,il
li maxime cognoſcent,qui cum ueritatem magno labore quæſiſſent,uota ſæpius fece
runt,oraruntq;,ut authoritate docentium deorum uiſione dignati,poſſent à dubitatio
nis uexatione liberari. Huiuſmodi uſus exordijs obteſtatur poſtea, ne ad multos li-
bri efferantur his uerbis. Tu uero caueas ne lucri,aut inanis gloriæ gratia, ſceleſtis &
indignis hominibus hæc tradas,non enim paruum tam tibi qui edes, quàm mihi qui
tibi credidi periculum imminet. His autem ſolummodo hæc communicanda ſunt,qui
uitam ad animæ ſalutem direxerunt. Nam & ipſi dij non aperte,ſed ęnigmatice homi
nibus iſta tradiderunt. Reſponſa deinde Apollinis colligit quibus non ſolum dæmo-
nibus & infernis uirtutibus,uerum etiam cœleſtibus animalia eſſe ſacrificanda pręce-
pit Apollo. Cum idem ipſe in alijs dæmones non deos eſſe affirmet,quibus gentiles
cæde animalium ſacrificabant,non enim fas eſſe animalia deorum gratia interficere.
Sed primum Apollinem ipſum audiamus,qui de cultu & ſacrificijs deorum ſic per re-
ſponſa homines inſtituit.

Hæc age,qui nutu diuorum ingreſſus amice es

Huius iter uitæ,mactanda eſt hoſtia cunctis D
Multa deis,ſeu qui terram,ſeu qui mare uaſtum,
Aera ſeu qui habitant,latum ſeu qui æthera,ſeu qui
Alta colunt cœli,ſeu qui infirma regna barathri,
Quæ quibus obſeruanda modis ſint ſingula dicam
Tu memori conſcripta animo mea dicta teneto.
Terna quidem diuis cœleſtibus hoſtia,& ipſa
Candida mactanda eſt,terna & terreſtribus atq;
Atra eadem,gaudent porro & capiuntur apertis
Terreſtres aris,foueas cum numina contra
Expoſcant atro imbutas inferna cruore,
Nec placeat niſi quæ terræ mandetur humata
Hoſtia,mel uero nymphæ atq; liquentia uina
Offerri lætantur,ac ignem accendier aris,
Quæ circunuolitant terram ſibi numina quærunt.
Imponiq; atrum corpus,tum thura ſimulq;
Inijcier falſas fruges,& dulcia liba. E
Hæc facito,uerum quibus eſt data cura profundi
His ipſo ſemper fer ſacra in littore,totum
Proijceq; in fluctus animal,cœleſtibus autem
Extremas reddes partes atq; igne cremabis
Quod ſuper eſt propone tibi,dapibuſq; reſerua.
Sudet odoratis craſſiſq; uaporibus aer.

Deinde hoc Apollinis oraculum exponit dicēs.Cum igitur & terreſtres & inferni dij
ſint,omnibus iſtis atras quadrupedes offerendas iubet. Modus autem differt,nam ter-
reſtribus quidem ſuper aras,infernis autem in foueis mactandas eſſe hoſtias præcipit
Aeris autem uolatilia dicit offerēda corporibus holocauſtis,& ſanguine ad aram cir-
cumducto,uolatilia etiam marinis,ſed uiua in fluctus proijcere mandat,ita omnibus
dijs præterquam terreſtribus uolatilia immolari poſſunt.Sed marinis ſolūmodo ni-
gri coloris uolatilia,quare cæteris alba offerenda ſunt. Cœleſtibus uero & æthereis
beſtiarum,quas albas eſſe uult,extremitates ait conſeruandas,reliquas autem partes
comedēdas.Ex his enim ſolummodo comedere oportet,ex alijs uero minime,ita qua
drupedes & terreſtres terreſtribus ſacrificanda ſunt,ſimili nanq; ſimile gaudet. Ouis F
porro terreſtre animal eſt,& idcirco Cereri gratiſſimum,atra uero,quia & terra natu
raliter tenebroſa. Tres autem ſimul,quoniam terreſtris corporis tria ſunt ſymbola,&
ſuper aras terreſtribus,quoniam ſuper terram uerſantur.Cæteris uero dijs idcirco uo
latilia ſunt offerenda,quoniam uniuerſi mouentur,in motu enim ſemper maris aqua
eſt,cuius atræ ſunt hoſtiæ,quoniam & cæruleus color aquarum.Alba uero aeris, lu-
cis enim receptiuus aer eſt.Cœleſtibus autem atq; æthereis extremitates dat conſecrā
das,quoniam leuiores reliquo corpore ſunt, quorum ſacrificijs communicare opor-
tet,quia cum alij dij arcere mala ſoleant,cœleſtes bona nobis largiuntur. Hæc mira-
bilis ille philoſophus in libris Reſponſorum conſcripſit.

Redargutio prædictorum ipſius Porphyrij. Caput V.

AGE iam uideamus quemadmodum contraria omnino in eo libro poſuit,
quem de abſtinendo à carnibus animalium conſcripſit. Ibi enim primum
nihil ſacrificandum,neq; incendendum cenſet,deinde opiniones aliorū re-
probat,aſſerens non eſſe deos illos,qui cæde animalium gaudēt.Sceleſtiſ-
ſimam enim eſſe brutorum etiā animaliū cædem,& abominabile non ſolum deo pri-
mo,uerū etiā cœleſtibus & diuinis uirtutibus.Ita Apollinē ſuum redarguit, qui etiam
cœleſtibus animalia eſſe offerenda reſpōſis ſuis iuſſit. Theophraſti quoq; authoritate
utitur

A utitur,cui placuiſſe oſtendit nõ dijs,ſed dæmonibus duntaxat eſſe ſacrificãdum.Qua-
re ſiquis Theophraſti & huius ratione acquieſcit.Apollo etiã ipſe non deus erit,ſed dę
mon,cæteriq́; omñes,quos deos gentilitas dicit,qbus ubiq; animalia immolantur, dæ-
mones erunt,& dæmones perniciosiſſimi . Nam ſi cædes & immolatio hæc animaliũ
ſceleris &abominationis ſecundum ipſum pleniſſima eſt,quomodo erunt boni,q hac
re ſummopere gaudent?Quod ſi nõ ſolum animalia,uerum etiam crudelitatis cumu
lo homines etiam mactari offerriq́; ſibi cupiunt,quomodo apertiſſime ſceleſti & inhu
mani non erunt,nihilq́; aliud q̃ perniciosiſſimi dæmones?quomodo iure nos accuſa-
bimur,qui omnino impium eſſe putamus ſanctiſſimam dei appellationẽ atq; uenera-
tionẽ immũdis ſpiritibus attribuere?Solũ enim creatorẽ illum oĩm deum adorare di-
dicimus,nihil terrenũ & mortuũ,ſed integritatẽ animi,& caſtimoniã corporis,rectam
ſcientiam & ardentiſſimã fidem afferẽtes,quã ad extremũ uſq; ſpiritum intemeratam
auxilio Saluatoris ſeruabimus.Sed uideamus,quibus oſtendit rationibus,nec deo,nec
diuinis uirtutibus terrenum aliquid offerendũ,aut incendendũ eſſe.Aliena eñ hæc ait
ab omni ſunt pietate,nihil eñ materiale inueniri poteſt,quod immateriali deo nõ ſit
obſcœnum,idcirco neq; oratio ei,quæ uoce proferatur conuenit,ſed nec interior ora-
B tio ſi animæ uitio contaminatur.Silentio autẽ ſancto,& cogitatiõe integra , ab omñiq;
morbo remota eũ colimus,ſic illi & coniũgimur,& ſimiles,ut poſſibile hoĩ eſt , effici-
mur,mũdiſſimam ueritatem quaſi ſacrã hoſtiam ei offerentes,ita hymnis deũ lauda-
mus,ita ſalutem ac impoſſibilitatẽ animi requirimus.Sacrificium eñ deo eſt alienę ab
omñi uitio mentis ſpeculatio,uirtutibus autẽ quæ circa ipſum ſunt , dijsq́; intelligibi-
libus,hymnos oratione offerre poſſumus.Primitias eñ offerre omnes ſolent,earũ re-
rum quas acceperunt,& quibus alitur & continetur ſubſtantia noſtra . Quemadmo-
dum igitur agricola fructuum primitias offert,ſic homines oportet mundæ inuentio
nem mẽtis intelligentijs offerre,gratias agentes, quia hæc nobis tribuerint , & qa nos
mentemq́; noſtram ſpeculatione ſua contineant atq; nutriant,iuuantes,cõſulentes , &
ad ſalutem nos noſtram reducentes.Hæc Porphyrius,quibus ſimilia in libro de ſacri-
ficijs,de primo ac magno deo Thyaneus ille Apollonius conſcripſit . Sic ergo inquit
maxime decẽtem aliquis curam de rebus diuinis ſuſcipiet,propitiumq́; habebit deum
ſi deo primo,q unus eſt & ab alijs omnibus ſeperatus,poſt quẽ longo interuallo reliq
cognoſcuntur,nullo modo ſacrificet,nec ignem incẽdat,nec ſenſibilium ei aliquid of-
ferat,nullius ei rei eget,non dico à nobis,ſed nec ab intelligentijs ipſis. Non eſt autem
C in terris,nec in aere quicq̃,cui nõ inſit aliqua obſcœnitas.Meliorem igitur ac ſuperio-
rem rationem atq; orationem ei offerre debemus.Sic autem appello eam,quæ nõ ore
profertur,quę illi offerenda eſt.Nam ab optimo atq; pulcherrimo rerum omniũ per-
optimum ſimiliter atq; pulcherrimum omnium bonorum noſtrorum.Intellectus ue-
ro hic eſt organo non indigens,bona nobis petẽda ſunt.Sic Apolloninus:ſed Porphy
rium rurſus Theophraſti teſtimonio,utentem audiamus.Gliſcente pauliſper , inquit,
iniquitate animalium crudelis immolatio ſuſcepta eſt , adeoq́; creuit ut ad cacumen
iam maledictionis peruentum ſit , iugulatis hominibus & ſanguine aris humano
cruentatis. Ita dæmones concitati iuſtas pœnas ſumpſerunt . Alij nanque homi-
num omnino impij facti ſunt , nullos deos colentes , alij malos deos uenerantur,
quos humana meliores natura non putant. Non ergo animalia immolanda ſunt,ſed
illa quæ immolata nihil omnino ulli officiunt.Innocens enim immolatio atque ſan-
cta penitus eſſe debet . Si uero quiſpiam obijciet ita uſui noſtro animalia diuinitus eſ-
ſe conceſſa , quemadmodum & fruges terræ , ſciat animalibus cæſis nonnihil noxæ
committi . Priuantur enim anima uiolenter non ergo ſacrificanda, præſertim cum
ut ipſo nomine oſtenditur, res ſacra ſit , ſacer autem homo eſt , qui ex alieno gratias
refert.Nec enim fruges, ſi aliunde per uim acceperis,offerre fas eſt. Nõ enim aliorum
iniuria deus placatur.Quod ſi ablatæ fruges offerendæ nõ ſunt , multo minus aĩalia
ui anima

ui anima inde ablata offerenda ſunt præſertim cum anima multo nobilior frugibus D
ſit,qua qui animalia priuat,magnopere peccat. Præterea ſi primitias quaſdam ex ani-
malibus dijs offerimus,cuius rei gratia id facimus? utrum honoris? quiſnam honor
hic poteſt eſſe,qui ab iniuria originem trahit? an potius dedecoris & uituperationis?
Non poſſumus quippe negare non iniuſte agere,cum animalia nihil iniuriantia inter
ficimus. Sed neq; hac uia gratiæ dijs referendæ ſunt. Qui enim beneficij gratiam retri
buit,non maleficio id peragit. Non enim magis tribuere uidebitur,quàm ſi rem à uici
nis raptam,in gratiam & honorem retribueret. Sed neque gratia impetrandi cuiuſ-
dam boni. Nam qui alterum lædendo exorare deum putat, is ingratum ſe futurum
oſtendit. Quare nec ſpe futuri beneficij animalia immolanda ſunt,præſertim cũ non
ſit poſſibile ita hæc agere,ut deum lateant. Si ergo re alicuius cauſa immolandum eſt
nullius autem rei gratia id faciendum oſtenditur, relinquitur profecto nequaquam
immolãdum eſſe, & maxime cum nulla re dij indigeant,ſed animum hominis reſpi-
ciant, illudq́; ſibi ſanctiſſimum ſacrificium ſit, rectam de his ipſis, & de reliquis re-
bus habere ſententiam. Mens igitur ſancta & anima omnis paſſionis expers,optimæ
primitiæ deo ſunt. Aperte igitur om̃ibus his iuxta ſummos Græcorũ philoſophos pa
tet,nullo animantium litari poſſe, iniuſtumq́; ac obſcœnum eſſe cęde animalium de- E
um credere fore propitium. Quare non deus nec dæmon quidem bonus,ſed ſeductor
& mendax fuit,qui nidorem carnium & libationem ſanguinis petijt. Et in eodẽ libro
ipſe Porphyrius. Non ignorat inquit,cui curæ pietas eſt, nihil animatum dijs offerri,
ſed dæmonibus,aut bonis aut malignis.

Quod omnes dæmones mali ſunt. Caput VI.

QVoniam igitur alios bonos,alios malos dęmones putat, age iã uideamus
certisq́; rationibus approbemus malignos eſſe omnes demones, quamuis
gentilitas loco deorum eos ueneretur. Quod quidem hoc modo demon-
ſtrare conabimur. Omne quod bonum eſt non prodeſſe non poteſt,& econ
tra,quod malum eſt. Dæmones autem & dij gentilium Saturnus, Iuppiter, Iuno, Mi-
nerua & ſimiles, ac inuiſibiles uirtutes,quæ in ſimulachris & per ſimulachra operãtur
non ſolum brutorum immolationibus animalium, quod iniuſtum & abominabile
Theophraſto & Porphyrio eſſe uidetur, uerum etiam cæde ac ſanguine hominum
ſummopere gaudent,quomodo igitur boni dæmones iſti erunt, & non ſceleſti atque
pernitioſi ſpiritus. F

Quod homines ſacrificabantur dæmonibus uſq; ad tempora
Saluatoris. Caput VII.

INcipiamus igitur latius oſtendere, quantus error, quantaq́; impietatis
putredo humanum genus ante Saluatoris noſtri tẽpora detinebat,quæ
poſtq̃ incœpit euangeliũ in orbe terrarũ prædicari, minui ſic cœpit, ut
Adriani tẽporibus in morẽ Solis euangelica iam coruſcante doctrina a-
pertiſſime diſſoluta ſit. Gentiliũ ergo ipſorũ, ut adhuc fecimus uocibus
ad declarandã priſcorũ temporum peſtẽ utemur, quæ à deo animos hominum inua-
ſerat,ut quaſi dęmoniaci & à pernicioſis profecto ſpiritibus agitati,liberorũ ſanguine
ſceleſtas placarent uirtutes. Ita pater unicũ filiũ,dilecta mater filiã dæmoni, tanq̃ ouẽ
ſacrificabant. Ita genus hominũ,quod humanũ eſſe natura cognoſcitur, ad furioſam
immanemq́; crudelitatẽ à dæmonibus impellebatur,quæ ita ſe habere non modo a-
pud Barbaros,uerũ etiam apud Græcos omnis hiſtoria plena eſt. Nam & Rhodij ho-
minem Saturno ſacrificabant,quàm rem magis temporibus poſtea mitigare uolẽtes,
mortis ſupplicio aliquem damnatum ad Saturnia uſq; conſeruabant,quem in ipſo fe
ſto uino grauato immolabant. In Salamine uero inſula,quam antiquiſſimis tempori
bus Corroneam uocabant, uſque ad Diomedis tempora Agraualę Cecropis filiæ ho
mo cædebatur. Poſtea uero in templo Palladis Agraualæ ac Diomedis (unum enim
trium

A trium fuit) Diomedi homo immolabatur,qui ab adoleſcentibus ter circum aram ductus tādem à ſacerdote haſta percuſſus,& in rogo impoſitus cremabatur. Quam rem Diphilus rex Cypri Seleuci temporibus abominatus,non hominem ſed bouem Diomedi ſacrificari ſtatuit.Dæmon autem ille qcunq; fuerit,non inuitus bouē pro homine ſuſcipiebat.Ita non multum intereſſe inter immolationem hominis atq; beſtiæ uideatur. Manethus autem hiſtoricus,apud Aegyptios in Heliopoli homines immolatos fuiſſe in libris de pietate teſtatur,quem morem Amoſis improbauit.Sacrificabantur uero Iunoni tres in die,quos inquirebant,ſi mundi eſſent,quemadmodum poſtea uituli. Cereos autem offerri pro illis tres Amoſis iuſſit. Dionyſio etiā Omadio apud Chios appellato, homo crudeliter diſcerptus ſacrificabatur. Lacedæmonios etiam Apollodorus ſcribit, hominem Marti ſacrificare ſolitos,& Phœnices bellorum aut peſtilentię calamitatibus amiciſſimos Saturno ſolebāt immolare,quod omnes qui eorum hiſtoriam ſcripſerunt teſtantur, maxime autem Sachoniatho à Philone biblio in grçcam linguam,ut in ſuperioribus dictum eſt, traductus. Hiſtrus quoq;, qui Cretenſem hiſtoriam collegit, Curetas ſcribit Saturno antiquitus pueros ſacrficaſſe. Sed Pallas qui optime omnium mitrę myſteria edidit, ſic hac de re ſcripſit.Immolationes
B autem hominum imperatoris Adriani temporibus ubiq; fere ceſſarunt. Immolabatur enim prius in Laodicea Syrię Palladi uirgo,nunc autem cerua,& Arabes ſingulis annis puerum immolantes ſub ara ſepeliebant,omneſq; Græci cōmuniter antequam in bella exirent,ut Philarchus hiſtoricus tradidit, hominem immolabant. Prætereo Thracas & Scythas cæteraq; priſca. Verum etiam nunc quis ignorat in magna urbe Latini,Iouis ſolennitate hominem immolari?& uſq; ad hunc diem non in Archadia ſolum Pani Liceo,nec in Carthagine Saturno,ſed omnes communiter homines cum dies ſtatutus aduenerit, quo ſacrificare hominem ſolebant, aram ſanguine hominis ſpargunt. Philo etiam,qui Phœnicum hiſtoriam conſcripſit, his uerbis in primo utitur libro. Morē, inquit, priſcis in magnis calamitatibus atq; periculis fuiſſe,ut ciuitatis aut gentis princeps,dilectiſſimum ex liberis ulciſcenti dæmoni quaſi redemptionis præmium traderet,& ſic traditum myſtice iugularet. Sic igitur Saturnus rex regionis, quem Phœnices Iſraelem uocant,qui poſteaq̄ hominem exuit,ad Saturni ſtellam adductus eſt,cum ab Anobret nympha unicum haberet atq; chariſſimum filium Leut,à re ipſa dictum (ſic enim etiam nunc Phœnices unicum filiū appellant) quia maximo atq; periculoſiſſimo bello ciuitas præmebatur,regio indutum ornatu ſuper conſtru-
C ctam,ad hęc præparatamq; aram immolauit.Nō iniuria ergo eximium dicemus illū Clementem in libro,quo ad ueritatē gentiles adhortatur, his uerbis iſta deploraſſe. Crudeles immaneſq; hominū hoſtes dij ueſtri ſunt,qui non ſolum amentia lætantur noſtra, uerum etiam modo per contemptionem certaminis, modo per cupiditatē uictoriæ animis ueſtris concitatis ad uoluptatem ſuam immolationes hominū poſtulant,qui multis nonnunq̄ ciuitatibus atq; gētibus, tanq̄ communes peſtes & fulmina incidentes nō ceſſarunt atrociter homines uexare,quouſq; ſanguine hominū placati ſunt. Ariſtomenes eñ Meſenius Ioui,quem illi appellant Ithometem,trecentos ſimul ſacrificauit,in quibus Theopompus etiam Lacedæmoniorum rex fuit nobilis ſcilicet ac regia hoſtia, Tauroſcythæ autem quoſcunq; aduenas ceperint capiunt autem multos,qui fluctibus & tempeſtate ad eos depelluntur) Dianæ ſtatim immolare ſolent, quæ ſacrificia tragice in ſcœna Euripides decantauit. Monuimus uero in libro miraculorū collectionis in Pellæ ciuitate Theſſalica hominē Achiuum Peleo & Chironi ſingulis annis immolatū fuiſſe narrat. Lyctīj etiam. Cretenſes autē iſti ſunt. Ioui hominem immolabant, ut Anticlides ſcripſit. Leſbi quoq; Dionyſio, & Phocenſes Dianæ, alteros Doſcida alteros Phitocules hiſtorici hominem immolare ſolitos conſcripſerunt. Herechteus uero Atticus & Macharius Romanus filias ſuas alter Proſerpinæ, ut Demaratus in primo tradidit, alter defenſori dæmoni, ut Dorotheus in quarto

quarto italicarum rerum expoſuit,immolare non dubitarunt. Per humani uero dæ- D
mones,quomodo enim non ſceleſtiſſimi ſunt,& illi qui tanquam Saluatores inuocan
tur,& iſti qui ſalutem ab inſidiatoribus petunt,litareq; putant deis hominum iugulo?
nec enim homicidij crimen effugiunt,etiam ſi Ioui hominem offerāt. Cur igitur o pru
dentiſſimi bæluas fugimus?& ſi forte urſam aut leonem aut ſerpentē uidimus, ſtatim
reſilimus,ut poeta omnium maximus ait. Retroq; pedem cum uoce repreſſit.

Improuiſum aſpris ueluti qui ſentibus anguem
Preſſit humi nitens trepidusq; repente refugit
Attollentem iras,& cærula colla tumentem

Pernicioſos autem dæmonas fraudulento & peſtes hominum manifeſte uidentes, à
quibus liberi etiam ueſtri ad cædem petuntur non fugitis? Hæc ille. Ego autem etiam
Dionyſium Halicarnaſſeum uirum Romanæ hiſtoriæ ac Italicæ peritiſſimum, huius
ſceleris teſtem adducam,qui in primo de Antiquitate Italica,Iouem & Apollinē quo-
niam decima hominum immolata nō fuerat,magnas Italis calamitates induxiſſe his
uerbis ſcribit. Nullus in arboribus fructus inquit ad maturitatem uſq; permanſit, ſed
immaturi omnes defluebant,nec ſpicæ ſemine replebantur,nec herbæ pecori ſufficien
tes germinabant,fontes quoq; ipſi alij bibi non poterant,alij æſtatis tempore deficie- E
bant,& aut mulieres abortum patiebantur,aut nati pueri manci & diſcerpti erant. Cę
tera quoq; hominum multitudo ægrotatione ac morte crebrius quam ſolebant uexa
bantur,ſciſcitantibusq; ipſis quid in deos commiſerunt,quidq; facturi, ut ab his peſti-
bus liberarentur,reſponſum fuerat,quia cum impetraſſent quæ petierant,nō reddide-
runt omnia quæ uouerunt. Sed maiora adhuc debēt,quæ ſi reddiderint,cōquieſcēt. Pe
laſgi eñ & Aborigines nihil ſibi terra producente uouerunt Ioui atq; Apollini,ex naſ-
ciruris decimā ſe partem immolaturos. Ceſſauit igitur poſtea talis calamitas, & illi
fœcundiſſimo rerum uſi prouentu, decimam naſcentium omnium partem ſacrifica-
bant. Hæc Mirſinus Lesbius nō Pelaſgos aut Aborigenes,ſed Thyrrenos paſſos fuiſ-
ſe narrat. Reſponſum igitur recitatum,magna omnes ambiguitate tenebātur. Senior
deinde quidam aliarum rerum primitias dixit recte dijs conſecratas fuiſſe,nullam au
tem ex hominibus partem,quam dij maxime diligunt eſſe immolatam. Quare cala-
mitatibus ſemper inquit uexabimur,niſi ut cęterorū animalium, ſic hominū primitias
ſacrificabimus. Hanc ſenis orationem cum alij ꝓbarent,alij plenam inſidiarum puta-
rēt,ſciſcitari rurſus per oracula placuit,ſi hominum decimam ſacrificare dijs gratum
eſſet. Deo autem annuente, magna ſeditione uexati ſunt, & tunc primum primates ci F
uitatū & reliqua multitudo atroci ſuſpicione,ne dolo iſta primates facerēt commota,
ſciſſi atq; diuiſi ſunt,migrabantq; multi,immo uero quaſi amentia furentes pelleban-
tur, & pellebant, multæq; ciuitates deſtitutæ pene fuerunt. Sequebantur enim fugi-
entes filios qui genuerunt,& fratres cognati,& propinqui propinquos,ita ex Italia fu
gientes,Græciam & Barbariam repleuerunt, quod malum non paucis annis Italiam
uexauit. Nam & ciuitatum principes tum ſeditionem timentes, tum religioni ſatisfa-
ciendum putantes ab adoleſcentibus,qui ad iuuentam in annos proueniebant,primi-
tias diligebant. Et paulo poſt. Aſſerūt autem Saturno in Italia, priſcis temporibus ita
ſacrificatum fuiſſe,quemadmodum apud Carthaginenſes antequam urbs eorum di-
rueretur. Celti uero ad hæc uſq; tempora & occidentaliores fere omnes homicidio ſa
crificant. Hercules autem fertur primus in Saturnino ara ædificata intemeratas ho-
ſtias immolaſſe,ac legem qua homines ſacrificabantur reuocaſſe,& ne quaſi,patrio ri
tu neglecto,ſuperſtitione inani incolæ turbarentur,ſimulachra pro uiuis hominibus,
quos in fluenta Tyberis proijciebant hoſtiarum ornata,modo in Tyberim immittere
docuit,quæ res à Romanis temporibus quoq; noſtris idibus Maijs diligenter fieri ſo-
let. Ea enim die pontifices animalibus primo ſecundum leges immolatis, uirginesq;
ueſtales,prætores,alijq; ciues quos ſacris adeſſe fas eſt. xxx. ſimulachra hominū, quæ
atgiuos

A Argiuos apellant,à ponte ſacro in Tyberim demittunt. Hæc Dionyſius. Diodorus ue-
ro conſentanea iſtis in uigeſimo hiſtoriæ uolumine Carthaginenſibus ac Agatocle
Tyranno Siciliæ poſt mortem Alexandri Magni primi Ptolemæi temporibus obſeſ-
ſis his uerbis conſcripſit. Dicebant autem Saturnum illis iratum fuiſſe,quoniam prius
ipſi excellentiores ex filijs ſuis ſacrificabant. Poſtea uero clam emptis infantibus atq;
educatis,liberorum loco immolabant. Cumq; diligenti facta inquiſitione, multi ex
ſuppoſitis inuenirentur ſacrificari,facile animis induxerunt, ut crederent ad obſeſſio-
nem urbis hoſtes idcirco diuinitus miſſos fuiſſe, quoniam priſcos deorum honores
non ſeruarent. Itaque deos placare ſtudentes,ducentos ex nobiliſſimis adoleſcentibus
publice ſacrificarunt. Trecenti uero alij,quoniam ſuſpectos ſe eſſe uidebant,ſponte ſe
tradiderunt. Erat autem apud eos ænea Saturni ſtatua magnitudine mirabilis, cuius
manus in terram extenſæ ita erant in gyrum,ut qui ad eum prouenire adoleſcentes co-
gebantur, ingentem foueam ignis repletam inciderent. Iure igitur Hebræorum ſcri-
ptura reprehendit eos, qui moribus patrijs contemptis,hæc imitati ſunt, dicens. Im-
molabantq; filios atq; filias ſuas dæmonibus,infectaq; terra eſt in ſanguinibus,& con
taminata in operibus eorum. Arbitror iam per ea quæ dicta ſunt ſatis patere,non bo-
B norum dæmonum inuentionem fuiſſe priſcam illam, & primam ſimulachrorum in-
ſtitutionem & uniuerſam religionem gentilium,ſed pernicioſorum omnino atq; ſce-
leſtorum. Itaq; uerus profecto inuenitur propheticus ille ſermo. Omnes dij gentium
dæmonia Apoſtolicum etiam illud quo dicitur,quia quæ gentes ſacrificant,dæmoni-
bus non deo ſacrificant. Et certe ſi quid boni in dei gentilium eſſet amatores profecto
iuſtitiæ ſalutares & benefactores hominibus eſſent,nec humano ſanguine gauderẽt.
Sed reſponſis & omnibus modis à cæde humanum genus repellerent.

Quod mali dæmones ad omnia flagitia & facinora homines impellebant. Caput VIII.

QVod uero maligni ad iſta dęmones humanum genus intruſerunt,quamuis
per ſeipſum pateat,tamen inde quoq; apertius uidebis,ſi adulteria & forni-
cationes gentilium,quæ uſq; ad hunc diem in Heliopoli Phœnicę,multiſq;
alijs in locis peraguntur,in mentem tibi ueniãt quaſi enim primitias quaſ-
dam dijs debitas turpiſſimas huiuſmodi operationes in templis offerunt. Nam ſi nec
homines quidem modeſti ac mites cædibus & ſtupris lætantur,quanto magis dij aut
boni dæmones ab his rebus erunt alieni? Si uero quiſpiam obijciet malignos quidem
C eſſe dæmones eos,qui hæc petunt,alios autem illos bonos,quos maxime tanquã Sal-
uatores uenerantur,quęrendum ubi nam iſti Saluatores ſui, quos colunt ſint, & non
poſſunt malorum uim ab huiuſmodi facinoribus atq; flagitijs auertere. Quomodo
autem boni ſunt,ſi malos dæmones non depellunt? ſi cultoribus non auxiliãtur? Aut
cur humanum piumq; hominum genus atrocitate malorum dæmonum uexari per-
mittunt? Cur etiam nõ admonuerunt homines non ut deum honorare,ſed ut pernici-
oſum dæmonem odiſſe illum,cui hæc iniqua & turpia placerent? Quomodo ergo ue-
rum iſti deum colunt,qui nec Rhodijs, nec Salaminis, nec Heliopolitanis fugiendos
eſſe prauos dæmones ſignificauit? nec malignum Iunonis ſpiritum, cui tres quotidie
homines ſacrificari ſolitum ab hiſtoria didicimus, contemnendum eſſe unq̃ dixit,nec
Chios docuit,ne mẽbratim crudeliſſime diſcerptũ hominẽ Dionyſio immolarent,nec
Tenedos ſimiliter? nec prohibuit Mauorti hominem ubiq; offerri? Cur igitur eum co-
lunt,qui uel liberos prauis dæmonibus iugulantes nequaquam defendit, nec dixit in
Laodicea Syriæ,ubi ſingulis annis uirgine litabatur,pernicioſum dæmonem habita-
re,nec in Lybia atq; Arabia,ubi adoleſcentem ſacrificantes ſub ara ſepeliebant. Hæc
omnia uerus deus quem colunt,quomodo non admonuit facienda non eſſe. Inceſtus
etiam & adulteria uerus ille ac bonus Deus quomodo non docuit uero Deo & bonis
dæmonibus placere non poſſe? quod nullus unquã pręterquam uerus profecto deus

noſter qui ſolus deus eſt,feciſſe inuenitur, Is enim per Moſem uniuerſos præmonuit D
homines,non eſſe colenda dæmonia, econtra uero repellenda contemnendaq́; tanq̃
perniicioſiſſimos ſpiritus,templaq́; ipſorum ac cærimonias quibus honorantur, ſic eſ-
ſe delenda,ut nulla eorum extet memoria,qui adeo maleficioſe humanum genus in-
uaſerunt,tantamq́; uictoriam amentia hominum conſecuti ſunt,ut ſi colligere in unũ,
quæ ab hiſtoricis ſuis dicuntur uolueris, uniuerſum iſtis ſceleſtibus orbem ſpiritibus
ſubiectum fuiſſe inuenies,Græciam,Africam,Thraciam,Scythiam , prudentiſſimorũ
Athenienſium gentem,ipſam quoq; magnam urbem,ſiquidem etiam ibi dialibus ho-
mines iugulabantur.Rhodum præterea,Salamina,inſulas omnes,Chium,Tenedum,
Arcadiam,Lacedęmona,Aegyptum,Phœniciam,Libyam,Syriã,Arabiam,ubiq; uſq;
ad tempora Saluatoris noſtri,tam animalium,q̃ hominum cæde,& turpiſſimis pollu
tionibus perniicioſiſſimos dæmones placabant,neq; prius uitam hominum hæc mala
reliquerunt,q̃ Saluatoris noſtri doctrinæ fulgor orbem illuſtrauerit.Hiſtoricos enim
ſuos iam audiuimus ad Adriani uſq; tempora,facinora & flagitia illa fuiſſe protenſa.
Eius uero imperatoris temporibus turpitudinem hanc omnem intellectam atq; con-
temptam fuiſſe.Illo uero maxime tempore ſalutaris euangelij prædicatio per orbem
in modum fulguris coruſcabat.Mentiuntur autem,quando rebus uicti prauis, ſe dæ- E
monibus ſacrificaſſe negant.Illos enim adorabant,illis homines cædebant, ad hono-
rem illorum turpiſſima admittebant flagitia,quos deos maximos & putabant & ap-
pellabant.Saturnum enim,Iouem,Martem,Dionyſium,Iunonem,Mineruam , Vene-
rem,& ſapientiſſimum atq; pulcherrimum Apollinem,optimos & maximos deos , ac
deniq; Saluatores eſſe prædicant.Iſti ergo perniicioſiſſimi,illi dæmones ſunt . Nam ſi
huiuſmodi ſunt,qui cæde hominum gaudẽt, gaudẽt autẽ iſti,quibus niſi homines im-
molẽtur, ferre non poſſunt ſceleſtiſſimi certe ſpiritus eſſe cõuincuntur,ſiue ipſi talibus
gaudeant,quod dubitari non poteſt,ſiue alij hæc offerri permittant . Cur enim ſi bo-
ni ſunt ſpiritus,his ſceleribus malignos placari dæmones iubentur ? cur adeo errare
homines patiuntur,ut ad colendos prauos dæmones ignorãtia deductos deſpiciãtur?
Cur huiuſcemodi humanum genus ſeruire ſpiritibus non dedignantur,cum oporteat
ſi boni dij ſunt,longiſſime ab hominibus omnem falſam religionem diuina ſua uirtu
te,prædicationeq́; integra pellere?An pater bonus non negliget filium à prauis homi
nibus circumuentum,nec humanus dominus ſeruum , nec dux belli ad captiuitatem
ſuos milites duci patietur,ſi aliquo eis poterit modo prouidere,nec paſtor lupis pecu-
des tradet.Dij autem boni,qui miſeros ut dicunt homines tutãtur,qui paſtores & Sal- F
uatores,reges,patres,& domini nuncupantur,inimicis dæmonibus quaſi atrociſſimis
bæluis homines,à quibus pie coluntur , crudeliter trucidandos tradent,nec propugna
bunt & protegent imbecillũ genus hominum,nec hoſtes & prauos ſpiritus tanquam
immanes beſtias longe à grege hominum fugabunt , nec docebunt homines , qui ſe,
remq́; ſuam illis commendant,non colendos,ſed fugiendos eſſe prauos ſpiritus? Quã
do igitur hoc nec faciunt , nec unquam fecerunt , immo uero e contra, oraculis atque
reſponſis ſuis hoĩes immolari ſibi petebant, & turpiſſima flagitia in templis offerri, re
ipſa patet peſſimos & iniqſſimos eſſe natura. Ad hæc quomodo deus aut bonus aliqs
dæmon à gentibus unquam adorabitur, ſi bonum malo nunquam conuenire poteſt,
niſi lucem ac tenebras ad idem concurrere poſſe cõtendat. Quomodo autem dij ſunt,
aut omnino boni dæmones,qui bonitate ab hominibus ſuperantur ? Iniquum enim
Porphyrius ſcripſit , non dico homines ſolum,ſed etiam quod multo minus eſt , ani-
malia bruta occidere.Quare immolationes huiuſcemodi modeſto atque prudenti ui
ro fugiendas,nec placandos ſpiritus ſanguine,ſed animi uirtute repellendos conſule-
bat.Mundum enim animum non inuadunt,quoniam eis diſſimilis eſt.

Quod omnibus contentis,deo inhærendum eſt.

CAPVT IX.

Si uero

A SI uero ciuitatibus neceſſe eſt hos etiam placare,nihil ad nos. Ciuitates eñ
etiam res externas,ut diuitias,& omnia quæ corporis ſunt,ut formam bo-
na eſſe confirmat,& horum contraria mala.Pauci enim ſunt in ipſis,qui a-
nimæ curam habeant.Nos autem quãtum nobis poſſibile eſt,iſtis non indi
gemus,ſed om̃i ſtudio atq; opera deo ſimiles fieri conamur.Quod fieri ſolet perfecti-
ore uirtute, & uera de rebus opinione.Econtra uero,prauis tam dęmonibus quam ho
minibus,& omnibus qui caducis atq; materialibus rebus gaudent,diſſimiles eſſe ſtu-
demus. Non iniuria igitur philoſophus & dæmones contẽnere debet,& diuinationes
negligere.Ea enim,quæ homines uaticinationibus petunt,negligit. Non ergo de ma
trimonio,non de mercibus,non de ſeruo,nõ de furto,nõ de alijs inanibus rebus , quas
falſa opinione homines capiunt,ab extis animalium quæret,ſed ipſe per ſeipſum deo
accedens,æternam ſolummodo uitam quæret,quam toto animo deſiderat.His uerbis
Porphyrius auguria & auſpicatus & uniuerſam diuinationem,quàm multi admiran
tur,falſa opinione hominum conſtare aperte oſtẽdit,quibus philoſophum nullo mo
do indigere dicit.Si ergo modeſtus prudenſq; uir ea fugit,quibus dæmones placãtur,
quæ ſunt gentilium ſacra ſanguine animalium confecta,nemo priſcorum prudens ac
B modeſtus inuenitur.Omnes enim ut diximus,ante Saluatoris noſtri aduẽtum, uel ho
minum ſanguinem dæmonibus offerebant.Nemo ergo ſecundum Porphyrium, pru-
dens modeſtuſq; gentilium fuit.Præterea ipſe rationem ſequens,ſacra dæmonum re-
futat,& mundo animo eſſe hortatur,quem dæmones inuadere nequeunt,quoniã diſ-
ſimiles ſunt.Apollo uero deus ſuus rurſus enim homini comparatus,inferior reperie-
tur pernicioſiſſimo dæmoni,quia uidelicet ei amicus ſit, pernicioſo enim pernicioſus
amicus eſt,ſacrificandum conſulit,quod ipſe in libro de reſponſis conſcripſit. Cum e-
nim uates feſtinaret quod quęrebat inſpicere,Apollo ei reſpondit,munera prius dæ-
moni offerenda eſſe dicens.Ratio autem humana duce natura his contraria facienda
probat,mundiciam ſcilicet animæ adhibendam,& ſacrificandum nõ eſſe dæmonibus
quoniam purum mũdumq; aggredi non poſſunt,cum dij ſimiles ſint. Quod ſi prudẽs
& modeſtus uir eſt, q dæmonibus non ſacrificat,qui ſuis reſponſis ſacrificandũ conſu
lit,qualiſnam ſit,per teipſum conſidera.Peſſimi ergo atq; pernicioſiſſimi ſunt, qui cæ-
de ac ſanguine hominum gaudent,quem morem ſi quis laudat,is om̃es homines qui
modo uiuunt,uituperat.Quod ſi prudenter noſtram tempore huiuſcemodi rem con-
tempſerunt,priſci omnes ſtultiſſime id faciebant.

C Quod omnibus contemptis,deo inhærendum eſt. Caput X.

HIS omnibus hac luce clarius patet,non dij,non boni dæmones,ſed lõge ab
omni bonitate remoti,hoſtes ueri dei pernicioſi atq; impij gẽtilium eſſe de-
os,à quibus nemo præter dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, humanum
genus eripuit,qui euãgelio ſuo uniuerſis Barbaris,ſimul & Gręcis huic mor
bo medetur,& à duriſſima antiquiſſimaq; ſeruitute liberat,ac ad uerã conuocat liber-
tatem,ad quam curriculo tendere magna uoce omnibus prædicat clamans. Spiritus
domini ſuper me,propter quod miſit me euangelizare pauperibus,miſit me ſanare cõ
tritos corde,prædicare captiuis remiſſionem,& cæcis uiſum.Et rurſus.Educere liga-
tos e uinculis,& e domo carceris ſedentes in tenebris.Hæc enim ab antiquiſſimis tem
poribus uera Hebræorum oracula redemptionem noſtram,& cæcę mentis illumina-
tionem prædicentia confirmabant futuram,unde nos Saluatoris noſtri gratia & pa-
trocinio confirmati,à flagitijs ad modeſtiam,& ad prudentiam ex amentia liberi iam
à dęmonum ſeruitute,nec ſacrificabimus unquam,nec ſeruiemus dijs gentilium, à qui
bus(proh dolor)oppreſſi tenebamur,nunc quia liberati,euangelica doctrina ad Sal-
uatorem noſtrum dominum,& benefactorem creatorem & regem uniuerſi adducti
ſumus,quẽ pie adoramus,non ut dæmonibus uidetur, ſed ut ab euangelica doctrina
didicimus,qua nutriti,prauos dæmones atq; pernicioſos facile fundemus.Nam caſti-

tate & bonis moribus nixi,eamq́; uitæ munditiam adhibentes, quam nobis Saluator D
tradidit,nequaquam illos timebimus,qui mundum aggredi animum,quoniam diſſi-
miles ſunt,nequeunt,ut philoſophus concedebat.Sed neq; diuinationis indigebimus,
neq; aruſpices interrogabimus,nec quicquam penitus dæmoniacum perſcrutabimur
Quorum enim gratia hæc petuntur,ea nos cõtemnere Chriſtus docuit , illaq́; ſolum-
modo deſiderare iuſſit,de quibus nemo aruſpex,nullius hoſtię exta ſignificare aliquid
poterunt,quæ ſolus Saluator noſter uerbum dei,quod ſemper cum deo patre eſt, om-
nibus ſignificauit,qui animum atq; mentem ſuam domiciliũ illi conſtituerunt,de qui-
bus ipſe dicit.Habitabo in ipſis,& ero ſibi deus,& ipſi erunt mihi populus. Hæc de pra
uitate dæmonum,quos & deos appellant,dicta ſufficiant.

De tranſmutatione prauorum dæmonum & operatione. Caput XI.

NVnc uideamus quemadmodum cum eſum carnium Porphyrius exter-
minet,apertiſſime prauos iſtos dæmones in multas figuras & formas
ut homines ſeducant,tranſmutari,bonorumq́;,ut cupiditatum inflãma-
tione multitudinem alliciant,perſuadeantq́; deos eſſe cũ non ſint,effigiẽ
aſſumere confirmet,quos tantum ait potuiſſe,ut ſapiẽtiſſimos poetas &
philoſophos complures deceperint,quorum eloquentia multitudinẽ euerterunt.Præ- E
terea omnes maleficas artes ab ipſis dæmonibus inuentas fuiſſe,ad uoluptatemq́; ho-
mines impulſos,ut titilatione obcæcati,primum eorum ſpiritum ſummum deum pu-
tarent.Sed uerba eius aſcribamus. Quæcunq; inquit animæ uitiis ſubiectæ appetitu
feruntur iræ concupiſcentiæq́; ſeruientes,in naturam dæmonum conuertuntur,ac per-
nicioſæ ſicut illi fiunt.Sunt autem ſicut & dæmones inuiſibiles atq; inſenſibiles huma
no ſenſui.Non enim habent corpus,quod ſoliditate ſua ſentiri poſſit,nec formam o-
mnes unam,ſed multis atq; uariis tranſmutati figuris,modo apparent,modo inuiſibi-
les ſunt.Spiritus autem,quia quidem corporalis,& paſſibilis,& corruptibilis eſt, quia
uero animæ colligatus eſt,longo temporis ſpacio perdurat.Aeternus autem eſſe non
poteſt,quoniam mutatur & defluit.Proportionati autem ſunt bonorum ſpiritus,ſicut
& corpora fuerunt,malorum autem improportionati. Dæmones igitur uitiis dediti,
quicquid male excogitare ac efficere poſſunt,libenter aggrediuntur, uiolenti enim o-
mnino atq; ſimulatores cum ſint,priuatiq́; luce meliore inſidioſe aggrediuntur , nunc
occulte adulantes,modo manifeſtius cogentes. Et paulo poſt hæc inquit. Ac ſimilia
faciunt à uera opinione de cultu deorum ad ſe ipſos transferre cupientes,omnibus enĩ F
gaudent malis,& deorũ aſſumpta perſona temeritate noſtra fruſtur. Alliciunt enim
multitudinem ardore cupiditatum,diuitiarum,potentiæ,uoluptatum, inanis pręterea
gloriæ appetitione,unde ſeditiones,rixæ,bellaq́; naſcuntur,quodq́; omnium peſſimũ
eſt,deos etiam ipſos, & primum uniuerſi deum ſimilibus ſeruire uitiis perſuadent , ita
omnia ſurſum deorſumq́; perturbant,Credunt enim eis non ſolum uulgus, ſed multi
etiam philoſophorum alteri alteris cauſam præbentes.Qui enim philoſophi commu
nes opiniones non contẽpſerunt,ad impietatẽ uulgi delapſi ſunt,multitudo etiã uiciſ-
ſim conſentanea impietatis ſuæ à philophis uerba percipiens,in falſa de diis opinione
confirmata eſt.Nam poeſis,quoniam in uerbis ſonantibus & cõpoſitione magnifica
utitur,perſuaſit,immo uero inflammauit homines ad impietatẽ, ita ſeducti non poſ-
ſunt perſpicere,nec bonitati nocere,nec prauitatem iuuare unq̃ poſſe. Nam nõ poteſt
caliditas,ut Plato ait,frigiditatem inducere, nec frigiditas caliditatem , ſic nec iuſtitia
nocere poteſt , iuſtiſſimus autem omnium deus eſt, non eſſet enim deus , niſi eſſet iu-
ſtus . Quare alia quædam eſt uirtus bonorum dæmonum,alia malorum. Qui enim
ad nocendum nati ſunt,& iſtud omnibus peragunt uiribus bonis contrarii ſunt,cõtra
ria uero in eodem eſſe non poſſunt. Ab iſtis autem maleficæ quoque artes conſtitutæ
ſunt , hos enim ſummopere & præſidentem iſtorum malefici omnes uenerantur.Hi
pleni ſunt omni falſa phantaſticaq́; uiſione,qua facile decipiunt,monſtra quædam &

prodigia

A prodigia ſenſui & imaginationi præponentes, unde amatoria & incentiua libidinum præparantur, quibus omnis luxuria, & diuitiarum copia, & inanis gloriæ cumulus comparari atq; acquiri creditur, ac falſitate homines decipiunt. Dij enim eſſe uolunt, cum nidore carnium & fumis gaudeant. His enim uaporibus confirmari & roborari uidentur, hæc omnia eius ſunt, qui exactiſſime iſta ſciebat. Prænominatus enim philoſophus qui maxime omnium iſta ſcrutatus eſt, prauos dæmones omnes, qui ſanguine gaudent, appellauit, & multitudini à poetis & nonnullis philoſophis perſuaſiſſe falſo bonos uideri aſſeruit.

Qui principes dæmonum ſecundum Porphyrium. Caput XII.

IDem declarat malignorum dæmonũ principes Serapin & Proſerpinã eſſe, diuina uero ſcriptura Beelzebub prauitatis principẽ appellat. Sunt autẽ uerba eius hęc in libro Reſponſorũ conſcripta. Malignos oẽs dęmones non temere Serapidi ſubijcimus. Non enim ſacrarũ eius ſymbolis ſolummodo perſuaſi ſumus, uerum etiam, quia quæcunq; alliciunt & quęcunq; repellunt, Plutoni attribuuntur, ut in primo libro monſtrauimus. Serapis autẽ apud Aegyptios is deus eſt, qui apud græcos Pluto nuncupatur, idcirco prauis dæmo-
B nibus iſte princeps eſt. Nam iſte ſymbola quoq; dedit hominibus, quibus dęmones expelluntur, iſte ſupplices docuit, quomodo brutorum aſſumpta figura, dęmones hominibus inſiliunt. Vnde apud Aegyptios & cæteros omnes, qui prudentes in agendis cærimonijs deorum eſſe uidentur, corrigiæ in templis irrumpuntur, & animalia ante inuocationem deorum expulſa, multitudine cæduntur, ita domo cæteris rebus uacua, & munda ſpiritu, & ſanguine animalium deus inuocatur. Sunt autem corpora hominũ iſtis plena, & maxime illorum, qui delicatis cibis uiuunt. Comedentibus enim nobis adueniunt, & inhærent corpori, idcirco ieiunium & caſtitas maxime laudantur, non quia principaliter deus bonus iſtis placetur, ſed ut recedant illi, qui ſanguine & immũdicia gaudentes, ut his fruantur, in utentium corpora ingrediuntur. Certum enim eſt, quia uehemens caducarum rerum cupiditas, & appetiui ſpiritus impetus non aliunde quàm ex præſentia iſtorum maxime creſcit. Quare cũ apetitio nimiũ inflãmata eſt, & uoluptatis ardor animum ita exagitat, ut omnis cogitatio ad exteriora uagetur, tunc huiuſmodi dæmonum præſentium eſſe cognoſcas, quorum præſentia facit, ut appetitiuus in corpore noſtro multiplicetur. Et paulo poſt. Nunquid ait iſti ſunt illi dæmones, quorum princeps Serapis eſt? Symbolum enim etiam horum triceps canis eſt, ille
C ſcilicet qui in aqua, terra, & aere tribus his elementis uerſatur pernicioſiſſimus dęmon Is enim cæteros dæmones tanquam princeps expellit. Sed Proſerpina etiam dæmonũ princeps eſt, quia in tribus his elementis plurimũ poteſt. Et poſt pauca. Vnum inquit, Proſerpinæ reſponſum ſi appoſuero, uolumen iſtud concludam.

Naturæ triplicis ego ſum lucina puella.
Taurea itemq; triceps miſſa e cœlo aurea phœbe
Quam multæ uariant formæq; trinaq; ſigna
Quæ terna & ſimulachra fero terræ, aeris, ignis,
Quippe meis atris terrarum eſt cura moloſſis.

EVSEBII PAMPHILI LIBER QVINTVS.

Quod potentia dæmonum per aduentum Saluatoris eſt abiecta. Caput I.

DEinde,Quinam ſint canes atri clare interpretatur, dicẽs pernicio- D
ſos dęmones ſic appellari. Verum & ſi ſatis à ſuperioribus pateat
non bonos,ſed pernicioſos dæmones , quaſi deos à gẽtilibus cul-
tos,non tamen erit ab re,quoniã multi adhuc imbecillitate qua-
dam animi ſeducuntur, religionem patrum laudantes , cumula-
tius eandem rem oſtendere , à qua non ab alio q̃ à prædicatione
Chriſti liberati ſumus. Ipſi enim fatẽtur tẽporibus Saluatoris no-
ſtri oracula ſua ceſſaſſe,& mortem nonnullorum dæmonum ac-
cidiſſe,& ad hæc,ut in ſuperioribus patuit,poſt euangelicã doctrinam dñs offerri ho-
mines improbatũ eſſe. Adijciendum autẽ eſt non ſolum ſuperſtitionem dęmonũ ruiſ-
ſe,uerũ etiam multos atq; uarios principatus ceſſaſſe. Fere enim per oẽs ciuitates & ca
ſtella,reges & tyranni antiquitus erant,ita ut non pauciores principatus eſſent, q̃ ciui
tates,facileq́; à dæmonibus impulſi,alteri in alteros inſurgebãt. Sic depopulationes re
gionũ,obſidiones urbium,& ſeruitus maxima uigebat in morem iumentorũ captiuis
ſeruientibus. Vnde facile cõſideratũ eſt,q̃ ingens ante Saluatoris noſtri tẽpora huma-
nũ genus calamitas præmeret. Quæ omnia diligenter in unũ collecta, ſi non ante ceſ-
ſaſſe conſiderãtur,nec per ſucceſſionẽ unum poſt alterũ defeciſſe,ſed oñia ſimul quaſi E
terremotu facto,poſt dñi noſtri reſurrectionem ruerunt,quomodo nõ oportebit euã-
gelicæ ac ueræ ſalutaris doctrinæ myſteriũ admirari,cuius prædicatione factum eſt,
ut creatori & ſoli uero deo per uniuerſum orbem ædes conſtitutæ ſint, ubi tam uetus
q̃ noua ſcriptura ita publice legitur,ut ab omnibus audiatur. Vnde audientes diſcunt
ſumma uirtute & uera pietate ac religione uiri ſimul & mulieres uiuere. Perierunt au-
tem reſponſa dæmonum,& auguria & aruſpicia hominum,nec quis adeo nunc inſani
uit,ut poſtea quam nomen Chriſti in orbe claruit,audeat clariſſimorũ ſanguine , aut
cæde hominis immaniſſimos dæmones placare,quàm rem prius non rudes aut priua
ti ſolummodo,uerum etiam ſapientes & reges factitabant. Quod autem poſt tempo-
ra Saluatoris noſtri,potentia dæmonum fracta iaceat, ipſe Porphyrius Chriſtiani no
minis hoſtis in libro,quem aduerſus religionem noſtram conſcripſit,hoc modo teſta-
tur. Nunc uero mirãtur,inquit,ſi tam multis annis peſte ciuitas uexatur, quum & Ae-
ſculapius & alij dij longe abſint ab ea. Poſtea enim quam Iæſus colitur,nihil utilitatis
à dijs conſequi poſſumus. Hæc uerba illius ſunt. Quod ſi dij ſunt o Porphyri,quare ui
ribus ſuis Ieſu uirtutem non deprimunt? Siquidem ut uos dicitis,mortalis homo Ieſus
& ſeductor fuit,dæmones uero ueſtri & dij & Saluatores,cur igitur omnes ſimul cum F
Aeſculapio terga ueterunt? uniuerſumq́; humanum genus ſuſi atq; fugati Ieſum tradi
derunt? qui etiam poſt mortem apud omnes gentes indies creſcit manifeſtiſſima uiue
re ſigna,& infinitas ut deus uires habere omnibus oſtendens,qui aliquantiſper uolunt
aduertere,tantum unus ſolus & ipſe mortuus poteſt, ut innumeros deos expulerit , &
honoribus eorum deſtructis , cultum ad ſe tranſtulerit. Illi autem & multi & uiui , ut
dicitis,nec apparent uſquam iam , nec operantur. Cur igitur ita ſit ? quia non dij , ſed
praui dæmones dij ueſtri ſunt. Ieſus autem & qui eum miſit pater,deus uerus eſt , ac i-
deo glora ſua creſcit indies, ſed humanum genus ad maiorem quotidie uirtutem pro
greditur. Cumq́; oporteret ſi dij eſſent,& humanarum rerum curam haberent religio
nem Chriſti deponere,& cultum ſuum corroborare,nihil efficiunt,ſed conati quidem
ſępius ſunt,& reges ac principes,uniuerſumq́; Rhomanorum imperium aduerſus Sal-
uatoris noſtri euangelium concitarunt , iacent tamen ſuperati , nec totius orbis uires,
quamuis ipſorum ſuggeſtionibus conſpiraſſent,contra pauculos homines ac pauper-
rimos euangelij nuncios quicquam efficere potuerunt. Ieſu enim mortui , diuinæ ui-
res, pulſis dæmonibus ac falſis deis,qui terreſtrem hunc aerem,& cauernas terræ ha-
bitare condemnati in ſepulchris hominum,omniq́; immunda materia uagantur,ſan-
guine ac uaporibus gaudentes,ad ueram humanum genus pietatem attraxerunt.

Quibus

A Quibus rationibus homines dæmonibus decepti ſunt. Caput II.

PRincipes certe dæmonum ſiue aerei ſiue inferni, poſtquam uiderunt ab
hominibus, nonnullos mortales, quaſi deos ſanguine ac nidore ſibi gra-
tiſſimis honorari motibus, quibuſdam ſimulachrorũ, quæ homines in
memoriam mortuorum fecerunt, facile amentes decipiebant. Præterea
diuinationibus, quas dæmoniaca operatione prædicare uidebantur, &
uoluptate corporis omnes alliciebant, adeo ut modo cœleſtes uirtutes ac dei, modo
heroum animas, quæ poſt mortem in cœlum aſcendiſſent, ab hominibus crederẽtur.
Vnde opinio de multitudine deorum, cũ à ſimulachris ad inuiſibiles ſpiritus, qui per ſi
mulachra operabantur, & in eis habitabant, cogitatio raperetur, quaſi uera uehemen
ter creuit, ita terreſtres & aerei dæmones malignitatis ſpiritus dij maximi putati ſunt.
Priſcorum etiam heroum, qui maxime colebantur memoria, in maius errorem extol
lebat, quorum figuras per ſingulas ciuitates imaginibus atq; ſtatuis exprimere cona-
bantur. Animas uero prodigioſe aut incorporeas uirtutes, ſtatuis plerumq; adeſſe dæ
mones ſimulababant. Sic maleficis artibus & inuocatione animarum omnia pertur-
babant. Iſti ergo terreſtres dæmones aerei atq; inferni ſpiritus, quos huius mũdi prin-
B cipes diuinæ literæ nuncupant, modo bonos ſe dæmones, modo deos cœleſtes, & nũc
heroum animas, nunc alios atq; alios fingẽtes, in uarios humanum genus errores in-
iecerunt, ut alij deos, alij heroas, alij dæmonas eſſe cõtenderent. & hos alij bonos, alij
malos, quos tamen ne noceant, placandos ſacrificijs cenſebant. Ita factum eſt, ut mul
titudo, immo uero innumerabilitas deorum credita ſit.

Quomodo multitudo deorum credita. Caput III.

PRimum enim fulgentia in cœlo corpora, tum propter perpetuum motum,
tum quoniam cuncta hæc inferiora perſpiciant atq; moueant, deos appel-
larunt. Deinde quoniam heroes uitæ hominum communiter profuerunt,
in deorum numero accepti ſunt, quorũ turpiſſima facta theologiæ ſuæ par
tem putantes, fabuloſam appellarũt, quam poſtea deteſtati, quamuis & uera & priſca
ſit, ad naturalia tamen reducentes fabulas negant, nec finem hic fecerunt, ſed proprijs
quoq; paſſionibus adorabile nomen dei attribuerunt, quod theologiæ genus ita per
ſeipſum iacet, ut oratione confutatoria non egeat. Quid enim turpius q̃ Venerẽ, Cupi
dinem, & priapum deos nuncupare? Res quoq; humanas deos fecerunt, orationis enĩ
uim Mercurium, excogitationis Palladem nominarunt. Ad hæc opera & artes, alias
C Marti & Mineruæ ut bellicas, alias Vulcano ut omnes, quæ per ignem fiunt, accõmo-
darũt. Extremo malignos quoſdam dęmones, uarios certe atq; multiplices, quos mo
do deos, modo animas mortuorum eſſe credunt, in Theologiam ſuam ſuſceperunt.
Hæc cum ita ſe habeant, cæteris, quia manifeſte friuola ſunt, prætermiſſis, de operatio
ne dæmonum, quãuis in ſuperioribus dictum ſit, tamen quia fere omnes occuparunt,
nunc quoq; dicamus.

Quod dæmones, quos inter hominum deorumq; naturam collo-
cabant, reſponſa dare credebantur. Caput IIII.

PRimum autem Plutarchi uerba in teſtimonium adducam, quæ in eo libro,
qui inſcribitur, quod oracula defecerunt, conſcripta ſunt. Probe inquit aſſe
runt multi, cum à Platone quod qualitatibus ſubijcitur, elementum inuen-
tum ſit, quam materiam uocant, à multis magniſq; dubitationibus philoſo
phos eſſe liberatos. Mihi autem uidentur pluribus atq; maioribus ſatisfeciſſe dubita-
tionibus, qui genus dæmonum inter deos & homines poſuerunt. Modũ enim excogi-
tarunt, quo humanum genus diuino coniungitur. Laudandus ergo eſt, qui primo in-
uenit, ſiue Zoroaſter, ut dicit, ſiue Orpheus, ſiue quidã Phryx, aut Aegyptius, ut ab utro
rũq; cærimonijs conijcere poſſumus. E græcis autẽ Homerus ꝓmiſcue his noĩbus uti
uidet eoſdẽ modo deos, modo dęmonas nũcupans, Heſiodus primus hoĩm diſtinctius

quatuor genera rationalis naturę ordine poſuit,deos primum,deinde dęmonas,poſt- D
ea heroas, poſtremo homines e quibus mutationem atq; progreſſum in melius face-
re uidetur,aurei quidem genus homines in bonos dæmonas transferens,ſemideos au
tem uiros in heroas reducens.Nec neceſſe eſt de ſpacio temporis cum Demetrio con-
tendere.Nam ſiue longo quodam tempore,ſiue breui,ſiue certo,ſiue incerto dæmonis
anima & herois uita commutetur,nihil ad rem cum priſcorum hominum atq; ſapien
tum teſtimonio pateat,naturas eſſe quaſdam inter deos & homines, quæ ſuſcipiunt
mortalium paſſiones,quos dæmonas appellantes & honorantes,leges patrias conſer
uabimus.Et poſt pauca,Recte mihi dici uidentur non deos, qui longe à terris ſemoti
ſunt,ſed dæmonas deorum miniſtros,oraculis præeſſe.Qui uero his dæmonibus pec
cata & errores attribuũt ſecundũ Empedoclem,& ad hęc mortem atq; luctum,ij mihi
parum prudentes ſolẽt uideri.Et paulo poſt.Eſt enim ut in hominibus uirtutis diuer-
ſitas,& appetiuæ atq; irrationalis partis,ſic in ipſis quoq; dæmonibus,ſed in alijs irra-
tionalis hęc pars tenuis eſt atq; imbecilla,in alijs uehemẽs atq; impetuoſa,cuius rei ue
ſtigia teſtimoniaq; ſunt ſacra,& cærimoniæ fabuloſæ multis ad hunc uſq; diem in lo
cis peracta.Nefaſtos enim dies & triſtes in quibus & ieiunia & planctus in ſacris adhi
bentur,ad pellendos prauos dæmonas conſtitutos eſſe crediderim,cuius rei argumen- E
tum eſt,quæ antiquitus fiebat hominum immolatio,quã nec diuinitus introductam
fuiſſe credendum eſt,nec reges,neq; principes temere chariſſimos ſibi liberos iugulaſ-
ſe,ſed pernicioſorum dæmonum iram & impetum retrudentes feciſſe.Nam dęmones
cum nõ poſſint aut nolint animæ per corpus coniungi,quẽadmodum Hercules Oeta-
liam amore uirginis commotus obſidebat,ſic animam hominis corpore detentam pe
tentes,bella,peſtes,aliasq; calamitates urbibus inuexerunt, nec ante ceſſarunt qui ha-
buerint quod cupiebant.His apertiſſime Plutarchus præcipuus apud gentiles philoſo
phus,oſtendit pernicioſiſſimis dæmonibus homines immolatos fuiſſe. Quorũ ſi ali-
qui boni ſunt,cur ita praui placabãtur,cum poſſent facile boni exorari ut prauos pel-
lerent?Nunc autem cum nunq̃ id fecerint,ſed turpiſſima ſemper uita & obſcænis uer-
bis,& ſanguine brutorum atq; hominũ malignos dæmones placarint,quomodo hæc
facientes quę prauis gratiſſima ſunt deo,& bonis uirtutibus placere putabãt?Neminẽ
enim fugit nõ poſſe bonorum eſſe amicum,eum qui ſic uiuit,ut malis gratiſſimus ſit.
Non ergo deos ſed neq; bonos dæmonas gentiles,ſed pernicioſos ſolummodo uene-
rantur. Quam rem magis idem Plutarchus confirmat,dicens:fabuloſas de dijs ratio
nes res quaſdam ſignificare à dæmonibus antiquiſſimis geſtas temporibus,& ea quæ F
de Gigantibus, ac de Titanibus decantantur,dæmonum fuiſſe operationes. Vnde
mihi ſuſpitio nonnunquam incidit,ne iſta illa ſint, quæ ante diluuium à gigantibus
facta diuina ſcriptura tetigit, de quibus dicitur. Cum autem uidiſſent angeli dei fili-
as hominum quia eſſent ſpecioſæ, elegerunt ſibi ex illis uxores, ex quibus procreati
ſunt famoſiſſimi gigantes à ſeculo. Suſpicabatur enim fortaſſe quiſpiam illos,& illo
rum ſpiritus eſſe,qui ab hominibus poſtea dij putati ſunt,pugnasq; illorum tumultus
& bella eſſe,quæ fabuloſę de dijs conſcribebãtur.Plutarchus etiam in libro ubi de Iſi-
de ac Aegyptiorum dijs conſcripſit, his uerbis utitur. Multo melius autem dicunt,
qui quæ de Typhone, Oſiride, & Iſide conſcribunt,nec deorum, nec hominum, ſed
magnorum dæmonum calamitates affirmant fuiſſe, quos etiam Plato,Pythagoras,
Xenocrates, & Chryſippus priſcos ſecuti theologos excellentiores quam homines
fuiſſe affirmant. Sed naturam ſuam quamuis homine ſuperiorem, anima tamen &
corpore coniunctam dixerunt. Quare uoluptate quoque atque dolore alios magis,
alios minus affici. Vt enim in hominibus, ita etiam in dæmonibus uirtutis & uitij
diuerſitas inuenitur. Nam quæ de Gigantibus & Titanibus Græci decantant, & A-
pollinis aduerſus Phythonem bella, Dionyſij præterea fuga & Cereris peregrinatio,
nihil ab illis differunt, quæ de Oſiride & Typhone apud Aegyptios narrantur.Em-
pedocles

A pedocles autem pœnas etiam dare dæmonas peccatorum cõfirmat. Aether enim eos
inquit,& pontus expellit,terra nullo modo ſuſcipit. Sic ab alio in aliud elementum
depulſi,atrociter uexantur quouſque purgati primum ad locum redeant.Similia uero
de Typhone ferunt Aegyptij,quem aiunt inuidia commotum, terra ſimul atque ma-
re turbaſſe, Deinde graues pœnas perſoluiſſe. His ſimilia idem Plutarchus in libro
quoque de Caſu oraculorũ explicuit. Ille inquit dæmonibus diuinationem attribu-
ens,multa de Delphis,& de Dionyſio dicebat,Nec erat neſcius eorum ſacrorum, quæ
apud Græcos celebrantur, ſed dicebat eis magnas iſtorum dæmonum fuiſſe calami-
tates ſignificari,Apolliniq; cum Typhonem interfeciſſet,non annorum nouem, neq;
ad tempus fugere neceſſarium fuiſſe,ſed in alium mundum impulſo,poſt nouem ma-
gnos annos pœnis purgato contigiſſe, ut ad oraculum, quod interim Themis cuſto-
diebat, rediret. Sic ſe habuerunt quæ de Typhone & de Titanibus narrantur. Dæmo
num enim aduerſus dæmonas pugnæ fuerunt, & exilia eorum, qui uicti fuerant atq;
ſupplicia,qualia Typhon, quoniam in Oſirim,& Saturnus, quoniam in cœlum pecca
uit, paſſus eſt. Quorum honores aut omnino apud nos defecerunt,aut minores ſunt,
cum in alio ipſi exulent mundo. Audio enim etiam Solymos Liciorum uicinos Sa-
B turnum maxime ueneratos fuiſſe. Sed poſtquam Archalum & Arithon & Toſibim
principes ſuos interfecit, fugiſſe inde ipſum teſtantur, ac ideo neglectum fuiſſe. His
autem ſimilia multa poſſumus à fabulis accipere. Si uero nominibus deorum non-
nullos dæmonas appellamus, minime mirum uideri debet, cui enim deorum unuſ-
quiſque ſubijcitur,cuius uirtute ſuſtentatur,eius nomine ſolet nuncupari.Nam & no-
ſtrum alius Iouialis,alius Martialis,alius Mercurialis eſt, & multi forte ita nuncupa-
ti ſunt, ut nomine rem oſtendant, Multi contrarias etiam denominationes habue-
runt. Hæc Plutarchus.

De operatione bonorum dæmonum ſecundũ Porphyrium. Caput V.

NVnc rurſus de bonorum dæmonum uirtute atq; operatiõe à Porphyrio
nõnulla colligamus. Iure namq; teſtimonio ipſius crebrius utimur, qui
& noſtræ religionis maxime hoſtis fuit,& exactiſſime Theologiam gẽ-
tilium ſciuiſſe putatur. Is igitur in libro de reſpõſis,Pana Dionyſij famu-
lum enarrat fuiſſe,quem cum in numero bonorum dęmonum collocet,
agricolis quibuſdam apparuiſſe confirmat,quos & repente poſtea mortuos aſſerit ſic
dicens.Pana Dionyſi famulum fuiſſe Apollo iſto reſponſo ſignificauit.Nam cum no
C uem ſimul homines in quadam Branchidarum agro mortui eſſent, interrogantibus
quænam necis eorum cauſa fuerat,ſic Apollo reſpondit.

Toruus Dionyſi famulus Pana auriq; cornis
Per nemora obſcura gradiens,monteſq; per altos
Pinum una atq; alia reſonam ſyringa tenebat.
Geſtabatq; manu,multos in corpore uaſto.
Proſtrauit,mortiq; uiros dedit horridus ille.

Audis homicidia? Vides figuram? Perſpicis res geſtas Panos,quas Apollo expoſuit?
Quomodo igitur bonus eſt dæmon,qui talia faciebat? Sed cõſidera etiam aliorũ ma
gnifice facta,quorum gratia cœlo relicto,in terra conuerſantur. Non enim modeſti-
am aut iuſtitiam exemplo docuerunt,ſed alij obſcœnis uoluptatibus, alij pugnis, alij
uenationibus gaudent. Cum enim ab Apolline quæreretur,ſi iurandum eſt,ſic reſpon
ſum fuiſſe ait.

Sunt calami matri diuum,ſunt tympona curæ
Fœmineiq; chori,dura atq; horrentia bella
Pallas amat,nemora & ſaltus uenatibus apti,
Dianam capiunt. Iunoniq; humidus aer
Debetur,Cereriq; ſeges,perquirit Oſirim

In latis

In latis Nili ripis fidiſſima coniunx. D

Si ergo fiſtulæ atq; tympana taleſq; ſonitus & turba muliebris matri deorum gratiſſima ſunt omni uirtute neglecta, hæc adhibenda eſſe uidentur. Mineruæ quoq; pugnæ atq; bella, non pax nec quies hominum, & Dianæ uariæ canes tanꝗ uenatrici nimium placent. Cur igitur relictis cæteris, quæ ad beatam uitam conducunt, hæc quæ grata dŋs ſunt, non amplectuntur.

Quod dæmones coguntur ab hominibus. Caput VI.

Magnam uero naturam dęmonum ea, quę iſtis ſubiecit, maxime oſtendunt. Recte inquit, à Pythagora dictū eſt, nō ſponte inuocatos deos, ſed neceſſitate quadam impulſos accedere, quàmuis alios maiore, alios minore impelli neceſſitate nō ignoramus. Nonnulli autem quadā accedendi conſuetudine & maxime ſi natura boni ſunt, facilius accedunt. Nonnulli cum inuocati aduenerint, nocere conentur, præſertim ſi negligētius quiſpiā in ea re ſe habuerint. Hęc em̄ omnia uera eſſe ac neceſſitate omnes inuocatos uenire à reſponſis eorum diſcere poſſumus, non autem ſimpliciter dicta neceſſitate, ſed perſuaſione quadam perfuſa coguntur.

Exorata tuis ueni ſermonibus iſtuc
Mortales quos conſilio inuenere deorum. E

Et in alio multo clarius

De cœlis Hecate cur huc compulſa uenire es?

Et paulo poſt reſpondetur.

Victa hominum præcibus cœleſtia numina terram
Coguntur petere, & caſus aperire futuros.
Apollo quoq;, inquit, cogi ſe hoc reſponſo declarauit
Carminibus domitus Phœbus fulgor ab alto
Defluxit tacitus, purumq; per aera uectus
Afflatu ſpirans, labenſq; in corda ſonoro.
Et ſubŋt mentem innocuam, ſanctiq; capacem
Numinis, & peperit mortali ex gutture uocem.

Iſtis ipſis ſubŋcit dicens, nihil his clarius, nihil diuinius, nihil uerius excogitari poteſt. Spiritus em̄ à cœleſti defluxus uirtute animatū & organicum corpus ingreditur, & anima tanꝗ baſi uſus per inſtrumenta corporis uocē reddit. Hinc igitur patet coactos accedere, ab his autē quæ ſequentur, nec poſſe quidem cum uelint recedere perdiſcemus. F

Ceſſa nunc tandem & uerbis iam pace, uitæq;
Da requiem ſoluens priſcas cædenſq; figuras
Et remoue à membris ac lintea dura reſolue. Et in alio.
Soluite ſerta pedes, liquidis & ſpargite lymphis
Eq; manu ramum laurus auferte uirentis.
Linea ſitq; omnis deleta, omniſq; caracter.

Quibus addit philoſophus, lineas ergo dicit delendas ut recedere poſſit. Iſta enim & habitus corporis atq; ueſtitus, quoniam inuocatorū habēt deorū effigiem, ne recedat, facile faciunt. Quam ergo diuinitatem habēt, qui ad tantam miſeriam deiecti ſunt, ut ab hominibus detineantur, neq; uirtute aut ſapientia cogantur, ſed arte quadam malefica impellantur? Nec ergo Pythagoras, nec tu Porphyri, nec quicunq; illos appellat, recte unquā dicere poteris, ſed nec bonos quidem appellare dæmones licet, eos, qui à mortalibus, præſertim maleficis atque magis ita illigantur, ut neq; recedere quidem poſſint cum uelint. Nam ſi diuina impaſſibilis omnino natura eſt, quomodo dŋ erunt qui ueſtitu, lineis, figuris, coronis, herbarum floribus, & uerbis quibuſdam ineptis ac barbaris, quaſi uinculis ab hominibus uinciuntur? Quomodo autem boni ſaltem dæmones erunt, qui coacti hominibus adſunt? Nam ſi ad benefaciendum uocantur, oportet certe ſi boni ſunt, ſponte abſque ulla neceſſitate accedere. Sin autem ad malefa-

A ciendum,quomodo boni erunt,qui mala peragunt?& quomodo adoratione atq; cul-
tu digni ſunt,qui maleficis hominibus ſeruiunt,& mala coacti & prȩter uoluntatẽ ſu-
ſcipiunt,nõ uirtutis aut alicuins boni gratia,ſed pernicioſiſſimo magorum artificio?
quod idem Porphyrius in epiſtola ad Anebonum Aegyptium latius expoſuit,petijtq;
ab eo tanquam in ea re perſectiſſimo,quare tantam illud artificium uim habeat per
doceri. Sic enim dubitando interrogat. Magnam uere mihi dubitationem illud affert
quia ut meliores rogant,& ut peioribus imperant. Deinde cur cum ipſi dij iubeant cæ-
teros eſſe iuſtos,iuſſi multa iniqua cõmittũt? Nam cũ nullo modo uelint exaudire ho-
minem,qui multis ſe diebus ab operatione uenerea non abſtinuit, ipſi uocati ad inlu-
ſtam uenerem,multos impellunt. Præterea nolunt ab eſu carnium ad inuocãdum ua-
tem accedere,ne ſcilicet animalium cæde inquinẽtur,ipſi uero nidore ac ſanguine ma-
xime ducuntur. Ad hæc qui mortuum tetigit,ei ad uiſionem accedere non licet, mor-
tuis autem & cadaueribus animalium,omnes fere diuinæ res peragũtur. Illud autem
nullam mihi rationem habere uidetur,quod non dico dæmoni aut animæ,ſed ipſi re-
gi atque reginæ, Soli dico ac Lunæ,aut alicui cœleſtium deorum ſamuli nonnunquã
& ſceleſti homines terrorem inſerunt,& multa ſalſo dicentes, ad manifeſtandam ue-
B ritatem illos compellunt. Falſa enim profecto dicunt atque impoſſibilia,cum cœlum
ſe ſciſſuros,& arcana Iſidos edicturos,& membra Oſiridos Typhoni tradituros mi-
nantur,niſi dij reſpondeant. Quomodo enim deiecti atq; formidoloſi nõ ſunt, qui fi-
cto huiuſcemodi terrore tanquam inſantes mouentur? Moueri autem eos iſtis Chæ-
remon etiam ſacer ſcriba teſtatur, & hæc illa dicit eſſe, quibus maxime dæmones co-
guntur. Ipſe uero quibus utuntur rationes ac preces,qua ratione ualeant non uideo.
Tu uero inquiunt, qui e limo emerſiſti,qui ſedes in loco,qui nauigio nauigas,qui ſin-
gulis horis formam commutas,& in ſingulis zodiaci ſignis commutaris. His enim
orationibus atq; hymnis uiſui hominis dicunt deum ſe ſubijcere,neſcientes, quia ima-
ginationis ſuæ paſſionem illi attribuunt. Si uero hæc ſymbolice dicuntur,quia uirtu-
tum ſigna ſuarum ſunt, expoſitionem nobis horum ſignorum afferant. Non enim
paſſio certe ſolaris aliquo modo credi poteſt. Nam ſi Solis eſſet quemadmodum
eclypſis, ſic ab uniuerſis hominibus uideretur. Barbara uero uerba, & quæ nihil ſi-
gnificant,quod ſibi uolunt? Nam ſi ad uerborum ſignificationem deus reſpicit, qua-
cunq; uoce eadem res ſignificatur,mouebitur,non enim Aegyptius erat deus,ſi autem
Aegyptius fuit,ſed tamen non Aegyptia lingua,immo uero nec humana omnino uti-
C tur. Quare autem magorum malignitate hȩc omnĩa ſunt excogitata,qui noſtras paſ-
ſiones deo attribuere auſi ſunt,aut aliter homines de deo cogitant, quam rei ueritas
habeat. Et poſt pauca. Falſum ergo omnino eſſe uidetur, quomodo neceſſitas deo
poſſit inferri,nec enim permulcetur nec cogitur deus. Ita fruſtra per hanc,ut ipſi dicũt
ſapientiam,de inueniendo fugitiuo ſeruo,de prædijs emendis,de uxore ducenda,diui-
num intellectum perturbant. Hæc ab epiſtola Porphirij ſumpta ſufficiant.

Quod dij gentium magicas artes docuerunt. Caput VII.

MAgicæ autem artis ipſi dij gentilium & inuentores & doctores fuerunt. Vn-
de nanq; homines,quibus dæmones coguntur q̃ ab ipſis dæmonibus diſce-
re potuiſſent? Neq; putes id ita à nobis dici. Nihil enim nos harum rerum
ſcimus,neſcire uolumus. Sed ad redarguendum errorem gentilium, & ad
defenſionem noſtram idem ipſe Porphyrius teſtis citetur, qui in libro de Reſponſis,
his uerbis utitur. Non autem ſolum felicem conuerſationem ſuam,uerum etiam qui-
bus rebus gaudeant,& quibus illigentur dij hominibus ſignificarunt. Et ad hæc qui-
bus rebus cogantur,& quæ ſibi offerenda ſunt, & quos dies uitare oporteat, figuras
quoq; ipſas ſimulachrorũ quales eſſe debeãt,& in quibus locis ipſi uerſentur,& om̃ino
nihil eſt,quod ab ipſis dijs homines nõ didicerint. Quam rem cum multis approbare
poſſumus

poſſumus,paucis tamen erimus contenti. Primum enim Proſerpinæ reſponſa de ſimu D
lacchris,quomodo & ex qua materia facienda ſint,his uerbis Hecate declarat.

Quale mihi facias ſimulachrum aduerte docebo.
Silueſtri cape nata loco atq; abſinthia circum
Ponito,tum totum cælato & pingito mures
Qui ſoleant habitare domos,pulcherrime ſunto
Hæc ornamenta,atq; animo gratiſſima noſtro,
Tum myrrham,thus,ſtyracem,ipſorumq; cruorem
Conterito pariter murum,ſacra deſuper inde
Verba cane,tot uero adhibe mureſq; repone,
Quot mihi tu eſſe uides formas,tum ſumito laurum
Exq; eius trunco uaginam aptato,piaſq;
Tunc effunde preces ſimulachro,& debita ſolue
Vota,hæc ſi facies per ſomnum meq; uidebis.

His aliiſq; huiuſmodi magnus apud gentes philoſophus,theologuſq; mirabilis,ſecre
ta deorum myſteria,ſublimia atq; arcana oſtendit,quibus dæmonum uirtus & mali
gnitas profecto manifeſtatur. Quid enim proſunt maleficæ iſtæ artes, aut quam uti E
litatem inanimata nobis ſimulachra afferunt? Quid autem oportet magicas artes in
ſequi, ſi uirtus & philoſophia ad felicitatem ſufficiat? ſed uideamus qualia ſint quę
ſubiecit, caracteres & inquit figuras non parum à deis diligi Proſerpina his uerbis
ſignificauit.

Quiſnam hominum formas æris neglexerit unquam,
Aut auri flaua,aut argenti candida dona?
Quis non miratur? quis non hæc ipſa deorum?

Non autem ſolum figuras à diis peramari,ſed ipſos etiam circumſcribi docuit. Conti
neri enim eos ait in conſecrata imagine,quaſi in ſacra quadam terra. Sacra enim eſt
terra quæ dei habet imaginem,qua ſublata,illud ſtatim ſoluitur,quo deus cōtinetur.
His omnibus optime aſtruitur terreſtres atq; paſſibiles dęmones à gentibus coli,quos
non iniuria nos penitus contempſimus. Vides enim à theologis eorum,& ab illis ipſis
concedi figuris,& caracteribus eos detineri,cum oporteret non alibi,quàm in animo,
nec in omni animo,ſed ab omni macula remotiſſimo,& omni uirtute prȩditos eos ha
bitare. Merito ergo certe ad talē animum diuinus aduenit ſpiritus, nec nobis uirtute ac
pietate præparatis,ad ſuſpiciendum deum magicis artibus opus erit. Sed de his ſatis. F

Quod oracula defecerunt. Caput VIII.

Nunc autem audias,quæ reſponſa deorum de deficientibus oraculis in eo
dem libro Porphyrius recitat.

Ablata eſt Pythii uox haud reuocabilis ulli
Temporibus longis,etenim iam ceſſit Apollo
Clauibus occluſus ſilet,ergo rite peractis.
Diſcedas patria,& redeas ad limina ſacris.

Oportune iſtis adiiciam illa, quæ Plutarchus de deficientibus conſcripſit oraculis.
Cum igitur ait Amonius tacuiſſet,tunc ego ad Cleumbrotum dixi. Narra nobis o a
mice ſi placet de oraculis,de quibus apud uos præclara dicebantur. Nunc autem om
nia extincta eſſe uidentur. Hæc ego. Tacente autem Cleumbroto,& quaſi rubore con
fuſo,ac in terram reſpiciente. Quid oportet inquit,Demetrius de illis quærere,cum o
mnia fere hic præter unum uel ad ſummum alterum defeciſſe perſpiciamus. Quare
communiter inter nos conſideremus,quanam de cauſa oracula deorum ſic debilitata
immo uero extincta ſunt. Non enim ignoramus Boetiam multiuocam propter mul
titudinem oraculorum appellatam fuiſſe, quæ omnia quaſi aquarum fluenta defic
cata ſunt. Nullibi enim nunc quam in Lebadia Boetiæ oraculum in illis partibus in
uenitur.

A nitur. Cætera uero uniuerſa uel ſilent, uel penitus deſolata ruerunt.

Quod gentilium dæmones mortales ſunt. Caput IX.

AD hæc alia quoq; ſubijcit Plutarchus, quibus gentiliũ dæmonas mortales
eſſe oſtẽdit. Non enim inquit mi ale mihi dici uidetur nõ deos, ſed miniſtros
deorum dæmonas oraculis præeſſe. His autem dæmonibus errores & cala
mitates attribuere, ac deniq; mortales eſſe opinari barbarice dictum arbi-
tror. Interrogauit igitur Cleumbrotus Philippum, quis & unde adoleſcens eſſet. Cũq;
audiſſet, neq; nos ignoramus, inquit o Eracleo in abſurba uerba nos incidiſſe. Sed nõ
poſſumus, cum de magnis rebus dicatur audacter magis quam uere ſubiectis princi-
pijs recte ad ulteriora procedere, nec credo te fugere datum eſſe abs te quod negaue-
ras. Concedis enim dæmones eſſe miniſtros deorum. Quid autem inter hos & deos in
tererit, ſi utriſq; incorruptibilitas & impaſſibilitas eſſentialiter ineſt? Ad hæc cum Era
cleo ſilentio cogitaret, malos quidem dæmonas eſſe ait Philippus, non ſolum Empe-
docles, uerum etiam Plato & Zenocrates & Chryſippus ſcripſerunt. Democritus au-
tem cum deprecetur bona ſibi apparere dæmonia, oſtendit non ignoraſſe proterua
quædam etiam eſſe profecto. De morte uero dæmonum audiui ego ab Aemiliano
B rhetore uiro prudente ſimulatq; modeſto, quem credo multos ueſtrum cognouiſſe,
quod cum in Italiam pater ſuus nauigaret circa inſulas, quas Echinadas appellant,
flatu uentorum deficiente, noctu prope Paxas deueniſſe. Cũq; omnes pene qui ſimul
nauigabant, attentiores uigilarent, repente à Paxis inſula uocem magnam auditam
fuiſſe, qua Thramnus quidam uocabatur, quæ uox nouitate rei omnes magno pertu
lit miraculo. Tramnus enim ille, qui uocabatur homo, erat Aegyptius, eius ipſius na-
uis gubernator, quibus uocatus nihil reſpondit, tertio uero uocatus, morem geſſit uo-
canti atq; reſpondit. Illum uero multo maiore uoce ſic exclamaſſe. Quãdo iuxta palu
dem fueris, annuncia tunc Pana magnum mortuum eſſe. Qua re audita, magno dice-
bat Epitherſes (ſic enim Aemiliani pater appellabatur) omnes terrore perculſos fuiſ-
ſe. Cumq; dubitarent utrum obtemperandum eſſet illi uoci, an non hoc Thramni gu-
bernatoris conſilium ab omnibus comprobatum fuiſſe. Si ſecundi quidem ſpirarent
uenti nihil eſſe dicendum, ſin uero tranquillitas maris eſſet, & uentorum flatus, cum in
eo loco eſſent omnino deficerent, non eſſe retinenda quæ audiuere. Cum igitur iuxta
paludem eſſent, quia nullus erat flatus uentorum, tunc Thramnum in mare pronum
reſpicientem, magna uoce dixiſſe quæ audiuit. Magnus Pan mortuus eſt, qua re nun
C ciata, magnus multorum gemitus, immo uero innumerabilium miraculo quodam
commixtus, ſubito auditus fuerat, & quoniam multi fuerant, qui ea in naui nauiga-
bant, cito ac facile cum Rhomam ueniſſent, huiuſmodi rei rumores uniuerſam urbem
repleuerunt, & à Tyberio Cæſare qui tunc gubernacula reipublicę gerebat, Thram-
num accerſitum fuiſſe, cui rei tantam fidem Tyberius præbuit, ut philoſophis, qui tũc
Rhomæ reperti erant accitis, diligenter quiſnam eſſet ille Pan, accurioſe ſcrutaretur.
Omnes autem illos quibuſdam in idem conueniſſe coniecturis, ac dixiſſe de illo ſibi ui
deri nunciatum fuiſſe, qui à Mercurio & Penelope natus fuit. Cum hæc Philippus di
xiſſet, nonnulli eorum qui aderant, eadem ipſa ab Aemiliano ſene audiſſe teſtaban-
tur. Tunc Demetrius ultra Britanniam inquit, multas eſſe inſulas deſolatas, quarum
aliquæ dæmonibus, ac heroibus ſunt dedicatæ. Nauigaui autem ipſe inquit auxilio re
gis uidendi gratia ad proximã Britanniæ inſulam, ubi pauci quidem incolæ, omnes
uero ſacroſancti à Britannis habentur. Cumq; ibi eſſem, magna tempeſtas in aere
commota, nimbis & fulminibus omnes exterruit. Quam rem incidiſſe inſulares di-
cebant, quia ex dæmonibus uel heroibus aliquis defecerit. Sicut enim lucerna dum
ardeat nemini noceat, extincta uero multis, ſic magnas animas aiebant propitias eſ-
ſe dum uiuunt, dum uero extinguuntur, aut corrumpuntur, aut nimbis & grandine,
ut modo peſtifero cuncta replent ueneno, eſſeq; ibi narrabant inſulam, ubi Saturnus

ſomn ouinctus,à Briareo cuſtodiretur. Somnum enim quaſi nexum ipſi eſſe iniectum D
multosq; cum ipſo eſſe dæmones cultores atq; miniſtros. Hæc Plutarchus. Animad-
uertendum autem arbitror diligenter, quo tempore dæmonis mortem fuiſſe dicit.
Quippe Tyberij tempore Saluator & dominus noſter cum hominibus conuerſatus,
omne dæmonum genus ab humana depulit uita. Habes igitur etiam à ſummis apud
gentiles uiros non alio tempore unquam quam temporibus Saluatoris noſtri dæ-
monas extinctos fuiſſe.

De uetuſtorum fallacitate oraculorum ex Tenemeo. Caput X.

VErum quoniam hæc cunctis nota ſunt, ad ea transgredi animus eſt, quæ
neminem e ſtudioſis fugere poſſunt. Vetuſtiſſima enim deorum reſpon-
ſa, omnes Grecorum populi, & uniuerſa ſolent gymnaſia decantare. Ea
reſponſis delphici Apollinis deluſus Oenomaus uir apud Græcos tam
philoſophia quam eloquētia nobilis, curioſe collegit & refutauit. Vtar
igitur uerbis eius, ut uideas gentium deos ab ipſorum gentium philoſophis deriſos, o-
raculaq; deorum figmenta hominum putata fuiſſe. Sic igitur Oenomaus in libro de
falſitate oraculorum conſcripſit. Cum fame inquit Athenienſes propter Androgei cę-
dem agitarentur, & ad auxilia deorum confugerēt, non ut iuſtitia & humanitate, aut E
ſaltem pœnitentia mentis, quæ contritione placandos deos Apollo reſpōdit, ſed mor-
tem morti, peſtem peſti, crudelitatem crudelitati addidit. Iuſſint enim ſingulis annis
ſeptem mares, totidemq; fœminas in Cretam ſacrificandos mitterent, cuius rei memo
ria, immo quædam ueſtigia uel uſq; ad tempora Socratis quingentis annis poſtea du
rauere. Id quippe fuit, quo mors Socratis remorata fuiſſe dicitur.

Diligite ex omni ſeptem uos corpora ſexu.
Atq; ea Minoi regi mandate quotannis.
Per mala ſic hæc ueſtra, dei placabitis iram.

Cur autē deorum optime ſi iuſtiſſimum fuiſſe Minoa ſciebas, qui primus leges ſan-
xiſſe fertur, & apud inſeros iudex eſſe propter iuſtitiā creditur cōſtitutus, tantā ad eū
moriturā iuuētutem deſtinaſti? an ut fame illius officeres? Interfectores enim Andro-
gei nō innocētes ſi iuſtus ille fuit, perijſſet. Cur autē ſi deus ex ambiguis homines ora-
culis in perniciem deceptos, crudeliter & iniquiter intrudis? Crœſus enim imperiū Li-
diæ à maioribus ſucceſſione ſuſceptum pietate, in deos maiores ſuos ſtatuens ſupera-
re, ut eorū patrocinio tutior eſſet, te Apollo maxime coluit, templumq; tuū Delphice
auro atq; argento ita ornauit, ut ditiſſimum templorum omniū & ſit & uideatur. Vn- F
de iure tua beneuolentia fretus, aduerſus Perſas arma mouere ſtatuit, neq; id abſque
conſilio tuo. Tu enim ea de re interroganti ſic reſpondiſti.

Intrepidus ſi Crœſus Alym tranſmiſerit amnem,
Imperium perdet magnum, regnumq; ſuperbum.

Hic reſponſi ambiguitate tui numinis cultorem, qui te ſuis operibus ditauit euertiſti,
& regnum Lidiæ, quod longiſſima ſucceſſionis ſerie in eum deuenerat, in Perſas tran
ſtuliſti, non ſponte opinor. Non enim tam pium religioſumq; regem, & præcipue tui
amicum decipere unquam uoluiſſes, ſed futurorum ignorantia id factū arbitror. Nā
ſi tanquā deus futura cognoſceres, non latuiſſet te non intellecturū oraculi ambigua
Crœſum. Miſer igitur tu, qui Delphos habitans inde ad uniuerſum orbem inania ſun
dis reſpōſa. Inſani autē omnes homines, qui ad te quaſi ad uiridicum deum accurrunt,
nec meipſum inſanū fuiſſe inficior, qui & bis ambiguitate, ne ignorātia tua dicam, de-
ceptus, tertio etiam nō diuitijs aut uana re quapiam, ſed quomodo facilius atq; tutius
philoſophari poſſem abs te quæſiui. Sed mea omittēda forſan ſunt, alienaq; ſimul, quę
temporibus noſtris efficiens, omnia confundis. Antiquiſſima uero, quæ uniuerſis pa-
tent omnino prædicanda. Magno Xerxes terreſtribus copijs atq; naualibus in Græ-
ciam impetu ferebatur. Quare Athenienſes, quibus maxime infenſus erat turbati, cum
null-

A nulla ſalutis ſpes ſibi aliunde reſtaret, ad te Delphice confugerunt. Quid autem tu, num amicos atq; cultores tuos defendiſti, minime: ſed ligneo muro munitos, derelicta urbe fugere conſuluiſti.

Effugite externas mundi, & penetrate ſub oras
Ne miſeri tardate, feret fuga ſola ſalutem.
Non ſaluum caput ullius, non pes ue, manus ue
Vlla nec in reliquo pars deniq; corpore ſalua
Curribus ecce furit uectus de gente Syrorum
Mitis erit nulli, rapiet ferus omnia Mauors.
Non templis diuum parcet, non mœnibus urbis,
Cuncta igni conſumet, an ipſa exterrita magno
Sudore aſpicitis ſuperum ſimulachra madere?

Hæc ne diuinatio eſt? Nemo profecto conditionem illorũ temporum perſpiciens hoc ignoraſſet. Sed quid deinde ſequitur.

Poſt multas tandem proſtratas Iuppiter urbes
Lignea mœnia dat Pallas, quam condidit urbi,
B Vnde optata ſalus felix & palma ſequetur,
Si tantum pugnam non expectarit equeſtrem.
Tu uero Salamis, uel cum ſucceſſerit æſtas,
Vel cum triſtis hyems, proprijs priuabere gnatis.

Quo pacto ſi Apollo futura quaſi præſentia præuidere poteſt, amiſſuram ſciebat filios Salamina, utrum uero hyeme quando Cerealia ſemina iaciuntur, an æſtate, quãdo metuntur ignorabat? qa uidelicet certum erat non potuiſſe illos in gẽti Perſarum exercitui reſiſtere. Quo autem tempore aggrederentur, maleficus ille, qui hæc omnia reſponſa fingebat, minime ſcire poterat. Simili ratione ruinam urbis Athenienſium præuiderat, ac ideo fugere illis nauibus, quaſi ligneo munitos muro conſulebat, quod etiam Themiſtocles humani uiribus ingenij præuiderat. Sed antequam tu authoritate tua populum mouiſſes, perſuadere non poterat. Nunc quid hac de re quærentibus Lacedæmonijs reſponſum fuit, uideamus.

Qui ſartam antiquam colitis uel mœnia ueſtra
Aſperſis deuicta cadent, uel regis adempti
Herculidis mortem grauiter plangetis amaram.

C Hæc certe ſi quieto tempore cecinifles, omnibus friuola uiſa fuiſſent, ſed terrore factũ eſt, ut ignorantia tua lateret. Non enim ſolum uaticinia, uerum etiam aruſpicia, & auium uolatus atq; cantus in talibus ſolent temporibus facile credi. Cõſideraſti enim urbe proſtrata regem quoq; non euaſurum. Sin autem rex egrederetur caſurũ illum nemo dubitaſſet, qui & multitudinem hoſtium & uirtutem Lacedæmoniorum non ignoraret. Ita fieri poſſe conieciſti, ut perterriti hoſtes, admiratiq; animos hominum conſilium aggrediendæ urbis relinquerent, quam ſi tamen cæpiſſent ac diruiſſent, rex etiam euadere non poterat. Rege interempto, poſſe urbem euadere ſperaſti, ac ideo ita ex ignorantia diſiunxiſti, ut quoq; res ſe uerteret, ueridicus uidereris. Prætereo multa, quorum ambiguitate magnas urbes plerumq; ſcimus euerſas fuiſſe. Nihil enim unquam hominibus hæc deorum reſponſa contulerunt, obfuerunt uero ſæpius, alios in alios cupiditate ac ſpe uictoriæ Apollinis authoritate concitantia. Sed audiamus quid Lycurgo reſpondit.

Chare Ioui magno qui templa ad noſtra Lycurge
Veniſti, chare & cunctis dilecteq; diuis
Te ne hominem appellem ne deum? ſed quando ſacrarum
Cura tibi tanta eſt documenta exquirere legum
Te potius natum cœleſti ex ſtirpe putarim.

Has autem concedo libens cognoſcere binas D
Prima uias opus eſt,bina & ueſtigia uitæ
Humanæ,quarum una fouet,lætaq; fouetur
Libertate homines,ſemper contra altera triſti
Seruitio & turpi pręmit,hanc ignauia uecors
Seditioq; parit,pax illam dulcis amorq;
Hanc igitur fugiet,illam ſed quiſq; ſequetur.

Quæris an deus ſit,& deum potius fore putas,etiam ne conijciens illum propter uirtutem futurum memoriæ? Leges autem illi eas cõcedis,quas aniculæ quoq; mediuſfidius & mancipia non ignorant.Quis enim uirtute atq; concordia ciuitates creſcere, contrarijs libertatem amitti ambigeret?Sed doce,quomodo fortes,quomodo concordes ciues erunt,nec mortales homines uelis hæc uidere,quæ tu neſcias.Non autem de rebus publicis atq; grandibus ſolum,ſed priuatis etiam ac leuioribus inutilia dabant reſponſa.De ducenda enim uxôre interrogatus reſpondit.Argiuam eligito puellam, de filijs autem Neue Labdacides uxor pariet tibi perniciosſum,demigratione,ad aureos migrate uiros,de inani gloria.

Excedit cunctas exculta Pelaſgica tellus, E
Thraces,equis præſtant,uirtus ſed maior eorum
Eſt hominum,qui pulchræ Arethuſæ e gurgite potant.

Non uidetis certe o Apollo aruſpicibus & auguribus melior.Multo enim te Socrates præſtantior, qui cum ab eo quidam quæreret,duxeret ne uxorem,utrum facies inquit pœnitebit.Ille uero q filios deſiderabat,dixiſſe fertur,nõ recte ipſum facere, quod de habendis cogitet liberis,cum potius cogitandum ſit,quomodo ſi dabuntur,debent gubernari.Ei uero qui patriam deſerere uolebat,quoniam infeliciter in ea degeret, non proba ipſum agitare reſpondit conſilia,patriam enim relinquebat,ſed ſuam moroſitatem quę faciet,ut apud alios quoq; nõ proſpere uiuat,ſecum afferebat.Tu aũt o Apollo non modo uocatus,ſed etiam ſponte nonnullis conſuluiſti.Nam Athenienſibus nihil petentibus uiginti ante uigintiq; poſt caniculares dies opaca in domo Dionyſio uti medico conſuluiſti,nec præclarum quid,ſed quod uel mediocriter peritus medicus ſciret protuliſti.Quod uero ſeni cuidam ſi liberos procreare uellet,iuniorem ducendam uxorem reſpondiſti,quid libet,id qui naturæ uires ac ætatum conſiderauit, non peius te ipſo uideret. F

Quod malefici uates partem quæſtus petebant. Caput XI.

CVR autem ei ſapientiſſime deorum Charialo ac Archelao Lacedæmoniorum regibus multo utilius fore reſpondiſti,ſi agri quem bello acquiſiuerint mediã Apollini partem attribuerũt.Cui porro alteri Apollini tribuerent? Non enim tibi petebas,neq; ita ego te imprudẽtem audeo dicere.Sint hæc.

Quod Poetæ reſponſis laudabantur quaſi diuini. Caput XII.

ARchilochum autẽ poetam omniũ poetarũ petulantiſſimum,qui de mulieribus ea ſcripſit,quæ nemo frugi æquo animo audiret,& Euripidem à Socratica philoſophia improbatũ,& Homerũ,quem Plato tanq̃ inutilẽ à ciuitate ſua reppulit,laudibus ad aſtra tuliſti.Archilochi enim patri de filio quærenti dixiſti.Præclarus hic inter homines erit o Theleſicles.Smiliter fere de Euripide. Naſcetur tibi filius Mneſarchides optimus atq; glorioſus.Homerum autem & feliciſſimum quaſi deum,& miſerũ,quoniam in agenda uita non paruos tulit labores pronũciaſti.Quid igitur erat,quo immortalitas tibi Archilochus dignus uidebatur?Dic quæſo abſq; inuidia,ut mirabilẽ eius uirtutem etiam nos imitati, ad cœlum ſimiliter cõſcendamus.At uituperandas om̃es mulieres putas,quæ nobis nubere nolint,ut Archilochus fecit?Sed ꝓpter carmina uidelicet tibi placuit,dij em̃ & uiri diuini carmine utũtur,nec domus,nec ciuitas aliqua,nec natiões ſine carmine ꝓbe gubernanſ,Quare

qui cum

A qui eum occidit Archias à templo,quaſi ſceleſtus exire abs te iuſſus eſt, Muſarũ enim
occidit amicum. Qua uero uirtute dij Euripidem admirati ſunt neſcio,niſi coronas ac
plaudentia theatra ſoleant admirari,an quia publice in arce Athenienſium cœnaret?
an quia Macedonum populi eum laudabant,cœlo dignum iudicaſti? Homerum ue-
ro cur deum,cur felicem fore putabas?cui de morte interroganti reſpondiſti, patriam
quære. Nam hanc mater tibi,non pater dedit. Sed non procul à Minois tellure inſula
eſt,in qua tibi erunt ultima fata,cum adoleſcentium abditum ſermonem audies. Gra
ue nanq; o ſapientiſſimi uirorum,deorum uolui dicere,graue inquam eſt,ſi neque ubi
natus eſt,neq; ubi morietur ſciet Homerus. Simileq; mihi uidetur ac ſic Scarabeus ue-
hementia uentorum à ſtercore ubi natus eſt,ad alia ſtercora latus Delphicum Apolli
nem interrogaret,quonam e ſtercore natus eſſet,& in quo deniq; moreretur. Sed de
Poetis hactenus.

Quod Athletæ diuinis honoribus authoritate Apollinis
afficiebantur. Caput XIII.

SV uero non Poetas ſolummodo, ſed pugiles etiam atque Athletas in deo-
rum tuis oraculis honores conduxiſti. Vtinam cum mare metiri poſſis, &
B arenarum numerum non ignores,ſurdos intelligas,& mutos audias,hæc
omnia neſcires,& illud probe teneres, quia pugiles à calcitrantibus nihil
differunt. Sic enim aut aſinos quoq; deos putares,aut Diomedem pugilem, non quaſi
deum honorares. Vltimus heroum Diomedes,quẽ uenerator ſacris. Cur enim o Græ-
corum interpres,ut Plato dicit,ad cœlum illum hominem rapuiſti? An quia uno ictu
in olympico certamine aduerſarium deiecit,apertiſq; pectoribus eius, manu pulmo-
nem abſtraxit? O rem mirabilem. An quia quatuor talentis damnatus non tulit, ſed
mœrore ac ira commotus,columnam qua domus ſuſtentabatur ubi iudicum filij do-
cebantur,ſubtraxit,miſeraq; omnes morte confecit? Sed illud forſan admiraris, quia
in loculum perſequentes fugiens,ſacrum ingreſſus,tegmen loculi ſic appoſuit atque
tenuit,ut inde non potuerit abſtrahi. Ideo ergo deus & non mortalis,ideo uirtutem e-
ius dij admirati in cœlum ipſum ſicut Ganymedem rapuerunt. Sed illum pulchritudi
ne perſuaſi,hunc robore corporis,& quia uiribus bene uſus eſt. Cur non de aſinis quo
que bene calcitrantibus,ut de pugilibus oracula reddis? Præcipuus deorum Silueſter
aſinus non Diomedes,quem uenerator ſacris. Quippe & Diomedem & multos alios,
ſi calcibus ſecum certaret,omnino ſuperaret,ipſum etiam pugilem Thaſium ad bara
C thrum de cœlo calcibus facile deijceret. Credamus enim deo,quod etiam Thaſius am
broſia nectareq; deorum in cœlo utatur. Nunc demum intelligo diuinum quid eſſe
cœleſtibus uti. Quod ſi philoſophi omnes intellexiſſent,omni uirtutis genere ſpreto,
Thaſium pugilem imitati fuiſſent,cui immortalitatem quidem, ut Diomedi dij non
conceſſerunt. Sic autem honorarunt,ut cum ęnea ſtatua eius,quaſi animata ſuper pul
ſantem hoſtem ceciderit,cumq; Thaſij quaſi diuinarum rerum ignari ſcelus illud pu-
taſſent,in mareq; ſtatuam idcirco proiecerint,dij commoti, ingenti annonæ penuria
eos uexabant. Tu autem Apollo quaſi deorum humaniſſimus ambiguum, ut ſoles,
auxilium eis præbuiſti ſic dicens. Reductis in patriam exulibus, Cererem metetis. Tha
ſij uero quaſi maiori curæ deorum humanitati exules quam ſtatuæ forent, reſtitue-
runt eos in patriam,& nullam utilitatem conſecuti ſunt,donec quidam uidelicet ſapi-
ens pugilis demerſam ſtatuam intelligi per oraculum expoſuerit,qua reſtituta,fœcun
ditas agrorum Thaſijs reſtituta eſt. Simile quid Loris accidiſſe fertur,qui cum Euty-
culem quaſi proditionis conſcium in carcerem intruſiſſent.& poſt mortem eius ſtatu-
as dehoneſtarunt,fame laborantes oraculum acceperunt, ut dehoneſtatum honora-
rent,ſi agros non fruſtra uellent arare. Non minus igitur Athletas dij uidẽtur diligere
ꝗ boues ſaginati ab hominibus diligũtur,quibus ſacrificatis,tu Apollo placari ſoles.

Quod etiam Tyrannibus Apollo adulabatur. Caput XIIII.

QVid autem dicam,quod crudeliſſimis etiam Tyrãnibus ſic adularis,ut ſum D
mos uiros putare uidearis?Quid enim ais de Cypſelo. Felix hic uir Cypſe-
lus Aeacida. Quomodo autẽ ſi Cypſelus felix,Phalaridem,cuius ille ſimi
lis fuit,beatum fuiſſe negabimus,immo uero uideo qua ratione Phalaris
etiam tibi ac Ioui placuit. Sic enim ipſi quoq; reſpondiſti. Apollo Iuppiterq́; pater ui-
tam Phalaridi prorogauit,quia Caritona & Menalippum humaniſſime tractauit.
Nam cum illos inſidientes ſibi cæpiſſet, patientiam quam dum torquerentur oſtende
runt admiratus,dimiſit.

Quod ligna & lapides adorandos Apollo conſulebat. Caput XV.

MEthymnenſibus autẽ perutile fore aſſeruiſti,ſi ligneũ Dionyſi caput co le
rent,colunt enim certe Methymnẽſes ligneũ Dionyſi caput tibi hortanti
perſuaſi,alij uero lapideis,alij æneis,nõnulli aureis multi argẽteis ſimu-
lachris ſacrificãt. Triginta deorũ milia in terra eſſe cẽſet Heſiodus. Ego
autem multo plures lapideos atque ligneos hominũ creatores ac domi
nos eſſe uideo. Sed tibi o Apollo mirabile uiſum eſt,quod ligneum humani capitis ſi-
mulachrum dum iactum traherent Methymnenſes extraxerunt colendumq́; illud di
uinis honoribus eſſe reſpondiſti. O rem mirabilem,ex profundo maris ita repente re E
tibus annexum Dionyſi caput proſiluit. Hæc Oenomaus.

EVSEBII PAMPHILI LIBER SEXTVS.

NVNC in hoc ſexto euangelicæ pręparationis uolumine falſitatem ora
culorum à falſa de fatis opinione profluxiſſe,neq; aliunde quam cœle-
ſtium motu corporum diuinationem illorum coniectura collectam
fuiſſe oſtendemus.

Quod quæcunque dij gentium præuidebant cœleſtium mo-
tu præuidebant. Caput I.

ADſit ergo rurſus magnus apud gentes Porphyrius,qui in libro de oraculis
manifeſte hoc his uerbis aperit. Quæcunque inquit dij fatata prædicunt,
Stellarum motus ita futura ſignificant, quod omnes & maxime Apollo
multis reſponſis aperuit. Cum enim ab eo quæreretur,marem ne an fœmi F
nam in utero habens mulier pareret,fœminã reſpondit,idq́; à conceptionis tẽpore per
cepiſſe declarat dicẽs. Non ſperato marẽ Phœbe cũ Arares Cypriç radijs tenebratur.
Aegrotationes etiã ſtellarũ curſu prædicabant. Malis enim pulmonẽ agitari humori
bus reſpondit,quia ſalebris Saturnus p̃meretur,& in alio reſponſo,Fatatus tibi adeſt
dies,quẽ Saturnus Mauorsq́; ſimul ſtatuerunt. His abunde intellectum puto non diui
na quadã uirtute,ſed cœleſtium motus obſeruatione hac ratione mathematica gẽtiũ
deos futura cognouiſſe. Ita nihil diuinius quam homines afferebant.

Quod uoluntates hominum fatis agi arbitrabantur, liberum negantes arbi-
trium,idq́; deorum conſilijs perſuaſi. Caput II.

QVare modo attente conſidera,quod non ſolum exteriora,& quæ in poteſta
te non ſunt,uerum etiam uoluntates hominum fatatas arbitrabantur. *Sic*
enim ipſe Apollo cum de milite quodam interrogatus eſſet,quare tam peri
culoſæ rei ſtuderet,reſpondit dicens. Mars eum genethliacus concitat adeo
autem generoſi quidem illi dij fatatum extulerunt,ut nec templa ſua defendere ſe poſ
ſe à fulminibus confiterẽtur. Qua igitur ſpe uota illis redduntur,aut cur pie colendi a-
dorandiq́; ſunt,qui ſibi ipſis ſufficere nequeunt? Quæ omnia oraculo ſuo his uerbis e-
dito Apollo confirmauit.

Vos ab

A Vos ab Erichtonij generati ſanguine magni
Qui quando ſtructura cadet pulcherrima templi,
Percupidi ſcire hæc oracula noſtra petiſtis,
Cum ualidi magno uenti cum frigore ſurgent
Compreſſus cum fulminibus ruet undiq; crebris
Exilietq; æther,quæ templa excelſa deorum
Sub medijsq; undis naues multasq; cremabunt
Atq; altos ferient montes,ipſosq; fugabunt
Paſtores trepidos, ſpeleaq; poſcere cogent.
Tunc quoq; terrifico percuſſum hoc fulmine templum
Ardebit,ſic ſtat fatorum immobilis ordo
Ferre autem longe præſtat quodcunq; ſeueræ
Et fixa & ſtabili ſtatuerunt lege ſorores.
Eſſe etenim certum,ſtabile,inuiolabile ſemper
Quicquid nent fuſis Parcæ rex iuſſit olympi.

Si ergo nec templa ſua defendere dij poſſunt,ſed uenire neceſſe eſt, quæ Parcarũ fuſis
B ſunt euoluta,quid oportet deos aut colere,aut de futuris interrogare,ſi tam bonorũ q̃ contrariorũ cauſa neceſſitas erit fatalis? Erit igitur hæc neceſſitas dijs oĩbus ſpretis ſola ueneranda. Quod ſi parcarũ dominus Iuppiter eſt,qui quodcunq; fuſis Parcæ cõ uoluent,immobile fore ſtatuit,cur non cæteris omnibus relictis, ſolum illum deum, & ſolum bonorum largitorem magna prædicas uoce? præſertim cum ipſe ſolus conſilia Parcarum,ut alibi dicis,mutare facile poſſit. Vera igitur ratio illum eſſe deum,illum ſequendum atq; colendum ſolummodo aſtruit.

Quod facta magica ui ſolui poſſe Apollo reſpondit. Caput III.

CONtra uero Pithius Apollo maleficis artibus fata ſolui contendit. Cum enim quæreret quidam,cur ineptus ad rem quamplam ab Apolline iudicatus eſſet,quidq; faciendũ eſſet,ut quaſi aptus ſuſciperetur,fatorũ impediri ui eum reſpondit,quam magicis artibus effugere poterat. Vnde aperte patet magicam diuinitus autem hominibus conceſſam,ut aliquo modo fatum repellerent. Hæc Porphyrij non mea ſunt. Qui autem re magica fata hominibus ſoluenda conſuluit,quomodo ipſe qui deus eſt,fatatum templi non reppulit incendium? Nobis autem illud etiam conſiderandum eſt,quam dignus dei appellatione
C ille ſit,qui non ad philoſophiam,ſed ad malas artes homines hortatur.

Quod Apollo nonnunquam mentiri ſe fatebatur. Caput IIII.

POrphyrius autem mentiri quoq; deos fatetur,exquiſitam futurorum cognitionem dicens nõ hominibus ſolum,ſed multis etiam deorum incõprehenſibilem eſſe,unde interrogati,non ſponte mentiuntur inq̃t. Quare prædicere ſolent nõ poſſe uere ſe reſpondere:homines autẽ ex amentia perſeuerantius cogunt ut reſpondeant. Apollo igitur Delphicus cũ huiuſmodi cœli ac continentis affectio eſſet:ut uerũ præuidere nõ poſſet:retine dicebat per uatem uim iſtã, & potentia uerba hæc non proferas,falſa dicam ſi coges. Et in alio reſponſo. Nihil hodie inquit ſtellarum mihi uia dicendum præſtat. Deinde concludẽs ait. Manifeſtum iam fecimus unde falſitas ad deorum oracula ſubrepat. Hæc Porphyrius. Nos autem dicimus hinc patere nihil in deorum oraculis diuinũ fuiſſe. Quomodo enim deus,qui natura ueritas eſt mẽtietur? aut quomõ boni dæmones falſitate quærentes fraudabunt? quomodo etiam homine ſuperior erit,qui ſtellarum motu impeditur? Sed mortalem quidem hominem,cui aliqua cura uirtutis ſit,nulla ratione cogi poſſe ut mẽtiatur nõ dubitamus. Nam ſi etiam uerbera & cædẽ minaberis,nõ dubitabit exclamare, enſem acue,ignem afferas,corpus meum incidas,totum cremato,ſtellæ in terram ante deſcẽdent,& terra in cœlum aſcendet,quàm falſum à me quicquã audias. Deum autem aut

bonos dæmonas ad continentis cœli neceſſitatem ignorantiam ſuam teferentes cre- D
demus? minime.

Quod falſa eſt opinio de fato. Caput V.

NON enim dij aut boni, ſed pernicioſi ac nequam dæmones ſunt, qui li-
bertatem noſtram deſtruxerunt, & ſtellis non exteriora ſolum, uerum e-
tiam uoluntates noſtras cogi nobis perſuaſerunt. Quod ſi eſſet, iaceret
omnis philoſophia, iaceret pietas, nulla eſſet laus uirtutis, nullus fructus
laborum, nec puniendi eſſent improbi, nec admirandi ſtudioſi, ſi non libe
ra uoluntate & noſtra ſponte ſuſceptis laboribus, ſed neceſſitate fatorum hæc fierent.
Ita uniuerſam hominum uitam hæc euertit opinio. Nam ſi euentura omnino ſunt pro
ſpera uel aduerſa unicuiq; hominũ, eſtq; neceſſe hæc me agere, & te illa, quid oportet
cura laboreq; confici? Nam ſi qui militiã ire cupit, non ſponte, ſed fatis coactus id cu-
pit, & latrones ſimiliter ac adulteri cæteriq; nequiſſimi homines, & econtra modeſti &
iuſti fatis compelluntur. Quomodo igitur hoc dogmate imbutus quiſquam monen-
ti ac præcipienti mentẽ adhibebitur? aut quomodo non exclamabit, non ſunt poteſta
tis hæc meæ o doctor, ac ideo quid oportet ſollicitum eſſe, niſi etiam fatis hæc mihi ſo
licitudo deſtinata ſit? Quod ſi docendi præcipiendiq; tibi neceſſitas inſtat, fruſtra tamẽ E
doces ac precipis, faciem enim ſi fata uolunt, immo uero laborandũ mihi non eſt. Ad-
erit enim mihi neceſſario quod fatatum eſt, & profecto, qui hortatur & docet, qui pec
cantes caſtigat, & probos cemmendat, is re ipſa liberum nobis arbitrium ineſſe oſten-
dens ſolo fatorum utitur nomine, ſimiliterq; facit, ut ſi quis bonitatem naturæ, qua u-
niuerſa gubernantur nequitiæ appellet, uocabulo, eodẽ enim certo pacto cum manife
ſte omnes non aliunde, ſed à libera noſtra uoluntate admonendos filios, caſtigandoſ-
que ſeruos inducamur, & ſponte nos aliud uelle, aliud nolle cognoſcamus. Vehemen
ter errat, qui hæc neceſſitate fatorũ fieri contendit, & ſtudia hoim retrudit. Exortatio-
ne namq; atq; doctrina bene uitã agi humanã uidemus, quæ oĩa una cũ legibus hæc
opinio ſi ſibi conſtet, radicitus euellit, non eñ erit opus aut peccantes caſtigare, ſiquidẽ
coacti fecerunt, aut honores ꝓbis uiris retribuere, quæ utraq; profecto uidemus ma-
gnã uim alterũ ad improbitatẽ reprehendendã, alterũ ad probitatẽ amplexandã reti-
nere. Pietas eñ in deũ nonne funditus euertitur, ſi nec ipſe deus nobis, nec piæ oratio-
nes & cultus eius neceſſitate iunctis hominibu s poteſt ꝓdeſſe? Quomodo autẽ cũ ſen-
tiamus noſtra nos appetione moueri, nõ omnino amentiſſimũ erit ab exteriore qua-
dam ui quaſi animi expertes moueri nos credere? Sic eñ libera uolũtate alia fugimus F
alia ſequimur, ut quẽadmodũ dolere, gaudere, uidere, audire, non ratiocinando, ſed re
ipſa cõprehendimus, ita à noſtrum ipſorũ cõſilio aut fugiendũ aut ſequendũ moueri
nos profecto ſentimus. Quas ob res rationalis naturæ libertas iure negari nõ poteſt.
Si autẽ multa præter uoluntatẽ eueniunt, quibus nõnulli turbãtur, diſtinguenda res e-
legantius eſt, conſiderandũq; diligẽtius, qua ratione fiant, uidebimus enim nõ fatorũ,
ſed alia quadam atq; ſublimiori prouidentiæ ratione ita fieri. Age igitur altius rem
conſideremus. Vniuerſa igitur diuina prouidentia exiſtere ac gubernari, uera pietatis
prædicant iura, propria uero ratione ſingula ſecundũ formas ſuas, quædã habitu, quę
dam natura, quædã ſenſu, alia ratione ac iudicio & uoluntate mouentur, & alia quidẽ
antecedente ratione facta, alia uero cõſequente ad ea quæ per antecedentẽ producta
ſunt, uarium totius atq; diuerſum conſtituunt ornatum. Cumq; ſingula rerum gene-
ra propriam naturæ determinatamq; fabricã à prima cauſa conſecuta ſint, hinc libe-
ratisq; naturæ rationem facile perſpiciet? cum enim non ſimplex quædam res homo
exiſtat, ſed à duobus contrarijs animo atq; corpore cõſtet, cumq; corpus ex conſequẽ-
ti, ut organum animo attributũ ſit, anima uero de intellectus ſubſtantia prędicente ſit
ratione creata, & illud quidem irrationale ac mortale, hæc autem irrationalis incor-
porea atq; immortalis, cũq; corpore bæluis animo rationali immortaliq; naturę con-
iungamur

A iungamur,iure ita compoſitũ hoc animal cum ſimplex natura ſit, dupliciter diuerſaq;
uia uiuendi rationem cõplectitur. Nam & naturæ corporis ſeruit,& diuiniorem par-
tem.ſi ſe ipſum cognouit,non ſpernit libertatis ſuæ cupidum,ita idem et ſeruit & libe-
rum eſt,talem enim à deo corporis atq; animę,quibus ipſe ſciuit rationibus,coniuncti
onem homo cõſecutus eſt. Si ergo quiſpiam quæ corporis aut animi naturę ſunt fati
uocabulo abuſus neceſſitati ſubijcit,uehemẽter errat.ſi enim neceſſitas, quæ impediri
non poteſt,fatum eſſe intelligitur,multa uero animæ & corporis naturam conſequẽ-
tia impediuntur, infinitaq; forinſecus pręter naturam & animæ & corpori accidunt,
quõ fatum & natura idem atq; unum erit? Fiunt enim in nobis multa uoluntate,quæ
in nobis eſt,cuiuſmodi ſunt,quæ ſecundum naturam animæ appetimus. Multa etiam
corporis natura fiunt,alia iſtis animo dico & corpori accidunt,quæ alijs natura cõue-
niunt, ſed neq; animi libertatem,neq; corporis naturam, neq; q̃cunq; forinſecus acci-
dunt, iure quiſpiam à cauſa ſubtrahat. Cauſa uero oĩm,& quę libertatis noſtræ ſunt,
& quæ naturæ corporis ſunt, & quæ accidũt extrinſecus deus eſt, à quo uniuerſa quæ
ſunt producuntur. De oĩbus omnium quæ ſunt ſcriptura id dicit. Quoniam ipſe dixit
& facta ſunt,ipſe mandauit & creata ſunt. Si ergo cum alia uolumus,alia p̃ter opinio
B nem accidunt noſtrã,meminiſſe tunc debemus cõiunctionis huius noſtrę,quę corpore
atq; animo cõſtat,unde rationalis atq; intellectiua anima ĩ infantis corpore pręter na
turam ſuã irrationalis eſſe uidetur, & intellectus ægrotatiõe corporis uerſus inſanit,
& ſenectute inſtrumentis oĩbus intellectis,ne intellectiuę aĩæ uirtus hebetat. Dolores
rurſus pręter naturam uehemẽtius corpus urgentes,libertatẽ animi deijciunt,quæ do
loribus uicta,corpus conſequitur. Ita patet ineuitabilia q̃dam uincula libertati animę,
partim a natura corporis, partim ab exterioribus imminere. Sed uolũtas hominis ad
tantum uirtutis interdum peruenit, ut & naturæ corporis & exterioribus cunctis reſi-
ſtat. Corpus enim plerumq; ad Venerem fertur,& anima habenis utens rationis ſubi-
git corporis impetum atq; domat,fame,ſiti ac frigore corpus cõficitur, & remedia q̃ri
tat. At uoluntas econtra,ea ipſa nonnunq̃ eligit,& ieiunio cæteriſq; laboribus appeti-
tum carnis frænat. Præterea natura corporis titillatione gaudet uoluptatum, & uo-
luntas laborem plerumq; amat. Multi autem peiora ſecuti,naturalem uſum ad eum,
qui p̃ter naturam eſt,conuertunt,maſculi & maſculos turpitudinem operantes. Ita nõ
in omnibus ratio uincitur, ſed interdum ipſa ducit, interdum autem ducitur, adeo ut
nonnunq̃ mori melius q̃ uiuere iudicauerit, ꝓprijs homo manibus ſeipſum interimat.
C Si ergo ſolummodo ad corpus uniuerſa ſibi eſſet concertatio,non magna beneuiuen-
di eſſet difficultas. Nunc cum hanc uitam deus inter multa cõſtituerit, inter homines,
inter bæluas, inter ignem etiam atq; aquam, continentemq; aera,non eſt ſibi ſolum-
modo pugnandum aduerſus coniunctam corporis naturam,uerum etiam ad infinita
pene exteriora. Crebro enim etiam ciborum & cõtinentis temperies, aut ecõtra, æſtus
aliaq; huiuſmodi complura natura quidem facta,nobis autem per accidens ingruen-
tia non parum propter corporis naturam,quę facile poteſt exteriores ſufferre, uolun-
tatẽ hominis perturbant. Ad hęc illi,quibus cum uiuimus uoluntatem plerũq; noſtrã
rationibus,aut quouis alio modo ad ſuã conuertunt,& alias meliorem,alias peiorem
efficiunt. Solet eñi conuerſatio praua nocere. ſicut econtra bona prodeſſe, Bonos quip
pe mores conuerſatio mala corrumpit,ueluti etiam praui mores proba cõuerſatione
corrigunt. Sic igitur rationalis animæ uirtus huc atq; illuc ab exterioribus fertur. Rur
ſus autem uiribus ſuis diuinis aliquando ſuperat cuncta, & inuicto robore philoſo-
phatur. Quid dicam, quod quibuſdã ſæculis excelſo magnoq; animo homines & ro-
buſtiſſimis corporibus abundarunt,nõnullis econtra? quę oĩa gubernationi totius ap
tiſſime cõgruentia q̃maximum ornatum uarietate reꝝ faciunt. Omnibus autem ſim-
pliciter tam his,quorum nos ſumus cauſa,q̃ his,q̃ aut natura fiunt,aut extrinſecus ac-
cidunt,una omnipotens atq; omnia penetrans prouidentia dei preſidet,quæ uniuerſa
ineffa-

ineffabilibus gubernans rationibus, multa etiam eorum, quæ natura fiunt commu- D
tat, auxiliumq; affert, ut ea quorum nos ſumus cauſa & elegamus, & operemur. His
omnibus tripartito, ut diximus, diuiſis, in ea, quæ in nobis ſunt, in ea, quę ſecundum na
turam, & in ea, quæ per accidens fiunt, omnibusq; iſtis ad uoluntatem dei reductis, nul
lum locum fatorum poſſidet ratio. Hinc etiam unde malorũ ſcaturiat fons aperitur,
qui nullum locum habet in his, quæ ſecundũ naturã, aut corpore, aut animo fiunt, ſed
nec in his quæ forinſecus accidunt. Solummodo autem in libro animi motu, quando
non ſecundum naturam, neq; recte mouetur, ſed à regia exiens uia, ſponte (dominus
enim ſibi ipſi animus eſt) præter naturam fertur. Cumq; præcipuum honorem à deo
acceperit, ut liber ſit, & ſui motus iudex, diuina quædã lex iniuncta ſibi naturaliter eſt,
quę in ipſo anteriore receſſu exclamat, Via regia proficiſcaris, noli ad dexterã aut ſinis-
ſtram declinare. Via ergo regia recta eſt, quam unicuiq; animæ quaſi natura inſitam
legem auxiliatricem ad opus creator nobis inſtituit. Sic per legem rectam oſtendit
uiam, per poteſtatem uero liberam effecit, ut in ipſa eſſent uirtutis præmia ſine ui ali-
qua eligere, cum poſſit etiam contraria male. Ita ſi proprio motu naturalem deſpexe-
rit legem, fons uitiorum ſponte, non aliunde, neq; ulla neceſſitate, ſed libera uolunta-
te atq; iudicio facta eſt. Eligentis igitur culpa eſt, deus uero inculpabilis eſt, nec cũ pra E
uam deus, aut naturam, aut ſubſtantiam animæ creauit. Cui enim ipſe bonus ſit, bo-
na ſunt omnia quæ ab eo creata ſunt. Bona igitur ſunt omnia, quæ natura inſunt. V-
nicuiq; rationali animæ liberum arbitrium natura ineſt. Bonum ergo eſt id ad eligen
da bona creatum, ideo quando male agit non eſt natura culpanda, non enim natura,
ſed præter naturam malum agitur, cũ ſit electionis deprauatæ, nõ naturæ opus. Cum
enim uirtus ad eligenda bona ineſt, ſi ea non elegit, ſed ſponte melioribus ſpretis, ma-
la imitatus ſequitur, quis poteſt eum dicere morbi ſui cauſam non fuiſſe, præſertim cũ
inſitam atq; ſalutarem legem uolens contempſerit? Qui ergo iſtis omnibus reiectis, à
neceſſitate motuq; Stellarum omnia deprehendere putat, nec nobis, ſed uirtuti qua o-
mnia mouentur, peccandi cauſam tribuit, is quomodo non impius atq; amens erit?
Nam ſi fortuna & caſu abſq; aliqua prouidentia ferri omnia opinatur impietatis cri-
mine reus mente captus quoq; uidebitur, quoniã pulcherrimum rerũ omniũ ordinẽ
non perſpiciat. Sin uero prouidentia dei & optima ratione cuncta gubernari fatetur,
quoniã tamẽ non peccare ui fatorũ delinquẽtes cõcedat neceſſe eſt, cauſamq; dictorũ
diuinæ attribuat prouidentiæ, mutato uocabulo neceſſitatem & fatum ipſam appel- F
lans, impius profecto iudicabitur, immo uero peſſimus oĩm, qa creatore uniuerſi, ali-
os ad adulteria, alios ad rapinas, alios ad alia uitia impelli arbitretur. Vnde ſequitur,
aut hæc peccata non eſſe, aut peccãdi cauſam in creatorẽ referri. Nã ſiue cũ uideat uni-
uerſa, cunctiſq; adſit, peccare hoĩes cogit, ſiue Stellarum motui uim cogẽdi conceſſit, i-
pſe certe aut per ſeipſum, aut per orbes cœleſtes, quaſi per organũ nolentes hoĩes ad
uitia immittit. Quare nõ iure homo, ſed creator eius peccator erit, quo dogmate nihil
ſceleſtius excogitari poteſt. Ita qui fatorũ neceſſitatẽ eſſe credit, is aperte deum & pro-
uidentiã negat, ueluti econtra, q deum uniuerſis præeſſe putat, uim fatorũ omnino de-
ſtruit. Aut enim idem eſt deus, quod fatum, aut diuerſum. Idem certe non erit. Nam ſi
ſeriem cauſarum ineuitabilem cœleſtium motu effectam factum eſſe opinantur, quo-
modo elementa corporea, unde cœleſtia etiam conſtant, priora fato non erunt? &
quomodo quod elementis & cœlo poſterius eſt, idem erit quod prima cauſa? Quod ſi
elementa & rationis & animæ expercia ſunt, deus autem incorporeus & uita & ſapi-
entia eſt, rebus omnibus, & ut ſint, & ut bene ſint, bonitate ſua largiens, non erit pro-
fecto unum ac idem deus & fatum, quod cum cœleſtia corpora conſequantur, eorum
accidens eſt. Si ergo diuerſum, quærendum, utrum melius deo eſt, an non. Sed nihil
deo melius, nihil potentius excogitari poteſt. Vincet ergo deus ſuperabit extermina-
bitq; omnino fatum, aut ſi patietur ipſum extare, cum poſſit uim eius malignam com

A peſcere, ipſe ad ſeipſum malignitatis cauſam attrahet, immo uero ſiquidem creator omniũ deus eſt, fatum quoq; ab ipſo productum eſt. Ita nullæ uidebitur ſibi curæ uni-
uerſum eſſe, cum tamen ab ordine rerum & alterius ad alteram affectionem, & ab his
quæ a libera poteſtate animi fiunt, a parte prouidentiæ pateant affectus. Nam etſi nul
læ quædam partim corporis, partim externarum rerum, animum plerumq; a uirtute
repellant, ad omnia tamen reſiſtit, & inuicta diuino auxilio, libertas humana euadit,
quæ res certamine martyrum, qui pro euãgelica doctrina cuncta libere ſubierunt pe-
ricula, comprobatur. Infiniti pene homines, nõ ſolum Græci & Barbari, uerum etiam
mulieres, teneræque puellæ intrepidæ cruciatu omni ſuperato, libẽter a corpore abie-
runt. Nec quiſque poterit fatorum neceſſitati hæc accommodare. Quãdo enim alias
talia cæleſtiũ motus effecit certamina? aut quãdo uita hominum ante Saluatoris no-
ſtri doctrinam tales luctationes propoſuit? Vbi autem doctrina huiuſmodi unq̃ fuit,
quę prauã ſuperſtitionem deiceret, & cognitionẽ ueri dei omnibus immitteret? Quis
autem ſapiens unquã potuit doctrinã ſuam ad uniuerſum orbem diſpergere, & deus
uel ab omnibus uel a pluribus credi? Quod ſi hæc nunq̃ fuerunt, nõ eſt certe cauſarum
ſeries, & fatalis neceſſitas omnium horũ cauſa. Nã ſi eſſet profecto alius quoq;, eandẽ
B aut ſimilem ſtellarum neceſſitatem naſcens habuiſſet, Quibus porro fatis, Saluator
noſter deus uerus per uniuerſum orbẽ prędicatur, & qui apud Græcos, uel apud Bar-
baros dij putabantur, non alia re q̃ prędicatione noſtri Saluatoris deiciuntur. Quod
uero fatum uniuerſi creatorem ipſum eſſe confirmauit, qui nullam eſſe fatorum uim
docuit, atq; docet, quõmodo igitur ipſum fatum non eſſe ſe ipſum prędicat? Qui autẽ
prędicationis euangelicæ gratia uel certarunt iam multis annis, uel etiam nũc certãt,
quomodo ad unam uoluntatem & fidem, & ad eandem uirtutẽ animi uiuendiq; ratio
nem diuerſis temporibus, & tam multi noſtra memoria compulſi ſunt? Quis mentis
compos credere unq̃ poterit iuuenes ſimul ac ſenes, uiros & fœminas, ſeruos & libe-
ros, doctos atq; indoctos, nõ in uno climate orbis, nec in eadem hora natos, ſed ubiq;
terrarum & diuerſis temporibus factis coactos, unam & eandem, nouã atq; inauditã
doctrinam, & quidem cum periculo mortis patrijs ritibus antepoſuiſſe, & ueræ philo
ſophię dogmata duriciemq; uiuẽdi, q̃ delitias maluiſſe. Cæcus profecto de his, ut tri-
to prouerbio dicitur recte iudicaret, non neceſſitate, ſed libero hæc fieri arbitrio.

Ipſorum gentilium philoſophorum uerba contra eos, qui fatum eſſe opinantur. Caput VI.

C PLura dicere poſſem, ſed quoniam ſuis teſtibus gentes non argumentis no-
ſtris confundere inſtituimus. Oenomaum rurſus audiamus, qui magno a-
nimo in libro de maleficis artificibus his aduerſus Apollinẽ uerbis utitur.
Sed eas igitur in Delphis tu, neq; poſſis tacere cũ uelis, ſic Iouis filius Apol-
lo uult modo nõ quia uult, ſed quia neceſſitas uelle ipſum compellit. Videtur autem
mihi quoniam in hũc ſermonẽ deductus ſum de poteſtate noſtra, quam fundamentũ
humanæ uitæ multi appellant, diligentius quærere, hanc poteſtatẽ nos libertatẽ nun-
cupamus. Democritus autem, ſi bene memini, atq; Chryſippus, alter ſeruam, alter ſe-
miſeruã pulcherrimã omnium humanorũ rem cognatur oſtendere, de quibus tamen
non multũ curandũ eſt. Quod ſi deus etiã aduerſus nos eſt, quid faciemus? Sed non eſt
æquum uel Apolline repugnãte, ueritatẽ prodere Chriſto enim Chirois ſic reſpondit.
Patria relicta, Euboeam pete, ubi fatatum tibi eſt urbem ædificare. Quid ais o Apol-
lo? An non eſt poteſtatis meę patriam relinquere? quod ſi mihi fatatum eſt ibi urbem
ædificare, ſiue tu conſulas ſiue non, & ſiue ipſe uelim ſiue nolim, omnino faciam, eritq;
mihi neceſſe etiam ſi nolim. Sed forte melius eſt tibi, q̃ ratiõibus credere. Aliud igitur
afferas, nuncia Parijs o Theſides in Aeria urbem ſibi condendam fore. Nũciarem in-
quam etiam ſi tu non præciperes, quoniam fatatũ eſt. Aeriã autem Thaſum inſulam

Archilochus

Archilochus Theleſidis filius prius appellatam fuiſſe docuit, & Parijs coloniam illo D
mittere perſuaſit,qui uidelicet nunquam id feciſſet,niſi tu iuſſiſſes. Cur igitur fatatum
erat? Sed quoniam ocioſi ſumus,age nũc mihi reſponde. Sumus ne ego ac tu aliquid?
Sumus certe reſpondebis. Qua ratione id ita iudicabis? Non aliunde uidelicet quam
ſenſu,perceptioneq́ȝ quadam noſtra. Quod porro quomodo cognouimus animalia
nos & ex animalibus eſſe? Vt ego quidem dico, homines ex hominibus,alter malefi-
cus,alter malefici redargutor. Vt uero tu diceres,alter homo,alter deus,& alter diui
nator,alter ſycophanta. Quod tibi facile concedam,ſi rationibus ita mihi eſſe oſten-
des. Quid ais? An non recte iudicauimus ſenſu ac perceptione noſtra illud intellexiſ-
ſe? Nam ſi non ita ſe habeat,quomodo aliquis ad Delphicum oraculum ueniat , niſi
ſentiat intelligatq́ȝ alicuius ſe rei indigere? Quomodo autẽ Chryſippus,qui ſe in ſer-
uitutem induxit,id quod dicebat intelligebat? aut quomodo uel cum pręſente Arche
ſilao diſputat,uel abſenti Epicuro reſpondet , ſi nec quid ſit Archeſilaus, nec quid ſit
Epicurus omnino percepit,nec percipere poteſt,immo uero nec quid ipſe ſit? Si hæc
aduerſus uos quiſpiam diceret,nullo modo ferre poſſetis. Quare o Democrite , & o
Chryſippe,& tu o cæleſtis diuinator,ſi moleſtum uobis uidetur,cum quis intelligen-
tiam atque ſenſum eripere à uobis conatur,nonne nos quoq́ȝ moleſte ferre debemus E
ſi magni ſenſum & mentem ueſtram putatis,nobis autem fati neceſſitatem , neſcio q̃
incutiatis,quum alius ueſtrum à deo eſſe aſſerit,alius ab atomis deorſum latis,ac in-
de ſurſum repercuſſis,quæ modo coniunguntur,modo reſoluuntur fieri contendit?
cum aperte eo ſenſu ac mente,quo nos aliquid percipimus,nec fugit nos quãtum in-
tereſt inter ambulare ac ferri,aut inter uelle atq́ȝ cogi. Quorſum hæc? quia hæc neſci
re uidearis o Apollo,quænam ſint ea,quorum domini ſumus, quæ à noſtra uolunta
te deperdent. Hæc certe uoluntas noſtra non paucarum rerum principium eſt. Tu au
tem cum omnia ſcias,hoc principium ita te latet,ut quæ hinc ſequuntur,nullo modo
ſcire iudicaris. Nonne igitur imprudens es,qui Laio reſpondiſti,quia interimi eum à
filio fatatum eſſet? Ignoraſti quippe,quia uoluntatis ſuæ dominus naſciturus filius
foret. Illud porro ridiculum eſt,coniunctionem neſcio quam eſſe cauſarum & ſeriem
Vtuntur autem ſapientiores ratione quadam Euripidis. Laium enim aiunt dominũ
ſui fuiſſe,ſiue uellet filium procreare,ſiue nollet,filio uero nato neceſſe fuiſſe ab eo in-
terfici,quare potuiſſe id recte Apollinis prouidentia percipi,uerum filius quoq́ȝ ſicuti
& pater ſuæ uoluntatis erat. Et quemadmodũ ille dare operam liberis,& non dare,ſic
iſte interficere & nõ interficere poterat. Huiuſmodi ſunt oĩa reſpõſa Apollinis , q etiã F
apud Euripidẽ ad Laiũ dicit. Vniuerſa tua ſanguine corruet domus. Series igitur cau-
ſarum quænam fuit? Cędes patris anteceſſit,& enigmatis ſolutione matris nuptias cõ
ſecutus eſt filius. Ad hæc alter nepotum regnum rapuit, alter profugus Adraſti filiã
in uxorem duxit. Vnde ſeptem duces ridiculoſe mouentur,quæ ſeries iſta conglutina-
uit? Nam ſi Oedipus regnare uoluiſſet,aut Locaſtes nuptias repuliſſet, quomodo ma
ledictionem illam Euripideam in filios edixiſſet? Præterea ſi Oedipodis filĳ cõueniſ-
ſent ſimul,uel uiciſſim regnare,uel ſi qui profugit,non ad Argos,ſed in extremas ter-
rarum horas abĳſſet, uel ſi cum in Agros ueniſſet , Adraſtus ei filiam non dediſſet,
uel ſi uxore ducta in patriam reduci non curaſſet,aut ſi cuperet quidem ipſe,Adraſtus
uero & cęteri duces contempſiſſent,aut ſi cum parati ad pugnam Thebas petĳſſent,ti
more percuſſus frater cum fratre conueniſſet,quomodo uniuerſa domus corruiſſet?
Sed facta omnia ſunt iſta dices fateor. Non enim rem,ſed ſeriem iſtam rerum neceſſa
riam pernego,quamcunq́ȝ enim rem mihi obtuleris,ſimili quodam pacto eam incide
re potero,ac ita oſtendam nullam eſſe in rebus neceſſariam ſeriem . Quippe cum ſin-
gula principia & cauſas rerum agitabilium libere homines mutare poſſint,an non in
telligis,quia & aſinus & canis & pulex proprio appetitu mouentur? Quæ omnia tu
nullo modo ſentire uideris Apollo. Tibi Iuppiter dedit Locro reſpondiſti,dabitq́ȝ ma
la. Non

A ia. Non recte o Apollo, non iniuriantem hominem tam male dij tractant. Cur enim Iuppiter huius neceſſitatis autor nos ac ſeipſum non punit. Ipſe ꝗppe neceſſitatē agēdi nobis impoſuit. Cur ergo nos plectimur, ꝗ huic ſeriei reſiſtere nullo modo poſſumus? Tu quoque ipſe uaticinandi inanem artem depone. Erit enim quod fatatum eſt, etiā ſi non prædixeris. Lycurgum autem illum, qua ratione laudaſti o Apollo? Nam ſi bonus erat, non illi hoc, ſed fatis tribuendum. Si enim omnia neceſſitate agimus, ut tu prædicas, non ſponte, ſed ui bonus erat. Quaſi quiſpiā mente captus formoſos laudet, & deformes uituperet, Iure namq; neque homines dicere poſſunt. Noluiſti nos o Iuppiter bonos eſſe, immo uero etiam coegiſti prauitatem amplecti. Tibi autem o Chryſippe atq; Cleanthes nulla laus attribuenda eſt, ſi boni fuiſtis, ita uirtutem quidem laudabo, uos autem minime. Quare Epicurum quoque non dignum fuiſſe aſſero, quem obprobrijs peteres. Mollem atque iniuſtum appellas eum o Chryſippe, qui iuris ſui non fuit? Hæc quomodo dicebas, ſi ſponte ipſum peccare non credebas? Hæc Oenomaus, qui tibi ſi non ſatisfacit, reliquos philoſophos perlegere non graueris. Multi enim atq; inſignes aduerſus huiuſcemodi dogma ſcripſerunt. Inde igitur aliqua, quoniam multi tam docti ꝗ indocti falſa opinione tenentur, ſumere ſtatui.

B Idem ipſorum gentilium philoſophorum uerba contra eos qui fatum eſſe opinantur. Caput VII.

PRimum igitur Diogenianum aduerſus Chryſippum audias, Chryſippus enim & nos cauſam eſſe agibilium, & omnia fieri fato contendens, Homeri teſtimonio utebatur, quod parum fuiſſe ab eo intellectum Diogenianus oſtendit. Sed Chryſippi quædam prius ponemus, qui in primo de fatis libro, neceſſitate omnia fieri authoritate multorum arguit, & demum Homerum inducit dicentem.

Quæ data ſorte mihi eſt nato fors me inuida præſſit.
Quæ nato inuoluit filis ſibi Parca ſeueris
Quum mater peperit illum. Et alibi.
Non eſt qui fixas Parcarum auertere leges
Effugere aut poſſit.

Non recordabatur enim inquit contraria iſtis alibi Homerum ceciniſſe, quibus & ipſe Chryſippus in ſecundo libro tunc uſus fuit, cum multa etiam à nobis fieri oſtendere uolebat, quid enim clarius atq; acrius illis? Vt caderent tribuit ſua certe amentia cau-

C ſam. Et rurſus.

Quam falſo accuſant ſuperos ſtultiq; quæruntur,
Mortales etenim noſtrorum cauſa malorum
Nos ſumus, & ſua quemq; magis uecordia lædit.

His enim & horum ſimililibus non eſſe cuncta neceſſario & fatis faciunda nobis probatur, quamuis etiam ab illis carminibus parum ab Homero Chryſippi dogma confirmatur. Non enim omnia, ſed nonnulla fato fieri uerbis ſuis Homerus ſignificat. Cū enim dicit. Quæ data ſorte mihi eſt nato fors me inuida præſſit. Non omnia profecto, ſed mortem fatis ac neceſſario euenire oſtendit. hoc ipſum etiam illud uult.

Quæ nato inuoluit filis ſibi Parca ſeueris. Non enim omnia, ſed quædam fato deſtinato neceſſario ſibi euentura confirmat. Illud quoq; ab Homero optime dictū eſt. Non eſt qui fixas Parcarum auertere leges. Effugere aut poſſit. Quis enim poteſt quę neceſſario impendent effugere? Non ergo ſuffragatur Homerus Chryſippo, uerum etiam refragatur. Ille namq; apertiſſime à nobis multa fieri prædicat neceſſario autē cuncta fieri nunquam ab eo dictum eſt. Chryſippus uero neceſſitate fatorum cuncta fieri conatur oſtendere. Et ille quidem cum poeta ſit, non pollicetur ueritatem rerum docere, ſed uarias hominum opiniones plerumq; ponit, unde non eſt alienum ab eo contraria nonnunquam dicere. Philoſophis autem & contradicere ipſis, turpe eſt, &

poetarum uti teſtimonio magis quam ratiõe turpiſſimum. Putat autẽ inſolubilibus D
uti argumentis expoſitione nominũ. Fatum enim dicit dictum quoddã determinatũq́;
diuinitus eſſe. Parcas autem econtrario, quoniam nemini parcant. Sortes, quia ita ſor
titum unicuiq; ſit, ac ideo tres eſſe Parcas arbitrantur, quia tria ſunt tempora in qbus
omnia inuoluuntur. Lacheſimq́; dictam eſſe, qa Lanchanim græce, euenire per ſortẽ
deſignat. Atropon, quia uerti non poſſit. Cloton, quoniam contorta & coordinata o-
mnia teneat, hoc enim nomina ipſa græca lingua oſtendunt. His nugis fatalem puta-
uit neceſſitatem demonſtraſſe. Ego autem ſatis mirari non poſſum, quomodo nihil
ſe penitus afferre non ſenſit. Significent enim nomina quemadmodum expoſuit, poſi-
taq; ab hominibus ſint ea de cauſa, cur igitur o Chryſippe uulgares ubiq; opinione ſe-
queris? An forte, quia omnes uulgo ueritatis perſpicaces tibi uidẽtur? Quomodo igi-
tur ſcripſiſti neminem eſſe hominem, qui non æque ac Oreſtes & Alemeon inſaniat,
præter ſolum ſapientem. Deinde addis unum uel duos aut admodum paucos ſapien-
tes fuiſſe, opinionesq́; multorum de gloria, de diuitijs, de regno, de uoluptate, quæ om
nes pene bona arbitrantur, tanquam uulgares refutandas ducis? Aut quomodo om-
nes pene leges male poſitas à rebus publicis putas? Cur autem tam multos etiam li-
bros conſcripſiſti? Non enim docendi ſunt, qui falſas opiniones non habent, niſi forte
recte tunc omnes opinari dicas, quando tecum conueniunt. Cum uero diuerſa q̃ tu pu E
tant, tunc furioſos appelles. Nam cum te ſapientem non nomines, non erit nobis ar-
gumento recte illos ſapere, qui tecum conueniunt. Deinde quare omnes furere dixiſti
cum laudare quaſi ſapientes, quia te ſequuntur, debuiſſes; Ad hæc etiam ſi non furere
illos ego afferam, cum tamen à ſapientia longe abſint, ridiculoſum eſt propter poſiti-
onem nominum eorum uti teſtimonio, quos non præſtantiores teipſo, neque ſapien
tiores arbitraris, niſi forte eos, qui ab initio hæc nomina excogitarunt ſapientes fuiſſe
contendas, quod oſtendere nullo pacto poteris. Sed ſit ita, quomodo ergo nominibus
ſignificatur, omnia ſimpliciter fatis fieri, & non ea ſolum quæ fatata ſunt? Nam &
Parcarum numerus, & nomina ipſarum, & fuſus, & glomeratum in eo filum, cætera-
que huiuſcemodi ineuitabilem à ſeculo determinationem cauſam oſtendunt. Quæ ta
men neceſſitas earum rerum ſolummodo eſt, quæ neceſſario euentura ſunt, quæq́; ali
ter accidere non poſſunt. Quæ uero non quas infinitas eſſe ſcimus, earum alias dijs
hoĩes attribuerunt, alias uoluntati noſtræ ſubiecerunt, alijs natura pręeſt, alijs fortu-
na, q̃ mutabilem atq; ineffabilẽ eſſe uolentes priſci homines ſignificare in pila ſedentẽ
depingunt. An hæc omnibus ita eſſe nõ uidentur? Ita quæcunque fato aut fortuna fi-
unt, omnia diuinitus fieri arbitrantur, quæcunque autem nos agimus, noſtræ uo- F
luntati attribuunt. Quare uides non atteſtari tibi uulgarem hominum opinionem,
ſed potius repugnare. Paulo poſt deinde ait. Sed in primo quidem libro huiuſ-
modi demonſtrationibus utitur Chryſippus, in ſecundo uero repugnantia opinioni
ſuæ ſoluere conatur, quæ nos incipientes conſcripſimus, utputa ſtudia hominum re-
tunduntur, nec laus aut uituperatio mouere hominem poterit. Quare in ſecundo li-
bro ait manifeſtum eſſe multa fieri à nobis, quæ tamẽ ad gubernationem totius refe
rantur, ea fatata eſſe. Vtitur autem huiuſmodi exemplis. Non inquit ſimpliciter fata-
tum fuit ueſtẽ te non poſſe amittere, ſed ſi eam diligenter cuſtodieris, ab hoſtibus quo
que non capi te fatatum eſt, ſi hoſtes caueris, liberos quoque habere fatatum, ſi uxo-
rem uolueris cognoſcere. Nam ut ſi quis diceret Milonem inquit pugilem intactũ fa-
to certamine abiturum, non recte arbitrareris, ſi luctaturum eum putares, ſic & in alijs
res ſe habet. Multa enim ſunt, quæ fieri non poſſunt, niſi nos quoq; ſtudium confera-
mus. Ita enim fatata ſunt ſi nos uoluerimus. Miranda profecto eſt huius ſermonis in-
conſtantia. Nam quemadmodum dulce amaro, & nigrũ albo, & calidũ frigido, cõtra
rium eſt, ſic & fatũ libertati noſtræ contrariũ. Nam quæ fatata ſunt, ſiue nolis ſiue ue-
lis, oĩno fiunt. Quę uero in noſtra poteſtate ſunt, ea ſicut uolumus diligẽtia noſtra diſ-
ponuntur

ponuntur. Si ergo diligenti obſeruatione in ea factum eſt, ne ueſtem amiſerim, & liberi nati, quia uxorem cognoſcere uolui, nec captus ab hoſtibus, quia fugi, & intactus e gymnaſio receſſi, quia certare nolui, quomodo fatata hæc erant? Nam ſi fatata erant, nihil uoluntas mea contulit, & ſi contulit, non fatata. Non poſſunt enim hæc ſimul cõuenire. Fatata inquit, hæc ſunt, nam uoluntas noſtra fatis continetur. Quomodo inquam fatata ſunt, ſi meæ poteſtatis eſt pugnare & non pugnare? Sed non contineri fatis uoluntatem noſtram, uerbis quoque ſuis aperitur. Habebis enim filios, inquit, ſi uxorem cognoſcere nolueris, ſi uoluero igitur, non habebo. Hæc ita dicere in rebus fatatis non poſſumus. Non enim morituros omnes homines, aut non morituros, ſi hoc uel illud fecerint, ſed ſimpliciter morituros dicimus, ſuſceptibilesq́; doloris eſſe ſimpliciter dicimus, ſiue uelint, ſiue non. Quare patet quando aliquid fit, quia nos operam dederimus à nulla cauſa contineri, ſed noſtræ id eſſe poteſtatis, quod ſi ita eſt, nulla ſerie cauſarum à ſeculo continebatur, niſi forſan ipſum quoque uelle ac nolle fatatum in nobis ſit, ut neceſſe ſit uelle aut nolle uxorem cognoſcere. Nulla igitur in nobis poteſtas eſſet, niſi diligentia mea ueſtis ſaluaretur, & ſi amitteretur, omnis ego culpæ profecto expers, quemadmodum nulla dignus laude, ſi ſaluaretur. Hęc Dio-

B genianus. Nunc Aphrodiſium audiamus Alexandrum præclarum in philoſophia uirum, qui in libro, quem de fato ad Antonium edidit, his uerbis Chryſippi dogma refutat. Omnium quæ fiunt inquit quatuor ſunt cauſæ, ut diuinus Ariſtoteles demonſtrauit. Cauſarum enim quædam efficientes, quædam ad materiam reducuntur, quędam ad formam, quædam finales ſunt. Finalem aũt cauſam dicimus cuius gratia aliqđ fit, q̃uis enim non omnia quæ fiunt quatuor his cauſis egeant, nulla tamen res quaternarium cauſarum numerum excedit, uerum ut res apertior fiat, in re aliqua iſta conſideremus. Statuæ igitur cauſa efficiens artifex eſt, quem ſtatuarium appellamus. Aes uero aut lapis, ut materia. Species uero aut forma, quæ huic ſubiecto ab artifice imponitur, etiam cauſa eſt. Nec iſtæ tres ſolummodo cauſæ ſunt, uerũ etiam non minus finis, cuius gratia facta ſtatua eſt, ut uerbi gratia ad quendam hominem honorãdum. Nam abſque aliqua huiuſmodi cauſa non eſſet facta profecto ſtatua. Cum igitur iſtæ cauſæ rerum ſint, ac inter ſe manifeſtiſſime differant, quamuis in nonnullis concidere uideantur, factum ad efficientem cauſam, non iniuria reducimus. Nam ad ea quæ fato fiunt, ita ſe habent ſicut ars ad ſtatuam. Quare ſi aperte uidere uolumus, utrum cuncta, an quædam fatata ſint efficiens nobis, cauſa diligentius eſt conſideran-

C da. Omnium igitur quæ fiunt, quædam alicuius gratia fiunt, cum efficiens ad finem aliquẽ tendens ea faciat, quædam nullius, ut barbæ tactus, manus nonnunquam extenſio, & ſimilia; quæ quoniam ſine aliqua intentione temere fiunt, omnino relinquenda ſunt. Quæ autem alicuius gratia fiunt, alia natura, alia ratione fiunt. Nam & natura certo quodam ordine ad finem peruenit, niſi impedita fuerit. Cum autem finem conſecuta ſit, ceſſat motus, ratio etiam nihil fruſtra facit, ſed ad determinatum ſemper mouetur finem. Ratione autem fieri dicimus, quando qui facit cogitatione quæ facturus eſt proſequitur quæ ſunt, quæ artificio, & quæ uoluntate fiunt. Inter hæc & ea quę natura producuntur id intereſt, quod naturalia in ſeipſis principium atque cauſas generationis habent; & fiunt quidem ordine, ſed natura faciens nulla utitur ratiocinatione. Quæ uero arte ac uoluntate fiunt, foris habent motus principium, & facientem cauſam, non in ipſis productioniq́; ſuæ facientis præeſt cogitatio. Fortunam autem & caſum ad ea reducimus, quæ alicuius gratia fiunt. Differunt autem ab his quæ præcedenter alicuius gratia ſunt, quoniam in illis quæ finem antecedunt, ipſius finis gratia fiunt. In caſu autem atque fortuna, quæ ante finem ſunt, alterius gratia fiunt. Accidit autem eis, cum alterius gratia fiunt quaſi finis, quod à caſu & fortuna factum eſt. Hæc cum ita ſe habeant, cõſiderandum eſt, ad quaſnam efficientes cauſas connumerare fatum debemus, an ad eas reducendum eſt, quæ nullius gratia, ſed fatum ad finem

aliquem tendere omnes dicimus,quãobrem in his quę alicuius gratia fiunt, collocan- D
dum eſt. Hæc cum primum ita partitus ſit Alexander, multis deinde argumentis oſtē-
dit, nihil aliud eſſe fatum, aut fatatum quam quod natura fit. Nullo enim modo,in-
quit, ad rationem & uoluntatem noſtram reduci fata poſſunt. Præter naturam etiam
fieri nonnulla oſtendit,cum interdum accidat impedimento quodam naturam detine
ri. Si ergo præter naturam quædam fiunt,profecto ſi natura fieri eſt fato fieri,fient e-
tiam præter fatum. Videmus enim inquit, corpora humana ægrotationibus alijs a-
liud ſecundum particularem eorum naturam eſſe ſubiecta,nec ſumus neſcij huiuſmo
di naturalem corporum diſpoſitionem diligenti norma uiuendi, & medicorum arte
& deorum conſilio in melius uerti, quod ſimiliter animo quoque accidit. Nam præ-
ter naturalem inclinationem eius quam complexione corporis habet,exercitio atque
doctrina melior ſæpe fit. Vnde cum Phiſiognomo Zopyrus turpia quædam de Socra
te & à uirtute aliena ipſius dixiſſet,ac à multis idcirco derideretur. Non erat Socrates
reſpondit Zopyrus,huiuſmodi enim natura eſſem, niſi naturam philoſophia ſuper-
aſſem,Huiuſmodi ergo ait eſſe,quibus natura præeſt,quæ naturalia nihil à ſatis differ
re oſtendit. A ſortuna uero ea fieri ait,quæ nullo modo intenduntur, quando alteri-
us gratia quædam fiunt, & aliud accidit quod ab initio nec ſperabatur quidem, ut ſi E
quis fodiens theſaurum inuenerit,cum huius gratia non ſoderet,& equus caſu ſaluus
quando non huius gratia,ſed alimenti cupiditate hoſtes fugiens,domum redierit,quę
omnia ſato non fiunt. Sunt autem inquit,cauſæ quædam hominibus penitus ignotę.
Nonnulla enim ſuſpenſa morbos aliquos curare dicuntur, in quibus nullam certam
habemus cauſam. Incantationes etiam maleficæq́; artes, quam cauſam habeant, in-
certum eſt. Sed præter hæc ſunt quædam, quæ ad utrumlibet contingentia dicuntur,
quæ ſato fieri omnino negamus,ut mouere pedem, læuare ſupercilia,tacere,loqui,cæ
teraq́; huiuſmodi innumerabilia,quæ fatis fieri nullo modo dici poſſunt. Non enim
quod fatatum eſt,contrarium ſuſcipit. Præterea conſilium hominis fruſtra non eſt,eſ-
ſet autem fruſtra,ſi homo neceſſario ageret quæ agit. Aperte autem id præter anima-
lia cætera homo poſſidet, ut non ſimiliter illis phantaſiam ſequatur,ſed rationem ha
beat qua faciunda iudicet,cuius quidem uſu ea quæ in phantaſiam inciderunt, exami-
nans ſiquidem examinabo probat concedit phantaſiæ,& ad agendum mouetur. Sin
uero Improbat, eijcit,expelliitq́; ipſa rationi obtemperans, unde ſolūmodo de his quę
agere poſſumus, deliberare ſolemus. Et ſi aliquando nimia cupiditate nō maturo ge- F
quam conſilio egerimus,temeritatis atque ſpreti conſilij crimine poſtea nos ipſos ac-
cuſamus,omnes temere aliquid agentes uituperamus,hortamurq́; conſilio uti, quaſi
agendi poteſtas in nobis ſit. Quod autem opinio quę de ſato habetur falſa penitus eſt
inde patet, quia etiam eius opinionis autores & docent, & hortantur,& diſcunt,& cō-
ſulunt. Increpant etiam, caſtigantq́; ſuos,quaſi propria uoluntate peccantes. Plurima
quoq; conſcribunt,quibus ad rectos iuuenes adhortantur mores,ueniaq́; dignum pu-
tant ſi quis inuitus peccat,ſponte autem delinquentes, puniendos non negant. Qua-
re uel ſecundum ipſos hæc neceſſitas fati nulla penitus eſt, libertas igitur noſtra na-
tura ineſt omnibus. Plura tamen non eſſe noſtræ poteſtatis concedimus, ut omnia,
quæ natura uel fortuna fiunt,quæ nullus fatis ſubiecta dicere audebit. His ita nobis
compendioſe à ſummis philoſophorum ſumptis,quæ diuinis noſtriſq́; ſcripturis aſti
pulantur, opinionem uero de fato ſimpliciter redarguunt,non eſt alienum aduerſus
etiam malignam Chaldæorum aſtrologiam,quam ueluti diſciplinam aliquam pro
fitentur nonnihil afferre.

Bardeſanes de eodem. Caput VIII.

DIcamus igitur nō mea,ſed ea quæ Bardeſanes uir genere quidē Syrus,doctri
na uero cœleſtium corporum omnium Chaldæorum excellentiſſimus in
dialogo, quem ſciſcitantibus amicis compoſuiſſe ait hoc modo ſcribit.

Natura

A Natura homo naſcitur inquit, alitur, creſcit, comedit, bibit, dormit, ſeneſcit, moritur,
quæ omnia ſibi cum cæteris animalibus communia ſunt. Sed bruta quidem cum ani-
malia ſint, coniunctione procreata, natura omnino ferũtur. Leo carnes eſt, ſaluti ſuæ
propugnat ſi quis iniuriam inſert. Oues fœnum edunt, carnes non tangunt, nec ab in-
iuria ſe defendunt. Scorpio aggerem comedit, & peſtifero non iniuriantes ſtimulo pe
tit. Formica natura duce hyemem ſuſpicatur, idcirco ſummis laboribus futura ſibi ali
menta in æſtate recondit. Apes mel operantur, & melle nutriuntur. Plura mirabilio-
raq; poſſem narrare, ſed hæc ſufficere arbitror ad intelligendum natura ferri exper-
tia rationis animalia, & ſecundum eam iucunde uiuere. Soli autem homines cum &
natura ducantur, ut dictum eſt, mentem etiam & orationem quæ à mente profertur,
quaſi præcipuum quoddam donum poſſident, quo non natura feruntur. Non enim
unus cibus omnibus eſt, ſed alij ſicut leones nutriuntur, alij ſicut oues. Non eſt u-
nus uniuerſis ueſtitus, non mos, non lex, non unus uiuendi modus, non ſimplex re-
rum cupiditas, ſinguli enim hominum propria uoluntate uitam ſibi eligunt, nec uici-
nos, niſi quantnm uolunt imitantur. Libertas enim hominis ſeruituti ſubiecta non eſt
Nam etiam ſi ſponte ſeruiat, libertatis ſuæ id quoque eſt, ut poſſit cum uelit ſeruire.

B Multi hominum, ac maxime Alaneorum gentis quaſi atroces beſtiæ carnibus alun-
tur, panem non comedunt, non quia non habent, ſed quia nolunt. Nonnulli carnes o-
mnino faſtidiunt, alij piſces ſolummodo edunt, nonnulli etiam ſi fame morerentur,
piſces non eſſent, alij aquam, alij uinum, alij ceruiſiam bibunt. Adeo multiplex atque
diuerſa cibi & potus in hominibus eſt differentia, ut in oleribus quoq; comedendis cõ
uenire non uideantur. Sunt etiam qui ueluti ſcorpiones aut aſpides non læſi iniurian-
tur, & qui non iniuriantur quidem, ſed læſi propulſant iniuriam, nonnulli tanquam
lupi rapiunt, & ſicut catæ furantur, alij tanquam oues ſic omnia ferunt, ut etiam iniu-
ria uexati perpetiantur. Vnde alios iuſtos, alios iniuſtos appellamus. His rebus aper-
tum eſt, non natura in hominibus hominem ferri, una enim in omnibus natura eſt,
hæc uero diuerſa, ſed quibuſdam naturam in quibuſdã uoluntate. Quare in his lau-
dem uel uituperationem meretur, in illis autem iure inculpabilis eſt. Poſt pauca dein-
de ſubijci diuerſas hominibus leges ſcriptas, & non ſcriptas in diuerſis regionibus la-
tas eſſe, e quibus inquit narrabo quanto melius poſſum. Apud Seras lex eſt, nec occi-
dere, nec fornicari, nec adorare ſimulachra, unde in illa regione nullum templum con
ſpicitur, nulla mulier meretrix, nulla adultera, nemo fur, nemo homicida, nec uolun-

C tatem alicuius illorum ardentiſſima ſtella Martis in medio cœli conſtituta ad cędem
hominis coegit, nec Venus Marti coniuncta, ut alienam quiſpiam ſolicitaret uxorem
potuit efficere. Atqui ſingulis etiam apud eos diebus, in medium cœli Martem perue
nire neceſſe eſt, & in tanta regione ſingulis horis naſci homines negandum. Apud In-
dos autem & Bactros multa millia hominum ſunt, qui Brachmanes appellantur. Ii tã
traditione patrum ꝙ legibus, nec ſimulachra colunt, nec animatum aliquid comedunt
uinum aut ceruiſiam nunquam bibunt, ab omni demum malignitate abſunt ſoli deo
attendentes. At uero cæteri omnes Indi in eadem ipſa regione adulterijs, cęde, temulẽ
tia, ſimulachrorum cultu inuoluũtur, inueniũturq; ibi nonnulli, immo uero gens quæ
dam Indorum eſt in eodem climate habitans, qui homines uenantes atq; ſacrificantes
deuorant, nec ulli planetarum, quos felices ac bonos appellent, à cæde ac ſceleribus i-
ſtis prohibent, nec maligni Brachmanas pellere ad maleſaciendum potuerunt. Apud
Perſas lex erat, filias, ſorores, matres quoq; ipſas in matrimonium ducere, nec in Perſi
de ſolum, uerum etiam quicunq; Perſarum ad alia climata orbis e patria exiuerunt,
nephanda hæc diligenter matrimonia celebrarunt, quos aliæ gẽtes hoc ſcelus abomi
natæ Maguſſeos appellant. Suntq; uſq; ad hodiernum diem in media Aegypto, Phry
gia, Gallatiaq; plurimi Maguſſæi ſucceſſione patrum, eiſdem ſceleribus contaminati.
Nec dicere poſſumus in terminis, & domo Saturni cum Saturno ipſo in natiuitatibus

omnium,Marte aſpiciente Venerem fuiſſe,Apud Getulos lex iſta à mulieribus agros D
coli,ædes ædificari,huiuſmodiq; cætera opera fieri,& ad hæc ut qbuſcunq; uelint,con
ueniant,nec à maritis accuſantur,nec adulteræ appellãtur cũ paſſim oĩbus miſceãtur,
ac pcipue aduenis. Aſpernãtur quoq; apud eos fœminæ uniuerſos odores,nec tinctis
ueſtibus induũtur,& nudis oẽs pedibus degunt,cũ uiri apud eos ęcontra & ueſtibus &
odoribus & coloribus uarijs gaudeãt,nec id mollicie faciũt,Fortes enim & bellicoſiſſi
mi prçter cæteras gẽtes ſunt,nec oẽs apud eos natæ fœminæ in Capricorno,aut Aqua
rio male affectam Venerẽ habuerũt,nec uiri oẽs in Ariete cũ Marte cõſtituta Venere
nati ſunt,q̃d fortes ſimul & delicatos efficere uiros Chaldæorũ nugæ cõclamant.Mu
lieres in Bactris prçſtãti ornatu atq; unguẽtis utũtur,& ab ancillis & ſeruis multo ma
gis q̃ earum mariti cultæ ſingulari quadã põpa equitantes exeunt auro atq; lapidibus
phaleris equorũ ornatis, nec caſte uiuunt,ſed tam ſeruis q̃ conuenis permiſcẽtur,nec à
uiris accuſantur. quippe cum eorum dñari uideãtur. Nec Bactrianarũ omnium natiui
tas,Venerem cũ Ioue ac Marte in medio cœli & terminis Veneris habuit.Apud Ara-
bes adulteræ omnes interimuntur,& ſuſpectæ ſolummodo puniuntur. In Parthia uero
atq; Armenia interdum à iudicibus iudices, interdum occiſi à cognatis homicidæ ne-
cantur.Qui autem uxorem aut filium aut filiam, aut cælibem fratrem aut innuptam E
ſororem interfecerit,nec accuſatur qdem,lege namq; ita ſancitum eſt,cum apud Græ-
cos & Rhomanos uideamus maiori ſupplicio parricidia expiari.In Atrijs qui aliquid
uel minimum furatus eſt,lapidibus obruitur. In Bactris qui pauca furatur,ſputis dede
coratur. Romanorum legibus uulneribus cæditur.Ab Euphrate fluuio uſque ad ori-
entalem oceanum,cui cædes uel furtũ obijcitur, non magno mœrore torquetur,Qui
uero pudorem maſculi eripuit, ſi res in lucẽ uenerit,magnitudine ignominiæ ſeipſum
interficere cogitur.Græcorum etiam ſapientes,ſpecioſos ſequi pueros non uerentur.
In eadem orientis plaga parentes atq; cognati ſi cognouerint filios aut agnatos turpi
tudini ſe ſubieciſſe,& interficiunt,& ſepulturæ tradere non dignantur.Apud Gallos
autem pueri publice nubunt,nulloque dedecore propter legem notantur,Nec eſt pro-
fecto poſſibile omnes,qui apud Gallos produnt florem ætatis Venerem & Mercuriũ
in domo Saturni & Martis terminos occidentes habere. Multi apud Britannos unam
uxorem habent,apud Parthos contra multæ fœminæ unum maritum, caſteq; omnes
uiuunt,legibus obtemperantes. Amazones uiros non habent,ſed tempore ueris fines
ſuos egredientes cum uicinis conueniunt. Vnde omnes naturali lege eodem tempore
pariunt,maſculisq; interfectis ſolas fœminas alunt,bellicoſæq; omnes ſimiliter ſunt, F
magnam excercitationis bellicæ curam gerentes. Mercurius in domo ſua cum Vene-
ra à Chaldæis efficere dicitur homines numularios,& qui fingere atq; pingere ſciunt.
In domo uero Veneris unguentarios,uocẽ exercentes,hiſtriones actoresq; fabularum
At apud Saracenos & Mauros,in ſuperiore quoq; Lybia & exteriore Germania & a-
pud Sarmatas,& Scythas cæteraſq; gentes,quæ ſeptentrionales ponti partes habitãt,
in Alania quoq; atq; in Albania,Othene,Saunia atq; Aurea, nullus numularius, nul-
lus pictor,non architectus,non geometra, nemo exercens uocem, nemo fabularum
actor inuenitur,ſed inanis omnino in tot tantiſq; orbis terrarũ partibus Mercurij atq;
Veneris huiuſmodi coniunctio inuenitur. Omnes Medi canes non parua alunt cura,
quibus morientes homines adhuc ſpirantes proijciunt,neq; omnes in natiuitate diur-
na Lunam cum Marte ſub terra in cancro habuerunt. Indi mortuos cremant, quibus
cum ſponte uxores concremantur,nec omnes quæ ſponte rogum mariti aſcendũt,mu
lieres natiuitate nocturna,Solem cum Marte in termino Martis in Leone habuerũt.
Plurimi Germanorum laqueo gulam frangunt,nec eſt poſſibile omnes, qui ita ſe ſu-
ſpendunt,interceptam à Saturno atq; Marte Lunam habuiſſe. Quid plura? ſingulis
horis apud omnes gentes homines naſcuntur,Vbiq; autem leges atq; mores propter
liberam hominis poteſtatem præualere uidemus,nec natiuitas aliqua nolentes Seras

A ad homicidium compellit,aut Brachmanas ad eſum carnium, nec Perſæ à ſceleratis nuptijs remouentur, nec Indi à rogo, nec Medi à canibus,nec Parthi ne multas ducāt uxores,nec à caſtitate Meſopotamienſes fœminæ, nec Græcia gymnaſijs, ubi nudis corporibus exercentur,nec Rhomani ab imperando, nec Galli ne muliebria patiantur,nec gentes omnes,quas Barbaras appellamus,muſarum cognitionem approbandam ducunt.Singulæ namq; gentes,ut uolunt,& quando uolunt libertate ſua utuntur,legibus moribusq; obedientes. Naturam quoq; ipſam,quæ corpus homini tribuit ſequentes interdum ſponte,ſæpius etiam coacti, ſuntq; ubiq; diuites atque pauperes, principes & ſubditi,ſani & ægroti,nemoq; ipſorum neceſſaria natiuitatis ſorte hæc cō ſecutus eſt.Hæc o Bardeſane,quamuis ſatis nos mouent,aſtrologi tamen terrarum orbem in ſeptem climata partiuntur,& alius in alio climate planetarum dominari dicitur,diuerſasq; leges hominum à principibus poſitas, quos non aliena à legibus quas tulerunt,loca ſtellarum habuiſſe nō eſt impoſſibile. Non eſt o Philippe uera inquam hæc ratio. Nam & ſi terrarum orbis ſeptem partibus diuidatur,in ſingulis tamen partibus multas, nec ſeptem ſolummodo ſeptem planetarum inſtar, nec.xη. ad.xη. numerum ſignorum, nec facierum numero. xxx. &. vi.ſed innumerabiles legum diffe-

B rentias inueniemus.Repetere igitur debetis uobiſcum crebro quæ dixi. In uno enim Indorum climate atq; regione ſunt,qui à carnibus omnino abſtinent,& qui uel humanas carnes deuorant.Et Maguſlei non in Perſide ſolum, ſed ubicunq; habitant, filiabus matrimonij me iure connectuntur,multæq; Barbaræ gentes,aliæ meridiem, aliæ occaſum,aliæ ortum,aliæ ſeptentrionales partes,diuerſas & regiones & climata habitantes,nulla mercuriali ſcientia participant.Quot ſapientes putatis malas leges ſanxiſſe? quot leges neceſſitate ſolutas? quot uictores leges uictis dediſſe? nec tamen ſtellarum aliqua proprium clima mutauit. Noſtra memoria in Arabia Romani uincentes irruerunt,& Barbarorum expulſis legibus ſuas ſeruari iuſſerunt.Sed exponam uobis,quod omnes facile ad hanc ueritatem adducere poteſt.Omnes Iudæi Moſaica lege in octaua die pueros circuncidunt,nec alicuius ſtellæ ui coguntur,nec regionis tempore impelluntur,nec alienis moribus,ut aliter faciant,inducuntur.Nam ſiue apud Syros ſiue apud Galatas,ſiue in Italia,ſiue in Græcia,ſiue in Parthia,ubicunq; ſint,legem ſuam ſeruant,quod neceſſitatis fieri nullo pacto poteſt.Non enim poſſibile eſt eandē habere natiuitatem omnes Iudæos.Præterea una ſemper.vη.dierum ubicunq; fuerint ab omni opere ceſſant,nec iter agunt,nec igne utuntur,nec genethliaca quædam ratio

C coercet Iudæum ædificare uel diruere domum,uendere aut emere illo die,atqui multi eorum eo die naſcuntur,multi ægrotant aut ſanantur,multi deniq; eo die moriuntur? Hæc enim liberi arbitrij non ſunt.In Syria & Oſroene ſunt etiam Galli,& Phrygia matri deorum multi abſcindebantur,deinde rex Abagarus omniū quoq; manus, qui id agebant,abſcindi iuſſit,nec quiſquam poſtea in Oſroene uirilia ſibi amputauit. Quid autem dicemus de Chriſtianorum ſecta,qui in omni parte orbis,immo uero in omni ciuitate inueniuntur? nec multas Parthi Chriſtiani ducunt uxores, nec canibus mortuos obijciunt Medi,nec Perſæ filias ducunt,nec Bactriani & Galli matrimonia corrū punt,nec Aegyptij Apin,aut canem,aut hircum,aut felem colunt, ſed ubicunq; ſunt, alienis legibus & moribus uiuere,nec cogi poſſunt, nec genethliaca ratione, aut ſua, aut principijs alicuius impelluntur unquam,ut quæ nephanda magiſter eorum duxit, facienda putent,ſed paupertatem,labores,ignominiam,cruciatus intolerabiles ſufferunt.Nam quemadmodum libertas noſtra cogi non poteſt,ſic corpus noſtrum nō facile poteſt pericula effugere.Et certe ſi omnia poteſtatis eſſent noſtræ,nos eſſemus,uniuerſa,ſin uero nihil poſſemus,aliorum eſſemus organa,nihil noſtra uoluntate producentes.Deo autem uolente,nihil impediri poteſt,illius enim poteſtati cuncta ſubijciuntur,qui unicuiq; naturæ præcipuum aliquid largitus eſt.Homini autem illud dedit eximium,ut libertate uoluntatis atq; iudicij uteretur.Hæc Syrus ille.

De eodem per authoritatem ſcripturæ ab Origine. Caput IX. D

VErum quoniam ab exterioribus multa iam ad hanc rem collegimus, nō
erit ab re non nihil à ſacris afferre literis,ut undiq; ſalſitate obruta, ueri-
tas facilius emergat. Sed quoniam nudas intelligere ſacras uoces perfe-
ctorum eſt,ab excellēti earum interprete expoſitionē petamus. Audiſti
quippe quātus fuit ille Origenes,quē nō negauerim,laboribus ſuis per-
ſuaſus,ineffabili æterne gloriæ uti gaudio,quem exteriores etiā propter mirabilem in
omni genere rerū doctrinam,minime ignorāt. Audi ergo quid de propoſita quæſtio-
ne ſentit,& quomodo totam hāc rem in commētarijs ſuper Geneſim complexus eſt.
Valde nec neceſſarium eſt inquit,diligentius exponere in ſigna facta eſſe luminaria,
Solem ſcilicet atq; Lunam & reliquas ſtellas. Nō enim ſolum gētiles ſtellarum con-
iunctione atq; aſpectu,quæ in terris ſunt neceſſario accidere credūt,quam uim ſatum
apellāt,uerum etiam multi ex fidelibus cōturbantur,impoſſibile aliter fieri credentes
ꝙ ſtellarum curſus effecerit. Vnde ſequitur,nullā in nobis eſſe libertatē,nullā operatio
nem noſtram laudari aut uituperari iure poſſe,ita prædictum à ſcripturis dei iudiciū,
quo alij ad æterna ſupplicia,alij ad æternam beatitudinē deſtinātur,falſo fore prædi-
caretur. Quid plura? ipſa quoq; fides,& Saluatoris noſtri aduētus,& omnis propheta E
rum labor,ac apoſtolorum in conſtituēdis eccleſijs prædicatio,inania erūt, niſi ſorte
Chriſtum quoq; quis audeat dicere cœleſtium corporum ui coactū feciſſe quæ fecit,
paſſumq; fuiſſe ꝙ paſſus eſt,nec ſuæ deitatis,ſed ſtellarū cuncta uirtute eueniſſe,His im
pijs uerbis etiā illud conficitur,ut fideles fato ducti,in Chriſtū credāt,quos libenter in
terrogabimus,quamobrem deus huiuſmodi mūdum produxit. An ut in eo alij abſq;
ulla culpa muliebria paterentur, alij immanes beſtias crudelitate uincerent, homici-
dio & rapina gaudentes? Quid oportet hæc innumerabilia dicere? in quibus non ho-
minibus,ſed deo culpam attribuunt,quem nullo modo iuſtum eſſe oſtēdere poterūt?
Quomodo enim qui tot tantaq; mala produxit iuſtus eſſe dicetur? Præterea interro-
gandi ſunt,utrum etiam ipſi,qui hæc dicunt,ſtellis ſubiecti ſunt,an ſoli miſeriam effu-
gerunt. Si primum manifeſtum eſt,quia à Stellis etiam hanc opinionem cōſecuti ſunt,
quæ ſi uera eſt,cur omnibus inſita ſimiliter non eſt. Sin alterum, cur non omnes ſim-
pliciter ab huiuſmodi neceſſitate liberamur? Ad hæc ſi fato res humanæ aguntur? cur
orant? cur fouent? cur temere aliquid à deo petunt? Quid plura? abūde namq; his pau
cis patet temere ſuſceptam à multis opinionem de fato. Quare autem cum illud con-
ſideremus,ſint in ſigna luminaria in hūc ſermonem incidimus,nunc explicemus. Qui F
ueram alicuius ſcientiam ab alijs acceperunt,aut ab his,qui interfuerunt paſſiq; ſunt,
aut ab his,qui uiderunt,aut ab his qui nullo modo interfuerunt,ſed auditu didicerunt
docentur. Si ergo ab alio quis audit factum eſſe, aut facturum aliquid, cuius tamen
ille nec fuit nec erit cauſa. Si hic idcirco quoniam ab illo didicerit cauſam ipſius fuiſ-
ſe illum,uel futurum eſſe arbitratur,non parum profecto errat,ueluti ſi quis prophe-
tæ librum euoluat,in quo de proditione Iudæ ſcribitur, & cum iam paratam rem ui-
deat,quoniam à libro futurum id didicit,librum cauſam putet,aut ſi non librū,ipſum
autorem libri,uel hūc quidem minime,ſed deum qui inſpirauit. Nam quemadmodū
propheriæ de Iuda diligentius uerba examinata,non fuiſſe deum cauſam proditionis
oſtendunt,ſed ſolum ſignificaſſe quod prouiderat ex malignitate illius futurum,ſic ſi-
quis altius uoluerit præſcientiæ dei uniuerſaliter rationem ſcrutari, & quod in qui-
buſdam futura non impreſſit,nec eum qui præſciuit omnium quæ præſciuit, nec eas
res, quibus præſcita impreſſa ſunt,cauſam eſſe profecto intelliget. Deum igitur om-
nia futura pręſcire,quanquam etiam per communem de deo conceptum clariſſimum
ſit,tamen & à ſcriptura nōnihil afferamus. Suſannam ergo audiamus dicentem. Deus
æterne qui abſconditorum es cognitor,qui noſti omnia antequam fiunt, tu ſcis quod
falſum teſtimoniū tulerūt aduerſum me. Dilucide autem in tertio Regum nō ſolū res

A geſtæ,ſed ipſum quoq; nomen regis complures annos prophetice ſic conſcribuntur.
Et conſtituit Hieroboam diem ſolennem In menſe octauo quintodecimo die menſis,
in ſimilitudinẽ ſolennitatis, quæ celebrabatur in terra Iudæ,& aſcendit in altare quod
erat in Bethel ut immolaret uitulis, quos fabricatus fuerat. Et poſt pauca. Et ecce uir
dei uenit de Iuda in ſermone domini in Bethel,Hieroboam ſtante ſuper altare, & thus
iaciente,& exclamauit contra altare in ſermone domini,& ait. Altare altare,hæc dicit
dominus, ecce filius naſcetur domui Dauid Ioſias nomine, & immolabit in te ſacer-
dotes excelſorum,qui nunc in te thura ſuccendunt,& oſſa hominum incendet ſuper te
deditq; in die illa ſignum dicens,hoc erit ſignum quod locutus eſt dominus. Ecce al-
tare ſcindetur,& effundetur pinguedo quæ in eo eſt. Deinde ſignificatur repente alta-
re ſciſſum ac effuſam pinguedinem fuiſſe ſecundum ſignum, quod homo dei dederat
in uerbo domini. Apud Eſaiam autem,qui multo ante captiuitatis tẽpora fuerat, no-
minatim de Cyrro mentio fit,qui captiuitati finem attulit. Hæc dicit autem dominus
deus. Chriſto meo Cyrro,cuius apprehendi dexteram,ut ſubijciam ante faciẽ eius gẽ-
tes,& uires regum ſundam aperiam ante eum ianuas,& urbes non claudentur. Ergo
anteibo & montes humiliabo,portas æreas conteram,& ueſtes ferreos confringã, &
B dabo tibi theſauros abſconditos,ut ſcias quia ego dominus,qui uoco nomẽ tuum de-
us Iſrael,propter ſeruum meum Iacob,& Iſrael electũ meum. Quibus dilucide ſignifi-
catur propter beneficia,quæ populo cõtulit,multarũ ſibi gentiũ regna diuinitus fuiſ-
ſe conceſſa. Apud Danielem quoq; Nabuchodonoſor per imaginem futura regna cõ
ſpexit. Aurum namq; Aſſyriorum,argentum Perſarum,æs Macedonum,ferrum Ro-
manorum imperium prætendebat. In eodem propheta de Dario ac Alexandro, & de
quatuor Alexandri ſucceſſoribus,de Ptolomæo quoque rege Aegypti,qui cognomi-
natus eſt Lagus,his uerbis ſcribitur. Ecce autem hircus caprarum ueniebat ab occiden
te ſuper faciem totius terræ,& habebat cornu inter oculos ſuos, & uenit uſque ad a-
rietem illum cornutum, quem uideram ſtantem coram Vbal, & cucurrit ad eum in
impetu fortitudinis ſuæ. Cumq; appropinquaſſet prope arietem,efferatus eſt in eum,
& percuſſit arietem,& contriuit duo cornua eius,nec poterat aries reſiſtere ei. Cumq;
miſiſſet eum in terram conculcauit,& nemo quibat liberare arietem de manu eius.
Hircus autem caprarum magnus factus eſt nimis, cumq; creuiſſet, factum eſt cornu
eius, & orta ſunt quatuor cornua ſubter illud per quatuor uentos cœli. De uno au-
tem ex his egreſſum eſt cornu unum,& factum eſt magnũ contra meridiẽ. De Chriſto
C uero etiam minutiſſima prædicta fuiſſe nõ ignoramus,locum ubi natus,ubi educatus
eſt,receſſum in Aegyptum, miracula etiam quæ fecit, & quomodo Iudas eum tra-
didit. Hæc enim omnia argumento ſunt, deum ab æterno cuncta præſcire. Ipſe quo-
que Saluator euerſionem Hieroſolymorum prædixit. Quorſum hæc? ut facilius eno
dare poſſumus,quomodo ſtellæ in ſigna factæ ſunt. Sic Igitur ſitas eſſe in cœlo ſtellas
non ignoramus,ut & contrario motu,qui uniuerſum,& alias tardius, alias uelocius
ferantur,ut hoc modo per uarios earum aſpectus atq; coniunctiones tam uniuerſa q̃
ſingula,non quidem homines(excedit enim omnino exquiſitiſſima motus ſtellarum
ratio mentem hominum)ſed uirtutes,quibus ut poſtea oſtendemus,hæc ſcire neceſſe
eſt,percipiant. Dum autem homines aut quibuſdam obſeruationibus,aut aliquorum
ſpirituum & doctrina,qui ordinem ſuum tranſgreſſi,multa hominibus ſuggeſſerunt,
nonnulla ſtellarum motu confuſius præuiderint,putarunt eas à quibus capiuntur,cau
ſas earum eſſe rerum,quas non efficiunt,ſed ſignificant, de quibus omnibus breuiter
ac exquiſite ſecundum uires noſtras dicemus. Proponantur igitur hæc ordine conſi-
deranda,quo pacto cum à ſeculo futura deus omnia præſciat,libero nos arbitrio frua-
mur,& quomodo ſtellæ non ſint humanarum rerum cauſa,ſed ſolummodo ſigna, &
quod homines exactam de his cognitionem habere nequeant,ſed uirtutibus,quæ ſu-
periore homine ſunt,hæc ſigna diuinitus depicta ſunt. Poſtremo,quænã cauſa fuerit,
ut deus

ut deus ſigna futurorum ad cognitionē uirtutū expreſſerit. Primum igitur aggredia- D
mur, quod Gentilium ſapientes in magnos intruſit errores. Cum em̄ pſcire deum uni-
uerſa minime negarēt, neceſſario nos agere quicquid agimus crediderunt. Nam ſi ab
æterno inquiunt, iniuſtum aliquid futuꝝ deus prǫuidit, nec ſciētia diuina falli poteſt,
erit omnino ille iniuſtus, nec poſſibile eſt iniuſtum eum non fore, cum non poſſit ali-
ter agere q̄ deus prǫſc'at, ex quo ad ſequentia etiam nonnulli deſcendentes fruſtra cul
pari iniuſtos cōtendunt. Similiterq; de cæteris delictis & de uirtutibus opinant. Vnde
ſequitur liberam nō eſſe hominis uolūtatem, ſi deus fruſtra præſciat. Aduerſus quos
dicendum, quod omnia deus ab æterno uideat, antecedentia, ſequentia, cauſas rerum
atq; affectus, nec tamen omnium eſt cauſa. Nam quemadmodum ſiquis temeritatem
hominis alicuius perſpexerit, quia ignorantem eum cognouerit, & propter temerita-
tem eius non dubitet periculoſa eum ac lubrica aggreſſurum itinera, in quibus lapſus
miſere iacebit, non effecit hunc ipſe temerarium illi homini lapſum, ſic deus cum uni-
cuiuſque uoluntatem præuideat, hunc perperam, illum recte acturum non ignorat.
Non ergo prǫcognitio futurorum cauſa, nec em̄ ullo pacto ad peccādum deus quenq̄
impellit, aut mouet, ſed econtra, dicam enim etiam ſi abſurdum multis forſan uidea-
tur id quod futurum eſt, cauſa eſt, ut deus euenturum illud prǫuideat, non ergo ideo E
fit, quia præſcitur, ſed quia futurum erat præſcitur. Diſtinctione autē hæc res indiget.
Nam ſiquis quādo futurum aliquid dicimus, ſic accipit quaſi neceſſe ſit omnino fore,
minime id ei dabimus. Non enim dicimus quia proditor Iudas præſciebatur, neceſſe
fuiſſe ipſum prodere. ſi ſic enim eſſet, non uituperaretur ab his, qui proditurum prǫui-
derunt. uituperatur autem nimium, quoniam potuiſſet etiam non prodere. Audi quid
Propheta de ipſo dicit. Nec ſit qui miſereatur pupillis eius, pro eo quod non eſt recor-
datus facere miſericordiam, & perſecutus eſt hominem inopem, & mendicum & com-
punctum corde mortificare, & dilexit maledictionem & uenit ei, & noluit benedictio-
nem, & elongabitur ab eo. Si quis autem ita futurum accipit quaſi euenturum ſit, poſ-
ſet autem etiam aliter fieri, hoc ipſum eſt quod dicimus, præſcientiam enim dei uerā
non eſſe, impoſſibile ſimpliciter eſt. Quæ uero cōtingentia ſunt, quæq; accidere & nō
accidere poſſunt, ea uel uentura uel non euētura deus certe præuidit. Sed liquidius for
ſan hoc modo dicetur, Si continget Iudam prodere, præſciuit hoc deus. ſi non contin-
get, ſimiliter deus præſciuit. Cum ergo duo hæc contingentia ſint. & poteſtas in Iuda
ſit, deus præſcientia ſua prǫuidit quod a Iuda eligetur, nec prǫſciētia dei ex cōtingenti, F
neceſſario fiet proditio. Si em̄ ponamus deum ſecum loqui, poſſibile eſt Iudam prodi-
torem fore, ſed contrarium quoq; poſſibile eſt. Quamuis ergo contingens utrumq;
ſit, ego tamen uideo proditurum. Non enim ſimiliter iſtud accipiendum eſt, quemad-
modum ſi diceres prǫuidere deum hunc hominem nunq̄ uolaturum, nulla enim uolā-
di potentia ineſt homini, ſed delinquendi & non delinquendi potentia ineſt. Cum er-
go utrumq; poſſibile ſit, qui rationi non obtemperat, is peiora ſequitur. Qui uero ra-
tione cuncta idcirco inquirit, ut rationi pareat, is uirtuti adhæret. Ille uoluptate deli-
nitus, nihil de honeſtate curat, hic communi concæptioni perſuaſus, rationem antepo
nit. Sic alter uoluptati reſiſtere non poteſt, qui labotem ſufferre nolit, alter ſpernit atq;
repellit uoluptatem omnem, quia dedecus eius formidat. Quod uero præſcientia dei
nullam neceſſitatem nobis imponit, inde quoq; affirmari poteſt, quia ſǫpius in ſcriptu
ra, pœnitentiam per prophetas mādaſſe inuenitur, nec cognouiſſe ſimulauit, utrum cō
uerterentur delinquentes an non, ut apud Hieremiam ſcribitur. Forſan audient & a-
gent pœnitentiā. Sed æqualiter utrūq; contingens à dictis eſſe oſtendit, ne præſcientia
ſua palam facta audientes deijciat, quaſi neceſſario aliquid eorum futurum ſit, nec in
delinquentibus conuerti & non conuerti poteſtas inſit, & hæc res peccandi cauſa foret
Et econtra,, ſi conuerſionem eorum omnino futuram prædixiſſet, huiuſcemodi prædi
ctio diſſolutiōis cauſa fuiſſet, faceretq; ne uiriliter in uoluptate inſurgerēt, quaſi emen-
datio

A datio uelint nolintue futura ſit. Sic enim prædicto impedimento futuri boni eſſe uide-
tur. Cum igitur perutiliter deus mundum gubernet, merito futura celauit, quorũ co-
gnitio minime hominibus conducit. Si enim malos futuros ſe præuiderent, deſpera-
tione ſui bonos diſſolutione ac eneruatione diſtraherentur. Cuius rei gratia dictũ eſſe
in Exodo arbitror. Quis fecit ſurdaſtrum & ſurdum, & uidentem ac cæcum, an non e-
go dominus deus? Eundem enim cæcum atq; uidentem fecit, alterum ad præſentia, al
terum ad futura. De ſurdaſtro uero ac ſurdo dicere, alienum ab hoc propoſito eſt. Nõ
autem ambigimus ea, quæ in nobis non ſunt, cauſam eſſe interdũ eorum, quæ in no-
bis ſunt. Facimus enim aliqua plerumq; libenter, aut non facimus, quia nonnulla quę
uoluntatis humanæ non ſunt præceſſerũt. Si uero quiſpiam abſolutam eſſe noſtram
uoluntatem putat, ut nulla re præcedente, uoluntas noſtra hoc aut illud amplectatur,
is mundi ſe particulam eſſe contineriq; ab uniuerſo oblitus eſt. Sed de præſcientia diui
na, quod nullam neceſſitatem agendi hominibus afferat, breuiter ita dictum ſit. Nunc
oſtendamus nihil humanarum rerum à ſtellis effici, ſed tantummodo ſignificari. Pri-
mum igitur illud patet, ſi quid à ſtellarum ſextili ponamus aſpectu, qui hodie fiat, effi-
ceretur, nullo poſſe illud pacto præteritum eſſe, prius enim efficiens effectum eſt. Non
B ignoramus autem eos, qui hanc ſcientiam profitentur, multa præterita hodierna ſtel-
larum propoſitione prædicere. Nam cũ poſitionem Zodiaci diligẽter in duodenas ſe-
des diuiſerint, gradusq; ac minuta ſingulis conuenientia domibus perſpexerint, ac er-
raticas ſtellas cæteraq; ut ſolent apte collocauerint, & ortus atq; occaſus, aſpectus &
coniunctiones conſiderauerint, non ſolum futura, uerum etiam ea quæ natiuitatẽ ho
minis & conceptionem præceſſerunt, dicere conãtur. Patris enim fortunas & corporis
eius proſperas, aut econtra diſpoſitiones ſimiliter matris atq; fratrum ab hodierna po
ſitione percipi poſſe putant. Verum de gradibus domorum alijsq; huiuſmodi poſtea
dicemus. Nunc quaſi exquitiſiſſime omnia poſſint inuenire interrogentur, ſi res huma
nas neceſſitate agi ſtellarum putatis, quomodo talis hodiernus aſpectus, ea quæ præ
ceſſerunt potuit efficere? Quod ſi hoc impoſſibile ſimpliciter eſt, inuenitur autem uere
dixiſſe aſtrologus de pręteritis, patet nõ à ſtellis illud effectum fuiſſe. Si quis igitur nõ-
nihil ueri eam ręm putat continere, certe neceſſe eſt, ut concedat non feciſſe id ſtellas,
ſed ſolummodo ſignificaſſe. Quod ſi quiſpiam obijciet præterita quidem ſignificari,
futura uero à ſtellis effici, differentiam oſtendat, cauſam diſcriminis afferat. Quare
quæ ad patrem, matrem, fratresq; pertinent, præteritaq; ſunt, hæc poſitio ſignificat,
C futura uero quaſi efficiens cauſa producit. Sed nullam huius rei cauſam afferre un-
quam ueriſimilem poterũt. Quare niſi pertinaces ſint, nihil humanarum rerum à ſtel-
lis effici, ſed forſan ſignificari concedent, tãquam ſi non à ſtellis tam præterita quam
futura, ſed ab ipſo deo per propheticam orationem quandam quiſpiam perciperet.
Nam quemadmodum poteſtas humana, ut diximus, minime tollitur, quamuis deus
quæcunque facturi ſumus præuideat, ſic etiam ſigna, quæ ad ſignificandum diuinitus
ordinata ſunt, liberati noſtræ nequaquam officiunt, ſed eſt uniuerſum cœlum qua-
ſi liber quidam apertus, omnia futura in ſe conſcripta continens. Idcirco in oratione
Ioſeph, quod à Iacob dicitur, ſic intelligi poteſt. Legi enim inquit in tabulis cœli quæ-
cunq; contingent uobis & filijs ueſtris. Forſan autem etiam illud complicabuntur cœ
li, ut liber ſignificatiuas futurorum rationes conſumatas, & ut ita dixerim, adimpletas
fore oſtendit, ſicut prophetias etiam adimpletas dicimus, cũ iam euenerint. Hoc mo-
do in ſigna ſecundum ſcripturæ uocem ſtellas factas arbitramur. Hieremias autem ut
homines ad ſeipſum couertat, utq; formidinem quæ à ſignis impẽdet auferat, ac ut o-
mnem forſan huiuſmodi opinionem ab hominum animo eijciat. A ſignis inquit cœ-
li non timeatis. Sed rurſus alia ratione non efficientes ſtellas eſſe oſtendamus. Conce-
dentes igitur interim poſſe ab hominibus hanc ſcientiam comprehẽdi, quęrimus quo-
modo à multis natiuitatibus eãdẽ rem contineri cõtendunt? Nã ſi patibulo moriturũ
aliquem

A
EVSEBII PAMPHILI LIBER SEPTIMVS.

Repetitio Gentilium Theologiæ. Caput I.

HIS ergo ita dictis atq; ita diſpoſitis, iam tẽpus eſt de Philoſophia
Hebræorum ac pietate uitæq; moribus diſſerere. Nam quoniam
falſam religionem gentium non abſq; ratione ſpreuiſſe iam de-
monſtrauimus, reddenda modo ratio eſt, quare ſapientiam He-
braicæ ſcripturæ delegimus. Quod autem nulla ſit culpa à Barba
ris ueritatem uelle cognoſcere, alio tempore omnem philoſophi-
am, omnemq; diſciplinam à Barbaris Græcos accepiſſe oſtende-
mus. Nunc uero aperire propoſuimus ab Hebræis ſolummodo uerę pietatis fundamẽ
ta iacta fuiſſe. Cæteri enim homines cæterę́q; gentes uniuerſæ præter Hebræos, nihil
fere de immortale animi ſentientes, nec aliquid præter hæc uiſibilia cogitantes, corpo
B rum uoluptate feliçitatem terminarunt, adeo ut quaſi maxima deorum uoluptas ab
eis coleretur, ac propter uoluptatem uitam optabilem ducerent. Quare alij Solem &
Lunam & reliquas ſtellas, à quibus hanc uitam dari putabant, alij terræ fruges, & reli
quas mundi partes, unde non paruam ſe uoluptatem capere uidebant, deos & autores
omnium rerum eſſe prædicarunt, alij non ueriti ſunt titillationem ſenſuum Cupidinẽ
& Venerem non ſibi ſolum, uerum etiam cæteris dijs propoſuiſſe, alij principes ac Ty
rannos, qui eis uoluptati fuerunt, & uiuos adorarunt, & poſt mortem in cœlum aſcen
diſſe crediderunt, alij malignos quoſdam ſpiritus, qui cupiditates eorum incendebãt,
& culti uoluptatibus explebant, uenerati ſunt, alij huius religionis falſitatem perſpi-
cientes, non eſſe deos omnino arbitrati ſunt, alij multo impudentius cæteris, ſummũ
bonorum omnium, ſummamq; beatitudinem ipſam uoluptatem eſſe crediderunt, cui
quaſi ſupremæ deæ ſeruire perpetuo non erubeſcebant. Nam & eorum mulieres, ut ſa
cer Apoſtolus dicit, mutarunt naturalem fœminę uſum in eum, qui eſt pręter naturã.
Mares autem etiam ſimiliter ſpreto naturali uſu, alter in alterum exarſerunt, maſculi
in maſculos turpitudinem operantes, & erroris eorum mercedem in ſeipſis capientes.
Ita Græci ſimul & Barbari, docti omnes atq; indocti laudibus & hymnis tam in deo-
rum ſolennitatibus, q̃ in publicis ſpectaculis uoluptatem efferebant. Fornicationis e-
C nim uitium eſt idolorum exquiſitio. Tanto enim errore impliciti, mala malis adde-
bant. In nephandis nuptijs parentes cum liberis, ac mares cum maribus ſceleratiſſime
uitam trahentes, ac ipſas immanes beſtias turpitudinis cumulo longe ſuperãtes. Quæ
omnia à philoſophis & hiſtoricis ſuis confirmata ſunt.

Quod ſolum Hebræorum genus ueram ſequebatur pietatem. Caput II.

SOlum autem Hebræorum genus inter tot tantoſq; errores ab uno uolupta
tis collo, tanquam hydra in diuerſa capita profuſos, ueram pietatem ſecutũ
eſt. Hebręi enim ſoli pia ſanctaq; conſideratione primum elementa, & quę
ab elementis compoſita ſunt, Solem ſimiliter & Lunam, & cæteras ſtellas,
& cœlum ipſum non ſolum deos non eſſe, uerum etiam animæ penitus expertia iudi-
carunt. Deinde quoniam neq; à lapidibus caſu unquam ſine artifice domus ædificari,
nec pãnus abſq; texente fieri, nec nauis ſine gubernatore nauigare pōt, cũ animalibus,
atq; irrationabilibus & ſubſtantijs aĩatis atq; inanimatis plenũ hũc mũdũ uiderẽt, nõ
abſq; ſapiẽtia dei hæc oĩa facta putãtes, à magnitudine atq; pulchritudine creaturarũ
puritate mentis, creatorem omnium immortalem ipſum atq; inuiſibilem cognouerũt
Cum autem non contemnendam totius partem hominem eſſe uiderunt, partem eius
præcipuum, animam uidelicet uerum hominem, corpus uero quaſi hominis indu-

mentum eſſe affirmarunt. Quare maiorem curam cultui animę afferre nõ dubitarunt D
creatori hoc deo placere arbitrantes, quia genere hominum non corporis robore, ſed
animi ratione omnia, quæ in terris ſunt, gubernari conſtituit. His fundamentis iactis,
corpus quidem & quæ corporis ſuauia ſunt, non maioris q̃ reliqua pecora fecerunt.
Animum autẽ, qui rationalis atq; intellectiuus eſt, quiq; ad ſimilitudinem dei creatus
eſt, ſummo ſtudio excoluerunt, nec quicq̃ uerum bonum præter bonorum omniũ lar-
gitorem deum credentes, extremum finem ſummamq; beatitudinẽ in cognitione atq;
coniunctione dei poſuerunt, qui ſolus humanæ uitæ rerumq; omnium cauſa eſt. Qua
re illum ſolum deum cognoſcere, illi ſe ſoli uitæ puritate coniungere ſtuduerũt, ac pie
tate ueraq; in deum religione altiſſimi ſacerdotes genus electum atq; regium, & gens
ſancta alijsq; ſimilibus appellationibus digni uiſi ſunt. Cur igitur reprehendendi nos
ſumus, qui hæc Græcorum, Aegyptiorum, Phœnicum, cæterarumq; gentiũ nugis præ
poſuimus? In tantum autem uirtutis multi ex genere ipſorum peruenerunt, ut angelo
rum uiſione, diuiniſq; oraculis non ſyllogiſmis neq; coniecturis inſtituerentur, ut quæ
futura erant, plerumq; gratia dei repleti, quaſi præſentia uiderent. Hæc antequã Græ-
corum nomen eſſet, immo uero etiam ante Moſem, & ante Iudæorum genus priſcis
Hebræis innotuerunt. Poſt enim Moſem à Iuda Iudæi appellati ſunt. Hebræi uero ab E
Hebere, à quo Habraam originem traxit. Multis ante Moſem ſeculis abſq; lege ali-
qua ſcripta, pie ſancteq; uiuebant, abſq; doctrina legum oraculis ueritatem diuinis &
mentis acumine magnitudineq; animi conſecuti. Primus uero apud eos eximius ille
Theologus Moſes ſcripta reliquit, qui diuinitus antequam leges poneret, maiorum
uitas animis hominum impreſſit. Ita bonorum pręmijs, & impiorum ſupplicijs ad am
plexandam uirtutem, & fugiendam impietatem exhortatus, leges tandem in medium
propoſuit. Iudicauit etiam ne forte difficillima legis præcepta Iudæi ducerent, atq; ab
illis reſilirent priſcorum exempla eſſe præponenda, ut omnibus pateret abſq; legũ mã
datis, ſola ratione nixos, optime maiores Iudæorum uixiſſe, atq; ideo non eſſe ſibi diſ-
ficile uitas illorum imitari, ſi paria diuinitus conſequi præmia deſiderarent.

Compendioſe nonnullorum Hebræorum uitæ narrantur. Caput III.

NON eſt autem ab re compendio, uitas illorum à Moſaica ſcriptura ex-
ceptas percurrere. Nam quemadmodum ab Aegyptijs Aegyptiã, à Phœ
nicibus Phœniciam Theologiam, & à Græcis Græcam. Sic & ea, quę ab
Hebræis dicuntur, ab illis ipſis petenda ſunt. Non enim aliunde quam à
Philoſophis opiniones philoſophorum narrantur, nec medicina ab alijs F
quam à medicis perdiſcenda eſt. Vt igitur Hebręorũ ſcriptura docet, ante diluuiũ poſt
primam originem hominum, multi iuſti deoq; amici homines fuerunt, quorum pri-
mus nomen domini dei ſperauit inuocare: Quibus uerbis oſtenditur, quod nihil aliud
ille quam creatorem dominum & deum ſecutus fuit, quem credebat, non ſolum uirtu
te ſua à non ſimpliciter ante cuncta produxiſſe, uerum etiam tanquam magnæ ciuita-
tis dominum uniuerſa regere atq; gubernare, atq; ideo cæteris omnibus contemptis,
ſperauit inuocare nomen domini dei. His duabus appellationibus, creatoris atque gu
bernatoris totius uirtutem amplexus. Quare primus homo uerus apud Hebræos con
ſcribitur. Enos enim uocatus eſt, quod latine uerus homo interpretatur. Neminem e-
nim putant uerum eſſe hominem præter eum, qui uerum deum & cognoſcit, & pie co
lit, alios uero nihil à pecoribus differre arbitrantur, quia uidelicet ueluti beſtiæ ad ter-
ram proni, uentri & Veneri obediant, quorũ alios lupos, alios canes, alios porcos, ali-
os ſerpẽtes, uaria quędã uitiorũ ſimilitudine ſcriptura Iudęorũ appellare cõſueuit. Quẽ
admodũ ſi quãdo cõmuniter genus hominũ appellandũ eſt, cõmodiſſima ſimiliter uo
cis appellatione Adam ſignificauit, quo noĩe à terra natus deſignatur. Primus igitur
iuſtorum Enos, qui primus nomen domini Dei ſperauit inuocare, & certe ſemper at-
que continue domini dei nomẽ inuocare, id profecto eſt ſumma extremaq; beatitudo

Illum

A Illum nos uirum non fallaces gentilium heroas imitandum arbitrantes optamus, il-
lud nobis auxilio Saluatoris noſtri contingere, ut nomẽ eius firma ſpe perpetuoq; in-
uocare queamus. Poſt iſtum quidam alius ambulabat cum deo, & non inueniebatur,
quia propter uirtutem eius tranſpoſuit eum deus. Is certe perfectus homo in Deo eſt,
qui periculoſa multorum colloquia fugit. Si enim forum, curiam, theatraq; aliquis ſe
quitur, in ipſo malignitatis profundo ſubmergitur. Is autem hominibus inuiſibilis eſt
neq; ab ipſis facile inuenitur, qui deo charitate coniũctus, ab eo ſolo cognoſcitur. Hũc
Hebræi Enoch appellãt, quod nomen latine gratiam dei ſignificat, cuius ſolius muta-
tionem diuinitus mihi concedi magis opto, quàm omnium ſimul, qui uirtutis cultores
apud gentes narrantur fuiſſe. Tertius uir iuſtitia eximius in ſeculo ſuo Noe fuiſſe per-
hibetur, cuius quanta fuit uirtus & pietas hinc cognoſcitur. Nephanda malignitas u-
niuerſum genus hominum tunc occupauit. Nam & Gigantes illi, qui per ora omniũ
uolitant impijs factis, quod adhuc uſq; prædicatur, deo pugnam, id eſt uirtuti & pieta-
ti non erubuerunt inferre. Et qui eos produxerunt, ſiue immortales quidam, ſiue mor-
tales malefica quædam artificia, & magicam prauitatem primi excogitaſſe dicuntur.
Quas ob res, cum deus eodem omnes diluuio perdere ſtatuerit, unus cum ſuis in illo
B genere hominum Noe iuſtus repertus eſt, qui omnibus ui aquarum ſubmerſus, cũ filijs
ſuis ſimul ac uiribus mirabili quodammodo, quaſi ſemẽ humani generis conſeruatus
eſt, quem utinam quaſi uiuam quandam imaginem imitari nobis contingat. Et ij qui
dem ante diluuium fuerunt. Poſt diluuium autem alij, quorum unus altiſſimi dei ſa-
cerdos, iuſtitiæ ac pietatis miraculo rex iuſtus lingua Hebręorum appellatus eſt, apud
quos nec circuncisionis, nec Moſaicæ legis ulla mentio erat. Quare nec Iudæos (poſte
ris enim hoc nomen fuit) neq; gentiles, quoniã non ut gẽtes pluralitatem deorum in-
ducebant, ſed Hebræos proprie nominamus, aut ab Hebere ut dictum eſt, aut quia id
nomen tranſitiuos ſignificat. Soli quippe à creaturis naturali ratione & lege innata,
non ſcripta, ad cognitionem ueri dei tranſire, & uoluptate corporis contempta, ad re-
ctam uitam perueniſſe ſcribuntur. Cũ quibus omnibus præclarus ille totius generis
origo Habraam numerãdus eſt, cui ſcriptura mirabilẽ iuſtitiã, q̃ non à Moſaica lege
(ſeptima eñ poſt Habraam generatione Moſes naſcitur) ſed naturali fuit ratione cõ
ſecutus, ſumma cũ laude atteſtatur. Credidit eñ Habraam deo, & reputatum eſt ei in
iuſtitiam. Quare multarũ quoq; gentium patrẽ diuina oracula futurum, ac in ipſo be
nedicendas oẽs gentes, hoc uidelicet ipſum, quod iam nos uidemus, aperte prædictum
C eſt, cuius ille iuſtitiæ perfectionẽ non Moſaica lege, ſed fide cõſecutus eſt, qui poſt mul
tas dei uiſiones, legitimum genuit filium, quem primũ omnium diuino perſuaſus ora
culo circũcidit, & cæteris, qui ab eo naſcerentur tradidit, uel ad manifeſtum multitudi
nis eorum futuræ ſignum, uel ut hoc quaſi paternæ uirtutis inſigne filij retinentes, ma
iores ſuos imitari conaretur, aut quibuſcunq; alijs de cauſis. Non enim id ſcrutandum
modo nobis eſt. Poſt Habraã filius eius Iſaac in pietate ſucceſſit, felice hac hæreditate
à parentibus accepta, qui uni uxori coniunctus, cum geminos genuiſſet caſtitatis amo
re ab uxore poſtea dicitur abſtinuiſſe. Ab iſto natus eſt Iacob, qui propter cumulatum
uirtutis prouentum Iſrael etiam appellatus eſt, duobus nominibus, propter duplicem
uirtutis uſum. Iacob enim athletam & exercẽtem ſe latine dicere poſſumus, quam ap-
pellationem primum habuit, cum practicis operationibus, multos pro pietate labores
ferebat. Cum autem iam uictor luctando euaſit, & ſpeculationibus fruebatur bonis,
tunc Iſraelem ipſe deus appellauit æterna præmia beatitudinemq; ultimam, quæ in
uiſione dei conſiſtit ei largiens, hominem enim qui deum uideat, Iſrael nomen ſignifi-
cat. Ab hoc. xij. Iudæorum tribus profectæ ſunt. Innumerabilia de uita iſtorum uiro-
rum fortitudine, prudentia, pietateq; dici poſſunt, quorum alia ſecundũ ſcripturæ uer-
ba hiſtorice conſiderantur, alia tropologice ac allegorice interpretantur, de quibus
multi conſcripſerunt, & nos in libro, quem inſcripſimus de doctrina priſcorũ uirorũ.

H ij Præter

Præter hos Iob iuſtum, uerum,pium, innocuum, ab omniq; malignitate alienũ fuiſ D
ſe inuenimus,qui q̃uis Iudęo generi non ſuit affinis, pietatis tamẽ laude uel inprimis
effertur. Verum Iacob liberi religione ac pietate communiti Hebræorum ſamam fa-
cile ad maius à deo produxerũt,ut totius Aegypti principatus ab uno eorum Ioſeph
dependeret,qui caſtimoniæ præmijs coronatus,gubernatione tot tantarumq; ciuita
tum ſuſcepta,uirtutem Hebræorum manifeſtauit.Is ſuorũ inſidijs ad ſeruitutem re-
dactus,tanto cumulo uirtutis refulſit,ut nemo poſſit rem oratione aſſequi. Aderat e-
nim ei libertas animi,maxime robur inuictũ,pudor eximius,iuſtitia, modeſtia, pru-
dentia ſumma,ſed pietate in uerum deũ maxime præſtabat, cũq; domini ſui uxor (e-
rat enim mirabili corporis præditus formoſitate,qua adoleſcentia uirtutibus ornata
inſignis uidebatur)furore Cupidinis acta,uerbis ac precibus pſuadere non potuiſſet
manusq; in iuſtum inijcere non dubitaſſet,præcepta parentum non oblitus,req; ipſa
Hebręũ ſe eſſe oſtendens,mulierem quidẽ magna ui reppulit,quaſi autem à rabida fe
ra euaſerit,fuga ſalutẽ quæſiuit:cogitabat enim atq; dicebat. Si dñs meus domui ſuę
me propoſuit,quomodo ergo huiuſcemodi rem turpiſſimam coram deo faciam? His
ille uirtutibus,ad Aegypti gubernacula diuinitus peruenit,quem utinam cæterosq;
omnes,de quibus diximus,imitari poſſimus. Fuit autem etiam hic Hebræus,nõ Iudę- E
us,nondum enim Iudæi fuerunt in multitudinem,deinde magnum genus creuit,p au
latimq; diligentiſſima norma uiuendi labebatur,& parentũ pietas obtũdebatur. Ita
poſt aliqua ſecula Aegyptiorum conuerſatione deprauati adeo fuerunt, ut nihil ab
Aegyptijs differre uiderẽtur. Tunc deus patrum ſuorum Moſem ad eos mittit,ac per
eum inauditis factis miraculis,conuenientẽ Iudæorum moribus legem impoſuit. Nam
cum iam corrupti uirtutẽ mutare non poſſent,alia manifeſte mãdauit, alia occultius
ſuggeſſit,ſymbola umbramq;,nõ nudã ueritatẽ conſeruare ipſis præcipiens. Hoc pa-
cto Iudæorũ diſciplina à temporibus Moſi cœpta,uſq; ad Saluatoris noſtri aduentũ
ſecundũ uoces prophetarũ durauit. Sic enim à Moſe alijsq; prophetis dictum,inueni
tur Moſaicam legem uſq; ad Chriſti tempora duraturam.

De Iudæorum Theologia. Caput IIII.

VErum quoniam breui Hebræorum,qui ante Moſem fuerunt uitas teti-
gimus,& pietatis eorum adumbrationem ædidimus,nunc Theologica
eorũ dogmata à Moſe,alijsq; prophetis ſundata conſideremus. Primus
igitur omnium eximius ille Theologus, qui diuinas leges conſcripſit, F
cũ pietati conueniẽtem diſciplinam tradere uoluiſſet, nõ communibus
atq; tritis exordijs uſus eſt,ſed nihil potius ducens q̃ priſcorũ generis ſui Theologiã
ac recte uiuendi normã pertinere,à deo ſecundum Hebręorum Theologiam incepit
nec ut Aegyptij,aut Phœnices aut certe omnes gentes multitudinem deorum falſo
induxit,ſed à prima uiſibilium omnium atq; inuiſibilium cauſa exorſus,illum docet
creatorem eſſe uniuerſi regem atq; dominum,non ſolum quas ipſe ſcripturus erat le
gum,uerum etiam naturæ ipſius, cuius ſolo nutu à non ente ſimpliciter cuncta fuiſ-
ſe producta oſtendit, cuius uirtute omnia, quæ producta ſunt,gubernari docet. Pri-
mumq; omnium cœlum uerbo dei fuiſſe firmatum,& pondus ſoliditatemque terræ
præter naturam ſuam ſuper aquas ſuſpenſam aſſerit, uerbo etiam dei, ſolis, ſtella-
rumq; motu,diem ac noctem ſibi uiciſſim ſuccedere,legeq; diuina uiciſſitudines,mu-
tationesq; temporum,anniq; uolutiones fieri,lege dei atque inſtituto in locis ſuis flu
ctuantia reuolui, maria minime ſtatutos audentia terminos pertranſire. Inſtituto ſi-
militer diuino innumerabilia plantarum atque arborum genera e terris germinare,
ac ut breuiter dicam,naturam omnium matrem inſtituto dei ſeruientem diuinæ le-
gi ſemper parere. Non enim caſu aut fortuna neque irrationali latione orbem circũ
uolui,neq; temere mundum,tantam,tamq; pulcherrimam rem eſſe productũ, ſed dei
eſſe creaturã,& ab eo gubernari,ita legibus hoim naturæ leges antepoſuit, maxime
deo uocare

A deo uocare exhortatus. Nam ſi uniuerſus mundus, cœlum, Sol, Luna, ſtellæ om̃es, ter-
ra, & quæcunq; ipſa ſunt, cuncta naturæ opera, naturaq́; ipſa creatori deo ſeruit, quan
to magis homines ratione ac libero decoratos arbitrio obtemperari creatori decet?
Germinet terra uirentem herbam & lignum pomiferum, faciens fructum, & habens
unumquodq; ſementem ſecundum ſpeciem ſuam, & ſtatim non modo tunc, ſed uſque
ad hunc diem paruit terra, parebitq́; ſemper in poſterum. Producant aquæ reptilia a-
nimæ uiuentis, & uolatilia uiuentia ſub firmamento cœli, & una cum uerbo nutuq́; di
uino opus effectum eſt, & eo inſtituto, ſemper ita factitatur. Sint Sol & Luna, cęteræq́;
ſtellæ in ſigna & tempora, in dies & annos, neq; unquam hoc præceptum ſtellæ negle
xerunt, ſed inceſſabili mirabiliq́; ſuo curſu, dies & noctes, tempora & annos cõficiunt.
Quam igitur ueniam homines conſequentur, diuina negligentes mandata? Hæc illis
Theologia nos cœpit. Nihil enim huiuſmodi apud cæteras gentes inuenire potuimus
ſed poſt hanc primam Theologiam ad eam, quæ ſecunda eſt ordine procedit, deoque
cognito, neceſſarium putauit homini eſſe cognoſcere ſeipſum. Quare deinceps quid
homo ſit, quidq́; ipſum in cognitionem & pietatem dei adducat, & qualis principali-
ter hominis uita eſſe debeat docet. In animam enim & corpus hominem diuidit, ue-
B rumq́; hominem anima terminat, quæ in corpore intellectualisq́; ſubſtantiæ eſt, tan-
quam ad imaginem dei creata, corpus uero terrenum & indumentum animæ eſſe cõ-
firmat, quibus tertiam partem addidit, ſpiritum ſcilicet uitæ, qui uirtus quædam eſt,
qua terrenum corpus, & quæ ad imaginem dei creata eſt anima, coniunguntur atque
uniuntur. Nunc hominem à deo creatum in feliciſſimo paradiſi loco bonis immorta-
libus pleno conſtitutum, legeq́; dei munitum adfirmat, tranſgreſſione autẽ diuini præ
cepti, ad hanc miſeram uitam perueniſſe, Hac ille philoſophiæ ueritate antequam po-
nendarum ſeriem legum aggrederetur, auditores inſtruit. Non enim fas eſt imaginẽ
dei unde immortalitatem conſecuti ſumus, uitioſe uiurndo deſpicere. Primitiua uero
ueraq́; dei imago uerbum ſuum eſt, ſapientia, uita, lux, & ueritas, per ſeipſum exiſtens,
cuius imaginis mens humana imago eſt, propter quam ad imaginem dei facti eſſe di-
cimur. Ita neceſſarium duxit hæc legibus eſſe prægustãda. Recordari eñ profecto de-
bemus, quid noſtri à terra ſumptum, in terrã reuerteretur, & quid melius, deoq́; ſimi-
le, ut cognoſcamus quid ſumus, nec uitijs eam partem noſtri maculemus, quæ ad ima-
ginem dei facta eſt, utq́; à perpetuo deſiderio primæ illius beatitudinis pendeamus, &
redire omnibus uiribus diligenter conemur, præparemusq́; nos ad iter, quo illuc per-
C uenitur, unde diuini mandati negligentia decidimus. Ad hæc rerum diuinarum atque
humanarũ ille non humana doctrina, ſed dei uiſione peritiſſimus nequam qurndam
dæmonem inuidum atq; uerſutum unicuiq; hominum inhærere docet, quem ſerpen-
tem ueneni plenum, atrum tenebroſumq́; appellat, qui ſalutis noſtræ inuidus, ad hũc
uſq; diem multos inſidijs ſuis decepit, cuius fraude parentes quoq; noſtri beatitudinẽ
illam amiſerunt. Quare uigilandum eſt, ſemperq́; aduerſus malitiam eius inſurgen-
dum. Sed quid oportet hæc ita conſcribere, cum ipſum audire liceat non ſyllogiſmis
neq; hominum callidis argumẽtis, ſrd ſpiritus ſancti gratia, cum magna uenuſtate at-
que grauitate cuncta ſcribentem? In principio, inquit, fecit deus cœlũ & terrã, & dixit
deus. Fiat lux, & facta eſt lux. Et rurſus dixit deus. Fiat firmamentum, & factum eſt.
Et paulopoſt dixit deus. Germinet terra, & germinauit. Et iterum dixit deus. Fiant lu
minaria in firmamento cœli, & diuidant diem & noctem, & ſint in ſigna & tẽpora, &
dies & annos, & luceant ſuper terram. Præterea dixit deus. Producant aquæ repti-
lia & uolatilia, & factum eſt. Item producat terra quadrupedes, & reptilia, & beſtias
terræ ſecundum ſpecies ſuas, & factum eſt ita. In his igitur omnibus cum à ſcriptura di
xiſſe deum dicitur, nutum & uoluntatem diuinam non uocem ſyllabis prolatam o-
ſtendere uoluit, deinde uniuerſum hunc repetens ſermonrm. Hic inquit liber cœli &
terræ, qua fecit Deus cœlum & terram, & omnia quæ in eis ſunt. Huiuſmodi He-

bræorum Theologia eſt,quę uerbo dei creante uniuerſa eſſe producta uerisſime ſola D
docuit,ad hæc non eſſe relictum mundum à deo,gubernatione illius priuatū,ſed pro-
uidentia eius rei aſſerit.Non enim ſolum creauit cuncta , uerum etiam Saluator rex,
dux,omnibus præſidens,omnia diſponens dicitur omnia eum uidere, omnibus adeſſe
Vniuerſa inde gubernari docet.Similiter & qui poſt eum fuerunt prophetæ, nonnun-
quam à perſona ipſius dei exclamant, Deus appropinquans ego ſum dicit dominus,
& deus delonge.Quid faciet occulte homo, quod non cognoſcam ? nonne cœlum &
terram ego impleo.Nonnunquam à ſeipſis hoc pacto interrogantes. Quis aquam
menſurauit?quis montes pondere,ac ualles iugo firmauit?quis cognouit mentem do
mini?aut quis conſiliarius eius fuit?ut rurſus.Quis conſtituit cœlum,& extendit tan-
quam ſcænam?Et alibi.Eleuate oculos ueſtros ad alta,& uidete quis oſtendit hæc o-
mnia.Et deinceps.Dominus deus qui fecit cœlum & fixit illud , qui formauit terram
& quæ in ea ſunt,qui dat ſpiraculum populis,qui degunt in ipſa,& ſpiritum eis qui cal
cant ipſam.Et rurſus.Ego dominus deus ſolus extendi cœlum, & firmaui terram , &
non eſt alius præter me.Et alibi.Sic dicetis ipſis,dij qui cœlum & terram non fecerunt
perdantur à facie terræ,dominus qui fecit terram in fortitudine ſua , erexit habitabi- E
lem in ſapientia ſua,& in prudentia ſua extendit cœlum,& adduxit nubes ab extremis
terrarum,fulgura fecit in pluuiam,& adduxit uētos ex theſauris ſuis.Et rurſus . Quo
ibo à ſpiritu tuo,& ubi à facie tua me occultabo ? Si aſcendero in cœlum tu illic es , ſi
deſcendero ad infernum,ades.Si ſumpſero pennas meas diluculo,& habitauero in ex
tremis maris , etenim illuc manus tua deducet me. Hæc poſteriores conuenientia pri-
ſcis diuinitus prędicabant.Sed eos etiam audias,qui ante Moſen fuerunt.Dixit autem
Habraam ad regem Sodomorum. Extendam manum meam ad altisſimum deum,
qui fecit cœlum & terram. Melchiſedech quoq; dei ſacerdos Habraam his uerbis be-
nedixit.Benedictus Habraam deo altisſimo,& benedictus deus,qui fecit cœlum & ter
ram.Et Habraam rurſus,pone manum tuam ſub femore meo , & adiurem te per do-
minum cœli,Et ſubijcit . Dominus deus cœli & deus terræ,qui cœpit me à domo pa-
tris mei,& à terra in qua natus ſum.Poſtremo in ipſa uiſione Moſi deus interrogatus
quis eſſet,diuino reſpondet oraculo.Ego ſum q ſum,ſic dices filijs Iſrael,q eſt miſit me
ad uos,hæc breuiter ab innumerabilibus excerpta ſunt. Eſt ne igitur dignum genti-
um Theologiam,immo uero impietatem cum iſtis ullo modo conſerre,quorum alij
nullum eſſe deum,alij cœleſtia corpora crediderunt,& ſtellas ignem in cœlo fixas di-
centes,aut ignem uia & arte circumlatum loco dei adorarunt.Alij nulla dei prouiden F
tia mundum,ſed irrationali quadam natura gubernari.Alij cœleſtia ſolummodo di-
uinitus regi,non autem etiam terreſtria,mundumq; ſine ortu , neq; ullo modo à deo
productum,ſed caſu & fortuna cōſtitutum eſſe.Nonnulli ex atomis & inanimatis cor
puſculis eſſe conglutinatum aſſeruerunt.

De Verbo. Caput V.

HIS ita dictis,alteram quoq; perſonam à prima perſona genitā non creatam
Hebræorū ſcripturæ ſignificāt,q̄ uerbum,ſapientiā,uirtutem dei appellāt,un
de inqt Iob. Inuēta eſt ſapiētia.Quis autē locus eius eſt?Nemo mortalis uiā
eius nouit.Et Dauid in Pſalmis.Verbo dn̄i cœli firmati ſunt. Et Salomō ex
perſona ipſius ſapientiæ.Ego inquit ſapientiam & cōſilium & cogitationem cōſtitui.
Et dominus poſſedit me in initio uiarū ſuarū ad opera ſua.In principio anteq̄ terra fa
cta eſt,anteq̄ abyſſi producti anteq̄ montes firmati,ante omnes colles genuit me . Et
alibi.Quid autem eſt ſapientia,& unde nata ſit,dicam & non occultabo.Spiritus ipſa
eſt intellectualis,ſanctus,unigenitus , oīpotens, oīa penetrans,uapor enim eſt uirtutis
diuinæ,& fluxus gloriæ omnipotentis,uerisſimus fulgor æterni luminis,& immacula
tum ſpeculū uirtutis diuinæ ,ac bonitatis eius imago,ab extremo ad extremū omnia
tranſiens,ac omnia recte gubernans,quod quidem diuinū uerbum à patre ad homi-
num ſa-

A num ſalutem miſſum ſcriptura confirmat. Quod deum & dñm, id eſt creatorem & gu
bernatorem à Moſe prophetisq́; appellari conſpicimus. Venit autem ad homines ho
mine aſſumpto, à patre miſſum propter ſalutẽ noſtrã. Miſit enim uerbum ſuum inqt,
& ſanauit eos. Vnde doctrina etiã euangelica, propheticam & paternam Hebrẹorum
renouãs Theologiam hoc pacto incipit. In principio erat uerbũ, & uerbum erat apud
deum, & deus erat uerbum. Hoc erat in principio apud deum. Omnia per ipſum facta
ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil. Quod factum eſt in ipſo uita erat, & uita erat lux ho
minum. Merito igitur eodẽ ſpiritu Moſes plenus facto cœlo & terra, quaſi cum filio
ſuo uerba conferẽtem, ſic deum patrẽ introduxit dicentẽ. Et dixit deus. Faciamus ho-
minem ad imaginẽ & ſimilitudinem noſtrã. Quod plaſmaſti etiã occultius ſigniuit di-
cens. Ipſe dixit, & facta ſunt, ipſe mandauit & creata ſunt. Aperte namq; patris ad filiũ
ordinem atq; mandatũ more humano (nec enim aliter poterat) expreſſit. Nemo enim
negabit omnẽ qui aliquid dicit, ad alium dicere, & q mandat ac præcipit alīj, præter i-
pſum mandare atq; præcipere. Manifeſtius autẽ Moſes duorũ dñorum, patris uideli-
cet atq; filīj mentionẽ fecit dicens. Pluit dñs à deo ſulphur & ignẽ. Et Dauid ſimiliter.
Dixit dñs dño meo, ſede à dextris meis. Donec ponam inimicos tuos, ſcabellum pedũ
B tuorũ. Et paulo poſt æternam illam & ineffabilem generationẽ uerbi deſignare deſide
rans ait. Ex utero ante luciferum genui te. Hæc ita ſe habere non ſolum uetus ſcriptu-
ra occultius (non eñ omnes tunc ferre poterant) uerum etiam noua ipſis quoq; ſolari
bus radīs dilucidius prædicat, quamuis nonnulli Iudæorum ſancti gratia ſpiritus ca-
rentes aliter interpretati ſunt, à quibus nonnulla ponam idcirco non iuutilia, quoniã
non effuſum in aera uerbum dicunt, nec ſpiritum non ſubſiſtentem, ſed diuerſas perſo-
nas probe ſicut & nos. Male autem quia diuerſas quoq; naturas opinantur. Philonẽ
ergo audias ſcripturæ uoces interpretatione ſua explicantẽ. Quamobrem inquit, qua
ſi de altero deo dicitur, in imagine dei feci hominẽ. Perpulchre id diuinitus ſcriptori
fuit inſpiratum. Nullũ enim mortale ad ſupremum patrẽ tanq̃ imago conferri poteſt
ſed confertur ad ſecundum deum, qui primi uerbum eſt. Neceſſe enim erat rationa-
lem uim à deo uerbo anima hominis imprimi. Deus enim qui ſupra uerbum eſt, ita ſu
premus eſt, ut nulla rationalis natura ſimilitudinem eius poſſit recipere. Hẹc in primo
quẹſtionum libro Philonis dicta ſunt, qui in primo de agricultura uerbum dei filium
quoq; dei appellare his uerbis non dubitauit. Hæc uniuerſa paſtor ille & rex deus iu-
re gubernat, legemq́; ſtatuit, rectum eius uerbum & primogenitum filium, qui curam
C totius gregis quaſi maximi regis lux diligenter ſuſcepit. Idem in ſecundo. Qui dubi-
tandi ruborem effugere uelit, audacter dicat nulla re materiali machinam mundi cõ-
ſeruari, ſed uerbo æterni dei ſempiterno, quod à medīs ad extrema, & ab extremis
ad media protenſum, inuictum naturæ ſuſtinet curſum, fouens ipſum atque conſer-
uans, quaſi uinculum quoddam pater qui genuit ipſum conſtituit. Merito igitur nec
terra unquam aquis ſummergetur, nec ignis extinguetur, nec cætera peribunt, cum
uerbum dei uocale inter muta elementa conſtitutum, omnia conſeruet. Hæc Philo.
Nonne igitur uera hæc noſtra ſunt, qui uerbo ac ſapientia dei omnia producta eſſe
prædicamus, falſa uero illa, quæ nec ueri ſimilitudinem ullam habent, & inter ſe con-
traria ſunt. Thales enim Mileſius aquam originem rerum dicit, Anaximenes aerem,
Heraclitus ignem, Pythagoras numeros, Epicurus atq; Democritus indiuidua quædã
corpuſcula, Empedocles quatuor elementa, hoc dei uerbum magni conſilīj angelum
lucem ueram iuſtitiæ Solem etiam nominant. Tertio ſpiritus additur ſanctus à ſcri-
ptura, quem ſicuti patrem & uerbum ſuũ eadem dignitate atq; honore honorari præ-
cipit. Tertius igitur à patre ſpiritus eſſe oſtenditur, tanq̃ à patre per ſapientiam elucẽs.
Poſt hanc æternam dei ſubſtantiam rationales uirtutes, nec numero, nec ſpecie nobis
notas, ſed ſolum uiſibilium proportione, alia enim gloria Solis eſt, alia Lunẹ, alia ſtel
larum, ſcriptura Iudẹorum, nõ ut deos, ſed ut miniſtras honorãdos oſtẽdit. Et mortali

quidem naturæ ſtellarum numerus omnino ignotus eſt. Deus uero multitudinem e- D
tiam intelligentiarum & nomina non ignorat. Scribitur enim, qui ſtellarum multitu
dinem numerat,& omnibus ipſis nomina imponit,innumerabilia enim genera profe
cto & intelligentiarum & ſtellarum ſunt,deo autem omnia numerata ſunt,de ipſo e-
nim dicitur. Mille milia miniſtrabãt ei,& decies milies cẽtena milia coram eo adſiſte-
bant. Cum em̃ numerũ uideatur aliquẽ nominare, numeratas illas oſtendit eſſe uirtu
res à deo. Cum uero tantam numerari qnantitarem dixerit,ignotũ nobis illum nume
rum propter innumerabilitatem ſuam eſſe oſtendit. Sed de ſubſtãtia earum ſic Pſalmi
ſta ſcriptum reliquit. Domine deus meus,q̃ uehementer magnificatus es, confeſſionẽ
& decorem uidiſti amictus lumine ſicut teſtamento,extendens cœlum ſicut pellem, q
facis angelos tuos ſpiritus,& miniſtros tuos ignis flammam, Noli credere de hoc cor-
ruptibili igni dicere,nec de irrationali aere atq; ſpiritu,ſed altius quidam atq; ſublimi
us,neceſſe enim eſt cum à ſenſu noſtro uerba prodeãt tranſlatiue,non proprie de intel
lectualibus dici,unde ipſum quoq; deum ſpiritum, & ignem,& lucem, & huiuſcemodi
nominibus ſignificamus. Virtutes autem illas,Angelos,Archangelos, ſpiritus, cœle-
ſtem exercitum,principatus,poteſtates,thronos,dominationesq; nũcupamus. Quarũ
omnium iuſtitiæ Solem & ſanctum ſpiritum ei annexum una cum deo ac patre crea- E
torem atq; gubernatorem ſcriptura confirmat,quem unum deum ab uniuerſis, ſicuti
patrem ac dominum hymnis glorificandum propheta præcipit dicens. Laudate do-
minum de cœlis,laudate eum in excelſis. Laudate eum omnes angeli eius, laudare eũ
omnes uirtutes eius. Laudate eum Sol & Luna, laudate eum omnes ſtellæ & lumen.
Laudate eum cœli cœlorum & aquæ quæ ſuper cœlum ſunt,laudent nomen domini.
Quia ipſe dixit & facta ſunt,ipſe mandauit & creata ſunt. Statuit ea in æternum & in
ſeculum ſeculi,præceptum poſuit & non præteribit. Hæc Hebræorum dogmata meri-
to erroribus gentium ſpretis complectimur,uirtutes cœlorum ut dei miniſtros hono-
rantes. Solum autem deum,& uerbum ac ſpiritum eius,qui cœlum & terram,ac om̃ia
quæ in ipſis ſunt creauit,& à nihilo ſimpliciter produxit,ut Hebræotum doctrina oc-
cultius & euangelica expreſſius præcipit,colimus atq; adoramus.

De Contraria. Caput VI.

NVnc conſequens eſſe uidetur,ut qualem Hebræi de contraria uirtute do-
ctrinã tradiderunt,pſpiceamus. Virtutes igitur miniſtrãtes,& ſpiritus, q
ad miniſteriũ mittuntur ꝓpter eos,q æternæ cõſecuturi uitæ ſunt hæredi
tatẽ,ſanctos dico angelos dei diuina luce frui,ac idcirco luminaribus cœ F
li cõferri,docti à ſcriptura credidimus,à qbus peruerſi qdam ſpũs, cũ ſua
nequitia diuinã lucem ſuſcipere nequiuerint,tenebræ factæ ſunt. Quorũ primum, qui
etiã alijs defectionis cauſa fuit,qm̃ penitus ꝓpter impietatẽ ſuã in terram decidit,quiq;
totius uenenoſæ prauitatis autor eſt,ſponte à lumine ad tenebras lapſum dracone ſer
pentẽq; lætiferi ueneni productorem atrocem bæluam,& leonẽ humanis carnibus ui
uentem,ac deniq; baſiliſcũ ſcriptura ſolet appellare, Cauſa uero qua lapſus eũ furor
mentis & arroganria hoc pacto dicitur fuiſſe. Quomodo decidit de cœlo luciſer,q ma
ne oritur,contritus eſt terrã,qui mittit ad omnes gentes:tu autẽ dixiſti in mente tua,in
cœlum aſcendã,ſuper aſtra ponam ſedẽ meam,& ero alriſſimo ſimilis. Et rurſus. Hæc
dicit dñs,quoniam exaltatum eſt cor tuũ:dixiſti deus,ego ſum,& domiciliũ dei habiro
Et iterum. In monte dei natus es inter igneos lapides immaculatus in diebus tuis, ex
quo die creatus es donec iniuſtitiæ inuẽtæ in te ſunt. Exaltatum eſt cor tuũ in pulchri
tudine tua,corrupta eſt ſcientia tua cũ pulchritudine tua,propter multitudinem deli-
ctorum tuorũ in terrã deieci te. His uerbis apertiſſime cũ ſuperioribus illũ uirtutibus
conuerſatũ fuiſſe docemur. Et quoniã ceruices extulit ꝓpter arrogantiã decidiſſe, ſub
quo innumerabiles quidam ſunt ſpiritus,ſimili impietatis errore pro lucida diuina re
gia beataq; habitatione ad conuenientia ſibi ac omnibus impijs loca tartari ſententia
dei de-

A dei depulſi. Quæ loco abyſſum diuina ſcriptura & tenebras, non has, ſed quas diuina
uerba intelligunt, ſolet appellare. Ex numero quorum multi exercitationis hominũ
gratia in terra & regione, quæ ſublima eſt, derelicti erroris humani, & impietatis gẽ-
tium concauſa ſimul fuerunt, quibus interdum nomina indit ſcriptura malignos ſpi
ritus & dæmones, poteſtates & principatus mundi huius appellans. Interdũ ſymboli-
ce cum pium atq; religioſum uirum ne multitudinem dæmonum formidet, hortetur.
Super aſpidem enim ait ambulabis, & conculcabis leonem & draconem. Signum au-
tem eſt deum ab ipſis odio haberi, eiuſq; uoluntati repugnare, quoniam ſeipſos deos
putari cupiunt, & dei cultum in ſe transferre conantur, diuinationibus atque oraculis
tanquam incentiuis ſtultos allicientes, quos à deo rapientes, ad profundum impieta-
tis detrudunt. Solis autem Hebræis malitia illorum à priſcis fuit intellecta tempori-
bus apertiſſime damnantibus omnes deos gentium dæmonas eſſe. Nunc autem dei
gratia per Saluatoris noſtri euangelicam doctrinam uniuerſus orbis uinculis dæmo-
num ſolutus, Deum uerum glorificat.

De hominum natura. Caput VII.

SED Phœnicum quidẽ ac Aegyptiorum Theologia, caſu hominũ cętero
B rumq; animaliũ productionẽ factam e terra dicebat, nullũ inter rationa-
lem animã & irrationalẽ ſubſtantiam diſcrimen arbitrata, q̃bus abiectis
Hebræos laudamus, q pulcherrime, ac ſapientiſſime, ac ideo ueriſſime de
prima hominũ productione docuerũt, duplici quadã natura conſtitutũ eſſe hominem
aſſerentes, cuius altera pars cum incorporea & immortalis ſit, uerus homo exiſtit ad
imaginẽ & ſimilitudinẽ dei, non fortuna & caſu, ſed à deo ipſo creatus. Voluit enim ſu
prema oĩm cauſa non carere rationabilibus terrã animalibus, ut non ſolũ à cœleſti-
bus, uerumetiã à degentibus in terra maieſtas ſua laudaretur. Itaq; dixiſſe deũ ſcriptu
ra teſtatur. Faciamus hoĩem ad imaginẽ & ſimilitudinem noſtram. Et fecit deus ho-
minẽ ad Imaginẽ & ſimilitudinẽ ſuã fecit eum. Et rurſus. Formauit igitur deus homi-
nem de limo terræ, & inſpirauit in faciem eius ſpiraculũ uitæ, & factus homo in aĩam
uiuentem. Quem textũ Iudæus Phylo exponens, his uerbis utitur. Cæteri quidem ab
ætherea natura mentem noſtrã conſtare dicentes, ætheri affinem eſſe hominem uolue
runt. Moſes aũt ille nulli creaturarũ rationalẽ animã ſimilem, ſed numiſma de uerbo
ſuo inſignitũ eſſe uoluit. Inſpirauit enim deus inquit in faciem eius ſpiraculum uitæ, &
factus eſt homo in animam uiuentem. Et quoniam neceſſe eſt mittenti, miſſum ſimi-
C lem eſſe, idcirco ad imaginem dei homo, non ad imaginem creaturarum alicui factus
eſſe aſſeritur. Anima igitur hominis uerbo dei deſignata, neceſſe fuit corpus quoq; ad
fulgentiſſimas partes mundi uiſum erigere. Hæc Phylo. Non ergo abſq; cauſa cætera
quidem animalia nutu diuino uel à terra uel aquis proruppiſſe. Solus autem homo ad
imaginẽ & ſimilitudinẽ dei factus aſſeritur. Quare ſolus omniũ, quæ ſunt in terra, ra-
tionis particeps principari ac regere leges fere artesq; inuenire poteſt. Sola enim ho-
minis intellectualis anima ac rationalis eſt, reliqua om̃ino mortalia ad ſeruiendũ ho
mini facta ſunt. Præeſt eñ uniuerſis quaſi dñs, atq; dux homo rationis uiribus robu-
ſtiora corpore domans, idcirco prudẽtiæ, iuſtitiæ, aliarũq; uirtutũ capax eſt, & ad cœle
ſtia ſeipſum extollens. Stellarũ curſum orbiũq; uolutiones ita quærit, ut cœleſtem ſe
eſſe argumentum præbeat. Quod autem ſibi circumiacet terreũ corpus, opus ipſum
dei eſt de terra ſumptũ, & in terrã reuerſ. Quapropter oportet ſicut pecoris cuiuſdã,
ita corporis hoĩem curam habere, alereq; colere ipſum ſeruum, ut ad huius uitæ mini
ſterium perutilem, dñm uero interiorem, quaſi dei affinem uehementius amare ac ho
norare, qm̃ & à prima cauſa honoratus eſt. Homini igitur ſic diuinitus ornato, ido-
neum deus largitus domiciliũ fuit. Ipſe autẽ ſua ſpõte diuini cõtemptu præcepti in do
miciliũ mortale decidit, propterea pietatem eſſe adhibendam cenſemus, & uirtuti dã-
dam operã, ut delictũ noſtrum deleamus, & ad primũ redeamus ſtatũ. Nõ eñ in terris
finem

finem homini eſſe conſtitutum, ſed illic unde reſilijt reſtitutione imaginis, quàm deſ- D
prauauimus. Huiuſmodi ſunt quæ de natura hominis Hebræorum doctrina antea q̃
Græci omnino eſſent, philoſophata eſt. Græci uero heri uel nudiuſtertius nati, nõnul-
la e Barbaris, multa ab Hebræis, ut progredientes monſtrabimus, furati ſunt.

Quod natura non eſt genita. Caput VIII.

VErum quoniam Hebræorũ ueritas unum creatorẽ omniũ deum cogno-
ſcit, ipſius quoq; ſubiectæ corporibus ſubſtantię, quã Hylen appellare ſo-
lent. Innumerabiles uero tam Barbari q̃ Gręci contra opinãtur. Alij ma-
lignitatis fontẽ eſſe Hylen, nec genitã, nec corruptibilẽ dicẽtes. Alij natu-
ra ſui abſq; qualitate figuraq́; aſſerentes, uirtute diuina mundum ab ipſa
formatũ aſſerunt. Rationibus demonſtrandum eſt, ſolam Hebræorũ opinionẽ nõ fal-
ſam eſſe. Vtar autẽ, ut ſoleo, non meis ſed alienis. Dionyſius igitur in primo aduerſus
Sabellium, hæc de propoſita quæſtione reliquit. Nõ ſunt abſq; ſcelere illi, q materiam
primã ad fictionem totius deo ſubiecerunt, quã dicunt cũ paſſibilis mutabiliſq; natura
ſit diuinitus ad generationẽ omniũ alterari. Sed oſtendãt nobis unde ſimilitudo ac diſ-
ſimilitudo materiæ primæ ad deũ eſt: neceſſe enim eſt ſi poſitionẽ ſanã uolunt ſuſtẽta-
re, ſuperiorem quendã deo excogitare, quod nephandiſſimum eſt. Præterea cũ nõ gen E
tium eſſe ſimiliter de utroq; dicatur, & aliud alterũ ab altero ſit, unde id ipſis aduenit?
Nam ſi nõ genitus deus per ſe eſt, & ipſum non gentiũ eſſe, ut quiſpiã diceret, ſubſtãtia
ſua eſt, nõ erit non genita Hyle. Nõ enim idẽ eſt deus & Hyle. Quod ſi utriq; eſt quod-
cunq; eſt, id eſt, deus quidẽ deus, materia uero prima materia, ineſt autẽ utriſq; non ge-
nitum eſſe, patet aliud eſſe ab utroq;, & utriſq; prius atq; ſuperius. Ad hęc cauſam red-
di poſtulabimus, quãobrem cũ utrumq́; non genitum ſit, Deus quidẽ impaſſibilis, im-
mutabilis, immobilis atq; actiuus eſt, materia uero prima ecõtra, paſſibilis, mutabilis,
mobilis, omnis alterationis receptiua, quomodo autem etiã apte cõuenerunt? utrũ ad
materiæ primam naturã adaptauit ſe deus, cũ ab ea mundũ fabricatus eſt, an ecõtra?
Sed hoc ultimũ impoſſibile. Non enim poteſt res inſenſibilis accõmodare ſe ad artifi-
cem. Primũ autem penitus nephandũ, ſi quis putet ſicut artificem ad materiæ aptitudi
nem primã cauſam ſe accõmodaſſe. Relinquitur ergo, ut à dei ſapientia uaria, & ut i-
ta dicã, multiformis formarũ ſcilicet omnium receptiua Hyle producta ſit. Multa dici
poſſunt, ſed modo nõ eſt nobis hæc quæſtio propoſita, meliores tamen ſunt, qui hæc
dicũt, q̃ qui innumerabiles deus aliũ aliud creaſſe contendũt. Hæc à Dionyſio ſumpta F
ſufficiant, nũc Origenẽ audias. Si quis autẽ putat non poſſe deũ abſq; ſubiecta, inquit,
materia quicq̃ efficere, quoniã nec ſtatuarius abſq; lapide ſtatuã, nec lignarius faber
ſine lignis, rogandus eſt ſi arbitratur deũ poſſe quicqd uelit. Eo enim pacto quod ſicu-
ti uult ad totius ornatũ ineffabili uirtute abſq; ſapientia qualitates nõ entes producit,
quod omnes, qui prouidentiã fatentur concedũt, ſubſtantiã quoq; quanq̃ uult produ-
cere poteſt. Mihi autẽ uidentur, qui hæc dicunt, fortunam quoq; deo annectere, qui ni-
ſi materiam primam ſorte reperiſſet, non eſſet autor, nec pater, nec creator & dominus
uniuerſi. Præterea unde factum eſt, ut ſufficiens ad uniuerſa fingenda, nec ſuperfluẽs
aut deficiens materia ſubiecta ſit, ſequitur enim neceſſario à prouidentia quadam deo
ſuperiore, ne ſcilicet ars dei perderetur ſi nõ haberet materiam artificij ſuſceptibilem,
deo materiam eſſe ſubiectam. Vnde autem omnium quæ deus uult receptiua materia
eſſet, niſi eam deus talem qualem uoluit produxiſſet. Sed non genitam eſſe materiam
ſupponentes ſic aduerſus eos inſurgemus. Si nulla prouidentia Deo materiam non
ſubiecit, quæ tamen ei ſubiecta eſt, quaſi per prouidentiam eſſet ſubiecta, qui præſtan-
tius factum eſt quam eą quæ caſu ſunt? Quod ſi non eſt à deo producta materia, cur
mundum ab eo formatum dicunt, an quia tantam mundi fabricam niſi à ſapientiſſi-
mo artifice non potuiſſe fieri credunt? Sed materiam quoq; tantam atq; talem, ut cor-
poralium rerum formas omnes poſſit ſuſcipere, non niſi ab omnipotente, ſapienteq́;

artifice

A artifice fuiſſe credendum.Cum autem obijciant,neminem poſſe artificem abſq; mate
ria quicq̃ facere ſciant ſe multo diſſimilia dicere.Prouidentia enim ſemp hominũ ar-
tibus materiam ſubijcit. Hæc aduerſus illos dicta ſufficiant, qui quoniam inuiſibilis
terra informisq; dicitur, idcirco materiã primam non genitam exiſtimarunt.Hæc O-
rigenes,Phylo autem Iudæus de hac quęſtione ſic ſcripſit, De quantitate autem ſubſtã
tiæ utrum facta ſit,dicendum eſt ad formationem uniuerſi tantã materiam deũ creaſ
ſe,ut nec ſuperflueret,nec deficeret:abſurdum enim eſt,hunc uel illum artificem diligẽ
tiſſime de quantitate materiæ ſufficientis præcipue in precioſa materia prouidere, deũ
uero qui numeros & menſuram omnium nouit,minime de hoc prouidiſſe.Auſim igi-
tur exclamare,nec pluri,nec pauciori materia ad creationem mundi opus fuiſſe. Non
enim integer ex omnibus partibus mundus eſſet,ſi non à ſufficienti materia eſſet for-
matus.Sed cum prudẽtis propriũ artificis ſit anteq̃ incepit ſufficientiã materiæ proſpi
cere,homo quidem mortalis errare poteſt,ut nonnunq̃ deficienti materiæ addimenta
quærat,nonnunquam ablationem à ſuperfluente.Deus uero cui nihil deeſt,quiq; om-
nia poteſt,ad unguem ſufficientem produxit Hylen.Sed qui cauillari uolunt, argumẽ
ta multiplicant,qui uero philoſophari ueritate rerum contenti ſunt,Hęc etiam Phylo.
B Maximo uero inſigni apud Chriſtianos uiro liber quidam de materia ſcriptus eſt,
unde uonnulla mihi ſumenda eſſe uideo ad exquiſitam quæſtionis deciſionem. Cre-
do inquit te quoq; ipſum uidere,duo non genita ſimul eſſe non poſſe, quamuis illud
addidiſti, alterum ex duobus neceſſarium uideri,aut ſeparatum eſſe deum à materia,
aut coniunctum.Si igitur coniunctum eſſe quidam uoluerit dicere, unum non geni-
tum dicet.Nam ſi coniuncta ſimul ſunt duo,non genita eſſe poſſunt. Sed ſicut conſe-
quenter dicimus, unam rem genitam hominem eſſe multis partibus conſtitutum, ſic
neceſſe eſt, ſi non eſt ſeparatus à materia deus, unum non genitum dicere. Sin uero
ſeparatum quis dicet, neceſſe erit aliquod inter eos eſſe diſcrimen,quo diſſiparentur,
Non enim poteſt aliud ab alio diſtare, niſi tertium quoddam ſit, quo diſtare dicun-
tur.Illud autem ulterius progreditur. Nam ſi tria dabuntur ingentia,ſimiliter de ipſis
quærã,& ſi coniuncta quis dicet,ſuperiorẽ referam rationẽ.Sin uero ſeparata, quarũ
neceſſario introducet,quæ ſeparatio efficitur.Sed illud forſan quiſpiã cogitabit, nec
ſeparatum eſſe deum à materia, nec rurſus coniunctum, ſed eſſe in materia uelut in
loco, & materiam in deo tanquam continens.Erit ergo à materia circumſcriptus de-
us, cumq; ipſa in ſtabilitate ſua huc atq; illuc feratur ipſe quoq; mutabilis erit. Præ-
C terea ſi materia informis fuit,ornata uero formis,ad melius à deo mutata, deus quo-
que erit in re,locoq; informi.Ad hæc interrogandum eſt, utrum deus replebat mate-
riam, an in parte aliqua materiæ fuit: nam ſi in parte fuit minor multo quam mate-
ria eſt, ſi totam replebat,quomodo eam tranſmutando formauit?neceſſe enim eſt aut
contractum illud formaſſe,quod ſui contractione uacuum fuit relictum,aut ſe quoq;
ipſum una cum materia transformaſſe.Quod ſi materiam eſſe in deo quiſpiam dicat.
Similiter quærendum eſt,utrum quaſi ſeparata,ut uolucres in aere,an ut in loco.Si e-
nim ſeparatam,ut uolucres in aere dixerit, partibus ergo deus, immo re ipſa ſciſſus,
ſcindi enim diſſiparariq; neceſſe eſt ad receptionem aliorum.Sin uero, ut in loco cum
deformis materia per ſe ſit,nec à prauitate aliena erit, deus deformitatis & prauitatis
locus,quod cogitare nephandiſſimum eſt.Ita cum Hylen ingenitam putes,ne malorũ
cauſa deus eſſe uideatur,malignitatis receptaculum deum dicere cogeris.

Quod materia non eſt cauſa malorum. Caput IX.

SI ergo materiam non genitam principaliter diceres multis rationibus im-
poſſibile id eſſe demonſtrarẽ,uerum quoniã malorũ ipſam cauſam eſſe opi
naris,& ex hoc etiã induceris,ut non genitã credas,ad hoc uertẽda mihi ora
tio eſt.Si em̃ adaperiã quo pacto mala fiãt,oſtendãq; non eſſe poſſibile, qn
malorum

malorum autor deus ſit,ſi materia ei aliunde ad creandū ſubijcitur, opinio hæc fun- D
ditus euertitur.Sine qualitatibus ergo coæternā deo fuiſſe materiam,unde mundum
iſtum creauit opinaris,Sic prorſus.Si ergo ſine qualitatibus materia fuit,ſunt autem
in mūdo qualitates,quia à materia diuinitus factus eſt,qualitatū profecto deus pro-
ductor eſt.Ita mihi uidetur. Qualitates porro nō a ſubiectis qualitatibus factas eſſe,
& aliud à ſubſtantijs dicit.Ita opinor.Si ergo nec à ſubiectis q̃litatibus eductæ a deo
qualitates,nec a ſubſtātijs, quoniā ſubſtantiæ non erant, à non ente ſimpliciter crea-
tas diuinitus fateri neceſſe eſt. Falſo ergo abs te in ſuperioribus dicebatur,impoſſibi
le eſſe à nō ente ſimpliciter fieri quicquā à deo , quod tāto abſurdius uidebitur,quāto
ſi diligentius quiſpiam conſideret,uel homines,qui maxime ex aliquo facere uiden-
tur à non ente quædā producere. Architectus eñ urbem facit ex non urbe,& templa
ex non templis.Quod ſi quia ſubſtantia ſubiecta eſt architecto,idcirco ex ente ipſum
facere opinaris, non parum erras,non eſt eñ ſubſtātia,quæ urbem facit,aut templa,
ſed ars,quæ circa ſubſtātiam eſt. Hæc autem quamuis ex arte fiat, quę in homine eſt,
non eſt tamen in lapidibus.Sed forſan dices ideo nō eſſe ex nō ente artem, qua urbs
conſtat , quia ſit ab artificio quod in artifice eſt. Ego uero tibi reſpondeo, artem illā
quę in homine eſt,nō ab alia quadam arte, ſed à non ente in homine fieri. Accidētia E
enim omnia in ſubſtantijs & ſunt & fiunt.Homo eñ ſine ullo artificio exiſtit,ars ue-
ro nulla erit,niſi prius hominem eſſe intelligamus. Quare ars à non ente in hoīe fa-
cta neceſſario eſt. Quod ſi hominibus hoc modo ſe habet , quomodo non oportebit
deum non ſolum qualitates,uerumetiam ſubſtantias à non ente ſimpliciter arbitra-
ri poſſe creare?Si eñ aliquid ex non ente ſimpliciter poſſe fieri à deo fateris,ſubſtan-
tias etiam à non ente ſimpliciter ab eo poſſe fieri concedas neceſſe eſt. Verum qm̃ ap
prime audire deſideras, unde mala oriantur,quæro abs te utrum ſubſtantias,aut q̃li-
tates ſubſtantiarum mala opinaris? Qualitates ſubſtantiarū arbitror. Materiā autē
abſq; qualitate ac deformē fateris?Dictū memini,Si ergo ſubſtantiarū qualitates ma
la ſunt,& materia ſine q̃litate eſt,deuſq; omniū q̃litatū creator cōceditur,erit malorū
omnium autor deus. Quare ſi abs te materia nō genita ponebat̃, ut malorū cauſam
deum dicere non cogereris.cogeris aūt hoc facere. multo magis materiam ei ad creā
dum ſubijciens,fruſtra id certe opinaris. Hæc ſufficere mihi uident̃, niſi tu aliquid ha
beas,ego ſi contētionis non ueritatis cupiditate uerba hęc faceremus , nihil amplius
quęrerem.Verum qm̃ charitas eſt,quę nos mouet,& utilitatis proximi cauſa diſputa
mus,altius de his diſſerendū arbitror.Et quoniā nihil aliud q̃ ueritas quæritur,q̃quo F
modo putas facilius atq; dilucidius id fieri poſſe. Sic oratione utaris, ut nō tibi ſolū,
uerum etiam mihi magnū cōferas fructum. Sed quoniam qualitates eſſe mala ſupe-
rius diximus,nunc ſubſtātias potius quaſdam mala eſſe arbitror. Quid tu ſubſtantiā
dicis?nonne illā quę ita per ſe exiſtit,ut nullo modo indigeat ut exiſtat?Sic omnino.
Malum autē actum alicuius eſſe opinaris?an quomodo?Actum profecto.Nōne igit̃
actus agentis eſt?Eſt prorſus.Cum autē nihil agens ſit,putas tu actum eſſe poſſe?mi-
nime. Si ergo ſubſtantia nulla re alia indiget ut exiſtat , mala uero actus ſunt, & oēs
actus cum alicuius ſint,agente aliquo ſunt, & nō agente nō ſunt,non erunt profecto
mala ſubſtantiæ.Quod ſi ea quę agunt ſubſtantiam putes, uerum id quidē eſt,ut ho-
micida ea ratione,qua homo eſt,ſubſtantia eſt. Cædes autē ipſa nō eſt ſubſtantia,ſed
ſubſtantiæ opus,ac ideo interdū bonū hoīem,interdum malū uocitamus,dicunturq;
ambo hæc nōia de hoīe propter bonos & malos actus , qui ſunt accidētia. Cædes eñ
non eſt ſubſtantia, ſed ne liberalitas, nam quēadmodum à grāmatica grāmaticus,à
medicina medicus dicit̃,cum ſubſtātia,nec medicina, nec grāmatica ſit, ſed ab his ac-
cidētibus appellationē accipiat. Similit̃ à malis malus homo dicit̃, & à bonis bonus,
cum neutrum eorū ſit. Quare ſi quē alium præter homines cauſam eſſe malorū putas,
ſimili modo inquantum hōibus ſuggerit mala, ab actu ſuo ipſe quoq; malus erit.Sic
enim

A enim & homo malus dicitur,quia mala agit. Quæ autem aguntur mala,non eſt ipſe
qui agit,ſed actus eius,à quibus appellationem accipit. Nam ſi agentem ea dicemus
quæ agit,agit autem cædem,erit homo cædes.Et ſic quoniam quæ aguntur, cum agū
tur,ſolummodo ſunt,facta uero eſſe deſinunt,erunt homines cum agunt, & cum non
agunt,non erunt,quæ falſa atq; impoſſibilia ſunt.Sunt ergo mala hoīs actus, appel-
laturq; homo malus non ex ea quod ſubſtantia eſt,ſed ex eo quod mala agit.Malum
enim dici ab accidentibus ſubſtantiæ,quæ non ſunt ſubſtantia,ideo conceſſimus, ut à
grammatica grāmaticus dicitur.Quod ſi quæ aguntur,tunc incipiunt, quando actus
incipitur, certe is etiam qui male agit tunc incepit malus eſſe,quando male agere cœ-
pit.Non eſt ergo malum abſq; principio,nec non genita mala ſunt, ſed ab eo genita
atq; profecta,à quo aguntur.Recte o amice e præſuppoſitis enim probe intuliſti.Nam
ſi abſq; qualitatibus materia prima eſt,eſtq́; qualitatum autor deus,mala uero quali-
tates ſunt,mala eſſent à deo.Sed contra rationem iſtam,hæc quæ dixiſti ſufficiunt.Mi
hi uero in mentem nunc uenit falſo abſq; qualitatibus Hylen affirmari. Nulla enim
ſubſtantia uere abſqne qualitatibus dicitur, cum enim abſque qualitatibus dicitur,
qualitas eius profecto ſignificatur.Qualis enim quædam materia certe prima dicitur
B cum huiuſmodi eſſe dicatur,ut aliquid in ſe non poſſideat,quæ res certe qualitatis quę
dam ſpecies eſt.Ad hanc igitur rationem oro reſpōdeas.Nam cū non genita Hyle mi
hi uideatur,qualitates etiam innatas habere uidetur,& ſic ab ea defluere omnia, quæ
mala ſunt.Ita deus malorum cauſa nō erit.Magna te puto laude dignum, quod abſ-
que ulla pertinacia ueritatem quæras, cauſamq́; nobis præbeas, ut aut à uerbis tuis
facilius tibi perſuadeamus,aut rationibus acquieſcentes,ueritatem diſcamus.Sed ſi in
natas habet materia qualitates,cuius rei autor erit deus?cum neq; ſubſtātias, nec qua
litates produxerit,quippe cum tam ſubſtantia quam accidens ſerui huiuſmodi ratio-
nis uim à principio fuerint. Dic igitur quæſo, quo pacto deum creatorem appellas.
Vtrum quia ſubſtantias in alias ſubſtantias mutauit,an quia ſubſtantias quidem non
mutauit,qualitates autem eorum mutauit. Abſurdum mihi uidetur mutatam fuiſſe
ſubſtantiam dicere.Qualitatum igitur mutatione creatorem appellari Deum aſſero.
Nam quemadmodum cum e lapidibus domus fit,non eſt dicendum lapides in domū
eſſe mutatos,ſed quali quadam deorum compoſitione domum factam eſſe,cum qua-
litas iſta compoſitionis lapidum alia ſit ab ea,quam prius habebat. Sic mihi uidetur,
permanente ſubſtantia,qualitatum mutatione hunc mundum factum eſſe diuinitus.
C Quoniam ergo qualitates quodammodo quaſdam à deo factas ais,reſpondere mihi
non dedigneris,mala ſubſtantiarum ne qualitates ſunt,& qualitates inhærent mate-
riæ ſemper,an impreſſæ fuerunt.In ſe dico abſq; principio.Hac igitur qualitates à deo
mutatas fuiſſe aſſeris.Ita prorſus. Vtrum igitur ad melius,aut ad peius?Ad melius ſci
licet.Si ergo qualitates in materia inhærent,quæ in melius mutatę ſunt, quærendum
adhuc reſtat,Vnde mala orta ſunt,aut enim non permanſerunt qualitates illæ malæ
natura ut erant,aut ſi permanſerunt malæ, malignitatem earum in melius deus non
conuertit,& ſic malorum cauſam ad deum rurſus refert,aut forſan malas qualitates
materiæ mutatas eſſe non dicis.Earum uero mutatione,quæ indifferentes erant, uni-
uerſa diuinitus conſtructa opinaris,hoc modo certe.Cur igitur malas qualitates reli-
quit?utrum quia euellere noluit,an quia non potuit?Nam ſi noluit,&potuit,neceſſe ti
bi erit cauſam malorum deo attribuere,qui mutatione mundum creans non deſtru-
xit,neq; mutauit in melius mala cum potuerit.Nec poteris ſi ita opinaris Deum non
culpare,qui malignitatem materiæ non abſtulit cum poſſet,ſed ad perniciem creatu-
rarum reliquit.Præterea maxima quædam iniuria ipſi quoq; materiæ illata eſt.Peius
enim modo ſe habet,quam antequam formaretur,tunc enim inſita ſibi eſſe mala ne-
quaquam ſentiebat,nunc uero multæ partes eius acerrimum malorum ſenſum perci
piunt,quod exempli gratia in homine uideamus. Materia enim hominis antequam

formaretur,& creatoris artificio in animal commutaretur, nihil percipiebat, poſtea D
uero quam in hominem uerſa eſt,acutum habet malorum ſenſum,ita quod diuinitus
materiæ ad beneficium ipſius eueniſſe aſſeris,peius ille fuiſſe inuenitur. Sin uero non
potuiſſe deum inſita materiæ mala tollere contendis,impotẽtem deum aſſeris,qui au-
tem impotens eſt,aut natura imbecillus eſt,aut ſuperioris cuiuſdam terroris ac formi
dine præmitur.Si imbecillum arbitraris,& firmus in hoc propoſito cõſiſtis, actum eſt
de ſalute tua.Sin autem à maiore quodam præmitur,erunt mala deo efficaciora q̃ ui-
res eius retundunt,quod dictu nephas de deo eſt. Ad hæc quare malum potius deus
non eſt,ſiquidem illum eſſe deum dicimus,cuius uires ſuper omnia ſunt? Sed reſpon-
de mihi quæſo de materia ipſa rurſus quærenti,utrum ſimplex quædam erat, an com
poſita?Nam ſi unica fuit atq; ſimplex quomodo mundus,qui ex ea eſt compoſitus ue-
re dicitur? cum illud compoſitum ſit,quod à multis uarijsq; conſtitutum eſt? Quod ſi
compoſitam fuiſſe reſpondebis,erant ergo à ſimplicibus quibuſdam compoſita, qua-
re abſque principio non genita æternaq; materia eſſe non poteſt,Non enim erat ante-
quam ſimplicia,ex quibus componitur conueniſſent,deinde non duo,ſed multa tibi e-
runt nõ genita.Simplicia enim ex quibus Hyle tibi componitur,multa ac uaria eſſe ne
ceſſe eſt.Præterea uidetur ne tibi quicquam ſibi ipſi repugnare atque opponi?Nihil o- E
mnino.Quid porro aquæ ignem opponi negas?nullo modo,luci autem tenebras, fri
gido calidum,ſicco humidum?nonne ſimiliter opponitur? Similiter non inficior. Si
ergo nihil ſibiipſi opponitur,non erit materia una,nec ex materia una.Simile huic il-
lud eſt,quod modo quæram uidentur ne tibi alicuius totius partes aliæ aliarum de-
ſtructiuæ? nequaquam. Ignem autem aut aquam cæteraq; huiuſmodi,nonne mate-
riæ partes putas?Sunt certe materiæ partes. Ignis porro nonne aquæ deſtructiuus,&
econtra tibi uidetur?Scilicet.Si ergo partes totius aliæ aliarum deſtructiuæ non ſunt.
Ignis autem & aqua cæteraq; huiuſmodi alterum alterius deſtructiuum eſt,non erunt
partes unius materiæ,nec ipſa erũt materia,quoniam nihil ſuiipſius deſtructiuum eſt,
Nihil enim ſibiipſi opponitur aut repugnat, aliud certe alij opponitur, ut album non
opponitur albo, ſed nigro,& tenebræ non tenebris,ſed luci. Si ergo una quædam eſ-
ſet materia,nulla oppoſitio in rebus inueniretur.Cum autem aliæ rerum alijs opinan
tur,non eadem eſſe uidetur materia omnium. Hæc Maximus. Sed huius uoluminis
iam modus ſit,in quo priſcorum ſanctorumq; Hebræorum uitas,qui multo ante Mo
ſem fuerant,breuiter perſtrinxi,quos om̃es admirati,diuinis laudibus perſequimur &
proſequemur.Imitationem illorum tanti nobis facimus, ut eam nobis recte concedi F
diuinitus deprecemur.

EVSEBII PAMPHI-LI LIBER OCTAVVS.

De Traductione ſcripturæ,repetitio gentilium Theologiæ.

CAPVT I.

NVNC ordine progredientes,ad Moſi diſciplinam, quæ ſecundũ
gradum tenuit,& ſolis Iudæis,non alijs gentibus data eſt, tranſi-
tum faciam. Quod autem nulli alij genti,ſed Iudęis ſolummodo
Moſaica diſciplina data eſt,nec idonea uel poſſibilis alijs fuit, tẽ-
pore ſuo probabimus. Sed quẽadmodum Aegyptiorum doctri-
nam ipſorum Aegyptiorum uocibus exponebã,cæterarumq; gẽ-
tium Theologiã ſuorũ teſtimonio autorũ explicabã,ita nũc quo
que faciundum eſt,à Iudæis ipſis,& ab illis maxime,qui doctiſſimi habentur, ante ocu
los oĩa ponã,ſi prius quomodo in linguã græcã,& quãta diligẽtia libri Iudaici tradu-
cti ſunt

A ćti ſunt,expoſuero. Commodiſſimum enim id mihi ad euangelicam doctrinam,cuius
præparationem modo ſcribimus,fore arbitror. Cum enim iam Saluatoris noſtri tem
pora uiderẽtur proprijs aduenire,conducebatq; maxime ſaluti omnium gentium quę
cunq; à prophetis ſcripta fuerant intelligere per linguam græcam,q̃ fere omnes gen-
tes intelligũt,iudaicam ſcripturam uniuerſis propoſuit. Aut enim poſt Saluatoris no-
ſtri tempora non habuiſſemus,Iudæis ex inuidia occultantibus,aut corruptiores no-
bis deduſſent,aut ſi recte haberi potuiſſent,in ſuſpitionem traductores facile uocaren-
tur. Saluator ergo noſter,qui ut deus om̃ia præuidebat,optima diſpoſitione uſus,Pto
lemæo Aegyptiorũ regi traducendorũ librorum cupiditatem iniecit. Quã rem Ariſtę-
us uir doctus,utpote qui rebus aderat,diligenter cõſcripſit. Fuit autem traductio facta
tẽporibus ſecundi Ptolemæi,Philadelphus uocatus eſt. Sed Ariſtæi uerba operepręci-
um eſt audire. Demetrius inquit Phalereus,in regia bibliotheca conſtitutus,grandem
à rege pecuniam accępit,ut undiq; ad bibliothecam regis uel emendo uel tranſcriben-
do libros congregaret,meminiq; interrogatum me præſente à rege,quotnam libri iã
in bibliothecis eſſent,dixiſſe plures quam ducenta milia:ſed breui tempore non erunt
forſan pauciores quingentis milibus,ſi non ab uniuerſa Græcia ſolum quod feci, ue-
B rumetiam ab alijs gentibus,ac præcipue à Iudæis,quorũ doctrina perutilis mihi eſſe
dicitur,quamplurima poſſumus uolumina,congregamus. Et quænam rex inquit de-
tinuit,ne Iudæorum libros,quę regio nobis affinis eſt,aut emeris iam,aut tranſcripſe-
ris,præſertim cum ad hanc rem tanta tibi præſtetur pecunia, quantam petieris. Tum
Demetrius traductione opus eſt inquit. Propria enim lingua,& diuerſis utuntur q̃ Ae-
gyptij literis. Multi eos Syrica & lingua,& literis uti cenſent,quod ita eſſe nõ inuenio.
Poſt hæc rex præcepit Demetrio ſcribere ad ſe de Iudaicorum librorum traductione.
Omnia enim tanta diligentia faciebat,ut uel res minimas petitionibus atq; mandatis
exactiſſime ſcriptis ageret. Quare ipſe quoq; cuncta,ut geſta ſunt,conſcripſit. Hanc igi
tur epiſtolam Demetrius Philadelpho miſit. Regi magno Demetrius. Quoniam præ-
cepiſti o rex,ut undecunq; poſſim,in Bibliothecam tuam libros utiles congeram,ma-
ieſtati tuæ refero Iudæorum diſciplinam & leges literis & lingua ſua conſcriptas,per-
utiles mihi uideri. Feruntur enim abiecte nonnulla tranſlata tantæ certe admiratio-
nis,ut & integra & diuina ſola legum ſanctio iudaica uideatur. Sic enim etiam Hæca-
tæus Abderita propter ſanctionem legis,nec à poetis gentium tactam arbitratur, nec
diligenter ab hiſtoricis expoſitam. Si ergo tibi uidetur o rex, ſcribatur ad pontificem
C Iudæorum,ut de ſingulis tribubus ſeniores uiros,legiſperitos & probos ſex mittat, ut
diligenti examine id eligamus,in quo plures conuenient traductores. Iſta quippe res
digna mihi maieſtate tua uidetur, felix ſis perpetuo. Tunc rex ad Eleazarum ſcribi
iuſſit,quod captiuos Iudæorum remiſerit,& auri quinquaginta talenta, argenti cen-
tum, & lapides non paucos ad crateras,phialas, & menſam, cæteraq; uaſa & ſacrifi-
cia faciunda deo Iudæorum obtulit,cuius epiſtola hæc eſt. Rex Ptolemæus Eleazaro
pontifici ſalutem. Non ignoras multos Iudæorum in regione habitare noſtra,qui ab
Hieroſolymis Perſarum in tempore, quo illi regnabant, abſtracti fuerunt, quorum
multi cum patre noſtro in Aegyptum ingreſſi,maiori mercede in legionibus conſcri-
pti ſunt. Cumq; fideles inueniſſet,in præſidijs collocauit,ut eorum formidine animos
Aegyptiorum comprimeret. Nos etiam poſtquam regni habenas ſuſcepimus, huma
nius tuos tractantes,plures quam centum milia captiuos redemimus ac liberauimus,
conuenienti mercede dominis depoſita, & ſi quid impetu multitudinis perperam ge-
ſtum eſt,totum correximus. Putauimus enim id maximo deo gratum fore, qui tan-
tum regnum cum pace ac gloria nobis commendauit. De tuis etiam florentes ætate
uolenteſq; militare,cum dignitate aliqua in exercitu conſtituimus, & apud nos non-
nullos admiſimus. Quia igitur uolumus & tibi & Iudæis, tam præſentibus quam fu-
turis gratiſſimum facere,decreuimus ut lex ueſtra literis Græcis ab Hebraica lingua

traducatur,ut ueſtra quoq; uolumina cum alijs regijs libris,in Bibliotheca noſtra in- D
ueniātur,recte igitur facies & noſtro ſtudio condigne,ſi uiros probos & ſeniores peri-
tos legis linguæ Græcę non ignaros,ſex ab unaquaq; tribu elegeris. Oportet eñ quo-
niam res quam maxima eſt,illud eligatur in quo plures conueniant traductores, hac
re geſta,non paruam nos gloriam conſecuturos arbitramur. De his rebus latius tecū
loquentur Andreas de intimis cubicularijs,& Ariſto,qui & primitias ad uaſa & ſacri-
ficia in templum portant,argenti atq; auri pondus non contēnendum. Scribe tu quo-
que ad nos de quibuſcunq; uolueris. Gratum enim id nobis erit,& amicitia noſtra di-
gnum,& quamprimum fieri curabimus,quod petieris. Vale. Ad hæc Eleazarus ſic re
ſcripſit. Eleazarus pontifex amico uero Ptolemæo ſalutem. Si tu & Ariſnoe regina,
& ſoror & filij ueſtri ualetis,bene eſt,& ut uolumus ſit,ipſi quoque ualemus. Magno
gaudio affecti ſumus,cū per literas tuas bonā ergo Iudæos uoluntatē tuā cognoueri-
mus. Itaq; uocato populo publice,tuā epiſtolā legimus,ut ſciret q̄m in deum noſtrum
habes pietatē,oſtendimusq; uiginti aureas phialas,quas miſiſti,& argēteas triginta,&
crateras quinq;,& menſam argenteam ad ſacrificandum,& ad alia faciunda, quibus
templum egeret,argenti talenta centum,quę Andreas & Ariſto uiri probi & docti &
te digni,abs te nobis tradiderunt, quibus latius diximus quæ uiſa ſunt. Omnia enim E
quæ tibi conferunt,etiam ſi præter naturam eſſent,tui petētis gratia efficere parati ſu-
mus. Plurima enim ac maxima,& quæ obliuiſci nunquam poterimus, noſtro generi
beneficia contuliſti. Quare ilico pro te,& regina,& filijs,& amicis tuis ſacrificia obtu-
limus deo,& orauit uniuerſus populus,ut cuncta tibi ſicuti uis ſuccedant,regnumq; ti-
bi cum gloria dominus omnium deus conſeruet,præterea ut diuinæ legis commode
ac ſecure fiat traductio,ſex ab unaquaq; tribu ſeniores elegi,quos ad te cum libris de-
ſtinaui. Recte igitur facies rex optime,exquiſitiſſime traducta ſcriptura curare, ut ad
nos uiri redeant. Vale. Multis deinde hac de re dictis, poſt iam traductam ſcripturam
ſubiungit. Lectitata igitur examinataq; traductione ſeniores interpretum,ac ſacerdo-
tes,& multi Aegytiorum principes coram rege congregati,propoſitis in medio libris,
magna uoce dixerunt. Quoniam probe ac ſancte diuina ſcriptura traducta eſt, decēs
modo eſt rex iuſtiſſime,ut caueant ne quis peruertere aliquid audeat. Quod cum om-
nes uoce approbaſſent,iuſſit rex ſecundum morem ſuum maledicere Maledixerunt er
go ut ſolent,ſi quis addiderit,aut ſubtraxerit,aut mutauerit aliquid,rectiſſime id agen
tes,ut perpetuo inuiolata ſcriptura ſeruaretur. His ita geſtis,mirabili rex fuit affectus F
gaudio. Lecta uero uniuerſa ſibi fuerant,& admiratus legiſlatoris prudentiam, dixit
Demetrio quomodo nemo poetarum neque hiſtoricorum de tot tantiſq; rebus geſtis
nullam mentionem fecit: Cui Demetrius. Diuina hæc lex eſt,& à deo data ut uides, ac
ideo ſi qui tetigerunt, deo percuſſi reſilierunt. Affirmauitq; audiſſe à Theopompo,
quod cœperant nonnulla à iudaica ſcriptura tranſlata,græca oratione ornare, & ilis
co turbatione quadam mentis & animi perculſus magno ſtudio deum oraſſe, cuius
rei gratia id ſibi accideret. Audiuiſſeq; per ſomnium,quia res diuinas lenocinio inqui-
natis hominibus adderet. Ego quoq; ipſe inquit à Theodoto tragœdiarum poeta ac-
cepi,quod cum nonnulla e iudaica ſcriptura ad fabulam quandam transferre uellet,
luminibus captus fuerit,qui quoniam credidit hac de cauſa id ſibi eueniſſe,magno tē-
pore pœnitentiam egit,& tandem ſibi uiſus fuerat reſtitutus. Tūc rex magna cum di-
ligentia ſancte ſcripturam iudaicam iuſſit reſeruari.

De uita & diſciplina Moſaica. Caput II.

NVnc diſciplinam Moſaicam,ut doctiſſimi Iudæorum ſcripſerunt, expo-
nam. Phylo igitur de Iudæorum ab Aegypto egreſſu in primo libro, quos
de Hypoteticis inſcripſit,ubi pro Iudæis quaſi aduerſus eorum accuſato-
res his uerbis utitur. Populus inquit iſte, qui à Chaldæo parente traxit
originē,à Syria in Aegyptū trāſlatus poſt multos annos,q̄m multitudi-
nem

A nem eorum Aegyptus non capiebat,& magnitudine animorum,ac ſimul,quia ſom-
nijs ac uiſionibus exitus ei diuinitus ſignificabatur, magnopere in eam terram, unde
maiores ſui in Aegyptum profecti fuerant,redire cupierunt. Quo facto adeo creue-
runt,ut ad hæc uſq; tempora Iudæorum genus durauerit.Et paulo poſt.Ducebat au-
tem eos uir unus,quē ſi uis nihilo præſtātiorem cæteris putato.Petunt enim multi cū
obprobrijs,arte quadam malefica,& lenocinio uerbor̃ omnia illi confecta fuiſſe di-
centes.Sit ſane,ſed artificium tamen illud maleficum,& uerſutia hominis non modo
uniuerſum populum à ſiti,fame,cæteriſq; periculis,quæ quotidie locorum aſperitate
& ſolitudine accidebāt,liberauit,ac uelut in copia rerum omnium aliud,uerumetiam
longe ab omni ſeditione & ſibi obtemperantes obtinuit.Nec breui tempore iſta,ſed tā
to ſeruata ſunt,quanto nec domus una in pace atq; concordia conſeruari facile poteſt
Itaq; non ſitis,non fames,non calamitas aliqua,non futurorum formido,non ignora
tio euentorum aduerſus maleficum illum uirum ſeductos populos incitauit. Quam
igitur uis artem,aut uerborum lenocinia,aut prudentiam aduerſus tot tantaq; accidē
tia quotidie mala ſuffeciſſe? Aut enim ſubditus illi populus natura obtemperans, hu-
milis,& peritia futurorum munitus,libenter eum ſequebatur,aut ſi illi mala fuerant,
B deus dura omnia eis mitigabat,& tam præſentium q̃ futurorum noticiam Moſi con-
cedens effecit,ut tandem ab omni periculo populus ſuus euaſerit. Vtrum enim iſtorū
concesſeris magna laude Moſem certe effeceris,poſtea quam in terrā iſtam uenerunt,
& ſi quo pacto eam conſecuti ſunt,diuinæ literæ ſignificant,malo tamen ego proba-
bili coniectura,q̃ ueritate hiſtorica uti: Vtrum enim quiſpiam uoluerit ipſe concedam
aut multitudine,aut armorum peritia Syrios & Phœnices patriæ propugnantes uiciſ
ſe,aut ui quidem nihil feciſſe,ſed à dantibus ſponte regionem accepiſſe,ac non multo
poſt pie & ſancte uiuendi,omnem diſciplinam conſtituiſſe. Alterum enim fortiſſimos
eos uiros,alterum à deo ſic amatos ſignificat,ut etiam inimicis ſuis uenerabiles uide-
rentur,quippe hoſtes atq; inimici erant eorum,à quibus regionem,ubi & ipſi,& maio
res ſui nati educatiq; fuerant,repente auferre uoluerunt. Quomodo igitur non eſt mi
rabile atq; diuinum,ſi quaſi melioribus ſine ulla ui ſponte hoſtibus ceſſiſſe fatearis?
Poſt hæc neſcio,quid primo,quid ſecundo collocabo,probitatem ne legis,an obedien
tiam,ſanctitatem, iuſtitiam,& pietatem illorum,qui uirum illum,à quo legem acce-
perunt,ſic admirati ſunt,ut quicquid ille uellet,hoc deum uelle putarēt. Nam ſiue pru
dentia illius hæc agebantur,ſiue à ſuperiore quadam uirtute doctus faciebat,ad auto
C rem deum omnia reducuntur. Mirabile nempe mihi uidetur duobus annorum mili-
bus,immo maiore tempore iam fere tranſacto,non enim exquiſitiſſime annorū poſ-
ſum dicere numerum,nec uerbum unum in lege illius eſſe immutatum,ſed centies u-
nuſquiſq; Iudæorum morietur,q̃ legi Moſaicæ derogabit. His dictis,compendio trāſ
currit diſciplinam ciuilem,quam Iudæi lege Moſaica tenuerunt deinceps. Nihil inq̃t,
huiuſmodi apud Iudæos eſt,non forum & iudicia, non poſtergationes & moræ, non
lites & accuſationes,ſed omnia uera,ſimplicia,& conſtantia. Si adulteratus es, ſi uim
intuliſti,ſi fornicatus: ſi aliquid horum feceris,morte punieris,ſi ſeruum,ſi liberum ui
tuperaueris,ſi uinculum præmes ſi abductum uendideris: ſi priuata, ſi ſacra ſublege-
ris,ſi impietate uſus fueris,non opere ſolum,uerumetiam uerbo. Propitius autem ſit
nobis deus,qui hæc cogitauimus,ſi in patrem,ſi in matrem,aut in benefactorem tuum
morte morieris non communi, ſed lapidibus obrutus. Præterea mulieres uiris ſerui-
re oportere non ad contumeliam,ſed ad obedientiam, parentes in filios ad ſalutem
eorum habere imperium, unumquēq; ſuorum eſſe dominum, niſi deo ea obtulerit.
Nam ſi uerbo ſolum deo dedicauerit,tangere amplius non licet dei oblata, neminem
rapere,nec aliena omnino furari,uerumetiam ſi uerbum emiſerit,quo ſua omnia deo
oblata eſſe uideantur,ac demū pœnitētia ductus tangere audeat,aut ad alium ſenſum
prolata ſibi uerba interpretetur,animam amittat. Sed longum eſſet omnia dicere. In-

numerabilia præterea ſunt moribus & conſuetudine ſine ſcripto ſeruata, quæ quis o- D
dit,non faciat,quæ non locauit,non tollat,nec à prato,nec à torculari,nec ab area ma
gnum aut paruum aliquid auferat,ignem potenti dare,aquarũ fluenta non includere
inopibus & mancis opem petentibus ſtipem propter deum eſſe concedendã, mortuis
ſepulchri locum non eſſe negandum,mortuoꝝ ſepulchra non mouere,nihil mali cuiſ
quam inferre,non obtundere aut eijcere ſperma,nulla ui fœcunditatem mulieꝝ retar
dare,non aliter uti animalibus q̃ deus & lex uoluit, ſemina non diſpergere iugum nõ
imponere iniuſte,non habere modum præter menſuram,nec numum adulteratũ,ami
ci arcana in inimicitias lapſus non patefacias,non ſaperes liberos à parentibus,etiam
ſi captiuos habeas,non uxorẽ à uiro etiam ſi argento tuo emeris:hęc maiora pulchrio
raq; ſunt,illa parua multis uidentur,non deſtruere domi nidum,nullius animalis pre
ces cum ad te lamentanti ſimile refugiat,contemnere uelis. Sed lex quæ iſta iuſſit, ma
gna cura ſeruanda eſſe conſtituit,maledicunturq; qui non ſeruant,& deus ipſe q omſ
nia perſpicit,ultor inuocatur. Et paulopoſt. Non ſemel,ſed ſæpius,immo uero ſinguſ
lis diebus ſeptimis propter malos hæc repetuntur,maledicunturq; q non ſeruant. Ita
non ſolum ad agendũ exercitatos,uerumetiã legum peritos legiſlator ſingulos effecit E
ſeptimis enim diebus in idẽ congregari uoluit,ut confidentes ſcripturã audiant, ne qs
ſe ignoratione poſſit excuſare. Ita conueniũt ſemper,& ſedentes,magno cuncti utũtur
ſilentio,niſi ad laudem dictorum uerbum aliquod cõmuniter emiſerint. Sacerdos auſ
tem aut de ſenioribus unus,legem recitat & exponit:fitq; per totum id diem ſeptimũ
uſq; ad ueſpertinum crepuſculum,deinde abeũt & ſacrarum legum peritiores,& pieſ
tate multo munitióres. Num ocioſi ſeptimum peragere diem Iudæi tibi uidentur? an
hæc quæ faciunt cæteris omnibus neceſſaria magis ducis:hac enim re fit,ne à iure con
ſultis quid faciendum ſit quærerent,nec per ignorantiam fallant? Sed unuſquiſq; faci
le de legibus atq; moribus interrogatus reſpõdeat,& uir uxori,pater liberis, dominus
ſeruis,legis præcepta tradat. Facile de ſeptimo quoq; anno quamuis non ſimiliter diſ
cere poſſumus:non enim ipſi ab operibus,ſicut ſeptimis diebus ceſſant,ſed agros ipſos
ceſſare patiuntur,ut uires ad futura ſuſcipiant. Multo enim fœcundiores redduntur,
ſi cum ceſſauerint,in noualia rurſus proſcinduntur. Quod etiam corporibus hominũ
accidit ſemper enim eũdem ferre laborem & ualitudini obeſt,& robur animi atq; cor
poris deijcit. Sed ſi quis Iudæo polliceatur fœcundiorem in ſeptimo anno agrum fuſ
turum,ſi eum coluerit,nequaquam id facere patiẽtur:nam & ipſi à laboribus accipere
ſe uolunt,& agros aliquando quieſcere,ut & ipſi lætiores,& agri fœcundiores alio iſ F
nitio laborum ſumpto efficiantur. Magnæ autem humanitatis eorum illud præcipue
ſignũ eſt. In ſeptimo anno quoq; ipſi ab agriculturæ laboribus abſtinẽt, ſi quid ſponte
agri protulerint,non colligunt,neq; deponunt,ſed quia nullo ſuo labore productum
eſt,communiter cuicunq; uolẽti omittitur. Quare autem ſeptimum numerum ita lex
honorauit,nemo à me quæret,qui à medicis atq; philoſophis de uirtute, quam ad oſ
mnia maximeq; ad naturam humanam poſſidet,audiuit. Hæc Phylo. Similia uero ipſ
ſi & Ioſephus in ſecundo de antiquitate Iudaica,hoc pacto conſcripſit ab ipſis rebus. Si
quis cæterarum gentium leges noſtris conferret,diligenter uideret,licet quiſnam maſ
xime tàm iuſtiſſimas leges,quàm pietatem in deum ueram hoſtibus tradiderit. Nam
cum infiniti gubernandarum ciuitatum modi in hos paucos generaliter reducuntur,
ac alij principatu unius,alij paucorum potentia,alij totius populi iudicio gubernẽtur,
noſtræ legis conditor hæc omnia deſpexit,& ſoli deo (dicã enim etiã ſi durũ uideatur)
gubernationem Iudæorum attribuit:ad illum enim tãquam omnium bonorum cauſ
ſam reſpiciendum ſolummodo cenſuit,quem nec factum ullum,nec cogitatum fugeſ
re poteſt,qui cum immortalis æternuſq; ſit,om̃ia poteſt,nec alia nobis ratione quam
creaturis ſuis cognoſcitur. Hæc enim de deo opinari oportere ſapientiſſimi etiã Græſ
corum principijs ab illo ſumptis teſtantur. Nam & Pythagoras, & Anaxagoras, &
Plato

A Plato multiq; alij hęc ipſa ſenſiſſe uidentur. Sed paucis hac ueritate tradita, in multos
efferre auſi non ſunt. Noſtræ autem legiſlator, qm̃ opera legibus conſona effecit, non
ſolum ſui temporis Iudæos, ſed omnes uſq; ad hunc diem in ueram creatoris pietatem
reduxit, atq; reducit, cuius rei cauſa eſt, qm̃ & leges ipſas utiliſſimas omniũ tulit. Non
enim uirtutis partem pietatem eſſe docuit, ſed omnes uirtutes pietatis eſſe partes de-
clarauit, & ipſas uirtutes iuſtitiam dico, modeſtiam, fortitudinem, ciuium inter ſe con
cordiam, altius omnibus impreſſit. Omnes enim operationes noſtras, oñia uerba &
cogitationes ad eum referendas eſſe uoluit, nec aliquid horũ incaſtigatum reliquit.
Duplex enim diſciplina morum eſt. Nam cum & doctrina quid faciũdum ſit diſcimus
& exercitatione faciliores ad agendum ſcimus. Alij quidem legum latores altera ſo-
lummodo ratione uſi ſunt. Nam Lacedæmonij atq; Cretenſes non uerbis, ſed re atque
conſuetudine inſtituebant. Athenienſes autem & cæteri pene Græci omnes, quæ faci-
enda eſſent uel non, legibus iubebant. Re autem atq; opera ad conſuetudinem bene ui
uendi reducere homines neglexerunt. At uero Moſes diligenter hæc utraque coniun-
xit, nec rectam uiuendi conſuetudinem doctrina priuauit, nec doctrinam procul ab
exercitatione iacere paſſus eſt, ſed à primis ſtatim alimentis incipiens, domeſticum ui
B uendi uſum ita complexus eſt, ut nihil à deo paruum ſit, quod uoluntati utentis pręter-
miſerit. Sed quæ comedenda ſunt, & à quibus abſtinendum, ac de omnibus quæ ſimul
uiuunt, de diligentia præterea in agendo, ac de requie à laboribus legem quaſi regulã
poſuit, ſub qua tanq̃ ſub patre ac dño uiuentes, nihil ex ignoratiõe peccamus. Non eñ
ſemel aut bis, ſed ſingulis hebdomadibus ab omni labore quieſcentes ad audiendam
legem cõuenire iuſſit, ut præceptis eius maxime omniũ cognitis, nemo ſe poſſet p im-
prudentiã purgare. Quod cæteri omnes legum conditores ita reliquerunt, ut plurimi
uere homines tunc tandem quicq̃ prohibitum eſſe diſcant, cũ iam præuaricati ſint, &
qui præcipuos maximosq; gerunt magiſtratus, ignorantiam legũ præ ſe ferunt, cũ le-
giſconſultos ſecum ſemper habeant aſſiſtentes. Quencunq; uero Iudæum de Moſi le-
gibus interrogaueris, facilius tibi omnes percurret, q̃ nomen ſuum proferre poſſet. Ita
fit, ut ab ineunte nobis ætate leges imprimantur, & raro quidem aliquis trangreditur
& ſiquis tranſgreſſus fuerit, nullo pacto pœnam deprecari poteſt. Qua ex re mirabi-
lis generi noſtro concordia ineſt. Nam & quia eadem omnes de deo ſentimus, & qa
in uiuendi moribus nulla differentia eſt, ſumma omnes concordia coniungimur. Nõ
audies enim apud nos diuerſas de deo ſententias, quod apud alias non uulgares tan-
C tum, uerumetiã philoſophi factitant, quorum alij nihil omnino deũ eſſe cauillantur,
alij deum eſſe concedentes, gubernationẽ rerum ipſi concedere nolunt. Apud nos au-
tem à mulieribus etiam & ſeruis audies, omnia noſtra ſtudia ad deum referri oporte-
re, unde factum eſt, ut nonnulli tanq̃ magos atq; inertes nos accuſent, quia nouarũ re
rum inuẽtores non ſumus. Quod apud alios ita laudatur, ut q patria cõſuetudine con
tempta, innouare quicq̃ potuerunt, ſapientes fuiſſe uideantur. Nos autem econtra, id
præcipuum prudentiæ atq; uirtutis munus exiſtimamus, ut nihil omnino cõtra legem
aut facias, aut cogites. Quæ res maximo argumento eſt, leges Moſi optime atq; diui-
nitus latas eſſe: nam quæ aliter ſe habent, experientia redargutæ ciciderunt. Noſtræ
autem legis quidnam aliquis mutare queat? uel quid melius aut inueniet, aut ab alijs
accipiet? num uniuerſum diſciplinæ ciuilis modum reprehẽdet? Sed qs iuſtior aut me-
lior modus excogitabitur q̃ hic ſit, qui deum principẽ propoſuerit, & ſacerdotibus cõ-
muniter maximarũ rerum gubernationẽ attribuerit, ac ſummo pontifici ſacerdotis, tũ
omnium regimen commiſerit, quos non cenſu aut genere, ſed uirtutis præſtantia ad
dei cultum aſſumpſit, & legis aliarumq; rerum curam illis commiſit, ut ipſi & dubia de
cidant, & peccantes puniant. Quis igitur principatus hoc melior, aut qs maior deo po
teſt honor afferri? Tota quippe multitudo pijſſime deũ colit, & ſacerdotibus maxima
rũ rerũ cura cõmittitur. Ita fit, ut tota diſciplina ciuilis quædã ſolẽnitas eſſe uideat. Nã

I iiij quæ

quæ paucis diebus uix alij faciunt myſteria,& dies feſtos appellantes,hæc nos toto a= D
nimo firmaq; ſententia multis & conſeruauimus,& conſeruamus. Vide autem q̃ uerę ſimplices integræq; noſtræ opiniones ſunt. Primum enim omniũ de deo opinamur, quod ipſe perfectiſſimus atq; beatiſſimus ſit,ſibi atq; cęteris ſufficiens,oim ipſe rerum principiũ,ipſe mediũ,ipſe finis,operibus notiſſimus atq; manifeſtiſſimus,ſubſtãtia penitus inuiſibilis,cui ſimile nec uidere, nec excogitare quicquam poſſumus. Quare nec materia ulla ad imaginem eius ſuſcipi,nec ars imitari eum fingendo poteſt. Opera eius oculis cernimus,cœlum,terrã,ſolẽ, lunã,lucẽ,fluuios,mare,animalia, plantas quæ ipſe fecit non manibus,neq; labore,nec alicuius auxilio: ſed cum uoluerit omnia bene fieri,omnia ilico bona facta ſunt. Hic ſequendus omnibus hominibus eſt atq; colendus,colitur autem ſanctiſſime operatione uirtutis. Vnum eſt templum unius dei, amicum enim omnibus,quod ſimile eſt,commune templum omnibus eſt, quia communis deus eſt, hunc ſacerdotes præcipuæ colant, quibus unus præeſt, huic qui non obtemperat,tanquam impius punitur. Sacrificia offerrimus nõ ad repletionem ebrietatemq; noſtrã,quæ deo ac omnibus probis odio ſunt,ſed ad emendationẽ purgationemq; noſtram,in quibus pro communi prius ſalute oramus: deinde pro noſtra. Gra E
tiſſimus enim deo eſt,qui communem ſalutem ſuæ anteponit. Primus autẽ à deo pecantes,non ut bona nobis concedat, quæ ſponte iam præbuit, ſed ut capaces eorum bonorum ita nos faciat,ut cum cœperimus,non efferamur. Sacrificãtes à luctu ab uxore alijſq; permultis abſtinere lex iubet. Hæc de deo ſentire Moſaica lege didicimus. Longum eſſet omnia percurrere,quæ de nuptijs connexioneq; ſexuum cum uxore ad procreandum conſtituit,quanquam ſeueriſſime præter naturam agentes ulciſcitur, quæ de latrocinio atque furto,de rapina & ui,quæ de liberis educandis,quæ de parentationibus mortuorum, ut non magno ſumptu neque magnificentia ſepulchrorum charitateq; fiant. Purgari autem à cadauere uenientes iubet quaſi immundos, ut hinc diſcamus quam magna immundicies in cæde hominis ſit. Parentes ſecũdo loco poſt deum honorari iuſſit, & ingratum aduerſus parentes hominem lapidibus obruendum eſſe cenſet, ſeniores à iunioribus honorari præcepit,nihil inter amicos occultum eſſe uult: & ſi diſſidium acciderit, amici arcana efferri non ſinit. Iudici muneribus corrupto, mortem intulit, qui non auxiliatur ſupplicanti cum poſſit, reus ſecundum legem eſt, non tollas quod non depoſuiſti,non tangas alienum, non mutues fœnore. Innumerabilia huiuſmodi ſunt, quibus ſocietas noſtra & diſciplina ciuilis inter nos cõtinetur. Sed non eſt prætermittẽdum quomõ erga alienigenas affectos nos eſſe uo F
luit: ſic enim diuinitus hanc rem etiam curauit, ut nec noſtra corrumpi poſſent, nec inuidere his poſſemus, qui legem noſtram recipere uelint. Quicunque enim noſtris legibus uiuere deſiderant, omnes humaniter ſuſcipiendos iuſſit,cum non genere, ſed uiuendi diſciplina coniunctionem hominum diſtinguere uideatur. Si qui autem non integre, ſed ſimulatione accedunt,hos repellendos imperat,ne conuerſatione ſua corrumpamur. Cætera uero, quorum uſus neceſſarius eſt,petentibus danda eſſe conſtituit,ignem,aquam,alimentũ,cæteraq; huiuſmodi,ut uiã ignoranti oſtendere,inſepultum hominem non negligere. Quam humaniter autem gerenda bella eſſe cenſuerit idem patet,quoniam nec igne,nec ferro,agros hoſtium populari dimittit,nec eos ſpoliare,qui ceciderũt in prælio,nec captis iniuriam inferre,maxime mulieribus. Tantaq; facilitate ac manſuetudine fuit,ut uel brutorum animalium curam habuerit:nam uſum congruentem eorum nobis concedens crudelius ea tractare prohibuit,nec interficere ſinit,ſi quæ quaſi ſupplicantia ad nos refugiunt,parcendum etiã in hoſtili regione nec interficiendum animalia illa uoluit,quorum labore homines iuuantur. Sic undique cum docendo,tum puniendo à uitijs ad uirtutem reduxit. Mors enim imminet, ſi adulteratus es,ſi puellam rapuiſti,ſi matrem tentaſti,ſi tentatus conceſſiſti,de alijſq; omnibus punitiones rebus conuenientes abſq; deprecatione conſcripſit. Seruatoribus
autem

A autem legum præmia compoſuit, non argentum, neq; aurum, non oleaſtri, aut hede-
ræ ſerta, & inane quoddam præconium, ſed & ipſe prædixit, & deus miraculis confir-
mauit. Si quis etiam mortuus eſſet pro lege, uiuet tamen, & meliora maioraq; præmia
conſequetur. Vnde factum eſt (non enim uereor dicere, quod res ipſa prædicat) ut
multi magno animo ſummos cruciatus & mortem ipſam ſubire maluerint, quam qc
quam facere aut dicere prçter legem. Et certe ſi gẽs noſtra ignota cçteris hominibus
eſſet, nec legis noſtræ ſanctitas ullo modo cognoſceretur, & aliquis omnia diligẽter
ſcripta Græcis nunc legeret, narraretq; talem ſe aliqua in orbis parte uiuendi uidiſſe
diſciplinam, q̃ multis ſeculis cum ſumma in deum pietate ſeruatam diceret, oĩes ad-
mirarentur. Nullus enim uere ſanctiores leges excogitauit, nec tot ſeculis leges ſuas
animis hoĩm firmiter imprimere potuit. Prætermitto Platonem, qui ueram opinio-
nem de deo in multitudinem efferre non eſſe tutum cõfitetur, & leges uerbis inanibus
conſcripſit, unde nulla utilitas, niſi forſan eloquentiæ conſecuta eſt. Lycurgum autẽ
homines admirantur, & Sparten in cœlum efferunt, quia longo tempore leges illius
inuiolatas Spartani conſeruarunt, quæ res certe non paruæ uirtutis eſt, ſed illi breui
tempore id feciſſe inueniuntur, ſi qs eos cum Iudæis cõparat, qui nõ minus fore, quàm
B duo annorum milia in legibus permanent. Præterea Lacedæmonij liberi quidem
leges ſeruabant, q̃ primum autẽ fortuna mutata fuit, totius uiuendi diſciplinæ, omni-
umq; ſuarum pene legum obliti. Nos autem ſæpius aduerſa fortuna multo magis q̃
cæteri homines uexati, nec etiam in ſummis periculis legem noſtrã tradidimus.

Eleazarus apud Ariſteum de allegorico ſenſu ſcripturæ. Caput III.

HAec Ioſephus de Moſaica Iudçorũ diſciplina. Multa uero dicere poſſem de
occulta legum uirtute, & allegorica ſpeculatione, ſed tangam pauca quæ
ab Eleazaro atq; Ariſtobolo ſummis apud Iudæos uiris nobiliſſimisq;, q
Ptolemæi tempore perfluxerunt, quorum alter Eleazarus põtificatus etiã
dignitate inſignis fuit, ut paulo ante ſcriptum eſt, cum de traductione ſcripturæ in lin
guam græcam diceremus, qui regijs legatis uirtutem ſcripturæ occultam eſſe oſten-
dens, his uerbis uſus eſt, ut Ariſteus alter ex legatis conſcripſit. Dignum autẽ eſt inqt,
nonnulla eorũ, quæ ab eo audiuimus breuiter ponere, præcipue quoniã temere quæ-
dam de puris atq; impuris animalibus in lege ſcripta multi arbitrãtur. Interrogatus
enim à nobis quãobrem ſi à deo uniuerſa creata ſunt, impura nonnulla ſcriptura uo-
citat, à quibus abſtinendũ eſſe iubet, ita diſſeruit. Vides quantam uim habet conuerſa
C tio atq; conſuetudo, malos enim homines ſi cum improbis, laudabiles ſi cum probis
conuerſantur, facile facit. Primum igitur legum diuinarum lator ita cuncta deo pate
re oſtendit, ut nihil agi, nihil excogitari poſſit, quod eũ lateat, deinde cæteros omnes
hoĩes falſo multitudinẽ deorũ introducere docuit? cũ ipſi multo præſtantiores ſint q̃
dij ſui, quos uenerantur, quorũ ſimulachra lapidea, uel lignea tanquam imagines eo
rum, qui ad uitam ſibi nonnihil contulerunt, adorant ſenſum ipſi habentes ea quæ in-
ſenſata penitus ſunt. Cur autem omnino quaſi dij à gentibus coluntur illi, qui ad u-
ſum humanæ uitæ aliquid inuenerunt, cum non fecerint neque produxerint ipſi qc-
quam, ſed meliorem eorum, quæ ſunt uſum excogitarint? Aut cur hodie quoq; mul
ti non adorantur, cum antiquioribus ad inueniendum excogitandumq; multa ſaga-
ciores acutioresq; ſunt? Nam de Aegyptijs quidem neſcio quid dicere oporteat, bel-
uas enim & ſerpentes, & uiuos, & mortuos uenerantur. Hæc igitur inſpiciens, diuinus
ille uir mœnibus ferreis, & inuiolabili ualle à cæteris gentibus ſeparare nos uoluit,
quo pacto facilius corpore atq; animò immaculatos, longeq; ab huiuſcemodi falſis
opinionibus remotos fore uidebat, ut ſolum uerum deũ præter cæteras gentes adorã
tes, illi ſolummodo inhæreamus. Vnde factum eſt, ut à nõnullis Aegyptiorum ſacer-
dotibus, qui diſciplinam noſtram altius, conſiderarũt, dei homines gens noſtra ſit ap
pellata, quod nemini niſi deum uerũ colat, accidere poteſt. Nec id iniuria, reliqs enim

cibo

cibo, potui,ueſtituiq́; inhiantibus noſtri omnibus iſtis contemptis, per totam uitam D
de omnipotentia dei cogitant. Ne igitur conuerſatione atq; cõſuetudine aliorum cor
rupti,ad impietatem eorum deferamur,cibi & potus,tactus & auditus,atq; uiſionis pu
rificatione legali nos à cæteris ſeparauit. Cuncta enim ab una potentia omnipoten-
tis dei gubernata naturali ratione ſimilia ſunt,quamuis ſingula à quibus abſtinemus
& quibus utimur,profundam habeant rationem,quorum unum aut alterum exem-
pli gratia ponam,ne putes temere de rebus tam paruis à Moſe fuiſſe conſcriptum,ſed
omnia uideas ad probitatem hominum,& iuſtitię perfectionem ſancte pertinere, Vo
lucres enim omnes,quibus utimur,domeſticæ mundæq́; ſunt tritico,aut leguminibus
connutritæ,ut columbæ,turtures,perdices, anſeres, cæteræq́; huiuſmodi. Quæ uero
prohibitæ ſunt eas rapaces, carnibusq́; aliarum auium nutriti comperies,à quibus a-
gnis,hædisq́; raptis,hominibus quoq; tam uiuis,quàm mortuis infertur iniuria. Quę
omnia merito immunda nominauit, ut uel hinc rapina & cæde nos deterreret, & ad
iuſtitiam hortaretur,moneretq́; iuſtiſſime atq; pacifice uiuere, ſicut omnes uolucres
mundæ,quæ nulli auium,nec omnino alijs iniuriantur. Ita his quaſi ſymbolis ad iu-
ſticiam intelligentes conuertit. Nam ſi animalia huiuſmodi tangenda non ſunt pro
pter immundiciam ſuam,quales erunt homines,qui prauitate morum illis ſe ſimiles E
reddunt. Omnia igitur hęc Tropologice, ſanctéq; intellecta plurimũ conferant,cõ-
ſideratio enim ungulæ fiſſanæ,an contra ſit,diſtinguendos eſſe ſingulos actus probe
ſignificat,quos qui non diſtinguit,omnes quaſi pecora,parentes ſimul & filię,ſorores
& fratres,quodq́; nec in pecudibus inuenitur,mares inter ſe commiſcentur, à quibus
omnibus nos longe abſumus. Vnde mirifice una & hunc diſtinguendi modũ docuit
& uitæ conſtitutionisq́; noſtræ habendam eſſe memoriam monuit. Cum enim dixiſ
ſet,quancunq; ungulam ſcindunt,adiecit,& ruminant. Nihil enim aliud per rumi-
nationem ſignat,q̃ uitæ conſtitutionisq́; noſtrę,ut dixi,memoriam habentem uiuere
Hoc uita alimento conſeruatur. Ita & alibi iubet dicens. Memoria recordaberis dñi
dei tui,qui fecit in te magna & mirabilia. Ingenita enim profecto ſunt,ſi quis diligẽ-
ter conſiderat,formatio corporis,alimenti diſpenſatio,& ad ſingula membra mirabi
lis tranſitus,ac multo magis ſenſuum uis,mentis agitatio,& ſumma uelocitas, unde
ſingulæ quoq; artes inuentæ ſunt. Quare monet memoria tenendum omnia,quæ di-
ximus diuina uirtute & fieri,& gubernari. Loca deinde ac tempora omnibus accom-
modauit,ut ſemper & ubiq; dei memoriam habeamus,& incipientes quicq̃ agere & F
deſinentes,& cũ inter agendũ ſumus conſtituti,iam cibi & potus tam munditiæ q̃ im
mundiciei q̃ primitijs,quibus factis,poſtea utimur,ad deum nos conuertit. Præterea
per ueſtitum etiã ſimile fecit. Quid plura? In ipſis quoq; ianuis præcepta dei ſcribere
iuſſit,ut continuã eius haberemus memoriã,& in manibus ipſis circũferre ipſa uoluit
ut oſtenderet oĩa nobis iuſte faciunda,creatorẽ timentibus,& noſtræ creationis me-
moriã firmam retinentibus. Iubet enĩ ſi quis dormitum eat,ſiue à lectulo recipiat,ſiue
ambulet,ſiue ſedeat,dei opera ſibi eſſe meditanda,& in ſingulis dei potentiã, qua ſu-
mus & poſſumus nõ uerbis tantũmodo,uerumetiã cogitatione atq; animo admiran
dam,laudandã,amandam. Sed de cibo ac potu dicta ſufficiant. De ſenſibus autem ita
iuſſit,ut nihil audiẽdum, nihilq́; tangendũ uelit,quod immundũ ſit,& hoc ſimili qua
dam ratione. Rapaces enim prauæq́; beſtiolæ ſunt,à quarũ tactu nos prohibuit, ſicu-
ti catæ ac mures,peſtifera quædẽ animalia,& omnino inutilia hominibus,ita lex no
ſtra nec uerbo,nec opere iniurioſe quenq̃ dicere,aut facere permittit, & tam expreſſe
q̃ per ſigna & ſymbola,omnibusq́; modis nõ fabuloſe,ſed ueris rerum indicijs ad iu-
ſtitiam,& omnipotentem nos deũ conuertit. Omnis enim mentio mundorꝫ atq; im-
mundorꝫ animalium ad hæc refertur. Videbatur igitur mihi,Eleazarus recte ad oĩa
reſpondiſſe,nam etiã uitulos,arietes,& iuuencos nõ ſiluestres,ſed domeſticos offeren
dos dicebat,ut qui ſacrificabant,ac te intelligerent mites ſe atq; humanos eſſe opor-
tere,præ-

A tere,præſertim cum oblatum affectus animi ſignificet. Hæc Eleazarus ad legatos, qui ad eum de interpretatione legum à Ptolemæo miſſi fuerũt,quibus aperte ſignificauit profundam quandã rationem,ac allegoricã in lege diuina contineri, quã inueſtigare deberent,qui ſcripturam intelligere optarent. Ariſtobolus autem ille,cuius ſecundus Machabeorũ liber meminit,quenq; Ariſtotelica peritum fuiſſe, philoſophia conſtat, ſimiliter manus & cætera membra,quando de deo dicuntur,intelligenda eſſe in libro quem ad Ptolemæum ſcripſit,his uerbis declarat. Veniamus nunc ad ea,quibus etiam tu o rex ſignificari tibi uoluiſti,quid uelit dicere ſcriptura noſtra, cum manus & brachia,facies & pedes,iter & quietem deo attribuat. Quæ omnia conueniẽter intellecta, rectam de deo ſententiam non fabuloſam,aut falſam confirmant. Magnæ nanq; res, quæ ſenſibus non cadunt,multis profecto modis à ſenſibilibus, à ſcriptore legum exponuntur. Et ideo,qui recte intelligunt ſapientiam illius,& diuini ſpiritus gratiã,quæ prophetam eum efficit uehementer admirantur,ex quibus prædicti philoſophi fuerũt & poetæ etiam nonnulli,qui propter illa,quæ ab eo acceperunt,maxime admirantur. Qui uero à ſenſu eius profundiore remot, literæ tantummodo inhærent,nihil magni eum ſcripſiſſe arbitrantur. Explanabo igitur ſingula breuiter,atq; clare,quantũ in me

B ſitum eſt:quod ſi longe à ueritate abfuero,non ſcriptori,qui recte ac profunde omnia ædidit,ſed mihi parum diuinas illas leges intelligenti temeritatem attribuas. Manus igitur etiam nobis multis modis dici apertiſſimum eſt:nam cum magnum exercitum & legiones tuas aduerſus hoſtes mittis,magnam manum te habere dicere uulgo ſolemus,& omnes qui audiunt uires tuas,per manum ſignificari non dubitant,quod etiã Moſes deſignauit dicens. In manu potenti eduxit te ab Aegypto deus. Et alibi à perſona dei. Mittam manum meam & percutiam Aegyptios,& rurſus ad Aegyptiorum regem. Ecce manus domini inquit erit in pecoribus tuis,& in omnibus agris mors magna,quibus potentia de iure ſignificatur. Vis enim hominum,& actus omnis in manu eorum ſita eſſe tranſlatiue dicitur. Idcirco legis ſcriptor uocabulum manus ad potentiam dei tranſtulit. Quies autem diuina non iniuria,ut puto,dici poteſt ſtabilis creaturarum duratio atq; immobilitas,quam eſſe percipimus quia deus,cui omnia ſubijciuntur,ita conſtituit,nunquam enim cœlum in terram conuerſum eſt, neque terra in cœlum mutata,nec ſol luna,neq; Luna ſol facta eſt. Et in animalibus ſimiliter,non eſt enim in naturam hominis fera conuerſa,nec homo in bæluam unquam pertranſiuit. Hæc igitur quies atq; ſtabilitas diuiuina dici poteſt. Deſcendiſſe in montem etiam tè

C pore,quo lex ferebatur ſcriptura deum perhibet,ut omnes operationẽ dei conſpicerẽt, quam deſcenſum appellamus. Scribitur enim exarſiſſe montem igne,quando deus deſcendit,turbarumq; uoces exauditas fuiſſe. Cumq; tota multitudo non pauciores q̃ decies centena milia eſſent,per quinq; dies in omni loco montis ardens ignis aſpiciebatur. Ita deſcẽſus ille nullum localem motum ſignificat,ubiq; enim deus eſt, ſed uiribus ignisq; mirabiles ſunt,quia uniuerſa conſumunt quinq; dierum ſpacio,ſic ardentis, ut nihil ibi conſumptum fuerit, ſed ipſa quoq; herbarum uiriditas intacta permanſerit, turbarumq; ſonitu intolerabili nullis ædito inſtrumentis,deſcenſus dei omnibus ſignificatur. Deſcendit enim quoniam uoluit diuinis Iudæorum genus legibus communire. Hæc Ariſtobolus.

De Eſſæis, qui priſcis tempotibus apud Iudæos ſublimi uiuebant philoſophia. Caput IIII.

VErum quoniam diuinarum legum præcepta percurrimus,& formam allegorici ſenſus tetigimus,illud prętermittendũ non eſt,uniuerſam Iudęorum gentem in duas maxime partes fuiſſe diuiſam:unã quę præcepta legis certo quodã literæ ſenſu ſequebatur,alterã,quæ maiore philoſophia firmata,altius atq; ſubtilius oĩa ſpeculabatur,qui & philoſophi Iudęorũ eſſe putabant. Horum diſciplinã oẽs,q nouerũt,uehemẽter admirati ſunt. Ioſephus

uero atq;

libri maccabeorum

uero atq; Philo Iudæi perpetuæ memoriç uitam eorum commendarunt. Itaq; ne tam D
ſublimes uiri neglecti eſſe uideantur, à libro Phylonis, quem pro Iudæis compoſuit, nonnulla ſumenda mihi eſſe arbitror. Prçter cçteros inquit, quos pene innumerabiles ſanctio Moſaica ad bene uiuendum incitauit, Eſſçi ſummi omnium atq; maximi ſunt ab Hoſiotete, id eſt græca lingua ſanctitate (ſicut mihi uidetur) appellati, quorum ſecta non genere, ſed uirtute atq; humanitate diſcernitur. Itaq; nemo puer, nemo adoleſcens propter inſtabilitatem ætatis, ſed uiri omnes aut ſenes ſunt, qui nullo corporis morbo, nulla animi perturbatione feruntur, ſed uera ſoli hominum libertate fruuntur, cuius rei uita ſua teſtimonium præbet. Nemo proprium aliquid poſſidet, non domus, non pecus, non uas aliquod, ſed omnibus in medio poſitis, communiter utuntur, habitant ſimul & conuiuunt quaſi ſodales. Cumq; omnia pro communi utilitate faciant, alia aliorum negocia ſunt, quæ impigre ſubeuntes certant, non frigus, non calorem, non aliquam mutationem aeris formidantes, ſed ante ortum ſolis ad ſolitos labores uerſi, crepuſculo ueſpertino cum gaudio redeunt, non aliter quam qui certamine gymnico exercentur. Meliora enim & iocundiora tam animo quam corpori ea certamina putant, quæ nõ ſeneſcũt cum corpore. Sunt autem eorum alij agricolç, alij paſtores, alij apium cultores, alij harum artium magiſtri, ita ut perfecte inter ſe uiuãt, E
alijs non indigentes, nihil facere recuſant, quod cum utile ſocietati ſit, turpe non eſt. Cumq; à laboribus ſuis mercedem cœperint, apud eum deponunt, qui quæſtor creatus eſt. Is omnia diligenter procurat, quibus egent, egent autem pauciſſimis, cum omnem luxum tanquam animæ atq; corporis morbum aſpernentur. Communis eſt ipſis non menſa ſolum, uerumetiam ueſtis tenuis quidem omnis, ſed grauior in hyeme, quç in uno depoſita loco eſt, unde unuſquiſq; indifferenter aſſumit. Aegrotatio quoq; corporis ſi acciderit, ſtudio atq; cura omnium & re communi curatur. Seniores ſi abſque liberis naturæ concedunt, feliciſſimi omnium putantur, honoraria cæteris non minus quam ſi eos genuiſſent. Et quoniam acutiſſime matrimonio huiuſmodi ſocietatem facile diſſolui poſſe perſpexerunt, uxorem ducere omnino recuſant, caſtimoniæ ſummopere ſtudentes. Nimium enim mulier ſeipſam amat, & zelotypia maxime mordetur, ac uiri mores artificio quodam atq; lenocinio facile poteſt in peius peruertere. *Si* uero etiam liberos uiro pepererit, quæ prius aſtute faciebat, ea iam audacter atq; aperte aggreditur, omniq; ui regere maritum conatur. Quare uxor huic ſocietati inimiciſſima iudicata eſt: non ſeruat em̃ mores, nec probus erga omnes eſt, qui aut uoluptate uictus aut liberorum amore ſuperatus, in ſeruitutem uxoris deductus eſt. Hac uita eorũ F
fit, ut non priuati ſolũ, uerumetiã reges atq; principes, eoꝝ philoſophiã plurimum admirentur. Hçc quidẽ in Apologetico Phylo ſcripſit, ut diximus in eo uero libro quẽ inſcripſit, oẽs ſtudioſos liberos eſſe, Ita de Eſſçis narrat. Paleſtinã maxima gens Iudæoꝝ habitãt, inter quos qui dicunt Eſſçi cõperiuntur, plures numero, ut ego opinor q̃ quatuor milia. Eſſæi dicti, quaſi, ſancti græce, q̃m dei cultores ꝓcipue ſunt, nõ animalia ſacrificantes, ſed mentes ſuas uirtute munitas, offerendas deo putantes. In ciuitatibus nõ habitant exiſtimantes, ut contagionem aeris corporibus, ſic conuerſationem uulgi animo nocere, Horum alij agros colunt, alij pacificas artes ad utilitatem ſuam proximorum exercent, nec argentum, nec aurum reponunt, nec ingentes agros laudant, ſed tantum colunt quantũ neceſſitati poſſit ſufficere. Hi enim ex omnibus pene hominibus ſoli pecuniam & fundos negligentes uirtute ditiſſimi putantur, facilitatem uiuendi & paucorum indigentiam recte magnas eſſe diuitias iudicantes. Nemo eorum tæla enſes, galeas, ſcuta, cæteraq; belli factitant inſtrumenta, ſed nec eas artes exercent, qui bus facile omnes in improbitatem labuntur, nulla mercatura, nullus cauponatus, nulla eis cognoſcitur nauigatio, omnes rapinæ occaſiones depellunt. Nemo ſeruus eſt apud eos, ſed cum uniuerſi liberi ſint, alteri alteris ſeruiunt. Omnes qui ſeruis utuntur, non ſolum quia æqualitatem contemnunt, tanquam iniuſtos oderunt, uerumetiam

quaſi

A quaſi naturæ leges tranſgreſſos omnino deſpiciunt. Omnes enim aiunt quaſi mater
eadem natura genuit,quare quamuis non uocemur,ſumus tamen re ipſa fratres,aua-
ritiæ crimine abalienati,rationalem philoſophiæ partem non neceſſariam ad uiuen-
dum,naturalem maiorem humana natura conſequi poſſe putantes,alteram ſophiſtis
alteram leuioribus reliquerunt hominibus, illam philoſophiæ partem ſolummodo
approbantes,qua de deo,& de creatione omnium ſcrutamur. Morali maxime iuuigi
lant,ad quam abſolute conſequendam,paternis legibus adiuuantur:quas recte intel-
ligere nemo ſine diuino auxilio poteſt. Has ſemper quidem,ſed maxime ſeptimis die-
bus docentur. Dedicata enim ſeptima dies deputatur in qua cęteris omnibus neglectis
ad ſacra loca concurrentes,quæ ſynagogæ appellantur, ordine ſub ſenioribus iunio-
res conſidere ſolent,legunturq; ſcripturæ diligenter,& exponuntur à peritiſſimis,ſym
bolis enim priſco more ſcripturã uti maxime arbitrantur. Diſcunt igitur pie,ſancte iu
ſteq; uiuere,triplici regula utẽtes,Amore dei ardentiſſimo,uirtutis cultu diligẽtiſſimo
Charitate ꝓximi feruentiſſima. Quod igitur ſumme deum diligãt, multa nobis argu
mento ſunt. Caſtitas perpetua,iuriſiurandi nulla mẽtio,mendacij odium:& præcipue
quod bonorũ oĩm nullius mali,cauſam eſſe deũ opinantur. Quod uirtuti ſtudeãt pa-
B tet,qa pecuniam negligunt,gloriam ſpernunt,uoluptatem oderunt,conſtantes,ſeueri
magniq; animi ſunt,cæteraq; huiuſmodi innumerabilia. Charitatis autem argumẽta
ſunt,beneuolentia,ſocietas,qualitas. Nullus enim domum habitat,quæ omnium com
munis non ſit,unum ærarium,unus ſumptus omnibus eſt. Præterea ueſtis commniter
omnibus propoſita,communis cibus & potus,communis menſa,omnis uita commu-
nis eſt. Quæ omnia multo magis illi opere faciunt,quàm alij uerbis ſignificant. Nec
mirum,quæcunque enim quotidie laborantes conſequuntur,non ipſi ſeruant, ſed in
medium afferentes, communi utilitati attribuunt, non negliguntur apud eos ægro-
tantes,ſed à communibus curantur. Seniores non minus quam parentes liberi uene-
rantur. Huiuſmodi homines ſine græca doctrina, Moſaica philoſophia effecit, quæ
uirtutis opus hominibus propoſuit,à qua libertas & oritur,&confirmatur. Nam cum
multi atque uarij diuerſis temporibus, alij crudelitate carnificum more uniuerſam
Iudæam uexarint, alij aſtuta ſimulatione adeo ad improbitatem cunctos peruerte-
rint,ac ſuæ impietatis,inhumanitatiſq; calamitates hominum perpetua monumenta
reliquerint, nullus unquam ita efferatus fuit,nullus ita ueterator ac malus,ut Eſſæro
rum, aut potius ſanctorum uitam criminari uoluerit,ſed omnes probitate illorum ſu
C perati, quaſi à natura liberos putantes, ſumma ueneratione atque laudibus proſecu-
ti ſunt. Hæc Phylo.

De Deo,& quod mundus creatus eſt. Caput V.

VErum quoniam philoſophorum diſciplina iam patuit,& totius etiam mul-
titudinis mores diuinis legibus muniti,expoſiti ſunt, reſtare uidetur ut iu-
niorum Theologiam pietati maiorũ idoneam atq; conſentaneam oſtenda
mus. Sic enim perdiſcemus quales in Theologia,& in cęteris diſciplinis. He
bræi fuerũt. Phylonem igitur rurſus primo libro ſuper legem audiamus. Nõnulli ait
mundum magis quam autorem mundi admirati,non ortum,ſed æternum eſſe mun-
dum putauerunt,male nullum pene opus deo attribuentes;cum econtra oporteret dei
quidem uirtutes quaſi creatoris atq; patris admirari,mundo autem non maiorem, q̃
creaturæ conueniat,laudem attribuere. At uero Moſes,qui & ad ſummũ philoſophię
peruenit,& dei reſponſis ſecreta naturæ didicit,optime cognouit neceſſe eſſe, ut rerum
aliud quidem agat cum ſit integerrimus intellectus atque puriſſimus omni ſcientia
præſtantior,omni bono melior, omni pulchritudine formoſior, aliud uero inanime
per ſe atq; immobile,ſed ab intellectu commotum,atq; formatum perfectiſſimum o-
pus hunc mundum effecerit. Quem qui fuiſſe ortum negant perutilem atq; ad pietatẽ
neceſſariã prouidentiæ uirtutẽ radicitus ſuſtulerunt. Patrem eñ atq; autorẽ operi ſuo

prouidere ratione probatur:pater enim om̃is atq; autor, ea q̃ genuit aut fecit,diligen D
ter ſtudet cõſeruare, quæ opprimere poſſunt expellens, quæ utilia ſunt ſuis acquirẽs
ad id uero quod non fecimus,nulla coniunctio nobis eſt.Perniciosa igitur res om̃ino
eſt,ut ſine principatu ciuitatẽ, ſic mundum ſine autore ac iudice,à quo uniuerſa guber
nentur cõſiſtere poſſe putare. Mirabilis ille igitur Moſes, q̃d ſine principio eſt alienũ,
à re uiſibibili om̃ino exiſtimans. Quod enim ſenſibile eſt,mutationi ſubiectum, nun-
quam idẽ eſt, inuiſibili quidẽ atq; intelligibili perpetuitatem attribuit,ſenſibili autem
aliud uocabulũ accõmodauit.Nam quoniã uiſibilis atq; ſenſibilis hic mundus eſt,ne-
ceſſario ipſum ortũ habuiſſe affirmât.Vnde non ab re creationẽ etiam eius magna cũ
theologia uenuſtate conſcripſit.Hæc de origine uniuerſi. Quod uero ꝓuidentia mun
dus gubernetur in libro,quẽ de prouidentia ſcripſit,contrarijs primũ expoſitis, deinde
confutatis magnifice probauit.Quoꝝ plura,quoniã longiora ſunt, cõpendioſius po
nam.Prouidentiã eſſe inquit arbitraris, cum tantam reꝝ perturbationem eſſe uideas.
Quid eñ humanoꝝ ordine certo geritur.An ſolus ignoras,prauos atq; rapaciſſimos
homines bonis om̃ibus florere,diuitijs,gloria,cultu,multitudinis magiſtratibus, bo-
na ualitudine,quibuſcũq; dixeris uoluptatibus affluere? Virtutis autem amicos om̃i-
bus malis oppreſſos,paupertate, iufamia humilitate,duricie uiuẽdi affligi?His alijsq; E
compluribus ita dictis reſpondet poſtea hoc pacto.Non tyrannice neq; ui aliqua uel
crudelitate,ſed ut rex regum iuſte uniuerſum mundum deus gubernat, rex autem ue-
rus,& iam pater eſt.ut eñ ſe habet pater ad liberos,ita rex bonus ad ciuitatem,& deus
ad mundum,quippe q naturæ ſtabili lege principatũ & prouidentiã inſolubili cõiun
ctione una copulauit.Quare quẽadmodum non negliguntur,om̃ino uitioſi à paren-
tibus liberi,inimicoꝝ opus eſſe putantibus ſubmerſos inuadere,ſed maiore interdum
ope fouentur,cũ nullum in eis ꝑſidium eſſe uideatur.Similiter quoq; deus omniũ cu-
ram gerit,nec minus eoꝝ,qui perperam uiuunt,tũ ut occaſionem eis pœnitentiæ ꝑbe
at,tum ut natura ſe propitium eſſe oſtendat. Ad hæc longe abſis à ueritate, ſi malorũ
aliquem felicem arbitraris, etiam ſi Crœſo ditior, acutior uiſu q̃ lynceus, maioribus
uiribus,q̃ Crotoniathes ille Milo,Ganymede formoſior ſit,omnibusq; alijs corporis
& exterioribus bonis abundet.Qui enim mẽtem ſuam plurimoꝝ dominatui ac peſſi
morum ſubiecit cupidinis, doloris,timoris,ſtultitię, iuſtitiæ,felix atq; beatus eſſe nul-
lo modo poterit,etiam ſi uulgo beatus appelletur. Nam ſi animi oculos parũper uo-
lueris eleuare,atq; ut poſſibile homini eſt, de uero bono conſiderare,omnia quæ nũc
admirari uideris,magno riſu proſequeris:ſemper enim cum meliora lateant, in locũ F
eoꝝ mala irrumpentia laudantur.Cum uero in medium adſunt, bona tunc,quæ con
traria ſunt,hac luce dilucidius turpitudinem ſuã oſtendunt.Si ergo diuinum illud bo
num mente cõceperis,nihil eorum,quæ dixiſti,facile apud uitioſos inueniri inter bo
na collocabis.Præcioſiſſima nempe illoꝝ argenti atq; auri metalla ſunt, q̃ à peſſima
terraꝝ parte ſolent prodire, permultũ nanq; profecto intereſt inter metalloꝝ ſterili-
tatem,& fœcunditatẽ terræ nõ metalloſæ. Longe quippe abeſt argẽti atq; auri natu-
ra à bonitate frugũ,ſine quibus uiuere nequimus, q̃d maxime in annonæ patet chari
tate. Om̃es eñ theſauros pro modici tẽporis alimẽto recte propter neceſſitatem iudi-
cantes,libenter oẽs proijcere ſolent.Quando autẽ neceſſaria nobis cumulate affluũt,
naturæ bonis abundantes cõtenti eſſe non poſſumus, ſed argẽto atq; auro inhiantes,
& quaſi oculis capti,terreno põdere huc atq; illuc propter auaritiã ferimur,continuo
pecunię gratia bello uexamur. Veſtes etiã magnificas cupimus,q̃ nihil aliud ſunt q̃ te
xtoriæ artis laudes,& flos ouiũ,ut nõnulli poetæ dixerũt. Qui uero gloriæ adeo cupi
dus eſt,ut uel à malis laudari cupiat,hũc improbũ eſſe neceſſe eſt: quippe unũquodq;
ſuo ſimili gaudet,bonam autem ualetudinem aurum quæret,ſi dedicerit non prauos
animi morbos ab auditu oriri. Qui uiribus corporis ceruicem eleuat, atrociſſimas
ante oculos beluas. Ita enim intelliget turpiſſimum eſſe ferarum uiribus hominem
gloriari.

A gloriari. Formoſitate corporis iactare mentis compos nemo poterit, quæ breui adeo
extinguitur tempore, ut antequam floreſcat, defloruiſſe uideatur, præſertim cũ etiam
inanimata artis opera, picta, ficta, texta, non parua uideat extare pulchritudine, quorũ
omnium nihil unquam apud deum inter bona enumeratum eſt. Quid dico apud deũ?
cum neq; periti homines, qui recte philoſophantur bona, caducas has res, aut arbitren-
tur, aut appellent. Qui uero falſam, & nomine ſolum philoſophiam ſequuntur, hi ani-
mi ſe medicos profeſſi ſeruituti corporis inhærent, nec corporum quidẽ medicos imi-
tantur, qui ſi rex ac princeps ægrotet, omnia tranſgreſſi inter columna, porticus, tabu-
las, argentum, adrilicium, aurum, lapides, cubile ipſum ilico petſit, nec ueſtem auro in-
ſerta admirati, nec lapidibus ornatum conſiderantes lectulum quam citius poſſunt, cæ-
teris omnibus contemptis manus ægroti tangunt, pulſum examinant, interdum etiam
ueſtibus ſublatis, qua duritie ſit uenter, quo calore pectus ardeat; quo motu cor exi-
liat, inquirunt. Ex quibus omnibus aliiſq; compluribus quantitate & qualitate ægri-
tudinis percepta, curam morbi tandem aggrediuntur. Oporteret igitur etiam philoſo-
phos cum medicinam animi tenere profiteantur, omnia deſpicere, quæ falſa homines
opinione maximi faciunt, ac mentis ipſius cubile ingredi diligentiua, & conſiderare ſi
B propter iram qualiter pulſus, mouetur, tactuq; ipſo examinare, ſi aſpera maledicẽdo lin
gua effecta eſt, ſi cupiditate tumidus uenter, & ut breuiter dicam, qua intemperie inte-
riora turbata ſunt. Hoc enim pacto, idonea poterunt adoptare remedia. Nunc uero cũ
nequeant lucem ueram aſpicere, exteriorum falſo rerum nitore perculſi, quaſi cæci per
errant, reginam omnino mentem negligentes, & ſatellites eius diuitias, gloriam, ſani-
tatem, aliaq; huiuſmodi perſequentes. Et quemadmodum ſumma inſania eſt, aut cæ-
cos de coloribus, aut ſurdos de harmonia muſica, ſic & uitioſos uiros de bono & ma-
lo iudices conſtituere, menti namq; capti ſunt, & interioribus tenebris obcæcati, diſcer
nere nequeunt. Merito igitur laudatur Socrates & aliiqui paupertatem amplexi, nec
quæſtuoſa ipſi artificia didicerunt, nec amicis, aut regibus magna ſibi oblata munera
acceperunt. Nihil enim aliud quam uirtutem bonum putabant. Quod ſi mortali cor-
pore circumducti, & morti ut homines ſubiecti, ac cum multitudine iniuſtorum homi
num, maxima uiuentes iniuria perierunt. Cur accuſanda natura eſt, cum crudelitas ho
minum culpanda ſit? Non enim facile poteſt euadere, qui degit in regione peſtifera.
Et ueluti cum magna uis pluuiæ deſcendat, niſi ſub tecto ſis, neceſſe eſt, etiam ſi ſapi-
ens ſis imbrem perferre, cumq; frigidiſſimus perflat boreas, frigore premi & æſtatis
C ardore caleſieri. Eodem profecto modo, ſi cum iniuſtis uitam agis, neceſſe eſt multa
inde perpeti mala. Verum omnes, qui uirtutem negligentes, falſa corporis laudant bo
na, à Sole ſe ungi, & à Ioue lauari putant. Symbolyca enim hæc priſcaq; prouerbia re
ipſa uera eſſe oſtenduntur, nec enim poſt mortem ſolummodo, ſed etiam per totam
uitam animo ſimul atq; corpore iniuſti homines pendent. Cuius rei qui Siculam con
ſcripſerunt hiſtoriam, teſtes locupletiſſimi ſunt. Nam uel amantiſſimam uxorem ſuſ-
pectam adeo fuiſſe tyranno dicunt, ut tabulis cubiculum ſtatuerit, quo maior ſonitus
cum ad eum iret excitaretur, nudamq; ita, ut nihil occulte fere poſſet, aditumq; ipſum
fouea intercepiſſe, ut uel ſaltibus, uel longis gradibus, uel aſcenſu deſcenſuq; pergen-
do, nullum poſſet telum occultare. Quod quantiſq; igitur animus hominis, qui uel u-
xorem ita ſuſpectam habebat, malis refertus erat? Iis certe mihi ſimillimus uidetur
fuiſſe, qui cum ad alta præcipitia ſcandant, antequam ad cacumen peruenerit timore
perculſi, nec altiora petunt iam feſſi, nec deſcendere audent cum ad hiatum & profun-
ditatem deſpexerint. Tyrannidem nempe quaſi diuinam rem aggreſſus, cum pericula
eius cognouiſſet, & ſtanti in propoſito, innumerabilia uidebat indies pericula, & abe-
unti mortem imminere non dubitabat. omnibus & ſi non corporibus, ſed animo ta-
men aduerſus eum armatis, quod ille ipſe Dionyſius ita eſſe ſignificauit. Nam cũ qui-
dam uitam tyrannorum apud eum quaſi beatam laudibus afferret, uocaſſe ad cœnam

A quæ ſub Luna eſt, inundare ſolet, & utriſq; , animalia & plantas alit, auget, perficit. Quod ſi nauigantes aut agricolas nonnunquam perdit, mirari non debes, minima enim quædam iſti particula ſunt, cura uero totius humani generis deo eſt. Vt ergo in æditione ludorum atq; certaminis, ędiles propter aliquos reipub. uſus die certaminis mutato fecerũt, nonnullos luctatorum non affuiſſe. Sic & Deus quaſi magnæ cuiuſdam ciuitatis, totius orbis curam gerens humidiorem æſtatem, & uernalem hyemem ad utilitatem totius effecit, quamuis nonnulli hac temporum inęqualitate magna damna patiantur. Elementorum igitur inter ſe tranſmutationes, ex quibus mundus cõſtat, & quibus conſeruatur, tanquam neceſſarias ipſe inſtituit, pruinæ autem & niues cæteraq; huiuſmodi ad frigiditatem aeris conſequuntur, ſicuti ad concuſſionem nubium fulgura & tonitrua, quorum nihil forſan & prouidentia fit. Pluuiæ uero ac uẽti, cum uitæ alimenti crementiq; cauſa plantarum atq; animalium ſint, prouidẽtia certe fiunt, & ex iſtis illa conſequuntur, ut ſi æditoris munerum liberalitate atq; magnificentia magna unguentorum copia proponatur, unde guttis quibuſdam in terrã deflexis, lubricus ualde locus effectus, ſit nemo non inſanus pouidentia æditoris munerum lubricitatem factam eſſe contenderet, ſed ad magnificentiam abundantiamq;
B unguentorum conſecutam concederet. Iris ſimiliter & alia huiuſmodi non ſunt naturæ opera principaliter, ſed nubibus naturali quadam ratione accidentia, & tamen etiam hæc prudentioribus conferunt, tranquillitatem enim aeris, motus uentorum, hyemes & ſerenitatem, his ſignis prædicere ſolẽt. Fornices porticusq; num uides, quorum plurimi ad meridiem reſpiciunt, ut deambulantes in hyeme caleſiant, & in æſtate opaco frigore utantur? Quam rem illud conſequitur, non ab ædificatoris ſententia factum, quod umbris quæ à baſi excidunt, horæ ſignificantur. Ignis ſimiliter naturæ opus eſt neceſſarium, quem quaſi accidens quoddam fumus conſequitur, qui tamen eſt, quando non paruam attulit utilitatem. Interdum enim non igne, ſed fumo aduentum hoſtium ſignificamus. Talis ratio etiam in Eclipſibus dici poteſt, quæ Solem atque Lunam conſequuntur, & aut mortis Regum, aut urbium deſolationes prudentibus ſigna ſolent afferre. Lacteus uero circulus, ſtellas habet eius ſubſtantiæ, cuius cæteræ. Cuius rei cauſam, quamuis difficilis ſit, non tamen negligunt, ſed diligenter quæritant philoſophantes: putant enim & recte iucundiſſimam rem per ſeipſam eſſe ſcientiam. Sicut igitur Sol & Luna cætereq; ſtellæ per prouidentiam factæ ſunt, ſic profecto cœleſtia omnia, quamuis nos naturam atq; uirtutem omnium inue
C ſtigare nequeamus. Terræmotus autem & peſtilentiæ fulminum ictus, & ſimilia mala dicuntur, & non ſunt. Nullius enim mali deus cauſa eſt, ſed elementorum mutatione generantur, neque ſunt principalia naturæ opera, ſed ad ea quę neceſſaria & principalia ſunt, conſequuntur, & ſi aliqui damnum inde habuerunt, non eſt accuſandus gubernator. Primo quia q̃s bonos eſſe ipſi putamus, boni ſortaſſis non ſunt. Deinde quemadmodum in re militari ad fœdam ſeditionem, qui ſorte primum oblatus eſt plectitur, & ad extinguendam tyrannidem cognatos etiam ſi in culpa non ſint, leges exterminant, eodem modo in peſtilentia ut reliqui moderatiores fiant, interdum etiam innocentes communi corruptione aeris pereunt. Sic & in nauigio æqualiter omnes periclitantur, quamuis non æque peccauerint. De atrocibus autem beſtijs exercitationis bellicæ gratia productas diuinitus diceremus. Nihil enim magis corpus ad labores & animos ad reſiſtendum hoſti corroborat quam uenatio, niſi tu huic defenſioni opponendo detraxiſſes, ſed tamen & qui bellicoſi ſunt animoſiores beſtijs ſe opponentes, facilius fiunt, & qui pacem amat, domi atq; in urbibus uiuentes, longe ab omni huiuſmodi periculo abſunt. Sues enim & leones ſimiliaq; animalia ne inſidijs hominum aliquid patiantur, procul ab habitationibus hominum uerſantur. Si qui autem ex negligentia inermes ſaltus peragrant, ſeipſos potius quam naturã accuſent, ſicut in equeſtri certamine, qui uno loco ſedere ac ſpectare non patiuntur, cum hinc il-

 linc tranſeat

line tranſeant,curruum impetu plerunq; conteruntur. Serpentes autem uenenoſi non D
prouidẽtia ſed conſequentia quadã rerum,ut in ſuperioribus diximus, producti ſunt.
Fiunt enim cum innata materiæ humiditas calidior facta eſt. Sic & nonnullæ beſtio
lę corruptione naſcuntur,ut corruptione alimenti uermes,pediculi à ſudoribus. Quæ
autem ſpermate natura duce generantur. Ea quoniam natura principaliter intendit,
prouidentia naſci non negamus,quamuis etiam illa duabus rationibus ad utilitatem
hominum audiui producta,quas celare nullo modo decreui. Primum igitur ueneno-
ſa animalia multos ad morbos,& maxime perniciofiſſimos remedia cõferre ſaluber-
rima medici perhibent. Videbisq; ſi diligenter attendere uolueris, in magnis theriacis
nonnulla membra eorum acuratiſſime ſumi. Deinde deo iſta eſſe parata dicũt in pec-
catores,ſicut eculeos & alia tormenta in iudicijs præparata uidemus. Quod autem di
xiſti in domibus hominum maxime iſta naſci,falſum omnino eſt. Procul enim in di-
ſertis inueniuntur locis hominem,quaſi dominum fugientia. Quæ uero in habitatio
nibus hominum naſcuntur,corruptione magis producuntur,quamuis & carnium ni-
dore animalia huiuſmodi attrahantur. Hirundines autem ſi nobiſcum uerſantur,mi-
rum non eſt, nam quoniam eas homines non uenantur, idcirco plurimæ abundant,
nam e regione fugere illa uidebis, quibus inſidiamur. Non enim hominibus ſolum, E
uerumetiam brutis,ut ſe ſalua uelint innatum eſt. Syriæ maritima quędam ciuitas eſt
nomine Aſcalo,quo tunc applicui quando oraturus atq; ſacrificaturus Hieroſolymę
ad patrium templum miſſus fui,eo cum applicuiſſem, magnam columbarum multi-
tudinem uidens admirabar, interrogantiq; mihi quamobrem eæ aues omnia pene lo
ca illa occupaſſent,reſpõſum fuit, lege apud eos columbarum uſum eſſe prohibitum.
Apud Aegyptios autem mirabilius quiddam conſideraui. Crocodilus enim omnium
beluarum atrociſſimus,in ſacratiſſimo natus & enutritus,Nilo quamuis ſub aquis ui
uat,utilitatis tamen ſuæ non eſt ignarus. Magna enim copia apud eos Crocodilorũ
inuenitur,qui animal id tanquam ſacrum uenerantur. Minime autem reperiri apud
eos poteſt qui eum uenatur, & nauigantes, hic quidem nec digito aquam fluuij tan-
gere audent, Crocodilis ſtatim inſultantibus. Id uero timidiores etiam homines, uel
ludo in Nilum natantes proſiliunt. Barbaras regiones fœcunditate agrorum excelle-
re uidemus,ubi magno ingenio homines raro naſcuntur. Sic alimentis quidem abun
dant, hominibus autem, quorum gratia diuinitus alimenta producuntur, carere ui-
dentur. At contra accuſanda Gręcia eſt,quia ſine ſemine atq; cultu nihil producit,ſed
ſola homines generat uere cœleſtes atque diuinos natura ad omnem ſciẽtiam natos, F
cuius cauſa eſt ſubtilitas aeris. Non enim temere dixit Heraclitus. Aer ſiccior, anima
prudentior atque melior,cuius ſignum, quod ieiunantes atque uigilantes prudentio-
res illis ſunt,qui cibo & potu ſemper replentur. Immergitur enim quodam modo mo
tus mentis, quem cogitationem appellamus. Verum in barbaris regionibus propter
maiorum alimentorum copiam agrorumq; robur, non ſolum animalia plura maio
raq;, uerumetiam arbores maxime naſci ſolent. Non eſt autem culpa naturæ, ſi tam
marinis quàm terreſtribus animalibus crudeliter ueſcimur. Non enim ad huiuſcemo
di uoluptates natura,ſed crudelitas nos atq; intemperantia incitat. Ad mũdi enim to-
tius conſummationem neceſſe erat,ubiq; uaria naſci animalium genera. Non fuit au
tem neceſſarium,ut homo qui ſapientiæ decore ornatur, ab humanitate in feritatem
conuerſus,cæde animalium uoluptatem ſibi pararet. Vnde ad hæc uſq; tempora q cu-
ram continentiæ gerunt,ab hominibus abſtinent carnibus, ſuauiſſimo cibo herbarũ
fructuumq; utentes. Qui uero carnium uſum natura concedi arbitrantur,magiſtris&
legibus,quibus curæ modeſtia eſt,ab eſu immoderato prohibentur. Roſę autẽ & cro-
cus uarijq; flores atq; aromata non uoluptatis gratia,ſed bonę ualetudinis producta
ſunt. Nam & odore ipſo iuuant interdum, & in compoſitione medicinarum (magnas
enim uires habent) à medicis adhibẽtur. Multa enim ſingula nihil proſunt, cõiuncta
uero

A uero quemadmodum maris atq; fœminę coniunctio ad procreationem, ſic uires ſuas
oſtendunt. His ceteriſq; huiuſmodi niſi contentioſus ſis, concedas oportet, diuina uni
uerſum hunc mundum prouidentia gubernari. Hæc à Philone cõpendioſius ſumpſi,
tum ut oſtendam quales Hebræi etiam iuniores uiros habuerunt. Tum ut pia de deo
ſententia Iudæorum appareat.

EVSEBII PAMPHILI LIBER NONVS.

Quod etiam exteriores Iudæorum gentem admirati ſunt. Caput I.

NVNC autem teſtimonia etiam exteriorum de ipſis diligenter cita
bimus. Illuſtriſſimi enim etiam Græcorum, non imperiti omni
no Iudaice philoſophiæ. alij uitam eorum ſcriptis ſuis appro
baſſe uidentur, alij Theologiam quãtum potuere ſecuti ſunt. Sic
enim diſces non temere, ſed abſoluta, exquiſitaq; ratione Iudaicã
B philoſophiam gentium nugis præpoſitam à nobis fuiſſe. Primũ
igitur ea ponam, quæ de uita Iudæorũ pclariſſimi Græcorum te
ſtantur. Theophraſtũ igitur audias, cuius nõnullos textus Porphyrius in his libris po
ſuit, quos de abſtinẽdo à carnib⁹ cõſcripſit, his uerbis Iudæi ad hæc uſq; tẽpora (Theo
phraſtus ait, animalia q̃uo ſacrificãt: ut ſi qs nos ad imitationẽ illorũ hortaretur audi
re, nõ pateremur. Nõ eñ comedũt ex ſacrificatis, ſed mel atq; uinũ noctu infundũt, ho
locauſta faciẽtes, nihilq; inde relinquẽtes, ut nec ille q oĩa perſpicit, rem tam prauã in
ſpicere poſſit, quod faciunt interim ieiunantes, ac q̃m philoſophi natura ſunt de deo
inter ſe colloquentes, noctu autem ſtellas aſpicientes orationibus deũ inuocant. Pri
mi enim iſti omniũ hoĩm, & bruta, & ſe ipſos offerre cœperunt, nulla neceſſitate aut
cupiditate id faciẽtes. Et in quarto eiuſdem negotij. hæc à ſeipſo ſcribit Porphyrius.
Eſſæi Iudæi gñe ſunt, ij alter alterum magis diligunt q̃ cæteri homines faciãt, & uolu
ptatem oẽm quaſi uitioſam aſpernantur, continentiã & integritatem animi ab omni
perturbatione remotã, pręcipuam putantes uirtutem. Vxores nõ ducunt, alienos aũt
liberos teneros adhuc & ad oẽm aptos doctrinam adoptãtes, pro ſuis educare, ac mo
ribus ſuis ſtabilire ſolent. quod faciunt non quia matrimonium abominentur, ſed
C quia mulierum mores cauendos putant. Diuites omnes adeo ſpernunt, ut mirabilis
quædam in eis cõmunitas ſit. Nullus eorũ præter cæteros aliquid poſſidet, omnia eis
communia ſunt. Nemo alio ditior aut pauperior. Vna omnibus quaſi fratribus facul
tas eſt. Vngi oleo nõ patiuntur: quod ſi quis forte oleo tactus fuerit, diligenter quaſi
à magna macula corpus illi abſtergitur: non eñ molles, ſed aridi atq; duri eſſe cor
pore cupiunt, alba ſemp induuntur, electione cõmuni quæſtores & gubernatores ſibi
creant, & indiuiſæ in omnibus res ſunt. Non habitant urbem unam, ſed hinc illo faci
le migrant ſemperq; aſſequentes. Hæreſim ſuam proficiſcuntur, à quibus ita ſuſcipi
untur, ut una eos ſemper uixiſſe diceres: unde ſit, ut proficiſcentes nihil impenſe ſecũ
ferant. Veſtem & calceos anteq̃ omnino tempore diripantur, non mutant: nec emũt
aliquid nec uendunt, ſed cõmutatione rerũ utuntur cum egeant. Nam inter eos cõmu
nia quæcunq; uolunt, etiã nihil afferentes. Erga deum maxima pietate utuntur. Nã
antequã ſol oriatur, nihil eis prophanũ dr̃, ſed patria oratione utuntur, qua ſolẽ ori
ri pręcantur. deinde à præfectis ſinguli ad artes operaſq; ſua mittuntur, & poſteaquã
horis quinq; laborauerint, ad unũ rurſus locum congregantur, & aqua frigida perlo
ti, in domũ ueniunt, quo nemini niſi eiuſdẽ ſectę introire licet. Ita mundi quaſi in tem
plum ad cœnaculũ ueniunt, ubi magna trãquillitate ſedentibus, ordine oĩbus panis
opponitur, & ferculũ unum unicuiq;. Primus autem omnium ſacerdos facta orationẽ

comedere incipit,nephaſq; omnino putant ante orationem quicquam guſtare,cumq; D
pranſi fuerint,multo diligentius orant.Ita & incipientes & deſinentes,laudes dei dili-
genter concinũt.Poſt hæc ueſtibus , quibus prandentes quaſi ſacris utuntur depoſitis,
ad opera rurſus exeunt, nocturnoque reuerſi crepuſculo ſimiliter cœnant , hoſpitibus
etiam confidentibus,ſi qui ſorte affuerint . Clamor aut tumultus nunquam apud eos
auditur,ſed ordine ita colloquuntur,ut tanto eos inter ſe uti ordine atq; ſilentio mira
bile uideatur,cuius cauſa perpetua continentia eſt.Cibus & potus uitæ neceſſitate mẽ
ſuratur,Qui ad eam ſectam ueniunt,non ſtatim,ſed poſteaquam ſoris anno integro
eiſdem moribus uixerint,tunc ſuſcipiuntur,non tamen omnino, ſed propinquius qui-
dem accedunt.Vna uero cum illis uiuere non licet,niſi duobus alĳs annis patientiæ ſi
gna dederint,& anteq̃ communiter cum eis ueſcantur,iureiurando cõfirmant, primo
pios ſe erga deos futuros,deinde iuſtitiæ ita ſore cultores, ut nec ſponte , nec imperio
alicui homini ſint nocituri,odioq; ſemper iniuſtos ſibi futuros,putaturoſq; ſemper ſe-
ipſos lædi,ſi iuſto uideant iniuriã fieri,fideles fore omnibus,ac maxime principibus.
Non enim abſq; dei uoluntate principatum alicui commendari.Ad hæc ſi ipſi præeſ-
ſent,nunquam ſe quicquam facturos,unde maculari præfectura uideretur , nec ueſte E
aut ornatu quodam meliore q̃ ſubditi ſe uſurum, ueritatis fore amicos , & mendaces
accuſaturos,manus à furto,animum ab iniuſto lucro procul retenturos , nec occulta-
tores aliquid ſocĳs,nec eorum ſecreta alĳs ſe dicturos,etiam ſi mortis periculum im-
mineret,poſtremo nulli aliter hæreſeos dogmata tradituros q̃ ſicuti ipſi acceperunt,
procul ſe futuros à latrocinio,conſeruaturoſq; ſectæ libros diligenter & nunciorũ no
mina.Hæc ſeruaturos ſe omnia iurant.Qui autem non ſeruant diligenter,ilico expel-
luntur,& omnes fere cum ad aliam dietam ac uitam ueniunt,moriuntur. Sed multos
ipſi rurſus miſerantes recipiunt,cum putauerint non minores iam ipſos pœnas dediſ-
ſe,q̃ delicta eorum poſtulabant. Tanta uero tenuitate,paucitate utuntur rerum,ut ra-
ro plusq̃ ſemel in ſeptem diebus alui purgatione indigeant. Qua quidem,ex continen
tia in tantam perueniunt patiẽtiã,animiq; robur,ut nec aculeo,nec igne,nec alio quæ-
ſtionum genere impelli poſſint , ut aut uerbis legiſlatorem uituperent , aut illicitum
quicq̃ comedant,quod maxime in bello,quod ſibi à Rhomanis illatum fuit oſtende-
runt , nulla enim adulatione ad torquentes unquam ſunt uſi , nullas lachrymas torti
emiſerũt, ſed ſuauiter in doloribus ridentes,& eis illudenets à quibus torquebãtur, ſic
expirabant iucundiſſime, ut ad patriam redire uiderentur.Firma enim hæc opinio a-
pud eos eſt corpora quidẽ morti eſſe ſubiecta, animas uero tanq̃ immortales ſemper F
uiuere,cumq; à ſubtiliſſimo æthere dimittãtur, naturali quodã delatos impetu corpo
ribus coniungi,cum uero à uinculis corporum,quaſi à longa ſeruitute liberati ſint,tũc
ſummo cum gaudio altiora petere.Qua quidem uita & pietate facile fit , ut multi a-
pud eos futura præuideant,præcipue qui à ſacris uoluminibus & uaria carnis caſtiga-
tione,& prophetarum dictis exercentur. Hæc Porphyrius de pietate ac Philoſophia
Eſſæorum teſtatus eſt.

Hecatæus de eodem. Caput II.

HEcatæus autem Abderita uir,& uerbo & re philoſophus hiſtoriam de Iudę-
is conſcripſit,à qua nonnulla ſumere non erit alienum.Multa inquit caſtel-
la oppidaq; Iudæis ſunt,una uero urbs munitiſſima,quinquaginta pene ſta
diorum habens circumitum,plures q̃ centum & uiginti milia homines habi
tant,quæ uocatur Hieroſolyma, in medio cuius ædes lapidea eſt quinq; iugerum lon-
gitudinis,latitudinis cubitorum centum,qui portæ duplices ſunt, in eo ara quadrata
eſt integris lapidibus,ac inornatis compoſita,cuius ſingula latera uiginti,altitudo au
tem duodecim eſt cubitorũ,apud q̃ domus magna eſt,ubi altare atq; candelabrũ,utra-
que aurea ſunt ponderũ duum talentorũ,ubi lux nocte atq; die inextinguibilis ardet.
Nullum ibi ſimulachrũ eſt,nulla omnino imago,nec plãta,nec lucus,aut aliquid hu-
iuſmodi

A iuſmodi,ubi nocte ac die ſacerdotes caſte uerſantur,nunquã in templo uinũ bibentes.
Deinde cum rege quoq; Alexandro nonnullos ait Iudæorũ militaſſe, & ſucceſſoribus
eius fideles fuiſſe,ſeq; cum uno eorũ ſermonem habuiſſe his uerbis narrat. Cũ ad ma-
re rubrum proficiſcerer, inter alios equites Iudæus quidam nomine Myſonianus me
ſequebatur,homo quem omnes tam Græci q̃ Barbari,qui eum cognouerunt,& animi
maximi & robuſti corporis prædicabant. Erat autem etiam arcu peritiſſimus. Is cum
augur quidam omnes nos ſtare iuſſiſſet,interrogauit quare fixi ſtaremus,augureque
auem oſtendente atq; dicente conducere ita ſtare, quouſq; quo auis tenderet, perſpe-
xiſſent, ut ſi ad anteriora uolaret, cœptum iter peragere,ſin autem poſteriora uola-
tu peteret reuerterentur,ſilentio arcu tracto,auem percuſſit ac interfecit. Tunc augur
& nonnulli alij ualde commoti,ei maledicebant. Ipſe uero quis eſt inquit iſte furor o
homines?quõ enim auis iſta, quæ nihil de ſapientia præuiderat,ueri aliquid de itine-
re noſtro poterat nobis pdicere, quæ ſi futura præſciſſet,nunquam huc ueniſſet,ne à
Myſoniano Iudæo interficeretur. Hæc ab Hecatæo ſumpta modo ſufficiant.

Clearchus de eodem. Caput. III.

B Clearchus autem Peripateticus in primo libro de Somno Ariſtoteli attribu
ens,uerbã hæc de Iudæis ſcribit. Multa inquit Ariſtoteles poſſent de ipſo di
ci,ſed pauca modo referenda ſunt, quamuis nõ ignoro multos ſomnia fin
gere me putaturos. Tunc Hyperochides idcirco,quia mirabilia dicturus es
inquit audire magis gliſcimus. Tunc Ariſtoteles ego inquit,ut rhetorici ſolent,de ge-
nere ipſius primum ſi placet dicamus. Ita prorſus placet Hyperochides inquit. Ille igi-
tur ſubiunxit,Ariſtoteles Iudæus erat,qui ſunt Calani ex India,Iudæi autẽ à loco, quẽ
habitant appellati ſunt. Vrbs eorum aſperrimo quodam nomine Hieruſalem nuncu-
patur. Hic ab altioribus Aſiæ locis,ad maritimas ciuitates deſcẽdens,& lingua & ani-
mo Græcus fuit. Cumq; accidiſſet, ut eo tempore nos quoq; in maritimis Aſiæ locis
uerſaremur,philoſophiæ amore ad nos ſponte uenit, qui multo plura nobis attulit q̃
accepit. Hæc Clearchus. Clemens autem noſter Numam Romanorum regem Pytha
goricum fuiſſe aſſerit, & Moſaica nixum doctrina legem dediſſe Romanis, nullam
imaginem deo attribuere,unde annis centum atq; ſeptuaginta ab urbe condita, nullã
imaginem nec fictam nec pictam in templis Romanorum reſpici potuiſſe. Ita Numa
occulte ſignificauit nullo modo, niſi mẽte ad ſimilitudinẽ dei hominẽ peruenire poſ-
ſe. Megaſthenes autem,qui cum Seleuco uixit, uir hiſtoriæ peritiſſimus,in tertio Iudai-
C carum rerum hæc dicit,Omnia quæ de natura priſci Græci ſcripſerunt,alij etiam ante
ipſos ſcripſerunt. Nam & Brachmani apud Indos,qui & Iudæi uocantur, multo prius
philoſophati ſunt. Ariſtobolus etiam in primo ad Philometora his uerbis utitur. Le-
gem noſtram in multis Plato ſecutus eſt, Aperte namque in multis diligenter exami-
naſſe ſingula uidetur, Moſaica enim uolumina ante Alexandrum, & ante Perſarum
imperium traducta fuerant, unde plurima ſicut & Pythagoras philoſophus ille ac-
cepit. Numenius autem Pythagoricus aperte ſcribit, nihil aliud eſſe Platonem quam
Moſem attica lingua loquentem. Et in primo uolumine de bono. Plato inquit,atque
Pythagoras,quæ Brachmanes magni Aegyptij Iudæiq; inuenerunt,ea Græce ipſi ex-
poſuerunt. Et in tertio Moſi meminit his uerbis. Iannes & Iambres Aegyptij erant uiri
magicis artibus adeo præpotentes, ut Muſæo Iudæorum duci uiro deo coniunctiſſi-
mo,Soli reſiſtere poſſe à cunctis Aegyptijs iudicati ſunt. Multas enim calamitates, q̃s
Muſæus Aegypto intulit ſoluere uiſi ſunt. His uerbis,Numenius & miraculis à Moſe
factis,& quod Deo coniunctiſſimus eſſet Moſes atteſtatur. Sed Iudaicæ gentis Cho-
rilus etiam poeta priſcus meminit, & multos eorum cum Xerxe in Græciam militaſ-
ſe affirmat. Porphyrius aũt in primo de philoſophia reſponſorum,Apollinem ipſum
inducit de Iudæis hoc oraculum ædidiſſe. Attendere inquit oportet,quoniam om̃i di-
uina repletum ſapientia eſt oraculum Apollinis,quod dicturus ſum.

A tollere cõtendiſſe.cumq́; iam ſere ad cœlum ædificando perueniſſent ,uim uentoꝝ dĳs
affuiſſe.qua ſuper eos diruta turris cecidit.cumq; ad ea uſq; tempora unius linguæ fu-
iſſent multas in linguas diuiſos fuiſſe,bellumq́; inter Saturnum & Titanum tũc incœ-
ceptum,locumq́; Babylonis nomen habuiſſe propter confuſionem linguaꝝ.quã He-
bræi Babel uocant. De turri autẽ & confuſione linguarum etiam Sibylla meminit di-
cens:Cum omnes uno uterentur ſermone,turrim ædificare conſtituerunt, qua in cœ-
lum aſcenderent.eam dĳ uentis diruerunt,& lingua hominum mirabili uarietate cõ-
fuſa effecit, ut Babylonia ciuitas uocaretur De campo autem , qui Senaar appellatur
Eſtius ſic memorat.Sacerdotes inquit qui euaſerunt,Ioui ſacra in Sena ar Babyloniæ
contulerũt,confuſaq́; lingua hominum,diuerſas orbis partes habitare cœperũt. Mo-
ſes rurſus uitam Habraæ late conſcripſit,cui multos exteriores hyſtoricos atteſtari Io-
ſephus his uerbis conſcripſit.De patre autem noſtro Habraam, quãuis non nominat.
ſcribit tamen Beroſus ita,ut à rebus ipſi⁹ non de alio q̃ de ipſo dicere uideatur.Decima
inquit poſt diluuiũ generatione , præclarus quidam iuſtusq; uir,& ſingulari cœleſtiũ
doctrina præditus apud Chaldæos fuit . Hecatæus uero librum de Habraam conſcri-
ptum reliquit.Nicolaus autem Damaſcenus in quarto hiſtoriarum hæc narrat . Da-
B maſci Abrahamus regnabat cum exercitu à Chaldæa profectus , nec multo tempore
poſt etiam à Damaſco abiens ad Cananæam,quæ modo Iudæa dicitur migrauit,cui
nomen etiam nunc magnum apud Damaſcenos eſt,uillaq́; ibi demonſtratur,Habra-
am domus appellata. Verum cum ſama Cananæã p̃meretur, ægyptus uero magna co-
pia rerum effluere diceretur,libenter illo, ut etiam Aegyptĳ ſacerdotes de dĳs dicẽtes
audiret,cum ſuis profectus eſt. Aut enim aliquid ab illis diſcere,aut meliora ſe tradi-
turum ipſis arbitrabatur.Et poſt pauca. Cumq; una cum peritiſſimis Aegyptioꝝ uer-
ſaretur,& uirtutem & gloriam ſuam multo clariorem effecit,Aegyptĳs enim diuerſis
uiuentibus moribus,& alĳs aliorum mores obſcœnis proſequentibus uerbis,ille ſem-
per quæ in abſentes dicebantur,falſa eſſe demonſtrans reſpuebat. Vnde factum eſt,ut
tanquam ſapientemq́; uirum admirati,tam ad intelligendum,quã ad perſuadendum
quod uellet paratiſſimum ducerent,ipſe uero Arithmeticam & Aſtrologiam eos do-
cuit. Nam ante aduentum eius nihil harum rerum ſciebant Aegyptĳ, ſed à Chaldæis
in eos,unde in Græcos quoq; diſciplinæ iſtæ affluxerunt.Hæc Ioſephus. Alexãder au-
tem hyſtoricus,qui multarum retum peritiam habuit , in uolumine de Iudaica hyſto-
ria Eupolomon ait hæc de Iudæis ſcripſiſſe. Ciuitas inquit Babylon ab his cõdita pri-
C mum fuerat,qui à diluuio euaſerunt. Quos omnes gigantes fuiſſe cõſtat ſparſos per
uniuerſam terram,poſtquam turris quam ædificabant diuinitus concuſſa decidit. De-
cima uero generatione in Camerine Babyloniæ urbæ, quam alĳ Vrien dicunt , quod
nomen latine Chaldæopolim ſignificat , natus eſt Habraam , qui ſapientia omnibus
excelluit,à quo Aſtrologia fuit apud Chaldæos inuenta. Is iuſtitia pietateque ſua ſic
deo gratus fuit,ut diuino præcepto in Phœnicem uenerit , ibiq́; habitauerit , & ratio-
nem non ſolaris motus atque lunaris , aliaque Aſtrologia Phœnices docuerit , unde
Phœnicum regi gratiſſimus fuit. Sed cum Armenĳ temporibus ſuis bello Phœnices
uiciſſent,forte factum eſt & fratruelem etiam eius captiuum abduxerunt. Habraã ue-
ro uernas ſuos armauit, factoque impetu fudit fugauitque armenios, nec fratuelem
ſolum liberauit, uerumetiam magnam ab hoſtibus prædam habuit . Qua de re lega-
ti ad eum pro captiuis ab Armenĳs miſſi. Ille autem omnem oblatam recuſauit pecu-
niam,ſumptiſq́; ſolummodo,quæ ad uictum pertinebant,captiuos humaniſſime red-
didit . Cum uero ab eo bello Habraam rediret in urbe Algarixa , id eſt latine in mon-
te altiſſima Melcgiſedecg dei ſacerdote ciuitatiſq́; illius rege hoſpitaliter ſuſceptus,
magnificis fuit donatus muneribus . Et poſt pauca. Annonæ autem caritate oppreſ-
preſſus,in Aegyptum migrauit,ubi uxorem eius,quam ſororem & uiduam eſſe dice-
bat,rex Aegyptiorum abduxit,ſed peſte domũ eius ingreſſa, ab aruſpicibus didicit,id

mali

mali ſibi accidiſſe,quoniam alienam uxorem abduxerit. Ita uiro ſuo intactam reddidit mulierem. Vixit autem Abraam in Heliopoli cum ſacerdotibus,à quo Aſtrologiā ſacerdotes didicerunt,qui tamen nō inueniſſe,ſed ab Enoch per ſucceſſionem ſibi traditam fatebatur. Subiungit deinde primum, ſecundum Babylonis Belum regnaſſe, quem latine Saturnum dicimus,à quo Belus ſecundus,& Chanaam orti fuerunt, atq; à Chanaam patrem Phœnicum natum fuiſſe,qui genuit Chum. Hunc ait Chum Aſbolum appellari à Græcis,ac Aethiopum patrem & fratrem Meſtraim patris Aegyptiorum fuiſſe. Gręci autem inquit Atlantem aiunt Aſtrologiam inueniſſe. Sed Atlātem & Enoch eundem aſſerit fuiſſe. Enoch porro inquit genuit Mathuſalē,qui ab angelis dei multa cognouit,& cæteros docuit. Artapanus uero hiſtoricus Hermuit Iudęos dicit appellatos fuiſſe,& Hebræos ab Habraamo dictos, quem ait ad Pharetatem Aegyptiorū regē migraſſe,& aſtrologiā illi tradidiſſe,ac poſt uiginti annos in loca Syriæ rurſus redijſſe. Melo autem in libris,quos aduerſus Iudæos conſcripſit, poſt diluuiū inquit ab Armenijs reliquias diluuij,quæ ad eos peruenerūt pulſas,montana Syrię,quia deſerta erāt occupaſſe,& poſt tertiam generationem Habraamū natum fuiſſe, quod nomen patris amicum ſignificare aſſerit, eumq́; ſapientiſſimum ait fuiſſe, duasq́; uxores duxiſſe,alteram Aegyptiam,alteram indigenam,ſuſcepiſſeq́; ab Aegyptia,quę ancilla erat,filios duodecim. Arabiam obtinuerunt uniuerſam, unde ad hæc uſq; inquit tempora duodecim regibus Arabū populi regūtur. Ab indigena uero inquit uxore unum habuit filium Iſaac,quem latine riſum appellare poſſumus, à quo duodecim ſimiliter filij nati ſunt,quorum ultimū Ioſeph appellauit,à quo tertius Moſes fuit. Ad hæc Alexander hiſtoricus addit præcepto dei ab Habraamo, in montem quendam ductum Iſaac fuiſſe ad ſacrificium,diuinitusq́; à tali ſacrificio ereptum,arietemq́; qui repente aſtitit pro eo ſacrificatum fuiſſe. Ioſephus etiam in primo de antiqtate Iudaica,quod Affrem Habraæ filius Libyam occupauerit, ac ab eius nomine illa regio Africa appellata ſit. Alexander inquit in omni peritiſſimus hiſtoria his uerbis teſtatur. Cleodemus inquit propheta,qui & Malchas dicitur,nō aliter fere quam Moſes de Iudęis ſcripſit. Is Achetura multos Habraamo fuiſſe filios narrat. Quorum tres nominat Afer,Aſſur,Afran,& Aſſyriam,ab Aſſur dictam contendit. Ab Afran uero atq; Afer,urbem Afran,& regionem Africam apellatam. Sed de Habraamo hactenus. De Iacob autem idem Alexander dicir. Cum ſeptuaginta quinq; annos natus eſſet in Meſopotamiam,parētum iuſſu fugiſſe,ut iram fratris Eſau uitaret, reliquiſſeq́; parentem Iſaac centum & trigintaſeptem annos natum. Et poſtquam ſeptem annis in Meſopotamia fuit,fratris materni filias Lian & Rachel duxiſſe,ac in alijs ſeptem annis duodecim filios ſuſcepiſſe,quorum non modo nomina,uerumetiam mēſes in quibus nati fuerunt,memorat,cumq́; redire ad parentes uellet,rogatum à Laba alios ſex annos permanſiſſe. Ita uiginti annis illum in Moſopotāmia uixiſſe, redeuntemq́; ad Chanaam,cum angelo dei fuiſſe colluctatum,unde non Iacob,ſed Iſraelem appellatū habitaſſeq́; ipſum apud Hemor annos decem,& à Sichen filio Hemor Dinam decennem quatuorq́; menſium raptam fuiſſe. Quare Symeon uiginti & unū annos ac menſes quatuor natum,& Leuium annos uiginti & menſes ſex commotos. Hemor & Sichen filios eius,cæterosq́; omnes mares interfeciſſe,multis deinde locis mutatis,randē in Ephrata,quam etiam Bethleem appellant ueniſſe, ubi Rachel poſtquam ei genuit Beniamin mortuam fuiſſe,quam cum Iſraele coniunxiſſe annos uigintitres. Inde ab Ephrata in Mambri ad parentem Iſaacum rediſſe. Tunc Ioſeph decem & ſeptem annis natum,Aegyptijs uēditum fuiſſe aſſerit,& carcerem uincula tredecim annos perpeſſum,ſomnij regij declatione liberatum,ſeptem annis Aegyptum gubernaſſe. Iſaacum uero anno uno ante uenditionem Ioſeph,centum & octuaginta natum annos diem ſuum obijſſe. Ioſeph deinde in Aegypto Aſeneth filiam Petheferi ſacerdotis in uxorem duxiſſe,ac duos Manaſſem & Effrem natos,ab ea ſuſcepiſſe,& poſt annos nouem poſtq̄

A uem poſtq̃ in magnũ peruenit ſtatũ,patrem ac fratres in ſe aduocaſſe. Paſtores enim
omnes illos fuiſſe,q̃ in Aegyptijs turpiſſima uidebatur,ac ideo tandem uocatos docu
iſſe, ne ſi à rege interrogarentur de artificio ſuo,paſtores ſe dicerent. Quæſtionẽ etiã
mouet, quare in prandio quincuplas Beniamin germano ſuo partes apponi Ioſeph
iuſſerat, q̃d ideo factũ affirmat.qm̃ ſeptem filios Lyapatri eius pepererat, Rachel aũt
mater ſua deos,propterea Beniamin in quinq; partes dediſſe,& ipſum duas accepiſſe,
ut ſeptem etiã ipſi partes,quot & Lyæ filij haberent, ne domus matris ſuæ minor uide
retur.Habitaſſe autẽ eos in terra Chanaam annos ducentos & quindecim, Habraam
uigintiquinq;,Iſaac ſexaginta, Iacob centũ triginta. Cumq; iã tertio anno fames oẽs
illas partes depopularetur. migraſſe in Aegyptũ Iacob, annos centum & triginta na-
tum. Aetatem deinde oĩm filiorum Iacob, quam tranſmigrantes habebant cõſcribit,
fuiſſeq; affirmat ab Adam uſq; in migrationem Iacob in Aegyptum annos tria milia
ſexcentos uigintiquatuor. A diluuio uero annos mille trecentos quadraginta,mortu
umq; fuiſſe Iacob in Aegypto annos natum centum quadragintaſeptem. Leuim aũt
centum & trigintaſeptem annorum naturæ conceſſiſſe, filiumque reliquiſſe Elat no-
mine annorum quadraginta, à quo natum eſſe alterumHabraam,in cuius ætatis an-
B no quartodecimo Ioſeph diem ſuum in Aegypto obijſſe natum annos centum & de-
cem. Habraam deinde huncpaſtorẽ duxiſſe uxorem Lochabeth anuuculi ſui filiam,
& in ſeptuageſimoſeptimo ętatis ſuę anno Aaron& Moſem ab ea ſuſcępiſſę, inter
quos tres annos interfuiſſe dicit, mortuumq; fuiſſe Habraam natum annos centum
& trigintaſex. Hęc ab Alexandro ſumpta ſufficiẽt. Theodotus autem elegantiſſimo
carmine gentis Iudęorum hyſtoriam conſcribẽs hæc eadem de Iacob, & de filijs ſuis,
&de Ioſeph conſcripſit Artapanus ſimiliter & Phylon non Iudęus in.xiiij.de Hieroſo
mis.ipſe quoq; carminibus ſimilia de Iudæorũ maioribus teſtatus eſt. Ariſtęus autem
in Iudaica hyſtoria de Iob quoq; cõſcripſit,dicẽs Eſau ipſum filium fuiſſe, habitaſſe in
Idumęa atq; Arabię finibus,fuiſſeq; ipſum & iuſtitia & diuitijs pcipuum,tẽtatumq; di
uinitus magnis calamitatibus fuiſſe. Primum enim armenta eius latrocinio ſublata,
deinde ſeptem milia ouium una cum paſtoribus perijſſe,&poſtremo filios eius domo
ſuper ipſos lapſa expiraſſe,atq; uno eodemq; die corpus eius uniuerſum ulceribus re-
pletum fuiſſe. Cumq; male ita affectus eſſet Eliphain Cemanitarum regem, & Val-
dad Saucheorum tyrannum,& Sopham Mineorũ regem, & Eltum zobitem ad con-
ſolandum ipſum acceſſiſſe, quibus Iob reſpondiſſe ſponte ſua ſe paratum eſſe omnia
C ita ſufferre,ut à pietate in deum nunquam remoueatur. Ita propter hanc magnanimi
tatem eius liberatum à morbo & ditiorem q̃ prius factum diuinitus fuiſſe. Nunc Eu-
polemum de Moſe audiamus. Ait enim ſapiẽtiſſimum hominẽ Moſem fuiſſe, & lite-
ras Iudæis primum tradiſſe,& à Iudæis Phœnices accepiſſe,Gręcos uero Phœnicibus.
Artapanus autem Merin Chenephrim Aegyptiorum filiam ait puerum,quoniã ipſa
non pareret,Iudæum adoptaſſe,quem Iudęi Moſem inquit Gręci Muſęum appellant,
cuius doctrina multa Orpheus didicit. hunc Moſem inſtrumẽta bellica inueniſſe af-
firmat, literas quoq; quas ſacerdotibus tradidit, Aegyptiorumq; urbem in ſexdecim
partes diuiſiſſe, ac ſingulis præfectos inſtituiſſe,quæ omnia uidelicet fecerat,ne popu
li,ut ſolebant,conſpirantes modo hunc,modo illum regno expellerent. Vnde factum
eſſe ait,ut quaſi deus ab Aegyptijs coleretur, & propter literarum inuentionem Mer-
curium appellatum. Quibus rebus Chenephrim inuidia commotum, cauſam interfi-
ciendi Moſi quæſiuiſſe, & ſic aduerſus Aethiopes in Aegyptum irruentes, cum impe-
tio ipſum miſiſſe,exercitumq; ſibi à Iudæis maxime conſcripſiſſe, ut propter imperiti-
am militum una cum eis periret. Quod bellum,ut ab Heliopolitanis accepiſſe aſſerit,
decennio geſtum fuit, & propter diuturnitatem eius ciuitatem in eo loco conditam,
ubi ſedẽtes,Aethiopum impetũ ſuſtinebant, quam Hermopolim inquit,id eſt,Mercu-
rij ciuitatem appellant. Ibi conſecratam,ibi primo fuiſſe, quoniam innocentes inter-

A cõuenit. Et Demetrius hyſtoricus ſimiliter, q dicit Moſem ex Aegypto in Madiã pro-
fugiſſe ac ibi Iothoris filiã Sophorẽ nomine in uxorẽ duxiſſe, quã coniectura à nomi-
nibus capta, ex Habraam genus traxiſſe affirmat. Habraã eñ ex Thetura Ieſſan genu
iſſe, & ex Ieſſan natũ fuiſſe Adã, à quo Raguelẽ, ex Raguele uero Iothor & Bab, & Io-
thoris filiam Moſi nuptam fuiſſe. Generationes quoq; ait ita conuenire, ut ueriſimile
ſit Semphoram, & Moſem, & Habraam deſcendẽtes eiſdem tẽporibus fuiſſe. Moſem
eñ ſeptimum, Semphoram autem ab Habraam ſextam fuiſſe, & Madiam urbem ab
uno filiorum Habrae nominatam fuiſſe. Eupolemus uero Moſem ait .lx. prophetaſ-
ſe annos Ioſuæ autem .xxx. & uixiſſe centum &.x. tabernaculum ab eo in Silo fixum
fuiſſe, & poſt eum Samuelem prophetaſſe, à quo iuſſu dei Saulem ad regendum ele-
ctum regnaſſe annis .xxi. Poſt eum Dauid filium Cis, à quo Syros & Phœnices uſq;
ad Euphraten domitos fuiſſe. Idumæos etiam Ammanitas, Moabitas, Itureos, Naba
tæos, Nabdæos, Suronemq; Tyri, ac Phœnices regẽ bello coactos, tributa Iudæis con
tuliſſe, eiq; petenti locum fuiſſe diuinitus monſtratum, ubi templum eſſet ædifican-
dum. Angelum enim uidiſſe in eo loco ſtantem, ubi altare poſtea conditũ fuit, cui an-
gelo nomen Dianathan fuiſſe, à quo non fuiſſe permiſſum. Dauid quoniam ſangui-
B ne hominum propter bella, quæ geſſit contaminatus erat tẽplum ædificare, ſed q̃ ma-
gnam poſſet facere præparationem, ut templum à filio eius facilius conderetur. Itaq;
comparaſſe ipſum æris, argẽti, auri talenta non pauca, lapides etiam & ligna cupreſſi
atq; cædri, naues enim eum pręparaſſe Melanis Arabiæ ciuitate, miſiſſeq; in inſulam
Vrphen in rubro mari poſitam, auri metallis abundãtiſſimã, unde in Iudęã innumera
bilia pene pondo auri delata fuiſſe, regnaſſeq; Dauid annos quadraginta, ac ab eo re-
gnum Salomoni filio duodecim annos agenti traditum fuiſſe. Impetratumq; ut tem-
plum ædificaret, à quo iam regnante, ad Vaphrem Aegyptij regem hoc exemplo lite-
ras miſſas fuiſſe. Rex Salomon Vaphri Aegyptio regi amico paterno ſalutem. Scias
me à deo magno Dauid patris mei regnum accepiſſe. cumq; mihi pater p̃ceperit tem-
plum deo, qui cœlũ & terram creauit condere, ut etiam ad te ſcriberem pręcepit. Scri-
bo igitur & peto abs te, ut artifices atque fabros ad ædificandum templum dei mit-
tere uelis. Ad hæc Vaphrem ſic reſcripſiſſe. Rex ægyptij Vaphres regi Salomoni ſalu
tem. Lectis literis tuis non paruo affectus gaudio ſum, quod patri tuo optimo uiro &
& diuinitus probato in regnum ſucceſſiſti. Ad ædificandum autem tẽplum dei inter
fabros atq; miniſtros. octoaginta milia hominum ad te deſtinaui. Dabis igitur operã
C ut ordine uiuant, & rebus neceſſarijs non careant, temploq; dei condito, incolumes ad
nos redeant. Tyrio quoq; regi ſcriptum fuiſſe hoc modo. Rex Salomon Suroni, Ty-
ro Sydonis atq; Phœniciæ regi amico paterno ſalutẽ. Scias me à deo magno Dauid
patris mei regnum accepiſſe. cumq; mihi mihi pater præceperit templum deo, qui cœ-
lum & terram creauit condere, ut etiam ad te ſcriberem præcepit. Scribo igitur & peto
abs te, ut artifices atq; fabros ad ædificandum templum dei mittere uelis. Ad hæc Su-
ronem quoq; ſic ſcripſiſſe. Suron Tyri Sydonis & Phœniciæ rex Salomoni regi ſalu-
tem. Lectis literis tuis, gratias egi deo, qui tibi regnũ patris tradidit. Et quoniam ſcri-
bis fabros miniſtroſq; ad condendum templum dei ęſſe tibi mittendos, miſi ad te mi-
lia hominum octoaginta, & architectum Tyrium hominem ex matre Iudęa, uirum in
rebus architecturæ mirabilem. Curabis igitur ut neceſſarijs nõ egeant, & templo dei
condito ad nos redeant. Scripſit autem Salomon in Galilęam & Samariam ad Moa-
bitas inquit, & Ammanitas, & Galacitas, ut frumenta & uinum centum & ſexaginta
milibus hominum diligenter ſubminiſtrarent. Oleum autem à Iudæa eis prębebatur.
Ligna igitur primum, quę à patre ipſius in monte Libani cęſa iacebant per mare in Lo
pen, ac inde in Hieroſolymam duxiſſe incepiſſeq; templum dei ædificare annos trede-
cim natum, populoſq; pręďictos in opere iugiter fuiſſe, & præter frumentum ac uinũ,
cætera quæ neceſſaria ſunt à Iudæis per ſingulas tribus ſingulis menſibus miniſtrata,

fundatumq́; tẽplum lõgitudinis cubitoꝝ ſexaginta,& latitudinis ſimiliter,fundamen D
torumq́; latitudinem decẽ cubitorum fuiſſe.Sic em̃ Nathan dei prophetã iuſſiſſe, ædi
ficatumq́; templũ,totum undiq; à pauimẽto uſq; ad tectum deauratũ,& tectũ laquea
ribus factũ,& aureis tegulis æneis de foris contectũ , duasq́; colũnas æneas altitudini
æquales tẽplo decem cubitos in circuitu cõtinentes,auro deauratas ſoliditate unius di
giti,alterã à dextris,alteram à ſiniſtris templi ſtatuiſſe.Cãdelabra quoq; aurea talen-
torum ſingula decẽ,ad exemplar eoꝝ , quæ à Moſe in tabernaculo facta erant feciſſe
& alia à dextris tẽpli,alia à ſiniſtris poſuiſſe.Lucernas aũt aureas ſexagintaſeptem, in
unoquoq; candelabro factas, & fornicẽ maximum ad borealem templi partem ædifi
caſſe,quę quadragintaocto æneis columnis ſuſtentabatur,feciſſe etiam labrũ uiginti
cubitoꝝ longitudinis, & latitudinis ſimiliter.profunditas autem cubitoꝝ quinq;,gra
dusq́; circumductos cõſtruxiſſe,ut ſacerdotes adire,ac pedes & manus lauare poſſent,
poſuiſſeq́; ad dextram partem altaris, iuxta quem baſim feciſſe duorũ altitudinis cu-
bitorũ ,ut in ea rex ſtaret,quo facilius ab uniuerſo populo uideretur. Altare quoque
feciſſe duodecim cubitorum altitudinis, & catenas tanquam retia ſuper omnem tem-
pli altitudinem uiginti cubitis,inſtrumentis quibuſdam extendiſſe, à quibus quadrin E
genta tintinabula ærea dependebant.Hoc factum fuiſſe,ne aues ſuper templum ſede-
rent, neque nidos in laquearibus eius facerẽt,ut templum ab omni foret immunditia
incontaminatum . Hieruſalem quoque urbem muris, turribus , ac foueis ab eo fuiſſe
circumductam,regiam quoque ibi ædificaſſe,quæ Hieron Salomonis. id eſt latine Sa
lomonis ædes fuit appellata,unde corrupto,poſtea uocabulo urbem Hieruſalem uo-
catam fuiſſe,& Hieroſolymam græce appellari . Quibus factis,ſacrificium deo mille
boum in Sylo feciſſe , & tabernaculum altareque ſimul & uaſa omnia à Moſe facta.
Inde in Hieroſolymam ad templum dei tranſtuliſſe.Arcam ſimiliter & candelabrum
& menſam,cæteraq́; omnia.ut propheta præcepit, deoq́; holocauſtum duo milia oui
um,& tria milia quinquagintaq́; uitulorum . Totum autem aurum , quod in templo
columnis,cæterisque omnibus templi uaſis fuit conſumptũ,quadrageſies ſexies cente
na milia fuiſſe.Argenti uero ad clauos , & alia inſtrumenta mille ducẽta trigintaduo
talenta . Aeris uero in columnis fornicibus ac cæteris talenta decem & octo milia &
quinquaginta,miſiſſeq́; omnes in regiões ſuas Phœnices ſimul atq; Aegyptios decem
auri talenta ſingulis data. Talentum autem dico inquit , quod Syclum appellant . Et
Aegyptiorum quidem regi oleum & mel in magna quantitate miſiſſe. Suroni autem F
columnam auream quæ Tyri in templo Iouis conſpicitur. Vnde ille ſimulachrum fi-
lię fecit,quod in aurea columna impoſuit. Mille quoque ſcuta fuiſſe à Salamone au-
rea confirmat:uixiſſeq́; ipſum ait annos quinquaginta duos , & regnaſſe quadragin-
ta. Timochares autem,qui Antiochi res geſtas conſcripſit,quadraginta ſtadijs circun
duci Hieroſolymam aſſerit,abruptis uallibus undique natura munitã,urbemq́; ipſam
multis aquis adeo irrigari , ut hortos quoque multos extra urbem aquis inde deflu-
entibus irrigari. Ab urbe autem uſq; ad quadraginta ſtadia , magnam eſſe aquarum
penuriam . Phylo autem ſontem fuiſſe in urbe aſſerit maximum, q tempore hyemis
deficiebat,æſtate uero copioſiſſime defluebat. Ariſtæus etiam in libro de interpręta-
tione legis Iudaicę,de aquis Hieroſolymorum hoc modo ſcribit. Templum inquit ad
ortum reſpicit,poſteriora eius ad ueſperam tendunt. Lapidibus aũt ornatiſſime paui
mentum templi conſtratum eſt , & aqua ſępius in templum immittitur,ut à ſanguine
detergat. Multa enim animalium milia in ſolẽnitatibus offeruntur. Fons uero copio-
ſiſſime atq; integer in templo ipſo ſcaturit , ex quo magna uis aquarum per cloacas
plumbo conſolidatas defluit. His ita dictis, non eſt prætermittendum quod de Hiere
mia Polyhiſtor conſcripſit Alexander. Temporibus inquit Ioachin , Hieremias pro-
phetauit,qui miſſus à deo cũ Iudęos aureo ſimulachro,cui nomẽ erat Baal ſacrificãtes
reperiſſet

A reperiſſet,futuram eis propter hoc calamitatem prædixit,unde Ioachim uiuum iuſſit
cremari. Illum autem dixiſſe foueas ipſos à rege Aſſyrioꝝ captos iuxta Tigridē atq;
Euphraten eiſdem lignis facturos. Hæc NabuchodonoſoremBabylouiorum regem
audiuiſſe, ac à Stibare Medorum rege in auxiliū abducto,centum & octoginta pedi-
tum,equitum centū & uiginti milia ducētem,ac decem millia curruum. Primo Sama
ritanas omnes urbes,Galileam,Scythopolim, & Galatidem euertiſſe. deinde Hieroſo
lymam & Iudæorum regem Ioachim unum cœpiſſe, & auꝝ,argentum,ęs,cæteraq́; o-
mnia,quæ in templo fuerant arca excepta, & tabulis in Babylonem aſportaſſe. Arcā
enim inquit Hieremias detinuit. Et rurſus poſt aliqua, Nabuchodonoſor inquit prę-
dicta mœnia ædificare cœpit,grauiter ęgrotauit. mortuusq́; eſt poſt quadrageſimum
tertium annum regni ſui, cui Enilmalurchus filius ſucceſſit. hic propter iniquitatē &
laſciuiam à Nerglisaro ſororio ſuo inſidijs exceptus,in ſecūdo anno regni perijt. De-
inde filius eius Labeſoracus menſibus nouem,quo inſidijs interfecto,cōmuni conſilio
Nabonida inſidiatoꝝ unus regnauit,qui Babylonię muros, qui iuxta fluuium ſunt,la
teribus & bitumine condidit. In ſeptimo autem & decimo anno regni eius,Cyrus rex
Perſarū magna manu Babylonios petijt. Nabonida uero regnum ſuum defenſurus,
B exercitum conſtruxit,& uictus pugna in Borſippum urbem cōfugit,quam Cyrus Ba-
bylone capta obſedit. Sed Nabonida diu ferre obſidionem non potuit, ſeq́; Cyro tra-
didit,qui q̄humaniſſime ipſum tractauit. ac in Carmaniā cum dignitate ire iuſſit, ubi
non multo poſt naturæ conceſſit. Hæc Iudaicis libris, imo uero noſtris conuenire ui-
dentur. Scribit enim in ipſis decimo atq; octauo anno regni ſui Nabuchodonoſorem
templum deſtruxiſſe,quod ſecundo anno regni Cyri reſtitui cœptum decimo anno re
gni Darij tādem conditum fuit. Sed Alphœus etiam de Aſſyrijs,& Nabuchodonoſo-
re hoc modo ſcribit. Megaſthenes inquit uir priſcus, Nabuchodonoſorē Hercule ro-
buſtiorem dicit fuiſſe,uniuerſamq́; Lybiam, cæteramq́; Aſiam uſq; ad Armenios do-
muiſſe, quem Chaldæi dicunt cum in regnum ſuū redijſſet, furore diuinitus captum,
magna exclamaſſe uoce. Futuram o Babylonij, uobis ego calamitatem prænuncio,
quam nec Belus ille,nec ulla uis deorum auertet,ueniet Perſa ſemiaſinus,q uobis affe-
ret ſeruitutem. His alijsq́; huiuſmodi dictis, ſubito euanuit. Cui filiꝰ Milma Rudocus
ſucceſſit, quē Igliſares interfecit,ac loco eius regnauit. Cui Babaſo Araſcus filius ſuc-
ceſſit. Quo inſidijs interempto,Nibinidochus regnauit. hunc Cyrus capta Babylone,
Carmaniæ principem fecit. De Babylone quoq; Abydemus hæc ſcribit. Omnia inqt
C illa loca aquis contecta fuiſſe dicuntur. Belus autem regionem ſiccaſſe perhibetur, &
Babyloniam condidiſſe,quæ mœnia aquaꝝ illuuione deleta,Nabuchodonoſorus re-
ſtituit,quæ remanent ad hæc Macedonum tempora. Et poſt pauca,cum principatum
ait Nabuchodonoſorus accepiſſet, cōtinuo Babylonem triplici muro quindecim die-
bus muniuit, & fluuios Armachalem atq; Acrachanū ab Euphrate ortos obſtruxit:
plaudem etiam effodit uiginti paſſuū altitudinis, paraſangarumq́; quadraginta, por
taſq́; in ea fecit,quas Riuotenentes appellabant,quibus apertis, Babyloniæ campos
irrigabant,rubriq́; maris inundationem obſtruxit, & Teredonem urbem ad ſuſtinen
dos Arabum impetus condidit,& in regia penſiles hortos plantauit. Hæc ab Abyde-
no ſumere placuit. Quoniam legitur apud Danielē Nabuchodonoſorem in templo
ſuo ambulantem arrogantia motum dixiſſe. At non eſt ita Babylon magna quā ego
in potentia mea,ad laudem gloriæ meæ in domum regni conſtruxi, & adhuc iſta lo-
quentē euerſum fuiſſe. Ad hæc omnia illa placet afferre,quæ Ioſephus in libro de an-
tiquitate Iudaica dixit. Sufficiunt inquit ad oſtendendam antiquitatem Iudaicam Sy-
riorum ſimul,& Chaldæorum,& Phœnicum ſcripturæ,& Gręcorum innumerabiles
hyſtorici,maxime Theophilus,Theodorꝰ,Mnaſſes,Ariſtophanes,Hermogenes,Eue
merus,Comon,ac deniq; Zophyrus, qui om̄es & alij forſan complures (nec enim o-
mnia ipſe legi) diligenter de noſtris conſcripſerunt. quorum multi ſi nonnulils aber-

 rarint,

rarint,communiter tamen ab omnibus antiquitati noſtræ teſtimonium perhibetur, D
quamuis Phalereus,Demetrius,& Phylon ſenior,qui carmine conſcripſit, ac Eupole
mus non longe abſunt à ueritate,quibus uenia dãda eſt, quoniam magnam noſtra-
literarum peritiam non habuere.

EVSEBII PAMPHILI LIBER DECIMVS

HAec Ioſephus & alia huiuſmodi multa, quæ breuitati conſulen-
tes prætermiſimus, & ad alia tranſire conſtituimus. Nam quoni-
am quibus rationibus gentilium fabulis contemptis,ſcripturam
Hebræorum ſuſcepimus,dictum eſt,ac ipſos Græcos,& uitam,et
doctrinam Hebræorum admiratos fuiſſe, autoribus ſuis demon
ſtratum. Age iam declaremus, multa quoque ab Hebræis ſum-
pſiſſe. Quemadmodum inquit Geometriam,Arithmeticam, Mu
ſicam,Aſtronomiam,Medicinam:ipſa denique literarum elemenra,artesq́; cæteras à
Barbaris,ut poſtea oſtendam,acceperunt.ſic de pietate in unum deum,ac reliqua,quę E
ad utilitatem animæ pertinere uidentur dogmata,non abunde quam à Iudæis,ut pau
lo poſt patebit,habuerunt. Quod ſi quis contendat naturali quadam ratiõe ipſos ea
iuueniſſe,nec hoc quidem recuſabimus. Nam ſi ea,quę à prophetis Iudæi acceperunt,
& præclariſſimi Græcorum philoſophi ſcripſerunt, diligenter ſequi uolumus, non
erimus certe accuſandi.

Quod Græci non ſolum à Barbaris artes,ſed alter alterius inuenta dictaq́;
furantes,ſuo nomini attribuebant. Caput I.

NON autem miretur quiſpiam, ſi ab Hebræis multa eos furatos eſſe aſ-
ſerimus, cum non modo diſciplinas atque artes à Barbaris abſtulerint,
uerumetiam ad hos uſque dies ambitiõi ſeruientes, alter alterius inuen
tionem furentur, imo uero nonnulli uniuerſa aliorum uolumina ſuis
nominibus aſcripſerunt. Non ſunt mea hæc uerba,ſed eos ipſos audias,
cum alter alterum furti arguant. Quod primum oſtendere aggrediamur, ut mores
eorum facilius cognoſcas. Cum enim ipſi alter ab altero furti honorem ſibi arripiat,
quo modo abſtinere à noſtris poterunt? Clemens igitur noſter in ſexto,aduerſus gen
tes poetarum, philoſophorum, hyſtoricorum, oratorumq́; furta præ oculis poſuit. F
Textus enim ipſos Orphei,Homeri,Heſiodi,Heracliti,Platonis, Pythagorę,Herodo
ti,Theopompi,Thucydide,Demoſthenis,Aeſchinis,Iſocratis, aliorumq́; tranſcripſit
& contulit,req́; ipſa oſtendit, multos nominibus ſuis aliorum ædidiſſe uolumina,ue-
luti Eugramon Cyrenæus Muſæi de Theſprotis librum integrum ſibi attribuit, nec
ſolum perutilia à Barbaris dogmata furatos eſſe,uerumetiã, quæ nobis per ſanctos
uiros miraculoſe tradita ſunt imitatos,fabulis implicuiſſe:percontanturq́; ab eis fal-
ſa ne ſint,quæ ſcribunt, an ueritatis aliquid contineant. Si falſa inquit dicent,ut men-
daces contemnemus,Si uera,cur ea,quæ à Moſe ac prophetis facta eſſe dicuntur,non
credũt? Similia eñ multa eſſe nemo ignorat,ſicut illud,quod in primis fertur, longo
tẽpore Iouem nõ pluiſſe uniuerſamq́; Græciã aquarum penuria confectam Apollinẽ
interrogaſſe,qd ſibi eſſet faciundũ,reſponſumq́; oratiõe ipſius Aeaci opus eſſe. Aſcen
dit igitur rogantis in montẽ Aeacus,& mũdus in cœlũ extẽſis manibus cõmunem pa
trem oĩm inuocauit, orauitq́; ut ab hac calamitate liberare Græciã dignaretur, q̃ ad-
huc orante,nubes excitatę tonitrua facta, magnaq́; uis pluuię ſubito erũpens,uniuer
ſam Gręciã irrigauit. Ita orationibus Aeaci fœcundiſſimus Græcis annus tũc fuerat.
Hoc inde ſumptũ eſſe quis non uiderit? Et inuocauit Samuel dñm, & dñs uoces & plu
uiam in diebus meſſis. Innumerabilia huiuſmodi Clemens cõſcribit, q̃bus furacitatẽ
Græcorum

A Græcoꝝ oſtenditq; quẽ ſi legeris, quanta ſit eoꝝ ambitio nõ ignorabis. uerum quoniã
iſte noſter eſt, ab ipſis græcoꝝ philoſophis, ut ſolemus, latrocinia grecoꝝ oſtenda-
mus. Audis ergo quid de hac ipſa re ſcripſit Porphyrius in libro de ſtudioſo auditu.
Apud Longinum inquit ad honorẽ Platonis, ut ſingulis annis fieri ſolet, multi ſimul
philoſophi cœnabamus, & poſt cœnã, ut fit, colloquebamur. Cum interim inter Cau
ſtrium & maximum orta diſſenſio eſt. Maximus em̃ Ephorum Theopompo antepo-
nebat, Cauſtrius uero furem fuiſſe, nihil à ſeipſo ſcripſiſſe oſtendebat, ac à Demacho,
& Calliſthene, & Anaximene plura q̃ tria milia cõmatũ ſublata, & in concione tran-
ſpoſita oſtendebat. Tunc Apollonius grammaticus. Ignoras inquit Cauſtri Theo-
pompum etiam, quem tu laudas, furtis plenum eſſe. Nã in undecimo de Philippo ab
Areopagetico Socratis, quod nihil aut boni, aut mali aliunde, q̃ à ſe ipſis hominibus
accidat, cæteraq; huius ad uerbum tranſcripſit. Sed non orationes ſolummodo ille ſu
ratur, uerumetiã alioꝝ geſta ſalſo aliis tribuit. Nã cum Andro hyſtoriã diuinationũ
cõſcripſit, dicatq; de Pythagora, quod aquã à puteo hauſtã in Metapõto ſitiens, poſtq̃
bibit. in tertium diem terremotũ fore p̃dixerit. Hæc oĩa Theopompus ad alios trãſtu
lit. Phærecidem em̃ Syrum ita p̃dixiſſe aſſerit, nec in Metaponto, ſed in Syria id fuiſſe
B dicit. Sibaris quoq; urbis captiuitatẽ ad Meleſnæ urbis cauſam tranſtulit. Tunc Nica
goras ego quoq; inquit cum hyſtoriã eius legerem, multa ipſum à Xenophonte acce
piſſe, mutaſſeq; ad peius cõſideraui. Xenophon em̃ in quarto Pharnabazi Ageſilai col
locutionẽ propter Apollolophanem Cyziphenum ſactã ita cõſcripſit, ut & dignitas
& mores utriuſq; qũo legas cerni oculis uideantur. Hanc rem in undecimũ hyſtoriæ
Græcę Theopompus traduxit. Itaq; dicit, ut muta tardaq; uideantur. Vt em̃ ſurtum cę
laret, ea interpoſuit, quæ cunctationẽ quandam colloquentium oſtendunt, & anima-
tam Xenophontis orationẽ corrũpunt. Tum Apollonius. Cur Theopõpum, & Epho
rum uiros in dicendo tardos furti accuſamus, cum Menander quoq; ſimiliter feciſſe
inueniatur? Et ab Ariſtophane grammatico, qui eũ ualde amabat, admonitus fuiſſe
dicatur? Vnde Latinus ſex libros ædidit, quos de Menandri ſurtis inſcripſit, ubi om̃ia
quæ ab aliis accepit, unum in locum contulit. ſicut Philoſtratus Alexandrinus de So-
phocle ſecit. Cæcilius autẽ integram ad finem ſabulam Antiphonis quæ Iouiſta dici-
tur, à Menandro in Diſſidemonem tranſcriptam oſtendit. Sed quoniam in hanc rem
neſcio quomodo incidimus, ego quoq; accuſare Hyperidem uolo multa fuiſſe à De-
moſthene ſuratum. ueꝝ quoniam eiſdem fuerunt temporibus, ueſtræ puto coniectu-
C ræ relinquendum, quiſnam ab alio furatus ſit. Ego uero Hyperidem, ſi autem uos De
moſthenem ab illo accepiſſe cõtendetis, laudandum, qm̃ quæ accepit, multo prẽſtan-
tiora reddidit. Vituperandum autẽ Hyperidem duco, ſi elegantiſſimam Demoſthenis
orationem ad peius conuertit. Et poſt pauca. Belanicus etiam inquit, quæ de moribus
Barbarorum cõſcripſit, ab Herodoto, & Damaſco intercepit. Quid uero aut de Hero-
doto dicam, qui in ſecundo ab Hecatæo mileſio multa tranſtulit, ueluti de Phœnice,
aut de fluuiali equo, de uenatione Crocodiloꝝ, aut de Iſocrate atq; Demoſthene, quo
rum alter innumularia oratione, alter in oratione aduerſus Onetorem, om̃ia quæ de
quæſtionibus Iſſæus in oratione de hereditate Chilonis dicit, eiſdem fere uerbis tran-
ſtulerint. Aut de Dinarcho, qui multa eiſdẽ uerbis tranſcripſit? Antimachus etiã poe-
ta, multa furatus ab Homero, parumq; immutata ſcripſiſſe inuenitur, uerum ne alios
furti crimine accuſando, ipſe quaſi ſur reprẽhendi poſſim, unde hæc habui dicendum
mihi eſſe uideo. Lyſimachus igitur duos libros de furtis Ephori conſcripſit. Polio-
nis etiam ad Soderidem epiſtola extat de Ctoſii ſurtis. Liber etiam eiuſdem legitur
de ſimili Herodoti crimine. Et in libro, quem de ueſtigiis inſcripſit, furta Theopom-
pi recitat. Tum Proſenes alios quidem ſures depræhendiſtis. Platonem autem cu-
ius ſolennitatem tanquam herois celebrantes apud Longinum conuenimus hoc, i-
pſum feciſſe (uereor enim furti uocabulum dicere, cum de Platone uerba ſacio) non

deprehendiſtis. Quid ais inquit Galieta? Aio inquit quod rebus ipſis probabo. Et for D
taſſis multo plura inueniretur, ſi eorum, qui apud Platonem philoſophati ſunt, libri
omnes reperirentur. Nam cum forte his diebus Protagoræ de ente librum legerē, ad-
uerſus eos, qui unum ens dicunt eſſe, eadem omnino inueni ſcripta, quæ apud Plato-
nem leguntur. Quod ut ita eſſe cognoſcatis, ipſum audiatis, nouitateq; nanq; rei com
motus, memoriter omnia tenere ſtudui. His dictis, uerba ipſorum philoſophorū con-
ſcribit, quibus apertiſſime furem fuiſſe Platonem oſtendit. Sed ſatis iam dictum eſt,
quod alter ab altero Græci furentur, & alter alterum ſtudioſe redarguat.

Quod diſciplinas omnes & artes à Barbaris Græci accepērūt. Caput II.

NON eſt autem ab hac præparatione Euangelica alienum breuiter oſten
dere, diſciplinas omnes & artes à Barbaris Græcos habuiſſe, ne quis ac-
cuſare nos audeat, ſi ab Hebræorum ſcriptura pietatem didiciſſe prædi-
cemus, cum qui ueri aliquid apud eos dicere uideātur, nec fabulis Theo
logiam immiſcere, ſed Hebręoꝝ doctrinam plane imitari cognoſcātur.
Iuniores enim omnes ſunt, qui apud Græcos recte aliquid philoſophati ſunt, non he
bræis ſolum, nec Phœnicibus atq; Aegyptiis, ſed priſcis etiam ipſis gręcis. Primus eñ E
omnium ex Phœnicia Cadmus Agenoris filius, myſteria & ſolennitates deorū Græ
ciæ tradidit, ſimulachrorum conſecrationes etiam & hymnos, deinde ex Thracia Or-
pheus. Linus etiam & Muſæus, quos circà tempora Troiana floruiſſe aſſerunt, à qui-
bus nihil aliud quam Aegyptiorum atq; Phœnicum falſitas paucis commutata Græ
ciæ commendata eſt. Quibus quidē in temporibus Tythius, Clarius, Dodonæus ma-
xime colebantur, ſimulachraq; aliorum deorum atq; heroum & templa cōſtituebā-
tur. Et poſt multa ſecula philoſophiæ data ita diligēter opera eſt, ut cum nihil ueri in
traditionibus maioꝝ philoſophantes inuenirent, pręclara illa maiorum oracula cum
autoribus ſuis contempſerint, quippe ab illis nullam ſe conſequi utilitatem uidentes,
aliena tanquam nudi atq; pauperes ueritatis & diſciplinæ non temere ſcrutabantur,
& ab aliis gentibus, quæ utilia ueraq; cenſebant, in oñibus artibus atq; diſciplinis nō
ſine labore mutuabātur. Nempe ipſi græci cōfitentur poſt Orphea Linum & Muſęū
antiquiſſimos, ut ipſi dicūt. theologos, & multoꝝ autores errorum ſeptem quoſdam
uiros admirabiles adeo ſapientia fuiſſe, ut ſapientes uulgo appellati ſint, qui omnes
temporibus Cyri Perſarum regis floruerunt. Quo quidē tempore apud Hebræos no-
uiſſimi omniū propheræ fuerūt annis poſt Troiana tempora pluribus q̄ ſexcentis. A F
Moſe autē non paucioribus q̄ mille & quingētis. quod paulo poſt planius faciemus.
Verum ab iſtis ſapientibus nihil aliud q̄ ſententiæ quædā commode atq; breuirer di-
ctæ, ad utilitatem humanæ uitæ compertum eſt. Magno deinde ſpacio tēporis inter-
poſito, philoſophoꝝ genus incepiſſe fertur. Pyrhagoras enim primus omiū fuit, quē
philoſophiæ quoq; nomen inueniſſe cōſtat. Hunc multi Samiū, alii Tyrrhenum, alii
Syrium, aut tyrium fuiſſe contendunt. Ita non plane Græcus maximus, & primus phi
loſophorum ab omnibus dicitur. Nā Pherecidem doctorē Pythagoræ Syrium oñes
fuiſſe tradunt, quāuis non eum ſolūmodo, ſed Perſarum etiā magos, & Aegyptiorum
diuinatores audiſſe Pythagorā aſſeratur, eo tempore, quo Iudæoꝝ alii in Babylonē,
alii in Aegyptum tranſmigrarunt. Audiuit autē & Brachmanas Iudæorum philoſo-
phos, ſic ab aliis Aſtrologiā, ab aliis Geometriā, ab aliis Muſicam, ab aliis Arithmeti-
cam, & aliud ab aliis habuiſſe. A Græcis autē nihil eum habuiſſe auſus quiſpiā eſt di-
cere, tanta doctrinæ & bonaꝝ artium penuria in Græcia fuit antequā Pythagoras o-
mnia, quæ ab illis collegit, ſummo ſtudio docuit, & diuinos propterea meruit hono-
res, à quo prima philoſophia proceſſit. quā Italicā quoniam ibi maxime docuit, ap-
pellare ſolent. Secunda eſt, quā Thales unus de ſeptem ſapientibus tradidit, quæ Ioni
ca nominatur. Tertia Cleatica dicitur, cuius Xenophanes colophonius autor aſcribi
tur. Thalem autē multi non Græcum, ſed Phœnicem dicunt, nonnulli Mileſiū fuiſſe
arbitran-

A arbitrantur, quem tradunt ab Aegyptiorum diuinationibus pleraq; accepiſſe. Solonē
uero unum de ſeptem, qui leges Athenienſium cōſcripſit, tempore quo Iudęi Aegyptū
frequentes habitabant illo perueniſſe Plato in Timæo teſtatur. Quo quidē in libro
doceri eum à barbaro uidemus his uerbis. O Solon Solon, Gręci ſemper pueri eſtis,
ſenex autē nullus unquam græcorū fuit, ac ideo apud uos nulla diſciplina uetus inui-
niri poteſt. Plato quoq; ipſe, cū Italicam philoſophiam hauſerit, in Aegyptum abiiſ-
ſe traditur, nec breui tempore conuerſatus ibi fuiſſe. Vnde grato animo, omnia, quæ
optima ſunt, à Barbaris ſe conſecutum profitetur. Dicit enim in Epimenide cauſam fu
iſſe Barbarum illum, qui primus hæc inuenit. Vetuſta enim regio inquit, eos aliud
qui primi hæc inuenerunt. Longam autem ætatem multi conſecuti ſunt propter ęſti-
ui temporis ſerenitatem, quam Aegyptus maxime atque Syria poſſidet. Quare ab ini
tio uſque ad hęc tempora innumerabilibus annis examinata uere nobis tradita ſunt.
Deinde ſubiicit. Fateri autem oportet quicquid à Barbaris Græci acceperunt, ad me-
liorem illud finem perduxiſſe. Hæc Plato. Democritus autem multo prius à Barbaris
ſe didiciſſe his uerbis gloriatur. Ego uero inquit multo plures quam omnes cæteri
homines, qui modo ſunt, regiones peragraui, multas urbes uidi, ſapientes uero au-
B diui, nec quiſquam me in demonſtratione linearum ſuperare potuit, nec ipſi quidem,
qui Arſepedonaptæ apud Aegyptios appellantur. Octoginta enim annos longe à pa
tria diſciplinarum amore abſui. Babylonem enim etiam iſte & Perſas in Aegyptum,
ut diſceret petiit. Quid de Heraclyto, ac de aliis Græcis dicam. per quos omnes il-
luminatam doctrinis Græciam conſtat? Nam ante ſecula eorum uatibus & oracu-
lis dæmonum inhiabat, nec aliquid ſolidæ diſciplinæ ueſtigium continebat. Mira-
bilia uero Apollinis illa reſponſa nihil penitus hominibus contulerunt, ſed errantes
huc atque illuc magno ſudore aliena ſibi homines congeſſerunt. Geometriam enim
ab Aegyptiis, Aſtrologiam à Chaldæis, & alia ab aliis acceperunt. Sed nihil unquam
tanti mutuati ſunt, quanti hoc eſt, quod ab Hebræis habuerunt, unius enim dei co-
gnitionem inde receperunt, & multitudinem dæmonum ſuorum ſpreuerunt. Cur er-
go nos incuſant, ſi Hebræorum ſcripturam Barbaram, ut ipſi dicerent, Græcæ philo-
ſophiæ ante poſuimus? quoniam omnia bona à Barbaris ipſi furati ſint, nec quic-
quam utilitatis à diis ſuis habuerunt? Quos iure apud eos multi contempſerunt, ut
impii dici quàm dæmonia uenerari maluerint. Cur igitur nos accuſant, aut non ma-
gis laudant atque admirantur, qui falſitate contempta, etiam theologiam ſecuti ſu-
C mus, quæ ſola uera eſt ab omni falſitate remota. Nam neque in impietatem incidi-
mus, ut multi Græcorum ſapientes, nullum Deum colentes, neque rurſus, ut mirabi-
les philoſophi ſummum deum cognoſcentes, multorum falſitatem deorum falſitati
permiſcuimus. Sed de his alias. Nunc autem non philoſophicas ſolum doctrinas, ſed
omnia inuenta hominum humanæ uitæ utilia à Barbaris Græcos accepiſſe compro-
bemus. Primus igitur qui literarum elementa Græcis tradidit, Cadmus ex Phœni-
cia erat, unde Phœnicia literarum elementa priſci poetæ dixerunt. Multi Syros lite-
ras primos comperiſſe aſſerunt. Syrii autem etiam hebræi ſunt. Nam Iudea in Syria
ſemper à ſcriptoribus habita eſt, & Phœniciam etiam apud priſcos appellari conſtat.
Temporibus autem noſtris Palęſtinem Syriæ appellant, Argumento autem illud ma
ximo eſt ab Hebræis repertas eſſe literas ipſarum literarum apud Græcos appella-
tio. Singula enim apud Hebręos elementa appellatione ſignificatiua uocantur, quod
apud Græcos nullo modo fieri poteſt. Vnde non eſſe ab illis inuenta, ſed ab illis ac-
cepta declarat. Oēs autē literæ apud Hebræos uigintiduæ ſunt, quarum prima Aleph
dr̄, quod latine diſciplina dici poteſt. Secūda Beth, q̄d domus ſignificat. Tertia Gimel,
q̄d uocis plenitudinē ſignificat. Quarta Daleth, q̄d librorum dici poteſt. Quinta Iod, q̄d
uocabulū iſta ſignificat, q̄ oēs uoces talē ſenſum efficiūt, Diſciplina domus, plenitu-
do libro-

do libroꝝ hæc.Sextum elemẽtum apud eos Va dicitur , quæ uox latine in ipſa dici po D
teſt. Deinde Cai,quod uocabulũ ſignificat uiuit. Septimum,id quod ſignificat uiuẽs,
totum hoc ſimul in ipſa uiuit uiuetis.Nonũ Teth dicitur, id eſt bonum.Decimũ Ioth,
interpretatur principiũ.Simul hęc duo bonum principiũ ſignificãt. Vndecimũ Caph,
latine tamen.Duodecimũ Labd , quod & poſtea Sanich,quod interpretatur auxiliũ,
totum hoc ſimul ex ipſis ſignificat.Diſci totũ ſimul tamen diſce . Deinde ſequitut ele-
mentum quod Men appellant,quod interpretari poteſt ex ipſis.deinde Nun, idẽ ſem-
piternum auxiliũ his accedit.A in,quod latine fontẽ,aut oculũ ſignificat.deinde Phi,
quod os dici poteſt.deinde Sade,quæ uox iuſtitia interpretari poteſt.Simul ſenſus eſt
fons aut oculus,& os iuſtitiæ.Elementũ deinde accedit Cophi,id eſt uocatio. deinde
Ris,quod caput ſignificat.deinde Sen,quod dentes dicere poſſumus. poſtremo Thau,
quod ſigna dici poteſt.Omniũ igitur ſenſus elementoꝝ hic eſt. diſciplina domus,ple
nitudo libroꝝ, hæc in ipſa uiuit uiuens bonũ principiũ:tamen diſce ex ipſis ſempiter
num auxiliũ,fons aut oculus,atq; os iuſtitię,uocatio capitis ,& dẽtium ſigna.hæc eſt
elementoꝝ hebraicaꝝ latine dicta ſententia,quæ diſciplinę literaꝝ ſummopere con-
uenit quod apud alias gentes inueniri nequit . Vnde fateri neceſſe eſt, non ab alijs ꝗ
ab hebręis literas eſſe inuentas,Gręcos uero ab hebraicis accepiſſe,ipſa literaꝝ appel E
latio ſignificat.hebręi eñ Aleph.gręci Alpha:illi Beth,græci Vita,gãma gręci,gimel
illi.deinde delth,illi deltha, iſti & alteri zai, alteri zeta, cætera quoq; ſimiliter. Vnde
patet ab hebræis literas inuentas ad alios & ad græcos tandem perueniſſe.Hæc de li-
teris dicta ſufficiant.Clemẽs quoq; cũ in ſimilem inciderit materiã,Aegyptios oſten-
dit medicinã inueniſſe,& Aeſculapium amplificaſſe.Atlantem autem ex Libia primũ
nauim conſtruxiſſe,ac nauigaſſe: Aſtrologiam primos Chaldęos, Aegyptios deinde
ædidiſſe,Phryges auium uolatus primos obſeruaſſe,& Tuſcos aruſpiciũ comperiſſe,
Telmiſſinos ſomniorum interpretationem,Thyrrenos tubam,Phryges fiſtulam: ex
Phrygia enim erat Olympus & Marſyas,qui fiſtulam inuenerunt,Lucernę uſum Ae-
gyptios,qui annum inter duodecim partes primi diſtinxerunt,primiq; lege non con-
uenire mulieribus in templis prohibuerunt, nec intrare in templa quẽquam à mulie-
re niſi lotum ſanxere,Geometriam etiam ipſos inueniſſe,Selmentem uero & Danna-
menęum Iudęos in Cypro primos ferrum inueniſſe,ferri autem tincturam aut tempe
periem,qua robur accipit, Delam Iudæum comperiſſe , quamuis Heſiodus Delam ex
Scythia fuiſſe aſſerat,falcem Thraces comperiſſe, ut primo peltis equeſtres uſos,quã
Illyrij primo inuenerunt , Cadmum auri metalla primum in monte Pangeo excogi- F
taſſe.Quadritemem à Carchidonijs primum factam fuiſſe,cuius architectus Voſpo-
rus fuit,Medeam primam tincturam capillorum excogitaſſe.Pannones, qui Noricũ
habitant,quos Noropes appellant,æris uſum inueniſſe.Olympum ex Myſia,Lydiam
harmoniam.Dicordum Aſſyrios,Sambucam, inſtrumentũ etiam id muſicũ eſt, Tro-
gloditas.Marſiam phrygem tricordum , diatanamq; harmoniã , & myxophrygiam,
atq; myxodiam,Thamyrinthraca,harmonicam,doricã, Sydonios triremem, Siculos
phormingem,non ualde à cythara differentem.Hæc Clemens noſter , cæteraq; huius
à Cydippo Mantineo,Antiphane,Ariſtodemo , ac Ariſtotele collegiſſe ait,opere aũt
pręcium eſt à Ioſepho etiam Iudæo nonnulla tranſcribere.Is enim uir cum de antiqui
tate Iudaica ſcribit,multo iuniores fuiſſe græcos oſtendit, ac à Barbaris omnia colle-
giſſe,diuerſaq; inter ſe ac uaria conſcripſiſſe.Verba igitur eius hæc ſunt. Non poſſum
inquit non admirari eos,qui putant de uetuſtiſſimis rebus,ſolis eſſe Græcis credendũ,
nobis autem cæteriſq; hominibus nullam eſſe fidem adhibẽdam. Nã ſi ab ipſis rebus
ueritatem diſcere uoluerimus,quæ à Græcis facta inuentaq;,ſiue urbes conditas dixe-
ris,ſiue artes excogitatas,ſiue legum ſanctiones heri aut nudiuſtertius , ſi eum noſtris
conferas,incœpiſſe putabis.Scribendæ uero hiſtoriæ curam omnium poſtremã ipſis
fuiſſe conſtat.Vnde ipſi quoq; Chaldæos,Phœnices,& Aegyptios(nõ enim libet mo-
do nos

A do nos quoque iſtis connumerare) aperte ſatentur, uetuſtiſſimam firmamque priſca-
rum rerum traditionem tenere. Regiones enim habitant, quæ minimas continentis
regiones patiuntur, multaque opera, ac magno ſtudio ſemper incubuerunt. omnia
præclara facinora publicis ſcripturis ab eloquentiſſimis uiris poſteritati commenda-
ri. Græciam uero non ignoramus ſæpius deuaſtatam, rerum geſtarum memoriam
amiſiſſe. Ita nouo genere uiuendi ſæpius inſtituto. à ſe originem rerum incœpiſſe pu-
tarunt. Literas autem poſteriores pene omnibus acceperunt, à Cadmo enim didiciſ-
ſe gloriantur. Nec tamen, aut ex templis, aut loco publico ſcripturam ſe habuiſſe di-
cere audent, quę id ſignificet. Vnde magna quæſtio eſt, utrum Troiani belli tempori-
bus literis uterentur, & paulo poſt. Cadmus uero Mileſius, & Argiuus Aciſilaus, qui
primi apud Græcos hyſtoriam ſcribere aggreſſi fuerunt, non multo ante Xerſis tem
pora fuiſſe perhibentur. Præterea Pherecides Syrius, Pythagoras, & Thales, qui de
cœleſtibus atque diuinis rebus primi Græci pauca ſcripſerunt ab Aegyptijs & Chal-
dæis cuncta didicerunt, quos omnes una uoce Gręci uetuſtiſſimos omnium prædicāt.
Quomodo igitur ſupremæ arrogantiæ non eſt ſibi ſolis antiquitatis memoriam at-
tribuere? Aut quis ab ipſis ſcriptoribus non facile percipiet, nihil certum, ſed omnia
B coniecturis Græcos ſcripſiſſe? Pugnant enim inter ſe omnes, & alter alterius falſita-
tem redarguit, non eſt opus ut eos moneam, qui melius me ſciunt, quod Ellanicus,
contra quem Acuſilaus de Genealogijs ædiderit, nec ut enumerem in quot, quantiſq;
Heſiodum repræhendit, nec dicam quomodo Ephorus Ellanicum. Timæus Epho-
rum, Timæum poſteriores. Herodotum omnes repræhendunt. Non eſt neceſſe de ſin
gulis atque minoribus dicere, cum de Perſarum in Græciam impetu, & de præclaris
facinoribus tunc geſtis inter ſe uehementer ſcriptores diſcrepent, cum etiàm Thuci-
didem, qui accuratiſſime ſuorum temporum conſcripſiſſe hyſtoriam creditur, quaſi
mendacem nonnulli accuſent. Huius diſcrepantiæ, quamuis multæ poſſint eſſe cau-
ſæ, duæ tamen mihi præcipuæ uidentur. Quarum prima & maxima eſt, quia nullam
curam, ut publice præclara facinora ſcriberentur, Græci populi habuerunt, ac ideo
magna in ſcriptoribus mentiendi licentia fuit. Nam ipſi etiam Athenienſes, quos
& indigenas putant, & diligentiores fuiſſe conſtat, primas omnium publicæ ſcriptu-
ræ leges Draconis de cæde, qui paulo ante Piſiſtratum fuit, commēdatas fuiſſe aſſe-
runt. Non oportet de Arcadibus dicere. qui quamuis uetuſtiſſimos ſe omnium præ-
dicent, ultimi tamen omnium literas didicerunt. Quare cum nihil extaret publice,
C quo & ignari docerētur, & mendaces redarguerentur, partim ignorantia, partim affe-
ctione factum eſt, ut magna inter ſcriptores diſcrepantia inueniatur. Altera cauſa eſt.
quia non ueritatis amore, quamuis ita profiteantur, ſed eloquentiæ ſuæ oſtētatione,
quoniam ueteres ſcriptores ſuperaturos ſe facile credebant ſcribendi laborem ſume-
bant. Ita nonnulli ſabulas, nonnulli ciuitatum, aut Regum laudes, aut uituperatio-
nes, nonnulli ueterum ſcriptorum, ut ipſi eloquentiores uiderentur, emendationem
conſcripſerunt. Vnde fit cum hyſtoriam ſcribere profiteantur. non id ſed huius oppo
ſitum faciant. Veritatis enim hyſtoriæ ſignum illud eſt, ut de eiſdem rebus eadem om
nes conſcribant. Illi uero ſic ſe ueraces uiſum iri putarunt, ſi unuſquiſq; aliter quam
cæteri conſcripſiſſet. Hæc Ioſephus. Sed nō erit ab re quaſi apicem Diodori teſtimoni-
um afferre. Is igitur in primo his uerbis utitur. Dicendum modo de his eſt, qui priſcis
temporibus prudentia doctrinaq; clari ad Aegyptum uſq; profecti ſunt. Sacerdotes
enim Aegyptiorum in ſacris libris ſcriptum inueniunt Orphea, Muſæum, Melampo-
da, Dædalum, Homerum poetam, Lycurgum, Spartiatem, Solonem Athenienſem,
Platonem philoſophum, Pythagoram Samium, Eudoxum mathematicum, Demo-
critū Abderitā, Enopidem Chium Aegyptū petijſſe, quorum oīm ueſtigia, aliorũ ima
gines, aliorũ nomina, locis aut inſtrumētis indita extāt, aſſeruntq; uniuerſa illos, qbus
apud gręcos claruerũt, ab Aegiptijs accepiſſe. Orphea eñ myſteria Dionyſij & errores

Cæteris.

Cęteris ſic cōſcripſiſſe,ut myſteria Oſiridos,& errores Iſidos ſe habent,nominibus ſo- D
lummodo immutatis.Supplicia uero impiorum apud inferos,& amœnos pioꝝ cam-
pos ad imitationem eum feciſſe earum rerum,quæ in ſepulchris ab Aegyptijs gerun-
tur.Quam rem Orpheus primus apud Gręcos trāſtulit,& Homerus amplificat. Me-
lampodem autem aiunt ea,quæ de Saturno & de Titonum pugna dicũtur,ac de alijs
deorum calamitatibus àb Aegypto in Græciam traduxiſſe. Dedalum autē affirmant
uolutiones Labyrinthi fuiſſe imitatum, qui uſq; ad hæc tempora in Aegypto perma-
net à Mendote:uel ſicut quidam dicunt,à rege Maro multis annis ante Minoem con-
ſtructus,cuius rei ſignum eſt ſtatuarum numerus,quas Dędalus apud Gręcos confin-
xit,neq; enim plures neq; pauciores ſunt,quam apud Aegyptios ſint. Ita uero eſſe in-
de maxime patere aiunt, quod in Memphyde Prophylæa Vulcani Dędalo architecto
facta oſtendunt.Quo quidem opere adeo admirabilis ingenij uiſus, ut lignea eū ſta-
tua donauerint,quæ in eodem Vulcani templo conſpicitur.Adeo eñ ſuperauit Aegy
ptios,à quibus didicit.ut propter multa,quę adinuenit honores diuinos apud eos con
ſecutus ſit. Templum enim Dędali ad hæc uſq; tempora in inſula quadā iuxta Mem-
phim ſummopere colitur. Argumenta quoq; nonnulla ſolēt afferre,quibus fuiſſe in E
Aegypto Homerum plane oſtendũt,ac maxime,quia Heleneam ſcripſit potionē The
lemacho apud Menelaum hoſpitanti ꝓbuiſſe,qua factum eſt, ut calamitatum ſuarũ
obliuiſceretur.Quam quidem potionem abAegyptijs dicit poeta Helenam à Polym
neſta quadam Thanis uxore didiciſſe. Nam uſq; ad noſtra tempora ſolę Dioſpoliti-
cæ mulieres iram atq; mœſtitiam potionibus ſedare neſciunt. Dioſpolis autem The-
bæ ſunt. Venerem quoq; aureā Homerus appellat, quo nomine uulgo ab Aegyptijs
nominantur,& lucus Veneris aureę apud eos adhuc inuenitur.Lycurgũ ſimiliter Pla
tonem,atq; Solonem,multa in libris atq; legibus ſuis conſcripſiſſe patet, quæ ante il-
lorum tempora Aegyptij habuerunt.Pythagoram quoq; Geometriam, & Arithme-
ticam ab eis didiciſſe, & animæ in cętera animalium migrationē à dogmatibus Aegy
ptiorum ſumpſiſſe. Democritum uero putant quinquennio in Aegypto cōuerſatum,
multa inde didiciſſe. Enopidem quoq; ab Aegyptijs aſtrologis,& alia complura, &
obliquationem zodiaci percepiſſe.Eudoxũ etiā ab Aepypto in Græciā multas aſtro-
logiæ rationes tranſtuliſſe. Teraculem ſimiliter atq; Theodorum Rheti filios, qui ſi-
mulachrum Apollinis pythij fabricati ſunt,quiq; fingendo apud priſcos omnes excel
luerunt,multis annis in Aegypto uerſatos contendunt. Hęc à Diodoro ſumpta ſuffici F
ant.Si ergo ab omnibus barbaris qcunq; clari apud Græcos fuerunt,non pauca neq;
minima acceperunt nec idcirco quiſpiam eos accuſauit,cur nos accuſant. qui uera pie
tate commoti,ſcripturam Hebræorum complectimur.

De antiquitate Moſi,ac prophetarum. Caput III.

VErum ne forte, quoniam cognitionem unius dei Hebręos ſolũmodo ue-
re habuiſſe diximus, ac ab eis cæteros, ſi quid hac de re præter Hebræos
uere ſenſerunt, accepiſſe contendimus, ne quis nuquam aliter actum pu
tet, ac à Gręcis Iudæos hoc habuiſſe dogma contendant,declarandũ eſt,
quibus temporibus Moſes & prophetæ fuerunt.Plurimi ergo(perutilis
namq; res eſt)de antiquitate Moſi & prophetarũ ſcripſerunt,à quibus nonnulla tran-
ſcribam,q̃uis ipſe noua uia rationeq; uſus hoc modo rem diſponere ſtatui.Nemo inſi
ciās ibit imperatoris Romanorum Auguſti temporibus Saluatoris noſtri natiuitatē
fuiſſe,doctrinamq; quintodecimo Tyberij Cæſaris anno Euangelicam incœpiſſe. Si
quis ergo ab hoc Tyberij anno ad ſuperiora ſcandens,diligēter uſq; ad Darium Per-
ſarum regem,& reſtitutionem templi perueniet,quingentos quadragintaocto annos
inter Tyberium & ſecundum Darij annum interfuiſſe comperiet.Secundus enim Da-
rij annus,ſexageſimęquintæ olympiadis primus fuit. Tyberij autem quintuſdecimus
ducenteſimæquintæ,ac primæ olympiadis quartus inuenitur. Ita centum ac triginta-
ſeptem

A ſeptem Olympiades interfuiſſe maniſeſte uidentur, qui numerus quaternario auctus,
quadriennium enim Olympiadi attribuitur, quingẽtos quadragintaocto annos effecit.
In ſecundo autem anno Darij ſeptuageſimus Hieroſolymorum, & tẽpli deſtructionis
fuit, ut Iudæorum hiſtoria oſtendit. Quod ſi à ſecundo Darij anno ad primam Olym
piadem percurras, Olympiades quidẽ. lxiiij. annos, cclvi. interfuiſſe comperies. Quos
quidẽ annos, ſi ab ultimo deſolationis anno, ac reſtaurationis principio aſcẽdendo au
feras ad quinquageſimum annum Oziæ Iudęorum regis, quo tempore Iſaias & Oſee
prophetarunt, omnino peruenies. Ita prima Olympias Iſaiæ temporibus fuiſſe inue-
nitur. Inde autẽ à prima Olympiade uſque ad captiuitatem Troiæ, ut Græcorum ipſo
rum hiſtoriæ ſignificant, quadringẽti ac quinquaginta anni colliguntur, quem anno
rum numerũ à quinquageſimo Oziæ anno ſimiliter auferendo, ad tertium annũ Lab-
donis Iudæorum iudicis peruenies. Ita Troianæ urbis deſtructio ſeptem annis anteq̃
Samſon Hebręos iudicaſſet, fuiſſe oſtẽditur, quem corporis robore inuictum fuiſſe, ut
Herculem Græci ſcribunt, Hebræi teſtãtur. Inde à captiuitate Troiana, ſi quadringen-
tos aſcendendo annos auſeras, ad Moſem & terrigenam Cecropem deuenies. Omnia
uero, quæ apud Græcos mirabilia narrantur, poſt Cecropem fuiſſe cõſtat. Nam Deu-
B calionis diluuium, Phaëtontis incendium, natiuitas Erichtonij, Proſerpinę raptus, Ce
reris myſteria, Eleuſinorum conſtitutio, Triptolemi ſatio, Europæ raptus à Ioue, A-
pollinis partus, Cadmi ad Thebas aduentus, & ad hæc iuniores illi Dionyſius, & Mi-
nos, Aeſculapius, Perſeus, Dioſcori, Hercules poſt Cecropem omnes fuerunt.
Quare omnibus his multo uetuſtior Moſem fuiſſe confirmatur. A Moſe uero uſque
ad primum annum uitæ Habraam quingentos ac quinq; annos comperio, quos ſi à
Cecropis regno ad ſuperiora auferas, ad Aſſyrium Ninum tandem peruenies, quem
aiunt primum toti Aſiæ, India ſolum excepta, regnaſſe, à cuius nomine ciuitas Ninus
appellata eſt, quam Iudęi Niniuen dicunt. Eo tẽpore Zoroaſtes magus apud Bactrios
regnabat. Nino autem uxor Semiramis ſucceſſit. Nini ergo atq; Semiramidos Zoro-
aſtisq; temporibus Habraam fuiſſe conſtat. Nam hæc omnia nobis certis rationibus
in eo libro demonſtrata ſunt, quem de temporibus inſcripſimus. Vtar autem in præ-
ſentiarum Porphyrij de uetuſtate Moſi teſtimonio, illius uidelicet, qui Hebræorum
atq; Chriſtianorum inimiciſſimus odij cumulo, ipſum quoq; Moſem atq; prophetas
improbos petere uerbis auſus eſt. Sic enim inimicorum teſtimonio uetuſtas Moſi ma
gis comprobabitur. In quarto ergo eorum, quos aduerſus nos libros euomit, his uer-
C bis utitur. Narrat autem Iudæorum hiſtoriam ueriſſime, quoniam & locorum, & ui-
rorum nomina ſimiliter atq; ipſi poſuit Sachoniatho Berutius, qui earum rerum om-
nium monumenta ab Hierobalto, dei Leui ſacerdote aſſerit habuiſſe. Quam quidem
hiſtoriam Belbalo Berutiorum regi inſcripſit, quorum uirorum tempora, multo an-
te Troiana tempora fuiſſe comperiuntur. Is Sachoniatho Phœnicum lingua partim
à ſingularum urbium annalibus, partim à libris ſacris, qui templis dedicari ſolebant,
collegit ingenio, quem non multo poſt Moſem Semiramidos temporibus fuiſſe ſcri-
ptum eſt. Hæc Porphyrius. Si ergo Semiramidos temporibus Sachoniatho fuit, eam
uero multo ante Troianã calamitatem ſuiſſe perhibetur. An erit Sachoniatho quo-
que Troianis temporibus multo uetuſtior? Sachoniathonem uero ab alijs collegiſ-
ſe hiſtoriam, ipſe Porphyrius teſtatur, quos & ipſos iuniores Moſe ſuiſſe conceden-
dum eſt. Sed ponamus etiam eiſdem temporibus Moſi Sachoniathonem fuiſſe, quo-
niam tamen Moſes Semiramidos temporibus huius philoſophi teſtimonio compe-
ritur, quando nos Habraam fuiſſe contendimus. Antiquior eſt Moſes ſecundum Por
phyrium, quam ipſi opinantur. Fuit autem Semiramis octingentis annis ante Tro-
iana tempora. Quare Moſes quoque ſimiliter. Primus uero apud Argiuos Inachus
regnauit, quando nec ciuitas, nec nomen Athenienſium erat. Primus autem Argi-
uorum rex quinti Aſſyriorum regis temporibus fuit centum quinquaginta annos

poſt Moſem atque Semiramidem, in quibus nihil apud Græcos illuſtre factum inuenitur. Quadringentis autem annis & quinquaginta fere poſt Semiramidem primus apud Athenienſes Cecrops indigena, ut ipſi dicunt, regnauit. Triopa ſeptimo poſt Inachum regnante apud Argiuos, & poſt Inachi autem tempore Ogygium dicitur diluuium fuiſſe. Et Apis apud Aegyptios primus Deus appellatus eſt, & Inachi filia, quam Iſidem Aegyptij nominarunt. Prometheus quoque & Atlas illis temporibus fuerunt. A Cecrope autem uſque ad Troianorum calamitatem paulo pauciores quàm quadringenti anni colliguntur, in quibus diluuium Deucalionis, & incendium Phaetontis fuiſſe non ignoramus. Cecrops autem primus Deum Iouẽ appellaſſe fertur, & aram inſtituiſſe primus, & ſimulachrum Palladis erexiſſe. Poſt Cecropem autẽ Dij Græcorum om̃es nati fuiſſe uidẽtur. Ita ad Troiana tempora à temporibus Moſi plures quam octingenti anni Porphirij teſtimonio fuiſſe comperiuntur. Homerum uero atque Heſiodum multo iuniores Troia fuiſſe manifeſtum eſt. Pythagoram uero & Democritum in quinquageſima Olympiade ſeptingentis fere annis poſt Troiam fuiſſe conſtat. Quare huius philoſophi autoritate mille quingentiſque annis ante Græcorum philoſophos Moſes fuit. Verum quoniam multi præclari apud nos uiri, atque doctiſſimi Iudæorum antiquitatem certis uerisq; argumentis probarũt, quorum alij à Græcis, alij à Chadæis atque Aegyptijs, nonnulli etiam à Phœnicibus atq; Hebræis propoſitum ſuum approbarunt, imo uero cuncta ſimul conferentes, mirabili ratione ac uia, ſingularum gentium praclara facinora, quæ in eiſdem temporibus geſta ſunt, collegerunt: eorum nonnullas uoces uerbaque tranſcribam, ne laborum ſuorum fructu authores priuentur. Vtar autem teſtimonio multorum, ut ex omnibus Hebræorum uetuſtas indubitata habeatur. Africanus igitur in tertio annalium, his uerbis utitur. Vſque ad Olympiades nihil exploratum in hiſtoria Græcorum inuenitur, ſed omnia confuſis conſcripta temporibus ſunt. Poſt Olympiadas uero, quoniã quadriennio diligentiſſime omnia notabantur, nulla penitus confuſio temporum ſit. Quare præclara fabuloſaq; facinora, quæ ante primam Olympiadem fuerunt, ſummatim colligam. Quæ uero poſt geſtà ſunt, ita cum Hebraicis, Perſicisq; hiſtorijs conferam, ut ea quæ in eodem tempore fuerint, aperte ſignificem. Hebræorũ igitur in Babylonem migratio, à Nabuchodonoſore facta, ſeptuaginta durauit annos, Cyrus regnauit Olympiade quinquageſimaquinta à Diodori Thalicoſtoris Polybij Phlegontisq; hiſtorijs patet, quo anno Ieſus filius Ioſedech primam particularemq; deductionem populi fecit. ut apud Eſdram Iudæum conſcriptum eſt. Verũ iſta, ut dixi, propter Olympiacum certitudinem eodem modo ab om̃ibus conſcripta ſunt, cum nullã omnino confuſionem patiantur. Ab Ogyge autem indigena, cuius temporibus primum & maximum diluuium in Attica fuit, & Phoroneus Argiuus regnabat, uſq; ad primam Olympiadem anni fuere mille atq; uiginti. Ita enim omnes aſſerũt, qui Athenienſium annales conſcripſerunt. Ellanicus dico atq; Philochorus. Caſtor etiam & Thalus in hoc conueniunt, qui Syriam hiſtoriã diligenter tractarunt. Diodorus quoque, qui orbis hiſtoriam in Bibliothecis contulit, alijque permulti. Et poſt pauca. Dicimus ergo Ogygem, à quo primum diluuium nominatnm Ogygium eſt tẽporibus Moſi fuiſſe. quod hoc pacto probamus, ab Ogyge, ut diximus, mille uigintique anni uſq; ad primã Olympiadẽ fuerunt, à qua uſque ad quinquageſimãquintam Olympiadem, id eſt, uſque ad primum annum Cyri Perſarum regis, & Iudaici populi reductionem anni fuerunt. ccx. & vij. Quare ab Ogyge ad Cyrum mille ducenti. xxxvij. fuerunt, quos ſi auferes aſcendendo ad annum illum peruenies, quo ab Aegypto Moſes populum eduxit. Fuit ergo Moſes Ogygij temporibus, à quo Eleuſis condita eſt. Atticos igitur annos ab iſta ſumamus. Et poſt pauca. Ogygem uero propter uaſtationem diluuij centum nonagintanouem annis uſque ad Cecropem Attica ſine rege, & pene deſerta fuiſſe perhibetur. Actæum em̃ quẽ poſt Ogygẽ fuiſſe nõnulli fingũt, cæterosq;

uſq; ad

A uſque ad Cecropem nuda ſolummodo eſſe nomina Philochorus ſcribit, & poſt ali-
qua computatione annorum à Iudaica ſcriptura diligentius facta. A Moſe igitur in-
quit uſque ad Cyrum mille.ccxxxvij. anni colliguntur. Quod ab Ogyge ad Cyrum
etiam ſecundum Græcorum hiſtoricos colligi demonſtrauimus. Sed Græcorum eti-
am nonnulli hoc ipſum teſtantur. Polemon enim in primo Græcarum hiſtoriarum.
Temporibus inquit Apidos Phoronei filij magna pars Aegyptij exercitus ab Aegy-
pto expulſa, in Paleſtina Syriæ non longe ab Arabia habitarunt. Apion etiam Poſſi-
donij filius, grammaticorum omnium diligentiſſimus hiſtoriæ perſcrutator in quar
to hiſtoriarum, & in libro aduerſus Iudæos, Inacho inquit regnante apud Argiuos, &
Amaſi apud Aegyptios Iudæi duce Moſe, ab Aegyptijs defecerunt. Herodotus quo-
que Amaſidos & defectionis huius in ſecundo mentionem facit, Iudæorũ etiam quo-
dammodo meminit, cum Syrios dicat, qui Paleſtinam habitant circuncidi ſolere. Pto
lemæus præterea Mendeſius, qui Aegyptiorum hiſtoriam ab initio conſcripſit, his ita
conuenit, cæteriq; omnes, ut minima quædam annorum differentia eſſe uideatur. Ita
notabilia geſta mirabiliaque Græcorum, ſiue uera, ſiue ficta, poſt Moſem fuiſſe com
periuntur. Viſum eſt autem mihi à tempore regni Attici, res Græcorum Hebraicis con
B ferre. Primo igitur Ogygæ anno, quo uſque ad primam olympiadem mille ac uigin-
ti fuiſſe oſtendimus exitus Iudæorum ab Aegypto factus eſt, & in Attica Ogygium
illud diluuium, neque id iniuria. Cum enim ira dei grandine ac tempeſtatibus percu
terentur Aegyptij, non poterant aliquæ partes etiam orbis non commoueri, Attica præ
cipue, quia coloni Aegyptiorum, ut multi alij, & Theopompus in Tricarano affir-
mat, Athenienſes fuerunt. Poſt quatuor autem & nonaginta annos, Prometheus fu-
iſſe à nonnullis dicitur, quem finxiſſe homines fabulantur atque formaſſe, quoniam
ſapientia eloquentiaque ſua beſtiarum uitã in ciuilem transformauit. Hæc Africa-
nus. Tacianus uero, qui ſe ipſum in Aſſyria regione natum dicit, uir lingua græca do-
ctiſſimus, Græcis omnibus Moſem antiquitate anteponens, De Homero inquit Ste
ſimbrotus, Thaſius, Callimachus, Colophonius, Reginus, Theagenes, qui fuit Cam-
byſæ temporibus, & Herodotus Halicarnaſſeus, aliique complures ſcripſerunt. Sed
quoniam aliter alij tradiderunt, quibus fuerit temporibus, affirmare non poſſumus.
Crates enim ante reductionem Herculidarum octuaginta poſt Troiana tẽpora an-
nos floruiſſe contendit, Erat Hoſthenes poſt centum annos, Ariſtarchus quando Io-
nica Colonia deducebatur centum & quadraginta annos poſt deſtructionem Troia-
C nam, Philochorus Architippi Athenienſium principis tempore centum & octuagin-
ta annis poſt captiuitatem Troianam, Apollodorus ducentis & quadraginta poſt
Troiana tempora, nonnulli in prima Olympiade quadringentis annis poſt Ilij euer
ſionem, alij Archilochi æqualem fuiſſe contendunt, qui fuit olympiade uigeſima-
tertia temporibus Gygæ regis Lydorum. Sed hæc relinquantur. Nam quando ita
confuſe de temporibus ſcribitur, uniuerſa hiſtoria titubat. Sed ponamus Homerum
ipſius Agamemnonis temporibus fuiſſe. Moſes enim modo non multo ante illa tem
pora, uerumetiam ante Dardanum fuit. Vtar autem teſtimonio Chaldæorum, Phœ-
nicum, & Aegyptiorum. Beroſus enim uir Babylonius ſacerdos, multo antiquiorem
Troiano bello Moſem fuiſſe ſcripſit. Theodotus autem, Ipſicrates, Mochus, Phœni-
ces fuerunt, quorum hiſtoriam in græcam linguam Aditus uir diſertus traduxit, ubi
ſcribitur Troianum bellum paulo ante tempora Salomonis fuiſſe, Aegyptios omnes
ſciunt magnam temporum diligentiam ſemper habuiſſe, quorum annales Ptolemæ-
us non rex, ſed Mendeſius ſacerdos à ſacris libris collegit ac ædidit. Is regnante Amo-
ſide apud Aegyptios Moſe Iudæorum exitum ab Aegypto fuiſſe affirmat, Amaſimq;
fuiſſe tunc dicit quando Inachus in agris regnabat, Apion etiam grammaticus, Ina-
chum & Amaſidem eiſdem temporibus fuiſſe affirmat. Fuerunt autem ab Inacho ad
bellum Troianum generationes uiginti. Quare ante Iliacum bellum quadringentis

ad minus annis ipſum fuiſſe cõcedendũ eſt. Si igitur poſt Inachum oĩa præclara fa D
cinora Græcorũ fuerunt, neceſſario etiam poſt Moſem fuerunt. Inachus enim primus
Argis, ut diximus, regnauit: deinde Phoroneus quãdo Ogygium in attica diluuium
fuit. Apis poſtea, deinde argiuis Craſſus, Phorbasq; regnarunt, quo tẽpore Actæus, à
quo Actæa regio Athenienſium appellata eſt. Triopas deinde argis regnauit, quãdo
Prometheus, Epimetheus, Altas, Io, & biformis Cecrops fuiſſe traduntur. Poſt Trio
pam Crotopus regnauit, tẽporibus cuius Phaetontis incendium, & Deucalionis dilu-
uium fuit. Stenalo poſtea regnãte, Danaus in Pelopõneſum uenit, & Dardanus Dar-
daniã condidit, & ex Phœnicia Europa rapta fuerat, Danaus poſtea regnauit, Deinde
Lyceus, quo regnante, Proſerpina rapitur. Cadmus Thebas cõdidit, qui Græcia lite-
ras tradidiſſe una uoce ab omnibus dicitur. Minos in Creta regnat. Prœtus poſtea re-
gnauit, quando Eumolpus Athenienſibus bellum intulit, deinde Acriſius, cuius tẽpo-
re à Phrygia in Græciã Pelos tranſiuit, Ion Athenas petijt. Secundus Cecrops floruit,
Perſeus poſtea regnauit, & pclara geſſit facinora. Euriſteus domũ. Atreus atq; Aga-
memnon, qui decimo atq; octauo ſui regni anno urbem Troianã expugnauit. Quare
omnibus dijs ac heroibus Græcorum multo uetuſtior Moſes inuenitur, & oportet ſe- E
niori, à quo iuniores hauſerunt, multo magis credere. Non enim Homero ſolummo-
do Moſes ſuperior, uerumetiam oĩbus, qui aliquid apud Græcos ſcripſere. Quippe
Cadmus, à quo literas Græci habuerunt, multo poſterior Moſe inuenitur. Scripſerũt
autem ante Homerum, Linus, Philammon, Thamyris, Amphion, Orpheus, Mu-
ſæus, Demodotus, Phemius, Sybilla, Epimenides Cretenſis, qui Spartam petijt, Ari-
ſtæus præconeſeus, Abolus, Centaurus, Iſatis, Orimon, Euchus Cyprius, Orius Sami-
us, & Athenienſis Pronetida. Linum igitur Herculis magiſtrũ fuiſſe conſtat, qui ante
Troianum bellum una fuit generatiõe. Tlepolemus enim filius eius cum Agamẽno-
ne in Ilium militauit. Orpheus autem æqualis Herculi fuit, quem Muſæus audiuit.
Amphio duabus generationibus Troianum bellum præceſſit, Demodochus uero at-
que Phemius alter in Ithaca, alter apud Pheacas Troiani belli temporibus uiuebant.
Thamyris etiam, & Philammon non ante ipſos fuerunt. Sed de poetis ſatis dictũ eſt.
Nunc de his ſcribamus, qui apud Græcos ſapientes habiti ſunt. Minos igitur, qui ſapi-
entia & legum ſolertia cæteris omnibus excelluiſſe uidetur Lyncei tẽporibus, qui poſt
Danaum Argis regnauit undecima generatione poſt Inachum fuit. Lycurgus autem
centum annis ante primam Olympiadem leges Lacedæmonijs dedit. Dracon in O- F
lympiade trigeſima ſexta, leges Athenienſibus tulit, Pythagoras in ſexageſima & ſe-
cunda floruit. Oſtendimus autem in ſuperioribus quadringentis & ſeptem annis poſt
Ilij euerſionem, Olympiadas incœpiſſe. Thales uetuſtiſſimus omnium, qui ſeptem ſa-
pientes appellantur, in quinquageſima uiuebat Olympiade. Hæc taceamus, nunc Cle-
mentem audiamus. Apion, inquit, grammaticus uir hiſtoriarum peritiſſimus, qui Pli-
ſtonices nominatus fuit, acerrimus Iudæorum hoſtis, adeo ut etiam aduerſus eos uo-
lumen ædiderit. Nec iniuria, Aegyptius enim erat Ptolemæũ, Mendeſium ſacerdotẽ,
qui tria uolumina de rebus geſtis Aegyptiorum ædidit, teſtem adducit, quod Amo-
ſis, qui Auarin Angyptiorum urbem euertit, & Inachus Argiuorum rex eiſdem tem-
poribus fuerunt. Quo quidẽ Amoſide regnante ab Aegypto Moſe duce, Iudæos pro-
fugiſſe cõfirmat. Res autem Argolicas, quæ ab Inacho cœperunt Dionyſius Halicar-
naſſeus in libro de temporibus omnium Græcarum rerum uetuſtiſſimas fuiſſe oſten-
dit. Ab Inacho autem ad Troiana tempora uiginti generationes connumerãtur, an-
ni ad minus quadringenti. Aſſyriorum autem regnum antiquius cæteris oĩbus fu-
iſſe conſtat, cuius quadringenteſimo atq; ſecundo anno, trigeſimo ſcilicet atq; ſecũdo
Beluchi octaui Moſe ducente populus ab Aegypto exiuit, Inacho Argiuis & Amoſi-
de in Aegypto regnante. poſt Inachum Phoroneus Argis regnauit quando Ogygi-
um fuit diluuium, & Egialeus in Sycione regnauit, à quo Sycionum regnum incepit.

Tunc

A Tunc etiam Cretus primus, qui in Creta regnauit. Acuſilaus uero Phoroneũ omniũ
hominum primum ait fuiſſe, unde Phoronidos poeta mortalium patrem appellat.
Sed ab Inacho ad Agamemnonẽ uiginti generationes fuerunt. Decimo autẽ & octa-
uo anno, Agamemnonij regni Troia euertitur, Demophonte Theſei filio Atheniẽſi
bus regnante. Fuit autem Theſeus imitator Herculis generatione una ante bellum
Troianum. Ita Moſes ante Dionyſij in deum tranſlationem ſexcentos & quatuor an-
nos fuiſſe inuenitur. Perſeo enim regnãte trigeſimo iam atq; ſecũdo anno, ut Apollo-
dorus in libro de temporibus ſcribit, Dionyſius hominem exuit, à quo ad Herculem
& Iaſonem, alioſq; Græcorum heroas, qui in argo fuerunt, ſexagintatres anni colli-
guntur, quibus cum etiã Aeſculapius, atq; Dioſcuri, ut Rhodius Apollonius in argo-
nautis teſtatur, fuerũt. A regno aũt Herculis in Argis uſq; ad tranſlationem ſuam, &
Aeſculapij in deas triginta & octo anni fuerunt, ut Apollodorus ſcribit. Hinc autem
ad Caſtoris & Pollucis aſſumptionem anni. Iiij. quando etiã Troia euerſa fuit. Ve-
rum, quoniã ut Heſiodus cæteriq; poetæ dicunt, Semele Cadmi lia Dionyſium pepe-
rit. Cadmus autem Lynceo regnante, Thebas petijt, & literas Græcis tradidit. Patet
etiam teſtimonio poetarum, qua ætate Dionyſius fuit. Leo uero, qui de Aegyptiorũ
B dijs conſcripſit, Iſidem Cererem eſſe affirmat, quæ Lynceo regnante fuit undecima ge
neratione poſt Moſem. Apis uero Argiuorũ rex, ut Ariſtippus in primo Arcadicę hy
ſtorię ſcribit, Memphin in Aegypto cõdidit, quem Ariſtęus argiuus Serapidem appel
latum aſſerit: hũc ab Aegytijs diuinos honores conſecutum non ignoramus. Nym-
phodorus autem Amphipoſitanus in tertio de Aſiaticis legibus, Apim taurũ mortuũ
in foro Græce, quod latine arcam dicere poſſumus poſitum, Soroapim ac inde Sera-
pin appellatum fuiſſe contendit. Fuit autem Apis tertius ab Inacho. Latona uero Titi
tẽporibus fuit, quem Tantalo æqualem fuiſſe omnes teſtãtur. Zectus uero atque Am
phion muſicæ inuentores Cadmi temporibus fuere. Nam & ſi Phœmone oracula ce-
ciniſſe Acriſio dicatur, tamen poſt Phœmonem xxvij. annis. Orpheus, Muſęus, & Li
nus Herculis magiſtri floruerunt. Homerus autem ac Heſiodus multo iuniores bello
Troiano extitere. Lycurgus uero & Solon legum apud Græcos conditores, & ſeptem
ſapientes. Pherecides etiam Syrius & Pythagoras circiter primæ olympiadis tempo-
ra, ut diximus, fuerunt. Non ergo ſolum poetis ac ſapientibus, uerumetiam dijs Gręco
rum mulro uetuſtior Moſes inuenitur. Verum, quoniam nõ Gręci ſolummodo, ſed Iu
dęi quoq; de hac diligenter ſcripſerunt, non erit ab re ab ipſis etiam aliquid ſumere.
C Vrar autẽ hoc loco Flauij Ioſephi teſtimonio. Incipiam inquit primo ab Aegiptiorum
autoritate. Verum, quoniam uoces illorum ponere impoſſibile eſt, Manethi Aegytij,
qui græce ſcripſit, quiq; à ſacris Aegytiorum literis, ut dicit, tranſtulit, uerba tranſcri-
bam. Hic igitur in libro ſecundo hęc de Iudæis ſcribit. Tutimei temporibus inquit ab
orientali parte ignoti homines in Aegyptum irruperunt, facileq; ipſam, ac ſine bello
cœperunt, quam gentẽ Hycuſſos appellant, quod ſignificat reges, hyc enim lingua ſa
cra rex dicitur. Vſſos autẽ paſtor appellatur, hos nonnulli Arabes fuiſſe opinati ſunt,
quamuis multi Hycuſſos non reges, ut diximus, ſed captiuos paſtores ſignificare aſſe-
runt. Hyc enim cum aſpiratione Aegyptiorum lingua captiui dicũtur, quod mihi ueri
ſimilius uideretur. Iſti tenuerunt Aegyptum quingẽtis atq; undecim annis, Deinde cũ
pellerẽtur locum occuparunt, cui nomẽ Auaris, quo undiq; munito, Aegyptiorum im
petum cuirabant. Themoſoſſis autẽ cum obſidẽdo non poſſet eos capere, conuenit cũ
eis, ut libere cum ſuis, quo uellent, abirẽt. qui non pauciores ducentis quadragintaq;
milibus uirorum non in Syriam, quam tunc Aſſyrij, quorum uires erant ampliſſimæ
tenebãt, ſed in eam profecti regionem, quæ nunc Iudæa uocatur, Hieroſolymam con
diderunt. Hęc Manethus, qui ſecundum Aegyptias literas & hiſtoriam, duo nobis nõ
parua teſtatus eſt. Primum quod aliunde noſtri maiores in Aegyptum migrarũt, De
inde quod ab Aegyptio mille fere annis ante Troiana tempora abierũt. Hęc Ioſephus

ab Aegyptiorum hiſtoria.Phœnicum autem teſtimonio etiam uſus oſtendit centum D
quadragintatribus annis antea à Salomone templum ſuiſſe cōditum, quam à Tyrijs
Carthago conderetur.Sed quid opus eſt pluribus uti teſtibus,cum una uoce ab omni
bus multo ante Troiana tempora Moſes fuiſſe prędicetur. Sed de illis etiam aliquid
dicamus,qui poſt Moſem fuerunt.Poſt eū igitur Ioſue Iudęoꝝ annis ut nōnulli aiūt,
triginta principatum tenuit,deinde,ut aſſerit ſcriptura, annis octo alienigenæ domi-
nati ſunt.poſtea Gothoniel annis quinquaginta,Deinde Eglum rex Moab annis de-
cem & octo,poſt quem Aod annis octuaginta. rurſus alienigenæ annis uiginti,poſt
quos Debora & Barach annis quadraginta , Madinei ſeptem , Gedeon quadraginta,
Abimelech tribus,Thol a uigintitribus,Laher uigintinouem,Amanitæ decē & octo,
Lephthæ ſex,Esbon ſeptem, Ealo decem, Labedon octo, Alienigenæ quadraginta,
Samſon uiginti,Eli ſacerdos quadraginta,quibus tēporibus Troia euerſa eſt.Samuel
deinde populum iudicauit,poſt quē Saul regnauit annis quadraginta. Dauid ſimili-
ter quadraginta,Salomon etiam quadraginta,Roboam decē & ſeptem,Abia tribus,
Aſſa duodecim,Ioſaphat uigintiquinq;,Iorā octo,Ochozitas anno uno,Gotolia an-
nis ſeptem,Ioas quadraginta,Amaſſias uigintinouem,Ozias quinquagintaduobus.
Tunc prophetarunt Amos,Ionas,Eſaias.deinde regnauit Iolathan annis decem & ſe E
ptem,Achar ſimiliter ſexdecim. Huius temporibus Olympiades cœperunt, primuſq;
Olympio ſtadio uictor Argiuus Corylus fuerat declaratus. Achar autē ſucceſſit.Eze-
chias annis uigintinouem, tunc Roma condita fuit.Deinde Manaſſes annis quinqua
gintaquinq;,Amon duobus,Ioſias trigintaunum,quando prophetarunt Hieremias,
Baruch, Olda, alijq; nonnulli.Deinde Ioachar tribus menſibus, Ioachim annis unde-
cim,ac demum Ezechias annis duodecim.Vrbe deinde ab Aſſyrijs euerſa temploque
cremato,in Babylonem populus abducitur, ubi Daniel & Iezechiel prophetarunt , &
poſt annos ſeptuaginta Cyrus Perſaꝝ rex regnauit,qui Iudæos libertate donauit, &
tunc Ieſus Ioſſedech filius,& Zorobabel Salathielis in patria deducti,fundamēta in-
iecerunt,Angeo,Zacharia,& Malachia prophetantibus,poſt quos non ſuit amplius
apud Iudæos propheta. Cyri autem temporibus,ſeptem Græcorum ſapientes,quibus
nullus philoſophus antiquior traditur,floruerunt,quoꝝ Thales Mileſius apud Græ
cos primus appellatus eſt Phyſicus,quē audiuit Anaximander.Ipſe quoq; Mileſius et
Anaximandrum Anaximenes Mileſius,& hunc Anaxagoras clam Cymenius , quē
audiuerunt,Pericles, Archelaus, & Euripides, de quibus Pericles opibus & potentia
inter Athenienſes excelluit . Euripides autem poeticæ arti ſe tradidit , & Scænicus à F
nonnullis philoſophus appellatus eſt.Archelaus autem primum apud Lampſacum
Anaxagoræ ſcholam ſuſcepit.Deinde Athenas profectus,& multos alios, & Socra-
tem auditores habuit.Anaxagorę uero temporibus,Xenophanes & Pythagoras fue
runt. Pythagoræ ſucceſſit Theano uxor, ac Telauges, & Menaxarchus filij. Telau-
gem uero Empedocles audiuit,quādo etiam Eraclitus cognomine Scotinus,id eſt la-
tine tenebroſus florebat. Xenophani uero Parmenides ſucceſſit,Parmenidi Meliſſus
Meliſſo Zeonn Eleata,quem aiunt cum Tyrannidem deponere conaretur,linguam
dum à tyranno,ut conſcios diceret,torqueretur,dentibus abſciſſam in ſaciem eius ſpu
iſſe.Hūc audiuit Leucippus,Leucippum Democritus, Democritū Protagoras tēpori-
bus Socratis. Omnes igitur philoſophi Græcorum poſt Cyrum Perſarum regem fu-
iſſe comperiuntur. Cyrus autem ſeptuaginta annis poſt Iudæorum captiuitatem
id eſt poſt Moſem mille accentum fere annis ſuiſſe perhibetur:ita neceſſe eſt, ut fatea
ris philoſophiam Græcorum,ac maxime Platonicam multo poſieriorē Moſe fuiſſe.
Plato enim cum Socratem primo , deinde Pythagoricos audiuerit , omnes qui ante
ipſum ſuerant,in philoſophia,tum eloquentia,tum prudentia ſuperauit . Floruit au-
tem Plato circa finem regni Perſarum paulo ante Alexādrum Macedonem.cccc.an-
nis uel paululum plus ante Auguſtum Cæſarem.

A
EVSEBII PAMPHILI LIBER VNDECIMVS.

QVare cum nonnulla ita dixiſſe Platonem oſtẽdemus, ut apud He-
bræorum ſcriptores inuenitur collatiõe temporum, certior eris,
non Hebræos à Græcis, ſed Græcos ab Hebræis accepiſſe. Quod
aliud principium facientes, iam aggrediemur, oſtendemusq; ſapi-
ẽtes Græcorum Iudaicam fuiſſe imitatos doctrinam, ut nullus
nos accuſare iure poſſit, ſi quos ipſi non recte intelligentes imita-
ti ſunt, eos nos ſaluatoris noſtri doctrina & gratia rectius iã intel-
ligentes, & admiramur & ſequimur. Hoc enim facto. nihil magni à Græcis cõpertũ
præter eloquentiam cõprobabitur. Omnia uero à Iudæis atq; Barbaris furatos com-
modius dixiſſe nullus admirabitur, q & eloquentes & fures fuiſſe nõ ignoret. Quod
in ſuperioribus non autoritate noſtra, ſed ſuo ipſorum teſtimonio confirmauimus.
Non autem in omnibus, ſed in principalibus, neq; omnes (longum enim id eſſet) ſed
B principem omnium Platonem id feciſſe cõfirmabimus, facile nanq; unuſquiſq; po-
ſtea per ſeipſum conſiderare poterit, ſi à Platone cæteriq; fere omnes Græcorum phi-
loſophi acceperunt, & Plato ab Hebræis fundamenta omnis bonæ philoſophiæ, à Iu-
dæis Græcos accepiſſe. Verũ, qm̃ apud ipſum nõnulla obſcuriora ſunt, expoſitorũ eius
teſtimonia etiã non recuſabo. Illud uero ante oĩa dictũ ſit, nonulla Platonẽ non con-
uertiſſe, ſed peruertiſſe, quod non accuſandi illius, ſed excuſationis noſtræ cauſa dici-
mus, ut non iniuria cæteris contemptis, Iudaicam amplecti ſcripturam uideamur.

De Tripartita philoſophiæ diuiſione ſecundum Platonem. Caput I.

OMnem philoſophiam Plato in tres partes, Phyſicam, Ethicam, Logicã
partitus eſt. Phiſicam deinde in ſenſibilium doctrinam, & incorporaliũ
ſpeculationem ſuppartitur, quam diuiſionem etiam apud Iudæos mul-
to ante Platonem factam eſſe inuenies. Sed primo, quæ Platoni placue-
runt ab Attico præclaro Platonico ſummam ex eo libro, quẽ aduerſus
eos contra[illegible]ipſit. qui Ariſtotelicam habẽtes ſcientiam, Platonicam profiteri nõ audẽt.
Cum igitur tripartito inquit uera perfectaq; philoſophia diuidatur, in moralem ſci-
licet, & naturalem, & logicã, cumq; prima pars & ſingulos hominũ probos cõſtituat,
C & domos integras ad rectã gubernationẽ reducat, ac populos deniq; diuerſis regendi
modis cõſtruat, ſecunda ad diuinarum rerũ cognitiõem perducat. ipſarum dico, quæ
primæ ſunt cauſarum altiſſimarum, & aliorum omnium, quæ inde duce natura ema-
nant. cumq; ad harũ duarum partium inuẽtionem atq; cognitionem tertia pars acce-
dat, manifeſtum omnibus eſt, Platonem primum maxime oẽs has philoſophiæ par-
tes uſq; ad ætatem ſuam, ſicut membra penthei diſiectas atq; cõfuſas in unum corpus
atq; animal integrũ reduxiſſe. Thales enim Anaximenes, atq; Anaxagoras de natu-
ralibus ſolum rebus cõſiderarunt. Pitacus uero, Periander, Solon. Lycurgus, cæteriq;
iſtis ſimiles de gubernandis hominum cœtibus ſolummodo cõſcripſerunt. Zeno aũt
& omnes eleatica diſciplina logicæ ſolummodo ſtuduerunt. Plato deinde poſt hos
omnes natus, uir natura præſtans, & uere diuinitus miſſus, nullam partẽ philoſophiæ
imperfectam reliquit, ſed omnes diligenter complexus nec in neceſſariis defuit, nec
ad inutilia delapſus eſt. Verum, quoniam ſingulas philoſophiæ has partes, Phyſicã,
ſcilicet, Ethicam, atque Logicam Platonem diximus perfeciſſe, age nunc ita eſſe, ut di-
ximus, comprobemus. Hæc Atticus, quibus atteſtatur Ariſtoteles peripateticus in ſe-
ptimo eorum librorum, quos de philoſophia ædidit his uerbis. Plato proprie atque
perfecte præ cæteris oĩbus philoſophatus eſt, nã Thalem ſecuti naturales ſolummo-
do fuerũt. Pythagorici uero cũcta cælabant, Xenophanes q̃q; ab eo profecti ſunt ita

contentioſas mouerunt rationes, ut confuſioēm potius quàm auxiliū philoſophan- D
tibus attulerint, Socrates, ut Plato ſcripſit, & prouerbio dicitur, ignem igni addebāt.
Cum enim natura ingenioſiſſimus eſſet, & de omni re dubitare peritus, morales & ci-
uiles conſiderationes induxit, & de Iudæis primum dicere aggreſſus eſt. Omēs autem
alŋ partes philoſophię tractarunt, quidam medicinam, nonnulli mathematicas diſci-
plinas, alŋ muſicam & poeticam, complures autem orationis uim admirati ſunt, quo-
rum alŋ ſe rhetores, alŋ dialecticos profitebantur. Socratis uero ſucceſſores uarŋ atq;
contrarŋ ſibiŋpſis fuerunt: alŋ enim humilitatē & turbationum ſedationem laudabāt,
alŋ uoluptatem ſecuti ſunt, ac nōnulli qdem omnium ſciētiam ſibi arrogabant, non-
nulli nihil ſe ſcire profitebantur, & alŋ uel cum infimis conuerſabantur, alŋ econtra
difficiles & ſoli ſecum uiuebant. Plato autē primus & rectè intellexit, atq; diuiſit, di-
xitq; primum eſſe de natura uniuerſi negocium, alteꝝ de hominibus, tertium de ora-
tione, putauitq; non poſſe nos res humanas perſpicere, niſi prius diuinas intellexeri-
mus. Nam quemadmodum medici cum mēbra qdam corporis curare uelint, ad totū
prius ſe corpus conuertunt. ſic qs uelit res humanas perſpicere, naturam uniuerſorum
prius conſiderare debet (pars enim uniuerſi homo eſt) Bonum etiam duplex eſſe di- E
cebat, alterum noſtri, alterum uniuerſi. Principalius autem eſſe bonum uniuerſi, ab il-
lo enim hoc profluere, quam ratione Ariſtoxenes muſicus ab Indis emanaſſe conten-
dit. Indum enim quēdam ait Athenas petŋſſe, Socratiq; colloquentem ab eo qſiuiſſe,
quomodo & qd faciendo philoſophus eſſet. Cumq; Socrates reſpondiſſet. Si quomo-
do uiuendum ſit homini conſideres. Riſiſſe Indum atque dixiſſe, neminē poſſe rectè
humanas res intelligere, qui diuinas ignoret. Vniuerſam igitur philoſophiam Plato
in Phyſicam, ciuilem, & logicam partitus eſt. Hęc Ariſtoteles.

De morali Hebręorum philoſophia. Caput II.

HAnc tripartitam partitionem ſi dililigenter attenderis, multo ante Platonē
Hebræos perſpexiſſe non ignorabis. In primis enim moralem patrem ſum-
mo ſtudio req; magis quàm uerbis amplexus fuiſſe Iudæos conſtat. Finem
enim bonorum beatæ terminum uitę pietatem erga deum arbitrantur, quē
quidem finem præceptis dei conſeruandis, non uoluptate corporum ſecundum Epi-
curum conſequi putabant, neq; tripartita ſecundum Ariſtotelem bona, corporis ſcili-
cet, animæ, & exteriora æquali lance penſabant: nec ignorātiam omnium rerum, quā
nonnulli honeſtiore uocabulo retinentiam appellarunt, multi fecerunt, nec deniq; in F
ipſam animi uirtutem finem poſuerunt. Quid enim ipſa ſine diuina gratia & abſque
pietate ad quietam uitam conferre poteſt, propter quam à ſpe, quam in deo habebāt,
quaſi à fine dependentes deo gratos ſolummodo beatos opinati ſunt. Quia profectò
cum omnium bonorum largitor deus, uitæ fons, & uirtutis origo ſit, ſolus ad beatam
uitam eis ſufficit, qui uera pietate ad ipſum tendunt. Vnde ſapientiſſimus ille Moſes,
qui primus omnium hominum uetuſtiſſimorum uitas Hebræorum conſcripſit, ciuilē
atq; actiuum uiuendi modum narratione hyſtorica docuit. Quam quidem doctrinā
ab uniuerſalioribus ita inſtituit, ut deum cauſam autoremq; omnium, quaſi fundā-
mentum iniecerit, & mundi atq; hominis ortum præ oculis poſuerit. Deinde ab uni-
uerſalioribus ad particularia deſcēdens, priſcorum uirorum uita ad imitationem uir-
tutis ac pietatis eorum lectorem hortatur. Præterea cum legum etiam autor ſumma
cum pietate fuerit, certe patet q̄magnum ſtudium ad corrigendum hominum mores
habuerit. Longum eſſet ſi prophetarum quoq;, qui poſt Moſem fuerunt, uel exhorta-
tiones ad uirtutem, uel dehortationes à uitŋs recenſere uellemus. Quid autem ſi ſapi-
entiſſimi Salomonis Ethicam uellem modo doctrinam traducere? Nam inter alia li-
brum quoq; ædidit, quē parabolarum ſeu prouerbioꝝ propter ſentētiarum breuitatē
appellauit. Sed moralē quidē diſciplinam, uel antequam prima elemēta literarū Græ-
ci cognoſcerent, ſic abſolute perfecteq; re potius quàm uerbis Iudæi retinebant.

De ratio-

A De rationali Iudæorum philoſophia. Caput III.

RAtionalem uero partem non ut Græci cauillationibus & ficta oratione
diſcebant, ſed ipſius ueritatis recte perceptione, quam quidem ueritatem
diuinitus illuminati adinuenerũt. Hac rationali doctrina ab ineunte ęta
te ſacrarum rerum & utiliſſimarum narratione hiſtoriarũ, cantuũ odarũ
rumq́; inertia, compoſitione ęnigmatum quoq; & ſpeculationis allego-
ricæ diſerta elegantiq; oratione ſuos erudiebant. Erant enim legum ſacrarum ac ęni-
gmatum apud ęos expoſitores, quos ſecundarios ſolebant nuncupare. Vnde ſapiens
quoq; Salomon in parabolarũ initio, quaſi cauſam libri hanc eſſe dixit. Vt ſcirent ſa-
pientiã & diſciplinã, intelligerentq; uerba prudẽtiæ, ac ſuſciperẽt eruditionẽ doctrinæ
iuſtitiã, & iudiciũ, & æquitatẽ, ut detur paruulis aſtutia, & adoleſcẽtibus intellectus.
Audiẽs ſapiẽs ſapiẽtior erit, & intelligẽs gubernacula poſſidebit. Animaduertet para
bolã & obſcura uerba, dicta ſapiẽtię, tũ etiã ęnigmata eorũ. Ita negociũ logicę accõmo
datiſſime ad ſapientiã linguãq; ſuã in oĩbus ꝓphetarũ libris, ſi libros diligẽter legeris,
ꝑfecto inuenies. Quod ſi qs linguę ſuæ peritiã habebit, eloquentiſſimos certe multos
eorũ oratores fuiſſe putabit. Sunt eñi etiã apud eos artificioſiſſima carmina, ut Moſi
B cãtus ille magnus, & cẽteſimus decimuſoctauus pſalmus Dauid heroico metro, qd exa
metrũ dr̃, cõponũtur. Sunt alia quoq; trimetra, et tetrametra ſed q̃ ad dictionẽ ptinẽt ele
gãtiſſime grauiſſimeq; iucũdiſſimeq; cõpoſita ſunt. Quæ uero ad ſenſum nulli hoĩm
ſcriptura cõparãda. Dei enim ipſiusq; ueritatis uerba per eos prolata ſunt, quibus pia
doctrina, rerum cognitio, & ſalutaria dogmata continentur. Argumẽtum autem ex-
quiſitę illorum doctrinæ ab impoſitione nominũ capi poteſt, cuius rei Plato Hebręis
teſtimonium præbuit. Nam cum Moſes primus multo anteq̃ philoſophię nomẽ Grę
ci cognoſcerent, innumerabilia de impoſitione nominum dixerit, unde aut natura du
ce, aut dei iudicio nomina eſſe impoſita oſtendit. Plato quoq; non impoſitione nuda,
ſed natura duce cõmode rebus impoſita eſſe nomina docet, idq; Barbarorum autori-
tate confirmaſſe uidetur, Hebræos meo quidem iudicio ſignificans. Non enim apud
alios facile talem obſeruationem inueneris. Sic igitur in Cratilo ſcribit. Nõ eſt illud
nomen, quod aliqui (quoniã ita uelint) rei cuipiam indiderint. Sed rerum quædã con
ditio natura duce apud Græcos & Barbaros nominibus ꝑmittitur. Et progreſſus ali-
quãtulum, ergo ita dignum eſt, inquit, legis quoq; latorẽ rationalis partis ac nominũ
impoſitionis ſciẽtiam habere. Lignarij certe fabri officium eſt, clauum cõmode, ut gu
C bernator iubet, fabricari: aliter eñi clauus inutilis erit. Legiſlator autem nomẽ ita eſt,
inquã. Non ergo uile quidem eſt o Hermogenes recta nominis impoſitio, ſed doctiſſi
morum atq; præſtantiſſimorũ uirorũ. Tum Cratilus recte ais, inquit, duce natura no
mina rebus accõmodata putans, nec quẽuis hoc facere poſſe, ſed illũ ſolummodo, qui
ad naturã rei reſpiciens poteſt ad eam nõ eſt accõmodare. Et poſt multo. Intelligo, in-
quit, plurima Græcos à Barbaris ſumpſiſſe, quæ ſiquis quaſi græca lingua eſſent dedu
cta interpretari uelit, nunquam rebus poterit adaptare. Hæc Plato.

De cõmodiſſima nominum apud Hebræos impoſitione. Caput IIII.

NVnc aũt conſidera, quõ q̃ ipſe uerbo docuit, multo ante Moſes ueluti ſa-
piẽtiſſimus ac eloquẽtiſſimus re ipſa ꝑſtitit. Et formauit inqt deus de hu
mo oẽs feras agri, & oĩa uolatilia cœli, & adduxit ipſa ad Adã ut uideret
qd uocaret ea. Om̃e eñi qd uocauit Adã aĩę uiuẽtis, ipſum eſt nomẽ eius.
Cũ eñi dicat, ipũm eſt nomẽ eius, nihil aliud certe uult dicere, niſi cõueni
enter ad naturã rei nomẽ inditũ fuiſſe. Quod eñi uocatũ eſt inqt, hoc eſt in ipſa natu-
ra. Nã & nomẽ ipſum Adam terrigenã, aut terrenũ poteſt ſignificare. Adam eñi apud
Hebræos humus dicitur, quamuis per tranſlationem rubeam corporeaḿq; naturam
ſignificet, ita terrigenã atq; terrenum, aut corporalẽ hoĩem hac appellatiõe ſignauit.
Sed hoĩem Enos quoq; appellãt, q̃ uocabulo nõ terrenã, ſed rõnalem naturã ſignificãt.

Prope autem ſi uerbum de uerbo latine exprimas, obliuiſcentur Enos denotare uide- D
tur. qualis certe naturalis corpori alligata efficitur. Quod enim uere incorporeum,
diuinum rationaleq; eſt, non ſolum tranſacta recordatur, ſed futurorum propter ſub-
limitatem ſpeculationis habet cognitionem. Quod aũt carni coniunctum eſt, quodq;
magno corporis pondere præmitur, ignorantia obliuioneq; inuolutum recte Iudæo-
rum ſermo Enos, id eſt obliuiſcẽtem appellauit. Ita enim iacet apud quẽdam prophe-
tam. Quid eſt Enos, quod memor es eius, aut filius Adam, quod uiſitas eum? quaſi di-
cat, quid eſt iſte homo? iſte dicam obliuiſcẽs, quod tu, qui es deus, memor es eius, quis
obliuiſcens ſit, aut filius Adam, id eſt terreni hominis. Ita carnalis homo Adam no-
mine, rationalis uero Enos appellatione ſignificatur. Sic Hebræorum ſermo exquiſi-
tiſſime nomina deducit. Plato autẽ hominem, hoc eſt Anthropon græce, à uerbo An-
thrin, id eſt uidere atq; recogitare dici opinatur, ut ſit Anthropos, qui recogitat quæ ui-
dit. Rurſus Hebræi uirum heis uocant. quod quidem uocabulum ab hes, quod ignem
ſignificat, deducitur, ut natura uirilis ignea & calida uerbo exprimatur. Fœminã uero
quoniam à uiro ſumpta heſſa. Rurſus Moſes hebraica lingua cælum firmamentum
appellauit, primum enim poſt incorporalem intellectualemq; ſubſtantiam firmũ ſen-
ſibileq; corpus eſt. Nomen autem dei proprie, ineffabile dicunt eſſe, nec ipſa mente ho- E
minis comprehenſibile. Quod uero nos deum dicimus, heloi uocant, apud eos robur
& potentiam ſignificat, ut ſit nomen dei, quaſi omnipotens. Plato uero deos, id eſt græ-
ce theos, à thein, quod eſt currere dici opinatur, ſtellas enim quæ ſemper mouentur,
deos appellabant. Clarorum quoq; hominum appellationes non fruſtra eſſe poſitas
Plato contẽdit. ita Hectora à Cratim, quod ſolus Troiam ſuſtinebat, Agamemnona,
quia ualde menin, hoc eſt perſeueranter conſtanterq; in rebus permanſit, appellatos
contẽdit: Oreſtem, quia montanus atq; ſilueſter, immanis enim moribus fuit, cæteraq;
ſimiliter accommodare conatur. Nemo autem ita uiolenta moſayca dicere audebit, ſi
didicerit. Cain apud Hebræos inuidiam dici (arſit enim certe ille inuidia fratris) Abel
latine luctum dicere poſſumus, nam quia primus omnium parẽtibus luctum intulit,
hoc nomine ab eis diuina quadam prouidentia fuit appellatus. Quid de Abraam di-
cam, qui cum cœleſtium corporum ſcientia maxime præſtaret, Abraam, id eſt latine
pater ſuperorum corporum uocabatur, cum deus ab his, quæ uidentur ad inuiſibilia
protrahens. Non uocaberis inquit Abram, ſed Abraam erit nomen tuum, quia multo-
rum tegẽtium patrem poſui. Sed longius modo eſſet extraq; propoſitum diligentius
hæc percẽſere. Platonis autem teſtimonium non negligamus aſſerẽtis nonnulla no- F
minum diuina quadam poſita uirtute eſſe. Magno inquit ſtudio in ponendis nomini-
bus uigilandum eſt, quamuis nonnulla eorum diuiniore quadam, quàm hominũ uir-
tute indita eſſe uideantur. Verum quod ipſe paucis uerbis dixit, id Hebræorum ſcriptu-
ra, ac primus omnium Moſes ipſius Abraam, Iſaach, & Iſrael nominibus re ipſa diui-
nitus factitatum edocuit. Riſus enim Iſaach interpretatur, ineffabilis ſcilicet gaudij,
quod pijs daturum ſe deus pollicitus eſt, ſymbolum gẽtes. Huius quidem filius Iacob
Iſrael à deo appellatus eſt, ab actiua uita ad contẽplatiuam uidelicet tranſlatus, Plan-
tator enim Iacob interpretatur, quaſi uirtutis certamina peragẽs atq; percurrẽs. Iſra-
el uero uidẽs deum dicitur, qualis certe contemplatiui hominis mens atq; intellectus
eſt. Non eſt opus longiorem eſſe omnia percurtẽtem. Cuncta enim apud eos nomina
ad unguem rebus accommodata ſunt, uſq; ad ipſa prima literarum elemẽta, quorum
quidem nomina quid græce uelint, nec ipſe Plato adinuenire unquam poterit, cum Iu-
dæorum etiam pueri, ſi forte interrogarẽtur quid alpha, quod ipſi Aleph dicunt ſigni-
ficat, confeſtim diſciplinam reſpondebunt. Betha uero, quod ipſi beth uocant, domũ,
ut ſenſus ſit domus diſciplina, ac ſi quis diceret diſciplina atq; doctrina quædam œco-
nomiæ ac diſpẽſationis. In cæteris quoq; omnibus hoc ipſum inuenies, ut in ſuperiori-
bus latius dictum eſt. Quatuor quoq; uocales ad unum collatæ ineffabile atq; arcanũ

dei no-

A dei nomen illis uocabulis contineri uulgo apud eos fertur, quod Græcorum etiã ali-
quis ab Hebræis ſcilicet doctus,his carminibus ſignificauit.

Inuictum magnumq́; deum nil molis habentem.
Corpore,cunctorum hominum rerumq́; parentem
Dulciſona extollunt ſeptem me carmina uocum,
Ex ſeptemq́; meum conſtat uocalibus ipſum
Compoſitum,miro ſignorum fœdere nomen.
Aſt æterna chelys,ego ſum,quæ montibus acta
Cœlorum dulci reſono modulamine cantus.

Quid plura? ipſum quoq; gentis nomen à nomine heber deductum eſt,quod tranſitũ
& tranſeuntem lingua eorum ſignificat.Ita ipſa gentis appellatione à terrenis ad cœ-
leſtia tranſire, & à uiſibilibus iſtis ad inuiſibilia cognitionemq́; creatoris migrare ad-
monentur.unde priſcos illos, qui creatori deo uera inhærebant pietate, hebræos ap-
pellarunt. Quid oportet plura erogentem immorari, cum apud eos exquiſitiſſime
accommodatiſſimeque rebus nomina impoſita ſint. Qua ex re maxime ſummam ra
tionalis partis doctrinam habuiſſe demonſtratur, cum etiam ſecundum Platonem.
B non cuiuſuis, ſed ſapientis ſummeque dialectici uiri ſit, rerum naturæ apte nomen
accommodare.

Sequitur nunc,ut quomodo in phyſicis ſentiebant Hebręi oſtendamus.

De Phyſica parte ſecundum Hebræos. Caput V.

HAec igitur pars etiam apud eos intellectualium inde corporaliumque re-
rum contemplationem, & ſenſibilium phyſiologiam diuiſa recte à prophe-
tis non coniectura,nec mortalium aliquo,ſed ſancti ſpiritus gratia docente
habebatur.Mirum enim in modum,cum opus ſit nonnulla phyſica in libris
ſuis ſcripſiſſe,ipſos uidemus hinc multa illis futura ꝓdicta,multa de uniuerſi conſtitu-
tione,multa de animalium natura,multa de plantis naturaliter expreſſa. Moſes autẽ
in ueſtiendo põtifice lapidibus quorum ſcilicet uirtutes optime perceperat, nõ abſq;
cauſa utitur.Salomon etiã ſummus phyſiologus fuiſſe à ſcriptura perhibetur. Locu-
tus eſt enim Salomon,inquit,tria milia parabolas,fueruntq́; odæ ipſius quinq; milia,
locutusq́; eſt de lignis à Cedro,q̃ eſt in Libano uſq; ad Iſopum,q̃ à muris progreditur,
& locutus eſt de pecoribus & uolatilibus cœli,& ſerpẽtibus, & piſcibus:& confluebãt
uniuerſi audire ſapientiam Salomonis. Hac ratione cõmotus, qui librum ſapientiæ
C perſonæ ſuæ inſcripſit.Ipſe enim mihi dedit horum,q̃ ſunt ſcientiam, ait ueram ut ſci-
entia,diſpoſitionem orbis terrarũ,uirtutem elementorum,initium,finem,& medieta-
tem temporum,ipſorum temporum permutationes atq; uiciſſitudines,ſtellarum cur-
ſus,anni uolutiones,naturas animalium,& iras beſtiarum,uim uentorum,&cogitati
ones hominum,differentias plantarũ,& uirtutes radicum,& quæcunq; ſunt abſcondi
ta & inuiſibilia cognoui:Omnium enim artifex ſapientia docuit me. Idem rurſus flu-
entem corporum ſubſtantiam oſtendens in Eccleſiaſte ait:Vanitas uanitatum, & oĩa
uanitas. Quid habet amplius homo de uniuerſo labore ſuo, quod laborat ſub ſole?
Et ſubijcit: Quid eſt quod fuit? ipſum quod futurum eſt. Quid eſt quod factum eſt?
ipſum quod faciendum eſt.Nihil nouum ſub ſole,cæteros quoq; ſi diligenter percur-
ras,non expertes naturalis doctrinæ comperies,nec de plantis omniumq́; animantiũ
naturæ ſolummodo, uerumetiam de cœlo,ac ſtellis magnam peritiã habuerunt.Nõ
enim paruam in libris eorum inuentionem de Vrſa & Pleiade, de Orione atq; Arctu-
ro, quem Græci Booten appellant fieri,uidemus. Ad hæc de origine mundi, de omni
mutatione,alterationeq́; rerum,de animæ ſubſtantia, de rationalium omnium natu-
ra,de uiſibili atq; inuiſibili creatura,de uniuerſali prouidentia, ac præcipue prima re-
rum omnium cauſa,de cæteriſq́; omnibus, quæ ſola mentis inſpectione comprehen-
duntur,ita tractarunt, ut ſi Gręci uoluiſſent,ac potuiſſent,tamq̃ iuniores uetuſtiſſimã

eorum

eorum doctrinam in omnibus ſequi, nulla profecto in re fundamentis eorum iactis D
erraſſent. Sed phyſiologiam duplicem eſſe, ut diximus, non ignorantes, eam quidem
partem, quæ de ſenſibilibus eſt, nõ omnino offerendam arbitrabantur, præter neceſſa-
rias quaſdam eius partes, utputa non caſu factum eſſe uniuerſum, nec temere circum-
ferri, ſed deo antore uirtuteq́ illius ineffabili gubernari.

De intellectuali Hebræorum phyſiologia. Caput VI.

DE intellectualibus autẽ quia ſunt, & quæ ſunt, quo ordine, qua uirtute, quo
diſcrimine diſſeparentur, quantum ſcire oporteat ad bene uiuendum, pieq́
ſentiendum per ſacratiſſimam ſcripturam omnibus, qui audire uolunt tra-
ditum eſt. Profundum autem atq́ occultum rerum iſtarum ſenſum in arca-
nis reliquerunt, ut ij uidelicet quęrant, qui hæc perſpicere atq́ diſcere digni ſunt. Pla-
to autẽ in intellectualibus etiam atq́ in incorporalibus, ſiue ab illis didicerit, quando
in Aegypto fuit, ubi multi Hebræorum Perſis regnantibus iterũ à patria expulſi, exu-
labant, ſiue à ſeipſo intellexerit, ſiue à deo talem cognitionem habuerit, Moſem He-
bræorumq́ poetas ſecutus uidetur. Deus enim inquit ipſis manifeſtauit, cuius inuiſibi-
lia creatione mundi creaturis intellecta conſpiciuntur, æternaq́ ipſius uirtus atq́ diui- E
nitas, ut excuſari nõ poſſint. Quod ita eſſe uerbis ipſius Platonis probatur, nam cum
ex perſona dei Moſes ſcripſerit, Ego ſum q ſum, ſic dices filijs Iſrael. Qui eſt miſit me
ad uos. Quibus uerbis aperte ſoli deo eſſe attribuit. Cumque ut diximus, Salomon
futurum eſſe quod fuit, & ſaciundum quod factum eſt, nec nouum aliquid eſſe ſub ſo-
le, unde dupliciter ens partiri uidetur. Nam aliud immortale, incorruptibile, ſtabileq́
natura intellectuale incorporaleq́: aliud in fluxu mutationeq́ ſemꝑ eſſe determinat,
& ut breuiter colligam, cum ad unum cuncta Iudæi principium referant, unumq́ eſſe
abſq́ ortu, quod uere atq́ proprie appellant ens, corporalium omnium atq́ incorpo-
ralium cauſam. Vide quomodo nõ ſolum ſenſum, uerumetiam uerba ipſa Plato ex-
preſſit. Quid eſt inquit q̃d ſemꝑ eſt ortũ nõ habẽs? & quid q̃d ſemꝑ fit, eſt aũt nunq̃? Il-
lud certe mẽte ac rõne ꝑcipitur, eodẽ ſemꝑ ens modo, hoc uero irrationali ſenſu cõprę-
henditur, & ortum occidit, ureq́ & ſtabiliter nunquam ens eſt, ita quod à Moſe bre-
uiter dicitur, percunctationibus latius explicauit. Sibi enim ipſi reſpondet, dicens men-
te ac tatione cõpręhendi. Illud uero Salomonis, quod fuit ſcilicet, quodq́ futurum eſt
per ortum & occaſum expreſſe, quibus ſubijcit. Hæc enim omnia erat ſcilicet, ac erit,
temporis partes ſunt, quæ nõ recte ad æternam ſubſtantiam transferimus, cui eſt ſo- F
lummodo uere accommodatur. Erat autem & erit, fluentibus ſolum uere adaptatur.
Nam quod ſemper eodem ſe habet modo cum incorruptibile ſit atq́ immobile: nec ſe
neſcit tempore, nec ſuiſſe ant ſore uere dicitur, nec aliquid eorum, quę ſenſibilibus ac-
commodantur, recte illi adaptatur. Species enim iſtæ ſub tempore ſunt, quod æter-
nitatem circulari ac ordinato motu imitari uidentur. Verum, ne quis male me forſan
Platonis uerba intelligere ſuſpicetur, à præclaro Pythagoreorũ Numenio huius rei
probationem aſſumam, qui ſic in ſecundo uolumine de bono ſcriptum rellquit. Age
igitur inquit quãtum poſſumus proxime ad ipſum ens accedamus, dicamusq́ ipſum
ens nec unquam non fuiſſe, nec unquam non ſuturum, ſed eſſe in determinato pręſen-
ti tempore ſolum. Quod quidam præſens ſic intellectum, æternitatem appellamus.
Præteritum enim tempus præterijt iam, & non eſt, futurum uero nondum eſt, ſed uen-
turum uidetur. Quare ſi præteritum atq́ futurum ipſi enti accommodabitur, impoſſi-
bile quoddam euenit idem eſſe uidelicet, & nõ eſſe: Tranſit enim quod fuit, & nõdum
peruenit, quod futurum eſt. Ipſum autem ens eſt, erit ergo & nõ erit. Ipſum autem ens
uere eſt, nec localiter unquam mouebitur nec enim ſurſum, aut deorſum, nec ante, aut
retro, nec ad dexteram, aut ſiniſtram, nec circa medium mouebitur. Satis ergo ipſi con-
uenit, quoniam eodem modo ſemper ſe habet. Et poſt pauca. Dicam, nec me quiſpiã
derideat, incorporeæ rei nomen ſcire contendentem. Eſt enim nomen eius eſſentia &

ens, nec

A ens,nec enim factum eſt,neq; corrumpetur,nec motum ullum ſuſcipit. Simplex prę̨te-
rea eſt atq; incommutabile in una eademq; ſimpliciſſima idæa cõſtitutum,nec uolun-
tate ſua,nec ab alio cogi poteſt, ut ab identitate ſua recedat. Plato quoq; in Cratillo
ait,ſimilitudine rerum nomina eſſe imponenda. Sit ergo nomen intellectualis incor-
poreæ æternæq; ſubſtantię ipſum ens. Hæc maioris cuiuſdam inuenta fuiſſe puto, po
tentioris uiri quam Plato fuit, utputa Pythagoræ. Plato quoque dicit. Quid eſt quod
ſemper eſt,& ortum non habet? & quid quod ſemper fit,eſt autem nũquam? Illud cer
te mente ac ratione percipitur, hoc irrationali ſenſu & ęſtimatione comprę̨henditur.
factumq; tranſijt,& uere ſtabiliterque nunquam ens eſt. Percunctatus igitur quid ſit
ipſum ens,abſq; origine ipſum eſſe reſpõdit,mutatur enim quod oritur, quod autem
mutatur,æternum eſſe non poteſt. Deinde progreſſus aliquantulum ſubijcit. Si ergo
ipſum ens æternum atq; mutabile eſt,nec exit unquam à ſeipſo, ſed eodẽ modo ſemp
ſe habet,hoc profecto eſt,quod mente atq; ratione percipitur. Corpus autẽ fluit. cũq;
tranſierit,non eſt. Quare hoc eſt, quod ſenſu atq; æſtimatione percipitur, utq; popu-
lo dicit ortum occidit,ureq; nunquam ens eſt. Hæc Numenius. Non iniuria ergo di-
xiſſe ipſum fertur,quis enim eſt Plato quam Moſes Attice loquens.

B De Ei uerbo græco ex Plutarcho. Caput VII.

TV autem conſidera, quomodo & Moſaicæ Theologiæ, & alijs etiam uer-
bis,quibus deus à ſcriptura dicere introducitur. Ego ſum dominus deus ue
ſter,& non ſum mutatus. Et prophetæ illi qui dicit: Tu autem idem ipſe es,
& anni tui non deficient. Cõſidera igitur,ſi Plutarchus in libro,in quo ſen-
ſum Ei uerbi græci,quod in Delphici templi Prophylęis ſcriptum erat, quodq; aut ſis,
aut es latine ſignificare poteſt, his quæ diximus conuenienter exponat. His uerbis nõ
numerum, neq; ordinem, nec coniunctionem aliquam, nec aliud aliquid imperfectũ
ea dictione ſignificari exiſtimo, ſed perfecta quædam ad ſalutantem deum mihi re-
ſponſio uidetur una cum uoce ad diuinæ uirtutis memoriam reſpondentem conuer-
tens,In eodem enim loco ſcriptum eſt: Cognoſce te ipſum,quod deus ad accedentes ſa
lutando conclamat,ac ideo uiciſſim nos reſpondentes dicimus ei,quod eſt es, per quã
uocem quaſi uerã & ſoli deo accõmodatam ſalutãti dei reſpondemus. Nobis eñ ue-
re eſſe accõmodari non poteſt. Natura eñ noſtra inter ortũ & mortẽ conſiſtens,inſta-
bilis quædam & quaſi phantaſtica eſt,nam ſi mentem collegeris, ac ipſam cõprehen-
dere omnino uolueris,quemadmodũ aqua manibus hauſta, quanto magis prę̨mitur,
C tanto citius defluit. ſic mutabilia cuncta, quãto magis ratio perſequitur, tanto magis
amittit. Cum enim omnia ſenſibilia in fluxu ſint, continue fiunt atq; corrumpuntur,
nec eadem unquam permanere poſſunt. Fluuium autem eundem bis intrare ſecundũ
Heracletum impoſſibile eſt. Quare nec mortalem ſubſtantiam, ſi iterato conſideres,
eãdem habitu eſſe dices,ſed mirabili cõmutationis uelocitate modo diſſipatur,modo
contrahitur, imo uero non recte dixi modo & modo, cum ſimul aliud aſſiſtat, aliud
perdat,& aliud habet ab ea. Ita nunquam ad eſſe peruenire poteſt: nunquã eñ genera
tio eius ſtat,ſed embryo à ſpermate,deinde infans,puer,adoleſcens,uir,ſenex, decrepi-
tus,ac quibuſlibet primis corruptis ætatibus,ad nouas ueniens, tandem omnino mo-
ritur. Ridiculoſi ergo ſumus homines unam timentes mortem, qui multotiens iam
mortui ſumus, & ſæpius moriemur. Nõ enim extinctio ignis, aeris ſolummodo gene
ratio eſt,ut Heraclitus dicebat. ſed apertius hoc ipſum in nobis quoque uidetur. Cor-
rumpitur enim iuuenis in uirum,uir in ſenem, puer in iuuenem, infans in puerum, &
qui heri fuit in eum qui eſt hodie,quique hodie eſt,in craſtinum, manet autem nullus
idem. Nullus enim eſt idem, ſed in uno momento circa phantaſmata unum, & com-
munem materiam influentem ac refluentem omni momento commutamur. Quo-
modo enim ſi ſumus idem alijs, nunc qui antea gaudemus? Alia modo amamus atq;
odimus. Alia laudamus atque uituperamus, alijs uerbis utimur, alijs paſſionibus mo

uemur,non eandem figuram,non eandem de rebus ſententiam habentes? Non enim D
poſſibile eſt ſine commutatione alĳs nunc quam antea commoueri, nec qui alĳs atq;
alĳs mutatur idem profecto eſt. Quod ſi idem non eſt nec eſt,ſed fluit continua muta
tione, ſenſus autem ignorantiæ ipſius entis fallitur, & eſſe putat quod non eſt, quid
igitur uere ens eſt? quod æternum eſt, quod ortum non habet, quod incorruptibile,
quod nullo tempore mutatur. Mobile namq; tempus eſt, & mobili materia coniun-
ctum,fluit ſemper,& quaſi corruptionis atq; generationis uas nihil retinet. Vnde pri
us atq; poſterius,& fuit & erit, nihil omnino ſunt. Quod uero ex tempore eſſe uide-
tur,quod adeſſe dicimus,& nunc dicimus, hoc ipſum tanquã fulgur uelociter trãſit.
Quare cũ tempus menſura ſenſibilium ſit,cumq; ipſum nunquã ſit, apte dicemus ipſa
ſenſibilia nunquã permanere,nec entia eſſe,ſed gigni atq; corrumpi ſecundum menſu
rantis naturam. Erat igitur & erit,ipſi enti accõmodari non poſſunt. Tranſitum enĩ
hæc & mutationẽ rei ſignificant.Deus autem,ſi fas eſt dicere, nec eſt in tẽpore aliquo,
ſed in æternitate immobili,cuius nihil prius,nihil poſterius, nihil futurum,nihil præ-
teritum eſt:ſed cum unus ſit ens, in uno nunc illud quod eſt ſemper,repleuit. Solum
igitur ipſe eſt uere ens,q̊d nec fuit. nec futuꝝ eſt,nec incœpit, nec ceſſauit, & ſic ipſum
colere ac ſalutare oportet,aut certe ita intelligẽdum eſt, quẽadmodum nõnulli priſco E
rum dicebant,& pro es accipiẽtes,& unum ſupplẽtes, ut ſit,tu ſolus unum es. Non enĩ
multa deus eſt,ut ſinguli noſtrũ ex innumerabilib⁹ fere compoſitis:ſed unum eſt uere
ens.Diuerſitas enĩ cum differentiam in ente faciat,in ortum non entis peruenit.

Quod Deus ineffabilis ſit. Caput VIII.

PRæterea cum Moſes omneſq; prophetæ ineffabilem rem intellectuq; ſo-
lum perceptibilem deum eſſe doceant. Huiuſq; rei ſymbolum ſcriptum
apud eos quatuor uocalibus nomen dei feratur, quod proferre nõ poſ-
ſunt.Conſona his enĩ Plato in magna epiſtola dicit:Fabile,inquit,nullo
modo eſt,ſed ex multa inheſiõe inhærẽtiaq;,ut ita dixerim,circa rẽ ipſam
& uitæ & integritate repente, quaſi ab igne accenſum lumen animo innaſcitur, quod
ſeipſum alit. Hoc quidem lucis exemplum multo prius ante Platonem Hebræorum
propheta protulit dicens:Signatum eſt ſuper nos lumẽ uultus tui domine,dediſti læti
tiam in corde meo.Et rurſus:Et in lumine tuo uidebimus lumen.

Quod Deus unus eſt. Caput IX.

MOſes unũ eſſe ſolummodo deum docuit. Audi enim dicit Iſrael:Domi-
nus deus tuus unus eſt. Plato quoq; in Timæo, cœlum unum, & deum F
unum eſſe dicit his uerbis. Vtrũ igitur recte unum cœlum eſſe dicimus,
& deũ unũ eſſe dicimus, an multos innumerabileſq; dicere rectius erat?
Vnum,inquit,certe ſiquidẽ ad exemplar creatum eſt. Quod enim intel-
lectiua continet animalia,duplicatum eſſe non poteſt. Qui & ſi ſecundum alioꝝ con-
ſuetudinẽ plures nonnunquam eſſe deos dicere uideatur, ab epiſtola tamẽ ad Diony-
ſium,ubi deorum nomẽ earum epiſtolarum facere principium dicit, quas negligẽter,
& ad gratiam aliorum non ex animi ſui ſententia ſcripſerit, ab unius uero dei nomi-
ne illas incipere,quas ſtudio ſuis ædidit, aperte patet unum deum putaſſe. De ſigno,
inquit,epiſtolarum, quas cum ſtudio mitto, & quas non recte arbitror te meminiſſe.
Aduertendum autem eſt tibi diligenter,quia multi à nobis literas petunt,quos repel-
lere non poſſumus.Cum ergo ſtudio,& ex ſentẽtia ſcribimus animi,deus principium
epiſtolæ præbet.Cum autem non,non deus ſed dĳ. In legibus uero à priſcis id ſe didi
ciſſe his uerbis oſtendit. Deus igitur,ut à priſcorum ſermone accepimus, cum princi-
pium,finem,& medium rerum omnium contineat, recte omnia natura perfectus de-
terminat,cui ſemper adhæret iuſtitia ſeuera ultrix eorũ, qui diuinam legem contem-
nunt,quã qui ad beatitudinẽ erigitur,humiliter ſeruat. Si quis aũt, arrogantia elatus,
pecunĳs,aut dignitatibus effertur,uel fortuna corporis, & iuuentæ amentia incenſus,

animum

A animum deturpat,& quaſi nullo principe ac duce in..geus, ipſe alijs poſſe ſe præeſſe
arbitratis derelictus à deo,uniuerſa cũ ſodalibus ſuis perturbat, & multis magnus q
dem uidetur,breui autem diuinitus deiectus,ſeipſum domum, patriamq; ſuam ſimul
euertit.Hæc Plato. Tu autem quod dixiſti,dixit principium,finem,& medium rerum
à deo contineri illi prophetico conferas.Ego deus primus,ego etiã poſt hęc. Quod ue
ro natura perfectus determinat dixerit illis ſimiles rectitudines ſciuit facies eius.Qui
autem dicit iuſtitiam deo adhærere ultricem eoꝝ,qui diuinam negligunt legem, illi
cõſentaneum.Iuſtus dominus,& iuſtitiam dilexit.Et mihi uindictam, & ego ulciſcar
dicit dominus.Quod humiliter deo adhæret,qui ad beatitudinem erigitur,illi cõpar
eſt.Poſt dñm deum tuũ ambulabis.& deniq; quod à deo derelinquatur, q arrogantia
effertur,illi om̃ino quadrat.Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem gratiam præbet.
Et lætitia impioꝝ caſus ſingularis.Sed hæc quidem de uno deo dicta ſufficiant.

De Verbo. Caput X.

NVnc de unigenito filio dei,quem uerbum dominum & deum ex deo He-
bræorum ſcriptura eſſe denotat,dicendum eſt. Moſes igitur apertiſſime
domini appellationẽ bis poſuit dicens.Et pluit dominus à domino ignẽ
B & ſulphur, ubi bis quatuor uocalium ineffabilem concurſum, quo in-
effabile nomen dei ſignificatur, cõſcripſit. Et Dauid quoq; & propheta
& rex Iudæorum in pſalmis ſcripſit.Dixit dominus domino meo, ſede à dextris meis.
Quomodo em̃ à dextris domini dominus ſedet,niſi duas pſonas intelligamus? Quã
quidẽ rem alibi apertius dicit,Deũ om̃ipotentẽ & creatorem oĩm eſſe dextris aſſiden-
tem patris declarãs. Verbo, inquit, domini cœli firmati ſunt. Saluatorẽ quoq; ipſum
omnium,qui eum ſuſcipiunt, his uerbis oſtendit. Miſit uerbum eius, & ſanauit eos.
Filius autem eius Salomon,uocabulo ſapientiæ pro uocabulo uerbi uſus,hæc ex per-
ſona ipſius ſapientię dicit.Ego ſapientia conſiliũ atq; cognitionem fabricata ſum.Et
poſt pauca.Dominus poſſedit me in initio uiarum ſuarum anteq̃ quicquam faceret à
principio.Ab ęterno ordinata ſum, & ex antiquo antequam terra fieret.Nec dũ mon
tes graui mole conſtiterant,ante colles ego parturiebar. Quando præparabat cœlos
aderã.Et alibi.Eſt in illa ſpiritus intelligẽtiæ,ſanctus,unicus,multiplex,ſubtilis, mo-
bilis,diſcretus,incoinquinatus,omnem habens uirtutẽ,omnia proſpiciens,per intelle
ctuales omnes ſpiritus mundos atq; ſubtiles ingrediens. omnibus enim mobilibus,
mobilior eſt ſapientia,tranſit autem ingrediturq; per omnia propter munditiam.Va
C por enim uirtutis dei,& emanatio gloriæ omnipotẽtis ſincera, & ideo nihil inquina-
tum in illa incidit.Fulgor enim eſt lucis æternæ, & ſpeculum immaculatum dei maie
ſtatis,& imago bonitatis illius, attingit autem à fine uſq; ad finem fortiter, & diſpo-
nit omnia ſuauiter.Hæc à priſcis Iudæorum autoribus modo ſufficiant. Phylonẽ etiã
audias,quamuis non recte in omnibus: dilucidius tamen hęc ita exponentem, ut iure
quis credere poſſit nõ alium eſſe ſcripturæ ſenſum q̃ Eccleſia prędicat. In libro em̃ quẽ
inſcripſit,quod peiora ſoleant melioribus inſultare his uerbis uſus eſt. Decet omnes,
qui ſcientiam quærunt, ad deum patrem mentem erigere.Si uero nequeunt ad imagi
nem,ſaltem eius ſcilicet uerbum ſacratiſſimum.Item in eodem. Et ſi nondum aliquis
filius dei appellari dignus eſt, ſtudeat tamen ad primogenitum eius uerbum angelis
omnibus antiquis,& quaſi principem angelorum in ultionem ſequi. Origo em̃ & de-
us,& uerbum,& imago,ad quam homo creatus eſt,& Iſrael Iudæus appellatur.Qua-
re paulo ante profuſior ad laudes eorum ſui dicunt, omnes nos unius hominis filios
eſſe.Nam & ſi nondum digni ſumus exiſtimari dei filij, ſumus tamen perpetuæ ima-
ginis eius uerbi uidelicet ſacratiſſimi.Dei enim imago eſt uerbum antiquiſſimũ. Per-
cepimus etiam à quodam Moſi ſodalium dictũ eſſe.Ecce homo,cui nomen eſt oriẽs,
noua iuauditaq; appellatio,nec rei conueniens, ſi ex anima & corpore hoiem dici pu
tabis.Sin uero incorporalem illum, q diuinam habet formã intelliges, cõmodiſſime

orientis nec nomine appellatus eſt. Hunc enim primum filium pater omnium oriri fe- D
cit,quē alibi primogenitum nominauit. Filius quoq; patris uias imitatus,& ad primi
tiua illius exemplaria reſpiciens,ſpecies rerum formauit. Nunc Platonem audiamus,
qui huiuſmodi uerbis in Epimenide uſus eſt. Laudem autē non quidem,alij anno,alij
menſe,alij nullo in tempore,in quo polum ſuum tranſcurrit mundum. Vna efficiens,
quē uerbum illius ordinauit,quod rerum omnium eſt diuiniſſimum. Et in epiſtola in
tres ſibi amiciſſimos,Hemiam dico,Horaſtum, & Coriſcam his uerbis cautiſſime ſa-
cratiſſimū hoc dogma illis commēdauit. Hanc,inquit, epiſtolam ōnes tres una lege-
tis,uel ad minus duo communiter, toties quoties poteritis. Oportet enim uos uti hac
lege iureiurando confirmata diligentia eleganti,& ſtudio eiuſq; forore doctrina, ut
per deū principem omnium præſentium & futurorum,& per patrem & cauſam prin-
cipis & dominū iuretis. Quæ ſi recte philoſophātur,clare quantū homini contingere
poteſt cognoſcemus. Nonne tibi uidetur Plato Hebræorū ſcripturis inſudaſſe? Vnde
namq; ipſe quem ab Hebræis diſcere poſſet, patrē & dominū deum appellare,ac deū
principis & domini patrē nominare. Aut quis unquā apud Græcos à diuiniſſimo uer
bo mundum dixit eſſe ordinatum? Quod ſi Platonicorū teſtimonio philoſophi ſen- E
tentiam confirmari cupis. Plotinum audi, quid in eo libro dicat, quem de tribus hy-
poſtatibus,à quibus omnia principium habent,inſcripſit. Mundum,inquit, hunc ſen-
ſibilem, ſi quis admiratur magnitudinem, pulchritudinem, & perpetui motus ordi-
nem conſiderans,& deos qui ſunt,in eo alios uiſibiles,alios inuiſibiles, dæmonas eti-
am animalia, plantas, cæteraq; omnia ad primitiuum exemplar mente aſcendat, &
ibi cuncta intellectualia contempletur,eorumq; omnium æternam mentem atque ſa
pientiam præſidentem. Et paulo poſt ſubiungit dicens: Quis igitur hunc genuit? ille
ſimplex ſcilicet,qui ante hunc eſt,qui cauſa eſt,ut ille ſit, & tantus ſit, qui numerum fa
cit. Non enim numerus primus eſt, ante dualitatem enim unum eſt:deinde dualitas
eſt ab uno nata. Et progreſſus aliquantulum addit. Quomodo igitur,& quid intel-
ligendum eſt circa illud, quod ſtabile manet? Splendorem ſcilicet ex illo, ex illo au-
tem manente:ſicut ſplendentem lucem ex ſole, ita ex eo ſemper profluentem. Ex ma-
nente autem uniuerſa etiam quæ ſunt, ab ipſo inquam manente progrediuntur,& ab
eius uirtute ſubſtantia eorum neceſſario dependet. Imago igitur primitiui eſt, unde
nata eſt. Sic Ignis caliditatem ſuam & nix frigiditatem non in ſe ſolummodo cōtinet,
ſed extra etiam produxit,maxime autem quæ odorem emittunt,iſti rei teſtantur, quę F
donec ſunt,emittunt quidem circa ſe, quo qui propinqui ſunt perfruuntur, omnia eti-
am quæ perfecta ſunt, generāt. Quare quod ſemper eſt,& ſemper perfectum eſt, ſem-
per generat,& quod ex eo generatur perpetuum eſt, quamuis & minora etiam quàm
ipſe ſit generat. Quid igitur oportet de pfectiſſimo dicere, aut de maximo poſt illud,
maximum autem & ſecundū poſt illud intellectus eſt,intellectus eīm intelligit,& eget
illo ſolummodo, illud autem hoc nō eget, & quod à ſummo intellectu natum eſt,in-
tellectus eſt. Melior autē omnibus intellectus eſt, quoniā omnia poſt ipſum. Et poſt
pauca. Amat autem omne,quod genuit,& maxime quando ſola ſunt generans & ge-
neratum. Quando autem etiam optimum eſt, illud quod genuit neceſſario cum illo
ſimul eſt,ut in eo ſolummodo,quod alius eſt,ſeparetur. Imaginem enim illius intelle-
ctum eſſe dicimus,& progreſſus ſubijcit. Idcirco etiam Plato, terna omnia eſſe circa
regem dicit,primū circa prima. Deinde circa ſecunda, & tertio eſſe tertia. ipſam quo-
que cauſam rerum patrem habere dicit, cauſam rerum intellectum appellans. Crea-
torem enim intellectum eſſe cenſet, & ab hoc animam eſſe creatam in illo cratere. Cū
igitur cauſa intellectus ſit ipſum bonum,quod ultra intellectum,& ultra ſubſtantiam
eſt,patrem eius appellat. Multis autem in locis ipſum ens, & intellectum ipſum idæ-
am nominat. Cognouit igitur Plato ex ipſo bonum intellectum eſſe, ex intellectu
uero animam, & ſermones hos non eſſe inanes, nec modo, ſed à priſcis temporibus
non ita

A non ita explanate dictos, poſteriores autem ſermones expoſitionis pacto eſſe factos.
Teſtibus uero, quod hæc opinio priſca ſit, ſcriptis ipſius Platonis utemur. Hæc Plotis-
nus. Numenius etiam in libro de Bono, his uerbis utitur. Qui de primo atq; ſecundo
deo quicquam intelligere gliſcit, ſingula prius ordine diſtinguere debet, aliter enim
ſui ſtudij theſaurum effundit, quod ne patiamur deo huius orationis duce inuocato,
ut cogitationis noſtræ theſaurum eliceat incipiemus. Orandum autem prius eſt, de-
inde diſtinguēdum. Deus primus quidem, cum in ſemetipſo ſit, indiuiſibilis ac ſimplex
eſt. Deus autem ſecundus & tertius unus eſt, & materiæ, quæ dualitas eſt inhærēs unit
eam, quamuis diſſeparetur ab ipſa, quę tota cupit & fluit. Et poſt pauca. Nec eñ opor
tet, inquit, deum primum creare, ſed creantis dei patrem eſſe. Et progreſſus aliquantu
lum. Primum, inquit, deum regem omnium ab omni opere ceſſare oportet. Creatorē
uero deum omnia gubernare dicimus, à quo interiora mens mittitur ad omnia, quæ
ad communicationem illius ordinata ſunt. Cum igitur ad nos conuerſus deus reſpi-
ciat, nos tum ipſius radijs ſit, ut uiuamus, corpora quoque alantur ac uiuant. Cum ue
ro in altitudinem ſuam deus ſeipſum conuertat, tunc corpora quidem extinguuntur,
mens uero uiuit uita beatiore. Iſta illis pſalmiſtæ ſimilia ſunt. Quā magnificata ſunt
B opera tua domine, omnia in ſapientia feciſti, impleta eſt terra poſſeſſione tua. Oñia
à te expectant, ut des illis eſcam in tempore. Dante te illi colligent, aperiente te manū
tuam omnia implebuntur bonitate. Auertente autem te faciem turbabuntur, auferes
ſpiritum eorum & deficient, & in puluerem ſuum reuertentur. Emitte ſpiritum tuum
& creabuntur, & renouabis faciem terræ. Quid enim hæc ab illis differunt, cum philo
ſophus afferat. Reſpiciente deo uiuunt ipſius radijs animalia, cōuerſo autem in ſuam
altitudinem extinguuntur. Cum rurſus ſalutari doctrina ſaluator noſter prædicet.
Ego ſum uitis & pater meus agricola eſt, uos palmites. Audi quomodo Numenius cō
ſentanea iſtis ſcripſit. Quemadmodum, inquit, agricolę ratio quædam eſt ad plantas
relata, hoc modo ſe habet primus deus ad creatorem. Primus enim cum ſemē omnis
uitæ ſit res omēs ſeminat. Creator uero plantat & diſtribuit: transfertq; ad ſingulos
nos, quæ inde iacta ſunt. Et aliquantulum progreſſus, ut oſtendat quomodo ſecūdus
deus à primo eſt. Res quidem humanæ, inquit, ab eo qui dat, ad accipientem tranſeūt,
diuinæ uero à deo dantur, & ab eo non abſunt, quale quid ſcientia eſt, quam qui acci-
pit, melior factus eſt, qui autem dedit, nihil amiſit. Lucerna etiam ab alia lucerna ſic
accenditur, ut prima non extinguatur. Materia enim alterius ab igne alterius accendi
C tur. Sic & ſcientia non recedit à dante, & tamen in accipientem trāſiuit. cuius cauſa hu
mana non eſt. Subſtantia uero quæ ſcientiam habet, idem eſt apud deum dantem &
apud accipientem. Idcirco Plato quoq; à Prometheo in homines magno quodā ſplen
dore ignis ſapientiam ueniſſe affirmat. Et poſt pauca. Alia, inquit, primi dei uita eſt,
alia ſecundi, primus enim ſtat, ſecūdus autem mouetur, & primus in intellectualibus,
ſecundus in intellectualibus & ſenſibilibus. Nec mireris de his uerbis: mirabilius enim
illud eſt, quod modo dicam. Nam ſtatum etiam primi motus aſſero eſſe innatū, à quo
uniuerſi ordo, ſtatusq; ſempiternus & ſalus in res omēs transfunditur. Idem in ſexto.
Nam quoniam nō ignorabat Plato, creatorem ab hominibus ſolum cognoſci, primū
autem intellectum, quem ens ipſum appellat, omnibus eſſe ignotum. idcirco his uti-
tur uerbis, quaſi magna uoce clamet. Quem putaris intellectum o homines, nō eſt pri-
mus, ſed alius ante ipſum eſt maior atq; diuinior. Et aliquātulum progreſſus. Guber-
nator, inquit, cum in pelago feratur clauo inhærens gubernaculo ſedendo dirigit na-
uem, oculi uero eius & mens in altum ad ęthera tendunt. ſic uia nauiganti per maria.
per cœlum dirigitur. Non alio modo creator ne materia repellatur, aut defluat, har-
monice ipſam ligauit, & tanquam naui in ipſa inſidet, & harmonice dirigit per idæas,
quaſi per clauum gubernans, reſpicitq; non in cœlum, ſed in deum ſuperiorem, quem
ſpeculando diſcernendi uim accipit, quē deſiderando motionē recipit. Hæc illis ſimilia

N iij ſunt.

ſunt. Nihil poteſt filius à ſeipſo facere, niſi uideat patrem facientem. Ita Platonici o- D
mnes,& ante Platonicos ipſe Plato ab Hebræis ea nomina uidentur habuiſſe, quibus
excelluerunt. Nam & ſi non recte intellexerunt, uerbis tamen ſuis manifeſti ſunt cun
cta ab Hebræis accepiſſe. Vnde Amelius quoque illuſtris inter iuniores Platonicos,
quamuis Ioannis euangeliſtæ nomen cælauerit, barbarum ipſum, quoniam Iudæus
fuit appellando, uerbis tamen eiſdem fere utitur dicens. Hoc profecto erat uerbum,
quo ea quæ ſunt, facta ſunt, ut Heraclitus etiam diceret. Quid etiam ipſe barbarus pu
tat in ordine principij, atq; dignitatate conſtitutum apud deum eſſe,& deum eſſe, per
quem uniuerſa ſimpliciter eſſe producta, in quo quæ uiuunt, uitam habent, & incor-
porea ipſum cadere,& carnem indutum hominem ita uideri, ut naturæ dignitas non
lateat, quare rurſus reſolutum in deum redire, & deum talem eſſe qualis fuit ante-
quam in corpus carnẽ & hominem deduceretur. Hæc enim non occulte, ſed aperte ac
nudo capite, ut dicitur, à Barbari Iudæi Theologia tranſpoſita ſunt. Barbarum enim
neminem alium certe hic, quam ſaluatoris noſtri euangeliſtam Ioannem appellauit,
qui euangelium ſic incipit: In principio erat uerbum, & uerbum erat apud deũ, & de-
us erat uerbum. Hoc erat in principio apud deum. Oĩa per ipſum facta ſunt, & ſine
ipſo factum eſt nihil. Quod factum eſt in ipſo, uita erat,& uita erat lux hominum. Et E
lux in tenebris lucet. Et uerbũ caro factũ eſt,& habitauit in nobis, & uidimus gloriã
eius. Sed aliũ etiã ab Hebręis theologũ audias. Quid eſt, inquit, imago inuiſibilis dei
totius creaturę primogenitus, in quo creata ſunt omnia, quæ in cœlis,& quæ in terra
ſunt, ſiue uiſibilia, ſiue inuiſibilia. Sed quæ de filio dei dicta à Platonicis ſunt. ad hoc
uſque procedant. Cum autem ſcriptura Hebræorum cum patre ac filio ſpiritum nu-
meret, ac beatiſſimam ſanctiſſimamque trinitatem unum deum eſſe ſignificet, quod
expreſſius eccleſia & ſentit & prædicat, operepræcium eſt audire, in quo ænigmate
Plato ad Dionyſium ſcribens uſus eſt. Dicendum, inquit, tibi ęnigmatice cenſeo, ut ſi
epiſtola excidat, qui legant non intelligant, ſic enim res ſe habet, omnia circa regem
uniuerſi ſunt, illius gratia cuncta ſunt, ille cauſa bonorum omnium eſt, ſecundo cir-
ca ſecundam,& tertio in tertijs. Hominis igitur anima diſcere gliſcit, quænã iſta ſunt,
traditur enim ad comparia eius. Hæc, qui Platonem exponunt, ad primum deum, &
ad ſecundam cauſam, atque tertiam, quam mundi animam eſſe dicunt, pertinere ar-
bitrantur, tertium enim deum mundi animam eſſe dicunt, diuina uero ſcriptura pa-
trem & filium & ſpiritum ſanctum unum rerum omnium principium eſſe confirmat.

De Bono. Caput XI. F

NVnc de bono quid ſcriptura, quid Platonici dicant perſcrutemur. *Scri-*
ptura igitur ipſum bonum nihil aliud eſſe docet, quam ipſum deum. Bo
nus enim, inquit, dominus omnibus ſuſtinentibus eum. Et confitemini
domino quoniam bonus, quoniam in ſeculum miſericordia eius. Et ſal
uator. Cur me, inquit, dicis bonum? Nemo bonus niſi unus deus. Plato
autem in Timæo. Dicamus, inquit, qua de cauſa uniuerſum hoc à creatore produ-
ctum eſt. Et confeſtim ſubiungit: Bonus erat, bono uero nulla unquam ineſt inuidia,
quare omnia quàmmaxime ſimilia ſibi facere uoluit. Et in libris de re publica. Sol
quoque, inquit, uiſus quidem non eſt, cauſa uero ipſius ſic eſt, ut ab eo ipſo uideatur.
Sic putat me dicere boni emanationem: genuit enim ſimile ſibi, quodque ipſum in
intellectualibus eſt ad intellectum & intellecta, hoc in uiſibilibus ad uiſum & uiſa. Et
poſt pauca. Quod igitur ueritatem rebus cognitis præbet,& cognoſcenti cognoſcen-
di uirtutem, idæam eſſe boni credendum eſt. Et rurſus. Non enim rebus, quæ oculis
cernuntur, uim qua uideantur, ſolummodo à ſole præberi concedes, uerumetiam ge-
nerationem, crementum, alimentum: cum ſol ipſe generatio non ſit. Sic igitur etiam
rebus cognitis, non ſolum ut cognoſcantur ſibi à bono ineſt, uerum etiam eſſe & ſub-

ſubſtan-

A ſtantiam ab illo habent, cum tamen ipſum bonum ſubſtantia non ſit. ſed omnem
ſubſtantiam uirtute ſua excedat. His uerbis Plato ſententiam ſuam manifeſtiſſime
aperit, quod intellectuales etiam ſubſtantiæ à bono, id eſt à deo habent, ut ſint & ſub-
ſtantiæ ſint. Bonum autem ipſum ultra omnem ſubſtantiam cenſet. Quare non ſunt
deo conſubſtantiales Intelligentiæ, & cum eſſe atque ſubſtantiam à deo acceperint,
creatæ profecto ſunt. Quæ autem creatæ ſunt, nephas erit deos putare, cum etiam
natura ipſum bonum non ſit, quod uni ſoli uere, atque per ſe bono attribuitur. Sed
Numenium rurſus Platonis ſenſum de bono latius exponentem audiamus. Corpo-
ralia, inquit, à ſignis & ſimilibus quibuſdam comprehendere poſſumus: ipſum ue-
ro bonum à nullo inſito ſigno, nec à ſimilitudine ſenſibili comprændi ullo modo
poteſt. Quare neceſſe eſt, quemadmodum ſi quis in ſpecula ſedens, paruam nauicu-
lam ſolam in magno pelago inter undas acutie uiſus uno intuitu perſpexerit, ſic lon-
ge à ſenſibilibus iumentis, quaſi ſpecula ſedẽtem ſolum, ita ut nihil penitus magnum,
aut paruum perturbet. Sed diuina quædam omnium deſolatio ſit, ipſum bonum pro-
funda tranquillitate ac pace quærere. Inuehitur enim & inhæret ſubſtantiæ quaſi na
uiculæ. Si quis autem ſenſibilibus detentus ipſius boni quaſi phantaſmatibus moue-
B tur, ac ideo putet bonum ipſum proſpexiſſe, uehementer peccat. Nullum enim phan-
taſma ipſius eſt. Via igitur atque ratio intelligendi boni optima eſt, ut primum ſen-
ſibilia omnia negligantur: Deinde, ut in diſciplinis numeri ipſi inſpiciantur, ac inde
intelligendum ipſum ens eleuari. Hæc in primo libro de Bono. In quinto uero. Si eſt
inquit, ſubſtantia & idæa intellectuale quid cuius cauſam intellectum eſſe conceſ-
ſum eſt, ſequitur ut intellectus iſte ſolus ſit ipſum bonum. Nam ſi creator deus ge-
nerationis eſt, ſatis eſt ut ipſum bonum ſubſtantiæ principium ſit, cui quidem bono
creator deus proportionalis eſt, cum ſit imitator eius, ſubſtantiæ autẽ generatio pro-
portionalis, imago enim eſt eius, & imitatio. Quod ſi creator generationis bonus eſt,
erit ſubſtantiæ creator bonum ipſum ſubſtantiæ conſitum. Cum enim duplex ſecun-
dus ſit ipſe, & mundum & idæam eius facit cum ſit creator. Quatuor ergo ſunt, pri-
mus deus, qui eſt ipſum bonum, inuitator eius, qui omnium creator eſt, qui eſt bo-
nus. Eſſentia uero altera quidem primi, altera uero ſecundi, cuius imitatione eſt pul-
cher mundus boni participatione ornatus. Sic Plato bonum primo deo ſolum-
modo tribuit. Nam ſi bonus ſecundus deus eſt, à primo tamen bonus eſt. Separata ue-
ro, & in diuerſis hæc libris poſuit. Seorſum enim circulare creatorem appellauit, di-
C xitque in Timæo, bonus erat. In libris autẽ de republica ipſum bonũ, boni eſſe idæam
cenſet, ut ſit creatoris idęa ipſum bonũ, qui participatione ſolius primi bonus eſſe pro
batur. Sicut enim homines dicuntur hominis idæa, ut ita dicam, impreſſa, & boues
bouis. Sic cum creator ſit bonus in participatione primi boni. Primus intellectus idæa
eius erit, qui eſt ipſum bonum: quæ cum ita ſe habeant, hunc mũdum neceſſe eſt ima-
ginem non eſſe alicuius. Intelligentias enim omnes illud in ſe ipſo continet, ſicut hic
mundus nos. Hæc Plato in Timæo, quorum ſenſum ab eo libro Didymi ſumam,
quem inſcripſit de placentibus Platoni. Determinata, inquit, ſenſibilium exempla-
ria, idæas appellat, ex quibus ſcientiam & diffinitiones fieri cenſet. Præter enim o-
mnes homines hominem quendam intelligi, & præter equos omnes equum, ac com-
muniter præter animalia animal, nec generabile, nec corruptibile, ut quemadmo-
dum ab uno ſigillo multa ſignantur, & multæ uiriles ſiunt inde imagines. Sic à ſin-
gulis ſenſibilium idæis multa formantur. Eſt autem idæa perpetua ſubſtantia, cau-
ſa, & principium, ut ſingularia talia ſint, qualis ipſa eſt, & quemadmodum primiti-
ua ſenſibiliũ exẽplaria ad hæc corpora præcedũt, ſic quæ oĩa in ſe ipſa continet pul-
cherrima atq; perfectiſſima huius mũdi exemplar eſt, ad quã à creatore deo ab uni-
uerſa ſubſtantia mundus ſimillime formatus eſt. Hæc Dydimus ex ſententia Plato-
nis, quæ omnia multo altius ſapientiſſimus ille Moſes, à quo hæc iſti detorſerunt bre

 uiſſime

A bilē quidē unitati at-tribuit. Senſibilē uero ſexadi, connubiū enim à Pythagoreis ſexas
dicitur, quia fœcundus numerus eſt. In unitate igitur cœlū inuiſibile factū eſt, & terra
ſancta, lux intellectualis. In principio enī fecit deus cœlū & terrā, & terra erat inuiſibi
lis. Et ſubiungit: Et dixit deus: Fiat lux, & facta eſt lux. In ſenſibilis aūt mūdi creatiōe,
ſolidum creauit cœlum. quod uero ſolidum eſt, ſenſibile etiam eſt, terrā inuiſibilē &
lucē. quæ cernitur. Hęc latius diximus, ut oſtendamus idæas animalium in intelligi-
bili mundo poſitas, à quibus ſenſibilia iſta ſecundum Platonem creantur ab Hebræ-
orum ſcriptura eſſe deriuata. Vnde etiam didicit Plato, incorporeas uirtutes & bo-
nas, & contrarias eſſe.

Ab Hebræis didicit Plato contrarias eſſe uirtutes. Caput XIII.

SCribit enim in Decimo de legibus. Si omnia, quæ quo uolunt mouētur
anima gubernat, quare cœlum etiam ab anima gubernari non dicimus?
Certe inquam dicendū eſt. Vnum ne igitur, aut plures? pauciores inquā
duabus, bñfactrice ſcilicet atq; cōtraria ponendæ nō ſunt. Et poſt pauca.
Cōceſſum iam nobis eſt multarū bonarum uirtutum cœlum eſſe repletū, contrarijs
etiam nō uacare. Vnde nobis bellum abſq; fine indictum eſt, in quo agēdo patrocinio
B nobis opus eſt. Auxiliatores autē nobis dij & dæmones ſunt, nos uero poſſeſſio quæ-
dam ſumus deorum ac dæmonum. Vnde iſta Plato adinueniſti? ego quidem neſcio
aliud præterquā, quod mille annis ante tuam ætatem uulgo apud Hebræos hoc do-
gma ferebatur. Scribitur enī. Et uenerunt angeli dei, ut corā deo aſſiſterent, & diabo-
lus uenit in medio ipſorum. Diabolum quidem contrariam uirtutem, angelos autem
bonos appellauit, quas & uirtutes bonas, & ſpiritus diuinos, & miniſtros dei ſcriptura
nominat. Qui facit dicens angelos ſuos ſpiritus, & miniſtros eius ignis flammā. Bel-
lum etiā à contrarijs nobis inferri ſcriptura ſignificat, dicens: Nō eſſe nobis hāc lucta-
tionem aduerſus carnē & ſanguinē, ſed aduerſus principatus, poteſtates, & principes
huius mundi, aduerſus ſpiritualia nequitiæ in cœleſtibus. Cum aūt poſſeſſionem nos
deorum & dæmonum cenſeat, illud Moſaicum traduxiſſe uidetur, quo dicitur. Quan
do altiſſimus gentes patiebatur, diſſeminauit filios Adam. & conſtituit terminos gen
tium ſecundum numerum angelorum dei.

Quod animi quoq; immortalitatē ab Hebręis Plato didicerit. Cap. XIIII.

AT de animæ autē immortalitate Moſem eſt ſecutus, qui primus immorta-
litatem eſſe docuit, cum eam imaginem eſſe dei, imo uero ad imaginē dei
C eſſe aſſeruerit. Et fecit, inquit, deus hominem, ad imaginem dei fecit eum.
Et diſtinguens in corpus & animam hominem, ſubiungit: Et ſufflauit in
faciem eius ſpiraculum uitæ, & factus eſt homo in animam uiuentem. Principem ue-
ro eſſe hominem atq; regē omnium, quæ in terris ſunt oſtendit dicens. Et dixit deus:
Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram, & præſit piſcibus maris
& uolatilibus cœli, & beſtijs, uniuerſæq; terræ. Et creauit deus hominem ad imaginē
& ſimilitudinem ſuam, ad imaginem dei creauit eum. Quomodo autem aliter ima-
go dei, & deo ſimilis erit, quam ſecundum intelligendi uim? Sed Platonem quoque
audiamus, ut quam bonus Moſaicæ ſcripturæ diſcipulus fuerit, non ignoremus. Scri-
bit enim in Alcibiade. Habemus ne aliud melius atq; diuinius in anima quam illud
eſt, quod ſapit atque intelligit, nihil prorſus hoc, ergo illud eſt, quod deo ſimile eſt.
Quod ſi unuſquiſq; in ſeipſo cognouerit, deum quoq; non ignorabit. In libro uero de
anima. Duo, inquit, genera rerum ponenda ſunt, uiſibile atque inuiſibile, quorum al-
terum ſcilicet inuiſibile eodem ſe ſemper modo habet, alterum uero nunquam ſe ha-
bet eodem modo. Noſtri quoque alterum corpus eſt, alterum anima. Et corpus qui-
dem uiſibile, anima uero inuiſibilis eſt, & quando corpore utitur ad conſiderandum
aliquid (utitur autem aut uidendo, aut audiendo, aut omnino ſentiendo) tunc à cor-
pore ad hæc trahitur, quæ nunquā eodē modo ſe habent. Quare fit ut erret, turbetur,

ac quaſi

A poſſidet, immortalitatem animæ confirmauit. Sed reliqua uideamus, In omnibus
enim Hebræorum ſimilis Plato eſt, quamuis in multis, ut diximus, errare ideo forſan
uidetur, qm̃ diuina ſcriptura nemini præter prophetas ante ſaluatoris tẽpora patuit.

Quod productum eſſe mundũ ab Hebręis Plato accepit. Cap. XV.

MOſe igitur uniuerſa à deo creata ꝑdicãte, In principio, inqt, creauit deus cœ-
lum & terram. Vide quemadmodum non excidit ab hac ſententia Plato.
Omne, inquit, quod factum eſt, neceſſario à cauſa factum eſt, fieri enim ni
hil poteſt abſq; cauſa, uniuerſum igitur, aut cœlum, aut mũdus, aut quauis
alia notetur appellatione conſiderandum, utrũ erat, ſemper nullũ generationis ſuæ
habẽs principium, an factũ eſt, & ab aliquo incœpit principio? Viſibilis igitur & tan-
gibilis eſt cum corpus ſit, cuncta uero hæc ſenſibilia ſunt. Quæ uero ſenſibilia ſunt,
opinioni ſubiacere, & facta eſſe demõſtrauimus. Quod porro factũ eſt, à cauſa factũ
eſſe neceſſe eſt. Cauſam igitur & creatorem uniuerſi qui ſit inuenire difficile eſt, & cũ
inueneris, in uulgus ædere impoſſibile. Et poſt pauca. Sic igitur rationem ſequentes,
nephas eſt dicere animatum hunc mundum ac uere mentalem à dei prouidentia non
eſſe factum.

B

De Luminaribus. Caput XVI.

RVrſus cum Moſes ſolem & lunam & cæteras ſtellas à deo productas oſten-
dit. Et dixit deus, inquit, Fiant luminaria in firmamento cœli, & ſint in ſi-
gna & in tempora. Et fecit deus duo luminaria magna, & poſuit ea in firma
mento cœli, & ſtellas. Similiter Plato quoq; dicit, à uerbo & mente diuina
ſolem & lunam, & àlias quinque ſtellas cognominatas erraticas ad generationẽ tem
poris facta eſſe. Quorum corpora deus fecit & poſuit in circulis. Diligẽter igitur con
ſidera quod dicit à uerbo & mente diuina. Illis enim uerbis quoque ipſis conſentaneũ
eſt, quod Pſalmiſta dicit: Verbo domini cœli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius om̃is uir
tus eorum. Deinde tum Moſes in firmamento poſitas ſtellas dixerit, eadem uoce Pla
to uſus in circulis poſuit inquit. Ad hęc per ſingula ſcripta dicit: Et uidit deus quia bo
num. Et ſummatim repetens. Et uidit deus omnia, & ecce bona ualde. Plato autem, ſi
bonus eſt, inquit, iſte mundus, & creator bonus. Et rurſus Hic optimus effectuum, il-
le optima cauſarum.

De mutatione mundi. Caput XVII.

PRæterea de conſummatione & mutatione mũdi aperte & magna uoce ſcri-
C ptura prędicante. Quia complicabitur cœlum ſicut liber. Et rurſus, Erit cœ
lum nouum, & terra noua. Audi quomodo Plato etiam hoc dogma com
probauit in Timęo dicens. Conſtituit cœlum uiſibile atq; tangibile, & pro
pter hæc, & ex iſtis, & talibus, & ex quatuor numero mũdi corpus factum eſt, propor-
tione conueniens, à cæteris omnibus indiſſolubile, præterquam ab eo, qui colligauit.
Et poſt pauca. Tempus igitur cum cœlo factum eſt, ut ſimul facta, ſimul etiam diſſol
uantur, ſi quando ſolutio quædam ipſorum fiet. Et poſt pauca ſubijcit. Quod ligatũ
eſt, ſolubile eſt: quamuis ſi bene aptatum beneq; ligatum ſoluere uult, bonus non ſit.
Quare, inquit, deo attribuens uerba. Dij quorum ego creator ac pater ſum, quoniam
facti eſtis, immortales quidem non eritis, nec diſſolubiles omnino. Non ergo diſſolue
mini, nec in mortem deducemini, maiore uinculo colligati. Et in libro de republica
hoc inquit. Vniuerſum aliquando quidem ipſe deus conuoluit, aliquando autem di-
mittit, cum circulationes conuenientis menſuræ tempus habuerit. Nonnunquam au-
tem caſu in contraria circunducitur, cum animal ſit, & prouidẽtiam ab eo qui fecit, in
principio ſumpſerit. Cœlum enim corporeum eſt, quare abſque imitatione penitus
eſſe impoſſibile eſt. Circulariter autem motum, minimam ſui motus habet imitatio-
nem, nihil autem poteſt ſeipſum ſemper uoluere præter corpus, quod omnium quæ
mouentur habet principatũ, quod nullo modo poteſt, modo ſic, modo aliter moueri.

Ex qui-

Ex quibus om̃ibus non oportet hunc mundum à ſeipſo uolui ſemper concedere, nec D
à deo binas & contrarias uolutiones accepiſſe, nec quidem à duobus dĳs inter ſe diſ-
cedentibus, ſed ſicut modo dictum eſt, aliquando, quod à diuina cauſa ducitur uitam
rurſus conſecutus, immortalitatemq́; à creatore ſuper iniunctam, aliquãdo autem cũ
dimiſſus fuerit, per ſeipſum uolui tempore quo dimittimur: quoniam cum maximus
ſit, ac æqualiſſimi ponderis, minimo nixu mouetur, multa annorum milia uoluitur.
Omnium igitur, quæ mirabiliter accidunt, hæc uniuerſi circulatio cauſa eſt, quæ ali-
quando ſicuti nunc uoluitur, aliquando in contraria. Maximas igitur tunc mutatio-
nes fieri putandum, ac multas corruptiones animalium, interitus hominum, & alia
noua atque inaudita.

Quod reſurrecturos mortuos etiam concedit, nõ aliunde quàm
ab Hebræis Plato diſcere potuit. Caput XVIII.

PRogreſſus deinde aliquantulum, mortuos reuicturos dicit, quod neſcio un-
de iam aliunde quàm à Iudaica ſcriptura intellexerit. Ferebatur, inquit, à
priſcis illis eos, qui in ultima circulatione moriuntur uicinos, futuro tem-
pore in prima rurſus reſurgere, ac ab eiuſmodi hominibus multa nobis nũ- E
ciata eſſe, quæ nunc uulgo non recte falſa putantur. Conſequens enim eſt hos ſenes
ad puerorum rurſus naturam conuerti, & mortuos qui iacent in terra, rurſus tunc eſſe
reuicturos generationem ſequentes, quæ in cõtraria reuoluitur, niſi quos deus in aliã
conditionem traduxerit. Et progreſſus dicit. Tempore omnnium exacto, quoniam
mutationem fieri oportet, cum terrenum genus defecerit, omni anima per generatio-
nem in corpus iuſſum deducta, tunc uniuerſi gubernator, habenis gubernationis di-
miſſis, ad altitudinem ſuam abibit: mundum autem rurſus Parcę, & innata cupiditas
euertet, quod cum fieri uiderint dĳ, minores partes mundi ſuę gubernationi commiſ-
ſas relinquent. Mundus autem reuolutus, atque in contrarium latus, & magno terrę-
motu concuſſus inauditam om̃ibus animantibus peſtem incutiet, & tempore aliquo
exacto, om̃i turbatione ſedata, ſolitum curſum recipiet. Deus enim ne om̃ino diſſol-
uatur, gubernacula rurſus capiet, & om̃i expulſa turbatione, immortalem ipſum &
inſeneſcentem efficiet. Et poſt pauca. Dicam, inquit, tibi ſermonem fortiſſimi uiri Iris
nomine, genere Armenĳ, qui olim in pręlio mortuus, poſt decimum diem fere iã cor-
pore corrupto dilatus à ſuis domum, cum in rogum poneretur, decimo die poſtquam
decidit, reuixit: multaq́; ibi ſe uidiſſe narrauit, ac inter alia, quod anima egreſſa e cor- F
pore, cum multis in locum quendam demum deueniſſet, ubi terræ hiatus inter ſe con-
nexi maximi erant, & ex oppoſito duo ad cœlum itinera, iudices autem ſedentes ui-
diſſe, à quibus, qui iuſti fuiſſe iudicabantur, in anteriore parte ſignis alligatis ad dexte-
ram, & ſurſum in cœlum ire uidebantur. Iniuſti uero ad ſiniſtram, & deorſum ſignis
ad poſteriorem partem eorum alligatis, in quibus ſcripta erant eorum facinora. Quę
cum uidiſſet acceſſiſſe atq; rogaſſe, dicebat, ut liceret ei hominibus hæc nũciare. quod
cum illis placuiſſet, per omnia illa loca diligentius ductum fuiſſe. Hæc Plato. Plutar-
chus autem in primo de anima hæc narrat. Enarchus, inquit, nuper ægrotãs, tanquã
iam mortuus à medicis fuit relictus, & breui tempore in ſeipſum poſtea reductus dice-
bat ſe mortuum fuiſſe, & in corpus iterum reſtitutum, nec in ægrotatione moriturum,
repręhenſosq́; aiebat uehementer à domino ſuo eos ſpiritus, qui animam eius duxe-
runt, ad Nicandam enim miſſos, non ad illum fuiſſe. Nicandas autem coriarius erat,
& in paleſtris non ignobilis, qui eo tempore, quo Enarchus reuixit, in maximas inci-
dit febres, ac repente mortuus eſt. Hic autem uiuit, ſuperſtesq́; eſt feliciſſime nobiſcum
manens. Hæc ideo poſui quia ſcriptura etiam Hebræorum nonnullos reuixiſſe ue-
riſſime narrat.

De cœleſti terra ſecundum Patonem.
Caput XIX.

Verum

A VErum quoniam in repromiſſionibu. ſcripturæ, ſolis pijs terram quandam
reſeruari fertur,ſecundum illud. Mites autem hæreditabunt terram. Hęc ue
ro cœleſtis eſt, quam propheta ex pręcioſis lapidibus allegorice conſtare ſi-
gnificat dicens:Ecce præparo ego tibi carbonem lapideũ,& ponã pinacula
tibi ex Iaſpide, & fundamenta ex Zephyro, & circuitum tuum ex lapidibus electis.
Conſidera quomodo ipſe quoque Plato ſimilia in libro de Anima, ex perſona Socra
tis ſcribit. Glauci artificium,inquit,non poſſet exponere quęcunq; ibi ſunt,ego autem
etiam ſi poſſem ô Simia,uita tamen mihi non ſufficit,nihil tamen perhibet formam il
lius terrę, ut mihi, q̃d uidet breuiter explicare. Satis hoc eſt Simias inq̃t. Credo igitur
Socrates addidit,quoniam eſt in medio cœlo rotũdo, nihil ſibi opus eſſe ne cadat,nec
aere,nec ulla re alia. Deinde maximam rem quandam eſſe, nec huic ſimilem, in qua
tanquã in ſterquilinio formicas,aut in palude ranas homines uideo habitare. Et poſt
pauca. Ipſam uero terram mũdam in cœlo mundo. ubi ſtellæ ſunt poſitam eſſe credo.
Et progreſſus. Si natura,inquit,humana illa poſſet ſuperiora perſpicere, cognoſceret
ibi eſſe uerum cœlum, ueram lucem, & ueram terram:hæc enim terra,& iſti lapides,
& omnia quæ hic ſunt corrupta,exeſaq́; ſunt,quemadmodũ ea quæ prope mare ſunt,
B à ſalſedine maris. Et poſt pauca. Dignam rem auditu dicerem, inquit, ſi fabulam au-
dire uelletis. Non autem,inquit, Simias libenter audiemus. Dicitur ergo. Socrates, in-
quit,talem illam terram eſſe,ſi quis totam ab alto proſpiceret, qualis eſſet duodecim
coloribus exornata ſphæra,quorum iſti colores,quibus ſcriptores abutũtur, quaſi fæ
ces ſunt. Ibi autem uniuerſam illam terram à fulgentioribus & melioribus eſſe depi-
ctam, atq; aliam partem eius cæruleam,aliam auream,aliam albam multo albiorem
niue, & ex alijs coloribus alias mirabili pulchritudine coloratas, & ultra quam ocu-
lus hominis perſpexerit. In tanta igitur taliq́; terra proportionabiles arbores naſcun
tur,flores & fructus proportionabiliter gerentes, montes quoq; colleſq́; ſunt,& lapi-
des in ſimili proportione, quorum quaſi particulæ iſti lapides ſunt. Sardius dico, iaſ-
pis,ſmaragdus,& ſimiles,quibus meliores illi ſunt. Nihil enim boni eſt,q̃d ibi non ſit.

Quod etiam de iudicio futuro Hebræos Plato ſequitur. Caput XX.

CVm etiam ſcriptura iudicium poſtquam hinc abierimus, animarum futurę
dictitet, & per alia multa,& per hoc non minus. Iudicium,inquit, ſedit, flu-
uius ingẽs corã eo fluebat, mille milia miniſtrabant ei, & decies centena mi
lia aſſiſtebant ei. Audi etiam Platonem de iudicio dicentem, & fluuij Noe
C utentem,multaſq́; prorſum manſiones,& diuerſa impiorum ſupplicia,non aliter fere
quàm Hebræorum ſcripturam narrantẽ. Scribit enim in libro de Anima ſic. Tertius
amnis in medio iſtorum erit,& iuxta hoſtium in latiſſimum incidit locũ igni arden-
tem,ubi facit paludem mari multo maiorem,aqua & limo ebulientem,ac inde turbi-
dus atq; limoſus terram circumamplectẽs, prope paludem Acheruſiadem defluit, nec
ipſi permixtus,ſed crebris ſub terram uorticibus circumuolutus, infra tartarum exit.
Hic eſt amnis,quem Pyriphlegethonta nominãt, & oppoſito huius Stygæus eſt quar
tus amnis, à quo paludem Stygem nomine fieri creditur. In hunc fluuium qui incidit,
grauiter in aqua tortus fertur circumuolutus,Pyriphlegethonti oppoſitus. tandemq́;
prope Acheruſiadem paludem ex oppoſito uenit: nec etiam huius aqua cuipiã miſce
tur,ſed circumlata in tartarum tandem exit in oppoſitum Pyriphlegethonti, hũc poe
tæ cocytum appellant. Hæc cum ita ſe habeant, cum defuncti ad eum locum deuene-
rint,quo deportantur, primum dijudicantur, quinam iuſte, & quinam contra uixe-
rint:& ſiqui uidebuntur,medio quodam modo uixiſſe in uehicula ſcandũt ſua, & per
Acheronta in paludem deferuntur, ubi graui ſupplicio depurgantur, & poſtea libe-
rati honores conſequuntur ſecundum benefactorum ſuorum dignitatem. Qui autẽ
uidebuntur propter magnitudinem peccatorum curari non poſſe, in tartarum omnes

deiecti,nunquam inde poſſunt exire.Qui uero curabiles ſunt, quamuis maxime peccarint,utputa ſi contra patrem & matrem ex ira aliquid fecerint, & poſtea pœnitudinem habuerunt,uel homicidio, uel alio quodam facinore contaminati, hos in tartarum deuenire neceſſe eſt, & annuo torti temporis ſpacio eijciuntur ab unda. Homicidæ quidē in Cocytum,patris autem & matris uiolatores in Pyriphlegethōta. Cumque ad Acheruſiadem fuerint paludem clamantes uocant,alij quos uituperarūt, alij quos occiderunt. Cumque uocarint,rogant & ſupplicant,ut in paludem ſuſcipiantur. Et ſi exorauerint,exeunt,& liberantur à malis. Sin uero nō exorauerint,rurſus in tartarum feruntur, ac inde iterum in fluuios, nec prius ceſſant quàm exorauerint quos læſerunt. Hæc enim ultio à iudicibus imponitur. Qui autem ſanctitate uiuendi excelluiſſe uidebuntur,ij ſunt qui ab iſta terra quaſi à uinculis liberantur. Horum, qui ſe philoſophia purgarunt,ſine labore in ſempiternum uiuunt,& habitationes pulcherrimas conſequuntur,quas nec uerbis exprimere poſſibile, nec ſi poſſem tempus ſufficeret. Horum igitur gratia o Summa cunctis uiribus uirtutis curam oportet in hac uita gerere,optimum enim propoſitum eſt, & ſpes maxima. Hæc Plato. Quod autē dixit non eſſe poſſibile uerbis pulchritudinem illarum habitationum exprimere, nōne ſimile illi noſtro eſt? Non uidit oculus, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit, E quæ præparauit deus amantibus eum. Habitationes autem multas dicit, & nos multas eſſe apud patrem manſiones didicimus. Pyriphlegethonta uero ignem æternum eſſe quis dubitabit? Hebræorū enim propheta ſimiliter clamat. Quis annunciabit uobis,quia ignis ardet? quis nunciabit uobis locum æternum? Et rurſus. Vermis eorum non morietur,& ignis non extinguetur. Plato quoq; in tartarum deiectos impios,nō exituros inde aſſeruit,& pios in beatis locis in ſempiternum uicturos affirmat. Quod uero addit ſine labore,nōne illi ſimile eſt,unde abeſt dolor,mœror,&gemitus? Quod autem dixit non ſimpliciter, ſed cum in uehicula cōſcēderint ſua, in Acheronta amnē depelli,quænam alia uehicula denotare poteſt,quàm corpora,quibus aſſumptis,una cum eis ſecundum Hebræorum ſcripturas uitæ retributio fit.

EVSEBII PAMPHILI LIBER DVODECIMVS.

VErum quoniam hoc uolumen ſatis iam creuit ad duodecimū librum tranſgreſſi, quæ reſtant ad oſtēdendam Platonicam philoſophiam ab Hebræis F defluxiſſe conſcribemus, ut multi uideant non nobis ſolum, uerumetiam Platoni iam pridem ſcripturam Hebræorum.

Quod quærere legibus, non quærere ratione iuuenes debent. Cap. I.

CEnſet igitur ſine dubitatione aliqua, leges ſequendas eſſe hoc modo ſcribēs in primo de Legibus. Si quis recte Laconum aut Cretenſium leges repræhendere poſſit, aliqua quæſtio eſt. Ego autem iudico optimam eſſe legem, quæ iubet,ne quis iuuenum cogitari. Senex autem ſi quis dubitauerit,principibus aut æqualibus referat nomine iuuenum audiente. Nonne igitur multo ante Platonem diuinæ literæ fidem cæteris propoſuere uirtutibus? Vnde apud nos quoque incipientibus ac imperfectionibus quaſi ſecundum animum infantibus ſimplicius ſcripturæ leguntur. Credendum enim omnibus eſt omnia, quæ in ea feruntur,ſicuti dei uerba uerisſima eſſe. Illis autem, qui ad maiorem iam habitum ſcripturarum peruenerunt altiora petere, ac rationem ſingulorum quærere conceditur. Hos Iudæi quaſi ſcripturarum expoſitores ſecundarios appellare ſolebāt. Poetam deinde Plato ait Theognim ex Megara Siciliæ teſtē habemus, qui ait fidelē uirū oñi argento atq; auro in ſeditiōe meliorē. Nemo eñ integer atq; fidelis ſine oñi uirtutis numero in ſeditioni-

A ditionibus eſſe poteſt. Quorſum hæc? quia legis latorem, qui à Ioue miſſus eſt. ita leges conſcribere oportere cenſemus, ut ad maximam ſemper uirtutum reſpiciat, quam Theognim ſecuti fidem, quæ maxime in periculis lucet, eſſe arbitramur. Eam nõ iniuria perfectam iuſtitiam nominare poſſumus. Ita Plato non irrationalem fidẽ, ſed eã, quę uirtuti coniuncta eſt, comprobare uidetur. quod ſaluator noſter breuius, apertius ac diuinius poſuit. Euge, inquit, ſerue bone atq; fidelis. Et rurſus. Quis ergo erit fidelis & prudens paterfamilias? prudentiam enim & magnanimitatẽ fidei coniunxit. Præterea Plato aliquantulum progreſſus. Certe, inquit, defunctorum animæ uirtutẽ quandam habent, qua uel poſt mortem rebus humanis auxiliantur. Vera enim hæc opinio eſt, ſed niſi prolixis rationibus probari non poteſt. Credere autem oportet huiuſmodi ſermonibus, quoniam à priſcis ualde uiris traditi ſunt. Credendum ergo eſt etiam illis, qui ita hæc ſe habere legibus confirmant. Sic certe de Hieremia traditum fuiſſe Iudæi contendunt. Et Machabęorum liber retulit, uiſum ipſum fuiſſe poſt mortem orare pro populo.

Quod commode per fabulas adoleſcentibus maiora tradenda ſunt. Caput II.

B PRimum deinde, inquit, pueris fabulas tradimus. Fabula uero eſt. ut breuiter dixerim. falſum quiddam, quamuis & uerum eſſe poſſit. Fabulas autẽ prius quam gymnaſijs pueri exercendi ſunt. Hæc Plato. Iudęi autem re ipſa ſcripturæ hiſtoriam ſimpliciter, quaſi fabulas adoleſcentulis tradere ſolẽt. Cumq; non magis ætate quàm habitu ſcripturarum creuerint, altiora & latentia dogmata per ſecundarios docent. Maximum deinde ait Plato, in omni opere principiũ eſt, præſertim in iuuene atque tenero, tunc enim præcipue animus formatur, & quicquid dixeris, facilius ingreſſum inſidet. Quare non quaſcunq; fabulas, ſed probatas ac utiles à matribus atq; nutricibus tenellis puellis infundantur, quaſi iã adultos prouectoſq; retinere non erit inutile. Hæc multo ante Platonem Iudæi obſeruabãt. Qui enim ſancti ſpiritus gratia diſcernere de ſpiritibus poterant, dicta & ſcripta diligẽter examinabant, & quę aliena uidebantur à ueritate, ſicut pſeudo prophetarum libri reprobantur ſcriptura quoq;, ut diximus hiſtoriarum parentes & nutrices tenellis pueris infundere ſolebant, ut eis facilius cum uiri eſſent uterentur.

Quod ſincera fide Plato ſcripturæ inhæſiſſe uideatur. Caput III.

PLato autem in Gorgia. Audi ſermonem, inquit, quem tu fabuloſum dices, C ego uero ueriſſimum arbitror. Et poſt pauca. Qui iuſte ſancteq; uixit. eum poſtquam mortuus fuit, in beatorum inſulas profectum abſq; ullo incommodo ſumma in beatitudine uiuere. Qui uero iniuſte atq; impie eũ in atrociſſima proficiſci ſupplicia, quæ tartarum appellant. Et poſt pauca. Nudi autem mortui iudicantur, & iudex ipſe nudus eſt, quia defunctus, & animo animum perſpicit ab omnibus derelictum cognatis, ac cæteris quæ hic habebat, ut iuſtum iudicium ſit. Et ſubijcit: Hæc ſunt ó Gallicules, quæ ipſe audiui, & uera eſſe apprime credo. Ex his autem ſermonibus tale quid ipſe mecum ratiocinari ſoleo, nihil aliud mors mihi uidetur, quam corporis atq; animæ diſſolutio, quę poſtquã diſiuncta fuerit, retinet utrũq; habitum ſuum, quem homine uiuo habuerat. Nam corpus ſi magnum erat uiuo homine, & mortuo quoq; magnum, & ſi pingue, pingue quoq; poſtquam anima deceſſerit, aliquo tempore manet. & ſi cicatrices uulnerum habebat uiuens, aut oſſa quædam fracta, uel membra trunca, eodem modo profecto ſe habet poſt mortem, anteaquam omnino corrumpatur. Similiter & in anima poſtquam denudata corpore fuerit, habitus omnes in quibus exercuit paſſiones & ſtudia ineſſe perſpiciuntur. Cum igitur ad iudicem anima peruenerit, ueluti ad Rhadamantum Aſyaticum, confeſtim iudex etiam ſi regis magni anima eſſet, in ea perſpicit uulnera & cicatrices iniuriarum, quas ſingulæ operationes animę impreſſerunt. Videt tortuoſa om̃ia falſitate atq; ſuperbia,

cognoſcit nihil ibi eſſe rectum propter licentiam, delitias, contumelias, incontinenti- D
amq; in uiuendo, cernit omni turpitudine animam eſſe repletam. Quare recte ad car-
cerem tartari immittit, ubi ſupplicijs torquetur, ut aut ipſi purgati meliores fiant, aut
exemplo ſuo alij moniti formidine cruciatus, à peccando deterreantur. Purgantur au
tem quicũq; curabiliter peccarunt doloribus, & hic uiui, & apud inferos mortui. Nõ
enim aliter poſſibile eſt impreſſas uitiorum detergi maculas. Qui uero maxime iniu-
riati ſunt, ac incurabiliter peccarũt, nulla his unquam utilitas accidere poteſt, quia in-
curabiles ſunt, ſed alij exemplo ſuo iuuantur, ex quibus ego Archelaum fore, & ſimi-
les ei tyrannos non dubito. Reges enim propter peccandi licentiam, omnes pene ſcele
ſtiſſimi ſunt. Teſtis eſt Homerus, qui reges atq; tyrannos apud inferos in ſempiternũ
cruciari aſſerit. Tantalum, Siſyphum, Tityum, Therſiten, aliosque conſimiles. Pri-
uatos autem homines nullus unquam ſcripſit perpetuis tanquam incurabiles apud
inferos cruciatibus detineri. Quare feliciores certe ſunt priuati principibus, nec tamẽ
prohibet aliquem bonum uirum principem eſſe, ſed cum arduũ atq; difficile ſit in ma
gnam peccandi licentiam ſeipſum continere, magna laude dignum eſt ó Callicules,
pauci tamen inueniuntur. Vnus uero de his, qui potentiam habuerunt Ariſtides Lyſi- E
machi uirtute præclarus fuit, ut ergo diximus, atrociſſimas uitiorum ferentes in ani-
ma cicatrices à iudice in pœnas mittuntur. Quam autem ab omni cicatrice peccatorũ
deterſam uidebit animam, nec quæ ſit, nec unde fuerit, quærens admiratus, ad beatorũ
inſulas miſit. Hæc eadem etiam Aeacus baculum habens, ſicut & Rhadamantus iudi-
cat. Minos autem aureum ſceptrum tenens, ſolus ſedet, utriusq; iudicium conſiderãs.
Ego igitur o Callicules, has rationes ueriſſimas eſſe credẽs, nihil aliud conſidero, quã
quomodo mundiſſimo animo ad iuuicem accedam, ac ideo neglectis humanis hono-
ribus, conabor recte uiuendo quàm optimus fieri. Obſecro autem cæteros omnes, &
teipſum ad hunc calcem uirtutis curriculo tendere, turpiſſimum enim eſt, tibi ipſi in il
lo iudicio nullo modo prodeſſe poteris. Hæc forſan fabuloſe tibi quaſi ab anu qua-
dam dici uidentur, ac ideo ſpernis. Non eſſet autem mirum hæc à te ſperni, ſi diligen-
ter quærentes, meliora uerioraque iſtis inuenire poſſemus. Nunc uero cum ſitis tres
Græcorum omnium ſapientiſſimi, tu, & Polus, & Gorgias, non poteritis tamen uere
dicere, quod oporteat alia quadam nos uita quam iſta uiuere, quæ illic etiam pluri-
mum conducit. Omnia enim alia facile redarguntur. Hic uero ſermo firmus atq; ſta-
bilis ſemper manet. Quare cauere magis debes ne lædas, quam ut lædaris. Omnes F
enim ſtudere debent, non ut boni uideantur, ſed ut & publice & priuatim boni ſint.
Plato igitur Aeacum, Minoem, Radamanthum defunctorum iudices conſtituit. Di-
uina uero ſcriptura ipſi deo iudicium attribuit, qui ſingulis ſecundum opera ſua red-
diturus meritum eſt.

Quod non in omnes efferenda ſunt ueritatis dogmata. Caput IIII.

CAueas Plato, inquit, ne rudibus hæc hoĩbus committas. Is enim nihil magis
quàm has utiliſſimas narrationes derident, quemadmodum e contra inge-
nioſi ac ſapientes nihil magis admirantur. Quare cum eis ſæpius hæc nar-
rãtur crebro audiendo, uix tandem, ut aurum multo labore purgãtur. Sic
& diuina ſcriptura res myſticas ad multos efferendas prohibet, apud quam primus
Moſes ſcribitur recuſaſſe profecturum. Alium eñ, inquit, ſupplicio domine, qui hoc
onus fere poſſit mittere uelis. Saul etiam occultaſſe ſe dicitur, ne regnum ſuſciperet.
Hieremias quoq; recuſaſſe fertur, & Plato ſimiliter conſulit dicens: Propterea ó Thra
ſymache, ut modo dicebam, nemo ſponte ad gubernandam rempublicam accur ret.

De uiro iuſto ſecundum Platonem. Caput V.

Ad hæc

A AD hæc cum Hebræorum prophetæ contumelias omnes atq; pericula ſub-
cunda propter uirtutem & ueritatẽ conclament, conſentanea Plato in ſe-
cundo de republica ſcripſit. Nõ ut uideatur, inquit, iuſtus generoſus uir qui
iuſtitiam colit, ſed ut ſit. Si enim quia iuſtus uideatur, honores quiſpiã nan-
ciſcitur, incertum ſit utrum propter uirtutem, an propter honores iuſtitiam ſequitur.
Sed figuramus, ut cum neminẽ unquam læſerit, iniuſtus uideatur. Si ergo ſic affectus
nullo periculo, nullo cruciatu à uirtute remouetur, tunc uere iuſtus atq; generoſus eſt.
Hæc Plato uerbis, quę re ipſa iuſti uiri apud Iudæos comprobarunt, qui tanquam ini-
qui, alij lapidibus, alij gladio, alij alio modo necati ſunt: caprarum atq; ouium pelli-
bus induti, rebus pene omnibus egentes, in deſertis errantes, in montibus & ſpeluncis
& terræ cauernis. Apoſtoli etiam ſaluatoris noſtri maxima pietate & iuſtitia uiuen-
tes, malefici multis uidebantur, quare ſpectaculum facti ſunt mundo, & angelis, & ho
minibus, eſurientes, ſitientes, nuditate ac uerberibus laborantes, ut ait apoſtolus. Sed
iniuriam, ut ipſe addit, paſſi bene dicebant, perſecutiones magno ferebant animo, tur-
pi affecti fama afficientes, ad uirtutẽ exhortabantur, & quaſi quiſquiliæ orbis reputa-
ti gaudebant, & uſq; ad hæc tempora generoſi martyres ubiq; terrarum non ut uide-
B antur, ſed ut ſint pij atq; iuſti multo plura malorúq; quàm Plato uerbis expreſſit, re
ipſa patiuntur, uincti uerberibus, afflicti tormentis, atq; aculeis cruciati. Et demum
poſt multos diuerſoſq; dolores crudeliſſimo genere aliquo mortis conſumpti. Qui-
bus ſimilẽ apud gentiles aliquẽ nunquam inuenies, ut non iniuria de Iudæis noſtriſq;
præclaris uiris, qui pietate ac uera iuſtitia perfulſerunt, Plato illa percepiſſe uideatur.

Quod etiam de ſerpentis fraude Moſem Plato ſequitur. Cap. VI.

CVm Moſes ineffabili quadam ratione in principio creationis mundi, para-
diſum quendã à deo plantatum dixerit, hominemq́; ibi à ſerpente per mu-
lierem deceptum narrauerit, aperte Plato commutatis nominibus, in Sym-
poſio allegorice ſimilia poſuit. Pro paradiſo enim dei, hortos Iouis appel-
lauit, pro ſerpente deceptioneq́; ipſius paupertatem inſidiantem poſuit, pro uiro autẽ
primo, quẽ dei conſilium atque prouidẽtia quaſi nuperrime natum filium produxit,
conſilij filium Porum nomine poſuit. Cumq; Moſes in ipſa conſtitutione mundi fa-
ctum hoc dixerit, cum Venus facta eſſet id accidiſſe Plato narrauit. Verum allegorice
propter pulchritudinem mundum appellans. Sed uerba eius hæc ſunt. Cum, inquit,
facta eſſet Venus, & alij dij, & conſilij filius Porus, in conuiuium conuenerunt, & poſt
C cœnam inopia tanquam mendica ad ianuam domus ubi conueniebant acceſſit. Po-
rus autem nectare ſuperatus (nõdum enim uini uſus inuẽtus erat) in hortos Iouis in-
greſſus grauiter dormiebat. Inopia uero propter indigentiam ad inſidiandum para-
ta, ut ab eo liberos ſuſciperet, apud eum accubuit, & hoc dolo Cupidinem à Poro con
cepit. His Plato allegorice illa Moſaica uoluit ſignificare.

Quomodo Plato quaſi ioco ex uiro ſumptam mulierẽ ſcripſit. Cap. VII.

PRæterea Moſe dicẽte. Adæ autem non inueniebatur coadiutor ſimilis eius.
Immiſit ergo deus ſaporẽ in Adam. Cumq; obdormiſſet, tulit unam de co-
ſtis eius, & repleuit carnem pro ea, & ædificauit deus coſtam, quam tulerat
de Adam in mulierem. Cum non intellexerit Plato, quo ſenſu id dictum
eſt, quia tamen Moſayca omnia fuerant admiratus uoluit omnino præterire. Itaque
Ariſtophani comœdo, qui etiam rebus honeſtis illudere ſolebat, orationem in Sym-
poſio attribuit dicens: Oportet primum uos naturam humanam & paſſiones ipſius
prædiſcere. Priſca enim noſtra natura alia erat quam nunc eſt. Non enim duo gene-
ra hominum, ut modo, ſed tria fuerunt. Ad maſculum enim atq; fœminam tertium
etiam aderat utriſq; commune, cuius rei nomen ſolummodo relictum eſt. Res uero
penitus perijt. Nam Androgynum tunc re ipſa & nomine ex utriſq;, mare ſcilicet atq;
fœmina conſtabat. Iſtis cum aliquantulum, ut Ariſtophanes ſolebat illuſerit, ſubiun-

git dicens: Hæc Iuppiter dixit, & incidebat homines medicos,& Apollini iuſſit partes D
inciſorum ita coniungere,ut facies ad cæſuram uerteretur.

De prima hominum uita. Caput VIII.

CVm Moſes primam hominũ uitam in paradiſo dei nulla re indigẽtem, quaſi diuinam afferat, omniaꝗ; ſponte à terra producta, nudosꝗ; fuiſſe confirmet. Audi quemadmodum ea ipſa Plato græce conſcripſit. Deus, inquit, paſcebat eos ſicuti nunc homines nonnulla animalium genera, nulla tunc erat reſpublica, nec liberorũ procreatio. A terra enim homines emergebant,& hæc oĩa quę modo ſunt habẽtes magna optimorũ copia fructuum facile atꝗ; optime uiuebant,quos non culta, ſed ſponte terra ædebat, nudi ſine aliqua erant moleſtia,uiciſſitudines enĩ temporum ſumma temperie connectebantur.

Quod etiam collocutionẽ ſerpentis & Euæ ſecutus eſt. Caput IX.

PRudentiorem omnibus beſtijs terræ ſerpentem fuiſſe, & ſermonem eius uiciſſim cũ muliere habitum Moſes ſcribit: quam rem quomodo Plato narrauit,non eſt alienum audire. Qui Saturni temporibus erant, inquit, tanta uirtute pollebant, ut non cum hominibus ſolum, uerumetiam beſtijs oratione uti poſſent. Sed non ad philoſophiam, & inter ſe, & cum beſtijs hac uirtute E
utebantur, diligenter ſcrutantes de ſingulorum natura ad accumulationem prudentiæ, ſed cibo atꝗ; potui tanquam helluones continue inhærentes fabulas ſecum & cum beſtijs tales conferebant,quales modo de ipſis narrantur.

Quod ordinem etiam ſcribendi ſecutus eſt. Caput X.

MOſes in ſcribẽdis legibus antiquitate magna pro exordio uſus uitas hominum & diluuium narrat,& uirtutes atꝗ; delicta nobiliſſimorum uirorum,qui poſt diluuium fuerant, diligenter exponit. Nam perutilem hãc hiſtoriam legibus futurã iudicauit. Hunc ſcribẽdi modũ in legibus Plato imitatus eſt,his primordijs enĩ legũ antiquitate utitur,& diluuij mentione facta,uitam etiam,quæ poſt diluuium fuerat, explicare non renuit. An,inquit, igitur priſci ſermones ueri nobis uidentur, qui nam multis peſtibus atꝗ; diluuijs homines ita perijſſe,ut pauciſſimi relicti ſint. Valde inquam hoc ueriſimile cunctis uidetur. Intelligendum eſt igitur eos qui nunc effugerunt,montanos quoſdam fuiſſe in cacuminibus altiſſimorum montium habitantes,à quibus poſtea homines multiplicati ſunt. Quare neceſſe fuerat artium diſciplinarꝗ; ciuilis imperitos fuiſſe, ac ab omni ambitione,habẽdiꝗ; cupiditate,cæterisꝗ; uitijs,ꝙ in ciuitatibus maxime ſunt liberos. His F
talibusque latius narratis, uitas hominum,qui poſt diluuiũ fuerunt expoſuit. Deinde ad Græcorum antiquitatem deſcendit, ut ad Hebræorum Moſes. Eorum igitur meminit,qui præclara facinora in Troia fecerunt. Diſciplinam Lacedæmoniorum ciuilem non prætermittit. Perſarum quoꝗ; uitas, tam eorum qui recte, quam eorum qui perperam uixerant nobiliſſimorum tetigit. Et poſt hiſtoriam huiuſmodi legum poſitionem aggreſſus eſt,adeo etiam in his Moſi doctrinam admiratus eſt.

Quod à pietate in deum leges exorſus eſt ut Moſes. Caput XI.

CVm Moſes uniuerſas leges ſuas diſciplinamꝗ; uiuendi à pietate in deum dependere uoluerit, ac ideo à creatore omnium initium librorum ſuorũ fecerit, & res humanas à diuinis dependere docuerit, ipſasꝗ; diuinas ad deum creatorem omnium retulerit,operepreciũ eſt conſiderare quomodo Plato eum diligentiſſime ſequens,Cretenſium ac Lacedæmoniorũ leges incuſat. Moſaycam uero legem aperte probat ſic in primo de legibus dicens: Cretenſium leges oĩbus Græcis non maxime conferunt,ita enĩ recte poſitæ ſunt, ut utentes eis cum omnia bona inde conſequantur felices ſint. Dupliciter autem bona dicuntur,alia enĩ humana ſunt,alia diuina, depẽdent aũt à diuinis humana. Diuinis igitur, ꝙ maiora ſunt ſuſceptis, minora etiã poſſidẽtur. Illis aũt ſpretis, utriſꝗ; ciuitas priuat.

Minorum

A Minorum ueroprimum eſt ſanitas, deinde pulchritudo, tertio uires ad curſum, & ad alios corporis motus, quarto diuitiæ, quæ non cæcæ ſunt, ut uulgo dicitur, ſi prudentiam ſequunť, quæ quidem prudentia diuinarum rerum prima eſt, deinde ratione habita moderatio. Ex his duob⁹ fortitudine adhibita, iuſtitia tertio emergit, quarto & fortitudo, quæ omnia natura rebus humanis anteponunť. Quare oportet, ut legiſlator hunc ordinem ſequať. deinde mandandũ ciuibus, ut ad hæc reſpicientes operentur. Humana em̃ ad diuina, diuina uero ad principem intellectum referenda ſunt. Et poſt pauca. Oĩbus iſtis legiſlator cuſtodes ꝑficiet, eos q prudẽtia & uera laude gaudet, ut intellectus hæc oĩa moderationi atq; iuſtitię cõiuncta, non aũt diuitias, aut ambitionẽ ſequať. Quæ oĩa in legibus Iouis & Apollinis Pythiȷ̃, q̃s Minos & Lycurgus cõpoſuerunt, ineſſe uidebitis. Patent eñi his, q artificio & exercitatione legum peritiã habẽt: cæteris uero nullo pacto. Moſes q̊q; multo prius à diuina doctrina facto principio, & uiuendi diſciplina ad aliã relata, oĩbus principes atq; cuſtodes dei ſacerdotes præfecit, uiros ſcilicet iuſtos prudentiæ ac ueræ laudis amatores.

Quod à pueritia in legalibus pueri exercendi ludo ſunt. Caput XII.

B COnſulo igitur, ut ab ineunte pueritia, inquit, ludendo atq; ſtudendo rebus tamen ſemper congruenter, has res pueri percipiant. Hoc em̃ modo in bonos uiros euadent. Si em̃ agricolam quemdam aut ædificatorem probum fore deſideramus, eum in tenera ætate ludentem, pueriles quaſdam domos ædificare uidebimus, aut inſtrumenta quædam agriculturæ fabricare, quæ quamuis inutilia ſint, ad imitationem tamen utilium uerorumq́; inſtrumentorum non parum conferunt. In omnibus em̃ etiam ludendo conari debemus, ut puerorum ſtudia & cupiditates eo uertamus, quo ipſos peruenire deſideramus. Caput autem doctrinæ infantium alimentum eſt, quod ludentium animum ad expetendum illud adducet, quo in uirili ætate ipſos uti decreuimus. Multo breuius hoc Moſes atq; dilucidius. Et erũt uerba hæc, inquit, quæ ipſe tibi hodie præcipio in corde tuo, & in anima tua, & propones ea filȷ̃s tuis. quod ex priſca conſuetudine ad hodiernum uſq; diem diligenter Iudæi conſeruant. In ſecundo autem legum. Diſciplinam, inquit, appello uirtutem, quæ puerorum animos continere poteſt, uoluptas em̃ & dolor, amor & odium quam recte fieri poteſt antequam ratione moueantur, in animos eorum fluunt, ut facilius cũ ad ratiocinandum peruenerint, conuenienter rationi omnia peragant, quorum conuenientia uirtus perfecta eſt. Aſſueſcant ergo à pueritia dolore ac uoluptate recte mo-

C ueri, ut à principio uſq; ad extremum uitæ oderint, quæ odiſſe oportet, & ament quæ amanda ſunt. Sed multo ante Dauid, quæ odio inſequenda, & quæ amanda ſunt iuuenibus, & prouectis ſimiliter declarauit dicens: Venite filȷ̃. audite me, timorem domini docebo uos. Quis eſt homo qui uult uitam, diligit dies uidere bonos. Prohibe linguam tuam à malo, & labia tua ne loquantur dolum. Diuerte à malo, & fac bonum: inquire pacem & ſequere eam. Et Salomon: Audite filȷ̃, inquit, diſciplinam patris, legem meam nolite obliuiſci. Et rurſus: Viam impiorum non ingrediaris. Innumerabilia huiuſmodi facile in ſcriptura inuenies, quibus adoleſcentes atq; profecti ſimul ad pietatem exhortantur.

Quod diuinarum reꝝ imagines hęc inferiora Plato putabat. Cap. XIII.

DIuinis oraculis Moſi dictum eſt. Facies omnia ſecundum figuram, quæ tibi monſtrata in monte eſt. Id Apoſtolus latius expoſuit dicens: umbra exemplumq́; cœleſtium legalem cultum fuiſſe. Apertiſſime nanq; Moſaica uniuerſa, tanquam umbræ ac ſymbola cœleſtium ſunt. Nunc uero audi quemadmodum Plato in ſexto de republica, hunc locum imitatus eſt. Deo, inquit, & mundo uerus philoſophus loquens, mundus atq; diuinus quantum poteſt efficietur. Si ergo neceſſe fuerit, quæ ibi uidet in moribus hominum & priuatim & publice ponere, ut non modo ſeipſum, uerumetiam alios per illa confirmet, putasne modeſtiæ,

iuſtitiæ, & omnino uniuerſæ uirtutis improbum magiſtrum futurum? Minime inquam. Sed multi uidelicet parum nobis credunt, dicentibus non aliter poſſe felicem ciuitatem fieri, niſi pictores illi eam depingant, qui diuino exemplari ad pingendum utuntur, imo credent inquit. Sed quid eſt, modus picturæ? Quaſi tabula in quam ciuitas & mores hominum primum, quod omnium difficillimum eſt, mundi puriq; faciundi ſunt: non enim prius ſcribendæ ſunt leges, quàm mundam feceris ciuitatem, deinde formula diſciplinæ ſcribenda depingendaq; eſt. D

Quod adoleſcentes cantibus ad uirtutem præparãdi ſunt. Cap. XIIII.

ODas etiam canendas putat, ſic dicens. Ter iam & quater dictum eſt, diſciplinam eſſe puerorum educationem, quæ ad rectam legalemq; uitam perducat. Vt igitur pueri animus legẽ ita ſequatur, ut una cũ ea gaudeat atq; doleat, odas perdiſcant, crebroq; canticent, quibus laudes uituperationes earũ rerum contineantur, quas lex laudat, atq; uituperat. Quoniam enim teneriores anni rationem uirtutis non ſuſcipiunt, ludo atq; cantu præparantur. Iure igitur apud nos prophetarum odæ à pueris addiſcuntur.

Quod poetæ recte dicere cogendi ſunt. Caput XV. E

POetæ, inquit, Plato cogendi ſunt carminibus dicere bonum quidem modeſtum iuſtumq; uirum felicem eſſe atq; beatum, ſiue magnus, ſiue paruus ſit, & ſiue diues, ſiue pauper. Si uero iniuſtus eſſet, etiam ſi ditior eſſet quam Cyneras aut Midas miſerrimũ omnium eſſe. Dicant igitur Poetæ neminem eſſe uirum appellandum, qui non omnia quæ uulgo bona dicuntur iuſte acquirat atq; diſponat, quamuis hæc bona non recte bona dicũtur. Sanitas enim primo, deinde forma, tertio uires, quarto diuitiæ numerantur. Innumerabilia huiuſmodi cætera ſunt. Nam & acute cernere atq; audire, aliiſq; ſenſibus integre uti, bona uidẽtur. & ad hæc omnia poſſe facere quæ cupias, & demum immortalitas cum ipſorum omnium poſſeſſione. Ego autẽ aſſero iuſtis ſanctiſq; uiris hæc optima eſſe, iniuſtis autem peſſima. Sanum enim eſſe acute cernere, & omnino facile ſentire, ac immortaliter uiuere, abſque uirtute peſſima ſunt. Talia ergo rhythmo ac numero à poetis compoſita, adoleſcentes perdiſcant. Ego enim dicere nõ dubito ea, quæ mala uulgo dicuntur, iniuſtis bona eſſe, iuſtis mala. Quæ uero bona uidentur, bona uere bonis ſunt, malis autem mala. Hæc multo ante Odis, Dauid ſancti ſpiritus gratia commonitus, conſcripſit docuitque quis uere beatus eſt, & quis beato contrarius. F
Pſalterium enim ſuum incipiens inquit: Beatus uir qui non abiit in conſilio impiorũ, & cætera. Vnde Plato admonitus, poetis dicendum eſſe ait, bonos uiros beatos eſſe. Diuites autem ſi mali ſint, miſeros eſſe. quod ipſe Dauid, ſic in pſalmis ædidit. Diuitiæ ſi affluunt, nolite cor apponere. Cætera quoq; omnia, quæ hic philoſophus dicit, ad uerbum fere in ſacro pſalmorum uolumine ſcripta inuenies.

Quod hymni cani nõ debent niſi prius examinẽtur. Caput XVI.

ADdit deinde Plato, dei aut uiri diuini opus eſſe recte rhythmo atq; carminibus uti, quare diligenter hac de re leges ponendas eſſe cẽſet, quibus ad uirtutem uniuerſa muſica reſpicere cogatur. Hoc ille uerbis, re autem ipſa Iudæi cogibantur non alios hymnos & odas ſuſcipere, quàm eas, q̃ à ſpiritu ſancto per prophetas eſſent cõpoſitæ. Concedo deinde Platoni quod uulgo dicitur, uoluptate muſicam diiudicari, ſed illam eſſe optimam muſicam, quæ optimos & doctos uiros delectat, ac maxime illum, qui uirtute cæteris præſtet. Virtute igitur opus eſt iudicibus, & præſertim fortitudine atq; prudentia. Neq; enim theatri plauſu, aut propter ignorantiam, aut propter formidinem duci debent. Apud Iudæos etiam priſcis temporibus diuinorum cantuum iudicium non multitudini tradebatur, ſed erant aliqui, quãuis pauciſſimi, diuino ſpiritu hæc iudicantes, quibus ſo-

ſummo-

A ſummodo licebat prophetarum libros conſecrare, ut ita dicam, ac cõprobare. Ea ue-
ro, quæ aliena à ſpiritu ſancto uiderentur, improbare atq; reijcere.

Quod non ſemper uino utendum ſit. Caput XVII.

CArthaginẽſium, inquit, legem magis quam Lacedæmoniorum atq; Creten-
ſium laudo, ut nunquam in caſtris quiſquam uinum guſtare audeat, ſed to-
to militiæ tempore aquæ uſum comprobari. In ciuitate autem ſeruis nun-
quam uini uſus concedendus eſt, nec magiſtratus tempore, quo rempubicã
gubernant, uino utantur, nec gubernatores, nec iudices, nec qui deliberaturus in conſi-
lium uocatus eſt, nec ullo modo in die, niſi ualitudinis gratia, nec nocte eos tam uiros
quàm fœminas, qui liberis dare operam ſtatuerunt: leuiores enim homines uini uſu
fiunt, & animæ calefactæ tanquam ferrum ignitum molliores redduntur. Hæc mul-
to ante Moſes conſtituit. Sacerdotes enim iubet ſacrificandi tempore à uino abſtine-
re. Locutus eſt em̃, inquit, dominus ad Aaron dicens: Vinũ & ſicerã non bibetis, tu &
filij tui tecum, quando in teſtimonij tabernaculum ingrediemini, aut quando ad alta-
re acceditis, ne moriamini, & lege hoc in æternum in generationes ueſtras firmatum
ſit. Votum etiam mouentibus ſimiliter præcipit dicens: Vir aut mulier qui uotum fa-
B cit, à uino & ſicera mundus erit, & acetum uini, & acetum ſiceræ non bibet. Salomon
quoq; magiſtratus & iudices à uino abſtinere iubet. Conſilio, inquit, om̃ia facias con-
ſilio uinum bibe, potentes, qui iracundi ſunt uinum non bibant, ne ſi biberint, ſapien-
tiæ atque laboris, obliuiſcantur. Nec ignorabat Plato ſcripta hæc apud Barbaros fu-
iſſe, quomodo occultius his uerbis denotauit. Siquidem, inquit, dubitant, utrum hu-
iuſcemodi diſciplina ciuilis fuit, aut etiam nunc eſt apud aliquos Barbaros procul ab
oculis noſtris, aut futura unquam ſit, parati ſumus rationem oſtendere, factum iam
fuiſſe & eſſe in præſentia, futuramq; eſſe quando eadem muſa in aliqua ciuitate præ-
ualebit, nec nos impoſſibilia dicere.

Quod nobiſcum gerendum eſt bellum. Cap. XVIII.

REcte, inquit, à nobis dictum eſt. omnes homines ſibiipſis pugnare, neminẽq;
eſſe, qui ſibiipſi hoſtis non ſit. Quare præcipua optimaq; uictoria eſſe ſei-
pſum uincere. Sicut econtra, turpiſſimum atq; peſſimum à ſeipſo uinci. Et
poſt pauca. Vnus eſt unuſquiſq; noſtrum, ſed duos ſecũ contrarios ac amen-
tes habent conſiliarios; uoluptatem atq; dolorem, quibus opiniones futurorum acce-
dunt, quas communiter ſpei nomine appellamus. Proprie autem, quæ ante dolorem
C ſpes eſt timor, quæ uero ante uoluptatem confidentia nominatur. Ad hæc omnia ra-
tio accedit melior aut peior, quæ cum quid publice conſtitutum ſit, lex nuncupatur.
Deinde hæ paſſiones, inquit, in nobis quaſi nerui aut funes huc & illuc ad contra-
rias operationes attrahunt. Ratio uero uni ſemper rationi oportere conſtanter inhæ-
rere perſuadet, quæ quidem ratio aureo quodam fune atque communi lege uideli-
cet ciuitatis inniti ſolet. Aliæ autem duræ aſperæq; tanquam ferreæ ſunt. Hæc ubiq;
ferme diuinæ literæ prædicant, appetitum rationi pugnare docentes, rationemque
optimam eſſe, quæ dei lege dicitur, uictoriamque laudatiſſimam cum huic rationi
appetitus ſubijcitur.

Quod peccatorum anima eſt cauſa, Caput XIX.

VNdecimo autem legum: Neceſſe eſt, inquit, tam uirtutem quàm uitiorũ cau-
ſam eſſe animam, quod Moſayco illi conſentaneum eſt. Si anima peccaue-
rit, & ſi anima delictum fecerit.

De uero Philoſopho. Caput XX.

QVm in hebraica ſcriptura de ſtudioſo ueroq; philoſopho dicat. Bonũ eſt ui-
ro ſi tollat iugum in iuuẽtute ſua, ſedebitq; ſolus ac tacebit. Cumque diuini
prophetæ ac ſublimi philoſophia in montibus atque ſpeluncis degerint, ad
ſolum deum mentẽ erigentes: Audias quemadmodũ etiã Plato hũc uiuẽdi

modum comprobauit dicens. Qui præcipui in philoſophia ſunt. ab adoleſcentia etiã D
ipſam uiam, quæ in forum abducit ignorant, nec ubi curia, aut communis alius con-
ueniendi locus ſit, ſciunt. Leges autem & decreta nec ſcripta uiderunt nec audierunt,
ſodalitia & magiſtratus, cœtus & cœnas nec ſomnio quidem uiderunt. Si bene autem
aliquid aut male à uiris uel mulieribus in ciuitate factum eſt, non minus eos fugit q̃
maris harena, quæ omnia ita neſcit, ut nec neſcire ſe quidem ſciat. Non enim hæc fu-
git, ut melior uideatur, ſed ut ſit. Quare ſi etiam corpore in ciuitate ſit, mens tamen o-
mnia hæc contemnens, ſuper terram uolauit, ut eſt apud Pyndarum. Quomodo id di
cis ó Socrates inquit, cum Threſſa quædam Thalem cœleſtia reſpicientem, quia cogi
tatione occupatus in puteum deciderat, reprę̃hẽdiſſe dicatur: quod cum cœleſtia quę-
reret, quæ ante pedes ſunt, non uideret. Hoc, inquit, ſcomma in omnes philoſophos
dici poteſt. Vere namq; qui recte philoſophatur non ſolum ignorat quid uicinus fa-
ciat, ſed pene ſi homo eſt aut pecus nõ animaduertit. Quid ſit homo, & quid præcipue
hominem facere conueniat, id uero diligentiſſime quærit. Quare o chariſſime Theo
dore, ſi quando huiuſmodi philoſophus in iudicio, uel alio loco publico loqui de re-
bus iſtis hominum cogitur, riſum omnibus præbet, & in difficultates, quoniam inex-
pertus eſt, quaſi in puteum incidit. Proprium enim ſibi eſt neminem conuitijs petere, E
& in laudationibus cum non ficte ſed uere ex animo dicere uideatur, leuis quidã atq;
inſanus uidetur. Si regem enim laudari aliquẽ audiuerit. Agaſonem aut bubulcum
laudibus efferri arbitratur: quod ſi mille iugera terræ poſſidere aliquẽ audierit, parua
hęc dicit, qui uniuerſum orbem cogitatione complecti conſueuit. Valde autem etiam
illos contemnit, qui ſe generoſos prædicant, & auos, proauos, attauosq; ſuos in medi-
um adducunt, amentiam ipſorum ideo ſpernit. quia uniuerſum hominum genus co-
gnoſcere nequeunt. Auos enim & progenitores innumerabiles ſinguli habuimus,
quorum alij diuites, alij pauperes, alij reges, ſerui, Barbari, Græcique fuere, ideo ridet
quod in quinq; aut uiginti progenitorum genealogia nonnulli glorientur. In omni-
bus igitur iſtis uerus philoſophus uulgo deridetur, & modo ſuperbus, modo rerũ hu-
manarum ignarus putatur. Et paulo poſt. Si omnibus inquã o Socrates, ut mihi per-
ſuaderes, maior pax & pauciora mala eſſent in hominibus, non eſt poſſibile o Theo-
dore, inquit, mala omnino ab hominibus auferri: non enim apud deos, ſed apud mor
tales neceſſario, & in hoc loco uerſant: quãobrem toto animo conari debemus hinc il
lo tranſire. Tranſitus autem & fuga terrenorum eſt imitatio dei quantũ homini poſ-
ſibile eſt. imitatur autem deum iuſtitia, ſanctitate, prudentia. Sed non eſt, inquit, facile F
perſuadere multis ita ſe iſta habere, ſed nequitiam fugiendam, uirtutemq; ſequẽdam
putant, non rerum ipſarum gratia, ſed ut bonus uidearis. Hæc, inquam, aniles fabulæ
ſunt: ueritatem autẽ altius nos exponamus, deus nullo modo iniuſtus eſt, ſed quàm-
maxime iuſtiſſimus, nec eſt ei ſimilius aliquid quàm ſi quis noſtrum iuſtiſſimus fiat.
Quare dei cognitio ſapientia eſt, & uirtus uera, ignoratio uero ruditas eſt & nequitia
manifeſta. Quæcunq; autem alia dicitur ſapiẽtia, uidetur quidẽ, ſed non eſt. Nam quę
in rebus ciuilibus eſt oneroſa, quæ uero in artibus fabrilis. Quicunq; igitur iniuriatur
ſapiens propter aſtutiam ſuam dicẽdus non eſt: ignorat enim quod minime ignora-
re oportet quantum iniuſtitia detrimẽtum afferre ſoleat, non quod ipſi detrimentum
putant uulnera uel mortem, quæ patiuntur etiam, qui nihil iniuriantur, ſed quod effu
gere iniuriantibus impoſſibile, apud ſcripturam etiam humana uniuerſa hæc ſapien-
tia ſtultitia nominatur. Scriptum eſt enim: Perdam ſapientiam ſapientum, & intelle-
ctum intelligentium deſtruam, ubi ſapiens, ubi ſcriba, ubi conquiſitor huius ſeculi?
Quod aũt qui uere ac ſecundum deũ philoſophatur, nihil praui ſapere debet. Inde di-
ſcimus, quia non ea quæ uidentur, quæ temporalia ſunt, ſed ea quæ non uidentur, quę
æterna ſunt conſiderare iubemur. Nequitiam autẽ in terris & in hac mortali uita con
uolui, propheta oſtendit dicens: Quia furtum & adulterium & cædes fuſa in terram
ſunt,

A ſunt,& ſanguinem ſanguini commiſcent. Ad deum autē hinc fugiendum eſſe Moſes
oſtendit. Poſt dominum deum tuum ambulabis,& ipſi adhærebis. Imitandum quoq;
deum eſſe ſignificat dicens:Sancti ſitis, quia dominus deus noſter ſanctus eſt. De iuſti
tia uero dei Dauid clamat:Iuſtus dominus iuſtitiam dilexit. Idem diuitias contemnen
das eſſe docuit dicens : Diuitiæ ſi affluant,nolite cor apponere. Et rurſus:Noli timere
cum diues factus fuerit homo , & cum multiplicata fuerit domus eius . Quoniā cum
interierit,non ſumet cum eo omnia. Principatus etiam hominū non multifacere mo
net cum dicat : Nolite confidere in principibus , in filijs hominum , in quibus non eſt
ſalus. Exibit ſpiritus & abibit in terrā ſuā, in illa die perdentur oēs cogitatiōes eius.

Quod nonnunquam falſo ad utilitatem audientium
utendum eſt. Caput XXI.

NOn autem,inquit, Plato alienum à grauitate ſua legiſlator putabit falſo ali
quid ac fere inepte ad utilitatem iuuenum dicere, maxime ſi quod falſo dici
tur audientes ita trahat,ut non ui, ſed ſponte iuſtitiam uelint ſuſcipere, ſoli-
dum enim bonum ueritas , ſed non ita facile plerumq; perſuadet. Innumera
bilia huiuſmodi uerba ſunt in ſcriptura,utputa, quando pœnitere deum,aut dormire,
B aut iraſci, aut alijs perturbationibus ferri ſcribitur, quæ quamuis altius interpretata
non procul à ueritate ſint,uerba tamen ipſa uel terrendo, uel promulcendo nonnihil
proſint illis,qui altiorem ueſtigare ſenſum nequeunt.

Quod omne genus hominum ad ueritatem uo-
candum eſt. Caput XXII.

REcte in ſuperioribus Plato,inquit,uiros & mulieres,liberos & ſeruos,iuue-
nes & ſenes , ſic diſciplinam ciuilem dictum eſt , amplecti oportere,ut nun-
quam ceſſent uarijs modis atq; carminibus , quæ diximus decantare . Et in
quinto de re publica. Nihil,inquit,o Theodore ad gerendam rempublicam
pertinet,quod ad mulierem , quia mulier non pertineat,aut ad uirum pertineat, quia
uir. Sed cum una natura utriuſq; animalis ſit,quæ ad uirum natura,hæc ad mulierem
etiam natura pertinet. Eſt autem in omnibus imbecillior uiro mulier . Vtrum igitur
uiris omnia,mulieribus uero nihil concedemus? non recte inquam. Recte, inquit, di-
cis,nam mulier alia medica eſſe poteſt,alia muſica,alia ad utrumq; inepta natura. Si-
militer alia bellicoſa,alia non. Alia philoſophus & alia nō. Alia magni animi,& alia
puſillanimis,& alia ad cuſtodiendam ciuitatem nata,alia nō , ſicuti & uir. Eadem em̄
C eſt utriuſque natura, præterquam quod altera imbecillis, & altera robuſta, quare ſi-
miles natura mulieres ad cohabitandum, ſimulque rempublicam gerēdum uiris uan
dæ ſunt . Decet enim ut natura ſimiles potius quam diſſimiles conueniant . Hæc re
ipſa apud Iudæos factitata cognouimus . Docet enim eorum hiſtoria nonnullas mu-
lieres uirtute atq; prudentia ciuitatem ab hoſtibus liberaſſe . Doctrina quoq; noſtra
omne genus hominū tā uirorum quàm mulierum,liberorum ſimul & ſeruorum, Græ
corum aliqualiter ac Barbarorum,paruulorum ætate ac ſenum,in hoc diuino ueroq;
philoſophandi genere noſtro libenter ſuſcipitur.

Quod etiam de Salomonis parabolis Plato multa
accepit. Caput XXIII.

IN parabolis Salomonis memoriam iuſti laudibus efferri, & nomen impio-
rum extingui breuiter atque commode dicitur , ſimiliter dictum eſt, ne bea-
tum aliquem putes antequam moriatur . Audi ergo quomodo hanc ipſam
rem latius in ſeptimo de legibus poſuit Plato . Quicunq;,inquit, ciues pclas-
re laborioſeq; aut animo aut corpore geſſerint, legibusq; ſemper obtemperantes fue
rint,laudibus poſt mortē efferri oportet:uiuos em̄ laudare anteq̄ è uita exierint, ac bo
norū operꝫ finē impoſuerint tutū nō eſt. Hæc nō de uiris ſolū, uerūetiā de mulieribus
intelligēdū cēſeo. Diuitias atq; pauptatē ne mihi des,in parabolis Salomō dixit. Plato
quoq;

quoq; in tertio de re publica. Iam diximus, inquit, quæ cuſtodes ac magiſtratus ciuita D
tis diligenter pellere ſemper debent, curareq́; ne aditum in ciuitatē habeant, quæ iſta,
inquit ſunt. Diuitiæ, inquam, & paupertas, alteræ namq; delicias, ocium, & factiones
afferunt: altera illiberalitatem, malignitatem, & factionem. Malignitatē uero appel-
lo operationem infamem. Moſes in legibus patrem atq; matrem ſcripſit, unuſquiſq;
timeat. Et alibi dicitur: Honora patrem & matrem, ut bene tibi fiat, quæ ambo in li-
bro de legibus Plato coniunxit. Vnuſquiſq;, inquit, niſi mente captus ſit, & timet, & ho
norat parentes. Et rurſus. Seniores re & uerbo unuſquiſq; uereatur, & ſi ultra .xx. an-
nos excedunt, tanquam parentes honoret.

De Seruis. Caput XXIIII.

CVm Moſes Hebræum Hebræo ſeruire indecens duxerit, & ſic acciderit ſepti
mo anno, liberum emitti iuſſerit. Plato in libris de republica, Græcum Grę
co ſeruire prohibet dicens: Nec Græcum ſeruum habeas, & cæteris Græcis
ſimiliter facere conſolas, ſic enim ad barbaros Gręcia uerſa facilius à ſeipſa
abſtinebit. Nemo, inquit, Plato fines atq; terminos terræ moueat, nec domeſtici, nec
ciuis, nec uicini, putauit enim ita illud intelligendum eſſe. Non tranſgrediaris termi- E
nos antiquos, quos poſuerant patres tui.

Quod aliqua in alienum ſenſum accepit. Caput XXV.

QVicunq; autem, inquit, fines tranſgreſſus uicini arauerit, agros damnū reſti
tuat, impudentiæ autem atq; illiberalitatis pœnas det, duplumq́; loco ſup-
plicij ei deponat, cuius agrum arauit. Patris, inquit, peccata non luant filij,
niſi quis mortis ſupplicium alicui deberet, hoc autem nō ad filium aut ne-
potem ſolum ſed uſq; ad pronepotem procedat. Hoc apertiſſime inde traxit, qui red-
dit peccata patrum filijs uſq; ad tertiam generationem. In furto quadruplū reddi iuſ-
ſit Moſes, ſi occiderit aut uendiderit quæ furto ablata fuerunt, ſin autem quodcunque
animal ſit uiuum apud aliquem reperiatur, duplum reddi iubet. Et Plato una, inquit,
lex de furto ponatur, duplum enim reddi par eſt. Si autem reddere non habet, uincu-
lis teneatur quouſq; aut reddat, aut aduerſario placet. Cū Moſes ſcripſerit nō eſſe ho-
micidam eum qui furem in fouea latentem interfecerit, congruēter Plato dicit nocte
furem interficere licere, innocens quoq; ſit, inquit, qui ſpoliantem interfecerit. Si ue-
ro, inquit, brutum aliquod animal hominem interfecerit, extra urbē interficiatur, niſi
in certamine id factū ſit. Moſes uero ſi cornu, inqt, taurus uirū aut fœminā pcuſſerit F
atq; interfecerit, lapidibus interficiatur, nec carnes eius comedantur, dominus autem
eius innocens erit, cum prophetica ſcriptura dicat. Ecce dominus Iſrael filij hominis
permixti omnes ſunt æri, ſtagno, plumbo & ferro, in medio camini argentum permi-
xtum ſunt. Ideo hæc dicit dominus, quoniam facti eſtis omnes mixtura una, ideo ego
ſuſcipiam uos. ſicut ſuſcipitur argentum, & æs, & ferrum, & plumbum, & ſtagnum in
medium camini, ut ſufflētur in eo ignis & infundatur. Perſpice quomodo Plato totū
hunc locum intellexit, & quaſi fabulam expoſuit. Audiatis, inquit, fabulam. Omnes
qui in eadem ciuitate uiuimus fratres ſumus, ſed cum deus nos fingeret, aurum cum il
lis miſcuit, qui ad gubernandum apti ſunt, argentum autem cum illis, qui armis ciui-
tatem defendunt, nam & iſti honore digni ſunt, ferrum autem & æs agricolis, & alijs
opificibus infundit, hæc nonnunquam alterum ex altero fiunt. Naſcitur enim ex auro
argentum, & ex argento aurum. Magiſtratibus igitur deus præcipit, ut magnam dili-
gentiam habeant, ſi quis denegauerit ab auro in argentum, aut ex argento in peiora,
nullo modo ignoſcant, ſed naturæ congruentem reddentes honorem, in opifices aut
agricolas deducant. Quod ſi à peioribus argentum aut aurum productum ſit, honore
tur iſte, ad conuenientemq́; locum argenti aut auri conſcendat, hoc maxime omnium
ſeruandum eſt. Cum enim ferrum, aut æs ad regendum peruenerit, tūc ciuitas deſtrue
tur, cum prophetica ſcriptura ad pręſules populi dixerit. O paſtores Iſrael, an paſtores

A ſeipſos paſcuntur? nonne oues paſcuntur paſtoribus? Ecce lac deuoratis, pinguẽ ouẽ
occiditis,uelleribus indumenta conficitis,oues autem meas non paſcitis, nec quod pe
rierat quæſiuiſtis,nec fractum allegaſtis,nec errantẽ reduxiſtis.Plato in primo de re-
publica ſic iſta interpretatus eſt. Nunc,inquit, Thraſymache illud dicendum paſtoris
eſſe,pingues quàmmaxime poteſt pecudes reddere.Tu autem dicebas non ad ouium
utilitatem, ſed ad ſuam iſtud ſibi eſſe faciundum, quaſi aut apes, aut ut maioris uen-
dat oues paſceret. Non eſſet autem hoc modo paſtor, ſed heluo quidam aut auarus.
Paſtor autem ille eſt,cui nil curę aliud eſt, quam ut optime opus ſuum faciat,opus au
tem ſuum paſcere eſt.Quare fateri oportet principis quoq; opus eſſe non alterius uti
litatem conſiderare quàm ſubditi, cum in ſcriptura feratur. A timore tuo domine in
utero concepimus & parturiuimus,& peperimus ſpiritum ſalutis. Socrates apud Pla
tonem in Thetico ſic imitatus eſt. Qui mecum,inquit, uerſantur idẽ patiuntur.quod
parturientes,doloribus enim partus ac dubitatione replentur, multoq; magis quam
mulieres parturientes exagitantur, quem quidem dolorem partus excitare & ſedare
ars mea facile poteſt.Ezechiel ſcribit.Et uidi, & ecce uẽtus turbinis ueniebat ab aqui
lone.Ac paulo poſt.Et in medio eius ſimilitudo quatuor animalium,& aſpectus eo-
B rum ſimilitudo hominis in eis,&quatuor facies uni.Similitudo autem uultus eorum
facies hominis,& facies leonis à dextris ipſorũ quatuor,& facies uituli à ſiniſtris ipſo
rum quatuor,& facies aquilæ à dextris ipſorum quatuor.Quæ Plato imitatus ſic eſt.
Imaginem,inquit,animi fingamus talem uidelicet,quales apud priſcos naturæ quæ-
dam factæ narrantur.Chimęræ ſcilicet,Scyllæ, ac Cerberi, dicuntur inquit eæ.Finge
igitur unam quidam idæam uariæ feræatq; multicapitis, quæ domeſticarum capita,
& ſilueſtrium ferarum habeat. Difficile,inquit, eſt quod fingere te uolo,ſed tamẽ, qa
facilius oratione, quàm cæra fingimus, progrediamur. Altera ergo idæa leonis fin-
gatur,& poſtremo hominis.Coniungatur deinde ſic in unum,ut hominis imago ex-
trinſecus complecti cætera uideatur,ut qui oculis hoc animal cernit,conſimiliter cum
eam ſolummodo uideat,& interiora lateant,hominẽ ſolummodo eſſe putet. His ita
factis,iniuſtiſſime faciet,& inutiliter conſulet,qui dicet leonem & cæteras feras nutri-
endas eſſe,hominem autem fame ſic deneruandum,ut facile à feris ducatur, ipſaſq; fe
ras non eſſe ad amorem reducẽdas, ſed incitandas potius, ut inter ſe pugnantes. alia
aliam deuoret. Is autem iuſtiſſime ſimul atque utiliſſime conſulet, qui dicet dandam
eſſe operam diligenter,ut animalis huius compoſiti, ac multi capitis principatum ſo-
C lus teneat homo & quaſi agricola,quæ manſuetę ſunt moderatè nutriet, immanes au
tem feras leonis uiribus uſus domet.

Quod in duodecim tribus ciuitatem ſuam Iudæorum imitatione Plato diuidit. Caput XXVI.

IN duodecim tribus Iudæorum genus diuiſum nemo ignorat, quem diuiſionis numerum ciuibus ſuis Plato attribuit dicens. In duodecim quam æqualiter fieri poteſt,uniuerſa regio partes partiatur,& ſorte una tribus unã partem poſſideat,& duces ſingularum tribuum eligantur.

Quod ſitum urbis Iudæorum ſecutus eſt. Caput XXVII.

PRiſci Iudæi metropolim ſuam diuino conſilio longe à mari in mõtibus condiderunt. Plato quoq; quam in legibus condit urbẽ, in ſimili Hieroſolymorum loco eam conſtituit, ut uideantur ad urbem Hebræorum reſpiciens uerba compoſuiſſe. Ferme nanq;, inquit, o amice per decẽ milia paſſuum à mari aberit hæc ciuitas, portumque habebit quàmoptimum,& agros regionemque fœcundiſſimam: cauebitur autem, ne alia ciuitas prope nimium ſit. Maritimam enim condere uõ debemus, ne alienis moribus uarijs uilibusq; faciliusq; corrũpatur. Cum autẽ per decẽ milia paſſuum diſtet à mari, portuoſaq; optime ſit, nec utilitate iocũdi-

rateq; maris omnino priuatur,nec ita facile moribus alienis repleta nequitiam foue- D
bit.

De Prudentia. Caput XXVIII.

VNdecimo autem de legibus omnium rerum minimarum etiam curam&
gubernationem deo creatori attribuit,impietatiſq; crimine illos accuſat
qui non agi gubernariq; omnia diuinitus putarit. Primum enim, inquit,
deum iam ambo conceditis,uidere, audire,ſcireq; uniuerſa,nihilq; ipſum
penitus effugere atq; latere poſſe. Eſt ne ita,inquit,an aliter? Ita prorſus.
Quid porro? poſſe ne deum omnia concedimus,an contra? non eſt negandum,inquit,
omnia deo poſſibilia eſſe,optimum autem eſſe omnes concorditer iam conceſſimus.
Nonne igitur deſidia quadam ocioq; pernicioſo teneri deus uidebitur, ſi cum poſſit &
ſciat,uniuerſum gubernare negligit? Rectiſſime id abs te dicendum eſt inquit. Deum
igitur putare debemus quanto melior,potentiorq; cæteris eſt,imo uero potentiſſimus
atq; optimus& ſapientiſſimus,omnibus ſimul prouidere. Non enim ſas eſt aliter om̄i-
no opinari,falſumq; omnino eſt,non habere curam artificem his de rebus,quas artifi
cio ſuo effecit. Et poſt pauca. Nulla, inquit,mundi pericula dei prouidentia effugit:nā
cum pars totius gratia,non totum partis factum ſit,nullus pene totum gubernat , niſi E
parti quoq; prouideat. Et poſt aliqua. Nec enim negligeris recte faciens, nec ſi in pro-
fundum terræ deueneris,aut ſi in cœlum euolaueris,ſed ſupplicio congruenti uexabe-
ris,aut hic,aut apud inferos , quod mihi de illis etiam dictum putato , quos tu quoniā
magnos de paruis ſcelere quodam euaſiſſe uidiſti, à miſeria in beatitudinem ueniſſe
dicebas. Hæc nonne ſimilia illis ſunt ? Quo ibo à ſpiritu tuo ? & ubi à facie tua me abs-
ſcondam? Si aſcendero in cœlum,tu illic es,ſi deſcendero ad infernum,ades. Si ſumpſe-
ro pennas uentorum,& habitauero in extremis maris : Etenim illic manus tua dedu-
cet me.

EVSEBII PAMPHI- LI LIBER TERTIVSDECIMVS.

Quod Plato Gentilium deos contemnebat. Caput. .I.

SEd abūde iam,utputo,Platonicam philoſophiam quaſi Hebræo
rum lingua in Græcam eſſe tranſlatam demonſtratum eſt , nunc
reliqua perſequamur. Primum igitur conſidera,quomodo patri- F
am de dījs opiniōem tanquā falſam redarguebat,hoc modo ſcri-
bēs in Timæo. Sed de alioꝝ dæmonum atq; deoꝝ generatiōe ſcri
bere maius ē opus quā humeris noſtris ferre poſſumus,quare his
q hæc crediderūt credere debemus , q cū à dījs orti ſint,& parētes
ſuos qui ſint,optime teneant,nullo modo falluntur. Quare quāuis nec neceſſario,nec
ueriſimiliter dicant:tā quia rem ſuam enarrant,æquum eſt ut eis fidem adhibeamus,le
gi optemperantes. Qusre ſecundum priſcoꝝ inſtituta, genealogia deorū terminetur,
credanturq; cæli & terræ filij Oceanus & Tethys fuiſſe,ex quibus Phorcus, Saturnus,
Ops,& alij quāplures nati ſunt,à Saturno autē & Ope & Iuppiter & Iuno. Primum igi
tur deoꝝ nepotes poetas appellās,deridere mihi deos uidetur,nō deos,ſed homines ne
potibus eorum natura ſimiles fuiſſe oſtendens. deinde theologos ipſos,quos deoꝝ ne-
potes appellauit,uehemēter carpere uidetur,cū inferat,quāuis abſq; neceſſaria, immo
uero uériſimili demōſtratiōe dicāt. Locari autē uidetur dicēs,qa ipſi probe progenito-
res cognouerint ſuos,& quod impoſſibile ſit,deoꝝ filijs non credere,præter ſentētiam
autem animi ſui,deos eſſe appellaſſe manifeſte oſtēdit,qa ut legē patriam uidelicet ſe-
queretur,ita dixiſſe ſatetur. Quæ om̄ia ita eſſe facilius cognoſces, ſi audias quomodo
clara uoce theologos gentium omnes his uerbis in Epimenide reprehendat. Theolo-
giam ergo,inquit,& uniuerſi productiōem,quoniam male maiores noſtri de his tradi-
derunt

A derunt,ſuſcipere melius eſt, ac ita defendere,ut aduerſus impios dicere nil timeamus.
Iure autem maiorum Theologiam contemnendam eſſe in ſecundo de republica do-
cet,ubi de poetis & Theologis, & de gentilium dijs his uerbis utitur, quæ diligenter
quæſo animo uoluas. In maioribus,inquit, minores quoq; uidebimus, oportet enim
eandem eſſe naturam,& idē poſſe maiores atq; minores. Nonne ita tibi uidetur? Vi-
detur,inquit,ſed non intelligo,quos tu maiores appelles. Eos inquam, quos Heſio-
dus atq; Homerus, cæteriq; poetæ nobis tradiderunt. Omnes namq; Poetæ fabulas
componentes falſa hominibus & cecinerunt & canunt. Reijciendi ergo ſunt non ſolū
quia mētiuntur, uerumetiam maxime, quia non bene mentiuntur, ſed ſunt quaſi pi-
ctores,diſſimilia omnino illis pingentes,atq; contraria quæ pingere debuerunt. Hæc
inquit,recte accuſanda ſunt,ſed quænam ſunt falſa atq; improbe dicta? Primum in-
quam maximum, & de rebus maximis mendacium non bene mentitus eſt, qui dixit:
Cœlum ea feciſſe, quæ ab Heſiodo narrantur, & quod Saturnus ipſum ultus fuerit.
Nam etiam ſi uera eſſent, tacenda omnino tamen putarent, nec ipſa facile ad omnes
efferēda,ſed maxime certe cælanda. Quod ſi neceſſitas quædam dicere cogeret, pau-
ciſſimis tradenda fuiſſe. Ardua enim ſunt,nec prædicanda o Adymante in ciuitate no
B ſtra. Nec enim iuueni perſuadendum eſt, ulciſci parentes oportere, etiam ſi iniuriam
inferant,nec autem omnino credendum eſt,deos inter ſe ita diſſidere,ut alius alij bel-
la & pugnam cieant,nec enim uera hæc ſunt,nec nobis conducibilia, qui ſi rempubli-
cam conſeruare uolumus,inteſtina bella,odia, & ſimulationes turpiſſimas ducere de-
bemus, nec gigantum aduerſus deos pugnas, & heroum in cognatos adoleſcentibus
explicandas iudico. ſed ſi aliquo modo poſſemus,nunquam ciui ciuem fuiſſe inimicū
id libenter perſuaderemus. Hæc enim maxime adoleſcētibus,hęc uiris,hæc ſenioribus
prædicanda. Quare poetæ cogēdi etiam ſunt hæc carminibus ædere. Saturni autem
uincula,& Vulcani à patre proiectio,cum auxilium pulſatæ matri afferret, deorumq;
pugnæ, quas Homerus conſcripſit, nullo modo audiendæ. Nam etiam poetæ quam
optime atq; utiliter de deo fingere debent. Multum enim ad uirtutem huiuſmodi car
mina conducunt. Quas igitur dicemus utiles ad uirtutem de dijs fabulas eſſe, ut re-
ſpondeamus,ſi quis interroget.

Quod mendoſiſſime de deo poetæ ſcripſerunt. Caput II.

NOn ſumus,inquit,o Adymante in præſentia Poetæ,ſed urbium condito-
res. Conditorē autē urbis oportet formas quaſdam rerum tenere,in qui-
bus uerſari poetæ ita debēt,ut inde digredi ſibi non liceat. Recte,inquit,
C dicis. Sed quænam iſtæ formę ſunt? Tales certe, inquit,qualis ſit deus,he
roicis lyricis, tragœdijsq; dicendū eſt. nam cum deus bonus uere ſit,nihil
ei mali attribuere debēt. Bonum autem nullum nocet, an non? Ita uidetur inquit. Pu-
tasne igitur quod innoxium eſt nocere,an non? Nullo modo inquit. Quod autē non
nocet facit ne quicquam mali? Neq; id quidem. Quod porro nihil mali facit,nullius
certe mali cauſa erit. Aſſentio. Nihil ergo nocebit. Pręterea omne bonum utile eſt,an
nō? Vtile uidelicet. Erit ergo cauſa felicitatis? Ita prorſus. Sequitur ergo ipſum bonū
non eſſe cauſam omnium, ſed eorum ſolummodo quæ probe ſe habent,malorū uero
minime. Id iam negari non poteſt. Neceſſe igitur eſt inquam,quoniā deus bonus eſt,
non om̄ium,ut multi putāt,ſed paucorū(pauciora em̄ bona quàm mala ſunt)cauſam
eſſe. Malorum uero non deus,ſed alia quædā cauſa eſt. Hæc mihi ueriſſime dici uiden
tur. Non ergo audiēdus eſt Homerus, cum ita impudēter de deo loquatur, quod duo
apud Iouem dolia ſunt,alterum bonis, malis alterum fatis plenum, & cui Iuppiter ex
utriſq; dederit,is modo feliciter, modo cōtra ſe habet: cui autē mala ſolūmodo deſti-
nauerit,hunc magna ſemp ærumna calamitoſaq; peſtis inſequitur. Fœderis autē con-
fuſionē ſi quis p Pallada & Iouē eſſe cecinerit nō approbabimus, nec contētiones atq;
pugnas deoꝝ,nec quod Aeſchilus dicit,occaſiones diuinitus hominibus dari maloꝝ,

quando eos deus perdere uoluerit, nec nobis calamitas cæteraq; huiuſmodi audien- D
da ſunt. Sed uel non fuerunt à deo illa facta, uel ſi à deo facta contendunt, dicendum
cum qui puniuntur miſeri ſunt, non deum creatorem, ſed miſeriam ſuam ſibi dedita
ſupplicia concitaſſe, quibus cruciati meliores facti ſunt. Sed modo hæc prætermit-
tenda. Malorum autem ſi quis audet cauſam deum dicere, ſiquidem uolumus bonis
ciuitatem legibus fundare, nullo modo patiemur. Nec enim phas eſt id dicere, nec con
ducibile, nec congruens, ſed omnino nephandum ac falſum. Probatur mihi hæc lex
inquam, ſitq; iſta prima formulæ, quod nulli omnium liceat malorum, ſed bonorum
ſolummodo cauſam deo attribuere.

Quod deus immutabilis ac uerus eſt. Caput III.

AD hæc reſponde quæſo, utrum putes ab illa in aliam formã deum mutari,
ut nos decipiat, an ſimplicẽ eſſe, ac nunquam mutationẽ aliquam ſuſcipere.
Non habeo, inquit, modo quod reſpondeam. Si quid autẽ à forma ſua mu-
tetur, uel à ſeipſo. uel ab alio mutari neceſſarium putas, an non? neceſſariũ
certe. Quod autẽ ſummum optimum, potentiſſimumq; eſt, mutari ab alio nõ poterit,
hæc autẽ omnia deus eſt: non ergo diuerſas ab alio formas accipiet. A ſeipſo autem
mutari qui poteſt dici? utrum eñ ad melius, an ad peius mutabitur? Neceſſe eſt inquit E
ſi mutatur, quod mutatur optimũ eſt, ad peius mutari. Videtur igitur tibi o Adymãte
ſponte ſe quẽquam in peius mutare. Minime, inquit, neceſſe igitur eſt cum ſit pulcher
rimus atq; optimus, ſimpliciſſimum eum eſſe, ac in forma ſua ſemper conſtantiſſime
manere. Mihi etiã ita uidetur inquit. Nullus ergo nobis deos quaſi peregrinos orbem
circumire afferat, nec multa de Protheo ac Thetide mendacia dicat, nec Iunonem in
Antiſtidẽ commutatam ea feciſſe contendat, quæ multi conſcripſerunt. Sed hæc, om-
niaq; his ſimilia pellantur à ciuitate. Sed forſan, inquit, ipſi quidẽ dij nullo modo mu-
tantur, noſtra uero phantaſmata ita mouẽt, ut mutari nobis uideantur. Quid igitur
inquam uellet, ne unquã deus mentiri, aut ſeducere re uel uerbo falſa nobis phantaſ-
mata imprimẽs? Neſcio id quidẽ inquit. An ignoras inquit quod uere falſum eſt, ſi ita
dicere conuenit, id non deos ſolum, uerũetiam hominibus odio eſſe? Quomodo id di
cis inquit? non eñ intelligo: putas eñ inquam magnum quid me dicere, ego uero di-
co cum falſum ita in animo ſe habeat, ut errore intellectus circumuoluatur. atq; igno
rantia nemo penitus id uellet, & oderũt omnes id falſum: hoc eñ eſt, quod paulo ante
dicebam, uere falſum animi eius qui mentitur ignorantia. Falſitas eñ quæ in uerbis
eſt, eius falſitatis imago eſt, qua animus ſeducitur. quod quidẽ falſitatis ſimulachrum
ſincera puraq; falſitas non eſt. atq; ideo non ſemper odio dignum eſt, conducit enim F
nonnunquã uel aduerſus hoſtes, uel ad eos, qui amici uidẽtur, quãdo mali aliquid in-
ferre conantur. Tunc eñ ad incommodorũ euerſionẽ falſitate uti non incõmodũ eſt:
priſca etiã, quæ certe ſcire nequimus, q̃uerſimiliter fingentes nonnihil inde utilitatis
adipiſci conamur. Qua igit ratiõe falſitas deo cõueniet, utrũ qa priſca neſciat? an quia
hoſtes uehemẽter formidet? an quia ſuorũ inſidias uelit effugere? Nihil, inquit, horũ de
deo dici poteſt: mẽtiri ergo deũ nephas eſt dicere, unde ſimplex maxime & uerus uer-
bo atq; re eſt, nec ipſe in ſeipſum mutat, nec alios aut phãtaſmatibus, aut uerbis, aut ſi-
gnis uigilantes, aut dormiẽtes decipit. Recte om̃ia iſta dicta ſunt inquit. Sit ergo iſta
ſecunda formula, ne cui liceat ſeductorẽ, aut mendacẽ, aut mutabilẽ aliquo modo deũ
appellare. Quare nõ eſt laudandũ illud Homericũ, qđ ſomniũ Agamẽnoni miſſum
eſt, nec Aeſchylus audiendus, cũ fingat Thetida dicere, Apollinem in nuptijs ſuis opti
mos eã filios ac lõgę uitę habiturã ceciniſſe. Et ergo Thetis apud eũ dicit, diuinũ Apol
linis os falſum poſſe dicere nõ ſperabã, nũc autẽ uideo ab eo ipſo, q mihi fœda de filijs
cecinit, filiũ meũ eſſe interfectũ. Hæc cæteraq; huiuſmodi pellenda omnino à ciuitate
ſunt. Quod igitur Plato uerbis præcipit, id ipſum re in Hebræorum ſcriptura factita-
tum inuenies: nullam enim de deo turpem fabulam, nullam de angelis, nullã de pijs
uiris

A uiris inuenies. Cum autem bonorum cauſam eſſe deum Plato aſſerat, nonne à Moſe illud accepit? qui ſingulis creatis ſubiungit. Et uidit deus, quia bonum. Et om̄ia ſimul repetens. Et uidit deus, inquit, uniuerſa quæ fecerat, & ecce ualde bona: nec unquam apud Hebræos malorum cauſa deus putatus eſt. Quare propheta etiam ad hominẽ, qui ſua ſe uoluntate deprauauit, his uerbis utitur. Fructuoſam ego te uitem plantaui, quomodo retro uerſa es? Quod ſi alicubi mala diuinitus improbe dare ſcribitur, pœnas atq; ſupplicia mali uocabulo intelligere debemus, quas deus cum ſit bonus nõ ad detrimentum eorum qui puniuntur, ſed ad utilitatem atque commodum mittit, ſicut medicus ad ſalutem laborantium cura nõnunquã utitur amara dolorisq; plena. Vnde apud Platonem quoq; dictum eſt, utilitatem conſequi eos, qui puniuntur. Et Iudæus quidam dixit: Caſtigat dominus quem diligit. Quod autem mutari deus non poteſt, ſic à perſona eius in ſcriptura dictum inuenitur. Ego dominus deus ueſter, & non mutor. Et apud Pſalmiſtam: Omnes ſicut ueſtimentum ueteraſcẽt, & ſicut opertoriũ mutabis eos & mutabuntur, tu autem idem ipſe es, & anni tui non deficient. Quod ſi dei uerbum in forma figuraq; hominis uenturum ſcriptura prædicat, quod nos una ueniſſe affirmamus, atq; ideo mutationem deo attribui nonnulli putent, ſciant quia
B non ut gentium fabulæ de Protheo, Thetide, atq; Iunone: nec ut cæteri dij, qui errantes ſicut peregrini orbem circumeunt, ita uerbum dei Hebræorum ſcriptura in hominem mutatum eſſe affirmat. Verum quoniam rationale animal homo dei à deo errauit, ut neq; deum deiq; prouidentiam, neq; ſe ipſum cognoſceret, ſed in naturam beſtiarum male agendo inciderit, idcirco deum ut medicum & ſaluatorem uenturum prædicebat, non quidem à ſua natura mutatum. Non enim ſeduxit eos qui uiderunt, ſed utramq; ueriſſime conſeruauit: uiſibilem dico atq; inuiſibilem naturam, uiſus eñ homo eſt, & quidem uerus homo fuit, uerbum etiam dei uerum, filiusque dei uerus eſt. Quare non ſeduxit credentes, neq; falſitas ulla in eo inuenta eſt, qualis etiam Platoni deus eſſe uidetur. Maxime igitur deus uerbum uerbo atq; re ſimplex eſt, nec à ſeipſo mutatus unquam fuit, nec alios, aut phantaſmate, aut uerbo, aut ſigno uigilantes, aut dormientes decepit, ſed ſicut rationalium medicus animarum ſalutem uniuerſo generi hominum afferentes, uere non phantaſtice hominem aſſumpſit, ac ita nobis omnibus ad ueram pietatem, ad ueramq; dei cognitiõem conuerſionem largitus eſt. Talia igitur noſtra ſunt, eos uero qui aliter dicunt, ab eccleſia tanquam à ciuitate Platonis conſilio compellimus.

C Quod Socrates quia Gentilium deos ſpernebat, occiſus eſt. Cap. IIII.

DEos autem gentium à Socrate quoq; contemptos fuiſſe, & hac de cauſa eiectum ab Athenienſibus diximus. His enim fere uerbis in Euthyphrone Plato utitur. Ipſi enim homines Euthyphron, inquit, Iouẽ optimum atq; iuſtiſſimum deorum putant, & tamen fatentur patrem ab eo uinctum fuiſſe, quia filios impie deuorabat: mihi autem iraſcuntur, quia patrem iniuriantem ulciſcor. Et ſi contraria ſibijpſis de dijs & de me dicere inueniuntur. Num, inquit, Socrates ô Euthyphro propterea ipſe accuſatus ſum, quia ægre fero talia dici de deo? Hæc Numenius in libro de arcanis Platonicis hoc modo expoſuit. Si accuſationem de Athenienſium theologia Plato ſcripſiſſet, oſtendiſſetq; ſeditiones parẽtum atq; filiorum, & deuorationes ultionesq; iniquas, & nephanda matrimonia impie dijs à Theologia eorum attribui, dediſſet meo quidem iudicio cauſam Athenienſibus, incitaſſetq; ipſos ad cædem ſuam, atq; ita morte Socratis obijſſet, ſed uiuere quidem ille impietate inuolutus nunquam uoluiſſet, quoniam uero & uiuere & uere ac pie dicere tuto poterat. Euthyphronem quidem uirum arrogantia corruptum pro perſona, non Athenienſium ſolummodo, ſed omnium quæ pie nõ ſentiunt, ipſum autem Socratem pro perſona ſua poſuit, atq; ita ueritatem & ſecuritatem ſimul conſecutus eſt.

Nullo pacto iurandum ſit. Caput V.

IN Critone autẽ mortem pro ueritate omnino deſpiciẽdam his uerbis oſten- D
dit. Ego uero, inquit, o Crito non modo nunc, ſed ſemp talis fui, ut nulli ma
gis quàm rationi credã ei quæ mihi optima uideatur, quamobrẽ non poſ-
ſum nunc, quoniam iſto caſu oppreſſus ſum rationes eas quaſi falſas con-
temnere, quas & prius, ut optimas prædicaui, & nunc ſimiles mihi uidẽtur. Et niſi me-
liores alias dicere habeamus, nec ſi etiã maiora quam mors & uincula pecuniarumq́ꝫ
ablationes innuerent pericula, tãquam puer laruis territus, à propoſito deſiſtam. Sed
uideamus an recte prius dicebamus, quod oporteat opinionem alias improbare, alias
minime. Nam ſi hoc antequam mors inſtaret recte dicebatur, nũc uero aliter uidetur.
Ludus quidẽ & deliratio, diſputatio noſtra fuit. Sed quoniam præſens tibi calamitas
nulla impendet, nonne ſentẽtiam meam probas, quia ſcilicet aliæ hominum opiniões
amplectẽdæ ſunt aliæ nequaquam? nec hominum omnium, ſed aliorum opiniones
eligendę, aliorum uero minime? Quid ais? Probe inquam dicitur. Bonas ergo eligen
das, prauas autem eijciendas aſſeris, an non? Aſſero inquit. Bonæ autem nonne ſapi-
entum ſunt, prauæ autem inſipientum? Quidni? Vtrum igitur uir bonus laude ac ui-
tuperatione & opinione cuiuſuis mouebitur, an eius ſolummodo, qui ea in re præci-
puum habeat artificium. Eius ſolummodo mihi uidetur. Fugienda ergo eſt uitupera- E
tio, & laus expetenda. Nunquid multorum, ſed eius ſolummodo qui præcipuam ha-
beat rei, cuius laudes deſideras doctrinam. Ita faciundum uiuendumq́ꝫ, ut ipſe monet,
cæteris omnibus contemptis. Quare ne cætera percurram, de iuſtis quoqꝫ atqꝫ iniu-
ſtis, turpibus & honeſtis non multorum opinionem ſequi oportet, ſed eius ſolummo-
do qui hæc recte intelligit, quem uereri atqꝫ timere quam cæteros om̃es oportere ipſe
cenſeo, quem niſi ſequamur, nec iuſti uidelicet, nec probi erimus uiri. Quare nec uiuen
dum nobis eſt ita corruptis. Non ergo curare debemus quid multi, ſed quid dicturus
eſſet, ſi quis intelligeret, aut ipſa ueritas, ſi ei attribueretur oratio. Hoc ubiqꝫ pro pie-
tatis ueritate ita factitatum à noſtris eſt, ut nullus noſtrum uoluntatẽ aliorũ conſide-
ret, ſed om̃es uno animo Chriſtum ſequamur, nullas pecuniarum ablationes, nulla
uincula, ſed nec mortem quoqꝫ ipſam timentes, quales apud Hebræos etiam priſcis
temporibus multi fuerunt.

Quod fortes uiri etiam poſt mortem patriam
defendunt. Caput VI.

IN eodem nullo pacto iniuriandum eſſe Plato cenſet. Affert ne, inquit, tur
pitudinẽ iniurianti, & dedecus iniuria an non? Affert inquit. Nullo igitur
pacto iniuriari oportet. Fateor inquit. Nec ergo etiam læſo referẽda in- F
iuria eſt, ut multi putãt, quoniã nullo pacto iniuriandũ eſt, & quoniã ma-
lefacere nihil aliud eſt quã iniuriari, non oportet male alicui facere, etiã
ſi innumerabilia mala perpeſſus ſis. Hæc nobis à Chriſto clarius præcipiuntur, & pro
pheta multo ante Platonẽ. Si reddidi retribuẽtibus mihi mala, decidã ab amicis meis
inanis. Et rurſus. Cum his qui oderunt pacẽ erã pacificus. Quod autẽ pro ueritate mo
ri debeamus, quod multi Hebræorũ fecerunt, Chriſtianorũ uero ferme innumerabi-
les. Socratem audi apud Platonem in Apologetico dicentẽ. Si diceretis, inquit, mihi o
iudices, Anyto quidẽ accuſatori tuo Socrates ualere dicemus, te autẽ hoc pacto ac fœ
dere liberamus, ut nunquã amplius, ut ſolebas, philoſophari audeas: & ſi aliter fece-
ris, ut moriaris. Si hæc mihi diceretis, conſtanter reſponderẽ, quod ego diligo quidem
uos o uiri Athenienſes, credo autẽ deo magis quàm uobis. Quare quouſque uiuam
& poſſum, nunquam philoſophari, id eſt, recte uiuere non deſinam, nec deſiſtam un-
quam hortari admonereq́ꝫ uos, quemadmodum conſueui. Hanc Platonis Socratiſq́ꝫ
ſententiam uix à ſolo Socrate, ab Hebræis autem & ante Chriſtũ multis & poſt Chri-
ſtum innumerabilibus conſtanter ipſa re approbatam inuenies. Hebræos enim etiã
ſaluatoris noſtri diſcipulos fuiſſe non ignoramus.

Itidem.

A Itidem. Caput VII.

SED uideamus quid de his dicat, qui pro defenſione patriæ magno animo militantes, mortui ſunt. Nonne igitur, inquit, eos qui militiam fortiter pro patria facientes interierunt, aurei generis fuiſſe dicemus? Omnino inquit. Credemus igitur Heſiodo poſtquam aurei generis homines mortui ſunt, à multis homines anguſtijs ſemideos factos liberare, mortaliūq; omium eſſe cuſtodes, ac in poſterum quaſi deos colemus, eorumq; adorabimus monumenta. Similiter etiā omnes, qui præclare uixerunt, quoquo modo mortui ſunt honorabimus. Hæc nos quotidie factitamus, qui ueræ pietatis milites, ut dei amicos honorantes, ad monumenta quoq; illorū accedimus, uotaq; ipſis facimus tanquā uiris ſanctis, quorum interceſſione ad deum non parū iuuari profitemur. Hęc à Platone collegimus, ut oſtēderemus hebraica illum philoſophia munitum, noſtris conſentanea ſcripſiſſe. Plura iſtis apud eum inueniri ab Hebræorum ſumpta ſcriptura non ſum neſcius, ſed omia colligere longum eſt. Verum ne ſoli nos ab Hebræis tam Platoni quam alijs multo furto eſſe ablata conſpexiſſe uideamur, aliorum quoq; teſtimonia qui hoc ipſum perſpexerūt, ponenda ſunt. Primumque Ariſtobolum audias, qui in libro, quem ad regem Ptolo-
B mæum conſcripſit, his uerbis utitur. Apertiſſimum quidem eſt leges & diſciplinā noſtram diligenter fuiſſe Platonem ſecutum. Non enim latet ſi quis attentius eum legat perlectam ab eo, & quidem diligenter ſcripturam fuiſſe. Scimus etiā omnes ante Demetrij Phalerei tempora, imo uero ante Alexandrum & Perſarum imperium quinq; Moſi libros in græcam linguam quamuis non commode traductos fuiſſe. Toto uero ſcriptura noſtra Demetrij Phalerei opera, & Philadelphi regis, cui progenitoris iuſſu aptiſſime tranſlata eſt. Et poſt pauca. Diuinam uocem, inquit, cum dicatur. Et dixit deus, Fiat, & factum eſt, non ſyllabis prolatum ſermonē, ſed operis nutu ipſius conſtitutionem intelligere debemus. Quod mea quidem ſententia Pythagoras, Socrates, atq; Plato ſecuti dei uoces audire dicebāt, uniuerſi productionem à deo emanaſſe uidentes, & uirtute illius contineri non dubitantes. Sed Orpheus etiam in carminibus, quæ inſcripſit de uerbo ſacro, diuina uirtute omnia gubernari, cunctaque à deo producta hoc modo aſſerit.

Vos qui uirtutem colitis, uos ad mea tantum
Dicta aures adhibite, animoſq; intendite ueſtros
Contra qui ſanctas leges contemnitis, hinc uos
C Effugite, & procul hinc miſeri procul ite prophani,
Tu uero qui diuina ſpecularis, & alta
Mente capis, muſæ uoces amplectere, & illas
Aſpiciens ſacris oculis ſub pectore ſerua
Hoc iter ingreſſus, ſolum illum ſuſcipe mundi
Ingentem autorem, ſolum interituq; carentem
Quem nos præſenti, qui ſit ſermone docemus
Vnus perfectus deus eſt, qui cuncta creauit
Cuncta fouens, atq; ipſe ferens ſuper omnia ſe ſe
Qui capitur mente tantum, qui mente uidetur,
Qui nullumq; malum mortalibus inuehit unquam,
Quem præter non eſt alius, tu cuncta uideto
Hic ipſum in terris melius quo cernere poſſis
Hic etenim uideo ipſius ueſtigia, fortem
Hicq; manum uideo, uerum ipſum cernere quis ſit
Nequaquam ualeo, nam nubibus inſidet altis
Nemo illum niſi Chaldæo de ſanguine quidam
Progenitus uidit, quem cœlorum aurea ſedes

Sublimiſq; tenet,cuius ſe dextera tendit D
Oceani ad fines,quem de radicibus imis
Concuſſiq; tremunt montes,nec pondere quamuis
Immenſo ſint ferre queunt,qui culmina cœli
Alta colens terris,nunquam tamen ille ſit abſens
Ipſe eſt principium,medium quoq;,& exitus idem
Priſcorum nos hæc docuerunt omnia uoces
Quæ binis tabulis deus olim tradidit illis

Aratus etiam ſic de deo loquitur

Ab Ioue principium,ſunt Iouis omnia plena
Quem reticere nephas,Ioue cuncti utuntur,ab ipſo
Nos ſumus,ille fauet,uires cunctiſq; miniſtrat.

Iouem enim hic Aratus ſupremum deum nominauit.Sed non his ſolum, ſed omnibus philoſophis, qui hoc nomine digni uiſi ſunt, ita pia de deo ſententia uidetur habēda, noſtra lex ſola diligentiſſime ſanxit.Ad pietatē enim ueram ſola nos adducit,& ueræ uirtutis curā habere cōpellit. Et poſt aliqua. Oībus ergo productis, inquit,ad requiē E à laboribus ſeptimum diem nobis conceſſit. Et paulo poſt. Prima uero res naturaliter lux,in qua uniuerſa conſpiciuntur dici poteſt, quam quidē lucem ſapiētiam quoq; appellare poſſumus. Tota nēpe lux ex ſapiētia eſt, unde quidam peripatetici fulgorē ipſam appellarunt,quoniam qui eam ſequitur, per totam uitam nūquam cæſpitabit. Quod clarius Salomon ille dixit,ante cœlum & terram ſapiētiam genitam eſſe affirmans. Quod autem ſcriptura dicit requieuiſſe deum in ſeptima die,id non quia nihil deus poſtea faciat dictum eſt, ut nonnulli putant:ſed quoniam ordo rerum fixum habuit ſtatum,qui nunquam mutatur ceſſaſſe deus dicitur.Ideo enim dicitur, in ſex diebus illum cœlum & terram & omnia quæ in eis ſunt creaſſe,& ut tempora & ordo rerum ſecundum prius& poſterius ſignificetur.Eo enim ordine facta ſunt, quo poſtea gubernantur & tranſmutantur.Lege autem iuſſit hāc diē nobis eſſe ſeruandam,in ſignum rationis ſeptimæ,quę in nobis conſtituta eſt, in qua humanarum diuinarumq; rerum cognitionem conſequimur.Hebdomadibus autem uniuerſum uoluitur, cūcta fouens quæ uiuunt & germinant, unde nomine quoq; ſabbatum appellamus, quod latine quies interpretari poteſt. Hoc ipſum Heſiodus quoq; his carminibus probauit.

Primum prima dies de hinc quarta & ſeptima ſacra eſt. Et rurſus. F
Septima lux rurſum ſacra & præfulgida uenit.

Homerus etiam ſenſiſſe uidetur cum dicat.

Septima lux aderat,cuncta & perfecta fuerunt. Et rurſus.
Septima ubi orta dies Acherontis liquimus undas.

Hoc enim ſignificat, quod obliuione uitioque animæ, in ſeptima ſecundum ueritatem ratione, ubi cognitionem ueritatis adipiſcimur, omnia prædicta relinquuntur.

Linus etiam hæc cecinit.

Septima cum uenit lux cuncta abſoluere cœpit
Omnipotens pater inq; bonis eſt ſeptima,& ipſa
Eſt etiam rerum cunctarum ſeptima origo
Septima prima eadem perfecta & ſeptima ſeptem
Vnde etiam cœlum ſtellis errantibus altum
Voluitur,& circlis totidem circum undiq; fertur.

Hæc ab Ariſtobolo nobis ſumpta ſunt. Nunc Clęmentem quid de hac ipſa re ſcripſerit audiamus. Modo, inquit. à Barbara, ut ipſi dicerent philoſophia, multos furatos Græcos fuiſſe oſtendamus. Deinde ſtoici corpus dicunt, quia in corpore,& ſpiritum ſecundum ſubſtantiam quaſi totius animam. Hæc aperte in ſcriptura inuenies, altiorem enim ſenſum atque uerum perſpicere nequiuerunt,unde per uniuerſa mundi ſubſtātiam

A ſtantiam tanquam fouẽtem animam tranſire deum aſſeruerunt. Seducti autem ſunt,
quia de ſapientia dicitur, per omnia ipſum tranſire tenuitate atque munditie ſua, non
enim intellexerunt de ea ſapientia, quæ prima creatura eſt ſcriptum eſſe. Hylen quo-
que in principijs philoſophi Stoici ſcilicet Plato; Pythagoras, & Ariſtoteles poſue-
runt, ꝙ informẽ & abſque qualitatibus aſſerunt, quamuis Plato in Timęo, unum oc-
culte principiũ cenſere uideatur his uerbis. Quid nobis uidetur de oĩm principio, aut
principijs, modo dicendũ non eſt, nõ alia de cauſa niſi difficillimũ eſt. Ille etiam locus
ſcripturæ. Terra quoque erat inuiſibilis & informis, occaſionem eis dedit, ut Hylen
deo ſubijcerent. Vacuum autem Epicurus poſuit, quoniam illud non recte intellexit.
Vanitas uanitatum, & omnia uanitas. Ariſtoteles uſq; ad lunarem pilam prouidenti-
am dei deduxit illo pſalmo deceptus. Domine in cęlo miſericordia tua, & ueritas tua
uſq; ad nubes. Prophætica enim dicta ante Saluatoris noſtri tempora magna obſcu
ritate tegebantur. Supplicia uero apud inferos eſſe tam poetę ꝙ philoſophi à noſtris
acceperunt. Ad hæc autem ſequitur neceſſario immortalitas animi, quod enim ſup-
plicio & cruciatu uexatur, omnino uiuit. Plato uero, quod Hebręi gehennam dicunt
ignis, fluuios Tartarum, Cocytum, Acheronta, & Pyriphlegethonta ſecundum poe
B tas appellat, uiros uero igneos dicit damnatas animas ad ſupplicia impellere, ange-
los uidelicet quoſdam à quibus iniuſti puniuntur. Ad hęc angelum unicuiq; ad cuſto
diam diuinitus datum à ſcriptura nos didicimus. Et Plato ſcribere nõ dubitauit hoc
modo, Quoniam inquit omnes animę ſorte uiuendi modum eligere, ordine ad ſor-
tem ſuam progrediuntur more à dæmone, quem ſingulæ ſortitæ ſunt, qui ad cuſto-
diendam hanc uitam, & ad perficienda quæ elegerunt, una cum eis mittitur. Hoc ip-
ſum credo Socratem etiam ſignificaſſe, cum dæmone quodam ſępius atq; ſępius gu-
bernari ſe dixerit. Mundum ꝙq; factum eſſe à Moſe didicerunt. Apertiſſime namq;
Plato uniuerſi huius factorem atq; patrem deum appellat, quaſi ab eo ſolo ex non
ente formatum. Stoici quoq; huius opinionis ſunt, & quem ſcriptura diabolum no-
minat, malignam animam in decimo de legibus Plato appellauit, aduerſus quam pu-
gnam nobis eſſe conſtitutam oſtendit. Cum autem mundum alium intelligibilem, ali
um ſenſibilem eſſe Moſes oſtendat, & alium primitiuum atq; exemplar, alium exẽpla-
ris illius ſimulachrum, quorum alterum ſcilicet intelligibilem imitari, alterum ſcilicet
ſenſibilem ſenario accommodet numero, qui à Pythagoreis quaſi fœcũdus coniugiũ
appellatur. Nam in unitate quidem inuiſibile cœlum, terram ſanctam, & lucem intelli
gibilem creatam fuiſſe aſſerit. In principio enim; inquit, fecit cœlum & terram, terra e-
C nim erat inuiſibilis. Et dixit deus: Fiat lux. In creatione uero mundi ſenſibilis ſolidum
cœlum creauit. Solidum porro nihil aliud quam ſenſibile eſt. Terram ſimiliter uiſibi-
lem, & lucem uiſibilem produxit. Hinc Plato idæas & ſpecies ſenſibilium, intelligibi-
les intelligibili mundo collocauit. Corpus à terra formatum Moſes aſſeruit, quod ter-
renum Plato habitaculum appellauit, rationalem uero animam Adæ in faciem
affirmat, unde philoſophi in capite intellectiuæ animæ ſedem arbitrati ſunt. Ad ſimili
tudinem autem dei factum hominem cum audiuerunt, ſequelam illam intellexerunt,
de qua ſcribit alibi Moſes. Poſt dominum deum noſtrum ambulate, & mandata eius
ſeruate. Sequuntur nempe deum omnes, qui pie ac ſancte ipſum colũt: Hinc Stoici phi
loſophi philoſophandi finem congruenter naturæ uiuere terminarũt, Plato uero deo
per ſimilitudinem inhærere, & omne bonum bono amice eſſe atq; ſimile. Et in Ti-
mæo iuxta libri finem. Opportere. inquit, ut intellecto intelligens ſecundum priſcam
naturam ſimile faciat. Cumq; ſimile factum ſit, illum ſemper præ oculis habere finem
qui omnibus optimæ uitæ finis à dijs prępoſitus eſt. huncque finem in præſenti & in
futuro tempore ſequi fratres quoque homines oẽs, quoniã ab uno deo producti ſunt.
Sed alios quaſi ferreos, alios quaſi argenteos, alios quaſi aureos, ait. In Thetico aũt cũ

ueram philoſophorum uitam deſcribat, nōne chriſtianorum uita ſuperiore quadam D
uirtute concitus deſcripſit? Pythagoras uero, Socrates, & Plato cum ſe uocem dei au-
dire affirmarent, conſtructionem uniuerſorum diuinitus factam atq; gubernatā in-
telligebant, Moſaycam illam uocem exprimentes. Et dixit, & factum eſt. Heſiodus ue
ro de creatione Pandoræ dicit, quia Vulcano Iuppiter iuſſerit aquam terrę cōmiſcere,
& uocem atq; mentem hominis limo immittere. præterea ignem & lucem allegorice
deum appellat ſcriptura. Stoici uero naturam eſſe dicunt ignē artificioſum, uia in ge-
neratione gradientem. Epicharmus autem Pythagoreus, unde niſi à ſcriptura didicit
nihil clam deo eſſe, & ipſum natura omnia uidere, nihilq; impoſſibile ipſi eſſe. Demo
critus quoq; omnia, inquit, Iuppiter cognouit, omnia ille dare, & omnia poteſt aufer-
re, rex omnium ipſe ſolus eſt, Iouem enim plerunq; primam cauſam ſolēt appellare.
Sed Pyndarus multo magis myſtice tāquam Pythagoreus. Vnum, inquit, hominum
genus eſt, & ab una matre cuncti, unum patrem creatorem ſummum atq; optimū ar-
tificem habemus, qui progreſſus ſingulis diuerſos ſecundum merita præbet. Matrem
profecto Hylen appellauit. Illud autē Platonis in epiſtola ad Eraſton, & Choriſcon
omnino diuinum patrem enim & filium nominat, & per eos pie tāquam uniuerſi cau-
ſam iurandum eſſe aſſerit, & illud ſimiliter. Circa regem omnium omnia eſſe, ſecūdo E
circa ſecūda, tertio circa tertia. Quæ omnia aut illi diuinitus reuelata ſunt, aut, quod
reliquum eſt, ab Hebræis eorumq; ſcriptura accepit, ſanctiſſimam enim trinitatem il
lis uerbis ſignificari non dubito, tertio enim ſpiritum, filium ſecūdo, patrem primum
ordine poſito collocamus. Heraclitus uero Ephæſius, unum mundum ſempiternum
atq; incorruptibilem opinatur ſemper fuiſſe, futurumq; affirmans, alterum corrupti-
bilem & factum diuinitus. Plato rurſus in ſeptimo de republica hanc diem nocturnā
diem appellat, propter huius mūdi forte principes, ſomnum autem & mortem uiam
animæ in corpus ſimiliter, ut Heraclitus eſſe confirmat: quamobrem, utputo ſpiritus
ſanctus ore prophetæ de ſaluatore noſtro his uerbis prædixit. Ego dormiui & ſopo-
ratus ſum, ſurrexi, quoniam dominus ſuſcepit me. Non enim reſurrectionem ſolum-
modo deum excitationemq; à ſomno, ſed deſcēſum etiam eius in carnem ſomnū alle-
gorice appellauit. Ego uero de dominico etiam die in decimo de republica, his uerbis
uaticinatum fuiſſe Platonem cenſeo. Cum, inquit, in prato ſeptem dies ſinguli affue-
runt, tunc ſurgentes hinc oportet in octauo die ipſos proficiſci, & quatriduo peruenī-
re, pratum enim octauam ſphæram tanquam amœna ſanctorū loca intelligimus, ſe-
ptem autem dies erraticarum ſphæras, & omnem operoſam artem ad finē requietis F
feſtinantem. Via uero, inquit, quæ ultra erraticas ſtellas eſt, ad ſupremū cœlum ducit,
ad motum uidelicet & diē octauū. Quatriduo uero peruenire ait per quatuor elemen
ta uiam fieri ſignificans. Septimam etiam diē non Hebræi ſolum, ſed omnes fere tam
philoſophi quàm poetæ ſacratiorem eſſe cognouerunt. Antiſthenes quoq; propheti-
cum illud. Cui me aſſimulaſti dicit dominus, commutauit, deumq; dixit nulli ſimilē
eſſe. Quare impoſſibile eſt, inquit, ipſum agnoſcere, cuius imaginem nullam habeas.
Similia etiam Xenophon Atheniēſis his uerbis ſcribit. Qui oīa quatit, & oīa qui-
eſcere facit, magnus, potenſq; eſt, quod oībus patet, qualis autem forma ſit nemini
patet niſi ipſi ſoli, qui luce ſua oīa perluſtrat: quis enī corporeus deum uerum cœle-
ſtem atq; immortalem oculis cernere poteſt? Et Xenophanes Calophonius. Vnus, in-
quit, deus inter deos atq; homines maximus, nec corpore atq; mēte mortalibus ſimi-
lis. Cleanthes etiam Stoicus interrogans me, inquit, qualis deus ſit? attende igitur bo-
nus, ordinatus, iuſtus, ſanctus, ſeipſum poſſidens, utilis, ſpecioſus, oportunus, ſeuerus,
liber, ſemper commodus, intrepidus, ſine mœſtitia, ſine dolore, tutus. glorioſus, chari-
tas, quem eſſe oēs conueniunt mitis, acer, tardus, ſine quærela, ſemper manens. De-
inde idolorum cultum occultius meo quidem iudicio reprobans ſubiungit. Illibera-
lis autem atque ſeruus eſt, qui opinione uulgari ducitur quaſi bonum inde quicquam
conſe-

A conſecuturus. Noli ergo uulgari opinione deum colere, nec maligni luminis figuras
honorare. Heraclitus autem uerbi, quod eſt, ſemper inquit ſenſum homines non capi-
unt, nec antequam audiant, nec cum primo audierint. Hecatæus uero, qui uniuerſam
hyſtoriam collegit, cum de Abraam & Aegyptijs dicat, Sophoclem tragicum in tra-
gœdijs ſcripſiſſe affirmat. Vnus uere, unus eſt deus qui cœlum latamq; terram funda
uit, qui cęruleam ponti undam, & uentorum flatus produxit. Mortales autem errore
ſeducti ex aere, ac lapidibus, auro eboreq; ſimulachra nocentium deorum conſtitui-
mus, quos ſacris ſolennitatibus quę peſtiferis honorantes, falſam pietatem amplecti-
mur. Manifeſtum autem unum principium rerum Locrenſis Timæus in libro de na
tura his uerbis predicauit. Vnum inquit principium omnium rerum eſt, ipſum abſq;
origine. Non enim erit principium ſi ab alio factum eſt, ſed illud unde factum eſt prin
cipium erit. Epicarmus autē comicus de diuino uerbo aperte ſic ſcribit. Diuinum in-
quit uerbum eſt, quod artes hominibus ſuggerit, docetq; facere quod conducit. Non
inuenerunt enim homines artes, ſed deus hominibus eas immiſit. uerbum autem
hominum à diuino uerbo defluxit. Cum autem per Eſaiam ſpiritus ſanctus clamet.
Quid opus mihi eſt ſacrificiorum multitudine ueſtrorum dicit dominus, plenus ſum
B holocauſtis agnorum, pinguedinem & taurorum ſanguinem nolo. Et poſt pauca.
Lauamini purificateq; uos, & ejcite iniquitatem ab animis ueſtris, cęteraq; huius. Me
nander comicus uide quemadmodum in comœdia eiſdem fere uerbis à ſentētia uſus
eſt. Si quis o Pamphile taurorum in ſacrificium oblata multitudine, aut deorum alio
rumq; huiuſcemodi propitium ſe habiturum deum arbitratur. penitus errat mentis
leuitate ſeductus, ſed oportet iuſtitiam ſeruare, non adulterio, neq; uirginum uti cor-
ruptione, nec acus quidem tenue filum, ſi alienum eſt, concupiſcere. Deus enim pro-
pe eſt, & oīa uidet, quod illi ſimile eſt, deus appropinquans ego ſum, & non deus de
longe, faciet ne aliquid homo in occultis, & ego non uidebo ipſum? Deiphilus etiam
comicus non aliunde quam à ſcriptura in comœdiam tranſtulit ea, quæ de iudicio di
cit. Tu putas inquit mortuos, qui delitioſe uixerunt, dei iudiciū effugiſſe, ſed eſt iuſti-
tiæ oculus, qui omnia perſpicit. Duo enim itinera mortuis propoſita eſſe putamus, al
terum iuſtorum, alterum impiorum. Caue igitur ne erres, nam & apud inferos iudi-
cium eſt, quod deus dominatur omnium exercebit, cuius nomen terribile, quod ego
dicere nequeo. Si quis autem mortalium male agens putat dei oculum effugere, is im
pia ducitur opinione. Cauete qui putatis deum non eſſe, eſt enim inquam. Si quis au-
C tem perperam agit, tempus lucratur: nam poſtea dabit pœnas. In Orphicis quoq; ſcri
ptum inuenitur. Cum omnes deos occultauerit, ad lætiſſimam rurſus reſtituet lucem.
Quare ſi iuſte ſancteq; uiuemus, & hic beati, & poſtquam hinc receſſerimus, beatiores
futuri ſumus, quam beatitudinem non determinato quodam temporis ſpacio habe-
bimus, ſed in æternum requieſcere poterimus, una cum cæteris habitantes immorta-
libus. Idem. Orpheus cum inuiſibilem deum affirmauerit, uni ſolummodo cognitio-
nem ſui donaſſe de genere Chaldęorum aſſerit. Abraam, ut ego puto, aut aliquem
ex ſuis ſignificans his fere uerbis. Nullus inquit deum nouit, niſi quidam unigenitus
à genere Chaldæorum defluxus. Deinde commutatis uerbis illud expreſſit. Cœlum
mihi eſt ſedes, terra uero ſcabellum pedum meorum. Deus inquit in cœlo aurea in ſe-
de firmus ſedere cognoſcitur, terra uero ſub pedibus eius eſt, manum autē eius dexte-
ram ad fines oceani oſtendit, montium radices tremiſcunt, à uiribus eius reſiſtere non
poſſunt. Cæleſtis igitur ipſe eſt, & in terram omnem peruenit, ipſe initium omnium
medium atq; finis. Hæc ab illis prophætis effluxerunt, Qui ſi aperiet cœlum, tremor
uniuerſa compræhēdet, & abs te montes liquefient, ſicut à facie ignis liquitur cera, ut
quis metitus eſt cœlum palmo? Quid oportet ſingula ſingulis conferendo longiorē
eſſe? omnia quæ apud Græcos uel apud Barbaros, ſiue poetas ſiue philoſophos re-
ctius dicta ſunt, apertiſſime à Iudæorum ſcriptura deriuata uidentur. Hæc Clęmens
Nos autem

Nos autem Platonem maxime admirantes, neque id ab re diligentiſſime,namq; ſcri- D
pturam ſequi uidetur,philoſophiam tamẽ eius reĳciemus,quoniam puriſſimum ſcri
pturæ aurum non om̃ino immaculatum ſeruauit.Sola enim diuina eloquia ſanctaq́;
puraq́; ſunt longe ab omni mẽdacio remota , argentum purgatum & probatum ter-
ræ . Platonis autem cæterorumq́; omnium dicta ſimul ac ſcripta , quoniam humanis
cogitationibus atq; coniectura ad conſiderandam naturam rerum acceſſerunt , non-
nihil falſitatis permixtum poſſident.

Quod inconſtanter de deo Plato locutus eſt. Caput VIII.

NAm ſi quis uoluerit amore atq; odio depoſitis exquiſita ratione ueritatẽ
inſpicere, mirabilem illum philoſophum ſimulachris quæ manibus ho-
minum facta in uiri ſimilitudinem fuerant , dei appellationem turpiter
attribuiſſe comperiet. Ita poſt ſublimem illam Theologiam , qua patrẽ
& creatorem uniuerſi unum deum eſſe conſcripſit,à cœlo in profundum
idolatriæ delapſus populi Athenieñſis opinionibus ferebatur . Nec ueritus eſt Socratẽ
in Pyræum ad ſoluenda deæ uota deſcendentem laudare . Gallum etiam Aeſculapio E
ſacrificari probe iuſſum à Socrate fateri uidetur,& Delphicum dæmona paternũ Grę
ciæ interpretem appellat,& diuinis libenter laudibus proſequitur. Audi enim eum q̃-
turpiter uulgarem de dĳs opinionem confirmat dicens . Aliorum autem dæmonum
generatiõem cognoſcere , ac dicere maius quoddam opus eſt quam nos ferre poſſu-
mus.Sed credendum eſt his, qui iamdiu dixerunt,quĩ deorum nepotes ſunt,& ut aiũt,
clare progenitores ſuos nouerunt . Non enim poſſibile eſt deorum filios incredulos
eſſe. Nam & ſi nullam neceſſatiam aut uериſimilem afferant demonſtrationem, tamẽ
quia ſua ſe narrare affirmant,leges patrias ſequẽtes credamus , propter hæc & cætera
huiuſmodi,is philoſophus nobis,quoniam ſecum ipſe diſſidet.relinquendus eſt.Nam
qui poetas poetarumq́; fabulas in libris de legibus contemnit, quiq; mentitum illum
ait,qui primus fingere auſus fuit,ea cœlum feciſſe, quæ ab Heſiodo ſcribũtur,cęteraq́;
huius, quomodo nunc deos & deorum nepotes Saturnum , Iouem , Iunonem , & cæ-
teros appellat.

Quod non recte Plato de dæmonibus ſenſit. Caput IX.

AD hæc cum mediam rationalium naturam non abſq; ortis,ſed genitam
ſcriptura prædicet , ex qua per lapſum genus dæmonum eſſe confirmet, F
atq; ideo nullo modo angelorum,aut dæmonum aliquem deum appel-
let,quoniam nec natura immutabiles ſunt,nec à ſeipſis,ſed à prima cau-
ſa tam eſſe quàm bene eſſe immortalitatemq́; conſequantur. Plato in-
corporeas quidem has intellectuales ſubſtãtias & rationales ſimiliter aſſerit.Sed pri-
mum non recte non genitas tam ipſas quàm omnem animam opinatur,deinde quaſi
natura defluxiſſe à prima cauſa,& ita conſtitutas eſſe contendit. Non enim omnino à
non ente ſimpliciter factas arbitratur.Quare plurimorum deorum genus quaſi deflu
xus quoſdam ac emanationes primæ cauſæ & ſecundæ, ut ipſe dicit, nobis proponit,
hos natura bonos eſſe , nec poſſe à propria uirtute labi ,ac ꝑpterea deos eẽ affirmat.
Genus autem dæmonum aliud quoddam facit, quod om̃is nequitiæ,ac in peiora mu
tationis capax eſſe dicit. Horum alios bonos, alios prauos & eſſe & appellari. Hæc à
ſcriptura Iudęorum ,id eſt à ueritate ipſa alieniſſima ſunt.Sed unde ſibi hoc genus dæ
monum conſtitutum eſt? Nemo enim mentis compos à corporali materia, quæ irra-
tionalis eſt, rationalem naturam dæmonum unquam conſtituet . Quod ſi etiam ipſi
emanationes quædam ſuperioris naturæ ſunt,unde igitur nequitia in his poſteriori-
bus,quæ à primis emanarunt,nata eſt? quomodo autem amaritudo à dulcedine pro-
ceſſit? Nam ſi praui dæmones omnes tenebras & omnem amaritudinem malignitate
ſuperarunt. quomodo ex defluxu melioris naturæ ortum habuerunt? ex qua ſi ema-

naſſent,

A naſſent, non mutari profecto ad peiora potuiſſent: ſi uero mutati ſunt, nō emanarunt
certe ab impaſſibili natura. Quod ſi neque à ſuperiore natura defluxu quodam ema-
naſſe ipſos ratione confiteri cogimur, nec à corporum materia productos, ſequitur
non genitos eſſe, & ſic ad corporum naturam non genitam, tertiam quandam naturā
abſq; ortu cum deo uniuerſi collocare uidetur, ita non erit ſibi deus creator ac pater
omnium. Sed de his ſatis dictum eſt.

Quod non recte in omnibus Plato ſenſit. Caput X.

NVnc de anima quid ſentiat uideamus. Iam igitur cum immortalem Hebręis
ſimiliter ſcripſerit, ac ad dei ſimilitudinem formatam putauerit, ſubſtanti-
am eius tamen ex indiuiſibili conſtare contendit. Dicit enim in Timæo, ge-
neratione atq; uirtute priorem corpore, quaſi dominam animam eſſe pro-
ductam hoc modo. Ex indiuiſibili ſubſtantia inquit, quæ ſemper eodem modo ſe ha-
bet & diuiſibili, tertiam quandam ſubſtantiam inter hæc extrema conſtituit, & quod
multo peius eſt, diuinam illam incorpoream rationalem deoq́; ſimilem animam ad
aſinos, lupos, formicas, apes, cæteraſque beſtias deſcendere aſſerit, & huic opinioni
abſq; demonſtratione aliqua cæteros adhęrere hortatur. Vſq; adeo inquit in libro de
B anima errant, quouſq; cupiditate corporis rurſus corpori copulentur, talibus autem
copulantur, quales mores prius in hac uita comprobarunt. Nam q̄ uentri atq; turpi-
tudini deditæ fuerant, aſinorum & ſimilium beſtiarum corpora ingrediuntur, quæ ra-
paces atq; tyrannicæ luporum atq; accipitrum corpora ingrediuntur, quæ populares
fuerant, & uulgarem modeſtiam atq; iuſtitiam conſuetudine cōmuni, non, philoſo-
phia & mente approbarunt, uel formicarum, uel etiā hominum rurſus accipiunt cor-
pora. Et in Phædro ad idem inquit. Vnde ſingulæ animæ uenerunt ad decem uſq; an-
norum milia non reuertuntur: non enim alatæ pennatęq; ſunt ante hoc tempus, ni-
ſi ſedulo philoſophatæ fuerint, aut cum philoſophia puerorū indulſerint amoribus:
iſte autem ter deinceps, ſi hanc uitam elegerint, poſt mille annos circumuoluuntur, &
ſic allatæ atque pennatæ, in tribus annorum milibus tandem perueniunt, aliæ uero
poſtquam hanc uitam exerint, aut ſub terra damnatæ puniuntur, aut in cœli aliquem
locum leuatæ congruenter huic uitæ conuerſantur, & poſt mille annos ad quamcūq́;
uitam elegerint, utræq́; reuertuntur. Deſcendunt enim etiam in beſtiarum corpora, &
ex his alia periodo rurſus corpora hominum ingrediūtur. In libris autē de republica.
Ab Orphei dicitur anima cygni uitam, muliebris odio generis, quoniam à fœminis
occiſus, nolebat fœmineum rurſus uterum intrare, electam fuiſſe, ſed cygnus ait. hu-
C manam uitam elegit. Hæc cæteraq́; huiuſmodi ſcribens, non Hebræos, ſed Aegyptios
in hoc fuit ſecutus. quod certe non feciſſet, ſi ueritatis eſſet amicus, quam falſitatem
non grauaremur refutare, ſi ratione aliqua niteretur. Nunc uero quoniā ipſe ſibi diſſi-
det, relinquatur. Nam ut alibi oſtendimus, impias animas apud inferos æternaliter
puniri ſcribit. Et ex his q̄ modo diximus, ex ſententia ſua corpus eligere aſſerit, pias
autem in ſempiterna in inſulas beatorum profectas feliciter uiuere, in alijs & in Gor-
gia ſcripſit Quomodo igitur in corpora redeunt? Sed hoc quoniam manifeſte falſum
contemnendum potius eſt, quam refutandum. Illa uero ſua opinio, qua rationalem
animam ex diuina & ex paſſiua quadam atq; irrationali compoſitam eſſe arbitratur,
à multis etiam Platonicis ſpreta neglectaq́; eſt. Seuerus enim Platonicus in libro de
anima his uerbis hanc poſitionem Platonis aggreditur. Si ex paſſibili atq; impaſſibi-
li ſubſtantia diuinitus anima conſtituta eſt, quaſi ex albo & nigro, medius quidam
color, neceſſe eſt tempore diſſeparari et extrem eamo penitus diſſolui. Quare non im-
mortalis, ſed mortalis anima erit. conceditur enim quęcunq́; natura ſine cōtrario nō
ſunt, ſpacio tandem, temporis diſſeparari. Si ergo anima quoq; ex impaſſibili atq;
paſſibili ſubſtantia facta eſt, neceſſe eſt quemadmodum ſiccum ab humido, calidum à
frigido, leue à graui, dulce ab amaro, album à nigro, ſic & ipſam tēpore diſtrahi, ſoluta

contrariorum compagine. cum unumquodq; ad naturam ſuam neceſſario tēdat. An D
non uidemus quod graue eſt, quamuis à leuiore uictum eleuetur, deferri tamen & aſ-
cendendi tarditatem atq; difficultatem leuiori coniunctione afferri ſua? ac ſimiliter le
ue quamuis deferri cogatur, ad ſuperiora tamen niti? Quæcunq; enim à duobus con-
trarijs coniuncta ſunt, impoſſibile eſt eodem modo ſemper manere. Sed non eſt certe
anima hæc duobus contrarijs compoſita, ſed ſimplex natura atq; incorporea. unde
Plato recte immortalem eam putauit. Verum quoniam ex anima & corpore conſta-
re hominem ab omnibus dicitur, ac paſſiones quæ nobis ſponte, contraq; accidunt,
animæ paſſiones eſſe dicuntur. Hoc ſigno multi ſeducti, poſſibilem ſubſtantiam eius
corporalem mortalemq; opinati ſunt. Plato uero impoſſibile eius naturæ poſſibilem
ſubſtantiam annectere coactus eſt. Quod autem aliter ſe res habet, à uirtutibus ipſius
animæ actiuis conabor oſtendere. Hæc de anima ſufficiant.

Quod non recte de cœlo Plato ſenſit. Caput XI.

DE cœlo uero ac Stellis, quamuis à patre omniū Hebræis ſimiliter productas
afferat quaſi deos, tamen cęleſtes cunctas colendas conſulit, ſic in Epimeni-
de dicens. Cœlum inquit ſicut omnes alios dæmones atque deos honorare
oportet, & nota ipſi apprime facere. Et poſt pauca, Deos uiſibiles maxi- E
mos, colendiſſimos, perſpicaciſſimos, ac omnino primos ſtellarum naturam dicen-
dum eſt, deinde dęmones colendi ſunt. Quomodo autem ſi hæc omnia facta ſunt, ut
ipſe alibi teſtatur, ſicut in ſuperioribus diximus, deorum cultu honoranda ſunt?
cum ille ſolus creator omnium ſecundum ueritatem ſcripturęq; authoritatem colen-
dus ſit? Hæc perſtringere placuit, ut uideas quàm rectiſſime à nobis Hebræorum ſcrip
turam Platonica philoſophia prępoſitam eſſe. Ex his autem. quæ nos ſcripſimus, faci
le unuſquiſq; cætera comperiet, quæ tetigimus, non ut Platonem accuſemus, quem
ſummopere admiramur, ſed ut oſtendamus quanto ipſe dictata Moſaica & propheti-
ca ueritate. Nam ſi quis accuſare uellet, multa certe in eo inuenire poſſet, qualia ſunt
quæ de mulieribus in libris de republica ſcripſit.

Quæ de mulieribus ſenſit Plato. Caput XII.

QVorum nonnulla referre alienum non eſt, Forſan inquit ſi quid præter con
ſuetudinem dixero, ridiculum tibi uidetur. Quid enim inuſitatius quàm mu
lieres in gymnaſijs nudas, nec ſolum iuuenes, ſed etiā anus cum uiris luctan
tes uidere? Et ſubiungit. Si quis autem irridebit, quoniam gratia uirtutis
unde mulieres exerceantur, is quam utilis ſit, res iſta non intelligit. Similia & in ſep- F
timo de legibus ꝓcipit. Lex enim in ea inquit, quæcunq; maſculis tribuit, eadem etiam
mulieribus exercitia tribuit, nec unquàm ipſe dixerim equitare, armaq; mouere, ita
uirorum eſſe, ut à mulieribus aliena ſint. Hæc longe remota à uera Hebręorum diſci-
plina quis non uiderit? Non enim non dico mulierum, ſed nec uirorum quidem uiri-
bus abſq; nutu diuino pręclariſſimæ res geruntur. Niſi enim deus inquit ædificauerit
domum, inuanum laborauerunt qui ędificant eam. Niſi dominus cuſtodierit ciuitatē,
fruſtra uigilat qui cuſtodit eam. Mirabilis autem ille philoſophus, in gymnica muli-
eres certamina deducere non ueretur. Mulieres inquit adoleſcentulæ nudæ, curſu & e-
quis certent. Quę uero quartumdecimum annum exceſſerint, amictu conuenienti ueſti
tæ, in certamine rurſus deſcendant. In alijs quoq; certaminibus, q̄ ad uiros ſpectant, ut
in luctatione & iactu lapidum, in arcu & funda, & ſimilibus. non uiros ſolum, ſed etiā
mulieres adhibere præcipit. In ſolennitatibus etiam nudas in ſexto de legibus, adole
ſcentulas cum nudis iuuenibus tripudijs ſalire iuſſit. His illa quæ in libris de republi-
ca de communitate mulierum dicta ſunt, addenda mihi uidentur. Lex inquit ponenda
eſt, ut mulieres uiris omnibus communes ſint. nullaq; cum uno ſolummodo habitare
poſſit: hoc enim modo filij quoq; communes putabuntur, nec pater filium ſuum, nec
filius patrem cognoſcet. Et poſt pauca. Non tamen quibuſuis mulieres communiter

A ſubijcimus,ſed poteſtati principum totam rem committendam arbitramur,ut quem-
admodum pecunias publicas digne diſtribuunt, ſic mulieres quoq; fortibus uiris, &
utriuſq; dignitate tribuant. Multa huiuſcemodi ſunt apud eum, immo multo etiam
turpiora, quæ negligenda potius, q̃ ſcribenda duximus. Sed ut quantum diſtet mens
humana,q̃uis præcipui philoſophi à mente Moſayca,quæ diuinitus docebatur, aper-
tius uideas,leges Platonis de Cæde cum Moſaycis conferas.

Leges aliquæ Platonis. Caput XIII

QVodcunq; inquit deus de furto & de fure dixerit,id diligenter ciuitas oracu-
lum dei ſecuta faciat. Et ſiquidem liber aliquis iudiciũ fecerit,gloriam uirtu
tis aſſequatur,ſi uero ſciens non dixerit,infamis eſto. Seruus ſi quid induxe-
rit,publice domino eius pecunia referatur, ipſe autem liber ſit. ſi uero ſciue-
rit & obticuerit,morte ſupplicium luat. Morte crudeliſſime iudicio quidem meo non
indicentem puniri præcipit,cum eos quæ furta homicidiaq; commiſerũt,uiuere patia-
tur,ac à domino interfici ſeruum pro nihilo putet. Purgetur inquit ſi quis ſeruum ſu-
um occiderit,ſi uero ira concitatus alienum obtruncauerit,duplum domino reddat. Si
quis autem liberum hominem non præmeditatione atq; inſidijs,ſed repente ira com-
B motus interemerit,cum ea fecerit,quæ illi faciunda ſunt. Qui abſq; ira occiderit,duo-
bus ad dominandam iram exulet annis. Qui uero inſidijs hominẽ excepit, hic & alia
ſimiliter faciat, & exulet non duobus, ſed tribus annis. Quod ſi poſt exilium rurſus
hominem interfecerit,perpetuo exulet: Parentes ſi filiũ uel filiam interfecerint,tribus
exulent annis. Cumq; redierint,conuerſari iure ſimul non permittantur. Vir autem ſi
uxorem,aut econuerſo necauerit,triennio ſimiliter exulet,cumq; redierit, cum liberis
ſuis non conuerſetur. Frater ſi fratrem,aut ſoror ſi ſororem, ſimiliter. Quod ſi fratee
in defenſione principis fratrem quaſi hoſtem interfecerit, mundus ſit. Similiter quæ-
cunq; aliquis ſe ipſum defendendo trucidauerit,mundus ſit, pręterquam ſi ſeruus pro
defenſione ſua liberũ interfecerit,de quo ea ſtatuimus,quæ de parricida,q parentes ſci
licet interfecerit,dicta ſunt. Hęc ſi Moſaycis cõferas,humana uidebũtur ad diuina cõ-
ferri. Si quis inquit percuſſerit ſponte hominem,& percuſſus deceſſerit,morte moria-
tur,ſin uero non ſponte percuſſerit,loca dabo quo fugiẽdum eſt. Si quis dolo atq; in-
ſidijs hominem interfecerit,etiam ab altari ſi illo refugerit,ad mortem rapiatur. Qui
patrem aut matrem uerberat,moriatur. Si quis in iurgio lapide aut pugno percuſſerit
hominem,ſi homo non morietur,damnum & medicamenta reſtituet qui percuſſit. Si
C ſeruus aut ſerua in manibus domini dum ab eo uerberetur interierit, ultiõe dominus
uindicabitur,ſi uero diem unum uel duos ſuperuixerit, non uindicabitur,argentum e-
nim eius eſt. Si quis ſerui aut ſeruæ oculum eruerit,libertátem ei pro oculo dabit. Hæc
Moſes, Illa etiam non eſt ab re audire,quæ de rebus minimis inhumaniter Plato ſan-
cit. Si quis inquit ficus aut unam abſq; conſenſu patroni acceperit,quoniam quæ ſua
non ſunt accepit,damnetur. Quod ſi ſeruus quiſpiam fecerit per ſingulas ficus atq; ra-
cemos,æqualia numero uulnera patiatur. Hæc certe magnifica mẽtẽ Platonis digna
non ſunt. Sed audi modo uiciſſim,atq; cognoſce quam humaniſſime atq; diuine Mo-
ſes. Si introiueris inquit in uineam proximi,comedes uuam & implebis animam tuam
nihil autem exportabis. Et rurſus, Si in meſſem proximi tui ueneris,non immittas fal-
cem,ſed ſpicas in manibus tuis colligas,ſi metẽdo manipulum oblitus fueris, in agro
non reuerteris ad accipiendum,inopi relinquas,ut benedicat tibi dominus deus tuus,
in uindemia non reuerteris ad uindemiandum iterum: inopi erit ſi quid relictum eſt.
Innumerabilia in Platone ſunt, quæ reprehendi poſſunt, ſed ea quæ dicta ſunt ſatis
multa eſſe opinor, ad oſtendendum iure nobis Iudaica Platonis anteferri.

EVSEBII PAMPHI-LI LIBER QVARTVSDECIMVS. D

NVNC aliorum quoq; philoſophorum ſectas, immo uero nugas compendioſe ponamus, quorum errores non à me ipſo, ſed contradictione & pugna inter eos mirabili cognoſces, quos quando inter ſe, aut cum alijs comparo, nō facile negauerim, illos claros fuiſſe uiros. Quando uero Hebræorum Theologis atq; philoſophis comparo, & doctrinam doctrinę illorum confero, caduca & friuola omnia quæ philoſophi excogitarunt, mihi uidentur. Nec mirum, illa diuinitus ædita ſunt, hæc humanitus.

Quod omnes inter ſe philoſophi repugnant, contra quod noſtri omnes concordant. Caput I.

IDeo ut non ſimus accuſandi, ſi Græcorum doctrinam deſpicimus, & Hebræ- E
orum ſcripturam amplectimur. Nam operæprecium eſt ad hanc præparati-
onem euangelicam diuerſas atq; inter ſe contrarias multarum in philoſo-
phia hereſum opiniones uidere, ipſosq́; philoſophos uerbis ambitioſe ſibi ip-
ſis pugnantes. Plato enim ille omnes qui ante ipſum fuerunt, reprehendere acriter
ſolebat. Platonem deinde ac Platonicos alij increparunt, & ipſi peripateticos perſecu
ti ſunt. & peripatetici rurſus eos nihil ſcire, nihilq́; dicere putabant. Stoici ab alijs deri-
dentur, & ipſi cæteris illudere non uerentur, ita ut iam non lingua & calamo ſolum,
uerumetiam manibus prælium geratur. His Pyrronem, Ariſtippum, Metrodorũ, Pro
tagoram, Xenophanem, Permenidemq́; addemus, nec uoluptatis defenſorem Epicu-
rum prætermittamus, hos omnes ita redarguemus, ut alterius armis in alterum uta-
mur. Sic enim inutilis eſſe diſciplina ipſorum ac luce clarius uidebitur, non dico hæc
quia Græcos odio habeam, aut quia eloquentiam eorum contemnam, ſed quia falſo
accuſari reprehendiq́; me uideo, quod falſam ac fabuloſam Hebræorum ſcripturam
elegimus. Quomodo enim falſa eſt Hebræorum doctrina, qui ab initio humanæ ui-
tæ ueram philoſophiam, & pietatem, & inuenerunt, & intemeratam conſeruauerunt?
qui nihil unquam addiderunt aut detraxerunt his, quæ ſummi uiri ſcriptis ędiderunt F
Principio enim ſapientiſſimus ille Moſes, quem omnibus Græcis multo antiquiorẽ
in ſuperioribus demonſtrauimus, nihil omnino ex his mutauit, quæ ſincera ſuorũ ma
iorum Theologia tradidit, præterquam quod uiuẽdi diſciplinam temporibus atque
hominibus illis congruam diuinitus ſanxit, & qui multis ſeculis poſt eum uixerunt
prophetæ, nec unicum quidem uerbum, aut Moſaycæ legi, aut Theologiæ priſcorum
à Moſe conſcriptæ, incongruens minusq́; conſentaneum dixiſſe inueniũtur. Chriſtia-
na quoq; ueritas è ſcriptura Iudæorum profecta ita ei congruit, ſi recte intelligitur, ut
nulla repugnãtia excogitari poſſit. Talia igitur noſtra ſunt, una ſententia, una uoce à
primis, qui ante Moſem fuerunt, à medijs qui fuerunt, à Moſe uſq; ad Chriſtum tuti-
larunt, à nouiſſimis diſcipulis dico Chriſti, qui ueram pietatem, id eſt, Saluatoris no-
ſtri doctrinam uirtute ac gratia ipſius connixi in lucem ædiderunt, prædicantur ac cõ-
firmantur, uniuerſumq́; orbem magis indies florentem fide conſpicimus, nec impera-
torum edicta, nec hoſtium inſidiæ, nec inimicorum gladij præualere potuerunt. Gen-
tium uero præclara illa philoſophia, quem unquam fructum produxit? Nam quem-
admodum qui ante Platonem fuerunt, ab ipſo derideantur, mox ipſius Platonis uer-
bis audies, Protagoram enim, Heraclitum, Empedoclem, & Parmenidem idcirco re-
darguit, quia diſſentientes inter ſe manifeſte uidentur, quamuis Protagoras omnino
impius, qui nullum eſſe deum opinatus eſt. Sic enim in libro de dijs ędito ab eo ſtatim

incœpit

A incœpit. Neſclo inquit ſi dŋ ſint, nec quali forma ſint cognoſcere poſſum. Democri-
tus uero qui Protagoram docuit principia rerum, inane ac plenum eſſe dicebat, ple-
num ens & ſolidum uocabat, inane uero ac uacuũ non ens, aſſeritq́; non magis ipſum
ens eſſe quam non ens. Ab æterno enim, inq̃t, in uacuo continue atq; uelociter entia
mouentur. Heraclitus uero principia rerum ignem putauit, ex quo uniuerſa fieri,
& in quem reſolui uiciſſim arbitratus eſt, tempuſq́; reſolutionis omnium in ignem
determinatum eſſe ait, & generationis ex eo ſimiliter. Ii omnes cuncta moueri aſſerue-
runt. Parmenides autem Eleta, unum eſſe uniuerſum affirmat, non genitum, neque
mobile, pilæ quoque figura conglobatum. Hunc Meliſſus audiuit, ac eum in omni-
bus ſequitur de quibus omnibus hæc Plato in Theeteto conſcripſit. Ex differentia
inquit, ex motu, & ex mixtura adinuicem omnia fiunt quæ eſſe dicimus, non recte ap-
pellantes, nunquam enim aliquid eſt, ſed ſemper fit, & de hoc omnes philoſophi præ-
ter Parmenidem conueniunt, Protagoras dico Heraclitus, Empedocles, & utriuſque
poeſeos ſummi Poetæ, comœdiæ quidem Epicharmus, Homerus autem tragœdiæ,
qui cum oceanum generationem dicat deorum, omnia fluxu, atque motu producta eſ-
ſe uoluit. Et paulo poſt Heraclitŋ ait, qui in Epheſo Ioniaq́; philoſophari uidentur
nullo modo curauit quiete aliquid interrogare, ac reſpondere, & ſi quid ab eis quæ-
B ſiueris ęnigmata, quædam uerba quaſi ſagittas ex arcu proŋciunt, quorum ſi ratio-
nem quandam, aut ſignificationem quæſiueris, alio percutieris ęnigmate, nec quic-
quam cum eis efficere poteris: quippe nec ipſi ſecum firmi unquam aliquid dicunt,
immo id apprime ſtudere uidentur, ne quid certi, aut in uerbis, aut in animis eorum
inſit. Et ſubŋcit. Ab iſtis igitur nihil unquam diſcemus, ſed ipſi nos conſideremus,
quod ab antiquioribus accepimus occultius ab illis ac poeticæ dictum quod oceanus
& fluxus generatio rerum eſt, quia nulla res prorſus ſtet atque quieſcat. Quod poſte-
riores apertius adeo dixerunt, ut iam etiam coriarŋ fabriq́; omnes recte ſe tenere phi
ſophiam putent, liberatiq́; ab errore uideãtur, quia falſum eſſe cognoſcant, alias rerũ
quieſcere, alias moueri, omnia enim moueri à præclaris illis philoſophis didicerunt,
quos magnis laudibus proſequuntur. Fere autem oblitus ſum o Theodore illorum,
qui uniuerſum immobile eſſe contendunt. Meliſſus enim & Parmenides & quicunq;
eos ſequuntur ſpernentes illo ſtare omnia quieſcereq́; affirmant. Ipſum enim inquiũt
uniuerſum non habet locum in ſe ipſo, quo moueatur. Quid igitur nos in medio iſto-
rum interceptio amice dicemus? niſi magno animo deſenſi effugiemus, quemadmo-
dum in paleſtra nonnulli intercepti alŋ ab alŋs ſimul tracti pereunt. Sic nos in contra-
C ria iſti trahentes penitus lacerabunt. Hæc in Theeteto. Sed uideamus rurſum, quæ de
prioribus philoſophis in Sophiſta ſcripſit. Facilia quædam Parmenides inquit locu-
tus eſt, & quicunq; de prioribus iudicare de entibus, quot, & quę ſint uoluerunt, fabulã
quandam quaſi pueris nobis narrare mihi uidentur, alius enim tria entia dicit eſſe,
& modo inter ſe pugnare, modo alterũ ab altero fieri coniunctiones quoq́; partus &
educationes quaſi filiorum confingit, alius duo faciẽs, humidum uidelicet atq; ſiccum
aut calidum & frigidũ in unum copulat & producit. Genus autẽ Eleaticũ à Xenopha-
ne, & ante ipſum incipiens, omnia unũ eſſe affirmat. Iades uero quidam muſæq́; Siceli-
des coniungendũ ita putarunt, ut dicerẽt ens & unũ & multa eſſe, ſed amicitia & inimi-
citia diferre. Diſtractũ enim ens ſemper aiunt ferri per contentionẽ illi, qui intenſio-
res muſas coluerunt, remiſſiores uero ſic ſemper ſe habere negarunt, ſed modo qui-
dem unum eſſe aiunt uniuerſum ex uirtute. Veneris amicum ſibi atque conueniens,
modo autem multa cum ipſum ſibi ipſi propter contentionem repugnet. Et poſt pau-
ca. Quidam autem inquit ſunt, inter quos Gigantum bellum aſſiduum geritur, alŋ e-
nim quicquid manibus comprehenditur, tactuq́; ſentitur, id ſolum eſſe cõtendunt, cor-
pus atq; ſubſtantiam idem omnino eſſe affirmantes. Alŋ eis illudunt, qui ſeparatas à
corpore ſubſtantias eſſe aſſerunt: dicunt enim quidã, intelligibiles atque incorporeas

ſpecies ueram eſſe ſubſtātiam. His alijſq; huiuſmodi uerbis, om̃es qui ante ipſum fue- D
runt Plato deridet. Qualem enim ipſe de rebus opinionem habuit, in ſuperioribus ex
planauimus, cum à Iudaica ipſum ſcriptura accepiſſe plurima probaremus. Sed ſucceſ
ſores etiam eius in medium adducamus.

De ſucceſſione Platonica. Caput II.

PLatonem igitur ferunt in Academia primum docuiſſe, ac ideo & Academi-
cam philoſophiam uocitatam fuiſſe. Poſt illum uero Speuſippum ex ſoro-
re nepotem Platonis, deinde Xenocratem Polemona docendi uices ſuſcepiſ-
ſe, qui poſt mortem Platonis nouis opinionibus ilico Academiam replerunt
Ita ſincera Platonis doctrina una cum eo extincta, contentiones nanq; ac pugnæ poſt
eum inter philoſophos coortæ, uſq; ad hodiernum diem maximopere uigent. Paucif
ſimi enim, immo uero duo uel ad ſummum tres in tanto ſpacio temporis ueri Platoni
ci ſunt reperti, nec tamen etiam ipſi ab adumbrata cauillatione omnino alieni. Pole-
moni Archeſilaum aiunt ſucceſſiſſe, qui fertur Platonicam omnino philoſophiam cō
mutaſſe, nouamq; quandam conſtituiſſe, quoniam nihil comprehenſibile ſit, & in u-
tramq; partem rationes æqualium ſint uirium, ſenſus quoq; fallaces eſſe, rationemq; E
nullam omnino firmam fieri. Vnde illud Heſiodicum.

Mens cælata latet homines haud cognita cuiquam,
Atq; ipſam ſecum dij detinuere latentem.

Summis laudibus efferebat. Poſt Archeſilaum autem Carneades atq; Clytomachus
priorum philoſohia contempta, tertiam inſtituerunt Academiam, quartam Philon
& Acharnidas, quintam quoq; nonnulli dicunt Antiochum induxiſſe, Ii quidem ſuc-
ceſſores Platonis fuerunt, quorum philoſophia qualiſnam fuerit, ſi quis diſcere gli-
ſcit, Numenium audiat, qui in libro de diſſenſione Academicorum à Platone hæc ſcri-
pſit. Speuſippus inquit Platonem, Xenocrates Speuſippum, Polemon Xenocratem in
Academia ſecutus eſt, qui in omnibus fere mores Platonis & dogmata permutabant,
præterquam quod hæc nobilis incomprehenſibilitas nondum illos inuaſerat, ita ſta-
tim poſt illum, aut ignorantia, aut alia quadam de cauſa Platonis philoſophiam con
tempſerunt. Nolo enim amore Xenocratis id dicere, immo uero Platonis gratia dicā,
doleo nanq;, quia philoſophiam & uitam Platonis imitati non ſunt. Nam & ſi non e-
rat melior magno illo Pythagora, forſan tamen etiam peior nō fuerat, quem quidem
Pythagoram diſcipuli eius diligenter ſecuti, maiorem doctori ſuo accumularunt ho- F
norem. Quam rem quamuis utinam non feciſſent, ſtudioſiſſime imitati Epicurei ſunt
qui cum ſapientem putarint Epicurum fuiſſe, multis poſt eum temporibus nihil peni-
tus, aut illi, aut alter alteri contrarium dixerunt, ſed impietatis crimine inquinatus ui-
detur, qui noui aliquid dicere audeat, ita magna quædam inter eos concordia eſt. Si-
milisq; eſt Epicuri ſecta diſciplinæ ciuili, quippe cum ſine ſeditione ſummo conſenſu
ſic agatur, ut unam mentem, unamq; ſententiam habeat. Itaq; firmiter atq; concordi-
ter Epicurum defendunt, ut etiam in poſterum ſecuturi uideantur. Stoica uero ſtatim
ab ipſis principijs factionibus plena nondum quieuerunt, ſuntq; inter eos adeo diuiſi,
ut alij magis, alij minus ſe Stoicos eſſe fateātur. Plato autem Pythagoricus certe fuit,
nec ignorabat Socratem tres deos poſuiſſe imitatione Pythagoræ, quod & ipſe ſecu-
tus eo modo conſcripſit, ut neceſſitate, nec clare dixerit, ſed inter manifeſtum atq; oc-
cultum ſententiam ſuam cælauerit, non inuidia quadam neq; maliuolentia, ſed rerū
dignitate commotus. Hoc igitur conſiderātes, ſperare ipſum omnino debemus ab Ari
ſtotele atq; Zenone, & quē Academia ſua diuiſa eſt, ab ea quoq; ipſum diſtinguimus,
ac ipſum in ſeipſo conſiderantes, Pythagoreum appellamus. Sed nunc furioſiſſime, &
huc & illuc, & totus, & per ſingula membra trahitur uir inter Pythagoram & Socratē
medius. Sublimitatem nanq; illam Pythagoræ ad humanitatem deduxit, humile ue-
roatq; deiectum, Socratis ad grauitatem reduxit, ac ita Pythagora popularior atque

communior

V communior. Socrate uero grauior uiſus eſt. Sed redeamus illo, unde nobis defluxit o-
ratio. Polemona igitur Archeſilaus & Zenon audiuerunt, quamuis Zenon antequã
Polemo doceret, Xenocratis etiam fuerat auditor, qui etiam Cratetem Cynicum in
nonnullis imitatus eſt, ſed Stilponem quoq; & Heraclitios eſt ſecutus, nam cum Ze-
no & Archeſilaus Polemona ſimul audirent, diſputandi ambitione concitati, quoti-
die pugnabant. Ita Zeno Heracliti, Stilponis, & Cratetis auxilio nixus, inſignis pugna
tor à Stilpone factus, & auſterus ab Heraclito, Cynicus à Cratete, Archeſilaus uero
Crãtota Platonicum, & Diodorum & Pyrrona in ſubſidijs tenuit. Et Crantor quidẽ
credibilem eius effecit orationem, Diodorus uero ſophiſticam, Pyrro autem mutabi-
lem eum fecit & transfugam, & omnino nihil. Vnde dicebatur de ipſo, quod ex ante-
rioribus eſſet Plato, ex poſterioribus Pyrro, ex medijs Diodorus. Hic ſubtilitatibus
Diodori, qui acutus dialecticus erat, & Pyrronis ratiocinationibus Platonicam elo-
quentiam fœdauit, & modo hoc modo aliud dicens, hinc illo, & illinc huc facile tan-
quam mihi ſciens uoluebatur, ſcire tamen multa eloquentię umbra uidebatur, nec un
quam fuit in eo, ut unum & idem bis diceret, nec putabat ingenioſi eſſe uiri in eiſdem
permanere. Cauillator igitur ſummus uocabatur, cum ita ſe his quæ dicebantur da-
B re adaptareq; ſemper fuerit præmeditatus, ut cum ipſe nihil ſciret, nec alios ſcire quic-
quam pateretur. Terrebat enim omnes turbab atque ſophiſmatibus, gaudebatque
ac gloriabatur fœditate illa mirifice, quia nihil turpe, nihil honeſtum, nihil bonum,
nihil malum cognoſceret: ſed ſi quid primo turpe dixerat, repente commutatus, plu-
ribus conabatur rationibus, quæ prius aſtruxerat confutare. Erat igitur Hydra ca-
pita ſua proprio enſe amputans, nec aliquid habens utile, niſi quod libenter & audi-
retur, & uideretur. Nam & facie benigna, & ore rotundo, & ſuauibus erat ocu-
lis præditus, quæ non repente arripuit, ſed aptus ad hæc natura, exercitatione quoque
ab initio firmauit. Audiuit enim puer Theophraſtum mitem uirum, nec à Cupidine
alienum, quoniam formoſiſſimus erat. Ipſe poſtea Crantori fuit amatus, & Diodori
cauillatoria naturæ commoditate breuiſſime ſecutus, Pyrronem quoque fuit imita-
tus, in cuius ſententia quamuis Pyrronicus appellatus non ſit, permanſiſſe uidetur.
Aperte nanque Mnaſeas, Philomelus, & Timon Sceptici ſuum ipſum, id eſt, Septi-
cum fuiſſe affirmant, uerum enim & falſum, & uериſimile, ipſo quoque ut illi deſtrue-
bat. Pyrronicus igitur re, non nomine fuit, ſed Crantoris pudore, à quo amabatur,
nomine non re Academicus erat. Magna igitur pugna inter Archeſilaum atque Xe
C nonem fuit, & alter in alterum & dicendo, & ſcribendo impudenter ferebantur: quã-
uis Zeno non melius faceret, quam Cophiſidorus orator, qui cum grauiter ferret Iſo
cratem, quem audiebat Ariſtotele præmi, dicebat ſcribebatque non in Ariſtotelem
quidem, ut putabat, ſed in Platonem à quo alienus non erat. Nam cum Ariſtote-
lem nullo modo intelligeret, putaret autem, quoniam Platonem Ariſtoteles audi-
uerat Platonicum illum eſſe, bellum quidem indixerat Ariſtoteli, Platonẽ uero & eius
dogmata, quę tamẽ neſciebat, reprobare conabatur, putans nõ Platonis dogmata, ſed
Ariſtotelis refutare. ita magnus ille orator non eum percutiebat, cui bellum indixe-
rat, ſed eum quocum pacem habebat. Sic igitur & Zeno Archeſilao pugnans, Pla-
tonem lacerabat, non enim erat forſan neſcius eorum quæ Archeſilaus dicebat, Pla-
tonica uero penitus ignorabat, ut à libris ſuis manifeſte colligitur, ita quem non de-
bebat, impudenter exagitabat, & quem debebat, minime tangebat. Et certe ſi Plato-
nica non oppugnaſſet dogmata, bonus meo iudicio fuiſſet philoſophus. Sed de hac
re latius ſi ocium erit, utinam autem nunquam mihi tantum ſit ocium, ut ad huiuſmo
di res non ioco ſed ſerio reuertar. Studebat igitur Zeno Archeſilai omnia dicta refu-
tare, ac maxime incomprehenſibilitatem quibuſcunque poterat argumentis aggre-
diebatur, quorum Archiſilaus alia depellebat, alia ſuccidebat, alia ſupplantabat: ita
contradicentes deijciebat, & auditores in ſtuporẽ uertebat facile putantes, nõ uerbum
non

non operam, non paſſionem, nõ quicquam aliud eſſe magnũ aut paruum, niſi quod D
Pitanæo Archeſilao uideretur, illi uero nil prorſus uidebatur, ne affirmabat quicquã,
ſed uerbis ſolummodo pronũciando terrebat. Lacydes autem qui Archeſilao ſucceſ-
ſit, Oeconomicus appellatus eſt, quia rei ſamiliaris magnã curam habebat, manibus
cũcta proprijs negocia ſua gerebat, nõ paupertate oppreſſus, nec ſeruis ĩdigẽs ſed quia,
immo uero cauſam unuſquiſq; per ſe ipſũ excogitet. Ego uero illud ſuauitatis gratia
breuiter perſtringam, quo maximo argumento uſus, nihil penitus ab hõibus compræ
hendi poſſe putauit. Solebat ſemper in ſeruorum abſentia penu claudere, clauemque
in loculo depoſitam obſignare, ãnulumq; quo diligenter ſignauerat, ſubtili filo liga-
tum, per paruulum quoddam ianuæ foramen intro inijcere. Cum autem ſibi aperien-
dum erat, retracto per filum ãnulo clauique reſignata, ac rurſus ſimili modo & clau-
debat & aperiebat. Quam rem cum aſtutia ſeruorum percepiſſet, abſente Lacyde ape-
rientes clanculum uniuerſum penu, prout animus eorũ ferebat, conſumabant, expor-
tabant, ſundebant. Lacydes autem cum & ſignacula quæ fecerat integra inueniret, &
ãnulum ut dimiſerat, penu autem manifeſte diminutum, putauit hoc illud eſſe, quod
apud Archeſilaum de incompræhenſibilitate rerum, quod nihil uidere, nihil audire,
nihil deniq; intelligere ſincere ac uere poſſumus, audiuit diſp[illegible]tari, malitia quoq; ſer- E
uorum nihil uero cerni ſcireq; poſſis ab ipſo ſe audiſſe affirmabat. Quare confuſus
non Academicam, ſed Stoicam apud ſeruos diſciplinam profitebatur. Illi uero Acade
micam incomprẹhenſibilitatem ueram eſſe contendebant. Ita coactus Lacydes, aliter
inquit in ſcholis diſputamus, aliter domi uiuimus, diſputationibusq; ac ſchola neglec
tis, domum ſedens obſeruabat. Hæc de Lacyde dicta ſufficiant. Hunc audiuere qdem
multi, ſed præcipuus omnium atq; inſignis Cyrenæus fuit Ariſtippus. Succeſſit autẽ
ipſi Euãder, poſt quem Carneades Academici factus princeps gymnaſij, tertiam conſti
tuit Academiam. Is Archeſilai morem in diſputando ſecutus eſt. Nam ad utramq; par
tem ita dicebat, ut omnia quæ alijs afferebantur refutaret, incomprẹhenſibilitatem
tamen Archeſilai non probauit. Non enim eſſe paſſibile dicebat hominem, ita in om
nibus ſe retinere, ut nihil affirmet, eſſeq; non paruam differentiam inter incertum &
incompræhenſibile, & cuncta quidem incompræhenſibilia eſſe, ſed non incerta. Is
Stoicarum quoq; rationum non ignarus, ambitione magis quam ueritatis amore
ſtoicam philoſophiam perſequebatur. De quo Numenius hęc ſcripſit. Carneades in-
quit pugnandi morem Archeſilai renouauit omnibus contradicens, & hoc atq; illud
nunc affirmando, nunc negando, uolubilitate orationis omnia diſtrahens. cumq; rem
nactus eſſet grauiorẽ, ut maximus atque uehemens amnis, fluxu orationis atqne uor- F
ticibus contradicentes obruebat, ita cæteros quidem nonnunquam ui argumentorũ
ſeducebat, ipſe uero ſeipſum, quod in Archeſilao nõ erat, recte intelligebat: quipe mul
to prius ille ſeipſum quã auditores decipiebat, Carneades uero & permulcebat & de-
populabatur, nam furta quidem occulte, latrocinia uero aperte irruens faciebat, mõ
dolo, modo ui etiam præparatos, præmeditatos etiam homines confundebat, ita nul-
lus ei reſiſtere poterat, ſed erant omnes quibus cum pugnabat multo inferiores. Car-
neadi autem Clytomachus ſucceſſit, Clytomacho Philon, de quo idẽ Numenius hęc
perſtrinxit. Philo cum Clytomacho ſucceſſiſſet, nimia lętitia confuſus, quaſi gratiam
habens, quæ illi uiſa fuerat confirmabat, amplificabatq;, ac aduerſus Stoicos cunctis
uiribus armabatur, ſed temporis ſpacio ueritate rerum coniuncta incompræhenſibi-
litatis opinio fuit. Quare Philõ quoq; ipſe ne trãſfuga uideret, redargui magnopere
cupiebat. Huic Antiochus in Academia ſucceſſit, qui Stoicum Mneſarchum ſecutus,
Philoni præceptori non paucis contradixit, & aliena dogmata in Academiã induxit.
Hæc de ſucceſſione Platonica ab ipſis, ut uides, philoſophis tradita ſunt. Conſydera
igitur altius oro falſitatem dogmatum & pugnas philoſophorũ, qui & ſi per uniuer-
ſum orbem amore ueritatis errauerint, nullum tamen laboribus dignum fructũ po-
ſteris

A ſteris tranſmittere potuerunt,ſed nec ipſi magnam utilitatem conſecuti ſunt. Cultus
enim idolorum & multitudinis deorum opinio quaſi peſtis omnia contagione ſua in
uaſerat,quæ ipſos quoque philoſophos moribus ciuitatum ac legibus ſacrificantes
ſummerſerat.

Quod unuſquiſq; philoſophorum,quod ipſe conijciebat de
dijs ſequebatur. Caput III.

NIhil enim ueri de dijs à prioribus acceperunt, ſed ſuis cogitationibus conie-
ctura ducti,de natura philoſophantur.quod Porphyrius in epiſtola ad Ae-
gyptium Anebonem his uerbis fatetur.Incipiam uero inquit à dijs & dęmo
nibus bonis,de quibus plurima Græcorum philoſophi dixerunt,ſed quæ di-
xerunt coniecturis præcipue nituntur. Et ſubiungit. Magna pugna de his uerbis a-
pud nos eſt,humanis enim rationibus de bonis conijcimus: qui autē altiora hoc mo-
do inueſtigant,cum peruenire nequeant quo proficiſci uoluerint,fruſtra philoſophā-
tur.Idem ipſe in libro ad Boethum de animæ hiſtoria inquit. Communis quidem ho-
minum ſententia immortalem eſſe animam prædicat,rationes uero, quæ à philoſo-
phis adducuntur,faciles refutatu ſunt.Nulla enim apud philoſophos opinio propter
B contrarias rationes,quas facile contradicentes inueniunt,firma eſſe uidetur,immo ue
ro etiam de his quæ oculis cernuntur,nihil eſſe confirmandum multi opinati ſunt.Et
in libro de Reſponſis,ipſo Apollinis oraculo in teſtimoniū citato ſeductos fuiſſe Græ
cos,& ab Aegyptijs,Chaldæis,& Hebræis ueritatem,ut in ſuperioribus diximus, con-
ſpectam affirmat.Videmur ne igitur accuſandi nos qui ſeductas gentes cōtempſimus
& Hebraicæ ſcripturæ toto animo adhęſimus? Cur enim oportet nos philoſophos au
dire,ac magni quicquam ab illis uelle diſcere,ſi coniecturis utuntur. & uarijs rationi-
bus atq; diuerſis, in ſummam omnium dubitationem adducūt? quod ut reipſa uideas
ipſorum philoſophorum de principijs,de dijs,de uniuerſi conſtitutione uarias, immo
uero contrarias ſententias exponam.

Quod mathematicæ diſciplinæ nihil conferant ad pietatem. Caput IIII.

SI prius oſtēdero nihil Aſtrologiam,Arithmeticam,Geometriam,Muſicam-
que(ipſi mathematicas diſciplinasq; uocant)quæq; non ipſi inuenerunt, ſed
à Barbaris acceperunt, ad inueniendam.ut ipſi putant, ueritatem conferre.
Nam ſi diſciplinarum inquit cognitio animum nō formauerit, nullus recte
philoſophari,nec deum cognoſcere poteſt.Ita quaſi deus ipſe numeris teneatur, nos
C qui eas diſciplinas non admiramur,pecudes eſſe arbitrantur,nec magni aliquid poſſe
nos intelligere contendunt.Res autem ipſa oſtendit multos apud Græcos fuiſſe,innu
merabiles apud Barbaros,qui quamuis has diſciplinas optime tenuerint:nec deum ta
men,nec recte uiuendi normam cognouerunt.E contra multos ſine illis pie ſimul at-
que ſanctiſſime uixiſſe.Itaq; Socratem,quem merito omnes admirantur,non magni
has diſciplinas feciſſe,Xenophon in libro de dictis Socraticis ſcribit. Docebat inquit
quantum oporteat ſingularum rerum atq; artium habere peritiam.Nam tātum Geo
metriæ ſtudendum conſulebat,quantum ſufficeret ad menſurationem agrorum ac di
ſtributionem,quod adeo facile dicebat eſſe, ut ſi quis diligenter animaduertat quam
primum quantitatem agri cognouerit, menſurationem ignorare non poſſit. Repro-
bat uero tātam eius rei curam ac ſtudium,ut difficili figurarum cognitioni inuigilare
uelis.Nullam enim utilitatem in illa ſpeculatione uidere ſe aſſerebat, nec erat Geo-
metriæ imperitus,ſed à multis atq; utiliſſimis ſtudijs etiam hominis uitam ad aliena-
rum conſiderationū ſtudia deducere non oportere putabat. Similiter Aſtronomiam
quoq; diſcendam conſulebat,ut dies ac noctes,horas,& menſes,& annos rectius per-
cipiamus.Quæ res ad iter agēdum,& nauigationes atq; cuſtodias,multaq; alia in no
cte,aut in menſe,aut in anno peraguntur,perutilis eſt. Eouſq; autem Aſtronomiam
diſcere,quouſq; planetarum motus,& diſtantias eorum à terra comprehendas uehe-

menter improbat. Nullam enim utilitatem etiam in hac re uidere dicebat, nec erat ex- D
pers omnium iſtorum. Sed cum longa tempora ſpacia deſiderant non conferre arbi-
trabatur utiliora relinquere, & in his uitam conterere. Omnino autem non eſſe cu-
randum homini dicebat, ut per cœleſtia corpora futurorum quæ in poteſtate diuina
ſunt, cognitionũ perquirat. Nec enim poſſe homines illa cognoſcere, nec dijs gratum
eſſe, ſi quæ illi occultarunt, ea tu diligenter inquiras, poſſeq; facile ira deorum in inſa-
niam Anaxagoræ cadere, qui cum cœleſtium ſcientiam profiteretur, in id amentiæ in
cidit, ut Solem ignem penitus putaret, nec proſpicere poterat facile nos ad ignem ocu-
los erigere cum Solem reſpicere nequeamus, nec corpora hominum acriora fieri ab i-
gne quemadmodum à Sole, nec cernebat omnia, quæ à terra germinantur, abſq; ſola-
ribus radijs atq; calore cœleſti creſcere non poſſe, quæ omĩa igneo calore langueſcũt
ac pereunt. Logicam quoq; diſcendam ita conſulebat, ut magnum eius ſtudium mul-
tamq; operam improbaret. Hęc Socrates apud Xenophontem. Ipſe autem Xenophon
in quadam ad Aeſchinem epiſtola, hæc de Platone ac de his qui naturalem ſcientiam
profitebantur ſcribit. Omnibus inquit patet diuinas res cognitione humana compre-
hendi nõ poſſe, quare ſufficit pie ipſos deos & ex animo colere, quales autem ſunt nec
inuenire nobis poſſibile eſt, nec fas eſt quærere, nec enim ſeruis conducit, nec eis lauda E
bile dixerim, ſi dominorum ſuorum conſilia niſi quantum ad miniſterium ſuum perti
net, ſcrutari uoluerint. Quando enim o Aeſchine Socratem quiſpiam audiuit de cœle
ſtibus aliquid corporibus dicere? aut ad ſubtiles linearum ſpeculationes perdiſcendas
exhortari? Muſicam enim ipſum ſcimus auribus ſolummodo percepiſſe, quotidie au-
tem de fortitudine, de iuſtitia, de alijs uirtutibus diſſerebat. Hæc nanq; bona hominũ
appellare ſolebat. Cętera uero aut percipi ab hominibus non poſſe, aut nõ longe à fa
bulis diſtare, Sophiſtarumq; ludis ſimilia eſſe, hæc ille & cæteris conſulebat, & ipſe pri
mus faciebat. Ii ergo quibus Socrates non placuit, aut taceant, aut ad id quod æquum
eſt redeant: Socrati enim uiuo ſapientiam deus ſoli atteſtatus eſt. Qui uero eum inter-
fecerunt, pœnitentiæ ſtimulos effugere nõ potuerunt, iſti autem bona Aegypti & pro
digioſam Pythagoræ ſapientiam adamarunt, & ſolida Socratis tenuitate contempta,
tyrannidem coluerunt, & tenuiſſimam uitam dapibus Siculis commutare non erubue
rũt. His uerbis Xenophon Platonem occultius pugnabat. Socrates uero apud ipſum
Platonem in libro de republica gymnaſtica, muſica, & aſtronomia ita loquitur, ut eti-
am Plato non multum iſtis attribuere uideatur.

Opiniones priſcorum peri archon, id eſt de principibus. Caput V. F

VErum ut facilius merito contemptam eſſe à nobis hanc inanem Græcorum
philoſophiam cognoſcas, non grauabimur altius uarias atq; diuerſas, im-
mo uero inter ſe contrarias philoſophorum opiniones repetere. Aſſumam
autem ea à libro Plutarchi, quem de dogmatibus philoſophorũ inſcripſit.
Thales inquit Mileſius de ſeptem ſapientibus unus principium rerum aquam puta-
uit. Is primus philoſophari dicitur incœpiſſe, & ab eo Ionicam philoſophiam eſſe ap-
pellatam. Dicitur autem iunior in Aegypto fuiſſe, & in Miletum ſenior rediſſe. Indu-
ctus autem fuit, ut ex aqua uniuerſa primo eſſe diceret, & in aquam demum reſolui,
quia ſperma omnium animalium origo humida ſubſtantia eſt. Vnde ueriſimile pu-
tauit hoc modo ex humido cuncta oriri. Deinde quia herbæ ac plantæ uniuerſæ hu-
mido aluntur, & fructus ferunt, eius autem penuria langueſcunt ac decidunt. Tertio,
quia ignis Stellarum atq; Solis & ipſe mundus aqueis uaporibus alitur. quam opinio
nem Homerus quoq; approbare uidetur cum dicat. Oceanum qui omnium fuit origo
Anaximander autem Mileſius principium rerum infinitum eſſe aſſerebat, & ex hoc
omnia primum oriri, & in hoc tandem deuenire, idcirco infinitos oriri mundos at-
que rurſus corrumpi, infinitum autem eſſe dicit principium, ne quid deſit, neue ge-
neratio terminetur. Errauit autem, quia non aperuit infinitum iſtud aer, ne an aqua
ſit, aut

A ſit,aut aliud quoddam corpus. errauit etiam, quia ſubiectam materiam dicens efficientem cauſam deſeruit, infinitum enim nihil aliud quam materia eſt, quæ actu eſſe non poteſt,niſi efficiente eliciatur. Anaximenes uero Mileſius principium rerum aerem opinatus eſt,ex quo fieri cuncta,& in quem reſolui contendit,animam enim noſtram aerem eſſe ait,hic enim nos continet uniuerſum etiam mundum ſpiritus & aer fouet,idem autē aer & ſpiritus apud eum eſt.Hic etiam errauit,quia ex informi ac ſimplici ſpiritu atq; aere animalia poſſe conſtitui putauit,impoſſibile autem omnino eſt, principium rerum ſolum eſſe materiam, cum neceſſe ſit efficientem cauſam ponere: non enim ex argento aut ligno aut aere uaſculum unquã fiet,niſi artifex fecerit.Heraditus uero & Hippaſus Metapontinus ignem eſſe principium putarunt, quo extincto cætera gignuntur,cuius ſolidiorē in partem ſe contractã atq; conſtipatam terram fieri,terram porro ab igne reſolutam in aquam uerti, & exhalationes aquarum in aerē tranſire.Rurſus autem uniuerſa corpora mundumq; ipſum ignis ardore corrūpi.Principium igitur ignis eſt inquit,quia in eo ſunt omnia, & in eum demum reſoluuntur. Democritus,quem Epicurus ſequitur,principium rerum aſſerit corpuſcula quædam minutiſſima,quas athomos appellat ratione cognoſcibiles,ſolidas, non generabiles nec corruptibiles,omni fractura ſuperiores,quæ alterari non poſſunt. Has in uacuo,
B & per uacuum moueri aſſerit,quod infinitum eſſe opinatur. Athomos quoq; ipſas infinitas numero dicit,quibus accidunt figura & magnitudo ſecundum Democritum. Epicurus autem pondus etiam adiecit:non enim mouebuntur inquit,niſi pondere deferantur.Figuras porro athomorum nec infinitas,& eiuſmodi eſſe aſſerunt, ut frangi non poſſint.Athomos enim dicta eſt,non quia minima ſit,ſed quia diuidi ac frangi nequeat.Athomos autem eſſe dicunt,quia uacuum atq; unitas elementa ſunt. Empedocles uero Agrigētinus quatuor elemēta ignem uidelicet aerem,aquam & terram principia ponit,duas etiam uirtutes amicitiam atq; litem,& amicitiam quidem coniungere,litem uero diſtinguere.Hæc fuit primorum philoſophorum diſcrepantia, iſtæ ſunt de principijs illorum inanes opiniones:non enim deum creatorem,nec deos omnino, aut incorporeas & irrationales ſubſtantias:nec illud q̃d ſupra ſenſum,ſed in principiorum numero acceperunt. Primus autem Græcorum omnium Anaxagoras, fertur intellectum rerum omnium cauſam aſſeruiſſe,qui philoſophandi amore agros ſuos dicitur incultos reliquiſſe. Is primus efficientem cauſam rationalem arbitratus eſt:cōfuſa enim omnia ſimul fuerunt, ſed intellectus à confuſione in ordinem ea redegit. Admiratione uero dignum eſt,quod ita dicentem parum defuit,quia Athenienſes la-
C pidibus obruerent,quia uidelicet non Solem,ſed Solis creatorem uenerabatur. Is etſi rebus omnibus intellectum propoſuit,non tamen conſequenter ubiq; ſeruauit.Vnde Socrates apud Platonem de anima, uehementer eum incuſat. Cum legiſſem inquit Anaxagoram dicentem omnium cauſam eſſe intellectum magna lætitia perfuſus, putaui magiſtrum iam me Anaxagoram inueniſſe qui mihi diceret omnia optime ab intellectu eſſe diſpoſita,& à quo diſcere poſſem,utrum terra rotunda,an triangularis ſit cauſam enim afferre ipſum arbitratus ſum. Quare altero alterum melius, & quia optimum eſt talem terram eſſe,& ſi in medio ipſum diceret,ilico exponeret, quia optimum eſt in medio ſitam eſſe,ac eodem modo de Sole,Luna,& de uelocitate ipſorum, & de alijs ſingulis,quod optimum ſit alia pati,alia facere quę patiuntur & faciunt:nō enim alia cauſa quam optima reddi poteſt,ſi à ratiōe atq; ab intellectu diſpoſita ſunt. Magno igitur gaudio ſæpe libros eius perlegi,& progreſſus aerem,aquam,ignem,cæteraq; huiuſmodi afferre Anaxagoram uidens,eiſq; cauſas rerum attribuere,nec intellectui ac rationi aliquid attribuere,magna de ſpe decidi.Simillimum enim mihi facere uidebatur. ac ſi qs diceret omnia intellectu,atq; ratione à Socrate fieri.Deinde cum reddere cauſam uellet quare hic ſedeam.reſponderet,quia corpus meum oſſibus atq; neruis conſtat,cum oſſa articulos coniunctioneſq; habeant neruis colligatas, & nerui

trahi atq; retrahi ſoleant,flecti hoc modo corpus facile poſſe,quia de cauſa ſitut ſede- D
am:non enim uera cauſa redditur,ſed quia uidelicet eum Athenienſes mortis crimine
condemnarim,& mihi iuſtius uiſum eſt,ſententiam hanc ſubire,idcirco expectans hic
ſedeo,nam pér carnem niſi hoc eſſet,ſi fugere mihi melius uiſum eſſet, hæc oſſa & iſti
nerui Megaræ & in Boetia eſſent.Si quis uero contendat,non poſſe me quę mihi opti
ma uidentur, abſque neruis & oſſibus cæteriſq; huius efficere, uere quidem dicit,
per hæc enim facio, ratio autem eorum, quæ intellectu fiunt, non hæc ſed melio-
ris,aut certe optimi eſt.Et poſt pauca.Ita & terram alius reuolutione cœlorum in me
dium depelli,alius propter latitudinem ſuam ab aere ſuſtineri,quod autem melius ſit
in medio ſitam eſſe ne quærunt quidem. Eſt autem quod omnia ligat, & bonum ip-
ſum,quod neſcio quomodo omnes negligunt.Hæc Socrates.Anaxagoræ autem ſuc
ceſſit Arceſſilaus,quem Socrates audiuit. Præterea & Xenophanes, & Pythagoras,
qui Anaxagoræ temporibus floruerunt,de æternitate dei,& de animæ immortalita-
te philoſophati ſunt.

Opiniones philoſophorum de Dijs. Caput VI.

NVnc uideamus quales opiniones de Dijs philoſophi habuerunt.Plutarchus
ſic in libro prædicto ſcribit. Nonnulli philoſophorum, inquit, ueluti E
Diagoras,Mileſius,& Theodorus Cyrenaicus,& Euemerus Egiata,& Cali
machus nullo modo deos aſſerebant. Euripedes etiam tragicus, quamuis
Ariopagitarũ formidine non omnino ſe aperuerit,Siſyphum tamẽ induxit, quaſi hu
ius opinionis protectorem,& quibuſcunq; potuit rationibus,ſententiam eius tutatus
eſt,& Anaxagoram qui una ſtetiſſe corpora confuſe primo affirmauit, Deinde à deo
in ordinem diſtincta,& Platonem qui non ſtetiſſe, ſed inordinate mota fuiſſe primo
dixit,Deinde à deo in ordinem redacta reprehendit,quia dixerunt deo de his inferio-
ribus curam eſſe,Beatum enim illud animal,atq; incorruptibile inquit omni bono rẽ
pletum,& omnis mali expers ad beatitudinem ſuam conuerſum res humanas non a-
nimaduertit,miſerum enim eſſet ſi fabri,aut operarij more ad huiuſmodi fabricam ſe
conuerteret.Præterea deus,quem dicunt ante ordinationem totius,aut dormiebat in-
quit,aut uigilabat,aut ſi neutrum uerum eſt,nec erat omnino.Si ergo dormiebat à ſe-
culo mortuum fuiſſe neceſſe eſt.Sempiternus enim ſomnus mors eſt,Deus autem nec
ſomnij nec mortis particeps eſt.Sin uero uigilabat, aut perfectam beatitudinem ha-
buit,aut mancam atq; imperfectam.Si perfectam,nullius rei indigebat,quare nec ad
nouam rerum productionem deſcendiſſe ipſum ueriſimile ſit,Sinautem manca beati- F
tudo affuerat,quomodo uere dici deus poteſt,cui quicquam abfuiſſe conceditur. Ad
hæc quomodo ſi diuinitus humana gubernantur,& boni uexantur, & mali feliciter
uiuunt,Thales mundum deum eſſe aſſerit. Democritus mundi animam ait deum eſ-
ſe,& cum pilæ igneæ formam poſſidere.Pythagoras de principijs unitatem deum &
bonum,unitatemq; eſſe unius naturam intellectum uidelicet ipſum, dualitatem ue-
ro dæmonem eſſe ac malum,in qua materialis eſt multitudo.Socrates & Plato unicũ
uniforme,quod uere ens atq; bonum eſt. hæc autem uocabula ad intellectum omnia
ſpectare.Deus igitur intellectus eſt,& ſpecies ſeparabilis,id eſt procul ab omni mate-
ria,&nulli paſſibili coniuncta.Ariſtoteles ſupremum deum,ſeparabilem ſpeciem uni
uerſi ſphæræ inſidentem.Sphæram autem corpus æthereum, quod ipſe quintum ap-
pellat.Quod cum per multas ſphæras diuidatur natura coniunctas & ratione ſepara
tas,unamquanq; ſphærarum compoſitam ex anima & corpore animal eſſe arbitra-
tur,& corpus quidem,ut diximus,cum æthereum ſit circulariter moueri, animam ue-
ro quamuis per ſe ſit immobilis,ipſam tamen motus cauſam eſſe. Stoici deum artifi-
cioſum ignem atq; intellectualem eſſe aſſerũt uia rationeq; ad generationem mundi
progredientem,qui mundus omnes ſpermaticas rationes quibus ſingula ſecũdum fa-
ta gignuntur in ſe continet.Deum autem ſpiritum eſſe per uniuerſum mundum pene

trantem

A trantem diuerſis nominibus appellatum ſecundum rerum per quas tranſit diuerſitatē
mūdum etiam deum eſſe & ſtellas & terram, ſupremum autem omnium intellectum
eſſe in æthere. Epicurus deos hominum formam habere, quamuis non ſenſu propter
tenuitatem naturæ, ſed ratione percipiātur. Quatuor deinde incorruptibiles ponit na-
turas athomos, uacuum, infinitum, ſimilitudines, quas quidem naturas ſimilium par-
tium & elementa ipſe uocat. Hinc manifeſte uidemus nullam græcos ante Pythago-
ram, atq; Anaxagoram dei habuiſſe cognitionem. Quare antiquiſſimis temporibus,
ut Phœnices, & Aegyptij, qui ut oſtendimus, nō incorporeas quaſdā uirtutes, ſed mor-
tales uiros ut deos colebant. Sic græci quoq; diu eos honores hominibus cōferebant.

Aduerſus eos q ſenſum tollunt, inutilē eſſe dicentes ad cognitionē. Cap. VII.

VErum quoniam alij philoſophorum ſenſibus cuncta cognoſci arbitraban-
tur, alij contra rationi ſolummodo credendum, & ſenſum omnino abijcien-
dum dicebant, non eſt inutile quid aduerſus iſtos Ariſtoteles in octauo de
philoſophia conſcripſit, perſtringere. Multi inquit rationem ſolummodo ſe-
quentes, ſenſum ac phantaſiam omnino abijciebant, ut Xenophanes Colophonius, &
Parmenides Eleata, & Zeno, & Mileſius de antiquioribus, de iunioribus autem Stil-
B po & Megarici, qui dicebant unum eſſe quod eſt, & quod diuerſum eſſe uidetur, diuer
ſum non eſſe, nec gigni quicquam, nec corrumpi, nec moueri penitus, aduerſus quos
quamuis in philoſophia multa dicantur, tamen etiam nunc pauca dicamus. Diuina i-
gitur res in nobis ratio eſt, indigemus tamen ſenſu quemadmodum & corpore. Nam
& ſenſus naturæ de ſenſibilibus iudicat. Qui enim ſentit aliquid patitur, & qui ſentit
quod patitur, eam paſſionem profecto cognoſcit. Senſus igitur cognitio quædam eſt.
Præterea ſi ſentire pati quoddam eſt, & omne quod patitur, ab aliquo patitur omni-
no diuerſum aliquidq; quod facit eſt, ab eo quod patitur, ut color & ſonus à ſenſu. De
inde ipſum ens unum nouerat, ſed nec immobile, ſenſus enim motus quidam eſt, quo-
modo autem ſi nihil ad cognitionem conferunt, nullus eſt, quam nollet ſecundum
naturam ſibi ſenſus eſſe depoſitos, omnes enim integritatem ſenſuum organorumq;
ſuauitatem deſiderant, qui melius ita de ſenſibilibus iudicant. Quare natura du-
ce tantus nobis amor ineſt, ut nullus non inſanus unum ſenſum pro omnibus bo-
nis quæ uocantur extrema, uellet commutare. Cur autem ſi nihil ſenſibus egeant, non
eruunt oculos, nec auditum deſtruunt, ut opere oſtendant ueram eſſe doctrinam ſuā.
Nunc uero uerbis quidem eos uituperant, re autem maxime omnium utuntur. Melliſ
ſus enim cum ſenſibilia nihil eſſe uelit oſtendere, per ſenſibilia hoc ipſum efficere cona
C tur. Si enim terra eſt inquit, & aer, & ignis, & ferrū, & aurū & aliud uiuēs, aliud mortuū,
aliud nigrum, aliud album, cæteraq; omnia quæ uere eſſe homines credunt, ſi etiā nos
recte uidemus, audiamus, atq; ſentimus. ens quoq; tale quid eſſet profecto quale no-
bis primo uiſum eſt, neq; tranſmoueretur, nec aliud ex alio fieret, ſed ſibijpſi ſimile per
maneret. Nunc uero cum dicamus, recte ſentire uidetur nobis quod calidum eſt in fri
gidum, & frigidum in calidum. ſimiliter & molle in durum, atq; econtra permutari.
Merito igitur poſſet quiſpiam percunctari, nonne igitur calidum in frigidum trāſmu
tari, cæteraq; huius ſenſu cognouiſti? Sed rationes opinionesq; iſtorum iam ita explo
ſæ ſunt, ut nec dictæ quidem eſſe uideantur. Recte igitur procul dubitatione illi philo-
ſophantur, qui & ſenſum, & rationem, & cognitionem rerum ſuſcipiunt. Hinc Ariſto-
teles Xenophanem & eius ſimiles uexauit. Xenophanem autem Protagoras & Neſſas
audiuerunt, Neſſam Metrodorus, Metrodorum Diogenes, Diogenem Anaxarchus,
Anaxarchum Pyrro, à quo Sceptici philoſophi appellati ſunt, qui nec ſenſu, nec ratio
ne quicquam poſſe comprehendi docentes, magno riſu omnium exploſi ſunt.

FINIS.

CLARISSIMO IVRIS- D
CONSVLTO ALBERTO VONICO TARVISA
no Hieronymus Bononius.

MAGNA Alberte clariſſime, ac rerum dignarum ſtudioſiſſi-
me, priſcos homines cauſarũ ſolertiſſimos indagatores obdu-
ctos, teterrimæ caligine cęcitatis in ueritate diuini numinis ue
ſtigãda laboraſſe diu uideo, quibuſdã nephandiſſimæ impieta
tis aſſertoribus, deos omĩno pertinaciter eſſe negãtibus, ut Di
agoras & Protagoras, nonnullis eſſent, nec ne inconſtãter du-
bitantibus, ut Pythagoras Samius, aliquibus deos quidem eſ-
ſe fatentibus, res tamen humanas & terrena negocia non reſpi
cere, ut Epicurus, alijs & eſſe quidem, & mortalium curam gerere exiſtimantibus, ſi-
cuti diuinus Plato, tantus autem inter hos ipſos error in quæſtione ueri, tanta cerimo E
niarum, rituum, myſteriorum uarietas fuit, ut nulla hominum omnino ætas fuerit,
quæ in diuinarum rerum ſententia non multum inter ſe ipſa diſſiderit, Aegyptijs Oſi-
rim, Iſim, atq; animalia quædam abiectiſſima adorantibus, Athenienſibus Cererẽ ma
gno ſtudio præcipue colentibus, Romanis Martem, Veſtam, Quirinum, ac quoſdam
priuatos deos uenerantibus. Atq; hæc quidem multiplex confuſio per multum tem-
poris in toto ferme terrarum orbe perſeuerauit uſq; ad Saluatoris aduẽtum. Tum ue-
ro cæcitati mortalium in lumen ſaluberrimæ pietatis ab illa pernicioſiſſimæ impieta
tis noſtræ traductorum lux oboriri cœpit, tum errantibus ſemita ueritatis oſtẽdi. Dif
fuſi deinde uarijs mundi regionibus Apoſtolici præcones euangelica prædicatione o-
mnes gentes, omnes nationes illuſtrarunt, ut eorum uere fuerit uaticinatus propheta,
in omnem terram ſonum exiſſe, & uerba in fines orbis terræ. Viri tum doctiſſimi ue-
req; philoſophi dei optimi maximi, qui ſola ſapientia eſt, amatores tãquam ſydera co
ruſcantia paſſim emicuere. Hinc apud Latinos lacteo eloquentiæ fonte manans La-
ctantius Cœlius, trium linguarum optimus interpres, uitæq; ſanctimonia probatiſſi-
mus Hieronymus: hinc ſacer Aurelius Auguſtinus, immortalis Ambroſius, uigilan-
tiſſimus Gregorius elegãtiſſimis religionem noſtram eloquijs illuſtrarunt, gentilita- F
tis dæmonum inſidioſorum aſtu diutius eluſæ ſplendidiſſimo lumine ueritatis tene-
bras retexerunt, & male de ueritate ipſa ſentientes, fræno ſeueræ caſtigationis compe-
ſcuerunt. Apud Græcos uero Athanaſius, Baſilius, Gregorius Nazianzenus, Ioannes
Chryſoſtomus, Euſebius Pamphili, alijq; permulti indefeſſi Chriſtianorum dogma-
tum aſſertores ſummopere claruerunt. Iiq; diu limitibus Græciæ conteni dum per
quietem licuit inter ſuos, hoc eſt Græcos homines Italiæ ignoti latuere. Seuientibus
demum tota Græcia diutinis atrociſſimorum hoſtium bellis, occupato infelicis pro-
uinciæ diſciplinarum matris imperio, direptis miſere ciuitatibus, tota nobilitate atq;
uirtute Attica in Italia commigrante, clariſſimi quiq; authores, cum gẽtiles, tum Chri
ſtiani ad totam hoſpitalitatem diuertentes, ſtudio doctiſſimorum interpretum, lin-
guam Romanam didicerũt. Verum cum à plurimis in hiſtoriarum poematumue tra-
ductione fuerit hactenus feliciter elaboratum, non minus grate utiliterq; ab his qui
res Chriſtianas eligere maluerunt effectum eſt. Nõ enim Omnibonus Leoniceus uir
ſingulari doctrina præditus, minus laudis conſecutus eſt in Athanaſio traducendo,
quam alius quiſpiam in quouis gentili opere, aut ipſemet in toto commentariorum
infinitorũ contextu. Neq; Georgius Trapezuntius uir diuinus præparatione Euãgeli
ca Euſebij in latinum uerſa, minus gloriæ reportauit, quam rhetoricæ artis laborio-
ſiſſimo opere ædito. Cuius quidem clariſſimi operis dedicati Nicolao quinto pontifi

ci ma-

A ci maximo literarum toto orbe fugientium parenti, quo ad ſuperos unde nobis demiſſus fuerat intempeſtiue redeunte, omnis doctrinæ ſpes erepta eſt, cum copiam facere omnibus quæreremus, nec ſat facile inueniri poſſet exemplar, tu Alberte liberaliſſime, ex bibliotheca tua quam præcioſiſſimis libris diſciplinarum omnium liberalium refertam in ornatiſſima domo in modum atrij extructa ſtudioſiſſime ſumptuoſiſſimeque comparaſti, nobis promptiſſime ſubueniſti. Vnde cum te iuuante, immo cauſam primariam præſtante germen utiliſſimi libri in angulis quibuſdam abditis delitescentis fuerit abunde propagatũ, debebimus non tantum nos officioſiſſimæ tuæ probitati, ſed quicunq; optatiſſimi muneris prius cupidi prope languebant, immortales gratias habebunt. Cumq; in eo diuerſorum male ſentientium opiniones inſolubilibus argumentis confutatas, & fidem orthodoxam fundatiſſimis rationibus ſtabilitam & confirmatam lectitabunt, non poterunt non tuæ munificentiæ meminiſſe, nomen tuum æterne perennitatis monumento conſecrantes.

EIVSDEM HIERONYMI CARMEN.

Euſebius graio tantum ſermone loquebar
B Nec poteram latijs utilis eſſe uiris
Cura Trapezunti non eſt perpeſſa Georgi
Ignotum tanti muneris eſſe bonum
Interpres latias ſolers aduexit in oras.
Et docuit lingua liberiore loqui
Errores igitur quiſquis cognoſcere priſcos
Inſtructus uera religione cupis
Me lege diuinas Romana uoce docentem
Hiſtorias, grates ſoluere utriq; memor.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

BIBLIOTECA NAZ.

Digitized by Google

1972